Preotul Prof. Dr. N. ȘERBĂNESCU
Prof. Dr. N. STOICESCU

MIRCEA CEL MARE

(1386–1418)

600 DE ANI DE LA URCAREA PE TRONUL ȚĂRII ROMÂNEȘTI

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

BUCUREȘTI — 1987

www.dacoromanica.ro

Preotul Prof. Dr. NICULAE ȘERBĂNESCU
Prof. Dr. NICOLAE STOICESCU

MIRCEA CEL MARE

(1386—1418)

600 de ani
de la urcarea pe tronul
Țării Românești

CARTE TIPĂRITĂ CU BINECUVÎNTAREA
PREA FERICITULUI PĂRINTE
TEOCTIST
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE
AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE
BUCUREȘTI — 1987

www.dacoromanica.ro

Prefață

„Mircea I, acest prototip luminos și al artei războinice și al celei diplomatice la români, n-a gîndit toată viața lui decît la menținerea neatîrnării"

(Mihai Eminescu)

Cartea de față constituie un cald și respectuos omagiu adus voievodului Mircea cel Mare (23 septembrie 1386 — 31 ianuarie 1418) la împlinirea a 600 de ani de la urcarea sa pe tronul Țării Românești. Figură glorioasă a trecutului nostru, Mircea cel Mare a devenit, odată cu trecerea timpului, un simbol luminos al luptei poporului român pentru apărarea libertății și independenței patriei.

Autorii s-au străduit să prezinte cititorilor acestui volum o imagine cît mai completă asupra epocii și personalității lui Mircea cel Mare, utilizînd în acest scop întreaga literatură istorică, mai veche și mai nouă, dedicată acestei epoci glorioase din trecutul poporului român. Ei au insistat mai îndelung asupra unor aspecte mai puțin cunoscute sau controversate și au trecut mai repede peste cele mai bine elucidate de precursorii lor.

www.dacoromanica.ro

ABREVIERILE FOLOSITE

AARMSI = Analele Academiei Române. Memoriile Secției istorice
BCMI = Buletinul Comisiunii Monumentelor istorice
BMI = Buletinul Monumentelor istorice
BOR = Biserica Ortodoxă Română
DIR = Documente privind istoria României
DRH = Documenta Romaniae Historica
FHDR = Fontes Historiae Daco-Romanae
G.B. = Glasul Bisericii
MO = Mitropolia Olteniei
RA = Revista arhivelor
RHSEE = Revue historique du Sud-Est Européen
RI = Revista istorică
RIR = Revista istorică română
R.Ist. = Revista de istorie
RMM = Revista Monumente și Muzee
RRH = Revue roumaine d'histoire
RRHA = Revue roumaine d'histoire de l'art
SCIA = Studii și cercetări de istoria artei
SCIV = Studii și cercetări de istorie veche
SMIM = Studii și materiale de istorie medie
SMIMM = Studii și materiale de istorie și muzeografie militară

www.dacoromanica.ro

PARTEA I

FAMILIA LUI MIRCEA CEL MARE. ÎNCEPUTUL DOMNIEI

CAPITOLUL 1

PREDECESORI, PĂRINȚI, FRAȚI, SOȚII, COPII. MIRCEA DOMN

Predecesorii lui Mircea cel Mare. Întemeiată ca stat feudal pe teritoriul dintre Carpații meridionali și Dunăre, la cumpăna dintre veacurile al XIII-lea și al XIV-lea, *Țara Românească*, — denumită în unele izvoare bizantine ale vremii, *Ungrovlahia* [1], iar în cele latinești *Terra Transalpina* ori *Wlachia (Walachia)* [2] —, în urma strălucitei victorii obținute în 1330 la Posada, asupra oastei maghiare, condusă chiar de regele *Carol Robert de Anjou* (1308—1342), de către armata de păstori și țărani români a lui *Basarab I „Întemeietorul"* (c. 1310—1352), și-a cîștigat independența, devenind astfel o țară cu totul de sine stătătoare. În acest moment, cum se vede, ea era condusă de „Marele Voievod" Basarab, fiul lui *Tihomir (Tugomir)* (c. 1290—c. 1310), care, la rîndu-i, era, se pare, fiul lui *Seneslau*, cel amintit în diploma Cavalerilor Ioaniți din anul 1247 [3]. Avea la cîrmă, prin urmare, un *domn*, care rezida în „vechiul scaun de la Argeș, unde stătuseră strămoșii, — voievozi locali de dinainte de întemeiere —" și care, potrivit unora din informațiile documentare ale vremii și

[1] Pentru această denumire, să se vadă: *F.H.D.R.*, IV *(Scriitori și acte bizantine. Secolele IV—XV)*, București, 1982, p. 196—197, 198—199, 200—201, 202—203, 204—205, 208—209. V. și *F.H.D.R.*, III *(Scriitori bizantini, secolele XI—XIV)*, București, 1975, p. 482—483, unde se publică un fragment din *Istoria* exîmpăratului Ioan VI Cantacuzino, în care acesta arată că în anul 1323 țarul bulgarilor Mihail III (1323—1330) a fost ajutat să-și ocupe tronul și de „*ungrovlahi*". Era pentru prima oară, pe cît se cunoaște, cînd românii erau amintiți cu această denumire.

[2] Pentru o astfel de denumire, să se vadă: E. Hurmuzaki-N. Densușianu, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, I_2 (1346—1450), București, 1898, p. 35 (nr. XXVII), 158 (nr. CXXII), 159 (nr. CXXIII), 194 (nr. CXLIII).

[3] Pe cît cunosc, în literatura română de specialitate, pentru ultima oară această diplomă s-a publicat integral în anul 1977, în *D.R.H.,D., Relații între țările române*, I (1222—1456), București, 1977, p. 23, 26 (aci e amintit: *Seneslau)*.

www.dacoromanica.ro

ținîndu-se seama de calitatea deosebită, — sub toate aspectele: materiale, tehnică ș.a. —, a valoroaselor piese vestimentare și de podoabă descoperite în primul pătrar al acestui curgător veac în biserica Domnească de la Curtea de Argeș, se poate înțelege că el, domnul, era „bogat și puternic", purtînd „diademă de perle, brîu cu încheietoare de aur și inele cu pietre scumpe". În afară de acestea, precum se știe, „oastea sa se măsurase, adesea cu izbîndă, cu cea ungurească, iar stăpînitorii din Sudul Dunării, în treburile cărora se amestecase nu o dată, îi căutau prietenia și se bucurau să se înrudească cu familia lui" [4].

După „ctitorul de țară", care a fost Basarab, în continuare, scaunul domnesc de la Argeș a fost ocupat mai întîi de fiul său, *Nicolae-Alexandru Basarab* (1352—1364) și apoi de nepoți și de strănepoți. Unul dintre aceștia din urmă a fost *Mircea cel Mare*, cel căruia i se închină cartea de față. Ceilalți șezători pe tronul voievodal al țării de dinainte de acesta, începînd de la anul 1364, cînd s-a încheiat domnia primului urmaș al lui Basarab I, au fost: *Vladislav-Vlaicu* (1364 — c. 1377), *Radu I* (c. 1377 — c. 1383) și *Dan I* (c. 1383—1386), el, Mircea, fiind astfel al cincilea succesor al Întemeietorului la conducerea Țării Românești. Toți aceștia, fiind vorba, desigur, de un stat proaspăt constituit, „au început a-și tocmi și a-și îndrepta țara cu județe, cu judecători (cu boierii) și cu altele ce erau de folosul domniei și a țării" [5], reușind, cu adevărat, să facă din aceasta un stat feudal puternic, neatîrnat, prosper din punct de vedere economic, respectat și apreciat în mijlocul popoarelor din partea răsăriteană a Europei.

Părinții lui Mircea cel Mare. Revenind la eroul nostru, vom aminti că este fiul lui *Radu I Basarab*, el însuși numindu-l pe acesta „sfînt răposatul părintele Domniei mele Io Radu Voievod" [6], iar fiul său, al lui Mircea, Vlad Dracul (1436—1442; 1443—1446), precizînd la rîndu-i că „Radul Voievod" este „sfîntrăposatul părintele părintelui meu Mircea Voievod" [7]. Menționăm că în unele acte

[4] Cf. P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, București (Casa Școalelor) 1944, p. 40.
[5] Cf. Radu Popescu Vornicu', *Istoriile domnilor Țării Românești*, introducere și ediție critică întocmite de Const. Grecescu, București, 1963, p. 5.
[6] *D.R.H.*, *B.*, vol. I (1247—1500), București, 1966, p. 33, 35 (nr. 14).
[7] *Ibidem*, p. 154, 155 (nr. 89).

www.dacoromanica.ro

din secolul al XVI-lea [8], în o seamă de cronici muntene din veacul al XVII-lea [9], în „tradiția literară" și chiar în o parte din pomelnice [10], tatăl lui Mircea Vodă cel Mare este denumit „*Radu Negru Voievod*", „*Negru Radul Voievod*", sau „*Negru Voievod cel Bătrîn*", ori numai „*Negru Voievod*". Aceasta desigur pentru că mult timp el a fost socotit „întemeietor al țării", deoarece, pe de o parte, la început în literatura noastră istorică, oarecum, lipseau știrile precise „despre domnii (munteni) cei mai vechi", iar, pe de alta, pentru că în parte din vechile pomelnice de mînăstiri și centre eparhiale din Țara Românească șirul voievozilor acesteia începe cu numele lui. În acest caz, Mircea Vodă era nepot al lui Nicolae-Alexandru, strănepot al lui Basarab I „Întemeietorul" și avea unchi pe Vladislav-Vlaicu. Toți aceștia, dimpreună cu fratele său Dan I, au domnit în Țara Românească mai înainte de el.

Tatăl său, Radu I, în anul 1372 a fost asociat la domnie de Vlaicu-Vodă, fratele său, și apoi, ca domn, prin luptă chiar, a știut să păstreze independența țării, de a cărei înflorire economică s-a îngrijit, între altele, bătînd și monede de argint „pe care e înfățișat ca un cavaler apusean îmbrăcat în zale, cu coif, pavăză și lance" [11]. În același timp, el s-a ilustrat și prin „sprijinul pe care l-a dat vieții bisericești" din Țara Românească, contribuind direct la înălțarea marilor mînăstiri: Tismana, Cozia și Cotmeana; acestea din urmă numai începute. Lui i se atribuie apoi ridicarea schiturilor Jghiabul din Vîlcea și Negru Vodă din Muscel, a vechii biserici din Rîjnovul Brașovului, și, de către unii, și isprăvirea minunatei biserici Sfîntul Nicolae Domnesc din Curtea de Argeș, cu încîntătoarele sale fresce, inspirate după mozaicurile Mînăstirii Chora — azi Muzeul Kahrie-Djami — din Constantinopol și, totodată, și restaurarea a două lăcașe de cuvioșie din Serbia: Vratna și Mănăstirița. A făcut danii Mînăstirii Tismana și Schitului Brădet din Argeș și s-a arătat înțele-

---

[8] Cf. *D.R.H., B.*, vol. IV (1536—1550), București, 1981, p. 328, (nr. 278); vol. VI (1566—1570), București, 1985, p. 159, 160 (nr. 128); *D.I.R., B.*, veacul XVI, vol. IV (1571—1580), București, 1952, p. 221 (nr. 223); V. și: Virgiliu Drăghiceanu, *Curtea Domnească din Argeș. Note istorice și arheologice*, în „B.C.M.I.", an. X—XVI, 1917—1923, București, 1923, p. 20—21.

[9] Între altele, să se vadă: *Istoria Tzerrei Românești*, vol. II, ed. George Ioanid, București, 1859, p. 2; Radu Popescu Vornicul, *Istoriile domnilor Țării Românești*, p. 3; *Istoria Țării Românești 1290—1690. Letopisețul Cantacuzinesc*, ediție critică întocmită de C. Grecescu și D. Simonescu, București. 1960, p. 2.

[10] V. „B.C.M.I.", an. X—XVI, 1917—1923, p. 25 (Pomelnice ale Mînăstirii Cîmpulung (versiunea a II-a), Mînăstirii Tismana și Mitropoliei București).

[11] Pentru monedele lui Radu I, v.: Const. Moisil, *Monedele lui Radu I Basarab*, în: „B.C.M.I.", an. X—XVI, 1917—1923, p. 122—133.

www.dacoromanica.ro

gător față de cultul catolic din țară, în timpul domniei lui luînd ființă cîte o episcopie catolică la Severin și Argeș.

În viața căsnicească, pe cît se cunoaște, Radu I a fost căsătorit în două rînduri, mai întîi cu *Doamna Ana* și apoi cu *Doamna Calinichia*, avînd cu prima fecior pe Dan, iar cu cea de a doua pe Mircea cel Mare, eroul nostru. Nu se știe precis cînd și în ce fel și-a încheiat domnia și nici unde este înmormîntat. De obicei însă, de către unii cercetători se socotește că domnia lui a luat sfîrșit prin anii 1383—1384 și că „foarte probabil" mormîntul, descoperit în anul 1920 în biserica Domnească din Curtea de Argeș, ar putea să fie al lui [12]; acest lucru din urmă se afirmă datorită și faptului că pomelnicul acestui sfînt lăcaș începe cu numele lui [13].

Precum s-a mai arătat, *mama* lui Mircea cel Mare s-a numit *Calinichia*. Cu acest nume, alături de soțul său, „Io Radul Negru V(oievod)", ea apare în pomelnicul Mînăstirii Tismana, prefnnoit în secolul al XVIII-lea [14]. Însuși fiul său Mircea, în anul 6900 (= 1 septembrie 1391—31 august 1392), între altele, întărind Mînăstirii Tismana și o moară la Bistrița, arăta că ea i-a fost hărăzită de mai înainte vreme de „*mama* Domniei mele, Doamna *Calinichia*" [15], iar Vlad Dracul, fiul lui Mircea, amintit și mai sus, la 2 august 1439, confirmînd o altă danie a acestei Doamne către același sfînt lăcaș, o numea „Doamna *Calinichia*, bunica Domniei mele", în cazul de față, precis mama tatălui său [16]. La fel fiul acestuia, deci nepotul lui Mircea cel Mare, Radu Vodă cel Frumos (1462—1475), la 10 iulie 1464, într-un hrisov dat tot ctitoriei Sfîntului Nicodim, întărind o donație anterioară a aceleiași doamne, afirma că ea „Doamna Calinichia" este „bunica părintelui Domniei mele Vlad Voievod (Dracul)" [17]. În schimb, în timp ce celălalt fecior al lui Radu I Basarab, Dan I (c. 1383—1386), fratele vitreg al lui Mircea Vodă, în hrisovul său din 3 octombrie 1385, emis tot în favoarea Mînăstirii Tismana, nu face nici o amintire despre Doamna Calinichia [18], fiul său, voievodul

[12] Virgiliu Drăghiceanu, *op. cit.*, p. 43 ș.u.; Constantin C. Giurescu — Dinu C. Giurescu, *Istoria Românilor*, II. *De la mijlocul secolului al XIV-lea pînă la începutul secolului al XVII-lea*, București, 1976, p. 32—34.

[13] V.: „B.C.M.I.", X—XVI, 1917—1923, p. 46, fig. 35.

[14] *Ibidem*, p. 25.

[15] *D.R.H., B.*, vol. I, p. 34, 35 (nr. 14). V. și p. 53, 54 (doc. nr. 23, datat „1400—1418", în care iarăși se vorbește de „moara la Bistrița, pe care a dăruit-o mama domniei mele", fără însă a se indica și numele acesteia).

[16] *Ibidem*, p. 154, 156 (nr. 89).

[17] *Ibidem*, p. 210, 211 (nr. 124).

[18] *Ibidem*, p. 19—22 (nr. 7).

www.dacoromanica.ro

Dan II (1422—1431; cu unele întreruperi de domnie), printr-un act din 5 august 1424, vorbind despre o danie a ei, n-o numește bunică, așa cum făcuse Vlad Dracul, fiul lui Mircea, ci *lelea*, „care înseamnă mătușă sau soră mare". El preciza că respectiva danie s-a hărăzit de „lelea Domniei mele, Doamna Calinichia" [19], ceea ce dovedește că aceasta nu-i „era bunică" și că nu era nici mama lui Dan I, tatăl său și fratele lui Mircea, unchiul lui. Dar „cum gramaticul", observă unii, „nu avea un termen adecvat pentru noțiunea de *bunică vitregă*, a întrebuințat pe cel de *lele*, care se da în românește și unei rude mai bătrîne în general, evitînd pe cel de bunică, folosit de descendenții ei în hrisoavele lor" [20].

Cine era „Doamna Calinichia", al cărei nume are un așa de vădit iz de mireasmă mînăstirească? Unii cred că a fost „o principesă de neam imperial", iar alții că a fost fiica lui Lazăr cneazul Serbiei [21], ceea ce nu pare însă adevărat. Istoricul Ilie Minea (1881—1943) vedea în ea pe o „fiică a lui Dobrotici", despotul Dobrogei, — fapt ce, după el, ar dovedi „stăpînirea prin moștenire" de către nepotul acestuia, Mircea, a pămîntului românesc dintre Dunăre și Mare [22]—, iar Nicolae Iorga o considera o prințesă bizantină, pentru că, socotea el, numele ei „e grecesc" [23], pentru că iarăși credea el, de la ea a „moștenit Mircea titlul său de despot", care, de obicei, se „dedea numai rudelor familiei imperiale de la Bizanț" și pentru că, în sfîrșit, observa tot el, pe chipurile acestuia de la Cozia, — cel din biserica mare și cel din „bolniță" —, se află „vulturul aurit bizantin cu două capete". Cum se va vedea însă, Mircea n-a stăpînit Dobrogea și n-a purtat „titlul de despot" prin „moștenire". În acest caz, lipsind

---

[19] *Ibidem*, p. 105—106 (nr. 53).

[20] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 42.

[21] St. Nicolaescu, *Noui amănunte istorice cu privire la Doamna Calinichia și Radul-Vodă — 1374—1384* —, în ziarul „Universul" (București) din 16 ianuarie 1933, p. 9.

[22] Ilie Minea, *Urmașii lui Vladislav I*, în „Convorbiri Literare", L, 1916, p. 857. Același lucru îl afirmă și Mircea Dogaru, precizînd numai, în plus, că mama lui Mircea era: „Ana (călugărită Calinichia") (v.: *Mircea cel Mare — domnitor al dragostei de glie*, în ziarul „Scînteia Tineretului", an. XLII, scr. II, nr. 11.557 din 29 iulie 1986, p. 3). În acest caz, însă, mai cu seamă în vremea aceea, cînd pravila se ținea cu mai multă strășnicie, numele ei, — ca monahie —, neapărat trebuia să înceapă cu litera „A", nu cu „C" („Calinichia").

[23] N. Iorga, *Istoria Românilor. III. Ctitorii*, București, 1937, p. 271; Același, *La survivance byzantine dans les pays roumains*, București, 1913, p. 37; Același, *Rostul lui Mircea Vodă I-iu — Cuvinte rostite la Mînăstirea Cozia, cu prilejul reînhumării rămășițelor domnului Țării Românești, la 15 mai 1938* —, în: N. Iorga, *Scrieri istorice*, vol. I, București (Colecția „Lyceum", nr. 99), 1971, p. 147. Și B. P. Hașdeu socotește pe Doamna Calinichia *o* „greacă, fără îndoială în orice caz, poate chiar din familia imperială bizantină, o Paleologhină sau o Cantacuzină, nu se știe deocamdată" (V.: *Negru Vodă. Un secol și jumătate din începuturile Statului Țerei Românești* (1230—1380). Ca introducere la tomul IV din „*Etymologicum magnum Romaniae*", București 1898, p. CCIX).

www.dacoromanica.ro

alte dovezi mai convingătoare, filiațiile propuse de istoricii Minea și Iorga nu pot fi acceptate. Apoi chiar dacă numele mamei lui Mircea ar fi cel adevărat, altfel zis cel „de botez" și chiar dacă acesta ar părea „a fi grecesc", totuși el n-ar fi îndestulător pentru a socoti, cu tot dinadinsul, pe Doamna Calinichia o „prințesă bizantină", o „grecoaică" deci, căci și pe atunci desigur, ca și azi, dealtfel, de multe ori, cel puțin o parte din numele celor nou născuți se dădea și încă se mai dă, de către cei în drept, alegîndu-se nume ce li se păreau și li se par mai frumoase și cu mai multă rezonanță, fără a se ține însă seama și de „seminția" din care acestea proveneau ori provin [24]. Așa poate s-au putut petrece lucrurile și cu Doamna Calinichia: de către părinți, nași sau alții, i s-a ales un nume cu rezonanță „grecească", fără ca ea însă, în vreun fel, să fi aparținut gintei în mijlocul căreia, obișnuit se întîlnea și o asemenea numire. În nici un caz, înclin să cred, numai „rezonanța elenă" a numelui nu poate dovedi originea grecească a celei de a doua doamne a lui Radu I Basarab, mama lui Mircea cel Mare.

Cum însă numele Calinichia este, în același timp, și un nume cu înmiresmat iz monahal, — deși probele lipsesc —, s-ar putea presupune că ea, după anii 1383—1384, cînd soțul său și-a încheiat viața, mai trăind încă, să se fi călugărit în vreuna din ctitoriile acestuia, desigur, și că, potrivit pravilei, și-a schimbat numele luîndu-și unul nou, care, de obicei, trebuia să înceapă cu prima literă a denumirii ce purtase „în lume", în speță, litera „C". În acest caz, ea s-a putut chema „ca mireană", Calea, Caplea, Chira, Cătălina, Cîrstiina, Caprina ș.a., — nume feminine întîlnite prin unele acte muntenești din secolele al XIV-lea- al XVI-lea —, ori Călina, Cornelia, Constantina, Claudia, Cecilia sau și alt nume, începînd cu litera „C", purtat pe atunci de romînce, ceea ce, de bună seamă, a dus la alegerea de către ea, — dacă într-adevăr vreodată se va fi călugărit —, a numelui monahal Calinichia, dat dealtfel chiar în acea vreme și altora dintre monahiile noastre [25].

Nici remarcile lui Nicolae Iorga, cum că prin mama sa Calinichia, — pe care el, așa cum s-a arătat, o socotea „o prințesă bizantină" —,

---

[24] Semnalez că acum vreo zece ani am botezat odrasla unei familii, „get-beget română" din „mahalaua Postăvarilor" din București, pe care părinții, plăcîndu-le numele, au denumit-o în actele civile și la botez, *Demirel*, nume curat turcesc, fără ca ei, părinții sau înaintașii lor să fie ori să fi fost otomani.

[25] Menționăm că o monahie cu acest nume, *Calinichia*, este înscrisă în pomelnicul Mînăstirii Bistrița din Moldova (V.: Damian P. Bogdan, *Pomelnicul Mînăstirii Bistrița*, publicat de... București, 1941, p. 59), ceea ce, accentuăm, dovedește că prin acel timp el era cunoscut și folosit chiar prin unele din mînăstirile noastre.

www.dacoromanica.ro

Mircea Vodă „a moștenit titlul său de despot" și și-a putut pune pe vestimentație „vulturul aurit bizantin", nu pot fi aduse ca argumente pentru originea greco-bizantină a acesteia, mai întîi pentru că voievodul nostru n-a fost despot din naștere și din familie, ci numai că a stăpînit „un despotat și exclusiv numai în legătură cu Dobrogea", fostul „despotat al lui Dobrotici", — menționăm că niciodată cînd în titulatura sa — a lui Mircea — nu apare și Dobrogea, el nu-și zice și despot —, și apoi pentru că apariția aci-amintitelor podoabe bizantine pe portretele sale de la Cozia este numai „o imitație" a acestora de pe îmbrăcămintea bazileilor din Bizanț, întîlnită „atît la țarii bulgari, cît și la craii sîrbi, și chiar la alți domni români de mai tîrziu, de pildă la Neagoe Basarab, pe fresca din biserica Mînăstirii Snagov" [26].

Față de cele aci semnalate, un iz de îndoială învăluie afirmația celor ce au socotit-o și încă o mai socotesc pe Doamna Calinichia o străină de neamul nostru. În schimb, avînd în vedere că ea avea proprietăți în Oltenia, — o moară la Bistrița și satul Pesticevo — azi Peștișani-Gorj —, pe care le-a hărăzit Mînăstirii Tismana [27], — fapt ce oarecum dovedește că era „legată de viața locală" —, s-ar putea presupune că ea, purtînd, — înainte de prezumtiva intrare în monahism —, un nume românesc de femeie din cele întîlnite în documente ori în onomastica feminină din Țara Românească a acelei vremi, a fost o valahă nord-dunăreană, descinzînd dintr-o familie boierească din dreapta Oltului, unde, precum se vede, avea bunuri imobiliare [28].

Orice ipoteze s-ar putea formula în legătură cu originea Doamnei Calinichia, mama lui Mircea cel Mare, un lucru rămîne sigur însă: ea a dat neamului nostru pe unul dintre cei mai de seamă conducători ai lui, care, cum se știe, între altele, „a luptat cu toate mijloacele de care dispunea pentru independența țării sale", reușind s-o apere și să-i asigure, în continuare, o binemeritată „existență de sine stătătoare".

Frații lui Mircea cel Mare. Dintre frații, pe care-i va fi avut Mircea cel Mare, mai cunoscut este voievodul *Dan I*, care a domnit la Argeș îndată după tatăl lor, Radu I Basarab. Ei însă nu

[26] P. P. Panaitescu, *L'aigle byzantine sur les vêtements des princes roumains du Moyen Age*, în „Bulletin de la Section historique de l'Académie Roumaine", XVII, 1930, p. 64—67; Același, *Mircea cel Bătrîn*, p. 47, n. 23; Răzvan Theodorescu, *În jurul „despotiei" lui Mircea cel Bătrîn sau despre un însemn sculptat și pictat de la Cozia*, în: Același, *Itinerarii medievale*, București, 1979, p. 134 ș.u.

[27] *D.R.H., B.*, vol. I, p. 34, 35 (nr. 14), p. 210, 211 (nr. 124).

[28] P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 47—48; Constantin C. Giurescu—Dinu C. Giurescu, *Istoria Românilor*, II, p. 68.

www.dacoromanica.ro

erau frați decît după tată, căci Dan avea ca mamă pe *Doamna Ana*, care, mai mult ca sigur, fusese soția lui Radu Vodă înainte de căsătoria acestuia cu Doamna Calinichia. Aceasta din urmă, precum s-a arătat și mai sus, potrivit informațiilor documentare ale vremii, — între ele fiind chiar și unele afirmații ale însuși fiului ei —, era mama bună a lui Vodă Mircea. Nu se cunosc împrejurările și nici timpul cînd s-a sfîrșit prima căsnicie a lui Radu Vodă cu Doamna Ana. Numele ei, „Doamna Anna", alături de cel al soțului, „Io Radu V(odă) Negru", se află înscris într-una din versiunile pomelnicului Mînăstirii Cîmpulung-Muscel [29]. Merită a fi relevat aci și faptul că nici una dintre mărturiile documentare cunoscute nu este în măsură să îndreptățească în vreun fel afirmația acelora care socotesc că numele Doamnei Calinichia ar fi „numele monastic" al Doamnei Ana, — care, deci, cîndva, și ea s-ar fi călugărit —, și că în acest caz aci n-ar fi vorba decît de o singură persoană: *Ana—Calinichia*. Nicidecum însă așa ceva, căci, precum pare a reieși și din cele ce s-au înfățișat mai sus, — cu privire la cea de a doua Doamnă a lui Radu I Basarab —, mărturiile în cauză duc mai degrabă la încheierea că Doamna Ana și Doamna Calinichia au fost două persoane cu totul diferite.

Prin urmare Dan și Mircea n-au fost frați buni, ci frați vitregi, adică născuți din cele două căsătorii ale tatălui, primul avînd ca mamă pe Doamna Ana, iar celălalt pe Doamna Calinichia. Cu toate acestea, Mircea nu s-a ferit de a-l numi și socoti pe Dan frate, căci într-un hrisov al său din 27 iunie 1387, emis în favoarea Mînăstirii Tismana, între altele, preciza că acest sfînt lăcaș a fost „întărit cu multe lucruri" și de „sfîntrăposatul *fratele* domniei mele, *Io Dan Voievod*" [30]. O categorică și, totodată, în afară de orice îndoială mărturie deci, a înrudirii dintre acești doi voievozi munteni și a gradului canonic și legal al acesteia.

În mod sigur, Dan I a domnit în Țara Românească după tatăl său, fără însă a se ști precis cînd a urcat pe tron; de către unii se socotește că acest fapt a avut loc în „anul 1383 sau 1386". Ca domn, a dovedit a fi „un ostaș desăvîrșit" și „un excelent strateg", căci a militat în chip deosebit pentru păstrarea integrității țării; acțiune pentru care a fost silit să poarte și lupte. În afară de aceasta, în interior Vodă Dan I a continuat lucrările de înălțare a Mînăstirii Tismana și i-a făcut danii însemnate, a donat un clopot Mînăstirii Cotmeana,

[29] „B.C.M.I.", an X—XVI, 1917—1923, p. 25.
[30] *D.R.H., B.*, vol. I, p. 22, 23—24 (nr. 8).

www.dacoromanica.ro

a ridicat, se crede, „din temelie" o biserică în orașul Rîmnicul Vîlcea, care, mai apoi, a devenit catedrală episcopală, și a asociat la domnie pe fratele său vitreg, Mircea. Deosebit de acestea, întru stimularea stării economice din țară, el a bătut monede: *ducați* și *bani* „anepigrafi". Ducații au pe avers un scut despicat fasciat și o siglă, iar pe revers, un coif și o acvilă. Banii sînt decorați cu cîte o acvilă pe avers și cu cîte o cruce cu brațele ancorate și cu cîte o treflă, pe revers. O parte din aceste monede au fost emise de cei doi frați: Dan și Mircea, ca domni asociați.

Domnia lui Dan I, purtînd „timbrul unui domn bun și viteaz", n-a fost prea lungă, căci, foarte probabil, s-a încheiat în ziua de 23 septembrie 1386, cînd el a căzut într-o luptă pentru apărarea graniței de Sud a țării sale.

O „glosă marginală", aflată într-o „cronică bulgărească" alcătuită prin primul pătrar al veacului al XV-lea, și „păstrată într-un manuscript moldovenesc din secolul XVI", face mențiune și despre sfîrșitul său. Această știre, inserată în tîlmăcire românească, — fără dată însă, dar pusă în legătură cu lupta de la Cossovo-Polje —, în *Hronograful* lui *Mihail Moxa*, — „scris pe la anul 1620"[31] —, și poate că de aici, — cu data de an: 6864 (= 1356) —, trecută și în *Istoria Țării Românești 1290—1690*, din cea de a doua parte a aceluiași secol al XVII-lea [32] —, între altele, arăta că „. . . *Dan voievod, fratele lui Mircea Voievod*" a fost ucis „*în anul 6902 (= 1393), luna septembrie 23*"[33]. Evident, data de față, „leatul", mai ales, dacă într-adevăr se referă la sfîrșitul lui Dan I,[34] este greșită, căci

---

[31] Să se vadă: *Cronica lui Mihail Moxa — Oltenia — 1620*, în: B. Petriceicu-Hașdeu, *Cuvente den bătrîni...*, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de G. Mihăilă, București, 1983, p. 343, 397. V. și: ediția lui N. Simache și Tr. Cristescu, *Hronograful lui Mihail Moxa*, Buzău, 1942, p. 189—190.

[32] *Istoria Țării Românești. 1290—1690. Letopisețul Cantacuzinesc*, ediție critică întocmită de C. Grecescu și D. Simonescu, București, 1960, p. 3. V. și: ediția lui G. Ioanid, vol. II, București, 1859, p. 3, și pe cea a profesorilor N. Simache și Tr. Cristescu, cu titlul: „*Letopisețul Cantacuzinesc*", Buzău, 1942, p. 68.

Data morții lui Dan I, pusă înainte de această cronică: 6864 = 1356 este cu totul greșită, căci pe atunci, în 1356, domnea la Argeș bunicul său Nicolae-Alexandru Basarab (1352—1364).

[33] Ioan Bogdan, *Ein Beitrag zur bulgarischen und serbischen Geschichtschreibung*, în „Archiv für slavische Philologie", Bd. XIII. 4, Leipzig, 1891, p. 481—543, — publicată și în extras, Leipzig, 1891 —, p. 530; nota introdusă cu un singur asterisc. Tot aci, la pagina 539 se află traducerea latinească a acestei glose marginale, făcută de V. J (agič).

V. și: Ioan Bogdan, *Scrieri alese* cu o prefață de Emil Petrovici. Ediție îngrijită, studiu introductiv și note de G. Mihăilă, București, 1968, p. 266. În legătură cu această „Cronică bulgărească", să se vadă și: Alexandru V. Diță, *Victoria românească de la Rovine (17 mai 1395)*, în „Anale de istorie", XXXII, 1986, nr. 4, p. 33—36.

[34] Semnalăm că D. Onciul socotește că „data 6902 (= 1393), septembrie 23" din „glosa marginală", aci amintită „n-are a face nimica cu *moartea lui Dan*, ci ea se raportă la *prinderea*

www.dacoromanica.ro

acesta mai mult ca sigur, cum se va preciza în cele de mai jos, a avut loc în anul 1386.

Cu toate că aproape contemporanul cuprins al „glosei" de față nu destăinuie împrejurările în care a pierit viteazul voievod Dan I, totuși de către unii se socotește că acesta a căzut eroic într-o luptă pentru „stăpînirea Silistrei cu alte puncte pe malul drept al Dunării"[35], prin urmare, mai mult ca sigur, pentru apărarea integrității țării sale.[36]

După tragicul său sfîrșit, Țara Românească, potrivit pravilei, și-a ales un nou domn, în persoana lui Mircea, fiul lui Radu I Basarab și al Doamnei Calinichia și frate vitreg cu înaintașul său imediat în scaun, Dan I, căzut pe cîmpul de onoare.

În aceste împrejurări, Mircea Vodă a ajuns la cîrma Țării Românești. Cum însă la această înaltă sarcină de Stat n-a fost promovat unul dintre fiii lui Dan I, ceva mai tîrziu între urmașii lor, — ai lui Dan I și Mircea —, după moartea acestuia din urmă mai ales, s-au iscat aprige dispute politice și militare. Aceste frămîntări, cunoscute sub numele de „*Lupta dintre Dănești*", — descendenții lui Dan I—, «*și Drăculești*», — urmașii lui Mircea cel Mare —, au tulburat, după iscarea lor, viața politică a Munteniei, mare parte din secolul al XV-lea [37].

*

În afară de acest frate, Dan, care-i și cel mai cunoscut și care, în unele cazuri pune istoriografiei noastre o seamă de probleme, pe cît se știe acum, Mircea cel Mare a mai avut un frate, care s-a chemat *Staico*. Din unica știre documentară ce-l privește, nu se poate preciza ce mamă va fi avut, dacă va fi fost frate bun sau tot vitreg

---

lui Șișman" de către turci, „urmată după căderea Tîrnovei, din 17 iulie 1393" în mîinile acestora. (V.: D. Onciul, *Scrieri alese*, I, p. 661, notă, și vol. II, București, 1969, p. 246—247, n. 10).

[35] D. Onciul, *op. cit.*, vol. I, p. 662—663, notă.

[36] Pentru problema sfîrșitului domniei și vieții lui Dan I, să se vadă și: Laonic Chalcocondil, *Expuneri istorice*, în românește de Vasile Grecu, București, 1958, p. 62—63; Șt. Nicolaescu, *Letopisețul Țării Rumânești*, în „Revista pentru istorie, archeologie și filologie" (București), vol. XI, p. 1 (1910), p. 108; N. Simache și Tr. Cristescu, *Variante ale Letopisețului Cantacuzinesc*, publicate de..., Buzău, 1942, p. 17—18; B. P. Hașdeu, *Negru Vodă*..., p. CLIV, CCXLVIII, CCLI; D. Onciul, *Originile Principatelor Române*, în: Același, *Scrieri istorice*, I, ediție critică îngrijită de Aurelian Sacerdoțeanu, București, 1968, p. 659—661, notă; A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, vol. II, Iași, 1889, p. 85, n. 118; C. Litzica, *De cine a fost ucis Dan fratele lui Mircea ?*, în: *Lui Titu Maiorescu. Omagiu, XV Fevruarie MCM*, București, 1900, p. 54—61, republicat cu titlul: *Dan I Voevod fratele lui Mircea*, — cu o seamă de mici modificări —, în: C. Litzica, *Studii și schițe greco-române*, I, București, 1912, p. 3—12; Al. Iordan, *Les relations culturalles entre les Roumains et les Slaves du Sud*, București 1936, pass; P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 42—44; 254—255 și nota 62 de aici.

[37] A. D. Xenopol, *Lupta între Dănești și Drăculești*, în „A.A.R.M.S.I.", tom. XXX (1907), p. 183—272; Constantin C. Giurescu—Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 112.

www.dacoromanica.ro

cu el, ori dacă nu cumva va fi fost vreun „bastard", adică fiu natural al lui Radu I Basarab. Ceea ce se poate spune sigur despre el, e că este amintit în acte numai o singură dată și anume într-un hrisov al lui Mircea cel Mare, — nedatat, dar socotit de ultimii lui editori ca emis între anii 1407 și 1418 —, prin care întărea Mînăstirii Snagov din ostrovul cu același nume din preajma Bucureștilor și starețului ei, „popa chir Lazăr", satul Ciulinița de pe apa Buzăului. În hrisov, emitentul preciza că satul a fost hărăzit acestui sfînt lăcaș de „fratele Domniei mele jupan Staico", ceea ce poate proba, desigur, că acesta ca jupan făcea parte din „rîndul boierilor" de țară și apoi că, tot el, ca donator, era nu numai un personaj înstărit, ci și un bărbat evlavios cu grijă pentru bunăstarea așezămintelor de cuviosie și, de bună seamă, că și „pentru mîntuirea sufletului" său. Nu i-am mai găsit înscris numele în nici un pomelnic; nici chiar în cel al mînăstirii pe care o miluise și nici în alte acte ale acesteia [38].

★

„Io Mircea voievod", al cincilea domn muntean după Basarab „Întemeietorul", precum s-a mai arătat, era fiul lui *Radu I Basarab*, cel „poreclit *Radu Negru*", și al celei de a doua soții a acestuia, *Doamna Calinichia*, așa cum însuși spune deschis în două din hrisoavele sale emise în anii 1387 și, respectiv, 1391—1392 [39] Nu se știe cînd s-a născut, — poate pe la jumătatea secolului al XIV-lea[40]—, și nici unde anume, căci, în mod sigur, pe atunci tatăl său nu era încă domn, ca să ne putem fixa asupra vreunuia din orașele Cîmpulung ori Argeș, capitalele din acel timp ale țării. Dacă pînă la urcarea în scaunul domnesc știrile ce-l privesc sînt ca și inexistente, totuși din destoinicia arătată mai apoi, — și chiar de la început —, în ocîrmuirea statului, se poate presupune că încă din momentul alegerii ca domn, el era un bărbat în putere și destul de bine orientat în treburile de conducere ale acestuia. Și dacă iarăși din activitatea sa de dinainte de anul 1386 nu se cunoaște mai nimic, pe temeiul chipurilor sale — în unele cazuri refăcute însă —, păstrate în tablourile votive din biserica mare, din bolnița și din paraclisul din colțul Nord-

[38] *D.R.H., B.*, vol. I, p. 73, 74 (nr. 34; cu data „1407—1418"); P. P. Panaitescu, *Documentele Țării Românești, I, Documente interne (1369—1490)*, București, 1938, p. 91—93 (nr. 24; cu data „1408—1418"); Șt. Nicolaescu. *Vechimea Mînăstirii Snagov*, în „București" — Revista Muzeului și Pinacotecii Municipiului București, an. I, 1935, nr. 1, p. 108—112; (datat „1414—1418" și cu arătarea că pe fratele lui Mircea l-a chemat: *Stan;* la fel socotește și Aurelian Sacerdoțeanu, *Mircea cel Bătrîn. O evocare la 550 de ani de la moarte*, în „M.O." XX, 1968, nr. 1—2, p. 25). V. și: Niculae Șerbănescu. *Istoria Mînăstirii Snagov*, București, 1944, p. 27 și n. 2.

[39] *D.R.H., B.*, vol. I, p. 22, 23 (nr. 8), și p. 34, 35 (nr. 14).

[40] N. Iorga crede că Mircea „se va fi născut după anul 1360" (v. *Rostul lui Mircea-Vodă-I-iu*, Vălenii de Munte, 1938, p. II).

www.dacoromanica.ro

estic al incintei Mînăstirii Cozia, apoi din biserica fostei Mînăstiri Curtea de Argeș și din cea a Schitului Brădet-Argeș,[41] cît de cît i se pot înfățișa fizionomia și vestimentația ajunse prin aceste fresce, — mai cu seamă prin cele trei din ctitoria sa de la Cozia —, pînă în zilele noastre.

Înveșmîntat ca un „cavaler de modă apuseană", el este îmbrăcat cu un „costum strîns pe corp, de culoare roșie, cu flori albastre". Pare un bărbat matur, de statură mai mult înaltă, cu fața prelungă și frunte destul de lată. Poartă mustăți, barbă rotundă și plete ușor buclate și retezate la spate, — care, toate, în fresca de la Argeș, sînt de culoare castanie deschisă. Are ochi vioi, cufundați în cap și protejați în partea superioară de sprîncene arcuite, — tot de culoare castanie —, și nas drept și subțire. Capul îi este acoperit de o coroană înaltă de aur, cu cinci colțuri și bogat împodobită cu perle, rubine și pietre prețioase. Partea superioară a corpului pînă mai sus de genunchi îi este acoperită cu o tunică de stofă scumpă, nu prea lungă, cu partea inferioară deschisă în față și la „cheotoare" și pe poale „garnisită" cu galon din fir de aur, împodobit cu perle. La mijloc tunica este strînsă de un cordon, făcut se pare dintr-un material asemănător celui al galonului. La rîndu-i, acesta este ornat cu perle și prin strîngerea lui, dă purtătorului tunicii, — lui Mircea Vodă, deci —, o siluetă plăcută. Mînecile tunicii, destul de bine ajustate pe brațe și terminate cu cîte un volănaș de culoare deschisă, au, între cot și umăr și spre față, pe antebraț, cîte o podoabă, tot de galon înflorat, în formă de banderolă și de lățimi diferite. În față, pe deasupra părții inferioare a tunicii, se află încă o „cingătoare scumpă", cu podoabe

[41] Pentru aceste „portrete" ale lui Mircea Vodă, să se vadă: N. Iorga, *Domnii români după portrete și fresce contemporane...*, Sibiu, 1930, planșele 6, 7, 8, 9; Victor Brătulescu, *Frescele din biserica lui Neagoe de la Argeș*, București, 1942, p. 30—31; planșa IV; Virg. Drăghiceanu și Arh. P. Demetrescu, *Schitul Brădetul — Argeș*, în „B.C.M.I.", an. XVII, 1924, fasc. 40, p. 68—73; Pavel Chihaia, *Observații asupra portretelor lui Mircea cel Bătrîn și Doamnei Mara, de la Brădet*, în „S.C.I.A.", an. VII, 1960, nr. 1, p. 253—258; M. Davidescu, *Mînăstirea Cozia*, București, 1966, fig. 5, 14, 34. Chipul lui Mircea din paraclisul de Nord al Mînăstirii Cozia, care „imită fidel modelul din biserica mare" a acesteia, a fost zugrăvit în anul 1711 și a fost „descoperit cu prilejul lucrărilor de restaurare din anul 1959" (v.: Pavel Chihaia, *op. cit.*, p. 253, n. 6). Un „portret" al lui Mircea cel Mare s-a aflat și în vechea mitropolie din Tîrgoviște (v.: Pr. Grigore Musceleanu, *Monumentele strămbunilor din România*, București, 1873, p. 54, unde face și o descriere a lui). Încă semnalăm că Lt. Colonel D. Pappasoglu, pe pagina a patra a cărții sale *„Istoria fundării orașului București, capitala statului român — de în anul 1330 pînă la 1850 —, culeasă după mai mulți scriitori vechi"*, apărută la București în anul 1891, are o gravură înfățișînd pe „Mircea Vv. 1382", despre care afirmă că este „copiată după zidul bisericii Domnești din Tîrgoviște". Totodată menționăm însă că în alte lucrări în care se face amintire și de tabloul votiv al acestui sfînt lăcaș, nu se arată în nici un fel că printre ctitorii zugrăviți aci s-ar afla și Mircea cel Mare. (V.: N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, I, București. 1905, p. 105; Cristian Moisescu, *Tîrgoviște. Monumente istorice și de artă*, București, 1979, p. 204—206).

www.dacoromanica.ro

și pafta pe aceeași măsură. Prelungindu-se, se pare, dinspre spate, ea este ușor arcuită și de ea, spre dreapta, atîrnă o sabie scurtă cu mîner și lamă care ajunge doar pînă sub genunchi. Pantalonii lui Mircea îi sînt strînși pe picior și în chipul de la „Cozia Mare" au în dreptul celor doi genunchi cîte o broderie din fir de aur, reprezentînd cîte un vultur imperial bizantin, avînd fiecare cîte două capete încoronate. Între acestea se află „crinul angevin" și acesta tot un însemn domnesc.

Încălțămintea pe care o poartă Mircea este de culoare roșie, are toc jos și vîrf ascuțit, semănînd mai mult cu niște sandale și legîndu-se de picior prin cîte o bandă îngustă, trecută pe sub glezne.

Pe spate, pe deasupra costumului aci înfățișat, Vodă Mircea poartă o mantie de stofă scumpă, care, ca și în fresca de la Argeș, este de culoare roșie și care, obișnuit, în chipurile sale, este aruncată pe umărul stîng, încheindu-se astfel pe cel drept, printr-un bumb cu perle. Pe margine, ea este tivită cu galon de aur și în interior căptușită cu un material de culoare mai deschisă, înflorat.

În fresca din bolnița Coziei, pe partea mantiei, ce, venind dinspre umărul stîng, acoperă pieptul lui Mircea, se află iarăși brodați cu fir de aur doi vulturi bicefali bizantini, cu cîte un crin între capetele lor încoronate, întîlniți și în fresca de la „Cozia Mare", dar aci, cum s-a văzut, fixați într-o altă parte a corpului, pe cei doi genunchi[42].

*

Începutul domniei lui Mircea cel Mare. Ajutat, se crede, de partida boierilor de țară, care, nemulțumită poate de domnia lui Dan I, fratele său vitreg, se ridicase „împotriva liniei descendenților" acestuia, — îndepărtîndu-i pentru moment de la tron —, Mircea Vodă a ajuns la cîrma Țării Românești, fiind, — o spunem din nou —, cel de al cincilea domn al acesteia, de la Basarab I încoace. Data începutului domniei sale nu se cunoaște cu precizie. Ținînd însă seamă că ultimul, — dar și singurul, totodată —, hrisov al lui Dan I, emis de la Argeș în beneficiul Mînăstirii Tismana, poartă data de 3 octombrie 6894 (= 1385)[43] — fapt ce dovedește că acum era încă în viață și în scaun —, că la 27 iunie 6895 (= 1387), de astă dată aflîndu-se

[42] Pentru „descripția" chipului lui Mircea cel Mare din fresca din biserica Mînăstirii Cozia, să se vadă și Grigore M. Alexandrescu, *Memorial de călătorie*, în Același, *Versuri și proză*, București (Colecția „Lyceum" nr. 3), 1967, p. 226—227; Constantin C. Giurescu—Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 90; pentru cel din biserica lui Neagoe de la Curtea de Argeș, să se vadă: Victor Brătulescu, *op. cit.*, p. 30—31; iar pentru cel de la Schitul Brădet: Pavel Chihaia, *op. cit.*, p. 254—257.

[43] *D.R.H.*, *B.*, vol. I, p. 19, 22 (nr. 7).

www.dacoromanica.ro

el în cetatea de scaun de la Argeș, Mircea cel Mare, — ca „domn a toată Țara Românească" —, dădea primul său hrisov, cunoscut pînă acum, în favoarea Mînăstirilor Tismana și Vodița, și, în același timp, că în cuprinsul acestuia, însuși el făcea amintire de „sfîntrăposatul fratele Domniei mele, Io Dan Voievod", care întărise pe prima „cu multe lucruri" [44], se poate presupune că între aceste două date: 3 octombrie 1385 și 27 iunie 1387, în mod sigur a avut loc și decesul lui Dan I și începutul domniei fratelui maștер al acestuia, Mircea cel Mare. Cînd anume? S-a văzut mai sus că într-o „cronică bulgară" aproape contemporană se spune că Dan I și-a încheiat viața într-o zi de 23 septembrie, — de reținut această precizare a sorocului de lună și zi —, din anul 6902 (= 1393), dată care, — în special cea de an —, neîndoielnic nu corespunde adevărului, dar care, după părerea istoricului Dimitrie Onciul, „n-are a face nimica cu moartea lui Dan, ci ea se raportă" [45] la căderea Tîrnovei și a țarului bulgar Șișman sub turci, menționată într-unul din paragrafele Cronicii. Mai mult ca sigur însă, autorul Cronicii a făcut această mențiune din memorie și se pare că și cu un pic de neglijență, și de aceea n-a fixat pentru acest eveniment din istoria Bulgariei nici o dată, deși și atunci se știa sigur cînd el s-a petrecut. Cînd însă, în paragraful imediat următor, a trebuit să vorbească și despre moartea lui Dan I, cronicarul, se pare, a încurcat din nou datele și — tot din memorie de bună seamă —, a fixat momentul dispariției acestuia la leatul 6902 (= 1393), care în realitate este cel al căderii Tîrnovei, întîmplată în ziua de 17 iulie 1393, după care la aproape doi ani — exact la 3 iunie 1395 —, aflat în robie la turci —, a decedat și țarul Șișman. S-au pus înainte aci aceste două evenimente, — căderea Tîrnovei și a lui Șișman, și decesul acestuia —, cu data lor completă și precisă, spre a se vedea că data de zi și lună: — 23 septembrie —, aflată în „glosa marginală", privind decesul lui Dan I, din Cronica în cauză, nu se poate referi la nici unul din ele, ci, mai mult ca sigur, ea este data dispariției lui Dan I, întîmplată foarte probabil într-o zi de *23 septembrie*. Dar care-i leatul acestei incomplete date, căci, repetăm, cel indicat de cronicar în „glosa marginală" pomenită este cel al căderii țaratului bulgar de răsărit? Dezlegarea acestei probleme se poate face, mulțumitor, cu datarea precisă a celor două hrisoave muntenești menționate în partea de început a acestui lung paragraf.

[44] *Ibidem*, p. 22, 25 (nr. 8).

[45] Dimitrie Onciul, *Originile principatului Țării Românești*, ediția citată, I, p. 661, notă; Același, *Mircea cel Bătrîn*, ediția citată, II, p. 247, nota 10.

www.dacoromanica.ro

Data de lună și zi, — 23 septembrie —, nu poate fi cea din anul 1385, — în care Dan I și-a emis hrisovul amintit —, căci la 3 octombrie,— deci posterior zilei de 23 septembrie —, acest an, data de zi și lună a emiterii lui —, prin urmare la aproape două săptămîni după aceea din „glosa marginală" pomenită —, Dan I era încă în viață. Aceeași dată, 23 septembrie, nu poate fi de asemenea nici cea din anul 1387, căci cu mult înaintea ei, precis la 27 iunie acest an, cînd Mircea Vodă și-a emis hrisovul la care ne referim, acesta era deja domn al țării și vorbea de Dan I ca de „sfîntrăposatul fratele Domniei mele".

În această situație, pentru data de lună și zi, — 23 septembrie —, din „glosa" în cauză nu rămîne cu putință decît anul 1386, care, pe de o parte, trebuie admis ca an al morții voievodului Dan I, iar, pe de alta, și ca an al începerii domniei lui Mircea cel Mare, care a putut avea loc dacă nu chiar în această zi, cel puțin la una foarte apropiată de ea din acest an, 1386[46].

*

Familia lui Mircea cel Mare. Știri puține și neclare s-au păstrat și în legătură cu viața de familie a lui Mircea cel Mare. Din această pricină, chiar pînă acum, cu privire la soția sau soțiile sale, nu este încă posibil să se formuleze o afirmație despre care să se poată spune că este întru totul conformă cu realitatea. Unii, se pare, sînt înclinați a crede că aceasta sau una dintre acestea s-a putut chema *Ana*,[47] întrucît în două din prefacerile tîrzii, — precis din secolul al XVIII-lea —, ale pomelnicelor Mînăstirilor Tismana și Arnota, — în coloanele rezervate „domnitorilor celor bătrîni de demult" ai Țării Românești, alături de un „Io Mircea Voievod", inserat, aproximativ, pe la mijlocul șirului acestora, — în josul lui, în primul;[48] în continuare, pe același rînd, în cel de al doilea[49] —, numaidecît se află adăugat: „i *g(o)sp(o)dja ego Anna*" — „*și Doamna lui Anna*".

Această mărturie documentară însă nu poate întru totul convinge, deoarece forma în care se prezintă prefacerile de pomelnice aci menționate lasă de dorit, căci și în cazul lor pisarul, alcătuindu-și varianta, a introdus în cuprinsul ei și textul altor pomelnice mai vechi scoase din uz, dar, de obicei, păstrate prin biserici, căci continuau încă a fi socotite „obiecte sacre". În situația de aci, acest lucru, — care în-

[46] Cf. P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 45.

[47] Cf. Ștefan D. Grecianu, *Genealogiile documentate ale familiilor boierești*, vol. II, București, 1916, p. 256, 257; Pavel Chihaia, *op. cit.*, p. 257, n. 4.

[48] Acad. R. S. România, *Mss. rom. nr. 2460 (Pomelnicul Mînăstirii Tismana*, copie din secolul al XVIII-lea), f. 3 v. Vezi și: Alex. Ștefulescu, *Mînăstirea Tismana*, ed. III-a, p. 152.

[49] Acad. R. S. România, *Mss. rom. nr. 2105* (Pomelnicul Mînăstirii Arnota, 1706), f. 23 r.

www.dacoromanica.ro

greunează mult identificarea personajelor și oarecum știrbește și din valoarea informației documentare, pe care respectivele prefaceri ale pomelnicelor ne-ar putea-o oferi —, poate fi observat mai ales în pomelnicul Tismanei.

Menționînd că în partea în care sînt trecuți „domnii cei bătrîni ai țării", versiunea din 1706 a pomelnicului Mînăstirii Arnota prezintă un amestec de nume, printre care cu greu te poți descurca[50], vom preciza că „voievodul Mircea" ce ne interesează aci, după locul și numele de voievozi în vecinătatea cărora este plasat, te face mai degrabă să bănuiești că el este Mircea Vodă Ciobanul de la jumătatea secolului al XVI-lea. Bănuiala însă întîmpină o greutate: soția acestuia nu s-a chemat „Anna", — cum se arată în versiunea de față a pomelnicului, ci ea a fost vestita, energica și prea bine cunoscuta Doamna Chiajna, căreia Alexandru Odobescu i-a închinat una dintre nuvelele sale istorice, și nu se cunoaște cu precizie dacă el, Mircea Vodă Ciobanul, cumva a avut și o altă soție, „Anna". Știrile ce se pot culege din pomelnicul Arnotei nu sînt în măsură deci să clarifice problema de față.

Observînd atent preînnoirea din secolul al XVIII-lea a pomelnicului Mînăstirii Tismana, se poate vedea că ea constă din cel puțin două versiuni anterioare. În prima, Mircea cel Mare este trecut corect la locul său, — după „Io Radul întîiul domn voievod", — socotit, cum se știe, ctitor al mînăstirii —, și după „Io Dan sin Radu Voievod" —, se arată și că era „fratele" lui Dan Voievod și aci nu i se alătură nici un nume de soție. Pe la mijlocul coloanei cu domnitorii țării însă, este inserat, cred, un frgament dintr-o versiune și mai veche a pomelnicului Tismanei, — prin care se întrerupe brusc șirul voievozilor munteni ai vremii, — în mod sigur din secolul al XVI-lea —, și se trec: „Cneazul Lazăr al sîrbilor, Ștefan despotul sîrbilor", — amîndoi miluitori ai mînăstirii —, și „Gheorghe despotul sîrbilor" și apoi numaidecît sub aceștia sînt înscriși un „*Io Mircea Voievod i g(o)s(po)dja ego Anna*". Cu toate că îndată coloana continuă cu alți voievozi al Țării Românești din secolul al XVI-lea, totuși numele „Doamnei Anna" de aici, așa precum s-a mai spus, cu tot dinadinsul pledează pentru neidentificarea acestui Mircea Voievod, — a cărui soție ea este arătată a fi —, cu Mircea Ciobanul, căci

[50] Aproape aceeași situație se află și în pomelnicul *Mînăstirii Bistrița din Vîlcea*, prescris cam în același timp, pentru care să se vadă: Alex. Odobescu, *Pomelnic, manuscripte, cărți tipărite*, în A. Odobescu, *Opere*, II, *Scrieri din anii 1861—1870...*, Text critic și variante de Marta Anineanu, Note de Virgil Cândea, București, 1967, p. 411; Aurelian Sacerdoțeanu, *Pomelnicul Mînăstirii Bistrița Olteană*, în „M.O.", XVIII, 1966, nr. 5—6, p. 482—484; pe pagina 483 se află: „*Io Mircea voevod i gsdja ego Anna*".

www.dacoromanica.ro

Doamna acestuia, o spunem din nou, se știe, s-a chemat Chiajna .[51] În același timp, vecinătatea tot a acestui Mircea cu cneazul Lazăr și cu ceilalți doi despoți ai sîrbilor, din secolele XIV—XV, deci contemporani ai săi, îndreptățește oarecum presupunerea că, deși, pentru moment, alte indicații mai precise lipsesc, el, „Io Mircea Voievod" din acest loc al pomelnicului, — care, repetăm, în chip neîndoios, este un fragment dintr-o mult mai veche versiune a lui, poate chiar din secolul al XV-lea —, ar trebui identificat cu Mircea cel Mare. În acest caz, „Doamna Anna" ar putea fi o primă soție a sa, despre care însă pînă acum nu se știe nici cînd și-a început căsnicia cu el și nici cum și-a încheiat-o și care, iarăși, este posibil să fie o băștinașă, — coborînd prin urmare din vreo familie boierească din țară —, ori o sud-dunăreană.

Firește că deocamdată aceasta este numai o simplă supoziție și problema identificării personajelor din versiunea din secolul al XVIII-lea a pomelnicului Mînăstirii Tismana, aflată în discuție, — deci și a cuplului voievodal „Io Mircea Voievod și Doamna lui Anna", aci menționat —, urmează să fie elucidată prin noi, minuțioase și cuprinzătoare cercetări asupra și a acestei destul de tîrzii variante a pomelnicului tismănean. Și aceassa cu atît mai mult, cu cît într-un act se spune că «din botez» Doamna Chiajna s-a chemat «Anna».[52]

---

[51] Cf. și: Al. Odobescu, *Opere*, II, București, 1967, p. 377.

[52] La 1 august 1564 Petru Vodă cel Tînăr a emis un hrisov în favoarea Mînăstirii Sfînta Ecaterina de la Muntele Sinai, hărăzindu-i «un obroc de 6000 aspri», și printre altele cerînd călugărilor de acolo să „scrie în sfîntul pomelnic", pe el, donatorul, pe tatăl său, „*Io Mircea Voievod*, iar după sfîntul botez, *Io Dimitrie voievod*", și pe „maica de inimă a Domniei mele *marea Doamnă Cnejna*, iar după sfîntul botez *Doamna Anna*" (*D.R.H., B.*, vol. V, București, 1983, p. 333, 334; nr. 302). Observăm însă că în tabloul votiv din pronaosul și naosul bisericii Mînăstirii Snagov de lîngă București, — datînd aproape din același timp —, în care apare și chipul soției lui Mircea Ciobanul, acesta este însoțit de legenda: „*G(o)sp(o)dja Knejna*" = „*Doamna Chiajna*" (v.: N. Iorga, *Portretele Doamnelor române*, București, 1937, fig. 22; I. D. Ştefănescu, *Le monastère Snagov*, în: „R.I.R" XIV, 1944, fasc. 3, p. 305; Carmen-Laura Dumitrescu, *Deux Églises valaques décorées au XVI-e siècle: Snagov et Tismana*, în „R.R.H.A.", Série Beaux-Arts, X, 1973, nr. 2, p. 137, foto 7; Carmen-Laura Dumitrescu, *Pictura murală din Țara Românească în veacul al XVI-lea*, București (Ed. Meridiane), 1978, fig. 21, 24; P. Chihaia, *Portrete de ctitori din Țara Românească oglindite în cronici și documente artistice*, în „G.B.", XXXIII, 1974, nr. 1—2, p. 103—104; Același, *De la „Negru Vodă" la Neagoe Basarab; Interferențe literar-artistice în cultura românească a evului de mijloc*, București, 1976, fig. 9, 19; V. și: Nic. Șerbănescu, *Istoria Mînăstirii Snagov*, București, 1944, fig. 10; Victor Brătulescu, *Mînăstirea Snagov*, în „B.O.R.", LXXII, 1954, nr. 2—3, p. 264; Ștefan Andreescu, *Portretele murale de la Snagov și Tismana*, în „B.O.R.", LXXXVIII, 1970, nr. 1—2, p. 179 și fig. 1, 3), nu „Doamna Ana", după numele ce ar fi avut „din botez". Tot Chiajna este numită ea și în pisania Schitului Iezerul din Vîlcea, ctitoria ei și a soțului său Mircea Vodă Ciobanul (v.: General P. V. Năsturel, *Biserici, mînăstiri și schituri din Oltenia*, în „Revista pentru Istorie, Archeologie și Filologie" (București), vol. XIV, 1913, p. 82, 84), în inscripția unui *epitaf*, hărăzit în ianuarie 1545 de către tatăl său, Petru Vodă Rareș, Domnul Moldovei (+ 1546) Mînăstirii Dionisiu de la Athos (v.: Emile Turdeanu, *La broderie religieuse en Roumanie. Les épitaphioï moldaves aux XV-e et XVI-e siècles*, în „Cercetări literare"

www.dacoromanica.ro

Dacă informațiile privitoare la familia lui Mircea cel Mare, puse înainte de pomelnicele aci semnalate, sînt precum se vede destul de neclare, necesitînd noi precizări, în schimb tot un pomelnic, cel al Schitului Brădet din Argeș și tabloul votiv din biserica acestuia, notează și, respectiv, înfățișează pe o soție a lui, care s-a chemat probabil „*Mara*". Pomelnicul, văzut la schit în anul 1860 de Alexandru Odobescu (1834—1895), era „pe o tăblie, în troiță din vremea lui Matei Basarab (1632—1654)" și după atestarea acestuia începea cu „*Mircea Voievod* și *Mara Doamna*" [53]. Azi, foarte probabil, această valoroasă piesă liturgică nu se *mai* păstrează, căci de soarta ei după anul 1860 nu se mai știe nimic. În acest caz, aserțiunea lui Odobescu nu mai poate fi verificată [54]. Dar, dacă o astfel de operație nu are cum să se mai facă, în schimb tabloul ctitoricesc al bisericii schitului,

---

(București), IV, 1940, p. 210 și planșa VIII), iarăși în inscripția ferecăturii de argint aurit a unui *Tetraevanghel*, aflat tot la Mînăstirea Dionisiu de la Athos (v.: M. Beza, *Urme românești în Răsăritul Ortodox*, ed. II, București, 1937, p. 54 (foto), într-o însemnare din anul 1560 de pe un alt *Tetraevanghel* al Mînăstirii Sfîntul Pavel de la Athos (v.: Emil Turdeanu, *Legăturile românești cu Mînăstirile Hilandar și Sfîntul Pavel de la Muntele Athos*, București, 1941, p. 79, 80), în *Pomelnicul Mînăstirii Govora din Vîlcea* (v.: Aurelian Sacerdoțeanu, *Pomelnicul Mînăstirii Govora*, în „M.O.", XIII, 1961, nr. 10—12, p. 799), — locuri în care, datorită caracterului lor bisericesc, ar fi fost mai firesc ca Doamna noastră să fie înscrisă cu numele primit din „sfîntul botez" —, precum și în actele oficiale, cîte s-au păstrat, în care s-a făcut amintire și despre ea (v.: *D.R.H.*, *B.*, vol. V și VI, indicele onomastic de la sfîrșit, s.v. *Chiajna)*. Nefiresc pare, totodată, și faptul că în pomelnicele Mînăstirilor *Arnota* și *Tismana* (v. supra n. 48, 49) și *Bistrița-Olteană* (v.: Aurelian Sacerdoțeanu, *Pomelnicul Mînăstirii Bistrița-Vîlcea*, în „M.O.", XVIII, 1966, p. 483) și poate că și în altele, — dacă despre ei este vorba în locurile respective —, Mircea Vodă Ciobanul apare cu numele „oficial" Mircea, — nu cu cel de botez, „Dimitrie"—, în timp ce soția sa, „Doamna Chiajna" este trecută cu cel primit „la botez". De ce această deosebire, căci într-o piesă liturgică, așa cum este pomelnicul, mai nimerit ar fi fost ca amîndoi să fie „scriși" cu numele primit din „sfîntul botez"? Iată de ce cercetarea atentă a cuprinsului unor izvoare documentare de felul celor aci menționate este de o deosebită necesitate!... Poate că în pomelnicul Tismanei. — versiunea semnalată —, este vorba de *marele voievod Mircea*, eroul nostru, și de soția sa, Doamna Anna, așa cum s-a presupus în textul de mai sus.

[53] Al. Odobescu, *Însemnări despre monumentele istorice din județele Argeș și Vîlcea. Călătorie făcută în 1860 din însărcinarea Ministerului Cultelor și Instrucției Publice*, în: Același, *Opere*, II, ediția citată, p. 377. V. și: Virg. Drăghiceanu și arh. P. Demetrescu, *op. cit.*, p. 68—73; Pavel Chihaia. *op. cit.*, p. 257, nota 4; Gh. I. Cantacuzino, *Cercetările arheologice de la biserica din Brădet-Argeș și problema datării monumentului*, în „B.M.I.", an. XXXIX, 1970, nr. 2, p. 56—59; Arh. Ștefan Balș, *Lucrări de restaurare la biserica din Brădet-Argeș*, în *Ibidem*, p. 60—64.

[54] De la Brădet a ajuns pînă la noi un alt pomelnic în „formă de triptic" zugrăvit pe lemn și păstrat acum în Muzeul Patriarhiei Române din București (Mînăstirea Antim). Cei ce l-au studiat însă nu precizează dacă el este identic cu cel menționat de Al. Odobescu în anul 1860. Acest al doilea pomelnic de la Brădet a fost făcut tot în vremea lui Matei Basarab, — la anul 7154 (= 1645—1646) —, și cu timpul coloana din centru cu numele doamnelor, spre a se face loc pentru înscrierea pe placă a altor personaje, a fost rasă aproape în întregime, așa că el, în vremea de față nu mai păstrează în acest loc, din ceea ce a fost scris mai înainte, decît numele doamnelor Elina a lui Matei Basarab și Bălașa a lui Constantin Șerban Basarab (1654—1658). Doamna „Mara" a lui Mircea cel Mare, dacă și ea va fi fost printre cele înscrise în acest loc, nu mai apare în nici un fel în cuprinsul pomelnicului la care ne referim (să se vadă pentru el: Prof. Victor Brătulescu, *Pomelnicul Schitului Brădet de pe Valea Vîlsanului*, în „M.O.", XI, 1959, nr. 5—6, p. 364—369; *Inscripțiile medievale ale României. Orașul București*, I (1395—1800), redactor responsabil Alexandru Elian, București, 1965, p. 319—323 (nr. 282).

www.dacoromanica.ro

— nesemnalat de Odobescu —, ajută să se poată spune cîte ceva despre Doamna „Mara", „presupusa soție" a lui Mircea cel Mare, cel puțin asupra felului cum a înfățișat-o zugravul, care, în anul 1761, „pentru prima oară", i-a fixat chipul în fresca de pe pereți. Acest chip, care-i „unica reprezentare" a acesteia [55] și care de către unii se bănuiește a fi „luat dintr-o miniatură" a vreunuia din pomelnicele schitului [56], — în pomelnicul ce a văzut însă, Odobescu nu menționează așa ceva —, înfățișează pe Doamna „Mara" ca pe o femeie înaltă, privind ușor spre stînga, cu fața rotundă, cu nasul și sprîncenele drepte și cu părul strîns sub o coroană înaltă, împodobită cu perle și asemănătoare cu cea a lui Mircea. Este învești mîntată pe deasupra cu o haină lungă ce merge pînă sub glezne, făcută din stofă scumpă, împodobită cu frunze și flori de lalea, trandafir, bujori ș.a. În față, la mîneci și la guler aceasta este tivită cu blăniță de culoare închisă. Sub mantie poartă o rochie de mătase mult înflorată, tot așa de lungă, care, în partea superioară din față, se încheie cu o platcă de horbotă, ce vine dinspre spate, și cu bumbi. Are colier de perle mici încolăcit de mai multe ori în jurul gîtului și în picioare pantofi cu tocuri înalte. Mîna dreaptă îi este îndoită la piept, iar în stînga, plecată în aceeași parte și în afara corpului, ține „cu grație" o cruce [57]. De o parte și de alta a capului se află legenda scrisă cu caractere chirilice asemănătoare celor din textul pisaniei, — și ea zugrăvită pe zid —, din anul 1761 [58], din care ușor se pot citi numai următoarele: «...ꙗ ДѺѦѦ/ꙗ» = «...RA DOAM/NA» [59].

---

[55] Cf. Pavel Chihaia, *op. cit.*, p. 257.

[56] V.: Virg. Drăghiceanu, Arh. P. Demetrescu, *op. cit.*, p. 71.

[57] Pentru descriere, să se vadă și: Pavel Chihaia, *op. cit.*, p. 257—258. Pentru chipul Doamnei „Mara", între altele, să se vadă și: N. Iorga, *Portretele Doamnelor române*, București, 1937, fig. 2; Același, *Istoria Românilor*, III, p. 268—269; Virg. Drăghiceanu, Arh. P. Demetrescu, *op. cit.*, p. 71 (fig. 5); Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. I, ed. V, București, 1946, p. 494; Pavel Chihaia, *op. cit.*, p. 255 (fig. 1).

[58] Să se compare textele zugrăvite din fotografiile nr. 4 și 5 de pe pagina 71 din „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice" pe anul 1924, fasc. 40.

[59] Semnalăm că dacă se observă atent literele din această legendă și se compară cu cele din pisania din anul 1761, s-ar putea formula următoarea presupunere: Cum din numele Doamnei lui Mircea cel Mare nu se pot citi corect decît ultimele două litere: „ѦѦ" = „RA"; cum din litera de dinaintea lui „ꙗ" („R"), în fotografiile ce am putut avea la îndemînă, apare numai partea din dreapta a acesteia, care, în mod sigur, constă din două bucle distincte cu părțile exterioare, formate din unghiuri, spre dreapta; cum partea (latura) din dreapta a literei „Ѧ", — corespunzătoare exteriorului celor două bucle —, atît în legendă, cît și în pisanie, este clar mărginită de o unică linie dreaptă, verticală, ușor oblică spre stînga; cum așa ceva — linia dreaptă oblică —, nu apare în partea dreaptă a literei ce abia se ivește, în fotografia cu legenda, în fața literei „ꙗ" („R"), — socotită a fi „Ѧ"; cum cele două bucle distincte din litera incomplet prinsă de obiectivul fotografic, în mod sigur aparțin altei litere în afară de „Ѧ", așa cum aceasta este zugrăvită în alte locuri din legendă și în pisanie, mai mult ca sigur aici este vorba de o altă literă din alfabetul chirilic și în nici un caz de „Ѧ". Aceasta, — litera incomplet fotografi-

www.dacoromanica.ro

Cu toate că în legenda ce însoțește chipul Doamnei „Mara" din fresca de la Brădet — destul de mult publicată —, din numele ei nu se pot citi sigur decît ultimele două litere „...ꙓ" = „...RA", totuși de către cei mai mulți se socotește că ea s-a chemat „МАРꙓ = MARA" [60], ceea ce, dealtfel, ar „concorda" și cu numele „din pomelnicul văzut de Odobescu". Deși acest nume al Doamnei lui Mircea cel Mare pe cît se vede era oarecum cunoscut, totuși trebuie menționat faptul că nici un act contemporan, din cele ajunse pînă azi, în care, în mod sigur, se vorbește și despre ea, ca „Doamnă a Țării Românești", nu-i pomenește de fel cu claritate numele, ceea ce pare un lucru nefiresc, care s-ar cădea să fie și lămurit.

În general se socotește că numele de „Mara" provine din cel de Maria și că sub această formă mai scurtă s-ar întîlni mai ales în Serbia; N. Iorga îl crede chiar „sîrbesc" [61]. În acea vreme însă, el, foarte probabil, se obișnuia și în alte țări. Spre sfîrșitul secolului al XV-lea, de pildă, același N. Iorga îl semnalează chiar în Moldova, unde Ștefan Vodă cel Mare (1457—1504), printr-un hrisov din 16 ianuarie 1481 confirma lui Miclăuș și Ianco, fiii lui Danovici, un sat pe care aceștia îl cumpăraseră de la *Mara*, fiica Neagăi, care, pînă atunci, îl „stăpînise în puterea unui privilegiu de la Alexandru cel Bun" (1400—1432) [62].

Dacă într-adevăr Doamna „Mara" a purtat acest nume, atunci ea putea să fie și din alte zone și nu numaidecît din Sudul Dunării, căci, precum se vede, pe atunci nu numai prin regiunile sud-slave s-ar fi obișnuit a se da și a se purta un asemenea nume. Documente ale vremii arată că ea avea proprietăți în Ungaria pe lîngă lacul Balaton. Un act din noiembrie 1399 și un altul din iulie 1400, — acesta din urmă emis de însuși regele Sigismund de Luxemburg —, în care se vorbea de „credincioasa, strălucita Doamna soția strălucitului bărbat,

ată —, ținînd seama de cele două bucle, distincte, plecate spre dreapta și numai în parte prinse în obiectivul fotografic, ar putea, cumva, fi un „Б" (bukî) = „В" sau „Ѣ" (viedie) = „V", mai degrabă bukî și astfel numele ar putea fi ДОБРꙓ = *Dobra*, care este destul de des întîlnit în onomastica românească din secolele XV—XVI (v.: *D.R.H., B.*, vol. I, II, s.v. Dobra), sau și un altul apropiat. Cu un astfel de nume, ea ar putea fi o *băstinașă*. În acest caz, „credincioasa, strălucita Doamnă soția" lui Mircea Voievod, amintită fără nume însă în documentul regelui Sigismund din anul 1400 ar putea fi o altă soție a acestuia, care era de fel din Ungaria și al cărei nume și chip nu se cunosc. Este numai o ipoteză ...

[60] Între altele, să se vadă: N. Iorga, *Istoria Românilor*, III, p. 271; Virg. Drăghiceanu, Arh. P. Demetrescu, *op. cit.*, pass.; P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 48; Constantin C. Giurescu—Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 90; Pavel Chihaia, *op. cit.*, pass.; Gh. I. Cantacuzino, *op. cit.*, pass.; Iosif Pataki, *Ceva despre relațiile Țării Românești cu Ungaria la sfîrșitul veacului al XIV-lea*, în „S.M.I.M.", vol. II, 1957, p. 425 ș.u.

[61] N. Iorga, *ibidem*.

[62] Ioan Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare, I, Hrisoave și cărți domnești, 1457—1492*, București, 1913, p. 449; N. Iorga, *op. cit.*, p. 271, n. 5.

www.dacoromanica.ro

Domnul Mircea Voievodul transalpin", confirmă aceasta[63], că adică ea poseda bunuri imobiliare în Ungaria. În acest caz ea, „soția" lui Vodă Mircea, despre care ne este aci cuvîntul, căreia — pînă ce se va putea clarifica adevărul, cu privire la numele doamnei din tabloul votiv din biserica de la Brădet —, urmează a i se zice tot: „Doamna Mara", precum, — nu fără temei, se pare —, se afirmă de către unii, a putut fi o „nobilă" de prin „acele părți", altfel zis dinspre lacul Balaton, în Sud-Vestul Ungariei. Și un act intern vine, parcă, să întărească această presupunere. Dintr-un adaos, făcut de pisar la sfîrșitul lui, al actului, cată a reieși că în ianuarie 1418, la moartea soțului său, Doamna „Mara" să nu fi fost în țară, ci în Ungaria, la îndepărtatele sale proprietăți, revenind acasă pe la începutul verii aceluiași an, 1418. Încălcînd „protocolul scrierii diplomelor", la 22 iunie 1418, cînd caligrafia un hrisov emis în favoarea Mînăstirilor Cozia și Cotmeana de către Mihail Voievod (1418—1420), fiul și urmașul lui Mircea la tron, diacul de cancelarie, chemat tot Mihail, plin de bucurie, — adresîndu-se Domnului său —, veșnicea acest moment, — întoarcerea Doamnei lui Mircea și mama lui Mihail Vodă în țară —, adăugînd la sfîrșitul actului ce lucra: „Eu Mihail..., am scris la Tîrgoviște în vremea cînd a venit mama Domniei Tale, Doamna de la unguri"[64].

Cum se vede, aceste cîteva știri contemporane, destul de sumare dealtfel, din care cît de cît se pot culege unele informații cu privire la locul de baștină al Doamnei „Mara", par a arăta că acesta s-a aflat în regatul vecin al Ungariei și anume către o regiune a lui vecină cu unele țări „de limbă croată și sloveană", limbă a cărei infiltrare printre localnicii de pe lîngă lacul Balaton, deci și prin proprietățile ei de pe acolo, ar putea explica pătrunderea numelui „*MARA*" și prin aceste părți și purtarea lui și de către ea, dacă într-adevăr se va fi chemat așa și dacă iarăși ea va fi una și aceeași cu cea din fresca de la Brădet. Se afirmă că Mircea a contractat o asemenea legătură familială „pentru a întări și în felul acesta relațiile sale politice", căci „bazîndu-se pe aceste legături, apărarea Țării Românești" avea să devină „mai eficace"[65], ceea ce poate fi adevărat. Nu se știe din ce familie a descins Doamna „Mara", — P. P. Panaitescu a propus familia de origine germană, venită în Ungaria din

[63] Pentru aceste acte, v. și: Iosif Pataki, *op. cit.*, p. 425—427.

[64] *D.R.H., B.*, vol. I, p. 87, 88 (nr. 42), P. P. Panaitescu, *Documentele Țării Românești*, I, p. 115, 116 (nr. 35). În legătură cu acest act, să se vadă și: I. Minea, *Mama lui Mihai (I) Voievod domnul Țării Românești*, în „Cercetări istorice", Revistă de istorie românească (Iași), an. V—VII (1929—1931), p. 358—359.

[65] Iosif Pataki, *op. cit.*, p. 428.

www.dacoromanica.ro

Carintia, Cylli, dar cercetări mai noi resping o asemenea părere —, și nu se știe iarăși cînd a avut loc legătura matrimonială dintre ea și voievodul Țării Românești. A fost mama lui Mihail Vodă, urmașul în scaun al lui Mircea cel Mare, așa cum clar reiese din adaosul făcut de diacul Mihail de la Tîrgoviște la sfîrșitul hrisovului din 22 iunie 1418, mai sus amintit, prin care acesta se bucura pentru tînărul său domn că i s-a întors mama. A decedat poate înainte de anul 1427, cînd se constată că moșia sa de la Tolmay — Ungaria se afla în stăpînirea unui alt proprietar [66].

Mai mult ca sigur, Doamna „Mara", provenind dintr-o țară catolică, și ea a aparținut acestei credințe și de aceea poate, în acele vremi de stăruitoare rezistență față de prozelitismul romano-catolic, s-a evitat pomenirea și a numelui ei în unele pomelnice unde apare soțul său și în actele interne emise de cancelaria unui voievod ortodox, cum era acesta. Din nefericire însă, cum s-a văzut, acest lucru s-a făcut și în o seamă de acte externe, în care se făcea amintire și despre ea, deși unele dintre acestea uneori veneau chiar de la regele catolic al Ungariei. De bună seamă că, dacă în timpul zugrăvirii bisericii ctitoriei sale de pe valea Oltului, Mircea nu va fi fost cumva despărțit de ea, printr-o anterioară desfacere a căsătoriei, cum afirmă unii [67], atunci tot dintr-un asemenea motiv, — apartenența la credința catolică —, ea nu figurează nici în tabloul votiv de la Cozia [68]. În acest caz, prezența ei în fresca din biserica Schitului Brădet se poate explica numai prin faptul că zugrăveala acesteia s-a făcut tîrziu, tocmai în anul 1761 și că zugravul pentru compoziția tabloului s-a putut inspira din ceea ce va fi citit în vechiul pomelnic al schitului, văzut de Alexandru Odobescu, și din alte fresce de prin biserici apropiate [69].

Ca romano-catolică, se socotește că Doamna „Mara" a contribuit la ridicarea bisericii catolice „Sfînta Maria" din Tîrgoviște, a cărei existență este atestată încă din anul 1417 [70].

*

Copiii lui Mircea cel Mare. Din căsnicia sau căsniciile sale, aci semnalate, Mircea Vodă a avut mai mulți copii legitimi: băieți și

[66] Pentru toate acestea, v.: P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 48 ș.u.; Iosif Pataki, *op. cit.*, p. 425 ș.u.

[67] Aurelian Sacerdoțeanu, *Mircea cel Bătrîn și Biserica Ortodoxă a țării sale*, în „B.O.R.", LXXXVI, 1968, nr. 1—2, p. 103.

[68] Cf. Virgiliu Drăghiceanu, *Curtea Domnească din Argeș*, p. 42; Virg. Drăghiceanu, Arh. P. Demetrescu, *op. cit.*, p. 71.

[69] Cf. Pavel Chihaia, *op. cit.*, pass.

[70] Cristian Moisescu, *op. cit.*, p. 90.

www.dacoromanica.ro

fete. În afară de aceștia, potrivit mărturiilor cronicarilor bizantini Laonic Chalcocondil [71] și Ducas [72], el a avut și „feciori naturali", care, precum se știe, la noi și ei „aveau drept să fie aleși domni la fel cu cei născuți din cununie". Înaintea tuturor este cunoscut *Mihail*, pe care tatăl său, — din pricina greutăților și primejdiilor acelor vremi și mai cu seamă pentru a-i asigura urmarea în scaun —, cu asentimentul celor în drept, desigur, încă de prin anul 1408, l-a asociat la domnie și care, mai apoi, în 1418, după moartea acestuia, într-adevăr i-a ocupat tronul, ocîrmuind țara pînă în 1420. Apare, alături de părintele său în tabloul votiv din biserica mare a Mînăstirii Cozia și în cel din bolnița acesteia. Pare un tînăr subțirel, ce privește înainte, înveșmîntat în costum occidental și purtînd pe cap coroană împodobită cu perle mici. Are haine de sărbătoare: o tunică din stofă înflorată, tivită pe poale și în față cu galon din fir aurit, strînsă pe corp, pantaloni strînși pe picioare și mantie, din material scump, garnisită pe margine cu galon aurit, lăsată pe umeri și încheiată în față cu un singur nasture de perle. În față, de o cingătoare din galon, atîrnă o sabie scurtă, iar în picioare are încălțăminte în formă de sandale. În fresca de la „Cozia mare", dimpreună cu tatăl său, cu mîna stîngă ține biserica, pe care amîndoi o închină Mîntuitorului și Maicii Domnului, iar în cea de la bolniță, Mihail Voievod își ține mîinile la piept în semn de rugăciune [73].

Pe temeiul unei scrisori fără dată, pe care Mircea Vodă a trimis-o din Giurgiu regelui Vladislav Jagello al Poloniei, — pe care-l numește „părinte" al său —, s-a crezut de către unii că acesta a fost căsătorit cu „fiica sau cu o rudă apropiată" a regelui polon, ori că i-a fost văr primar. Mai departe în scrisoare, după ce Mircea se apăra de învinuirile pe care regele i le adusese în scris, că ar fi divulgat ungurilor unele planuri ale sale de alianță cu turcii, adăuga: „Eu sînt al tău și copiii mei, pe care îi am, sînt nepoții și copiii tăi, atît cît și ai mei" (E. Hurmuzaki-N. Densușianu, *op. cit.*, p. 825; Șt. Nicolaescu, *Documente inedite de la Mircea cel Bătrîn. 1386—1418*, București, f.a., p. 45—46), cuvinte care, cred unii, ar confirma aceasta. Pe bună dreptate s-a susținut însă că termenii din scrisoare nu se referă la legături strînse de rudenie între cei doi conducători de popoare, cum se socotește, ci că ei „nu sînt decît forme de respect și politeță", pe care Mircea le-a folosit față de regele polon. Și în tratatul de alianță și ajutor reciproc din 17 mai 1411 se vorbește de o „înrudire" între Mircea și regele polon (*E. Hurmuzaki-N. Densușianu, op. cit.*, p. 472—473; *D.R.H., D., Relații între țările române*, vol. I, București, 1977, p. 186—187 (nr. 115), dar aceasta, se afirmă, se referă la legăturile de rudenie destul de îndepărtate, prin alianță dintre familia domnitoare munteană și casele regale din Polonia și Ungaria chiar, pe care, desigur, Mircea le cunoștea, „se mîndrea" cu ele și oricînd socotea că-i prilej potrivit, fie și „în termeni vagi" — în scris mai ales — făcea „aluzie" la ele (Cf. și P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 50—53).

[71] Laonic Chalcocondil, *Expuneri istorice*, în românește de Vasile Grecu, București, 1958, p. 64, 158.

[72] Ducas, *Istoria turco-bizantină (1341—1462)*, ediție critică de Vasile Grecu, București, 1958, p. 250, 251.

[73] Cf. reproducerea tablourilor votive de la Cozia, în N. Iorga, *Portretele domnilor români*, planșele 7, 8; M. Davidescu, *Mînăstirea Cozia*, p. 11 și figurile 5 și 34.

www.dacoromanica.ro

În calitatea de asociat la domnie, este amintit în inscripția unui clopot, care, la 8 mai 1413, „în zilele" tatălui său și ale sale, s-a hărăzit Mînăstirii Cozia [74], și în mai multe acte emise de părintele său și chiar de el însuși. Amîndoi au dispus baterea de monede de argint în țară, avînd „pe față numele lui Mircea, iar pe revers pe al lui Mihail", semn al „coregenței" sale. În plus, în o asemenea calitate, „Mihail Voievod", se pare, a avut sub conducerea sa o parte din oaste și foarte probabil cîțiva ani din timpul acestei sarcini a rezidat la Tîrgoviște, orașul comercial în care tatăl său construise o nouă reședință voievodală și din care el a emis hrisoave și a dat porunci, avîndu-și aici „curtea lui deosebită". N-a părăsit Tîrgoviștea nici după moartea tatălui său; a rămas în continuare aci și astfel de acum, din 1418, aceasta a ajuns, „definitiv, capitală a țării". Ca domn, după un an de relativă liniște, în cel următor, — 1419 —, este nevoit să poarte repetate lupte cu turcii. În afară de alte scopuri, aceștia aduceau cu ei și un pretendent la tronul muntean, pe un anume *Radu*, tot un fiu al lui Vodă Mircea, ceea ce dovedește că pretențiile asupra tronului părintesc se deschiseseră deja. Lipsea de acum autoritatea cumpănită a marelui voievod, care, timp de decenii, făcuse ca în țara sa să fie liniște deplină.

Încleștarea cu otomanii a continuat și în anul 1420 și în cursul unei lupte, „Io Mihail Voievod" a pierit, apărîndu-și țara [75].

Se începea astfel o aprigă luptă pentru tron, purtată între rude și, dureros, uneori chiar între frați . . . Între altele, o astfel de situație ajută și la cunoașterea altor fii — aproape toți naturali — ai lui Mircea, căci în cursul ei unii dintre aceștia urmăreau ocuparea tronului, tocmai în virtutea dreptului ce-și arogau de descendenți ai marelui domn.

Pe cît se știe acum, aceștia au fost: *Radu II*, — poreclit de contemporani *Praznaglava* (1421, 1423, 1424, 1427), altfel spus „chelul" —, care zicea tatălui său „părintele Domniei mele, sfîntrăposatul Mircea Voievod" și care aproape continuu și-a disputat domnia cu *Dan II* (1422—1431); *Alexandru Vodă*, zis *Aldea* (1431—1436), care a ocupat tronul cu ajutor de la Alexandru cel Bun, domnul Moldovei (1400—1432), s-a războit cu turcii, — dar pînă la urmă a recunoscut suzeranitatea sultanului —, a ajutat unele mînăstiri din țară și a fost alungat de pe tron de unul dintre frații săi, *Vlad*,

[74] Șt. Nicolaescu, *Cercetări arheologice*, București, f.a., p. 6.

[75] P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 53—57; Constantin C. Giurescu—Dinu C. Giurescu, *Istoria Românilor*, II, p. 90, 113.

www.dacoromanica.ro

poreclit *Dracul* (1436—1442; 1443—1447) —, și el deci tot un fiu al lui Mircea cel Mare. Acesta a avut parte de o domnie mai lungă, a fost, la rîndu-i, tatăl vestitului voievod muntean *Vlad Țepeș* (1456—1462; 1476), deși un timp a plătit tribut turcilor, totuși, alături de *Ioan Corvin de Hunedoara* (m. 1456) a luptat de mai multe ori împotriva lor, participînd și la „Cruciada" de la Varna din toamna anului 1444 și a făcut danii pe la mînăstiri. În afară de Țepeș, a mai dat țării încă doi domni, pe *Radu cel Frumos* (1462—1475) și *Vlad Călugărul* (1482—1495) și și-a încheiat viața în toamna anului 1447, fiind decapitat la „satul Bălteni" din Ilfov, de ostași din armata lui Iancu de Hunedoara, de care, ceva mai înainte, forțat de împrejurări, se rupsese. Precum se vede, toți acești patru fii ai lui Mircea cel Mare au domnit, unul după altul, în Țara Românească.

Cronicarul bizantin Laonic Chalcocondil istorisește că prin anul 1410 un fiu al lui Mircea Vodă, — nu-i indică numele, dar unii cred că s-a chemat *Vlad* —, a venit la Bizanț, la curtea împărătească și a cerut ajutor pentru musulmanul Musa [76], pretendent la scaunul padișahilor, sprijinit de tatăl său. Tot acesta, susțin unii, deci tot Vlad, este acel fiu al voievodului nostru, despre care cronicarul Ducas spune că se afla la curtea împăratului Ioan VIII Paleologul (1425—1448), „în ținută militară" și că „stătea zi de zi la sfat cu oameni mai tineri și îndemînatici la lupte", valahi și ei, căci, adăuga cronicarul, „în timpul de atunci, se găseau și oarecare *români* la Constantinopol" [77]. În sfîrșit, un alt fiu al lui Mircea, al cărui nume iarăși nu se cunoaște, „a fost dat ostatic la turci, la curtea sultanului Mohamed I (1413—1421), în 1417, cînd, către sfîrșitul domniei", marele domn a recunoscut suzeranitatea turcilor [78].

Încă semnalăm că în trei acte de la Dan II (1422—1431), — două: unul din anul 6937 (= 1428—1429) și altul din 7 octombrie 6937 (= 1427) —, emise în favoarea Mînăstirii Snagov, și altul, din anul 1431, anunțînd reînnoirea privilegiului comercial al brașovenilor, — acest voievod își spune, în primul: „Dan voievod *fiul* lui Mircea Voievod" [79], iar în celelalte două arăta că marele Mircea Voievod este „*părintele* Domniei mele" [80]. Acest lucru, desigur,

[76] Laonic Chalcocondil, *op. cit.*, p. 114.
[77] Ducas, *Istoria turco-bizantină (1341—1462)*, p. 250, 251.
[78] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 58.
[79] *D.R.H., B.*, vol. I, p. 115 (nr. 59).
[80] *Ibidem*, p. 117 (nr. 61) — actul Mînăstirii Snagov — și p. 130, 131 (nr. 69) — actul brașovenilor; pentru acesta din urmă, să se vadă și: I. Bogdan, *Relațiile Țării Românești cu Brașovul*, vol. I, p. 38—39 (nr. XVIII).

www.dacoromanica.ro

surprinde, căci în alte acte ale sale Dan II, cînd a fost cazul, a precizat că „Dan Voievod", — adică Dan I (c. 1383—1386) —, este „sfîntrăposatul părintele Domniei mele" [81], deci el este fiul acestuia. Nepotrivirea, de bună seamă, stîrnește nedumerire, căci este știut că Dan II n-a fost fiul, ci numai nepotul lui Mircea cel Mare, care, precum reiese din cele de mai sus, era fratele lui Dan I și, prin urmare, *unchiul* și nu *părintele* lui. Așadar Mircea Vodă n-a avut și un fiu Dan, care a domnit în Țara Românească în deceniul trei al secolului al XV-lea.

Despre o *fiică* a lui Mircea cel Mare, al cărei nume nu se cunoaște, cronicarul turc Mehmed Neșri spune că a făcut parte din haremul sultanului *Musa* (1411—1413), fiind dată chiar de tatăl său, care îl ajutase pe acesta să ajungă pentru un timp la cîrma Imperiului otoman [82]. Faptul este semnalat și de profesorul P. P. Panaitescu, care arată că își sprijină afirmația mai ales pe cuprinsul unei scrisori adresate în anul 1411 de Eftimie II, patriarhule cumenic din Constantinopol (1410—1416), unui „principe rus", prin care-i amintea „cu dojană fapta lui Mircea, domnul ortodox al Ungrovlahiei, care și-a dat fiica necredinciosului sultan, Musa" [83].

Dintr-o „notiță grecească tardivă", de curînd descoperită într-un act din arhiva Mînăstirii Kastamunitu de la Athos, reiese că Mircea cel Mare a mai avut o fiică, *Ana*, care a fost căsătorită cu „marele čelnic *Radič*", ctitorul acestui sfînt lăcaș și dregător de frunte și „influent" al despotului sîrb Ștefan Lazarevici (1389—1427), care, se afirmă, consimțise la această căsătorie, căci dorea ca între țara lui și cea a lui Mircea cel Mare să fie legături de prietenie și chiar să se încheie o alianță antiotomană. Alte știri în legătură cu această Ana, fiică a lui Mircea cel Mare, nu se mai cunosc. Se presupune doar că ea ar fi decedat înainte de anul 1433 [84].

Acestea, numai, despre familia marelui Voievod Mircea al Țării Românești.

---

[81] *D.R.H., B.*, vol. I, p. 104, 106 (nr. 53).

[82] Mehmed Neșri, *Istoria universală (Djihannuma)*, în: Mihail Guboglu și Mustafa Mehmet, *Cronici turcești privind țările române. Extrase*, vol. I..., București, 1966, p. 115. Pentru această căsătorie a fiicei lui Mircea Vodă cu sultanul Musa, v. și: Aurel Decei, *Istoria Imperiului otoman pînă la 1656*, București (Editura Științifică și Enciclopedică) 1978, p. 73—74.

[83] P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 313 și n. 61. V. și: P.Ș.N., *A propos d'un document de Kastamonitou et d'une lettre patriarcale inconnue de 1411*, în „Revue des Etudes byzantines", tom. 40, Paris, 1982, p. 213—214.

[84] Cf. *Ibidem*.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL 2

„MIRCEA CEL MARE" SAU „MIRCEA CEL BĂTRÎN"?

Precizarea ce se impune este dacă apelativul de „*cel mare*", cum îl numim astăzi pe voievodul Mircea I, este îndreptățit sau constituie o nominalizare aleatorie, lipsită de o acoperire documentar istorică reală.

Neîndoios, răspunsul vine din istorie, care, cu spiritul ei de dreptate, l-a așezat pe marele voievod al Țării Românești în rîndul celor mai de seamă luptători ai vremii pentru stăvilirea expansiunii otomane în Europa.

Este cunoscut faptul că, în general, domnii țărilor române, — cu puține excepții —, au rămas în istorie cu numele de botez, la care contemporanii sau urmașii, uneori spre o mai ușoară identificare mai ales cînd același nume era purtat de mai mulți, au adăugat un apelativ sau chiar o poreclă, după caz. Voievozii care, prin faptele lor, au lăsat posterității o amintire luminoasă, au devenit: „cel Mare", „cel Bun", „cel Viteaz", sau „cel Frumos", supranumele adăugat exprimînd, în fapt, stima și dragostea generațiilor ce i-au urmat.

Alți voievozi, — pentru că au fost și de aceștia —, marcați de vreun defect psihic sau fizic, sînt cunoscuți în istorie ca: „Praznaglava", „cel Rău", „cel Orb"; poate „Chior", „Șchiopul", „Surdul" ș.a., iar alții cu apelative legate de locul de baștină: „de la Afumați", „de la Slatina"; de unele activități ce desfășuraseră înainte de a ajunge domni: „Călugărul", „Ciobanul", „Majă" ș.a.; de felul cum și-au încheiat viața și domnia: „Înecatul"; de vîrsta la care au urcat pe tron: „cel Tînăr"; de vreun fapt deosebit din timpul oblăduirii lor: „Lăcustă"; ori porecle, ca: „Dracul", „Țepeș", „Rareș", „Cercel", „Potcoavă", „Turcitul" ș.a.

Referindu-ne la eroul lucrării de față, vom menționa că și lui i s-au atribuit asemenea apelative și dintru început vom preciza că numele cu care el se întîlnește în cel mai vechi hrisov al său, cunoscut pînă acum, este cel de „*Io Mircea Voievod*". Acest hrisov

www.dacoromanica.ro

poartă data de 27 iunie 6985 (= 1387) și prin el emitentul, — aflîndu-se la Argeș —, în calitatea de „domn a toată Țara Românească", pe care o avea deja în acel moment, confirma Mînăstirilor Tismana și Vodița o seamă de proprietăți hărăzite de alții mai dinainte vreme și adăuga și de la sine altele[1]. Chiar din anul următor, 1388, însă, Mircea Vodă a început să-și zică „mare voievod", — „*Io Mircea mare Voievod*"[2] —, așa cum apoi va apărea în multe din hrisoavele sale, ajunse pînă la noi[3] și în legenda sigiliului său mic,[4] și așa cum uneori îl vor intitula și unii dintre urmașii săi în scaun[5].

Dar cum, — referindu-ne, deocamdată, numai la primii domni munteni, căci mai sînt și alte asemenea cazuri mai tîrziu —, titulatura de „*mare voievod*", folosită de pildă pentru Basarab „Întemeietorul" în textul sgrafitului, ce-i veșnicea data morții, descoperit în biserica Domnească din Curtea de Argeș[6] și poate că și în alte locuri și ocazii, a făcut, desigur, posteritatea ca, apreciindu-i mărețele înfăptuiri ce realizase întru binele țării ce ocîrmuise, să-i atribuie apelativul de „cel Mare"[7], — numindu-l „Basarab cel Mare" —, este posibil ca tot așa des repetatul titlu de „Io Mircea Mare Voievod", ce acesta și-a dat și i s-a conferit și de către alții, să fi determinat pe unii dintre urmași ca, pentru faptele sale de vitejie și de bună rînduire a trebu-rilor țării, cunoscute, — săvîrșite de el —, să-i dea și lui calificativul „*cel Mare*", zicîndu-i fie „*Marele Mircea Voievod*", fie „*Io Mircea Marele Voievod*". Așa, de pildă, printre alții, îl numesc voievozii munteni Vlad Țepeș (1456—1462; 1476)[8], — socotit de unii că este

---

[1] *D.R.H.*, „*B* vol. I, p. 22, 23 (nr. 8).

[2] *Ibidem*, p. 25, 27 (nr. 9), p. 29, 30 (nr. 11).

[3] Să se vadă: *Ibidem*, p. 31 (nr. 12); p. 48 (nr. 20); p. 55, 56 (nr. 23, 24); p. 63 (nr. 28); p. 65, 66 (nr. 29, 30); p. 70 (nr. 32); p. 71, 73 (nr. 33, 34); p. 75 (nr. 35); p. 78 (nr. 37); p. 80 (nr. 38).

[4] Const. Moisil, *Sigiliile lui Mircea cel Bătrîn*, în „Revista Arhivelor", VI, 2 (1944—1945), București, 1945, p. 280.

[5] *D.R.H.*, *B.*, vol. II, București, 1972, p. 68, 70 (nr. 29); p. 71—73 (nr. 30); p. 74, 75 (nr. 31); p. 108, 109 (nr. 51); — acte de la Radu cel Mare din anii 1505—1507 —; p. 208, 212 (nr. 105), p. 258, 259 (nr. 130); — acte de la Neagoe Basarab din anii 1512—1514 ș.a.

[6] Între altele, pentru acest sgrafit, să se vadă și: Virgiliu Drăghiceanu, *Curtea de Argeș* p. 16, fig. 9 și Henri Stahl și Damian P. Bogdan, *Manual de paleografie slavo-română*, București, 1936, p. 26, fig. 4. Și domnitorul Nicolae Alexandru, urmașul în scaun al lui Basarab „Întemeietorul", în inscripția pietrei de pe mormîntul său de la Cîmpulung-Muscel, este numit „cel Mare". O bună fotografie a ei, în: Constantin C. Giurescu și Dinu C. Giurescu, *op. cit.* (imaginea a doua din primul grupaj de foto inserat în volumul II al lucrării).

[7] Cf. Constantin C. Giurescu și Dinu C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. I. *Din cele mai vechi timpuri pînă la întemeierea statelor românești*, București (Editura Științifică), 1974, p. 277—278; Ștefan Ștefănescu, *Țara Românească de la Basarab „Întemeietorul" pînă la Mihai Viteazul*, București, 1970, p. 36.

[8] Vlad Țepeș (+ 1476) numește pe Mircea Vodă „*Marele Mircea Voievod*" într-un act din 7 octombrie 1476, prin care confirma brașovenilor „privilegiile comerciale", ce li se

www.dacoromanica.ro

chiar primul care face acest lucru —, Radu cel Mare (1495—1508), Neagoe Basarab (1512—1521), Vlad Înecatul (1530—1532), Vlad Vintilă de la Slatina (1532—1535), Pătrașcu cel Bun (1554—1557)[9], Petru cel Tînăr (1559—1568) mai ales, care, într-un hirisov emis la 1 iunie 1560, trebuind să amintească atît pe tatăl său Mircea Ciobanul (1545—1559; cu întreruperi), cît și pe „strămoșul" său Mircea Voievod, eroul nostru, a zis celui dintîi numai „Mircea Voievod", iar celui de al doilea „*Mircea Voievod cel Mare*" [10] și desigur că și alții de mai apoi, cum a fost, de pildă, Matei Basarab în secolul al XVII-lea [11].

Cum însă în secolul al XV-lea și urmașii imediați ai lui Mircea cel Mare și-au zis „mare voievod", — așa au făcut de pildă Mihail (1418—1420), Radu Praznaglava (1420—1422) și Dan II (1422—1431; cu întreruperi) —, iar altora li s-a atribuit un astfel de apelativ mai ales de către fiii lor care le-au urmat în scaun, cum unul dintre urmașii lui mai îndepărtați a fost chiar numit, — mai mult „de lumea bisericească", se crede —, „cel Mare", așa cum a rămas pînă azi în istoriografia noastră, — este vorba de Radu cel Mare (m. 1508) [12]; cum în anii 1442 și 1481 pe la tronul Țării Românești se perindaseră pentru foarte scurtă vreme cîte un pretendent cu numele Mircea, — frați vitregi, socotesc unii [13] —; cum și Vlad Vodă Călugărul (1482—1495) a avut un fecior tot cu numele Mircea, care și el purta titlul de voievod [14], cum, astfel, persoanele, purtînd acest nume, într-un fel sau altul, avuseseră și încă aveau de a face cu tronul Țării Românești se înmulțiseră, și numărul lor mai putea crește; cum, de bună seamă, amintirea strălucită a lui Mircea Vodă mai dăinuia în

---

acordase de către acesta la 6 august 1413. Pentru hrisov, să se vadă: I. Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și Țara Ungurească în sec. XV și XVI. Texte slave cu traducere, adnotațiuni istorice și o introducere asupra diplomaticei românești*, vol. I, *1413—1508*, București, 1905, p. 95—97 (În continuare: I. Bogdan, *Relațiile Țării Românești cu Brașovul*, I); Grigore Gr. Tocilescu, *534 documente istorice slavo-române din Țara Românească și Moldova privitoare la legăturile cu Ardealul, 1346—1603*, București, 1931, p. 95—97 (nr. 100). Semnalăm însă că în hrisov Vlad Vodă Țepeș folosește un asemenea supranume și pentru tatăl său, Vlad Vodă Dracul, zicîndu-i: „marele Vlad voievod".

[9] V.: *supra*, nota 5, la care însă se vor mai adăuga: *D.R.H. B.*, vol. III, București 1975, p. 182, 185 (nr. 114), p. 250 (nr. 156) și vol. V, București, 1983, p. 72 (nr. 70).

[10] *D.R.H., B.*, vol. V, p. 198, 199 (nr. 184).

[11] Cf.: Fănuș Neagu, *De din vale de Rovine...*, în „Luceafărul" (București), an. XXVIII, 1986, nr. 15 (1248) din 12 aprilie, p. 1. V. și: Dan Zamfirescu, *Un ctitor al măreției românești în istoria universală*, în: *Ibidem*, nr. 24 (1257) din 14 iunie 1986, p. 6.

[12] Constantin C. Giurescu, *La 450 de ani de la moartea lui Radu cel Mare, domnul Țării Românești (1495—1508)*, în „B.O.R.", LXXVI, 1958, nr. 3—4, p. 386.

[13] Constantin C. Giurescu și Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, vol. II, p. 118, 120 și 167; V. și: *Istoria lumii în date*, sub conducerea Acad. prof. Andrei Oțetea (+ 1977), București, 1969, p. 566, 577.

[14] Constantin C. Giurescu și Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 201.

www.dacoromanica.ro

mintea multora dintre cei de atunci, este iarăși posibil ca aceștia să se fi gîndit ca pentru el „marele voievod" să aleagă un alt apelativ, care să fie numai al lui, spre a putea fi cu ușurință deosebit de omonimii acelei vremi și desigur că și de după aceea. Și aceasta cu atît mai mult cu cît la noi, precum observa profesorul P. P. Panaitescu, „nu se obișnuia numărătoarea domnilor cu același nume" [15].

Se pare că prilej pentru așa ceva s-a ivit destul de degrabă, căci domnitorul muntean Mihnea cel Rău (1508—1509) a avut un fiu chemat de asemenea Mircea, pe care în 1509 l-a asociat la domnie și care, după unii, între anii 1509 și 1510, a și domnit. În acest timp pe cît se știe pînă acum, el singur, — ca „Io Mircea Voievod" —, a emis trei hrisoave, dintre care primul din 29 octombrie 7018 (= 1509), era dat în favoarea Mînăstirii Tismana. Cum în cuprinsul acestui hrisov, pe lîngă emitent, „Mircea Voievod", trebuia să se facă amintire și de „străbunicul" său, chemat tot Mircea Voievod, — același cu eroul nostru —, n-a mai voit poate să dea acestuia din urmă un apelativ folosit și de alții și, de bună seamă, dorind ca el, strămoșul său Mircea Vodă să fie ușor identificat și deosebit de alți omonimi, — care, cum se vede, erau destui —, și, la nevoie, chiar și de sine însuși, [16] probabil și după sfatul celor din jur, în act i-a zis: „străbunicul Domniei mele *bătrînul (staroga* în textul slavon) Mircea Voievod", ceea ce avea să fie și să rămînă un nou apelativ pentru acesta [17].

Pe cît am putut afla, este pentru prima dată cînd, oficial, lui Mircea cel Mare i se da un astfel de supranume.

În legătură cu Mircea Vodă, acest apelativ „cel Bătrîn" *nu* trebuie luat cu sensul său propriu, — persoană în vîrstă înaintată, moș, moșneag —, cunoscut nouă tuturor, ci cu un altul. Acest supranume, atribuit voievodului nostru, cum s-a văzut începînd de prin primii ani ai secolului al XVI-lea, nu înseamnă, — cum ar putea

[15] P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 41.

[16] Și lui, lui Mircea Vodă, fiul lui Mihnea Vodă cel Rău, despre care este vorba aci, feciorul său, Alexandru II Mircea, care a domnit în Țara Românească între anii 1568—1577, aproape regulat, în hrisoavele sale, îi zice „*marele* și preabunul *Mircea* Voievod" (V.: *D.R.H., B.*, vol. VI, București, 1985, p. 97 ș.u.).

[17] *D.R.H., B.*, vol. II, p. 137, 138 (nr. 64). Documentar, un asemenea apelativ dăduse mai înainte, la 28 iulie 1472, *Radu cel Frumos* (1462—1475; cu întreruperi) tatălui său *Vlad Vodă Dracul* (1436—1442; 1443—1446), scriind în hirsov că el este „*fiul bărînului Vlad Voievod*" (v.: *D.R.H., B.*, I, p. 237, nr. 142). Cum se știe, istoriografia românească n-a păstrat pentru Vlad Dracul și acest apelativ. L-a dat însă și uneori încă îl mai dă lui *Basarab*, zis și *Laiotă* (1473—1477; cu întreruperi) fiul lui Dan II, căruia i-a zis și încă îi mai zice cîteodată „cel Bătrîn", deși acesta, în nici unul din hrisoavele sale cunoscute, niciodată nu și-a spus așa, ci numai: „Io Basarab Voievod și Domn, fiul lui Dan marele Voievod" (V., d.p., *D.R.H., B.*, I, p. 247, nr. 150).

www.dacoromanica.ro

fi ispitit cineva să creadă —, că el, Mircea Vodă, cînd a urcat pe tron sau cînd, aproape nouă ani mai tîrziu s-a luptat şi a învins pe sultanul Baiazid I Fulgerul la Rovine, ar fi fost un înaintat în vîrstă, un bătrîn, aşa cum l-a înfăţişat marele Mihai Eminescu în cunoscuta sa compoziţie în versuri „Scrisoarea III", în care cumpănitul şi energicul voievod, — printr-o licenţă poetică, imaginată de geniul acestuia —, apare ca un „bătrîn", ori chiar ca un „moşneag". Şi aceasta cu atît mai mult cu cît în toamna lui 1386, cînd el, Mircea Basarab, a ajuns la cîrma ţării, se afla, se pare, în anii primei tinereţi.

O spunem din nou, în cursul vremii pe tronul Ţării Româneşti, ca şi pe cel al Moldovei, dealtfel, s-au perindat mai mulţi domni, purtînd acelaşi nume: Alexandru, Vlad, Radu, Mircea, Ştefan, Bogdan, Ioan ş.a., şi, spre a putea fi identificat mai uşor cel ce pentru prima dată purtase una dintre aceste denumiri de cei ce i-au urmat — chemaţi tot aşa — i s-a zis lui „cel Bătrîn" în înţelesul de „cel de demult", „cel vechi" sau primul dintre omonimii săi. În ceea ce ne priveşte aici, un asemenea lucru reiese destul de clar din cuprinsul unora dintre hrisoavele emise în trecut de Cancelaria voievodală a Ţării Româneşti. La 27 iulie 1512, de pildă, Neagoe Basarab, întărind Mînăstirii Tismana unele sate, preciza că a săvîrşit aceasta întrucît a „văzut ... cărţile domnilor *bătrîni* de mai înainte: şi cartea lui *Mircea Voievod*, — eroul nostru—, şi cartea lui Vlad voievod Călugărul, şi cartea lui Radul Voievod".[18] Prin urmare, toţi aceşti voievozi erau „bătrîni", în sensul că domniseră înainte de el, în vremile „vechi", „de demult". Ceva mai tîrziu, cronicarul *Radu Greceanu* (1655—1725), scriind „Viaţa lui Constantin Brâncoveanu", arăta că acesta a preînnoit „helesteul cel mare de la Ilfov lîngă Fîntîna Ţiganului, care mai înainte vreme era făcut de răposatul Constandin-Vodă *cel Bătrîn*", adică Constantin-Vodă Şerban (1654—1658), căruia, precum se vede, spre a-l deosebi de omonimul său Constantin Vodă Brâncoveanu, i-a adăugat supranumele „cel Bătrîn"[19].

Aşa ceva s-a petrecut şi în Moldova, unde, de pildă, însuşi Ştefan cel Mare (1457—1504), punînd lespede de piatră peste mormîntul din biserica lui Bogdan de la Rădăuţi al primului voievod moldovean chemat cu acelaşi nume ca şi el, Ştefan I Muşat (c. 1394—

[18] *D.R.H., B.*, vol. II, p. 216 (nr. 106).

[19] Radu Greceanu, *Începătura istoriii vieţii luminatului şi preacreştinului domnului Ţării Rumâneşti Io Costandin Brâncoveanu Basarab Voievod...*, în: *Cronicari munteni*, Ediţie îngrijită de Mihail Gregorian cu studiu introductiv de Eugen Stănescu, vol. II, Bucureşti (Editura pentru Literatură), 1961, p. 86.

www.dacoromanica.ro

1399), în inscripția acesteia, a adăugat lîngă numele lui apelativul „cel Bătrîn". [20] Mai apoi, chiar și lui, lui Ștefan cel Mare, spre a fi deosebit mai ușor de omonimii ajunși după el la cîrma Moldovei, i s-a atribuit și epitetul de „cel Bătrîn". Voievozi moldoveni de mai tîrziu, ca Ștefan Lăcustă (1530—1540), Alexandru Lăpușneanu (1552—1561; în prima domnie) și chiar Despot Vodă (1561—1563), făcînd referire la el, s-au intitulat, primul și ultimul, „fiiul" [21] și, respectiv, „nepotul", [22] iar cel de al doilea, ca și ei a vorbit despre „bunicul nostru", [23] „Ștefan Voievod cel *Bătrîn*".

La fel s-au petrecut lucrurile și cu Vodă Mircea, căruia, precum s-a arătat, multă vreme urmașii, pentru motivele arătate, i-au zis fie „marele voievod Mircea", fie, începînd însă de la 1509 încoace, și „bătrînul Mircea Voievod", — cu acest ultim supranume singur el rămînînd pentru timp mai îndelungat în istoria noastră.

Un asemenea apelativ, care, în mod sigur, și în cazul prezent, — în comparație cu alte personaje cu același nume, ce au domnit mai apoi în Țara Românească — mai „tinere" ori mai „noi", deci —, are înțeles de „cel vechi" ori de „cel de demult", adică designează un voievod, — în speță Mircea cel Mare —, care, cu „înțelepciunea unui vîrstnic", a ocîrmuit țara nu numai un răstimp destul de lung, — peste treizeci de ani —, dar și că a domnit cu mult înaintea unora dintre omonimii ajunși mai apoi într-o situație asemănătoare cu a lui, adică domnitori. [24]

Și totuși și după anul 1509, de către unii voievozi munteni eroului nostru i s-a zis cînd „cel Mare", cînd „cel Bătrîn". Neagoe Basarab, de pildă, la 7 decembrie 1514 vorbea despre „strămoșul nostru Io Mircea *marele* voievod", [25] iar la 1 iunie 1560 Petru Vodă cel Tînăr (1559—1568), la rîndu-i, făcea amintire de „strămoșul domniei mele, Mircea Voievod *cel Mare*" [26]. Dar tot ei, cu alte prilejuri, au vorbit

---

[20] V.: Dimitrie Dan, *Cronica Episcopiei de Rădăuți*, Viena, 1912, p. 10.

[21] *D.I.R., A.*, Veacul XVI, vol. I (1501—1550), București, 1953; p. 393, 394, 395, 396, 397—399, 401.

[22] *D.I.R., A.*, Veacul XVI, vol. II (1551—1570), București, 1951, p. 161, 166.

[23] *Ibidem*, p. 39, 82.

[24] Relevînd acest ultim aspect cu privire la apelativul „cel Bătrîn", dat lui Mircea Vodă, în comparație cu alți voievozi purtînd același nume, dar mai tineri, mai „noi", și mai cu seamă cu Mircea Ciobanul din secolul al XVI-lea, Nicolae Iorga scria: „Mircea Vodă, căruia i s-a zis mai pe urmă, — spre a-l deosebi de Mircea Ciobanul —, Mircea cel Bătrîn, adică: cel Vechi" (*Istoria Comerțului românesc. Drumuri, mărfuri, negustori și orașe*, I, *pînă la 1700*, Vălenii de Munte, 1915, p. 57).

[25] *D.R.H., B.*, vol. II, p. 258, 259 (nr. 130). V. și p. 208, 212 (nr. 105, act din 23 iulie „1512—1513"), în care se vorbește iarăși de „străbunicul nostru *Io Mircea, marele voievod*".

[26] *D.R.H., B.*, vol. V (1551—1565), București, 1983, p. 198, 199 (nr. 184).

www.dacoromanica.ro

și de „*Mircea cel Bătrîn*". La 28 iunie 1519 și 16 martie 1520, de pildă, primul, întărind unor particulari o seamă de bunuri, arăta că ei le posedau „încă din zilele lui Mircea voievod *cel Bătrîn*".[27] De partea sa, Petru Vodă cel Tînăr, la 10 octombrie 1560 și 10 ianuarie 1566, emiţînd cîte un hrisov în favoarea Mînăstirilor Cozia și Tismana, în cel dintîi, spre a deosebi pe ctitorul cozian de părintele său, Mircea Ciobanul, pomenit și el în act, i-a zis „Mircea *cel Bătrîn*" (starago, în slavoneşte),[28] iar prin celălalt preciza că „dedinile" ce confirma Tismanei sînt „ale sfintei mînăstiri încă din zilele răposatului Mircea Voievod *cel Bătrîn*".[29] Și făuritorul primei Uniri a tuturor Românilor, Mihai Vodă Viteazul (1593—1601), atribuie eroului nostru, străbunul său, apelativul de „*cel Bătrîn*", zicîndu-i: „Mircea Voievod *cel Bătrîn*", mai întîi la 4 ianuarie 1594, într-un hrisov emis pentru Mînăstirea Tismana[30] și apoi la 5 iulie 1598, într-un act al Mînăstirii Cozia, în care preciza că „a cercetat cărţile de moștenire ale sfintei mînăstiri încă din zilele lui Mircea Voievod *cel Bătrîn*".[31]

Cu vremea însă acest ultim apelativ — „cel Bătrîn"—, s-a impus mai mult în cancelaria domnească și mai cu seamă s-a consacrat în secolul al XVII-lea, cînd în Cronica ţării, alcătuită în vremea lui Matei Basarab (1632—1654), micul paragraf închinat domniei Mircii Vodă începea în felul următor: „Mircea Voievod *Bătrînul*. Acesta au avut un mare război cu Baezet sultanul...".[32] În același timp, celălalt apelativ, — „cel Mare" —, s-a folosit din ce în ce mai rar, fără însă a dispărea. A mai apărut în documente, uneori fiind chiar contopit cu acela de „cel Bătrîn". La 12 ianuarie 1625, de pildă, mitropolitul *Luca* al Ungrovlahiei (1603—1629), printr-o carte specială, confirmînd închinarea Mînăstirii Cotmeana la cea a Coziei, arăta că aceste lăcaşe[ţ] de cuvioşie „amîndouă sînt făcute și zidite și miluite de cel de demult *bătrînul* și răposatul domn Io Mircea *marele* voievod"[33]. Cum se vede, eroul nostru este totodată și „*mare* voievod", dar și „*bătrînul*", cu înţelesul clar exprimat aci „de

[27] *D.R.H., B.*, vol. II, p. 350, 351 (nr. 183) și p. 370 (nr. 192).
[28] *D.R.H., B.*, vol. V, p. 224, 225 (nr. 207).
[29] *D.R.H., B.*, vol. VI (1566—1570), București, 1985, p. 3, 4 (nr. 2).
[30] *D.R.H., B.*, vol. XI (1593—1600). *Domnia lui Mihai Viteazul*, Bucureşti, 1975, p. 29, 30 (nr. 21).
[31] *Ibidem*, p. 411, 412 (nr. 306).
[32] *Istoria Ţării Româneşti. 1290—1690. Letopiseţul Cantacuzinesc*, ed. C. Grecescu și D. Simonescu, București, 1966, p. 3. Și în *Cronica* lui *Radu Popescu* lui Mircea cel Mare i se zice tot „Mircea cel Bătrîn" (v.: *Istoriile domnilor Ţării Româneşti* de Radu Popescu Vornicul, ed. Const. Grecescu, București, 1963, p. 13); desigur că și în alte asemenea lucrări.
[33] *D.I.R., B.*, Veacul XVII, vol. IV (1621—1625), București, 1954, p. 474 (nr. 489).

www.dacoromanica.ro

cel demult ... răposat", așa cum, dealtfel, se afirmă și într-un hrisov al lui Matei Basarab din vara anului 1633, în care se arăta că Mînăstirea Cotmeana, căreia i se confirma o danie mai veche —, a fost „zidită de *bătrînul* Mircea voievod *cel Mare*".[34]

Cu vremea însă, treptat, marele voievod Mircea a rămas în istorie aproape numai cu supranumele de „cel Bătrîn", altfel zis ca primul sau „cel mai vechi" domn muntean care a purtat numele de Mircea, în sensul de *Mircea I-iu*, cum de cele mai multe ori, îi zice *Nicolae Iorga*.[35] Totuși cîteodată, — destul de rar însă —, și acesta îl pomenește cu apelativul „*cel Bătrîn*", cum, a făcut, de pildă, în anul 1913 în lucrarea „Chestiunea Dunării" (p. 156), dar îndată, în notă, a precizat că: „*Bătrîn*", ca și „*Mare*" înseamnă „*Ancien*", nu „*Vieux*" și că „prin acest calificativ se arăta numai că nu e vorba de Mircea-cel-Nou, cel Tînăr, cel Mic, Ciobanul, din veacul al XVI-lea".[36]

Cum însă, cu scurgerea timpului, unii istorici și oameni de cultură, români și străini, conștienți de faptul că singură denumirea de „cel Mare" este „în măsură să ilustreze în mod corespunzător dimensiunea cu totul excepțională a omului și ctitorului de țară care a fost domnul Mircea I", pe încetul au început să o prefere celei de „cel Bătrîn". Din izvoarele ce am putut avea la îndemînă și cerceta, reiese că, dacă nu mai devreme, cel puțin de pe la jumătatea secolului trecut, în literatura noastră istorică, pentru acesta, — „marele voievod Mircea" —, a început să se folosească din nou și apelativul „*cel Mare*", zicîndu-i-se adică „*Mircea cel Mare*",[37] ca și în unele dintre hrisoavele ce-l priveau din veacurile de mai înainte.

---

[34] *D.R.H., B.*, vol. XXIV (1633—1634), București, 1974, p. 162 (nr. 120).

[35] V.: N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. III, *Ctitorii*, București, 1937, pass.; Același, *Rostul lui Mircea Vodă I-iu...*, Vălenii de Munte, 1938, pass. ș.a.

[36] N. Iorga, *Chestiunea Dunării (Istorie a Europei Răsăritene în legătură cu această chestie)*. Lecții ținute la Școala de Război..., Vălenii de Munte, 1913, p. 156 și n. 1. V. și *supra*, nota 24).

[37] Înainte de jumătatea secolului trecut, poate prin 1846, de pildă, *Dimitrie Bolintineanu* își intitula una dintre legendele istorice: „*Mircea cel Mare și solii*" (v.: *Opere alese*, vol. I, Poezii, București, 1961, p. 61), iar în 1858 *Alexandru Pelimon* scria că Mînăstirea Cozia a fost fundată de *Mircea Vodă cel Mare (Impresiuni de călătorie în România*, București, 1858, p. 113, 118). Ca și ei, de multe ori, au zis voievodului nostru „*Mircea cel Mare*" și: *B. P. Hașdeu*, în 1865, 1872 și 1898 (v. *Archiva istorică a României*, tom. I, p. 1, București, 1865, p. IV, 3, 97 ș.a.; *Istoria critică a Românilor*, vol. I, București, 1872, p. 5 ș.u. și *Negru Vodă*, București, 1898, p. CLVI, CCIX, CCXXXV, CCXLI, CCXLIII, ș.a.), *August Treboniu Laurian*, în 1869 *(Istoria Românilor*, ed. III, București, 1869, p. 278) și *I. D. Petrescu*, în 1870 *(Mitropoliele Țierrei*, București, 1870, p. 72). Mai mult, însuși *Mihai Eminescu*, care în poezia sa *Scrisoarea III* înfățișase pe Mircea Vodă ca pe un bătrîn, un moșneag, chiar, în *proza* sa de nenumărate ori îi dă calificativul de „*cel Mare*" (v.: *Opere*, vol. VII. *Proza literară*. Studiu introductiv de Perpessicius, București, 1977, p. 93 (în „*Sărmanul Dionis*". Nuvelă), vol. IX *(Publicistică, 1870—1877)*, București, 1980, p. 499; vol. XI *(Publicistică, 17 februarie—31 decembrie 1880)*, București, 1984, p. 182, vol. XII *(Publicistică)*, București, 1985, p. 158 și vol. XIII *(Publicistică*, 1882—1883; 1888—1889), București, 1985, p. 75, 89, 98, 188, 317, 351; V. și: D. Murărașu, *Naționalismul lui*

www.dacoromanica.ro

În mod special, amintim că spre sfîrșitul secolului al XIX-lea, istoricul Alexandru D. Xenopol (m. 1920), în volumul al doilea din sinteza sa *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, imprimat la Iași în anul 1889, întrebuințează pentru eroul de la Rovine numai apelativul „cel Mare", intitulîndu-l „Mircea cel Mare".[38]

Este posibil ca autoritatea în materie a universitarului ieșean, viitor membru titular al Academiei Române, să fi făcut ca după apariția operei sale, privind istoria poporului nostru, calificativul „cel Mare" să fi devenit preponderent în literatura istorică a vremii. Dacă folosirea sa n-a putut fi generală, a fost totuși foarte răspîndită. Precizez că generației mele, care a păşit peste pragul școlii în primii ani de după întîiul război mondial, atît în învățămîntul primar cît și în mare parte din cel secundar, la lecțiile de Istoria Românilor i s-a vorbit numai despre „Mircea cel Mare".[39] Nu cunosc împrejurările, dar treptat cam în aceeași perioadă, — deceniile trei-patru —, a început să se folosească din nou apelativul „cel Bătrîn", care, precum s-a arătat, în vremurile ceva mai vechi fusese cu totul pre-

---

Eminescu, București, 1930, p. 61, 249, 273. În ultima parte a secolului al XIX-lea și în primele decenii ale acestui curgător veac, printre alții, au mai intitulat pe Mircea Vodă cu supranumele „*cel Mare*" și: *Dumitru N. Iotta*, în teza sa de licență în istorie: „*Mircea cel Mare. Studiu istoric*" (București, 1893, pass.), *Alexandru Ștefulescu* (m. 1910), în monografia închinată *Mînăstirii Tismana* (Tîrgu Jiu, 1896, p. 47, și ediția III-a, București, 1909, p. 91, 198), poetul *George Coșbuc*, în lucrarea sa în proză „*Din țara Basarabilor*" (București, 1901), p. 25, 51, 53; istoricul *Nicolae Dobrescu* (+ 1914), profesor de Istoria Bisericii Române la Facultatea de Teologie din București, în lucrările sale: *Întemeierea mitropoliilor și a celor dintîi mînăstiri din țară* (București, 1906), pass. și *Din Istoria Bisericii Române. Secolul al XV-lea* (București, 1910), pass., scriitorii *Dim. Anghel* și *Șt. O. Iosif*, în poemul lor istoric „*Carmen saeculare*" (București, 1909), p. 29, *Ștefan D. Grecianu*, în *Genealogiile documentate ale familiilor boierești*, vol. II (București, 1916), p. 256, 257, 259 ș.a. Dintre străini, iarăși printre alții, deocamdată, amintim pe: *Ivan Ohienko*, „*Dvi gramoti voievodi valaśskogo Ivana Mirča Velikogo*, în „Byzantinoslavica", III (1931), p. 415—429 și *Stanford J. Shaw*, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, vol. I, Cambridge University Press, 1976, p. 21 ș.u. Pentru apelativul „cel Mare" alăturat numelui lui Vodă Mircea, pledează și *Fănuș Neagu* și *Dan Zamfirescu* (să se vadă: *supra*, nota 11) și chiar *Dr. Al. Porțeanu* (v.: *Un strălucit simbol al voinței poporului român de a trăi liber, de sine stătător. 600 de ani de la urcarea pe tron a domnitorului Mircea cel Mare*, în: „România liberă", an XLIV, 1986, nr. 12982 din 1 august, p. 2).

[38] A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, vol. II, Iași, 1889, p. 89—115. Să se vadă și versiunea franceză: *Histoire des Roumains de la Dacie Trajane depuis les origines jusqu'à l'Union des Principautés en 1859*, avec une préface par *Alfred Rambaud*, vol. I (513 av. J.C.—1633), Paris, 1896, p. 353, 362.

[39] Unele manuale de *Istoria Românilor*, apărute în acei ani, pot proba aceasta, căci, în general, în cuprinsul lor, eroul nostru este intitulat „*Mircea cel Mare*". Dintre cele ce mi-au fost la îndemînă, — în mod sigur, însă au mai fost și altele —, menționez pe următoarele: Ion S. Floru, *Istoria Românilor pentru clasa IV-a secundară*, ed. II-a, București, 1926 (ediția I-a apăruse în 1923), p. 53, 57, 60; D. Munteanu-Rîmnic, *Istoria Românilor pentru clasa III-a secundară*, ediția I-a, București, 1929, p. 65, 66, 71, 85, 111; N. A. Constantinescu, *Istoria Românilor pentru clasa III-a secundară*. ed. IV-a, București (după anul 1932), p. 54; I. Valahu, *Istoria Românilor*, București, 1934, p. 83, 84, 90; Dimitrie G. Ionescu și Ilie G. Grancea, *Istoria Românilor pentru clasa IV-a secundară*, București, 1938 (partea finală revăzută după septembrie 1940), p. 66, 69, 71, 77, 79, 125 ș.a.

www.dacoromanica.ro

cumpănitor. Însuși A.D. Xenopol, „revizuindu-și" cea de a treia ediție din „Istoria Românilor din Dacia Traiană", pe care, după anul 1925 avea s-o dea la lumină profesorul Ioan Vlădescu (1896—1942), sosind cu verificarea la vremea ctitorului Mînăstirii Cozia, adăuga în text: „Astfel ajunge *Mircea, pronumit cel Bătrîn*, pe scaunul Basarabilor în 1386". Tot în această ediție a operei sale, sub „portretul mural de la Mînăstirea Kozia" al acestuia, reproducere fotografică aflată la începutul volumului al treilea, el arăta că înfățișează pe „Mircea cel Bătrîn", iar capitolul despre domnia sa îl intitula deschis: „Mircea cel Bătrîn — 1386—1418".[40] Urmînd, desigur, exemplul său, prin preajma anului 1930, și unii autori de manuale de Istoria Românilor, la rîndu-le, au socotit că este firesc ca la lecția despre „Mircea cel Mare" să insereze precizarea că „i s-a zis și „Mircea cel Bătrîn", cu înțelesul „de demult".[41] Pe încetul, în anii de sfîrșit ai deceniului al treilea și în cei ai deceniului următor, din acest curgător veac, denumirea de „Mircea cel Bătrîn", atribuită iarăși marelui nostru voievod, a pătruns în literatura istorică românească de toate genurile, aproape generalizîndu-se mai apoi.

Și ea însă, ca și cea de „Mircea cel Mare", în egală măsură, pot fi conferite lui „Io Mircea Voievod" cel ce la Rovine, în primăvara anului 1395, a învins oastea turcească a sultanului Baiazid I Fulgerul (1389—1402). Căci, prin aceasta din urmă, desigur, se reliefează mai ales epoca de glorie și de înălțare a anilor vremii lui, în cursul cărora mărețele înfăptuiri ale eroului nostru au făcut ca istoria Țării Românești să înscrie poate cel mai de seamă moment din primele trei secole ale existenței sale. Și celălalt calificativ: „cel Bătrîn" se poate referi la acest moment culminant, în plus însă el precizează că el, Vodă Mircea, a trăit și a activat în vremi îndepărtate de zilele de acum, în vremi „de demult", vechi și chiar „bătrîne" și poate și că a avut o domnie neobișnuit de lungă pentru timpurile de atunci. Totodată acest apelativ, — „cel Bătrîn" —, era și este menit ca la nevoie să ajute ca „Io Mircea Voievod" să fie deosebit cu ușurință de o seamă de omonimi „mai noi", cum au fost și cei amintiți mai

[40] A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, vol. III, ed. III-a, p. 74, 76.

[41] Am avut la îndemînă manualul de *Istoria Românilor* pentru clasa III-a secundară de D. Munteanu-Rîmnic, apărut la București în anul 1929, p. 65. Încă semnalăm că N. Iorga, în marea sa sinteză a *Istoriei Românilor*, nu însoțește numele lui Vodă Mircea cu nici unul dintre aceste apelative. Îi zice numai „Mircea" ori „Mircea I-iu" (v.: vol. III, *Ctitorii*, București, 1937, pass.), iar P. P. Panaitescu, în manualul său de *Istoria Românilor*, pentru clasa VIII-a secundară, ed. IV-a, apărut la Craiova în 1941, îi zice „*Mircea cel Bătrîn*", p. 89 ș.u., așa cum, în mod constant, îi zisese mai înainte, în studiile sale, istoricul Dimitrie Onciul (m. 1923).

www.dacoromanica.ro

sus, cărora însă trebuie să li se adauge și *Mircea Ciobanul*, voievodul muntean de la mijlocul secolului al XVI-lea (1545—1552; 1553—1554; 1558—1559), căruia fiul său, Petru Vodă cel Tînăr, îi zice fie „marele Mircea Voievod", fie „marele și preabunul Mircea Voievod", [42] și poate că și alții.

Folosirea unuia sau altuia dintre cele două apelative pe lîngă numele lui Mircea Vodă cel din secolele XIV—XV, deci a celui „de demult" nu impietează cu nimic asupra memoriei lui și nu știrbește iarăși cu nimic respectul și recunoștința pe care necontenit, cu admirație, poporul nostru i le-a arătat, i le-a păstrat veac după veac pînă în zilele noastre și i le va păstra și de acum înainte.

★

Totuși, firesc lucru ar fi ca, plecînd de la acest popas aniversar să i se restituie definitiv străvechiul apelativ de „cel Mare", care, mai cu seamă sub sintagma „marele Voievod Mircea", precum s-a arătat, i s-a atribuit în exclusivitate pînă în anul 1509 și alternativ după aceea. Pentru ca și el, unul dintre cei mai glorioși eroi ai istoriei noastre, să redevină „Mircea cel Mare", așa cum, de pildă, Ştefan Vodă al Moldovei este „cel Mare" pentru faptele sale rămase în conștiința urmașilor. Și aceasta cu atît mai mult cu cît se socotește că „denumirea de Mircea cel Mare a devenit în momentul de față o necesitate absolută pentru a sublinia, în sfîrșit, adevăratele dimensiuni ale prezenței în istoria națională și universală a domnului român". [43] În același timp ar fi și semnul prețuirii și cinstirii pe care generația de azi, cu tot dinadinsul, trebuie să-l înfățișeze ca un binemeritat omagiu adus acestui viteaz apărător al libertății și independenței patriei, bărbatului de Stat care prin întreaga sa activitate politică, diplomatică, militară și gospodărească a hotărît „însăși soarta poporului nostru pentru o jumătate de mileniu". [44]

---

[42] Să se vadă: *D.R.H., B.*, vol. V și VI, acte din anii 1559—1568.

[43] V. „Luceafărul" (București), an. XXVIII, 1986, nr. 24 (1257) de sîmbătă 14 iunie, p. 6.

[44] Alexandru V. Diță, *Victoria românească de la Rovine (17 mai 1395)*, în „Anale de istorie" (București), nr. 4/1986, p. 27.

www.dacoromanica.ro

PARTEA II

POLITICA INTERNĂ A LUI MIRCEA CEL MARE

CAPITOLUL 1

POPULAȚIA ȘI VIAȚA SOCIALĂ A ȚĂRII ROMÂNEȘTI

Pentru Țara Românească ocîrmuirea lui Mircea cel Mare a însemnat și o epocă de progres economic și social. Spre a se putea înțelege acest lucru, este necesar să se cerceteze „elementele structurale ale istoriei", dintre care „cel mai important" este „cel activ, populația cu numărul și energia ei". Ca și în alte părți ale Europei, și între Carpați și Dunăre, în secolele XIII—XIV populația trebuie să fi fost destul de numeroasă nu numai înlesnind, dar și contribuind, se afirmă, la întemeierea Țării Românești. În anii ce au urmat întemeierii, această populație, în unele cazuri cu „așezări mult mai vechi," a continuat să crească, așa încît prin anul 1370, ajungînd „numeroasă și aproape nemărginită", a fost nevoie să se înființeze în această țară o nouă mitropolie, cea de la Severin, căci „un singur arhiereu, — se scria în actul de înființare—, nu mai era de ajuns la atîta popor".[1] Aceasta probează că peste aproape două decenii, cînd, în 1386, Mircea cel Mare a urcat în scaunul domnesc de la Argeș, ajungea, în același timp, și la conducerea unui stat cu mulți locuitori. Nu se cunoaște numărul acestora, dar, pe temeiul unor informații ale vremii, care, în secolul al XV-lea vorbesc de o armată munteană destul de numeroasă, s-a socotit că în timpul lui Vodă Mircea populația Țării Românești a putut fi de cîteva sute de mii, ceea ce însă, în lumina cercetărilor de pînă acum, este o „cifră aproximativă și nesigură" [2].

[1] *F.H.D.R.*, IV, *Scriitori și acte bizantine. Secolele IV—XV*, București, 1982, p. 209.
[2] P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 61.

www.dacoromanica.ro

Această populație locuia în așezări vechi cu viață îndelungată, răspîndite pe aproape întreg întinsul țării. Unele dintre ele însă, între timp, își schimbaseră numele. Între altele, existența lor atestă pe aici „o viață așezată cu rădăcini străvechi, desigur, dinaintea întemeierii țării". Cu privire la locuitorii lor, altfel zis la „aspectul etnografic" al țării, se poate afirma că acesta „este acela al stabilității populației din vechime". În acest caz, între Carpați și Dunăre nu se poate vorbi de o „descălecare", adică de „o mare mișcare de populație de la munte spre șes, nici în sens invers, dealtfel".

În epoca la care ne referim, aceste așezări umane aveau, în marea lor majoritate, *caracter rural*, adică erau *sate*. O astfel de situație a atras atenția unora dintre vizitatorii străini, ce au pășit pe meleagurile noastre de atunci. La începutul secolului al XV-lea, de pildă, călugărul dominican *Ioan*, ajuns arhiepiscop de *Sultanieh* (în Asia Mică), într-un mic tratat de Geografie, alcătuit în anul 1404 și intitulat: „*Libellus de Notitia Orbis*", cu privire la Țara Românească, scria: „Dincolo de aceștia, — de sîrbi și bulgari, despre care vorbise mai înainte —, lîngă Marea cea Mare sau Pontică, este Valahia (în textul latin: *Valaquia)*, o țară mare. Are un domn al său, și, deși turcul a prins pe mulți dintre ei și și-i i-a făcut tributari, totuși nu a dobîndit stăpînirea acestei țări . . . Ei (valahii) nu au orașe mari, ci *sate multe* și (multe) animale. Pămîntul (este) mănos, vii sînt puține, (sînt) ape mari și cîmpii întinse"[3]. Cu toate că, precum se poate observa, textul prelatului de Sultanieh conține unele afirmații neadevărate, totuși ceea ce spune cu privire și la „peisajul habitativ" din Nordul Dunării este o realitate: în zilele sale, pe întreg cuprinsul Valahiei întîlneai mai mult sate („villas multas") și aproape deloc orașe, și mai cu seamă „orașe mari" (civitates magnas). Întrucîtva situația aceasta „habitativă" din Țara Românească este atestată și de cuprinsul unei balade populare sud-dunărene în care se face amintire de voievodul muntean Dan I (c. 1383—1386), fratele vitreg al lui Mircea cel Mare, spunîndu-se că acesta locuiește în *sat*, își are reședința într-un sat, — „Satul-din-Vale" —, și chiar că bea vin cu „sătenii".[4] La rîndul său, cronicarul bizantin *Laonic Chalcocondil*, — aproape contemporan al acelor vremi—, în ale sale „*Expuneri istorice*", vorbind despre români, — cărora le zice *daci*—,

[3] Șerban Papacostea, *Un călător în țările române la începutul veacului al XV-lea*, în „Studii," Revistă de istorie (București), XVIII, 1965, nr. 1, p. 173; V. și: *Călători străini despre țările române*, vol. I, îngrijit de Maria Holban, București, 1968, p. 39.

[4] B. Petriceicu-Hașdeu, *Negru-Vodă*..., p. CLV, CLVII.

www.dacoromanica.ro

scria: „Este acest neam, dacii, viteaz în ale războiului . . . locuiește prin *sate* și este aplecat spre viață mai mult păstorească". [5]

Întreg cuprinsul țării era presărat cu sate. Dacă în regiunile cu codri deși, acestea erau mai rare, în schimb ele erau înșirate din abundență pe văile unora dintre rîurile ei, cum ar fi: Neajlovul, Teleormanul, [6] Dîmbovița, Teleajenul, Slănicul [7] și Buzăul, [8] și în același timp pe dealurile din Mehedinți, Gorj, Vîlcea și Argeș. [9] De asemenea, sate destul de dese și vechi se aflau și pe Valea Dunării, mai cu seamă în preajma bălților cu pește de pe malul stîng al acesteia, începînd de la Severin și pînă în regiunea de la „gura" Ialomiței și Brăila, în partea de Răsărit a țării. Și dintre acestea din urmă sînt multe amintite în actele de danie pe care Mircea cel Mare le-a emis mai ales în favoarea unora dintre mînăstirile mari de atunci [10].

Precum se vede, prin toate colțurile Țării Românești, în zilele acestui înțelept și cumpănit voievod existau *sate*. Acestea erau mari și mici, așa cum reiese și din unele dintre hrisoavele sale. Astfel, la 8 ianuarie 1392, însuși el, Mircea cel Mare, printre alte danii făcute ctitoriei sale de la Cozia, îi bărăzea „și pe Olt două sate *mici*, Bogdăneștii și Luncianii", [11] iar, printr-un alt hrisov nedatat însă, tot el, referindu-se la crearea unei „slobozii" în satul Cărărenii „de la gura Ialomiței", arăta că se îngăduie oricăruia dintre locuitorii „din satele boierești, mari și mici" să meargă și să se stabilească în această nouă așezare omenească, „slobozia" de la Cărăreni. Se socotește că această „slobozie" este „cea dintîi din Țara Românească" și că din actul de față se pot vedea „condițiile în care se putea constitui" o asemenea așezare. Mai întîi se prevedea că „oricine din satele boierești mari și mici", ar dori să meargă în satul (Cărărenii) al mînăstirii (Cozia), „să fie slobod de orice dăjdii . . . mari și mici" și apoi ca acestui om „să nu cuteze nimeni să-i atingă nici un fir de păr", căci cine-l „va împiedica" să se strămute în acest sat, „sau dintre boieri sau dintre cnezi, sau pentru posadă, sau pentru vamă, sau

---

[5] Laonic Chalcocondil, *Expuneri istorice*, ediția citată, p. 63.

[6] *D.R.H., B.*, vol. I, p. 162—163 (nr. 94), (act din 14 mai 1441, în care se vorbește despre ocina lui Berilă și ocina lui Micul al lui Baico din Buteşti, la *Neajlov* și de satul Mircești, în *Teleorman*, unde stătea un dregător mare: Radul banul).

[7] *Ibidem*, p. 126—127 (nr. 66), (act din 1 decembrie 1429, în care se amintesc satele Maniaciul, Vărbilău, Izvorani, Stănești ș.a. de prin aceste văi).

[8] *Ibidem*. p. 73—74 (nr. 34), (act din 1407—1418, în care este amintit satul „Ciuliniţa care este pe Buzău").

[9] Cf. *Ibidem*, p. 22—30; 33—36; 39—45 (acte prin care se hărăzesc Mînăstirilor Vodiţa, Tismana și Cozia, mai ales, sate de prin aceste regiuni).

[10] V.: *Ibidem*, p. 35—36; 63—65; 93—95; 223—225 ș.a.

[11] *Ibidem*, p. 43, 44 (nr. 17).

www.dacoromanica.ro

pentru găletărît. . ., unul ca acela va primi blestem de la Dumnezeu. . . și de la Domnia mea va primi mare rău și urgie".[12] Se interzicea deci „oprirea pentru orice om, indiferent de condiția lui socială" de a se așeza în „slobozie", ceea ce poate dovedi „că nimeni pe atunci nu era legat de glie". [13]

Pe temeiul mai mult al descoperirilor arheologice, cu privire la așezările umane din timpul lui Mircea Vodă, este posibil să se afirme că pe atunci un sat *mic* „cuprindea cîteva gospodării, — 5—10 —, iar unul *mare* putea atinge și chiar depăși cifra de 20 gospodării", cum, între altele, pentru această ultimă categorie, probează și rezultatul săpăturilor arheologice făcute în așezarea rurală de la Coconi — Giurgiu —existentă încă în prima parte a secolului al XV-lea—, în care s-a găsit un atare număr de gospodării.[14] Totuși „după estimări cît se poate de aproximative", este cu putință ca „media pe țară, în ceea ce privește mărimea de pe atunci a satelor noastre să fi fost de maximum 15—20 gospodării alcătuitoare".

În ceea ce privește *numărul* satelor, — aservite, libere ori și într-o altă categorie —, în timpul lui Mircea Vodă, tot cu rezerva cuvenită, se poate afirma că el a putut fi de „aproximativ 2000". [15]

Cu toate că, precum s-a văzut, o seamă de informații ale vremii, referindu-se la așezările omenești dintre Carpați și Dunăre, vorbesc aproape numai de sate, totuși și atunci, în zilele lui Mircea Vodă, și pe aici existau, — în unele cazuri chiar de mai înainte —, și *tîrguri* și *orașe*, dar, negreșit, numărul acestora, în comparație cu cel al așezărilor rurale, era mult mai mic. Menționînd că însuși el, într-un hrisov din 4 septembrie 1389, vorbește despre „orașul Domniei mele numit Rîmnic" — Rîmnicu-Vîlcea —,[16] și că fiul său, Mihail Voievod, în 1417—1418, se raporta la „cîte se află în orașul Domniei mele, Tîrgoviște",[17] vom aminti că în timpul acestora, în Țara Românească mai existau o serie de tîrguri și centre comerciale „cu viață de aspect urban" așa cum, desigur, poate să reiasă dintr-o scrisoare

---

[12] *Ibidem*, p. 65, 66 (nr. 29).

[13] Cf. Aurelian Sacerdoțeanu. *Mircea cel Bătrîn. O evocare la 550 de ani de la moarte*, în „M.O.", XX, 1968, nr. 1—2, p. 31—32.

[14] Cf. Nicolae Constantinescu, *Coconi. Un sat din Cîmpia română în epoca lui Mircea cel Bătrîn. Studiu istoric și arheologic*, București, 1977, pass.

[15] Cf. Nicolae Constantinescu, *Mircea cel Bătrîn*, București, 1981, p. 17—18; V. și: Dr. Panait I. Panait, *Înțelept gospodar și organizator al Țării Românești. 600 de ani de la urcarea pe tron a domnitorului Mircea cel Mare*, în „România liberă", XLIV, 1986, nr. 12985 din 5 august p. 2, unde arată că numărul satelor ar fi putut fi de „cca 3000".

[16] *D.R.H., B.*, vol. I, p. 28, 29 (nr. 10).

[17] *Ibidem*, p. 83, 84 (nr. 39).

www.dacoromanica.ro

a lui Dan II, din anul 1431, prin care vestea „tuturor tîrgurilor și vămilor țării" că a reînnoit privilegiul comercial al brașovenilor, dat de unchiul său Mircea cel Mare.[18] Printre cele pomenite, erau: Rucăr, Cîmpulung, Argeș, Săcuiani, Gherghița, Brăila, Buzău și Orașul de Floci, dar lor li se pot adăuga și altele — unele ajunse centre urbane ceva mai tîrziu —, ca: Bistrița, Slatina, Tîrgu Jiu, Tîrgul Gilortului, Giurgiu, Turnu, Craiova, București ș. a. Fenomenul dezvoltării așezărilor cu viață de aspect urban din mici tîrguri sau sate era activ. Chiar în timpul lui Mircea Vodă, și poate că și cu îndemnul său, așa ceva s-a petrecut cu Tîrgșorul, care dintr-un „mic tîrg", ajunge acum: „Forum Novum" (= Tîrgul Nou), cum îl numesc unele acte latinești din acei ani.[19]

Orașele erau ale domniei, fiind administrate separat prin cîte un vornic domnesc, pristav, birău ori folnog. Locuitorii lor erau mai mult agricultori, căci plăteau dări pe oi și porcine, pe găleți de grîne, vinărici, stupi, cositul fînului ș.a. În unele dintre ele erau morile domnești, unde veneau și sătenii din împrejurimi să macine. Cu tot acest aspect al lor, orașele erau, totodată, și centre comerciale, fapt ce a făcut ca unii dintre locuitorii lor să-și agoniscască o deosebită bună stare. Cum este firesc pentru un centru comercial, și pe atunci orașele noastre, cîte erau, cuprindeau printre localnicii lor și unele elemente străine: greci, sași, sud-dunăreni ș.a., căci, în general, voievozii munteni — și printre ei s-a aflat desigur și Mircea cel Mare—, au făcut „politică favorabilă colonizărilor străine".[20]

Situația socială. Din informațiile documentare ale timpului, ajunse pînă la noi, ușor se poate înțelege caracterul distinctiv al societății muntenești de la cumpăna dintre secolele al XIV-lea și al XV-lea. Era „o societate stratificată: de o parte țăranii supuși, de cealaltă stăpînii de pămînt . . . Acest proces de structurare a societății în clase antagoniste începuse cu multe veacuri înainte de epoca lui Mircea cel Mare — și anume în sînul obștilor sătești libere din primul mileniu al erei noastre. Într-adevăr, din obștile sătești, — unica formă de existență socială la români pînă la închegarea vieții orășenești medievale —, s-au diferențiat cu timpul, — prin proprietatea privată —, vîrfurile conducătoare nobiliare, cnejii și voievozii, în dauna celorlalți membri ai obștilor, care decad în bună

[18] *Ibidem*, p. 130, 131 (nr. 69).
[19] V.: P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 64, 96.
[20] Cf. *Ibidem*, p. 65—66.

www.dacoromanica.ro

parte din starea lor liberă și ajung a fi aserviți clasei nobiliare, boierimii".[21]

Și la români, — și așa ceva și în epoca la care ne referim —, aceasta din urmă, *boierimea*, forma „clasa nobilă", adică a „seniorilor proprietari de pămînt". Boier se numea și pe atunci „un proprietar care avea drept de moștenire asupra moșiilor sale, moșii pe care nu le lucra singur,ci prin supușii lui, iar el era supusul domnului, cu obligații militare. Boierimea românească era întemeiată pe baze sociale și economice, și numai mai tîrziu au venit privilegiile scrise, deci temeiul juridic. Boier mai însemna în trecutul nostru și dregător, funcționar al domniei, dar explicația acestei duble semnificații e ușoară: demnitarii Curții erau aleși întotdeauna dintre proprietarii de pămînt, așa că s-a făcut o confuzie de denumire între termenii de boier și dregător, și aceasta nu numai pe teren românesc . . .

Boierii români, fiind o clasă de seniori proprietari, această clasă prin esența ei era națională, nu formată din favoriții domnului. — ce pot veni și de peste hotare —, ci din oamenii pămîntului". Într-o astfel de situație, desigur, ei ar fi trebuit ca necontenit să se gîndească la binele țării lor. Totuși uneori, țintind mai mult la satisfacerea a o seamă de interese personale, unii dintre boierii munteni au săvîrșit și acte de nesupunere, care, însă, de cele mai multe ori, n-au avut urmări prea însemnate pentru viața țării. Dacă, firește, asemenea acte sînt de regretat, în schimb merită a fi semnalată o calitate a boierimii noastre în trecut: *evlavia*, care , și ea, era o componentă a vechii ei tradiții. Potrivit acestei însușiri, după ce Mircea cel Mare și-a ridicat ctitoria de la Cozia, mai mulți boieri au jertfit în favoarea ei părți din proprietățile lor imobiliare: jupan Stanciul Turcul i-a lăsat „la moartea sa" satul Crușia; Stanciu al lui Balco îi închina „o bucată de ocină pe Arghiș"; Vladul, fratele lui Stancea Vranin, i-a hărăzit o moșie, iar un Tatul i-a dăruit curtea boierească de „pe locul Hinătestilor".[22] Mai mult, „logofătul Baldovin și jupan Șerban și Radul al lui Stan",— boieri și ei, deci —, aveau chiar mînăstirea lor Strugalea, — alias Glavacioc —, din Vlașca.[23] Semnalînd și acestea, un competent cercetător, cu peste patru decenii în urmă, scria: „Cînd cunoaștem setea de pămînt de totdeauna a boierilor,

[21] Nicolae Constantinescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 29.
[22] *D.R.H.*, *B.* vol. I p. 26, 27 (nr. 9; act din 20 mai 1388).
[23] *Ibidem*, p. 75, 76 (nr. 35; act din 11 mai 1409).

www.dacoromanica.ro

aceste danii și altele multe care au urmat au valoarea unui fenomen spiritual al vremii". [24]

Și în Țara Românească, în timpul lui Mircea cel Mare, *boierii*, numiți adesea și *jupani*, erau o clasă de proprietari, o clasă dominantă în stat, care, alături de domn și de mînăstiri, aveau în stăpînire o mare parte din pămîntul țării. Proprietatea lor funciară se numea *baștină* sau *ocină*, adică moșie cu drept de moștenire, moșia părintească, moșia familiei. Aceasta „era o proprietate colectivă a rudelor și generațiilor care se succed în aceeași familie" [25]. Din o astfel de situație, rezultă „existența proprietății colective chiar la boierii mari, adică a pămîntului stăpînit în devălmășie, de o familie foarte lărgită cu rude depărtate" [26]. O astfel de „proprietate colectivă a familiei și lipsa pe atunci a unei proprietăți individuale explică și — în vremea lui Mircea — dreptul de *protimisis*", că adică nimeni nu putea să-și vîndă pămîntul „în afara familiei, a rudelor și megieșilor" [27]. De asemnea, în legătură cu o astfel de „proprietate a neamului", dintr-un hrisov al lui Vodă Mircea reiese săvîrșirea pe atunci a unui caz de *înfiere* și de *înfrățire*. Căci, prezentîndu-i-se situația unor orfani de tată, — copiii unui Stanciul —, pe care-i înfiase un jupan Vîlcul, cu privire la ocinele moștenite de orfani de la tatăl lor, el, Mircea, a dispus: „ca moșiile lui Stanciul să fie ale lui jupan Vîlcul, nedespărțite de ocinile acestuia și copiii lui Stanciul să fie fiii jupanului Vîlcul în locul fiilor născuți, asupra tuturor ocinilor și asupra întregii averi, ca și fiii născuți". Și se adăuga: „dacă jupan Vîlcul va face copii, copiii lui Stanciul și ai lui Vîlcul să fie frați, unii ca și alții, peste toate".

Astfel, prin hotărîre domnească, feciorii orfani de tată ai lui Stanciul au fost înfiați de Vîlcul, care, în același timp, devenea și stăpînul moșiilor acestuia, spre a le moșteni, după aceea, cei înfiați.

---

[24] Pentru toate acestea, să se vadă: P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 67—70 (Citatul este pe pagina 70).

[25] Într-un hrisov al Mînăstirii Tismana, emis de Mircea cel Mare în „circa 1392", de pildă, se vorbește de „baștina lui Tatomir și a lui Voicu și a lui Radoslav" *(D.R.H., B.*, vol. I, p. 40, 41 (nr. 16).

[26] Cazuri de astfel de proprietăți boierești în devălmășie se întîlnesc și în unele hrisoave ale lui Mircea cel Mare (v.: *D.R.H., B.*, vol. I, p. 50—52 (nr. 21; act din „1400—1403", emis în favoarea fiilor lui Batea); p. 80—82 (nr. 38, act din 10 iunie 1415, emis în favoarea lui Vlad, a nepoților lui și a fraților acestora).

[27] Cf. pentru o astfel de situație, hrisoavele pe care Mircea cel Mare și fiul său Mihail voievod le-au emis în favoarea Mînăstirii Cozia *(D.R.H., B.*, vol. I, p. 62—63 (nr. 27) și 86—87 (nr. 42), din al căror cuprins reiese că acest drept era încălcat, — ceea ce probează că el exista —, căci se opreau rudele proprietarilor să ridice vreo pretenție asupra bunurilor hărăzite aci amintitei mînăstiri).

www.dacoromanica.ro

Totodată, hotărîrea lui Vodă Mircea, — în ceea ce privește atribuirea ocinelor unui decedat—, mai vine cu o precizare: văduva cu copii recăsătorită nu moștenește pe soțul defunct, căci în hrisov se scria clar: „Iar soția lui Stanciul, dacă-i va plăcea să ia bărbat, să fie volnică să ia, însă în afară de ocine“ [28]. Prin urmare văduva recăsătorită, dar cu copii, nu moștenește bunuri ale soțului, care, în acest caz, „rămîn în întregime rezervate fiilor lor“ [29].

În afară de proprietățile posedate prin moștenire, — *baștina* sau *ocina* —, o seamă de boieri își înmulțeau bunurile imobiliare, — unii își alcătuiau chiar în acest fel întregul domeniu—, „prin cumpărare-vînzare sau prin donație domnească, prin așa zisa înfrățire“ sau „pur și simplu, prin silnicie“. În aceste cazuri însă, intrarea în stăpînirea bunurilor dobîndite se făcea numai printr-un „act solemn din partea domnului, — privilegiul domnesc —“, așa cum, dealtfel, reiese și din unele hrisoave rămase de la voievodul nostru [30].

Indiferent prin ce cale ajunsese stăpînă a proprietăților sale, și în zilele lui Mircea Vodă la clasa „dominantă“ de la noi se constată o deosebită grijă de neînstrăinare a propriei glii, ceea ce, desigur, poate dovedi, pe de o parte, legarea acesteia de străvechea uzanță de „stăpînire a pămîntului pe familie sau ginte“, iar pe de alta că încă „din epoca începuturilor sale politice“ la poporul nostru se vădește o puternică tradiție „a legăturii cu pămîntul, care nu este aceea a colonistului liber“, — ori a păstorului nomad, cum ar vrea unii —, ci „a băștinașului așezat cu tot neamul“ pe meleagurile pe care locuiseră strămoșii, bunicii, el, și vor locui urmașii. Prin urmare se poate afirma că, între altele, „boierimea lui Mircea era legată de pămînt și de organizația familială“, că „era o boierime militară“ și că „prin tăria structurii societății“, din care făcea parte, „prezența ei în ceasul încercării celei mari a ciocnirii cu păgînii explică rezistența românilor din acea epocă“ [31].

În o parte din hrisoavele lui Mircea cel Mare și ale urmașilor săi, alături de boieri sau alți „slujbași“ domnești, apar și *cnejii*, socotiți de unii „ca o categorie socială“ aparte. Într-un act nedatat al voievodului nostru, dat Mînăstirii Cozia, se poruncea ca nimeni, „fie boier, fie sluga Domniei mele, fie *cneaz*, fie alt om numit sărac“, să nu cuteze în nici un fel a opri pe cei ce ar voi să-și dăruiască averile

[28] *D.R.H., B.*, vol. I, p. 30—31 (nr. 11, act din „1389—1400“, octombrie).
[29] Aurelian Sacerdoțeanu, *op. cit.*, p. 30.
[30] Cf. Nicolae Constantinescu, *op. cit.*, p. 33—34.
[31] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 71, 72.

www.dacoromanica.ro

acestui sfînt lăcaș[32]. „Slugile domnești" sînt desigur dregătorii domniei, iar cnejii, pomeniți aparte, de bună seamă, nu pot fi socotiți printre „oamenii numiți săraci", căci aceștia, precum se vede din act, sînt menționați deosebit. În acest caz, ei, cnejii, erau o grupă socială diferită, avînd proprietăți funciare. Se admite de unii că ei n-ar putea fi „altceva decît moșnenii de mai tîrziu, oameni liberi, proprietari"[33] și că „deosebirea esențială" între ei și boieri „stă în forma de exploatare a pămîntului: boierul nu lucra pămîntul, ci alții o făceau pentru dînsul; boierul era militar sau dregător, dar nu plugar". În schimb cneazul sau moșneanul muncea singur pămîntul său, „era deci plugar". Existența lor, a cnejilor, la noi încă din primele momente ale organizării vieții noastre politice, ca „o clasă de săteni proprietari . . . este un fapt destul de caracteristic". Încă de la început, ei și clasa lor au fost și au continuat să fie „o forță socială a istoriei noastre, o clasă de apărători ai pămîntului, ca izvor de viață pentru ei"[34].

Deosebit de toți aceștia, în societatea românească din timpul lui Mircea cel Mare se afla și o „categorie socială" distinctă: „*tîrgoveții*", care avea „tendința de a se constitui într-o clasă aparte". Aceștia erau locuitorii tîrgurilor și orașelor, ce fiinţau pe atunci în Țara Românească și „reprezentau o pătură socială în curs de consolidare, pe măsura condițiilor vieții lor economice". Cum tîrgurile și orașele, — cu excepția celor de pe Dunăre și din Dobrogea —, în care ei locuiau, erau la origine „foste sate", în epoca ce ne preocupă, ele „aveau încă o pronunțată tentă rurală". Acest lucru reiese dintr-un hrisov al lui Mihail Voievod, din 1417—1418, prin care, hărăzind mînăstirilor Cozia și Cotmeana zece case de oameni din Tîrgoviște, le acorda scutiri ca și cînd Tîrgoviștea ar fi fost un sat oarecare: „datul oilor, al porcilor, al stupilor, găletărit, cositul fînului, cărături" ș.a.[35]

Cu vremea, printre locuitorii unora dintre „așezările urbane" muntenești — deci printre tîrgoveți — s-au strecurat și o seamă de „elemente alogene, cu înclinații mai ales către meșteșuguri și comerț, cum e cazul sașilor stabiliți mai demult la Cîmpulung, iar apoi la Rîmnic, Tîrgoviște, probabil București și Tîrgșor". Aceasta a făcut, desigur, ca pe încetul „tenta rurală" să se șteargă și ca în vremea lui

---

[32] *D.R.H., B.*, vol. I, p. 62, 63 (nr. 27; act datat „1402—1418").

[33] Constantin Giurescu, *Despre boieri*, în Același, *Studii de istorie socială*, ed. II-a, revăzută și adăugită de Constantin C. Giurescu, București, 1943, p. 285 ș.u.

[34] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 72—73.

[35] *D.R.H., B.*, vol. I, p. 82—84 (nr. 39).

www.dacoromanica.ro

Mircea „elementul orășenesc" să prospere, sub toate aspectele, pășind către o viață înfloritoare. În același timp, tîrgoveții au fost și „un sprijin solid pentru domnia voievodului" [36].

Alături de aceștia, de tîrgoveți, trebuie amintiți locuitorii multelor sate, răspîndite pe tot întinsul țării, *țăranii*, care formau populația cea mai numeroasă a acesteia, existau din adîncă vechime și, dimpreună cu clasa antagonistă a stăpînilor de pămînt, — boierii—, își „puneau amprenta pe structura regimului vremii, care era de esență feudală, căci primii, — țăranii—, erau exploatați de ceilalți — boierii". Cu toate că procesul de *șerbie* — aservire — a fost îndelungat, — pornind, se crede, chiar de dinainte de întemeierea țărilor române —, totuși către sfîrșitul secolului al XIV-lea în Țara Românească exista încă o „numeroasă *țărănime liberă*". Ba „mai mult, înșiși țăranii dependenți păstrau anumite libertăți social-juridice, de pildă, dreptul de ereditar asupra lotului de pămînt și dreptul de a se strămuta de pe o moșie pe alta", iar în timpul lui Mircea „ei nu puteau fi vînduți de către stăpînii de pămînt". Cu toate acestea, „supunerea satelor odinioară libere este înregistrabilă în parte" și în zilele acestui voievod. Din două hrisoave ale sale pentru Mînăstirea Cozia, se poate constata aceasta. Prin primul, datat „circa 1400", se arată că satele acestui sfînt locaș, deci, țăranii, erau îndatorați „să fie în supunere față de starețul Sofronie și de toți frații și să *lucreze* în mînăstirea Domniei mele", iar în cel de al doilea, printre altele, se scria: „Și acolo — la gîrla Săpatul —, este un om, anume Tîmpa, care s-a închinat starețului Sofronie, să fie *poslușnic* (supus) mînăstirii, care și acesta a dăruit o gîrlă, Săpatul". [37] Și fiul său, Mihail Voievod, prin hrisovul amintit și mai sus, din 1417—1418, dăruind aceleiași mînăstiri zece case de oameni în orașul Tîrgoviște, dispunea ca aceștia și copiii lor „să fie de ocină și de ohabă", — adică „stăpîniți cu drept de moștenire și scutiți" —, ai acesteia [38]. O asemenea stare de aservire a satelor muntenești, dimpreună cu locuitorii lor, țăranii, se oglindește și într-un hrisov al Mînăstirii Tismana, emis tot de Mircea Voievod prin anul 1407, prin care acesta, adresîndu-li-se direct — satelor și țăranilor dependenți —, le scria: „Scrie Domnia mea tuturor satelor mari și mici, care sînteți sub stăpînirea Mînăs-

[36] Pentru această categorie socială, să se vadă și: Nicolae Constantinescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 30, 34—35.

[37] Pentru aceste două hrisoave, să se vadă: *D.R.H., B.*, vol. I, p. 47—49 (nr. 20, cu data „circa 1400") și, respectiv, p. 63—65 (nr. 28, datat „1404—1406").

[38] *D.R.H., B.*, vol. I, p. 83—84 (nr. 39).

www.dacoromanica.ro

tirii Tismana . . ., să fiți în supunere — poslușanie —, despre toate slujbele și dăjdiile și de posadă și de găleți ohabnice și de coșnițe ohabnice". Și continuînd, le preciza și următoarele: „Cine ar umbla printre voi, dintre boierii Domniei mele, ca să vă ia sau să vă tragă la alte munci, pe oricine să-l loviți la cap". [39] Se socotește că ultimul pasaj dezvăluia faptul că „exista posibilitatea acaparării cu forța a muncii țărănești din partea boierimii; ca atare, domnul îi îndeamnă pe săteni să se apere singuri, fără a mai aștepta intervenția slugilor domnești". [40]

Toate acestea probează că în vremea la care ne referim, în Țara Românească existau *țărani dependenți* — numiți *vecini* și mai apoi și *rumâni*. Aveau și ei pământ, dar „acesta era doar în folosința lor, căci pământul aparținea de fapt stăpînului feudal, era al moșiei boierești". Își lucrau *delnițele*, — adică „loturile individuale pe care le aveau în folosință", dar erau obligați să muncească și pe moșia boierească și, totodată, să dea „*dijme* stăpînului din ceea ce producea pământul". Acest lucru pare a reieși din cuprinsul hrisovului lui Mircea, amintit și mai sus, în care se vorbește de poslușnicul Tîmpa, cel ce se închinase Mînăstirii Cozia odată cu balta lui de la Săpatul și care, chiar după aceasta, se arăta în act, era „volnic să ia vama" de la gîrla ce stăpînise, dînd însă partea mînăstirii. [41]

Alături de satele „supuse", în timpul lui Mircea erau și *sate libere*, al căror număr, în unele zone ale țării, era destul de însemnat. Cu toate că și ele „prin mecanismul fiscal se aflau în orbita regimului feudal", aveau totuși „obligații numai față de domnie". Acest fapt „prezintă o mare importanță, căci oferă indicii privitoare la baza socială a puterii voievodului: cu țărani liberi, mai ales, a purtat acesta războaiele de apărare" [42]. În plus, cu privire la situația socială a țărănimii românești, în vremea aci indicată, de către unii se subliniază două „fapte esențiale", și anume că ea „nu era legată de glie" și că „ea participa la beneficiile exploatării pământului, era deci interesată la apărarea lui", [43] ceea ce, cu multe sacrificii, oricînd nevoia a cerut, cu prisosință a și făcut.

În legătură cu *proprietatea*, trebuie amintit mai întîi faptul că, așa cum reiese din acte, și la noi exista „un *dominium eminens* al

[39] *Ibidem*, p. 71—72 (nr. 33, act datat „1407").
[40] Cf. Nicolae Constantinescu, *op. cit.*, p. 31.
[41] *D.R.H.*, *B.*, vol. I, p. 63—64 (nr. 28; act datat „1404—1406").
[42] Cf. Nicolae Constantinescu, *op. cit.*, p. 33.
[43] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 75.

www.dacoromanica.ro

domnului asupra proprietății boierești", că adică „pe lîngă dreptul de proprietate al boierului, era și un drept suprapus al domnului, drept real, nu numai teoretic". Și din unele hrisoave ale lui Mircea se poate desprinde acest lucru. În hrisovul său pentru Mînăstirea Cozia, din 20 mai 1388, de pildă, după ce se arată că satul Călimănești pe Olt a fost al boierului său Nan Udobă, îndată se aduce precizarea că acesta „cu dragoste și cu multă osîrdie, după *voia* Domniei mele, — altfel zis „cu voința, hotărîrea" —, l-a închinat mînăstirii (Cozia)", [44] ceea ce, se afirmă, „înseamnă că domnul a luat inițiativa daniei făcute de boier". Apoi, cînd însuși el, Mircea, a vrut să lărgească vatra ctitoriei sale de aici, s-a folosit de același principiu. Singur o spune deschis: „M-am nevoit de *am luat locul* ce ține de satul numit Jiblea . . . și l-am dăruit mînăstirii domniei mele, Sfintei Troițe, ca să fie ocină bisericească, pînă în veci". Din act reiese că locul fusese al boierilor Stanciul, Costea, Vîlcul, Albul și Radomir, cărora, ca despăgubire, el le dă „ceea ce a mai rămas din Jiblea" și îi scutește, pentru această parte, de orice dări. Nu le dă deci nici o „plată efectivă și nici nu le ceruse învoirea". Dimpotrivă, Mircea dipunea: „această scrisoare a domniei mele nimeni nu are voie s-o schimbe, nici un domn de după mine . . ., nici călugării locuitori ai mînăstirii (Cozia), nici *mai sus-zișii boieri*, cărora le-a fost schimbul, nici copiii lor, nici cei de după dînșii". [45] Și din alte acte ale voievodului nostru și ale unora dintre înaintașii și urmașii săi, se pot culege dovezi, din care să reiasă că „domnul era proprietarul superior al pămîntului" țării, avînd „depline drepturi" asupra lui [46].

Alt fapt, în legătură cu proprietatea, care se întîlnește și în hrisoavele lui Mircea Vodă și care iarăși trebuie semnalat, este cel al *scutirilor — imunitatea, ohaba* —, adică scutirea de dări și prestații, pe care domnul o acorda unor proprietari, — mînăstiri și boieri, mai ales —, pentru o seamă de bunuri imobiliare ale acestora, — sate și moșii, dimpreună cu locuitorii lor. În acest caz, domnia renunța — în total sau numai în parte —, la obligațiile — angarii, mîncături, munci ș.a. —, „la care erau supuși țăranii dependenți". Aceasta se făcea prin acte solemne. Cei ce obțineau asemenea „privilegii domnești", — în cazul de față, instituțiile și persoanele proprietare —, se bucurau „de ohabă", adică de scutire a locuitorilor satelor aflate în stăpînirea lor „de a presta munci, de a da dijme ș.a. în folosul dom-

[44] *D.R.H., B.*, vol. I, p. 25, 27 (nr. 9).
[45] *Ibidem*, p. 28, 29 (nr. 10).
[46] Cf. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 76—77.

www.dacoromanica.ro

niei". Mai mult, imunitatea sau ohaba aducea cu sine, pentru cei ce o obţineau, şi „*interdicţia*" pentru dregătorii domneşti, — aparatul de Stat, deci —, de a-şi exercita sarcinile pe teritoriul unei proprietăţi devenită imună şi, în acelaşi timp, stăpînită de vreunul dintre marii feudali ai vremii. Întrucît nici judecătorii, ca slujitori domneşti, nu aveau voie să pătrundă pe vatra unei astfel de proprietăţi spre a-şi desfăşura activitatea, stăpînul acesteia — boierul sau stareţul — „devenea şi judecătorul supuşilor săi". În această postură, „el aplica amenzi, pedepse, avea în mînă puterea economică, fiscală, judecătorească, administraţia, într-un cuvînt se substituia Statului". Spre exemplificare, citäm dintr-un hrisov al lui Mircea Vodă, — datat „circa 1400" —, pentru Mînăstirea Cozia, următorul fragment: „fie că este *sudeţ (judecător)* sau globnic sau cineva dintre boierii domniei mele, mari şi mici, dintre dregătorii domniei mele, nimeni să nu cuteze să tulbure acele sate cu nici o dajdie, ci ele să fie în supunere faţă de stareţul Sofronie . . . şi să lucreze în mînăstirea domniei mele"[47].

Prin urmare stareţul cozian Sofronie se „substituia" şi judecătorilor şi dregătorilor domneşti [48].

Referindu-ne la situaţia de sub Mircea cel Mare, vom preciza că o hotărîre mai cuprinzătoare, privitoare la un asemenea proces, se întîlneşte în hrisovul său — din „1407—1418" —, prin care confirma Mînăstirii Snagov satul Ciulinița pe Buzău, hărăzit de fratele său Staico, unde stipula ca acesta, satul Ciulinița, să fie „slobod de toate slujbele şi dăjdiile şi dările mari şi mici, cîte se află în ţara de sine stătătoare şi stăpînirea Domniei mele, începînd de la vama oilor, de vama porcilor, de albinărit, de găletărit, de vinărici, de gloabe, de cărături, de podvoade, de fîn, de caşcavale şi de duşegubine şi de toate celelalte munci, afară de singură oastea cea mare, să se ridice pentru Domnia mea, iar altceva nimic mai mult. Iar toate celelalte slujbe să le muncească pentru mînăstirea (domniei mele) de la Sneagov, cît va trăi domnia mea şi cît va trăi fiul domniei mele, Io Mihail Voievod" [49].

Imunitatea n-a fost ceva general, ci ea era un privilegiu domnesc, care se da numai în anumite cazuri. Nu orice proprietate mînăstirească sau boierească beneficia de ohabă. De aceea se socoteşte că la început, în timpul domniei lui Mircea Vodă, veniturile domneşti

[47] *D.R.H., B.*, vol. I, p. 48, 49 (nr. 20).

[48] Cf. Constantin C. Giurescu, *Organizarea financiară a Ţării Româneşti în epoca lui Mircea cel Bătrîn*, în „A.A.R.M.S.I.", ser. 3, tom. VII (1926—1927), pass.

[49] *D.R.H., B.*, vol. I, p. 73, 74 (nr. 34).

www.dacoromanica.ro

erau mai mari, deoarece proprietarii, — lăcașurile sfinte și boierii—, „cu moșii imune" erau mai puțini. În același timp, în interior și puterea Domnului era mare, căci, prin dreptul de «acordare a imunității», el avea «la dispoziție» un eficace «instrument de a cîștiga și de a răsplăti» pe cei ce îi erau «credincioși». Cînd însă „aproape toate familiile boierești au avut imunități pentru moșiile lor, atunci puterea și autoritatea domnilor a scăzut față de boieri". Prin urmare, „dreptul de a acorda imunitatea și puțina lui răspîndire" poate fi socotit „încă unul din elementele de putere ale domniei în epoca lui Mircea" [50].

În zilele acestui mare voievod și în Țara Românească exista „o categorie socială cu totul specială, cea mai de jos: a *robilor țigani* (aținani). Documentar, aceștia sînt amintiți și mai înainte de începutul domniei sale. Printre alții, pe atunci beneficia de truda lor și Mînăstirea Tismana, așa cum reiese dintr-un hrisov al lui Dan I din 3 octombrie 1385 [51]. Însuși el, Mircea Vodă, nu numai că la 27 iunie 1387 a confirmat aceleiași mînăstiri sălașele de țigani avute de mai înainte, [52] dar la 20 mai 1388, pe lîngă alte bunuri, a hărăzit ctitoriei sale de la Cozia și 300 de sălașe de țigani, [53] adică circa 1500 de suflete. Robi de acest neam erau desigur și pe moșiile altora dintre mînăstirile de atunci din Țara Românească, pe ale boierilor și chiar pe lîngă curțile domnești. Se crede că în vremea ce ne preocupă, numărul lor, la noi, era destul de mare, că ei în acel timp ca „buni meseriași", erau socotiți „o bogăție" pentru țară și că, probabil, încă din zilele voievodului nostru, lucrau „ca buni muncitori" la scoaterea sării din ocne. Erau și isteți meșteri în prelucrarea metalelor, mai cu seamă a fierului, sub toate aspectele [54].

---

[50] Cf. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 78—79.
[51] V. și: *D.R.H., B.*, vol. I, p. 20, 21 (nr. 7).
[52] *Ibidem*, p. 23, 24 (nr. 8).
[53] *Ibidem*, p. 26, 27 (nr. 9).
[54] V. și: P. P. Panaitescu, *op., cit.*, p. 79—80; Nicolae Constantinescu, *op. cit.*, p. 35; G. Potra, *Contribuțiuni la istoricul țiganilor din România*, București, 1939, pass.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL 2

DEZVOLTAREA ECONOMICĂ A ȚĂRII ROMÂNEȘTI

Cum s-a arătat și mai sus, și în vremea lui Mircea cel Mare, marea majoritate a populației Țării Românești o formau *țăranii*, sătenii, stabiliți în numeroasele așezări rurale răspîndite pe întreg cuprinsul acesteia. Între altele, o astfel de situație îndeamnă a socoti că și pe atunci, în mare, viața economică de la noi atîrna de ceea ce, sub acest aspect, se săvîrșea la sate, putîndu-se astfel vorbi de o *economie prin excelență agro-pastorală*. Cuprinsul unora dintre actele vremii, într-adevăr lasă să se înțeleagă că, oarecum, țara lui Mircea Vodă, în primul rînd, era producătoare și chiar exportatoare de feluri te produse provenite din agricultură și din creșterea vitelor.

Ca întotdeauna și ca pretutindeni, așa și în Țara Românească, în vremea la care ne referim, *agricultura* în primul rînd consta din cultura cerealelor, căreia mai ales i se adăugau: legumicultura, pomicultura și viticultura. Mai cu seamă spațiul agricol pentru cultivarea celor dintîi, — între care predomina grîul; porumbul încă nu se introdusese în țările noastre—, era mult mai restrîns pe atunci, decît mai apoi. Se reducea aproape numai la șesul oltean, căci mare parte din cîmpia munteană era acoperită de codri deși, iar Bărăganul era „o stepă cu ierburi", avînd multe regiuni necultivate. Din această pricină, în anii cu recoltă mai slabă, se importa grîu din Transilvania. Chiar în vremea lui Mircea Vodă, se pare, grîul „nu era marfă de export". Că a putut fi așa, reiese și din faptul că în privilegiul comercial al acestuia pentru brașoveni, din 6 august 1413, — care „cuprinde tariful vamal cu toate produsele ce se schimbau între Țara Românească și Ardeal" —, grîul și cerealele, de orice fel, nu figurează nici la import, dar nici la export [1]. Grîul totuși era cultivat în toate satele noastre și în general, — exceptînd anii deficitari —, recolta lui era suficientă pentru hrana țării; — mai mult chiar, către sfîrșitul secolului al XV-lea, a început a fi și exportat. Și în vremea lui Mircea

[1] Ioan Bogdan, *Relațiile Țării Românești cu Brașovul*, I, p. 3—6.

www.dacoromanica.ro

Vodă, satele muntenești erau obligate la darea dijmei din grîne. Aceasta se achita în cîble, adică găleți; era strînsă de găletari și apoi grîul se depozita și se păstra la „casa" domniei. De multe ori cantitatea de grîu adunată aci, în „cămara domnească", era însemnată, fapt ce a îngăduit și voievodului nostru ca în 1387, — ca și fratelui său Dan I, dealtfel —, să renunțe la 400 de găleți de grîu din județul Jaleș, — un județ de munte, unde, de obicei, recolta de cereale este mai mică —, și să le dea anual Mînăstirii Tismana, [2] la 20 mai 1388 și 8 ianuarie 1392, să miluiască pe fiecare an ctitoria sa de la Cozia cu cîte 220 [3] și, respectiv, 300 [4] de găleți de grîu, iar la 11 mai 1409 să dispună ca Mînăstirea Strugalea-Glavacioc „să aibă obroc de la casa domniei mele pe fiecare an 15 găleți (de grîu)" [5].

Deși nu se cunoaște cu precizie capacitatea tuturor acestor găleți, totuși se poate aprecia că ea era însemnată, deoarece, ceva mai tîrziu, Mînăstirea Tismana, care anual primea de la domnie cîte 400 găleți de grîu, a putut să exporte grîu prin vama sa de la Calafat [6]. Acest lucru, precum și faptul că în țară începuseră să se facă rezerve de grîu, păstrate în gropi subpămîntene, [7] sînt probe că recoltele de grîu începuseră să crească.

În legătură cu cultura cerealelor, stau și *morile*, — mori de apă, bineînțeles, cu iazuri și vaduri —, răspîndite în întreaga țară, mai cu seamă în așezările urbane. În timpul lui Mircea Vodă, Mînăstirea Cozia avea cîte o moară la Pitești și Rîmnic, o alta pe rîul Prahova și o a patra „la Cătălui, la Giurgiu" [8], — în 1421 numărul acestora ajunsese la 12 —, iar la Bistrița, lîngă Severin, se afla moara Doamnei Calinichia, pe care o dăruise Mînăstirii Tismana [9]. În afară de aceste mori, în acel timp, posedau mori chiar domnul, unii boieri și, de bună seamă că și alte sfinte lăcașe din țară.

Tot în sectorul agricol, alături de cereale, acte din vremea lui Mircea Vodă vorbesc de *vii* și *livezi*, care, desigur, ocupau destul de întinse suprafețe de cultură din pămîntul țării.

---

[2] *D.R.H., B.*, vol. I, p. 22, 24 (nr. 8).
[3] *Ibidem*, p. 26, 27 (nr. 9).
[4] *Ibidem*, p. 43, 44 (nr. 17).
[5] *Ibidem*, p. 75, 76 (nr. 35). (În hrisov, pasajul ce cuprinde menționarea acestei danii „este adăugat ulterior între rînduri" (v. *ibidem*, p. 76. notă); de aceea înclin să cred că numărul găleților de grîu ar putea fi mai mare, poate 150, nu 15).
[6] Cf. *D.R.H., B.*, vol. II, București, 1972, p. 41, 42 (nr. 14; act din 30 aprilie 1502) și p. 144, 145 (nr. 69; act din 1 mai 1520).
[7] Cf. *Cronica* lui J. de Wavrin, în *Călători străini despre țările române*, vol. I, București, 1968, p. 99.
[8] V.: *D.R.H., B.*, vol. I, p. 26, 27; 43, 44; 60, 61; 98, 99.
[9] *Ibidem*, p. 34, 35.

www.dacoromanica.ro

Viile aveau o deosebită dezvoltare, erau răspîndite și dădeau bună recoltă, căci se putea chiar face și export cu vin. Hrisoave ale lui Mircea Vodă fac des mențiune de vii, buți de vin, vinărici, vinăriceri ș.a. În 1388, de pildă, el întărea Coziei o ocină „pe Arghiș . . . cu vin" și o alta dăruită de Vladul, fratele lui Stancea Vranin, împreună cu „o vie pe aceeași parte în patru locuri" și „10 buți de vin".[10] Cu alte buți de vin miluia el, în 1409, și Mînăstirea Strugalea — Glavacioc.[11] Apoi în 1389, în 1415 și în alte acte nedatate, vorbea de vinărici,[12] iar ceva mai tîrziu, în 1424, se făcea amintire de vinăriceri,[13] — dregători domnești, pomeniți de acte —, care, de bună seamă, aveau sarcini în sectorul viticol și care, iarăși, mai mult ca sigur fiinţau și în vremea la care ne referim.

Nici plantațiile de *nuci și livezile*, — *de pomi fructiferi*, bineînțeles—, nu sînt trecute cu vederea de hrisoavele voievodului nostru. Amintim mai întîi că însuși locul pe care s-a înălțat Mînăstirea Cozia, și o vreme chiar ea însăși, s-au chemat *Nucet*,[14] nume dat, se afirmă, „după pădurea de nuci de aici". Chiar prin primul său act cunoscut pînă acum, Mircea Vodă întărea Mînăstirilor Tismana și Vodița satul „Vodița Mare pe amîndouă părțile cu *nucii* și cu *livezile*"[15] și apoi, în 1391—1392, numai Tismanei „*nucii* cîți copaci sînt pe Jaleș, în Dabacești"[16]. Încă semnalăm că o dare cuvenită domniei din partea tuturor satelor era aceea a „coșurilor de fructe"[17] și că mai apoi se vorbea și de o vamă „din livezi" și de o alta „din pomeate"[18]; și acestea desigur legate de bogăția pomicolă a țării lui Mircea Vodă.

De asemenea, în vremea acestuia *bogăția animală* era una dintre ramurile de frunte ale economiei Țării Românești. Pășunile de pe munți, plaiuri, lunci, păduri, fînețe și altele înlesneau creșterea de animale, căci le asigurau nutriția necesară. La rîndul lor, animalele, — bovinele, caii, oile, porcii, caprele ș.a. —, nu numai că prin cunoscutele și feluritele lor produse ajutau pe om să-și procure o parte din

---

[10] *Ibidem*, p. 26, 27; 43, 44 (pentru buți de vin).

[11] *Ibidem*, p. 75, 76.

[12] *Ibidem*, p. 28, 29; 80, 81; V. și: p. 32, 50, 51, 56, 57, 73, 74 (acte nedatate).

[13] *Ibidem*, p. 102, 103, 110, 112 (acte din anul 1424 de la Dan II, dar în mod sigur vinăricerii fiinţau și în zilele lui Mircea cel Mare).

[14] V.: *Ibidem*, p. 48, 49 (nr. 20); 59 (nr. 25); 63, 64 (nr. 28); V. și: Constantin C. Giurescu, *Două monumente religioase din veacul al XIV-lea: Nucetul sau Cozia din Vîlcea și Nucetul din Dîmbovița*, în „M.O.", XIII, nr. 1—3, p. 38—49.

[15] *Ibidem*, p. 23, 24 (nr. 8); V. și: p. 34, 36 (nr. 14).

[16] *Ibidem*, p. 34, 35 (nr. 14). V. și: p. 40, 41; 53, 54.

[17] Constantin C. Giurescu, *Organizarea financiară în vremea lui Mircea cel Bătrîn*, în „AARMSI", ser. III, tom. VII, 1926—1927, p. 21.

[18] *D.R.H., B.*, vol. I, p. 161 (nr. 93; act din 23 aprilie 1441 de la Vlad vodă Dracul)

www.dacoromanica.ro

hrană și din articolele de înveșmîntat și încălțat, dar îi stăteau la îndemînă și la facerea de transporturi, la munca pe ogoare ș.a. În același timp o astfel de bogăție, pe de o parte prin dările ce se plăteau pentru cea mai mare parte din animalele unei gospodării și pentru produsele lor, — întru aceasta, să se vadă scutirile menționate de acte —, iar pe de alta, prin contravaloarea acelora dintre ele și iarăși din produsele lor, care se exportau mai ales în Transilvania, [19] aducea însemnate venituri domnului și în vistieria țării. Totodată se poate afirma că ea era deosebit de înfloritoare în Țara Românească, în vremea lui Mircea cel Mare, căci destul de des hrisoavele sale vorbesc de vite, stîne de oi, porci, darea calului, apoi de produsele acestora: brînză, caşcaval, lînă, piei, blănuri ș.a., de căşărit, de fîn, fînețe, păşunat ș.a. [20] Mai mult, menținîndu-ne tot în cadrul acestei ramuri de activitate economică, vom aminti că la 23 noiembrie 1406, Mircea Vodă a emis un hrisov, prin care, printre altele, se proteja una din zonele de *păscut*, — cea „de la sat în sus pînă la munți" —, a Mînăstirii Tismana [21] și că tot el este și cel ce a dat primul privilegiu, cunoscut acum, păstorilor ardeleni, să vină cu turmele la păscut dincoace de munți, căci în confirmarea ce i-a făcut, la 5 iunie 1418, fiul său Mihail Voievod preciza că el întărește numai porunca „părintelui nostru Mircea Voievod" [22]. Acest privilegiu al păstorilor mocani ardeleni, printre altele, aducea și un venit frumos „domniei și țării", deoarece este de la sine înțeles că păstorii, — în afară de vreo cotă aparte din produse —, vor fi trebuit să plătească și unele taxe pentru „imensele turme", pe care anual le aduceau la păscut pe meleagurile dintre Carpați și Dunăre [23].

În economia Țării Românești de la cumpăna secolelor al XIV-lea și al XV-lea, loc de seamă ocupau: *pescuitul* și *albinăritul*. Peștele era una dintre marile bogății ale țării. Se pescuia în rîuri, bălți, lacuri, iazuri, gîrle și, bineînțeles, în Dunăre. Prin multe din hrisoavele sale, Mircea Vodă hărăzește unora din mînăstiri bălți cu pește, iar prin altele face amintire de pescuit, de „opt pescării", de „toată vîltoarea de pește," de la Porțile de Fier, de bălți, de vama peștilor, de bălțile de pe lîngă Dunăre, de oprirea pescuitului „în rîul Tisma-

[19] Cf. Ioan Bogdan, *Relațiile Țării Românești cu Brașovul*, I, p. 5.
[20] V.: *D.R.H., B.*, I, indicele de materii de la sfîrșit, s.v.
[21] *Ibidem*, p. 70, 71 (nr. 32).
[22] Confirmarea se făcea pentru păstorii români din satul *Cisnădia* din Transilvania (v.: E. Hurmuzaki-N. Densușianu, *Documente...*, I, 2, p. 502 (nr. CCCCXII).
[23] Cf. și: P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 89, unde se dă, trunchiat, un pasaj din confirmarea lui Mihail voievod, fiul lui Mircea cel Mare, din 5 iunie 1418.

www.dacoromanica.ro

nei", de „vama de la gîrla Săpatul", de „bălțile mînăstirești", de „majă de crap", de „pește mare și mic", de „maja de morun", de „zeciuiala de la pescării" ș.a. [24] Totodată el reglementa și multe din cele ce erau în legătură cu pescuitul. O parte din bălțile cu pește ale Mînăstirii Cozia se aflau la „gura Ialomiței" și aceasta transporta măjile de pește de aici cu căruțe speciale, telegi [25]. Apoi, probabil, în preajma orașului Giurgiu ori pe undeva, în cea a satului Pulcovți, — de bună seamă în vreo baltă de pe vatra acestuia, ori chiar în Dunăre —, „legea" cerea ca „trei zile să (se) pescuiască (pentru domnie) moruni". La 11 mai 1409 însă, Mircea Vodă, dăruind acest sat Mînăstirii Strugalea-Glavacioc, a renunțat la acest drept, trecîndu-l în același timp în seama mînăstirii [26]. Cu privire la peștele bălților muntenești, o seamă de referiri se pot culege și din unele privilegii comerciale din vremea ce avem în vedere, cum, de pildă, este și acela pe care, la 6 august 1413, Mircea cel Mare l-a reînnoit cu pîrgarii Brașovului [27].

La români *albinăritul* este o ocupație străveche, care, în timpul domniei lui Mircea cel Mare, ajunsese la „o dezvoltare foarte mare". Mierea și ceara de albine erau mult căutate, căci pe atunci, prima servea la îndulcit, — „în locul zahărului de azi" —, iar din ceară se făceau lumînări, de care, cum se știe, întotdeauna mînăstirile și bisericile din țară au avut și aveau și în acele zile atîta nevoie. Și mierea și ceara de albine erau articole de valoare, cu deosebită căutare și la export, pentru ele plătindu-se o vamă mai ridicată. În plus, din miere se făcea alcool de miere, — mied —, care și el era marfă de preț căutată la export. Vama de stupi „era unul din veniturile domniei, de la toate satele" și de aceea poate voievozii munteni, — printre ei și Mircea cel Mare —, nicicînd n-au trecut cu vederea produsele apicole, ci deseori, în felurite feluri, au făcut amintire de ele în unele din hrisoavele lor. La 3 octombrie 1385, de pildă, Dan I hărăzea Mînăstirii Tismana „miere și ceară pe măsură cît va aduce anul", [28] iar la 20 mai 1388, fratele său vitreg, Mircea Vodă, da Coziei și „10 burdufuri de miere" [29]. După aceasta, la începutul anului 1392, tot el volnicea pe călugării acestui sfînt lăcaș ca „pe fiecare an să-și adune înșiși albinăritul din județul Vîlcea", pentru ca „să le fie mierea

[24] Să se vadă: *D.R.H., B.*, vol. I, Indicele de materii de la sfîrșit, s.v.
[25] P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 89; Cf. și *D.R.H., B.*, vol. I, p. 224, 225 (nr. 131).
[26] *D.R.H., B.*, vol. I. p. 75, 76 (nr. 35).
[27] Ioan Bogdan, *op. cit.*, p. 3—6.
[28] *D.R.H., B.*, vol. I, p. 20, 21 (nr. 7).
[29] *Ibidem*, p. 26, 27 (nr. 9); V. și: p. 52, 54 (nr. 22).

www.dacoromanica.ro

pentru nevoia mînăstirii, iar ceara să fie pentru biserică“ [30]. Ceva mai tîrziu, voievodul nostru cerea stareţului cozian Sofronie să-şi trimită omul „să adune venitul mînăstirii şi (din) vama din stupi“ de prin satele de pe „bălţi“ ale mînăstirii, [31] scutea „de vama ... de albinărit“ satul Ciulinița pe Buzău al Mînăstirii Snagov, amintit şi mai sus, [32] şi prin anii 1390—1400, hotăra ca satul Braniștea Urăşei, dăruit unor Ion, Burcea şi Caliian, „să se odihnească ... de dijma ... de stupi“,[33] iar în 1400—1403 şi 1401—1406 ca o seamă de sate ale fiilor lui Batea [34] şi respectiv ale lui Fintea şi alţii, la rîndu-le să fie apărate „şi de vama ... de albinărit“ [35]. Mai mult, el n-a trecut cu vederea aceleaşi produse apicole nici în privilegiul comercial, pe care la 6 august 1413, — urmînd exemplul strămoşilor —, l-a încheiat cu pîrgarii oraşului de sub Tîmpa, căci în cuprinsul lui, printre altele, a stabilit şi vama ce oamenii acestora, trecînd „prin tîrgurile“ din ţară şi pe „drumul Braşovului pînă la Brăila“ aveau s-o plătească şi pentru „un butoi de mied“ şi pentru o „maje de ceară“ [36].

Alături de bogăţiile agricole şi animale, în vremea lui Mircea cel Mare, în Ţara Românească se exploatau şi o seamă de bogăţii *minerale*, care, „prin materialele ce se scoteau din pămînt“ şi prin valorificarea lor, sporeau în chip simţitor avuţia ţării şi totodată şi veniturile fiscale ale domniei. *Sarea*, de pildă, era una dintre bogăţiile minerale însemnate ale statului dintre Carpaţi şi Dunăre, şi exploatarea ei se făcea din vechime. Cel mai de frunte centru de extragere, pe atunci, era la *Ocna de Sus*, zisă şi „*Ocna de la Rîmnic*“ şi apoi, din secolul al XVI-lea, numită „*Ocnele Mari*“ din judeţul Vîlcea,[37] aşezare pomenită în primii ani ai veacului al XV-lea, prin urmare în timpul voievodului nostru [38]. Ceva mai apoi, fiul său, Vlad Dracul,

---

[30] *Ibidem*, p. 43, 44 (nr. 17).

[31] *Ibidem*, p. 64, 65 (nr. 28; act datat: „1404—1406“).

[32] *Ibidem*, p. 73, 74 (nr. 34; act datat „1407—1418“); V. şi: p. 75, 76 (nr. 35; act al Mînăstirii Strugalea din 11 mai 1409); p. 80, 81 (nr. 38; act din 10 iunie 1415, emis în favoarea unui Vlad).

[33] *Ibidem*, p. 31, 32 (nr. 12).

[34] *Ibidem*, p. 50, 51 (nr. 21).

[35] *Ibidem*, p. 57 (nr. 24).

[36] Ioan Bogdan, *op. cit.*, p. 5. În legătură cu comerţul cu ceară cu Braşovul, semnalăm că într-un privilegiu, pe care regele Sigismund, la 18 februarie 1395, l-a acordat braşovenilor, se afirma că acest produs apicol — ceara — se aducea acolo, la Braşov, „mai ales din Ţara Românească“ (v.: *D.R.H., D.*, vol. I, p. 135, 137 (nr. 86); V. şi: N. Iorga, *Istoria Comerţului românesc: Drumuri, mărfuri, negustori şi oraşe*, I, *Pînă la 1700*, Vălenii de Munte, 1915, p. 58.

[37] Aurora Ilieş, *Ştiri în legătură cu exploatarea sării în Ţara Românească pînă în veacul al XVIII-lea*, în „S.M.I.M.“, vol. I, 1956, p. 157—159.

[38] Cf. *D.R.H., B.*, vol. I, p. 62 (nr. 27; act din „1402—1418“, în care se vorbeşte de un „Anghel de la *Ocna*“).

www.dacoromanica.ro

confirma existența acestei bogății în zilele tatălui său, atunci cînd, vorbind despre înălțarea Cetății Giurgiu, spunea că: „nu se afla nici o piatră în acea cetate, care să nu fi costat pe tatăl său (cîte) un bolovan de sare, care se scoate din stîncile din Țara Românească . . .“.[39]

Sarea, care aducea venituri frumoase, se și exporta mai cu seamă în sudul Dunării, — Transilvania, cum se știe, avea salină proprie—, așa cum pare a reieși dintr-un hrisov din 30 aprilie 1502, prin care Radu cel Mare, dăruind Mînăstirii Tismana vama de la Calafat, — pe Dunăre deci—, îi fixa tarif vamal în natură, hotărînd ca ea „să ia vamă . . . de la o sută de bolovani de sare, trei bolovani“ [40].

În timpul domniei lui Mircea Vodă, în domeniul exploatării *miniere*, în Țara Românească se petrece chiar o premieră: în județul Jalești, prin părțile Băii de Aramă, se deschide *mina de aramă* de la *Bratilov*, unde, în primii ani ai oblăduirii sale, un sas, de peste munți desigur, făcuse, — și în același timp le și mînuia —, „roți“, adică „roți de apă“ care, fixate pe malul rîului Brebina din această localitate, producea forța hidraulică necesară instalației ce tot el își va fi făurit aici pentru prelucrarea minereului de aramă scos din mină. Se poate înțelege acest lucru din cuprinsul unor hrisoave, pe care Vodă Mircea le-a emis în beneficiul Mînăstirii Tismana. Prin primul, — datat «1391—1392» —, el, hărăzind acestui lăcaș de cuviosie unele bunuri, printre acestea trecea și „venitul care este al domniei mele de la roțile lui *Ciop Hanoș*, care le-a făcut de curînd la Bratilov“ [41]. La scurtă vreme după aceasta, printr-un alt hrisov, — datat „circa 1392“ —, tot el preciza și mai deschis că dăruiește Tismanei „și de la roțile lui Ciop Hanoș, la Bratilov, zeciuială de aramă“, [42] iar într-un al treilea hrisov, — datat «1400—1418» —, scria: „a dăruit domnia mea la baia (mina) de la Bratilov, de la roțile lui Ciop Hanoș, zeciuială“ [43].

Se afirmă că „exploatarea minelor de aramă era o inițiativă de civilizație, datorită lui Mircea“ și că acestea erau concesionate; sasul Ciop Hanoș, amintit în hrisoavele de mai sus, fiind concesionarul. Cu parte din zeciuiala domnească primită de la „baia“ de aramă de la Bratilov, Mînăstirea Tismana făcea comerț, iar o alta o folosea întru împlinirea unora dintre nevoile ei: turnarea de

[39] Jean de Wavrin, *op. cit.*, p. 109; V. și: Aurora Ilieș, *op. cit.*, p. 158.
[40] *D.R.H.*, *B.*, vol. II, București, 1972, p. 41, 42 (nr. 14).
[41] *Ibidem*, vol. I, p. 34, 35 (nr. 14).
[42] *Ibidem*, p. 40, 41 (nr. 16).
[43] *Ibidem*, p. 53, 54 (nr. 29).

www.dacoromanica.ro

clopote, facerea de sfeșnice, vase metalice ș.a. În afară de aceasta, arama se exporta peste munți și, spre sfîrșitul domniei lui Mircea cel Mare, o parte din ea se folosea și la baterea monedelor, predominînd chiar în aliajul din care se făceau acestea [44].

În viața economică a Țării Românești, și în vremea lui Mircea Vodă, un rol însemnat au avut și *meșteșugurile*, atît cele din cadrul economiei *casnice*, cît și cele din cadrul economiei *specializate*. Se făceau obiecte de uz casnic, unelte pentru cultivarea pămîntului și pentru pescuit, obiecte de podoabă, arme ș.a. Descoperiri arheologice din perioada medievală a Munteniei, făcute pînă acum, lasă să se întrevadă înflorirea unora dintre meșteșugurile epocii ce ne interesează, iar „construcțiile păstrate, încă în picioare sau în ruină, dovedesc, la rîndul lor, conlucrarea meșterilor zidari, dulgheri, fierari, chiar olari, și în sfîrșit zugravi. Mulți dintre acești meșteri lucrau la sate, dar tendința firească a acestora era de a apuca drumul tîrgurilor și orașelor și de a se stabili acolo, contribuind astfel la evoluția și transformarea lor în centre de producție și de schimb. De la sine înțeles, concentrarea meșteșugarilor a avut loc mai ales acolo unde domnul își avea reședința", în speță la Argeș, Tîrgoviște și mai apoi la București [45].

În mare parte, de *viața economică* a unei țări țin și *drumurile* și celelalte *căi de comunicație*, pe care se transportau și bunurile de orice fel. În vremea lui Mircea cel Mare, în Țara Românească un drum comercial de seamă, de „importanță internațională", amintit în unele din actele vremii, [46] era cel care lega Brașovul cu Brăila, altfel spus, Transilvania cu Dunărea, zis și „Drumul Brăilei" ori „Drumul Brașovului". El era drumul de negoț cel mai însemnat din acel timp și, pornind din Brașov spre Brăila, trecea prin Bran, Rucăr, Tîrgoviște, — „unde era principalul punct de vamă pentru negustorii brașoveni" —, prin Tîrgșor, Gherghița, Valea Ialomiței, Orașul de Floci și apoi spre Nord pînă la portul Brăilei. Traseul său avea o ramificație spre Buzău și altele către Sud, spre Giurgiu, Șvistov și Dîrstor, pe Dunăre. Alte drumuri străbăteau țara în lung și în lat. De la Argeș, din Capitală deci, pornea unul spre Rîmnic, avîndu-și plecarea chiar „din fața porții Curților domnești", iar din Tîrgoviște, tot din „fața porților Curților domnești" din acest oraș, începea un

[44] P. P. Panaitescu, *Minele de aramă ale lui Mircea cel Bătrîn*, București, 1937, pass.
[45] Cf. Nicolae Constantinescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 23—24.
[46] V.: Ioan Bogdan, *op. cit.*, p. 3, 4.

www.dacoromanica.ro

altul care se îndrepta spre Cîmpulung-Muscel. În afară de acesta, din cele patru porți ale acestei viitoare cetăți de scaun a țării, porneau alte patru „drumuri străvechi" spre Argeș, Cîmpulung, Mînăstirea Dealu și București [47]. De peste munți, de la Sibiu, cobora un drum pe Valea Oltului, — „Drumul Oltului" —, care, după ce depășea Turnu Roșu, — din pricina îngustimii de aici a defileului acestuia —, își continua mersul prin Țara Loviștei din Argeș, — deci pe malul stîng al aci-amintitei ape —, și apoi, ceva mai jos, după ce scăpa de strîmtoarea defileului pomenit, trecînd iarăși pe malul drept al acestuia, — de la care se abătuse mai sus —, ajungea la Mînăstirea Cozia, mîndra ctitorie a lui Mircea cel Mare. În dreapta Oltului ființa și un drum înspre *Vidin*, străveche așezare de pe țărmul drept al Dunării, în fața orașului Calafat, chemată o vreme și *Diiu*, — de unde și numirea de „Drumul Diiului", alături de cea de „Drumul Vidinului" —, și un altul pe la balta Bistreț din apropierea vărsării Jiului în Dunăre, spre Țibra, tot o localitate Sud-dunăreană, numită azi „Dolna Țibăr" [48]. Cum ușor se poate înțelege, aceste ultime două drumuri, dintre care, de bună seamă, primul trecea și pe la vama de la Slatina, erau menite să lege orașul Sibiu cu Țara Românească și cu Sudul Dunării.

Întrucît însă, precum se va vedea, și Brașovul a avut strînse legături comerciale cu Muntenia, și întrucît numai „Drumul Brăilei", — amintit mai sus — , nu va fi fost de ajuns pentru satisfacerea nevoilor unei astfel de activități, — cu vremea și pentru mai lesnicioasa lui circulație spre plaiurile din Sudul Carpaților, au mai luat ființă: un drum al Prahovei sau al Timișului — care, după ce trecea prin Cîmpina, se „bifurca spre Tîrgoviște și spre Tîrgșor — București" —, un altul, al Teleajenului, — care, trecînd prin Vălenii de Munte —, ajungea la Ploiești, de unde și el se bifurca spre Tîrgșor și spre Gherghița; și un al treilea, al Buzăului, care, plecat din Brașov, trecea prin pasul și apoi prin orașul Buzău, și se sfîrșea la Brăila [49].

În afară de aceste căi de comunicație „oficiale" — amintite de multe ori în actele vremii —, pe care erau așezate punctele vamale, uneori, de către unii, — spre a se sustrage de la plata taxelor de

[47] V.: P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 64—65.
[48] Cf. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 105; Nicolae Constantinescu, *op. cit.*, p. 27.
[49] N. Iorga, *Istoria Comerțului românesc*, I, p. 74—75; Radu Manolescu, *Comerțul Țării Românești și Moldovei cu Brașovul (secolele XIV—XVI)*, București, 1965, p. 30 ș.u.; și Răzvan Theodorescu, *Bizanț, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale românești (secolele X—XIV)*, București, 1974, p. 157.

www.dacoromanica.ro

vamă —, se foloseau o seamă de „cărări ascunse" și ele pomenite adesea în documente.[50]

Alături de unele și de altele, trebuie însă menționate și drumurile care legau așezările rurale și urbane de pe tot cuprinsul țării, care și ele ajutau și înlesneau desfășurarea activităților economice ale acesteia. Pe căile de comunicație mai bune, — cum era, de pildă, „Drumul Brăilei" —, transportul mărfurilor se făcea cu carul, iar pe cele mai grele, cu cai, împovărați pe spinare cu baloturi de marfă sau alte sarcini. Peste prăpăstii sau rîuri erau poduri, unele dintre ele fiind chiar menționate de actele timpurilor trecute[51].

*

Cu toate că în economia Țării Românești, mult timp s-a folosit *schimbul în natură*,[52] totuși destul de devreme și în circulația mărfurilor de pe meleagurile ei s-a simțit nevoia întrebuințării *monedei*. La început s-au folosit „*perperii de aur bizantini, groșii de argint sîrbești și bulgărești*", alte monede de argint din Slavonia, Ungaria și Veneția, și „în Dobrogea, *asprii de argint* ai Hoardei de Aur".[53] Nemulțumit poate de acest lucru și oarecum silit și de unele împrejurări de moment, se socotește că după anul 1365 Vlaicu Vodă a înființat și organizat la Argeș o *monetărie proprie*, bătînd aici „primele monede feudale românești", — *ducați*, *dinari* și *bani* —, toate de argint[54]. Monetăria a activat și sub urmașii săi și tot în ea, desigur, și-a fabricat monedele Mircea cel Mare, căci acesta, pe lîngă „*banii*" ce a emis împreună cu fratele său Dan I, — cît timp i-a fost asociat la domnie[55] —, a bătut și monede proprii. Acestea constau din *ducați* și *bani*. Ducatul era „moneda ducelui", adică a dogelui Veneției, și „datorită preponderenței economice a republicii de la Adriatica, prin imitație, a fost adoptată și de alte țări", printre care și Țara Românească[56]. Cu această denumire, el apare în tariful vamal stabilit de Mircea Vodă la 6 august 1413, în „tratatul de comerț" încheiat cu negustorii din Brașov[57].

---

[50] Radu Manolescu, *op. cit.*, p. 94—95.
[51] *Ibidem*, p. 30.
[52] V.: P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 81.
[53] Octavian Iliescu, *Moneda în România. 401—1864*, București, 1970, p. 14.
[54] *Ibidem*, p. 14—15. V. și: Constantin Moisil, *Monetăria Țării Românești în timpul dinastiei Basarabilor*, în „Anuarul Institutului de Istorie Națională", III, 1924—1925, Cluj, 1926, p. 122 ș.u.
[55] Dr. G. Severeanu, *Ducații Țării Românești cu numele a doi domnitori*, în „Bucureștii", Revista Muzeului și Pinacotecii Municipiului București, Anul 1935, nr. 1, p. 51.
[56] Constantin Moisil, *op. cit.*, p. 131; P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 82.
[57] V.: Ioan Bogdan, *Relațiile Țării Românești cu Brașovul*, I, p. 5.

www.dacoromanica.ro

Ducaţii bătuţi de voievodul nostru sînt de „două categorii“: în prima intră tipul nr. 1, cel obişnuit, comun, „devenit tradiţional“, — pe avers cu scut despicat, fasciat şi cu sigle: pe revers cu acvilă şi coif cu o siglă în cîmp cu legende, atît în limba latină, cît şi în cea slavă, şi „cu numeroase combinaţii de sigle“. Cea de a doua categorie cuprinde ducaţii, care poartă efigia a însuşi voievodului emitent şi care se cunosc după legendele şi gravurile ce au. Ei pot fi împărţiţi în „alte cinci tipuri“, astfel:

Tipul nr. 1 — „Mircea în picioare, din faţă, purtînd coroană, haină lungă, cu sau fără mantie; ţine în mîna dreaptă spada, în stînga globul cruciger“. Pe revers, e reprezentat bustul Mîntuitorului, cu nimb, binecuvîntînd cu mîna dreaptă şi cu stînga ţinînd la piept o carte închisă.

Tipul nr. 2 — „Mircea în picioare, din faţă, cu coroană, într-un veşmînt de modă bizantină, ţinînd lancea oblică, în mîna dreaptă, şi globul cruciger în mîna stîngă; pe revers, stema Ţării Româneşti“, alcătuită „după toate normele heraldice şi cuprinzînd cele trei elemente esenţiale: scutul, coiful şi acvila prinzînd cu ciocul o cruce“.

Tipul nr. 3 — „Mircea în picioare, din faţă, cu coroană, haină lungă, ţinînd în mîna dreaptă lancea vertical în jos, în stînga globul cruciger“; pe revers, aceeaşi stemă a Ţării Româneşti.

Tipul nr. 4 — Mircea iarăşi în picioare, din faţă, cu coroană, haină lungă şi cu mantie, ţinînd în mîna dreaptă lancea vertical în jos, în stînga globul cruciger şi cu aceeaşi stemă a ţării sale, pe revers.

Tipul nr. 5 — înfăţişează pe Mircea ca la tipul nr. 3, de aci, are acelaşi revers; legenda însă îi este schimbată.

Toate aceste tipuri au legenda în limba slavă cu următorul cuprins: „Io, Mircea Voevo(da)“. Ultimul tip, al cincilea, însă, pe revers are „un text în limba latină insuficient explicat pînă astăzi: PETRUSIAN BI, cu diverse variante“. Se crede că ar fi vorba „de o emisiune în legătură cu Banatul Severinului, monedele de acest tip găsindu-se într-adevăr în Oltenia şi Banat“.

Ducaţii din întîiul tip, cel comun, „au fost bătuţi în prima parte a domniei lui Mircea, pînă la bătălia de la Nicopole (1396)“, ceilalţi cu efigia sa „reprezintă emisiuni din anii 1396—1418, cînd voievodul Ţării Româneşti obţine o mare autoritate la Dunărea de Jos, ajungînd pentru cîtva timp un arbitru al politicii balcanice“ [58].

[58] Octavian Iliescu, *op. cit.*, p. 20—21; V. şi: Constantin Moisil, *op. cit.*, p. 145—150.

www.dacoromanica.ro

Spre deosebire de înaintaşi, Mircea a bătut şi o monedă divizionară, *banul*, denumită astfel „după dinarul banal emis de banul Sloveniei", — deci „moneda Banului" —, care fusese mai întîi cunoscută de românii din Transilvania şi apoi şi de cei de dincoace de Carpaţi [59]. În marea lor majoritate, banii lui Mircea Vodă, — emişi în mai multe serii —, erau de aramă şi de „un singur tip", avînd „pe avers scut şi acvilă, iar pe revers o cruce cu braţele ancorate, în cantoane diverse figuri de globule" [60]. „Apariţia monedei divizionare sub Mircea Vodă are o mare importanţă economică: este un semn că schimbul în monedă începe abia atunci să fie introdus, nu numai în tranzacţiile mari cu negustorii străini, dar şi la tîrguri şi în cumpărături mărunte. Aceasta însemna o mai mare circulaţie, îndesirea schimbului economic intern şi extern, părăsirea treptată a economiei naturale". [61]

Mircea cel Mare a emis mari cantităţi de monede, — unele din ele menţionînd şi pe fiul său Mihail Voievod, care fusese asociat la domnie [62]—, ceea ce probează puterea deosebită a economiei ţării sale. Căci, cum se ştie „existenţa unei monede naţionale" întotdeauna înseamnă şi „o bună stare economică şi o producţie bogată, cu posibilitatea de schimb cu străinătatea", schimb care, în acel timp, fusese simţitor intensificat. Aceasta a făcut, desigur, ca aria de răspîndire a monedelor sale să fie destul de întinsă. Ele au fost găsite nu numai pe pămînt românesc, — în Banat, la Orşova, în Oltenia, în Muntenia, la Tîrgovişte şi Gura Şuţii-Dîmboviţa, în Dobrogea, la Luncaviţa, Enisala, Constanţa, Dealul Bădila de lîngă Niculiţel,[63] în Moldova, la Suceava ş.a. —, ci şi prin alte ţări mai de aproape sau mai de departe, ca: Bulgaria, la Ecrene, lîngă Silistra, la Russe şi Vidin, în Iugoslavia, la Reşava, în Italia, în apropiere de Veneţia, în Ungaria, ceea ce, între altele, probează în mod cît se poate de clar „caracterul de monede de largă circulaţie" pe care l-au avut emisiunile băneşti ale lui Mircea cel Mare [64].

---

[59] Constantin Moisil, *op. cit.*, p. 131.
[60] Octavian Iliescu, *op. cit.*, p. 21.
[61] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 82.
[62] Dr. G. Severeanu, *op. cit.*, p. 51—52.
[63] Const. Moisil, *Introducere în numismatica Dobrogei*, în: *1878—1928. Dobrogea. Cincizeci de ani de viaţă românească*, Bucureşti, 1928, p. 155; Acelaşi, *Monetăria Ţării Româneşti în timpul dinastiei Basarabilor*, p. 148. În această lucrare din urmă Const. Moisil vorbeşte şi despre alte două tezaure monetare, avînd şi monede de la Mircea cel Mare, care, pe la sfîrşitul secolului trecut, au fost studiate de numismatul maghiar L. Réthy şi dintre care unul, aflat pe atunci în Colecţia Muzeului Naţional din Buda-Pesta, fusese descoperit în Muntenia (v. pag. 146—147).
[64] Octavian Iliescu, *op. cit.*, p. 24.

www.dacoromanica.ro

Ca urmare a activităților economice semnalate, în Țara Românească, în timpul domniei voievodului nostru, ia dezvoltare deosebită și *comerțul*, căci de mărfuri și de schimbul dintre ele „aveau nevoie toate straturile societății". La început, și în vremea sa, ca și mai înainte, dealtfel, acesta, schimbul, se făcea în natură și se efectua mai cu seamă în tîrgurile care, cu prilejul unora dintre sărbătorile de peste an din Calendarul ortodox, se țineau, uneori cu regularitate chiar, aproape numai în aceleași locuri. Aici populația satelor dădea surplusul de produse din gospodăria ei țărănească: cereale, legume, fructe, animale, vinuri, miere, ceară ș.a.; pe felurite mărfuri industriale, stofe, postavuri, unelte și alte fabricate.

Alături de acest mod de a-și procura lucrurile de care unii și alții aveau nevoie, în vremea la care ne referim, mai ales, schimbul de mărfuri în mod sigur s-a făcut și cu ajutorul monedei, fapt ce explică multele emisiuni bănești ale lui Vodă Mircea. Pe încetul însă „această formă de schimb devine un apanaj al tîrgului propriu zis și al orașului", altfel zis al *pieței*, fel de circulație a mărfurilor, „la care participa în principal un intermediar, — negustorul", personaj al cărui rost de totdeauna în negoț este bine cunoscut.

Firește că transportul de produse la locurile de schimb, — tîrguri (bîlciuri) și piețe —, cînd distanța nu era prea mare, se făcea de înșiși cei interesați, cu mijloacele lor proprii, cînd însă aceasta era mai mare, uneori trecînd și dincolo de hotarele țării, atunci se pornea la drum, cîteodată chiar și în convoi, cu care încărcate cu mărfuri, ceea ce desigur în mare parte vădește aspectul itinerant al comerțului din acel timp. În primii ani ai secolului al XV-lea, Mircea Vodă emitea un hrisov în favoarea Mînăstirii Cozia, prin care, printre altele, dispunea ca „să umble carele mînăstirii în țara domniei mele" și ca „unde se află vamă sau cumpărată sau necumpărată, nimeni să nu cuteze dintre vameși să se încumete și să împiedice carele mînăstirii"[65], fapt care, desigur, poate fi un indiciu că pentru alți practicanți itineranți ai negoțului un astfel de avantaj nu exista. Totuși de bună seamă că, spre încurajarea exercitării comerțului în țară, o astfel de favoare s-a acordat și unora dintre orășeni, așa cum reiese dintr-un hrisov al lui Dan II, prin care, întărind tîrgoviștenilor un privilegiu de „mai înainte", le făcea cunoscut că el, Domnul, îi „sloboade de toate și de vamă", ca adică să „nu dea (vamă) nicăieri" decît „numai la Tîrgoviște", așa„ cum ați dat mai înainte . . ., astfel

[65] *D.R.H., B.*, vol. I, p. 67 (nr. 30; act datat „circa 1406").

www.dacoromanica.ro

și acum". După îndeplinirea acestei îndatoriri, îi volnicea „să umblați și pe la Severin și prin toate tîrgurile și la Brăila și prin toată țara Domniei mele" și „nicăieri să nu dați (vamă)", ca și „mai înainte"[66]. Între altele, acest privilegiu, dat orășenilor din Tîrgoviște, atestă existența *negoțului intern* în Țara Românească, care, negreșit, nu se va fi practicat numai de ei, ci și de locuitorii celorlalte așezări urbane, — cîte vor fi fost pe atunci —, în cuprinsul acesteia.

În afară de acest aspect intern al comerțului ei, prin așezarea sa geografică Țara Românească, în acel timp, era și „punctul de întîlnire" al *comerțului* dintre Apusul, Centrul și Sud-Estul Europei. Și ea, ca și Moldova, dealtfel, era „în această privință numai o țară de tranzit", căreia însă, comerțul internațional, în care, în acest fel, era angajată, sub felurite forme, îi aducea însemnate venituri.

Legături comerciale cu Transilvania. Firește o astfel de situație a dus la dezvoltarea comerțului ei exterior, în primul rînd cu orașele transilvănene *Brașov* și *Sibiu*. Comerțul cu acestea și în general cu Ardealul, în linii mari era „un schimb între o țară cu produse rurale și alta cu produse industriale ale sașilor". Se făcea comerț dintr-o parte cu vite, mai ales, ceară, pește și felurite produse agricole, iar din alta cu diferite fabricate și uneori chiar și cu grîu. Mînuirea mărfurilor se făcea de negustori, atît munteni cît și transilvăneni, și despre ei deseori se face amintire în corespondența pe care Țara Românească a purtat-o și cu Brașovul și cu Sibiul.

Trebuie însă menționat și faptul că uneori în comerțul exterior al țării se găseau angajate și unele dintre mînăstirile noastre mai bogate, care aveau prisosuri la parte din produsele lor și ale căror care încărcate cu felurite mărfuri de multe ori ajungeau și prin țările din preajma statului muntean. Într-o carte a regelui Sigismund al Ungariei, dată Mînăstirilor Vodița și Tismana, se poruncea ca „nimeni să n-aibă voie să-i împiedice, pe omul lor și marfa lor, și ce cumpără și ce vînd, și pe uscat și pe apă. Și pe unde merg oamenii lor cu marfa lor, în niciun loc să nu plătească vamă, ci să meargă slobod".[67] Menținînd un asemenea privilegiu, ceva mai tîrziu regele Matei Corvin al Ungariei, la rîndu-i, volnicea pe călugării de la Mînăstirea Cozia, ctitoria lui Mircea Vodă, ca „oricînd vor vrea și le vor fi lor îndemînă, să meargă la părțile regnului nostru Ardealului, să fie

[66] *Ibidem*, p. 109 (nr. 55; act datat: „1424 după noiembrie 10—1431") V. și: Radu Manolescu, *op. cit.*, p. 23.

[67] *Ibidem*, p. 94, 95 (nr. 47; act din 28 octombrie 1419, scris la Vodița).

www.dacoromanica.ro

slobozi orice vor vrea să aducă lucruri pentru hrana lor, adecă bucate și postavuri și alte lucruri într-ajuns, care vor fi trebuința și de chiverniseala mînăstirii, care s-au zis mai sus, fără de opreală să poată a aduce la locurile lor“ [68].

Pentru comerțul cu *Sibiul*, trecerea negustorilor dintr-o parte și alta a Carpaților se făcea, de obicei, pe la Genune, vama de la Cîineni, — pe valea Oltului —, hărăzită de Mircea cel Mare Mînăstirii Cozia, la 28 martie 1415, [69] iar pentru Brașov pe la Bran, „cu punct de vamă la Dîmbovița“, — Calea Dîmboviței —, [70] iar ceva mai tîrziu și pe Văile Teleajenului și Prahovei.

Legăturile comerciale ale acestor orașe de peste munți cu Țara Românească sînt vechi și ele își urmau cursul numai „în virtutea unor înțelegeri directe cu domnul acesteia, fără emiterea unor pergamente a căror utilitate nu se vădise“ încă [71]. De abia la 28 iunie 1358 regele Ludovic cel Mare al Ungariei acorda brașovenilor un salv-conduct, prin care le asigura „dreptul de a circula cu mărfuri“ pe o fîșie de teritoriu sud-carpatic, cuprinsă „între cursurile rîurilor Prahova, Ialomița și Buzău, și cursul Dunării de la vărsarea Ialomiței pînă la vărsarea Siretului“ [72]. Acest act, al cărui scurt cuprins acorda „obștei“ brașovene și dreptul de a nu putea fi oprită de „nimeni pe nedrept“ în trecerea ei cu „mărfuri și orice fel de lucruri“ pe meleagurile amintite, este socotită ca prima „știre cunoscută privitoare la comerțul brașovean la Sud de Carpați“ [73].

Acest salv-conduct însă, în felul cum fusese emis, nu oferea beneficiarilor „o garanție eficientă“, deoarece drepturile ce li se acordau prin el „nu constituiau și obiectul unor acte sau măsuri corespunzătoare ale domnului muntean, stăpînitorul efectiv al teritoriului menționat“. Necesita deci și un act din partea acestuia. Acesta nu s-a putut da însă decît la începutul anului 1368, cînd relațiile dintre Țara Românească și Ungaria, care, în 1358, și cîțiva ani

---

[68] *Ibidem*, p. 241 (nr. 144; act din 29 iunie 1473, emis din Buda).

[69] *Ibidem*, p. 78, 79 (nr. 37).

[70] Este vorba de „podul sau cetatea Dîmboviței, dincolo de Cîmpulung“ (v. P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 95).

[71] Maria Holban, *Contribuții la studiul raporturilor dintre Țara Românească și Ungaria Angevină (Problema stăpînirii efective a Severinului și a suzeranității în legătură cu drumul Brăilei)*, în „Studii“, Revistă de istorie (București), XV, 1962, nr. 2, p. 344.

[72] *D.R.H.*, *D.*, vol. I, p. 72 (nr. 39).

[73] Pentru discuții în legătură cu împrejurările în care a fost emis acest act și implicațiile politice ale cuprinsului său, să se vadă: Maria Holban, *op. cit.*, p. 338—342; retipărit și în M. Holban, *Din cronica relațiilor româno-ungare în secolele XIII—XIV*, București, 1981, p. 148—152; Radu Manolescu, *Comerțul Țării Românești și Moldovei cu Brașovul*, p. 25 ș.u.

www.dacoromanica.ro

după aceea, fuseseră „încordate", se mai îmbunătățiseră. Într-adevăr, în acest timp un trimis regal, magistrul Dumitru, zis Lepeș, a venit la Curtea lui Vlaicu Vodă, printre altele, precum se preciza în partea de început a actului, și cu misiunea de a obține de la acesta „acordarea unui privilegiu de negoț" pentru „toți orășenii și locuitorii provinciei Brașov", prin care aceștia urmau a fi puși „în toate libertățile (de comerț) pe care le-au avut ei din bătrîni, în Țara Românească". Privilegiul, despre care se crede că a fost „pregătit și redactat în cancelaria regală", — Vodă Vlaicu avînd numai a-l „încuviința și autentifica"—, s-a dat la 20 ianuarie 1368 și prin el, cu privire la negoțul brașovenilor la Sud de Carpați, se arăta totuși că acesta, Vladislav-Vlaicu Voievod, hotăra: „ca toți negustorii din Brașov și din districtul Brașovului, trecînd spre țări străine, pe orice drum al Țării noastre Românești, afară de drumul Brăilei, vor fi datori să ne plătească pentru mărfurile lor numai de două ori tricesima și anume o dată la ducere și a doua oară la întoarcere, așa fel încît la intrarea în țara noastră să ne plătească numai o dată tricesima la Cîmpulung sau în apropiere, și, după ce li se va pune acolo pecetea de către vameșul nostru, să treacă slobozi și nestînjeniți prin țara noastră. De asemenea, la întoarcere, să ne plătească tricesima lîngă Dunăre, și după ce, din nou, li se va pune pecetea, să plece mai departe nestînjeniți prin țara noastră".

În continuare se preciza că atunci cînd „acești negustori purced cu mărfurile lor pe pomenita cale a Brăilei, spre țări străine, vor fi datori să ne plătească numai o dată tricesima, la Cîmpulung, nu la ducere ci la întoarcere" și că iarăși atunci cînd aceiași negustori „își vor vinde sau cumpăra mărfurile înlăuntrul țării noastre, nu vor fi datori să ne plătească pentru acestea nici vamă, nici tricesimă, decît la Cîmpulung sau în apropiere, (și) nu tricesima, ci numai dreapta vamă de demult". În sfîrșit, Vlaicu Vodă scutea „cu totul pe toți negustorii din Brașov și din districtul lui de vama noastră de la Slatina"; totodată poruncea „ca niciunul dintre supușii săi să nu poată și să nu se încumete a popri sau stînjeni în vreun chip oarecare pe vreun negustor din Brașov sau din districtul lui, sub cuvîntul unor datorii (pentru lucruri) date pe încredere (orașului) Brașov sau districtului Brașovului" și ca nici unul din dregătorii lui „să nu mai cuteze, de acum înainte, a sili pe vreun negustor din Brașov sau din districtul lui la plata vreunei vămi sau tricesime, afară de vămile sau de tricesimele noastre, scrise mai sus, sau să

www.dacoromanica.ro

ceară de la ei ceva, şi nici să îndrăznească, din vreo pricină oarecare, să-i stînjenească, să-i încurce ori să-i oprească“ [74].

Prin acordarea de către Vlaicu Vodă a acestui privilegiu comercial pentru negustorii braşoveni, susţinuţi de regele Ludovic cel Mare, s-au stins, pentru moment, cel puţin, „fricţiunile“ dintre acesta, care încă mai era stăpînit de netemeinice pretenţii, şi voievodul muntean, care, la rîndu-i, înţelegea ca, în deplină libertate, să-şi conducă — de sine —, ţara [75].

Amintind că la 19 noiembrie 1377 acelaşi rege Ludovic cel Mare al Ungariei promitea braşovenilor ca, printr-un închipuit şi nerealist plan, să le reducă ori chiar să le desfiinţeze vămile, pe care aveau a le plăti cînd făceau negoţ în Ţara Românească,[76] vom menţiona că, la rîndul lor, mai cu seamă de prin ultima parte a secolului al XIV-lea, şi negustorii din Sudul Carpaţilor veneau cu mărfuri la Braşov, aşa cum pare a reieşi din „privilegiul dreptului de iarmaroc“, obţinut de braşoveni în 1364, al cărui rost era să atragă în oraş „pe toţi şi pe fiecare dintre negustori . . . şi pe oricare alţi oameni străini“, dintre care strîns legaţi de negoţul cu Braşovul „erau şi negustorii munteni“ [77].

Toate acestea, desigur, dovedesc că încă de pe la începutul domniei lui Mircea cel Mare comerţul ţării sale cu Transilvania, şi mai cu seamă cu Braşovul, era destul de înfloritor, dezvoltîndu-se în chip simţitor după aceea. În 1395, braşovenii au solicitat regelui Sigismund al Ungariei să le confirme actele pe care încă, din anii 1358 şi 1377, le aveau de la înaintaşul său, regele Ludovic cel Mare, — mai sus amintite —, ceea ce acesta a şi făcut la 7 martie acelaşi an. Căci în această zi, aflîndu-se la Braşov, el a emis două „scrisori“, — în prima inserînd chiar „cuvînt cu cuvînt“ şi salv-conductul din 1358 —, prin care, „spre veşnică dăinuire“, le-a întărit privilegiile ce ei, braşovenii, deja aveau cu privire la libertatea negoţului în Ţara Românească, de unde aduceau „bunuri şi mărfuri . . . în zisa (lor) cetate Braşov“ [78]. Schimburi de negustori se făceau şi dintr-o parte şi din alta a Carpaţilor. În 1399 cineva nota că în aci pomenita cetate se putea vedea „mulţime mare de greci, *români*, bulgari,

[74] *D.R.H., D.*, vol. I, p. 86, 87 (nr. 46).

[75] În legătură cu implicaţiile politice şi ale acestui privilegiu, v.: Maria Holban, în „Studii“, p. 342—343; Radu Manolescu, *op. cit.*, p. 25—27.

[76] *D.R.H., D.*, vol. I, p. 110—112 (nr. 67). Privilegiul de faţă a fost confirmat, la 7 martie 1395, şi de regele Sigismund al Ungariei (1382—1437) (v. *ibidem*, p. 143 (nr. 89).

[77] Radu Manolescu, *op. cit.*, p. 27.

[78] *D.R.H., D.*, vol. I, p. 142—143 (nr. 88, 89 — acesta din urmă numai regest).

www.dacoromanica.ro

armeni ș.a.", încît aceasta chiar „luase înfățișarea de tîrg internațional" [79].

Văzînd desigur dezvoltarea la care ajunseseră schimburile comerciale dintre țara sa și orașul de la poalele Tîmpei, Mircea cel Mare a socotit că ar fi cazul ca, — „în înțelegere cu Ardealul", însă, — să se treacă la revizuirea privilegiului din 1368 al lui Vlaicu Vodă, despre care a fost vorba mai sus. Mai mult ca sigur, el dorea ca „formele prea simple ale unicii vămi în natură" din privilegiul aci pomenit, să fie „înlocuite cu un tarif amănunțit pentru toate articolele deosebite, în parte în bani, cu specificarea tîrgurilor de trecere și de desfacere, în locul unicei taxe la intrare și la ieșire". Se socotește că voievodul nostru a preconizat o astfel de „reformă comercială", întrucît prin ea a țintit nu numai să „înlocuiască forma patriarhală a comerțului anterior", dar, în același timp, să țină seama și de „nevoile negoțului", precum și de cele „ale vistieriei" țării sale. [80]

Pînă să ajungă însă a înfăptui așa ceva, Știbor voievodul Transilvaniei (1410—1414), — convins, la rîndu-i, de intensificarea relațiilor comerciale dintre Brașov și Țara Românească —, luînd în considerație „drepturile privilegiale de demult și libertățile vrednice de laudă" ale brașovenilor așa cum ele reieșeau din „scrisorile vechi", — primite, se crede, de la voievozii munteni, dar azi pierdute [81]—, pe care aceștia, — aflîndu-se el atunci în cetatea lor —, i le prezentaseră, în numele regelui Sigismund, la 7 septembrie 1412, a emis pentru ei, pentru brașoveni, o „scrisoare privilegială", prin care, printre altele, a fixat în detaliu, și tariful de vamă ce urmau a-l plăti negustătorii de peste munte, atunci cînd treceau sau își desfăceau mărfurile prin și în Țara Românească [82].

Tot cam în același timp însă, Mircea cel Mare, care ajunsese în culmea puterii sale, aflînd poate de aceasta și desigur voind să pună o stavilă oricărui amestec străin „în organizarea desfășurării comerțului țării sale", a hotărît să pășească la înfăptuirea preconizatei sale reforme comerciale. Și, se pare, a fost înduplecat să facă degrabă aceasta. Căci „pîrgarii din Brașov", — cărora, precum se poate observa și acum tot numai un străin de conducerea Țării Românești, Știbor, „voievodul Transilvaniei", le dăduse „scrisoarea privilegială", aci semnalată —, amintindu-și probabil de situația asemă-

[79] P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 96 și nota 84.
[80] *Ibidem*, p. 96.
[81] Cf. Radu Manolescu, *op. cit.*, p. 29.
[82] Pentru această „scrisoare privilegială", v.: *D.R.H., D.*, vol. I, p. 191—195 (nr. 118).

www.dacoromanica.ro

nătoare a privilegiului regelui Ludovic cel Mare din 1358, căruia lipsindu-i consimțămîntul domnului muntean de atunci, nu le putuse oferi o „garanție eficientă" în afacerile lor comerciale, l-au rugat stăruitor și pe el, Mircea Vodă, — arătîndu-i scrisoarea lui Știbor, precizează versiunea latină a hrisovului său —, ca „să le înnoiască și să le întărească privilegiile ce le-au avut de la strămoșii săi pentru vamă prin tîrgurile din țara sa și pe drumul Brașovului pînă la Brăila".

La mai puțin de un an de la darea „scrisorii" lui Știbor, Mircea cel Mare, aflat la Cîmpulung și avînd alături și pe solii pîrgarilor brașoveni, — care, potrivit iarăși versiunii latine a privilegiului său, l-au rugat „să aducă la vechea lor stare drepturile și rînduielile vechi și, îndeosebi, pe acelea privitoare la vămile amînduror părților, adică a Țării noastre Românești și a (țării) Bîrsei și să le întărească"—, la 6 și 25 august 1413, — în cîte o versiune slavă și, respectiv, latină—, a „dăruit" brașovenilor un hrisov, al cărui cuprins „mai complex", pe de o parte, „oglindește intensificarea relațiilor comerciale ale Brașovului cu Țara Românească", iar pe de alta, oarecum, vădește principiile reformei negustorești întreprinse de Mircea Vodă.

Hrisovul fixează, destul de amănunțit, taxele vamale, pe care brașovenii aveau să le achite în ducați pentru mărfurile ce le exportau, le importau sau numai le tranzitau în, din și prin Țara Românească. Se menționau mai întîi postavurile apusene, apoi mărfurile „de la mare . . . care sînt aduse de către saracini" și după aceea mărfurile românești de export. Pentru mărfurile din prima categorie, — postavurile „de Ipriu, de Luvia, de Colonia, de Cehia"—, pe care le desfăceau sau numai le tranzitau prin Țara Românească, brașovenii plăteau taxe vamale destul de mari la Rucăr și Dîmbovița. Pentru postavurile desfăcute pe la tîrgurile din țară achitau o vamă echivalentă celei de la Rucăr. Pentru mărfurile ce veneau „de peste mare" sau de peste Dunăre, deci tranzitate prin țara noastră spre Brașov, ca: piper, șofran, bumbac, camelotă, piei de miel și „alte cumpărături", se plătea o taxă vamală de 3 % — tricesima — în natură la Rucăr, pentru că, desigur, era nevoie ca dintre ele „să rămîie o cantitate și în țară". De asemenea pentru mărfurile din Apus și ale înșiși brașovenilor, tranzitate iarăși prin țara lui Mircea, dar trecute peste Dunăre pentru desfacere, se mai plătea la vaduri „dintr-o sută, trei, și, dacă vor plăti așa, apoi, cînd se întorc cu lucrurile și mărfurile lor, să nu plătească nimic", se preciza în versiunea latină a privilegiului. Pentru mărfurile românești de export, deci pentru produsele naturale, pe care și le procurau din Țara Românească, ca: pește, boi,

www.dacoromanica.ro

vaci, porci, berbeci, cai, piei de cerb, brînză, miere, ceară, mied, vin ș.a., brașovenii plăteau taxe vamale de export pe bucată sau pe unitate de măsură, la Rucăr. Pentru cărele cu pește sărat ei mai plăteau taxe vamale, — destul de reduse: un pește de fiecare car —, și la Brăila, Tîrgșor, Tîrgoviște, Dîmbovița și Bran; depindea de locul de unde se procura marfa și de drumul pe care se circula. În plus, la vămile din Tîrgoviște, Dîmbovița, Rucăr și Bran, se mai achitau taxe și pentru numărul de cai înhămați la car, pentru calul împovărat, pentru cel slobod și pentru pedestraș.

Versiunea latină a acestui privilegiu, emisă tot de Mircea cel Mare în ziua de 25 august 1413, cînd se afla la Cîmpulung, întrucîtva este o completare a celei slave, căci prin ea, de pildă, se acordau libertăți comerciale nu numai locuitorilor orașului Brașov, ca în aceasta din urmă, ci și ai „întregului ținut al Bîrsei". Apoi aci, în versiunea latină, se înșiră o seamă de mărfuri și fabricate săsești — — „mărfuri de uz larg" — ca: „fier, pănură, pînză, in, săbii, suliți, cuțite și orice alte lucruri făcute de meșteșugari, pentru arcuri, funii, blăni de jder și pentru orice alte lucruri de orice fel, ce se aduc în Țara Românească", și pentru care aici nu se plătea nici o vamă, ceea ce nu se menționa în versiunea slavonă [83].

Din prezentarea cuprinsului acestui privilegiu comercial, reiese că în concepția emițătorului, adică a lui Mircea Vodă, „sistemul era acesta: marfa de tranzit occidentală, cît și cea orientală „de pe mare sau de peste Dunăre", plăteau vamă mare, cea românească de export plătea o mică taxă la ieșire, marfa săsească de import, — „mărunțișurile" —, nu plătea nimic. Dacă străinii ne aduc produse de care avem nevoie, ne fac un serviciu, dacă au ei nevoie de ale noastre, urmează să plătească vamă". În afară de aceasta, din același cuprins se poate înțelege că pentru beneficiari, — „locuitorii Brașovului și ai Țării Bîrsei" —, în Țara Românească, „drumul obligator de comerț" era Bran, Cetatea Dîmbovița, Rucăr, Cîmpulung, Tîrgoviște, Tîrgșor („Novo Foro" — Tîrgul Nou, în versiunea latină), Brăila și apoi dincolo de Dunăre, și că în acel timp, — potrivit informației din versiunea slavă —, vămile sud-carpatice erau „cumpărate", altfel zis „concesionate" de către unii dintre boierii țării" [84]. Spre sfîrșitul acestei din urmă versiuni, Vodă Mircea stipula: „Oricine va încerca dintre boierii domniei mele, mari și mici, fie că va fi *cumpărată* acea

[83] Ioan Bogdan, *op. cit.*, p. 3—6; *D.R.H., D.*, vol. I, p. 197—198 (nr. 120; versiunea slavonă) și p. 198—201 (nr. 121; versiunea latină).

[84] Să se vadă pentru acestea: P. P. Panaitescu, *op., cit.*, p. 98—100.

www.dacoromanica.ro

vamă, fie că va fi dată cuiva de miluire (este vorba de vreo mînăstire, desigur) și va adăuga și nu va rămîne pe ceea ce am întărit și am legiuit în primul privilegiu, unul ca acela va primi mare rău și urgie de la domnia mea" [85]. La rîndul ei, versiunea latină se încheia cu prevederea care, negreșit, exprima tot voința sa, ca: „nici unul dintre ei, — negustorii brașoveni —, să nu fie zălogit sau oprit în țara noastră, de oamenii noștri, pentru datoriile sau greșelile altora, ci fiecare să ia aminte cui își încredințează bunurile sale, ca de la acesta să și le ia înapoi" [86].

Cu oarecare schimbări în redactare, prescriptele privilegiului din 1413 au fost întărite prin acte asemănătoare, emise de voievozii munteni Radu Praznaglava, la 21 noiembrie 1421, [87] Dan II, la 23 octombrie 1422, [88] 10 noiembrie 1424, —ambele variante [89]—, și 30 ianuarie 1431 [90] și Vlad Dracul, la 8 aprilie 1437 [91]. Ceva mai apoi, acesta din urmă, la 7 august 1444, confirmînd încă o dată locuitorilor din Brașov și Țara Bîrsei privilegiul din 1413 al „preascumpului său părinte" Mircea Voievod cel Mare, le întărea „anumite rînduieli și socoteli, cu privire la vămile tuturor lucrurilor, oricum s-ar numi ele, care vor fi aduse în aceste părți și care vor fi scoase de aici afară", așa cum ele, „în chip lămurit", erau cuprinse în „scrisorile deschise" ale tatălui său, — fără însă a mai indica taxele vamale —, și totodată preciza că același privilegiu din 1413 „nu demult" fusese întărit și de „măritul bărbat, domnul Iancu de Hunedoara, voievodul Transilvaniei" (1441—1448)[92].

Alături de acestea, o seamă de salv-conducte ale unora dintre voievozii munteni din secolul al XV-lea „garantau brașovenilor negoțul slobod în Țara Românească, cerînd aceleași asigurări" și pentru negustorii valahi, cînd și aceștia soseau cu mărfuri prin părțile lor. În același timp, unele porunci domnești date de aceiași voievozi vameșilor de la Dîmbovița, Rucăr, Bran și Prahova, precum și cea trimisă de voievodul Dan II „după 30 ianuarie 1431", „tîrgurilor și vămilor" de la Rucăr, Cîmpulung, Curtea de Argeș, Tîrgoviște, Tîrgșor, Săcuieni, Gherghița, Brăila, Buzău, Orașul de Floci și „Ceta-

[85] *D.R.H., D.*, vol. I, p. 197, 198 (nr. 120).
[86] *Ibidem*, p. 199, 200 (nr. 121).
[87] Ioan Bogdan, *op. cit.*, p. 11—13 (nr. V); *D.R.H., D.*, vol. I, p. 218—220 (nr. 134).
[88] *Ibidem*, p. 15—17 (nr. VIII); *ibidem*, p. 221—222 (nr. 136).
[89] *Ibidem*, p. 21—27 (nr. XI); *ibidem*, p. 227—230 (nr. 141); 230—232 (nr. 142).
[90] *Ibidem*, p. 32—35 (nr. XVII); *ibidem*, p. 276—277 (nr. 175).
[91] *Ibidem*, p. 71—73 (nr. XLIX); *ibidem*, p. 340—341 (nr. 243).
[92] *Ibidem*, p. 313—314 (nr. CCLIV); *ibidem*, p. 383—384 (nr. 275).

www.dacoromanica.ro

tea de la Cîmpulung", stipulau „aplicarea prevederilor" din privilegiile comerciale, mai sus menţionate, acordate braşovenilor.

Prin asemenea acte, mai ales, din răstimpul dintre anii 1413 şi 1444, precum se vede, în totalitatea lor provenite din Cancelaria domnească munteană, s-a „acordat braşovenilor dreptul de a neguţători în deplină libertate în Ţara Românească, ca şi negustorii munteni" prin părţile lor, desigur. Prin privilegiul din 30 ianuarie 1431, de pildă, se îngăduia celor dintîi „să facă negoţ cu orice marfă prin toată ţara şi stăpînirea domniei mele, — a lui Dan II —, slobod, fără nici o piedică, de la Porţile de Fier pînă la Marea cea Mare. . ."[93], iar prin porunca voievodală de „după ianuarie 30, 1431", a aceluiaşi domn, îndreptată către tîrgurile şi vămile din ţară, li se dădea acelorași negustori braşoveni libertatea de a desface în ţara sa orice marfă, ca, adică, aşa cum a fost „şi în zilele părintelui (sic) domniei mele, Ioan Mircea Voievod, tot aşa să fie şi acum slobode toate"[94]. De asemenea, precum s-a arătat, prin aceleaşi privilegii de comerţ de orice fel, „au fost acordate braşovenilor scutiri de vamă pentru mărfurile de import şi mai ales pentru „mărunţişuri"[95].

În mod sigur, Ţara Românească, în secolele al XIV-lea şi al XV-lea, deci şi în timpul lui Mircea cel Mare, a făcut comerţ şi cu *Sibiul*, celălalt oraş neguţătoresc de frunte din Sudul Transilvaniei. Căci „drumul Oltului, ce ducea la centrul comercial al Vidinului", pe care, de obicei, circulau şi mărfurile sale, „era cel puţin tot atît de însemnat ca drumul Brăilei", acesta din urmă, precum s-a văzut, amintit în privilegiile comerciale pentru Braşov. Cu toate că, la fel ca şi în cazul acestuia, al „oraşului de pe sub Tîmpa", legăturile comerciale ale Sibiului cu Ţara Românească „sînt mult mai vechi ca data 1358", — cînd regele Ludovic cel Mare al Ungariei a dat salv-conductul amintit mai sus —, totuşi din acea îndepărtată vreme, pînă acum nu s-a descoperit încă nici un act care să le ateste cu toată claritatea. Aceasta, nu pentru că asemenea acte ar fi dispărut, ci mai degrabă, se crede, pentru că, — o spunem din nou —, legăturile comerciale ale oraşelor săseşti transilvănene, — Braşovul şi Sibiul —, „cu Ţara Românească îşi urmau cursul lor obişnuit în virtutea unor înţelegeri directe, — din partea lor —, cu domnul Ţării Româneşti, fără emiterea unor pergamente, a căror utilitate

[93] *Ibidem*, p. 32—35 (nr. XVII); *ibidem*, p. 276—277 (nr. 175).
[94] *Ibidem*, p. 38—39 (nr. XVIII); *ibidem*, p. 278—279 (nr. 176); V. şi: *D.R.H., B.*, vol. I, p. 130, 131 (nr. 69).
[95] În legătură cu toate acestea, să se vadă şi: Radu Manolescu, *op. cit.*, p. 31—33.

www.dacoromanica.ro

nu se vădise pînă atunci“ [96] și din care, cel puțin unul, să fi putut ajunge pînă în zilele noastre.

Că Sibiul a făcut comerț și că în oarecare măsură era interesat de ceea ce, în acest domeniu, se petrecea la Sud de Carpați, pare a reieși din două porunci, emise în anii 1390 [97] și 1413 [98] de regele Sigismund al Ungariei (1387—1437). Din cuprinsul acestora se poate înțelege că negustorii sibieni, socotindu-se, de bună seamă, păgubiți de faptul că brașovenii, — neputîndu-și executa „privilegiul de etapă și de depozit decît în parte“ —, lăsau pe negustorii străini să meargă cu mărfurile lor „dincolo de Brașov ... către părțile Țării Românești“, au rugat pe monarhul maghiar să dispună cu privire la acest procedeu, care le leza interesele, [99] ceea ce acesta a și făcut, căci în ambele rînduri, cu „strașnice amenințări“ a poruncit brașovenilor să nu mai îngăduie negustorilor „din afara Transilvaniei“ să meargă cu mărfurile lor „mai departe în Țara Românească“. Se poate presupune deci că dacă sibienii n-ar fi fost angajați, — indiferent în ce fel —, în activitatea negustorească, ce se practica pe atunci la Sud de Carpați, nu ar fi avut de ce să sesizeze pe rege, în legătură cu aspectul aci amintit al acesteia, căci, într-alt fel acesta nu ar fi avut cum le cășuna vreun prejudiciu. Sesizarea lor, prin urmare, probează cît de cît existența unor legături comerciale între ei, sibienii, și Țara Românească.

Mai mult, ceva mai tîrziu, existența unor schimburi comerciale între Sibiu și Valahia sud-carpatică este atestată oarecum printr-un hrisov al lui Radu Vodă cel Mare, din 20 ianuarie 1505, — aceasta nu înseamnă însă că ele numai de acum ar fi și început —, prin care se întărea Mînăstirii Cozia „*vama* de la vadul Oltului la Genune“, hărăzită acesteia cu mulți ani mai înainte de însuși ctitorul ei, „marele Io Mircea Voievod“. Totodată se stabilea și tariful vamal al acesteia. Potrivit acestuia, aici la Genune, de acum vamă avea să se ia „din o sută, trei, din toate cumpărăturile turcești și din cumpărăturile ungurești, mari și mici de la toate, din o sută, trei; și de la ceară din o sută, trei, și de la vite și pești, de la grîu și de la alte făinuri care trec peste acel vad, de la toate cumpărăturile, — deci numai export, nu și import —, de la o sută, trei, pentru că, — preciza din nou Radu Vodă —, această vamă este dăruită mai sus-zisei mînăstiri

[96] Maria Holban, *Din cronica relațiilor româno-ungare în secolele XIII—XIV*, p. 153—154.
[97] V.: *D.R.H., D.*, vol. I, p. 120—121 (nr. 74).
[98] *Ibidem*, p. 187—188 (nr. 116).
[99] Radu Manolescu, *Comerțul Țării Românești și Moldovei cu Brașovul*, p. 28.

www.dacoromanica.ro

de sfîntrăposatul și marele strămoș al nostru Io Mircea Voievod. . .". În acest caz, vama de aici, de la Genune, și-ar putea avea începutul cel puțin din zilele acestuia.

La rîndu-i, Radu cel Mare, întărind această danie aceluiași sfînt lăcaș, stipula ca „nimeni să nu cuteze să oprească vama, nici boier, nici dregător, nici curtean al domniei mele, chiar și marfa domniei mele încă să plătească vamă; și orice om va avea carte de la domnia mea sau de la părintele domniei mele, fie vreun boier al domniei mele, fie chiar și *purgarmeșterul din Sibiu sau judele crăiesc sau orice nemeș va fi*, — precizarea trebuie reținută; așa va fi fost desigur și în timpul lui Mircea Vodă —, chiar să aibă carte pecetluită cu pecetea cea mare sau cu cea mică sau cu inelul de la mîna domniei mele, chiar să se pomenească în cartea vadului Genune, toți să plătească vamă, cît este ceea ce se cuvine domniei mele și vama sfintei mînăstiri; și să aibă voie poslușnicii sfintei mînăstiri să ia cărțile tuturor și să le ia tuturor vamă".

În timp ce „cîneanilor", — adică locuitorii satului din jur, Cîineni —, li se cerea să asculte de vameșii mînăstirii Cozia, vameșului din Genune i se poruncea: „tu, vameșe, să nu ierți nici un aspru nimănui, căci îți vom lua socoteală după catastiful de la vadul Dunării". În primul rînd, desigur, este vizată marfa de tranzit pentru Transilvania, care se aducea de peste Dunăre, — „cumpărăturile turcești", cum i s-a zis mai sus în act —, și care, după trecerea acesteia, se înregistra în catastiful vămii de pe malul ei și apoi „cumpărăturile ungurești", care, pornite de dincolo de munte, ajungeau și ele peste Dunăre, în Împărăția otomană. Și unele și altele din aceste mărfuri erau tranzitate deci prin Țara Românească, și cum ele, așa precum reiese din actul de față, — și într-un sens și altul —, erau vămuite „la vadul Oltului, la Genune", prin urmare pe drumul comercial dinspre *Sibiu*, mai mult ca sigur cel puțin o parte din aceste „cumpărături" erau pentru acest oraș și pentru ele trebuia plătită vama tarifară stabilită și prin actul de față.

Ceva mai mult, chiar și localnicii, — lotreanii, le zice hrisovul —, „care vor fi negustori și vor purta cumpărături din țara domniei mele sau *de la unguri*, — nelipsind, de bună seamă, Sibiul—, toți . . . să plătească vamă sfintei mînăstiri (Cozia), pentru că pe acel om care nu va plăti vama sfintei mînăstiri și cît este ceea ce se cuvine, pe unul ca acela să știe că-l vom pune în țeapă la vad" [100].

[100] *D.R.H., B.*, vol. II, p. 71—73 (nr. 30).

www.dacoromanica.ro

Așa cum s-a arătat, hrisovul de față, fiind numai o confirmare a unor dispoziţiuni de mai înainte, cea mai veche aparţinînd probabil lui Mircea cel Mare, se poate presupune că el „reproduce măsurile" luate de însuși acesta, „pentru a asigura vama mînăstirii sale de la Cozia", care, mai mult ca sigur, trebuia plătită și de *sibieni*, cu care, precum iarăși reiese din act, făceau negoţ și lotreanii, adică locuitorii de pe Valea Lotrului din fața regiunii Sibiului, dar pe versantul sudic al Carpaţilor [101].

Deși informaţiile documentare privitoare la începutul legăturilor comerciale dintre Sibiu și Ţara Românească, deocamdată, lipsesc, totuși, pe temeiul celor aci înfățișate, se poate afirma că ele, într-adevăr, au existat și s-au practicat.

Comerţul cu Liovul și Polonia. Dacă în legătură cu privilegiile comerciale acordate de Mircea cel Mare negustorilor de peste munte, așa cum s-a văzut, s-au putut găsi destul de sigure și bogate informaţiuni documentare, în schimb cele privitoare la relaţiile negutătorești ale ţării sale cu Liovul și Polonia sînt mult prea „sumare și generale". Se socotește că „primul privilegiu" comercial, acordat de voievodul nostru liovenilor și negustorilor „din ţara părintelui și fratelui domniei mele, Vladislav, și din ţara fratelui domniei mele, marele cneaz Vitold", este probabil din anul 1403. El e redactat în limba slavă, nu este datat și prin cuprinsul său se îngăduia negustorilor poloni să vină „slobod" în Ţara Românească și cu oricît de multă marfă, — chiar dacă volumul acesteia ar fi de „nenumeratele nenumeratelor și miile miilor de încărcături"; deci în cantităţi foarte mari. Negustorii aveau să plătească vamă „numai într-un loc, unde le va fi deslegarea mărfurilor, la Tîrgoviște . . . și apoi să-și cumpere ce vor pofti" din ţară. În același timp, Mircea Vodă își rezerva dreptul ca la începutul desfacerii mărfii, — negreșit la Tîrgoviște —, să aibă „voie să cumpere el întîi ce-și va alege pentru Curte" și după aceea, tot el dispunea ca ei, negustorii poloni, „să fie slobozi de a umbla în toată ţara și stăpînirea domniei mele, vînzînd și cumpărînd prin toate orașele, prin toate schelele de pe Dunăre, începînd de la Porţile de Fier și chiar pînă la Brăila, și prin toate căile din munţi", și ca „nicăieri să nu plătească vamă, nici într-un tîrg și nici într-o schelă".

---

[101] Cf. P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 100—101. Pentru comerțul cu Sibiul, să se vadă și: Ștefan Meteș, *Relaţiile comerciale ale Ţării Românești cu Ardealul, pînă în veacul XVIII*, Sighișoara, 1921, p. 44, și Aurel Dumitrescu-Jippa și Nicolae Nistor, *Sibiul și ținutul în lumina istoriei*, I, Cluj-Napoca, 1976, p. 48, 83.

www.dacoromanica.ro

După cum se poate constata din cuprins, prin privilegiul de față nu se puneau condiții privind felul mărfii ce se negutătorea și nici nu se impunea în țară un drum obligatoriu pentru cei ce o desfăceau.

Față de privilegiile comerciale date brașovenilor însă, acesta, emis în favoarea liovenilor, conținea o noutate: nu numai că aceștia erau obligați doar la plata unei singure vămi, — cea de la Tîrgoviște—, „dar domnul făcea pentru ei și sacrificii bănești din casa lui". Căci după ce arăta că aceștia, — liovenii —, în țara sa, erau scutiți de orice altă vamă, îndată adăuga că acolo „unde vama va fi vîndută de către domnia mea, vameșul să nu cuteze a-i vămui, ci să pună pe socoteala domniei mele". Aceasta însemna că acolo unde vama era „vîndută", altfel zis „concesionată", vameșul trebuia să calculeze partea ce ar fi urmat să achite liovenii, trecînd cu marfa prin acel loc, și apoi pe aceasta s-o scadă din venitul pe care, după lege, domnia, — în cazul de față însuși marele voievod Mircea— , îl avea de la respectivul punct vamal. După aceasta, desigur, echivalentul părții liovenilor, reținut din dreptul domnesc, se înmîna concesionarului vămii aceleia. Unde însă „ nu este vîndută vama, acolo, — hotăra voievodul —, (vameșul) nici să caute la mărfurile lor"; prin urmare, în acest caz, nici o obligație vamală pentru negustorii poloni, care făceau negoț în țara lui [102].

Se socotește iarăși că „deosebirea de tratament față de negustorii din Polonia în comparație cu cei din Ardeal", n-ar putea avea decît o singură cauză: „Negoțul Țării Românești cu Transilvania era vechi și constituia un „vad comercial", negoțul cu Lembergul era o inițiativă nouă din vremea lui Mircea. De accea Mircea cheamă pe negustorii din Polonia să vie cu oricîte mărfuri în țară, pe unde or voi, făcîndu-le condiții optime și chiar jertfe pentru ei, despăgubind din casa domnească pe concesionarii vămilor, numai ca să atragă în țara lui pe negustorii de pe marele drum comercial al Lembergului care avea o importanță mult mai mare decît negoțul săsesc din Ardeal. În urma legăturilor prietenești cu Moldova și a alianței cu Polonia..., ridicarea acestui nou comerț devenise o perspectivă promițătoare. Privilegiul de comerț pentru lioveni este deci o iniția-

[102] Privilegiul, text slav și tălmăcire românească, a fost publicat de B. Petriceicu-Hașdeu, *Arhiva istorică a României...*, tom. I, partea 1, București, 1865, p. 3—4. Să se vadă însă și: P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 101—102 și nota 94, unde discută și datarea lui, oprindu-se „probabil la anul 1403"; V. și N. Iorga, *Istoria Comerțului românesc*, p. 89.

www.dacoromanica.ro

tivă de politică economică a lui Mircea, de pus alături cu deschiderea minelor de aramă și de baterea monedei divizionare“ [103].

În urma avantajelor primite prin privilegiul mai sus înfățișat, comerțul liovean a înflorit, se crede, în țara noastră și de aceea, se admite că nu după mult timp, — fiind create noi situații —, s-a simțit nevoia unui alt aranjament comercial cu negustorii din Polonia, ceea ce Mircea Vodă a și realizat în anul 1409. În acest an, el, fiind la Argeș, a emis un nou privilegiu de comerț pentru aceștia, care este redactat în limba latină și care, deși în general confirmă pe cel precedent, conține totuși unele deosebiri față de acesta. Are, de pildă, un preambul, în care voievodul nostru precizează că emite acest nou act comercial „pentru mai marea înflorire a țărilor și provinciilor“ și pentru că „a hotărît să întărească prietenia și alianța dintre cele două țări“.

Continuînd, privilegiul cerea ca și de acum înainte negustorii din Liov și din țările regelui Vladislav și marelui duce Vitold, adică din Polonia și Lituania, să vină „după obicei“ în Țara Românească, ceea ce probează „că drumul de negoț se deschisese și era de acum umblat“. Stipulația din primul privilegiu ca mărfurile negustorilor poloni să fie mai întîi cercetate de domn la Tîrgoviște, spre a procura cele necesare Curții, era menținută, dar, în plus, se preciza că la acest lucru „vor fi obligați atît negustorii care rămîn acolo, la Tîrgoviște, cît și cei ce sînt numai în trecere“. Iarăși, față de cel dintîi, în care nu era inserată nici o indicație, în această privință, privilegiul din 1409 stabilea tariful vămii la Tîrgoviște, care urma să se dea în natură: una din treizeci, — cunoscuta tricesimă—, și, totodată, se arăta că în marfa adusă de lioveni primul loc îl ocupau „postavurile de Flandra“. În același timp, avîndu-se în vedere faptul că acum, în 1409, Mircea cel Mare stăpînea atît Chilia cît și întreaga Dobroge, din privilegiul cel nou s-a lăsat afară prevederea privitoare la schelele de pe Dunăre „de la Severin la Brăila“, despre care, precum s-a văzut, se făcuse amintire în cel din „1403“.

În afară de toate acestea, în ceea ce privește exportul din Țara Românească, acest al doilea privilegiu comercial pentru negustorii poloni al marelui Mircea aducea o inovație de seamă: interzicea exportul argintului, ceea ce se socotește a fi o măsură care „aruncă o lumină interesantă asupra stării economice a țării în timpul său“. Căci sensul acestei măsuri „este limpede: în țară argintul era rar,

[103] P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 102—103.

www.dacoromanica.ro

dar era necesar pentru baterea monedei, într-o vreme în care economia în bani lua tot mai mare dezvoltare, înlocuind pe încetul pe cea naturală“ [104].

Comerțul muntenilor cu liovenii, în vremea lui Mircea cel Mare, era cunoscut și în Moldova. La 8 octombrie 1408, Alexandru cel Bun, voievodul acesteia, dînd celor din urmă un „privilegiu comercial“, printre altele arăta că lor le era „slobod să ducă postav“ și în Țara Românească, plătind vamă la Suceava și Bacău, și, totodată, să-și procure de acolo piper, lînă, „sau orice“, achitînd la Bacău o taxă vamală de „o jumătate de rublă de argint“ și la Suceava o altă taxă de „o rublă de argint “. În afară de acestea, liovenii mai transportau prin Moldova, spre țara lor, pește de la Brăila și „ceară din Muntenia“. Pentru prima marfă plăteau mai întîi vamă la Bacău ori la Bîrlad, și de aici, „scoțîndu-și pecete“, negustorii din Liov călătoreau „slobod“ pînă la Suceava, unde, după ce achitau taxa vamală principală, plecau mai departe. Pentru „piatra de ceară“ muntenească, se plătea cîte o taxă de un groș la vămile din Bacău, Suceava și Siret. [105]

Cum se vede, între țara lui Mircea cel Mare și Liov se făcea comerț cu mărfuri destul de variate. Spre a se ajunge aici însă, precum iarăși s-a arătat, el făcuse o seamă de sacrificii. În cadrul acestor schimburi negustorești, se crede, se crease un vad comercial, îndeajuns de activ, fapt ce se pare însă a început să îngrijoreze pe unii dintre urmașii săi în scaun, și de aceea de către aceștia s-a și păsit la retragerea a cîteva dintre avantajele acordate negustorilor poloni încă de prin anul 1403 de însuși Mircea Vodă. În acest sens menționăm că la 8 septembrie 1439, din Argeș, — dar scris la Tîrgoviște—, Vlad Vodă Dracul, fiul său, a dat un nou privilegiu comercial negustătorilor din „toată Polonia, din Cracovia, din Liov și din alte orașe, din Galiția și din Moldova“, prin care, după ce le arăta că oricare dintre ei ar „dori a se abate aici cu negoțul, cu orice fel de marfă, acela să vină în pace și libertate să vînză ce are și să cumpere ce-i place și apoi să se întoarcă, — într-ale sale—, în pace și libertate, fără nici o frică“. În continuare, le preciza însă deschis că de acum încolo „se va plăti vamă la Rîmnic, — Rîmnicul Sărat, primul tîrg cu vamă la intrarea în țară, venind din Polonia prin Moldova—,

[104] *Ibidem*, V. și pag. 358, unde se află textul latin al privilegiului comercial din anul 1409.

[105] B. Petriceicu-Hașdeu, *op. cit.*, p. 130—132 (cu data 8 octombrie 1407); M. Costăchescu, *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. II, *Documente interne 1438—1456; Documente externe 1384—1458*, Iași 1932, p. 630—637. V. și N. Iorga, *op. cit.*, p. 88—90.

www.dacoromanica.ro

cîte doi florini ungurești, — deci vamă în bani —, de carul încărcat cu marfă", ceea ce nu fusese mai înainte. De asemenea, încă li se mai arăta că în viitor ei trebuiau să plătească și vama cuvenită în toate celelalte tîrguri din țară, — „așa cum plătesc și oamenii mei", scria Vlad Vodă Dracul—, și că dacă ar voi să „meargă și la țara turcească" sînt „liberi" să facă așa ceva, dar numai „în urma achitării vămii cuvenite" și pentru aceasta; obligații pe care iarăși nu le avuseseră în vremile de mai înainte [106].

Semnalîndu-se și de către alții aceste schimbări, se socotește că din ele „se vede bine că domnii munteni urmau o politică comercială bine calculată". [107]

Comerțul trans-dunărean. Precum s-a văzut, în privilegiul comercial dat de Mircea Vodă negustorilor din Brașov, se făcea amintire și de mărfurile ce soseau la Brăila, mai ales, „de pe mare sau de peste Dunăre". În plus, un contemporan, *Johann Schiltberger* (n.1381 — m. după 1438), care a vizitat și Țara Românească, în notele sale de călătorie scria: „Am fost și în Țara Românească, în cele două capitale ale ei, care sînt numite Argeș și Tîrgoviște. (Am fost) și într-un oraș care se numește Brăila și care e așezat pe Dunăre, și acolo își au locul de așezare luntrele și corăbiile cu care negustorii aduc mărfuri din țara păgînilor" [108]. Cum Mircea cel Mare a încheiat tratate de comerț cu Transilvania, Polonia ș.a., este probabil ca să fi avut asemenea aranjamente și cu negustorii de peste Dunăre și de mai departe, dar, dacă acestea vor fi existat, ele nu au mai ajuns pînă la noi. Brăila era pe atunci „punct de descărcare al galerelor italiene, ce aduceau marfă din Asia, transportată de caravane". Sînt apoi informații care atestă legături comerciale între Țara Românească și Caffa și între Țara Românească și Pera [109], iar descoperirea a multe monede ale lui Mircea Vodă în Dobrogea, deci în dreapta Dunării, probează nu numai stăpînirea efectivă a acestuia pe aici, dar și strînsele legături de negoț dintre românii dintr-o parte și alta a bătrînului fluviu.

Se poate ca în timpul domniei lui Vodă Mircea, avîndu-se în vedere situația politică din acea vreme, din această parte a României, să nu se fi plătit nici o vamă pentru trecerea de mărfuri în Dobrogea, dar ceva mai tîrziu se întîlnesc înspre ținutul românesc dintre

---

106 B. Petriceicu-Hașdeu, *op. cit.*, p. 84—85.
107 V.: P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 104.
108 Johann Schiltberger, *Călătoriile...*, în *Călători străini despre țările române*, I, p. 30.
109 V.: P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 104.

www.dacoromanica.ro

Dunăre şi Mare două vămi: la Lopatna, aproape de Brăila, şi la Tîrgul de Floci, — al lînei —, de la vărsarea Ialomiţei.

Mai sus, pe Dunăre, precum reiese dintr-un hrisov al Mînăstirii Bolintin, erau vămi şi schele de trecere la Brăila, Dîrstor, Giurgiu, Sviştov, Nicopoe, la Ţimbru, — în faţa bălţii Bistreţ din preajma gurii Jiului [110]—, şi, de bună seamă, la Calafat, vizavi de Vidin (Diiu), care, dimpreună cu cele de pe malul drept al aceluiaşi fluviu, au făcut ca activitatea comercială din această regiune să fie destul de prosperă. Întrucît, în mare, produsele indigene bulgare le aveam şi noi, şi în vremea lui Mircea Vodă, care ne interesează aci, prin Bulgaria mai mult se aduceau în ţara noastră, prin tranzit, felurite mărfuri şi de prin părţile Raguzei, cu care acest stat sud-dunărean avea tratat de comerţ încă din secolul al XIII-lea. Între altele, prin acest tratat, se îngăduia şi negustorilor raguzani ca în activitatea lor să meargă şi în „ţinutul Cavarna" din Dobrogea. De asemenea, într-un tratat de comerţ sîrb cu Raguza, din secolul al XIV-lea, se face amintire de comerţul valaho-raguzan, căci printr-unul din articolele lui se cerea ca în „Ţara lui Basarab" numai arme să nu se transporte; altceva desigur că da. Monede raguzane din secolul al XIV-lea, găsite într-un tezaur descoperit în satul Sălciuca din judeţul Dolj, precum şi ducaţii cu efigia lui Mircea cel Mare, daţi la iveală, precum s-a arătat, în Iugoslavia şi în apropiere de Veneţia, negreşit atestă şi legăturile comerciale ale Munteniei cu Raguza.

În plus, despre un tratat de comerţ, încheiat în 1352 de ţarul Ivan Alexandru al Bulgariei cu Republica Veneţiei, se afirmă că „a deschis drumul corăbiilor italiene spre Brăila". Căci veneţienii care acum, pe temeiul prevederilor acestui tratat, „veneau cu corăbiile în porturile Mării Negre şi intrau în Dunăre, erau tocmai negustorii pomeniţi la Brăila, cu galerele lor şi cu mărfurile „din ţările păgîne".

În acelaşi timp, un alt tratat de comerţ încheiat în 1369, de astă dată de ţarul bulgar Şracimir de la Vidin cu Braşovul a avut „mare importanţă pentru români", deoarece „negoţul Vidinului cu Braşovul se făcea în tranzit prin Muntenia, prin vama de la Calafat", care-i pomenită şi în vremea lui Mircea cel Mare şi care cu timpul a înflorit în chip deosebit.

În sfîrşit, în înfăţişarea comerţului trans-dunărean al Ţării Româneşti, la cumpăna dintre veacurile al XIV-lea şi al XV-lea, trebuie să se facă menţiune şi de tratatul de comerţ, încheiat în 1387 între

[110] *D.R.H., B.*, vol. I, p. 268 (nr. 162; regest datat „1479 septembrie 1—1480 august 31).

www.dacoromanica.ro

stăpînitorul dobrogean Ivanco, fiul lui Dobrotici, și genovezi, din al cărui cuprins, între altele, reiese că „prin Dobrogea se făcea tranzit de mărfuri și spre Țara Românească“ și că printre articolele de export se afla și *sarea*, „care nu putea fi decît din Țara Românească“.

Din cele aci arătate, se poate afirma că într-o oarecare măsură între Țara Românească, pe de o parte, și lumea sud-dunăreană și negustorii genovezi și venețieni, pe de alta, au fost legături comerciale, nu însă atît de multe și înfloritoare cum, de pildă, au fost cele cu sașii transilvăneni. Cu toate acestea, ele au legat țara lui Mircea cel Mare „de drumurile internaționale“ și „economicește“ au „deschis-o influențelor și legăturilor europene“.

*

În legătură cu feluritele aspecte ale vieții economice din Țara Românească în timpul domniei lui Mircea cel Mare, de către unii se susține că în „epoca“ acestuia „înflorirea economică a țării a fost cea mai mare din istoria noastră veche“ și că acest lucru „explică în fapte mijloacele mari de apărare de care a dispus Mircea și cetățile tari pe care le-a putut ridica“. Pe de altă parte, se observă însă și că: „rezistența eroică a lui Mircea și izbînzile sale n-au fost numai sau în primul rînd ale unui suveran întemeiat pe mari mijloace materiale, care i-ar fi dat posibilitatea să dureze și să se refacă mereu, ci a fost mai degrabă lupta celui sărac și viteaz, care învinge pentru că forțele lui sînt mai mult sufletești și de solidaritate socială“ [111].

[111] Pentru toate acestea și mai ales pentru comerțul trans-dunărean al Țării Românești în timpul lui Mircea cel Mare, să se vadă: P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 104 ș.u.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL 3

ORGANIZAREA ȚĂRII: INTINDEREA STATULUI; TITLUL ȘI PUTEREA DOMNULUI; SFATUL DOMNESC ȘI MARII DREGĂTORI; ORGANIZAREA ADMINISTRATIV-TERITORIALĂ; ORGANIZAREA ARMATEI; ORGANIZAREA FISCALĂ; ORGANIZAREA JUDECĂTOREASCĂ

Este unul din domeniile cele mai importante ale domniei lui Mircea cel Mare. În paginile ce urmează vom prezenta organizarea statului Țara Românească în vremea acestei domnii, ca și măsurile luate de voievod pentru perfecționarea acestei organizări, se înțelege, în limitele epocii respective. Vom insista asupra problemelor mai puțin lămurite sau în jurul cărora s-au născut discuții în istoriografia noastră și vom trece mai repede peste aspectele ce ni se par mai bine cunoscute.

a) *Întinderea statului.* În vremea domniei lui Mircea cel Mare, *statul feudal Țara Românească a atins cea mai mare întindere din istoria sa.* Ea dovedește „o expansiune a vitalității muntenești", care se face „pe teritorii locuite de români", fiind „o adunare de pământ românesc în toate direcțiile". De aceea, pe drept cuvînt Mircea cel Mare poate fi considerat *„un domn unificator de pământ românesc"* [1], un precursor al lui Mihai Viteazul.

Întinderea statului rezultă din titlul purtat de domnul Țării Românești, care își spune: „mare voievod și domn . . ., stăpînind și domnind peste toată țara Ungrovlahiei și al părților de peste munți, încă și către părțile tătărești și Amlașului și Făgărașului herțeg și domn al Banatului Severinului și pe amîndouă părțile pe toată Podunavia, încă și pînă la Marea cea Mare și stăpînitor al cetății Dîrstorului".[2]

[1] P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, Buc., 1944, p. 186, 190.
[2] D.R.H., B., vol. I, p. 64, 70, 74, 76, 81.

www.dacoromanica.ro

Din conținutul acestui titlu reiese că *stăpînirea lui Mircea cel Mare se întindea din Banatul Severinului pînă în sudul Moldovei, cuprinzînd și Dobrogea pînă la Marea Neagră*[3].

Domnul moștenise unele din aceste teritorii, cum sînt Banatul Severinului sau Amlașul și Făgărașul, pe care le stăpîniseră și unii din înaintașii săi, Vlaicu-Vladislav, Radu I și Dan I[4]. La teritoriile care făceau parte din stăpînirile mai vechi ale domnilor Țării Românești, Mircea a adăugat Dobrogea și sudul Moldovei cu Chilia, care alcătuiau așa-numitele „părți tătărești", precum și cetățile Bran și Bologa din Transilvania.

[3] Conținutul titlului lui Mircea și modul cum reflectă acesta întinderea statului său au fost analizate de D. Onciul, *Titlul lui Mircea cel Bătrîn și posesiunile lui* („Convorbiri literare", 1901, p. 1010—1035; 1902, p. 27—53, 716—753, 1903, p. 16—30, 209—231); reprodus în *Scrieri istorice*, ed. A. Sacerdoțeanu, II, Buc., 1968, p. 19—142; vezi și completările editorului, *ibidem*, p. 406—411. Vezi și P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 110—112, 187—194, 200—215, unde se analizează modul cum au intrat în stăpînirea domnului părțile de peste munți, Dobrogea și „părțile tătărăști", adică sudul Basarabiei.

Recent, problema a fost luată din nou în discuție de Radu Constantinescu, *Considerații asupra limitelor cronologice și teritoriale ale stăpînirii lui Mircea cel Bătrîn* (R. A., 1986, nr. 3 și 4). Autorul — deși are pretenția că „alege grîul de neghină"! — nu reușește nici el să lămurească prea multe din aspectele controversate ale acestei stăpîniri, și aceasta deoarece studiul său — alcătuit în stilul încîlcit pe care îl preferă — abundă de greșeli elementare și de contradicții, așa cum vom avea prilejul să arătăm în notele următoare.

[4] Ținînd seama de relațiile încordate dintre predecesorii săi și regele Ungariei — care se considera suzeranul domnilor Țării Românești — este greu de spus cu certitudine cînd anume au intrat în stăpînirea lui Mircea „părțile de peste munți" și Banatul de Severin. Primele apar în titlul domnului într-un document din 4 sept. 1389, ceea ce l-a îndreptățit pe P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 192—193, să afirme că domnul a ocupat feudele de peste munți în timpul anarhiei ce bîntuia regatul Ungariei în anii 1387—1388. „După 1393, adică în preajma luptei de la Rovine, regele Ungariei s-a convins că poate lăsa cu toată încrederea apărarea Dunării în grija lui Mircea".

Reluînd problema, Radu Constantinescu, *op. cit.* (R.A., 1986, nr. 3, p. 281—282), susține că „Banatul muntos" era cîrmuit de fruntași români locali în anii 1388—1390 și că după acest an a intrat sub oblăduirea lui Mircea „ca ban regal de Severin". În cazul acesta, devine greu de înțeles apariția dregătoriei de ban în 1391, despre care vezi par. *Sfatul domnesc*.

Cît privește Făgărașul, autorul admite stăpînirea lui Mircea începînd numai din 1390, pe motiv că „după 1377 regele clădește (în Făgăraș — N.S.) niște cetăți de strajă la Bran și Piatra Craiului". Întrucît nu se poate stabili nici o legătură între clădirea cetății Bran — construită la sud de Brașov, pentru paza drumului ce venea din Țara Românească pe la Rucăr-Dragoslavele — și stăpînirea Făgărașului, aflat mult mai departe, argumentul nu poate fi luat în serios. Vezi și vol. *Marele Mircea Voievod*, Buc.. 1987, p. 183.

Dacă ținem seama de faptul că, în primele sale documente, din 1387 și 1388, Mircea apare doar ca „domn a toată Ungrovlahia" și că numai din 1389 își adaugă la titlu și „părțile de peste munți", este firesc să considerăm că în primii ani de domnie aceste părți nu intraseră încă în stăpînirea voievodului.

Despre stăpînirea lui Mircea cel Mare asupra Făgărașului — regiune care cunoștea aceeași organizare social-politică ca și Țara Românească și unde marele voievod a întărit titlurile de proprietate ale unor boieri români — vezi: Nicolae Stoicescu, *Scurte note istorice despre Țara Făgărașului și despre satul Sîmbăta de Sus* („Mitropolia Ardealului", 1986, nr. 1, p. 77—81) și Ioan Aurel Pop, *Stăpînirile lui Mircea în Transilvania* (R. Ist., 1986, nr. 7, p. 685—695).

Amintirea stăpînirii lui Mircea în Transilvania s-a păstrat pînă tîrziu; într-o însemnare scrisă de boierul Radu Bălăceanu la 1776, lui Mircea i se adaugă la „tituluşul" său domnesc și pe acela că ar fi fost „tuturor săcuilor șpan" (Marieta Chiper, *Mit sau adevăr?. Pe marginea unor însemnări din sec. XVIII referitoare la titlul lui Mircea cel Mare*, în R. Ist. 1986, nr. 7, p. 699—703).

www.dacoromanica.ro

Dobrogea a fost unită cu Ţara Românească în anii 1388—1389 [5]; primul document în care Mircea îşi spune domn „al părţilor Podunaviei" poartă data de 4 sept. 1389 [6].

[5] D. Onciul, *op. cit.*, p. 292 şi 296 şi P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 47, 188. Despre stăpînirea lui Mircea asupra Dobrogei vezi pe larg Anca Ghiaţă, *Condiţiile instaurării dominaţiei otomane în Dobrogea*, în vol. *Studii istorice sud-est europene*, I, Buc., 1974, p. 44—51, care citează şi opiniile mai vechi ale istoricilor; Ştefan Ştefănescu, *Despotatul dobrogean de la Dobrotici la Mircea cel Bătrîn* („Magazin istoric", 1967, nr. 9, p. 46—53) şi idem, în *Din istoria Dobrogei*, III, Buc., 1971, cap. *Dobrogea unită Ţării Româneşti în vremea lui Mircea cel Bătrîn*.

Aşa cum arăta Ştefan Ştefănescu — urmînd pe Barbu Câmpina —, după dispariţia lui Ivanco în 1388, statul său fiind ameninţat cu ocuparea de turci, „forţele locale s-au regrupat în jurul lui Mircea cel Bătrîn pentru a respinge... pe cotropitori. Cu ajutorul populaţiei dobrogene, Mircea cel Bătrîn a înfrînt pe turci", după care a unit Dobrogea cu Ţara Românească (*Ţara Românească de la Basarab I „Întemeietorul" pînă la Mihai Viteazul*, Buc., 1970, p. 49). Vezi şi Radu Ştefan Ciobanu, *A fost pierdută Dobrogea de Mircea cel Bătrîn?* („Rev. de istorie", 1986, nr. 8, p. 764—772) şi *Marele Mircea Voievod*, p. 334—335.

După unele opinii mai noi, „domnul Mircea, cînd îşi începu domnia, moştenea în hotarele estice ţinutul transdunăreano-pontic, fără partea de nord-est (delta)", unde colonia genoveză îşi conserva autonomia administrativă; în acelaşi timp, regiunea gurilor dunărene, începînd de la Isaccea, se afla în stăpînirea voievodului Costea (Anca Ghiaţă, *Aspecte ale organizării politice în Dobrogea medievală — secolele XIII—XV*, în R. Ist., 1981, nr. 10, p. 1882).

Argumentul conform căruia „ţinutul transdunăreano-pontic, nefiind expus vreunui atac extern pînă la ofensiva otomană, nu figurează separat în titlul domnului muntean" dinainte de Mircea cel Mare şi că el apare doar după 1388, în urma campaniei otomane din acel an, nu este convingător; mult mai logic ni se pare că ţinutul respectiv face parte din titlul domnului din momentul cînd intră în stăpînirea sa, adică după 1388.

O opinie asemănătoare la Sergiu Iosipescu, *Balica, Dobrotiţă, Ioancu*, Buc., 1985, p. 163, care susţine că „ţările Cărvunei şi Drîstorului s-au unit în toamna anului 1386 cu Ţara Românească". Autorul nu a ţinut seama de argumentele aduse cu patru decenii în urmă de P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 209, după care Dan I nu putea stăpîni Dobrogea în 1386 de îndată ce a fost ucis în cursul luptelor din acel an; în plus, hrisovul citat de S. Iosipescu la p. 177 nu datează din 1387, ci este mult mai tîrziu, din epoca de după 1400, cînd Mircea purta titlul respectiv (vezi DRH, B, I, p. 63—65).

Autorii amintiţi nu au ţinut seama de faptul incontestabil că, la 27 mai 1387 — cînd Ivanco a încheiat cunoscutul său tratat comercial cu Genova — Dobrogea aparţinea acestuia. Vezi M. Andreev, V. Kutikov, *Dogovorăt na dobrudzanskia vladetel Ivanko s genuezcite ot 1387 god*, Sofia, 1960, p. 98—103 şi Radu Constantinescu, *op. cit.* (R.A., 1986, nr. 4, p. 361—362).

Cît priveşte ancadramentul de fereastră de la Cozia, acesta nu reprezintă „vulturul bicefal al Dobrogei, străjuit de acvilele Ţării Româneşti" — cum susţine S. Iosipescu, *op. cit.* p. 165 —, ci este o imitaţie evidentă a unui ancadrament similar de la biserica din Kruscevac, după cum dovedesc imaginile reproduse de Răzvan Theodorescu, *Bizanţ, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale româneşti (secolele X—XIV)*, Buc., 1974, p. 306—307, astfel încît însemnele respective nu pot constitui nici ele un argument că unirea Dobrogei cu Ţara Românească se înfăptuise înainte de primăvara anului 1388, cînd a fost sfinţită biserica mănăstirii Cozia.

Inexplicabilă ar rămîne apoi dispariţia lui Ivanco înainte de 1388, cînd el purta încă titlul „Ivanco, qui erat Varnae cum regione finitima Dobritze vocata regulus erat" (P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 209).

Ni se pare deci că este deopotrivă de nedrept şi de greşit să căutăm să trecem unirea Dobrogei cu Ţara Românească pe seama predecesorului lui Mircea, cînd acesta din urmă este primu' voievod care poartă titlul de stăpîn al Podunaviei şi Dîrstorului.

În legătură cu intrarea Dobrogei sub stăpînirea lui Mircea se află probabil şi tabloul ctitoricesc de la biserica mănăstirii Cozia — pictat în 1390-1391 — în care pe costumul domnului figurează 7 reprezentări de acvile bicefale, însemne purtate de despoţii bizantini. Vezi Răzvan Theodorescu, *În jurul „despotiei" lui Mircea cel Bătrîn sau despre un însemn sculptat şi pictat de la Cozia*, în vol. *Itinerarii medievale*, Buc., 1979, p. 134—154, care subliniază „coincidenţa cronologică aproape perfectă între activitatea desfăşurată pe şantierul de pe valea Oltului şi

www.dacoromanica.ro

Întrucît domnul apare în documentele interne ca „singur stăpînitor al cetății Dîrstor" ceva mai tîrziu decît al restului Podunaviei propriu-zise (între <1404—1406> și 1415)[6 bis], este de presupus că această regiune a intrat sub autoritatea sa separat de restul Dobrogei.

Domnul Țării Românești a respectat forma locală de conducere a orașului Durostor (Dîrstor), care a rămas sub administrația

---

unul dintre cele mai însemnate episoade ale acțiunii politico-militare a voievodului în primii ani ai domniei: cucerirea Dobrogei".

Considerînd că „despoții sud-dunăreni își ornau mantia de tip bizantin cu acvile bicefale, iar cei din Bizanț doar încălțările", C. Rezachevici afirma recent că „era cu totul neobișnuit în vremea lui Mircea împodobirea cu acestea a genunchilor îmbrăcămintii cavalerești de tip apusean", deși — adăugăm noi — și la curtea bizantină se purtau costume apusene. Asupra studiului lui C. Rezachevici vom reveni mai jos.

După ce critică cu asprime pe toți cei care s-au ocupat de stăpînirea lui Mircea asupra Dobrogei, ultimul cercetător al problemei, Radu Constantinescu, *op. cit.* (R.A., 1986, nr. 4, p. 361—371), nu ajunge nici el la rezultate deosebite; concluzia sa este că „voievodul muntean s-a înstăpînit asupra unei părți oarecare (!) a litoralului și a interiorului dobrogean" după 27 mai 1387 (data tratatului lui Ivanco cu genovezii) și înainte de 20 iunie 1390 (cînd se parafează tratatul de la Lublin).

După ce arată că, începînd din 1388, cetățile de pe malul drept al Dunării fuseseră ocupate de otomani (p. 369), peste două pagini susține, dimpotrivă, că stăpînirea lui Mircea asupra malului drept al Dunării — deci și a cetăților — „poate fi lesne dovedită"!

În plus, autorul se declară împotriva unei „cuceriri militare" a Dobrogei, dar exclude și „produse de pură imaginație, precum solicitări din partea localnicilor" (p. 371). Atunci te întrebi mirat: pe ce cale se va fi unit Dobrogea cu Țara Românească?

Nu insistăm aici asupra datelor cînd Mircea a pierdut sau recuperat Dobrogea, despre care părerile sînt împărțite; vezi Anca Ghiață, *Condițiile instaurării dominației otomane în Dobrogea*, p. 48—51, 63—70.

[6] DRH, D, I, p. 29.

Asupra conținutului termenului Podunavia opiniile sînt împărțite. După P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 188—189, el ar include Dobrogea cu Silistra. D. Krandjalov, *Vlaškijat knjaz Mirčo i Dobrudža spored negovite gramoti* („Godišnik na Sofijskija Universitet. Istoriko-Filologičeski Fakultet", 1945—1946) propunea pentru Podunavia o regiune restrînsă doar la lunca Dunării de pe partea ei stîngă, de la Călărași la Brăila, identificare la care cercetătorii bulgari din vremea noastră au renunțat. C. Rezachevici (R.A., 1986, nr. 1, p. 20) consideră că Podunavia are același sens cu „pămînturile lui Dobrotici" menționate în tratatele încheiate de Mircea cu regele Poloniei în 1390—1391.

În schimb, Radu Constantinescu (R.A., 1986, nr. 4, p. 369) susține că este vorba de ambele maluri ale Dunării stăpînite de Mircea. El invocă în sprijinul opiniei sale faptul că termenul apare și în titulatura cnezilor sîrbi între 1390 și 1410, pentru a indica stăpînirea asupra luncii Dunării din hotarele lor, (vezi T. Ionescu-Nișcov, *Contacts entre la diplomatique serbe et la chancellerie princière de la Valachie pendant les XIV—XV siècles* („Bulletin de l'Association Internationale d'Études du Sud-Est Européen", 1972, nr. 2, p. 281—284), ca și pe acela că, în secolul al XVI-lea, titularul mitropoliei Ungrovlahiei purta și numele de mitropolit al Podunaviei. Vezi N. Șerbănescu, *Titulatura mitropoliților, jurisdicția, hotarele și reședințele mitropoliei Ungrovlahiei* (B.O.R., 1959, p. 712) și *Marele Mircea Voievod*, p. 436.

[6 *bis*] D.R.H., D, I, p. 63—80. În documentele externe Dîrstorul apare mai devreme, dar tot separat de țara lui Dobrotici; în tratatul încheiat cu Vladislav Iagello, domnul se intitulează: „terrarum Dobrotici despotus et Tristri dominus" (Hurmuzaki, I/2, p. 315).

Despre „țara Drîstei" sau Silistrei, aflată sub stăpînirea lui Terter — numit pe monedele sale și Ioannes și identificat de unii cu Ivanco — vezi Petre Diaconu, *O formație politică la Dunărea de Jos: Țara Drîstei*, în *Documente noi și informații arheologice*, Buc., 1977, p. 37—40; idem, *O formațiune statală la Dunărea de Jos la sfîrșitul secolului XIV, necunoscută pînă în prezent* (SCIV, 1978, nr. 2, p. 185—201); idem, *Contribuție la cunoașterea monedelor lui Ioan Terter, despotul Țării Drîstei* („Cerc. numismatice", 1980, p. 73—75).

www.dacoromanica.ro

unei căpetenii, numită cu un termen grecesc kefalia. Ni s-a păstrat o poruncă adresată „către chefalia din Dîrstor", menționată alături de alți dregători domnești, pentru scutirea de dări și gloabe a bălților mănăstirii Cozia, situate la gura Ialomiței, deci într-o regiune apropiată de Durostor [7].

Stăpînirea lui Mircea cel Mare cuprindea și regiunea orașului Caliacra, după cum rezultă dintr-un document grecesc din 28 mai 1412, un act de vînzare în care este menționat ca martor Constantin din Caliacra, oraș lîngă care se găsea satul lui Baldovin logofătul, unul din dregătorii voievodului [8].

Mai greu de datat este includerea „părților tătărăști", menționate pentru prima oară în titlul domnului la 27 dec. 1391, într-o traducere latină a unui document slavon *(usque ad confinia Tartariae)* [9].

Ca și în cazul Dobrogei, și așa-numitele „părți tătărăști" aveau o administrație proprie; domnul era reprezentat aici de un „namestnic" (=locțiitor) numit Iarcîn (nume evident de origine tătară);

---

[7] DRH, B, I, 64—65.

[8] *Ibidem*, p. 8.

[9] *Ibidem*, p. 36 și DRH, D, I, p, 127. Documentul a fost publicat ca îndoielnic în DIR, B veac XIII—XV, p. 276—277; ulterior s-a constatat că „argumentele aduse nu sînt suficient de, temeinice pentru a-i pune la îndoială autenticitatea". După alte *opinii* însă. „primul titlu al lui Mircea cel Bătrîn în care apare formula «către părțile tătărăști» este din 1406" (DRH, B, I, p. 70—71). Vezi considerațiile lui Virgil Ciocîltan în R. Ist., 1981, nr. 11. p. 2095, unde se admite însă „o stăpînire munteană a fîșiei de la răsărit de Siret de-a lungul Dunării maritime înainte de începutul secolului al XV-lea", ținînd seama de numele dat acestei regiuni care amintește de „întemeietorul" Țării Românești.

Includerea așa-ziselor „părți tătărăști" și a porturilor Chilia și Licostomo (care, în trecut, se confundau într-unul singur) a fost și este o problemă mult discutată, fără să se ajungă la o soluție acceptabilă pentru toți istoricii. De pildă, Maria-Matilda Alexandrescu-Bulgaru, *La Campagne de Timur en Anatolie (1402)*, Buc., 1942, p. 110, susținea că Mircea ar fi primit „părțile tătărăști" după bătălia de la Ankara din 1402.

După alte opinii, așa-zisele „părți tătărăști" — termen care indică o „rămășiță terminologică a dispărutei stăpîniri mongole la Dunărea de Jos" — ar fi fost stăpînite de Mircea după 1400, în urma unei înțelegeri cu Alexandru cel Bun (Ș. Papacostea, *La începuturile statului moldovenesc. Considerații pe marginea unui izvor necunoscut*, în SMIM. VI, 1973, p.55—56). Vezi discuția asupra întinderii acestei regiuni la Anca Ghiață, *Condițiile instaurării dominației otomane în Dobrogea*, p. 47—48, unde se indică și părerile mai vechi ale istoricilor, pe care nu le mai reproducem aici. După B. T. Cîmpina, ofensiva spre ținuturile denumite „părțile tătărăști" a pornit în 1401—1402 *(Scrieri istorice*, I. Buc., 1973, p. 297).

Despre stăpînirea Chiliei de către domnii Țării Românești s-a scris foarte mult, fără a se ajunge la concluzii definitive. Vezi Anca Ghiață, *op. cit.* p. 53—54, cu bibliografia problemei. P. P. Panaitescu, *Legăturile moldo-polone în secolul al XV-lea și problema Chiliei* („Romanoslavica", III. 1958, p. 101 și urm.) a susținut că domnii Țării Românești au stăpînit Chilia între 1403 și 1420, opinie combătută de Virgil Ciocîltan, *Chilia în primul sfert al secolului al XV-lea* (R. Ist., 1981, nr. 11, p. 2091—2096) care arată că cetatea a fost a Moldovei între 1412—1448, ca și de C. Cihodaru, după opinia căruia Mircea ar fi cedat Chilia lui Alexandru cel Bun în anii 1400—1401, căutînd astfel să-l asocieze pe noul domn și aliat al său la apărarea gurilor Dunării *(Formarea hotarului dintre Moldova și Țara Românească în secolul al XV-lea*, în vol. *Stat, socie-*

www.dacoromanica.ro

acesta este menționat ca martor al sfatului domnesc într-un document relativ la satul Pulcovți al mănăstirii Strugalea, sat situat probabil în regiunea Chiliei, unde se pescuiau morunii amintiți în documentul respectiv.[10] Citarea acestui „namestnic" între membrii sfatului domnesc dovedește că el se bucura de o importanță deosebită; în calitatea sa de locțiitor al domnului, el îndeplinea sarcini asemănătoare banului, care administra regiunea din extremitatea de vest a Țării Românești (vezi mai jos).

Întinderea teritorială treptată a autorității lui Mircea cel Mare a fost deci însoțită de apariția în documentele Țării Românești a unor dregătorii menite să administreze regiunile periferice ale țării intrate în componența acesteia în vremea respectivă.

Tot în legătură cu întinderea teritorială a Țării Românești trebuie să amintim și de faptul că, în tratatul încheiat de Ștefan cel Mare cu regele Matei Corvin al Ungariei în anul 1475, se prevede că hotarul dintre Țara Românească și Moldova urma să fie „după vechile limite și datini . . ., conform privilegiilor încheiate de ambele părți de voievozii Alexandru (cel Bun) și Mircea (cel Mare)"[11], ceea ce dovedește că, în cursul acestor domnii, a avut loc și o reglementare a hotarelor dintre cele două țări surori, care a rămas valabilă multă vreme.

b) *Titlul și puterea domnului.* Am arătat în paragraful anterior modul în care titlul domnului evoca, pe de o parte, întinderea statului său, pe de alta, titulatura pompoasă a suveranului „singur stăpînitor" al țării sale. După cum s-a remarcat, pămîntul care intrase treptat sub conducerea lui Mircea a dat autorității domnești un conținut în parte nou, lărgind, odată cu suprafața statului, și atribuțiile puterii centrale, care trebuia să conducă un stat foarte întins.

Încercînd să demonstreze că Mircea a căutat „să dea puterii încredințată domnului un conținut mai cuprinzător" și să domnească în chip autocrat, unii autori au susținut că domnul a făurit un nume nou „la care predecesorii lui nu au cutezat a se gîndi", intitulîndu-se „marele și singur stăpînitorul domn a toată Țara Românească"[12]. În realitate, Mircea nu este primul domn care și-a spus „singur stă-

tate, națiune, p. 89). Vezi și Octavian Iliescu, *Emisiuni monetare ale orașelor medievale de la Dunărea de Jos* („Pontica", 1971, p. 261—266).

Cît privește portul Licostomo, studii recente au dovedit că el se afla încă în stăpînirea genovezilor în anul 1398 (Ștefan Andreescu, *Acte medievale din arhive străine*, în R. Ist., 1981, nr. 9, p. 1732—1736) și că a fost cuprins în hotarele Țării Românești înainte de 1403 (N. Iorga, *Lucruri noi despre Chilia și Cetatea Albă*, în AARMSI, s. III, t.V, 1926, p. 326).

[10] DRH, B, vol. I. p. 76—77.

[11] I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, II, p. 334—335.

[12] B. T. Câmpina, *Scrieri istorice*, I, p. 260; vezi și p. 326.

www.dacoromanica.ro

pînitor" (samodîrjeţ). În titulatura lui Nicolae Alexandru voievod de pe lespedea de mormînt de la Cîmpulung acesta este şi el numit la 1364 „mare şi de sine singur stăpînitor domn" [13], aşa cum în inscripţia de pe icoana dăruită mănăstirii Lavra de la Muntele Athos, Vlaicu-Vladislav poartă titulatura de „mare voievod . . . şi de sine stăpînitor (autocrator în limba greacă) a toată Ungrovlahia" [14].

După cum s-a observat de curînd, noul titlu a fost conferit lui Nicolae Alexandru de patriarhia din Constantinopol în 1359. „Acest nou titlu exprimă nu numai o putere sporită înăuntru, în raport cu ceilalţi voievozi şi cu boierimea, dar şi o înălţare a statutului ţării pe plan extern; implicaţia principală de politică externă a noului titlu era revendicarea pentru domn a unei puteri de sine stătătoare, derivată direct de la Dumnezeu şi nu de la altă putere lumească". [14bis]

Rezultă deci că Mircea cel Mare a moştenit această titulatură de la predecesorii săi; ceea ce a făcut el nu a fost „făurirea" acestei titulaturi, ci utilizarea ei pentru prima oară în documentele interne, aspect ce merită a fi reţinut.

S-a mai afirmat că domnul „ţinea să sublinieze că autoritatea lui este *de altă natură* decît stăpînirea numai domenială a boierilor lui", urmărind „să se afirme faţă de boieri ca o putere ce are o misiune proprie de îndeplinit" [15]. Fără îndoială că titulatura „de sine (sau singur) stăpînitor" a domnului va fi impresionat şi pe boieri, dar ea avea menirea să marcheze în primul rînd starea de independenţă a ţării, care nu era supusă nimănui; că acesta era sensul pe care i-l dădeau oamenii vremii, rezultă din textul cronicii muntene intitulată *Istoriile domnilor Ţării Româneşti*, unde se menţionează că primul domn al ţării, legendarul Radu Negru, „pentru ca să arate că nu iaste supus nimănui, să scria în hrisoave samodărjăţ, adecă

[13] Emil Vîrtosu, *Titulatura domnilor şi asocierea la domnie în Ţara Românească şi Moldova (pînă în secolul al XVI-lea)*, Buc., 1960, p. 115 (cu bibliografia mai veche).

[14] *Ibidem*, p. 197. Despre sensul celor doi termeni vezi G. Ostrogorsky, *Avtokrator i samodrjet* („Glas srpske kral. Akademija", 1935, p. 95—187).

[14 bis] Şerban Papacostea, *Triumful luptei pentru neatîrnare: întemeierea Moldovei şi consolidarea statelor feudale româneşti*, în vol. *Constituirea statelor feudale româneşti*, p. 178.

[15] B. T. Câmpina, *op. cit.*, p. 288.

Vezi şi A. Sacerdoţeanu, *Titlul de „mare voievod" al Ţării Româneşti*, în vol. *Omagiu lui I. Lupaş*, Buc., 1943, p. 793—806, care susţine că Mircea a purtat acest titlu începînd din 1406.

Merită să subliniem faptul că şi supuşii lui Mircea îi spuneau domnului ţării tot „mare voievod"; de pildă, într-o inscripţie din 1408, scrisă în limba greacă, locuitorii din Silistra îşi exprimau recunoştinţa faţă de „Io Mircea, marele voievod şi domn a toată Ungrovlahia", care a izbăvit oraşul de turci („Studii", 1952, nr. 3, p. 210—211). „Un astfel de monument nu se ridică decît în cinstea aceluia care a alungat pe un cotropitor, fără a-şi fi impus acolo el însuşi prin violenţă o stăpînire cotropitoare", observa B. T. Câmpina, *op. cit.*, p 327.

www.dacoromanica.ro

singur stăpînitor“ [16]. Un argument în plus îl constituie faptul că acest epitet este cunoscut și izvoarelor narative contemporane străine, în care domnul Țării Românești este numit „marele și singur stăpînitorul voievod Ioan (de la Io) Mircea“ [17].

La titlul de „mare voievod, singur stăpînitor“, Mircea a adăugat (sau i s-a adăugat) și pe acela de despot, și aceasta în legătură cu stăpînirea sa asupra Dobrogei [17 bis]. Mircea poartă titlul de „terrarum Dobrodicii despotus“, adică „despot al țărilor lui Dobrotici“, în două documente redactate în limba latină din anii 1390 și 1391 [18].

---

[16] Ed. C. Grecescu, Buc., 1963, p. 5. Nu împărtășim opinia lui E. Vîrtosu, *op. cit.*, p. 205, care susține că epitetul „de sine stăpînitor“ nu exprimă independența statală, „ci reprezintă una din formulările diplomatice prin care se manifestă existența asocierii la domnie în secolele XIV și XV“. La 1389 — cînd l-a utilizat prima oară — Mircea cel Mare nu avea nici un asociat la domnie; după cum arată același autor la p. 290, asocierea la domnie a lui Mihai, fiul lui Mircea, s-a făcut în 1393—1394, astfel încît argumentul nu poate fi luat în seamă. Vezi și Virgil Cândea, *Conceptul de independență — o permanență a gîndirii politice românești*, în vol. *Suveranitatea și progresul*, coord. N. Ecobescu, Buc., 1977, p. 67 și Valentin Georgescu, *Instituțiile statelor românești de sine-stătătoare*, în vol. *Constituirea statelor feudale românești*, p. 223—224, care respinge teza legăturii dintre titlul „de sine stătător“ și asocierea la domnie.

Despre opiniile mai vechi ale istoricilor români — care aproape toți admit că epitetul „de sine stăpînitor“ exprimă ideea de independență — vezi E. Vîrtosu, *op. cit.*, p. 203—204. Numai I. Bogdan, *Originea voevodatului la români*, Buc., 1902, p. 17, susține că „titlul de autocrator“ sau „samodrăjavnîi... este o imitație — pătrunsă întîi în Țara Românească a titlului bulgăresc samodrăjeț, grec. autokrator“. Despre originea și utilizarea acestor titluri la Bizanț și în statele sud-dunărene vezi E. Vîrtosu, *op. cit.*, p. 210—213.

[17] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 205, 247.

Este adevărat că în documentele externe, scrise în limba latină, domnul nu utilizează epitetul „de sine stăpînitor“, termen slav care nu avea corespondent în limba latină (în limba greacă sinonimul lui samodrjăvnîi era autokrator). De pildă, în tratatul încheiat cu Sigismund de Luxemburg în 1395 Mircea își spune „vaivoda Transalpinus“, așa cum era cunoscut titlul în Transilvania și la curtea maghiară (DRH, D, I, p. 138). „O discreție de cancelarie apare ca lipsită de obiect, cînd și față de Ungaria și față de Polonia, domnii români afirmaseră o politică de independență pe cîmpurile de luptă, cîștigînd victorii mai prețioase decît simpla difuzare a unei formule de cancelarie“ (Valentin Georgescu, *Instituțiile statelor românești de-sine-stătătoare*, p. 224).

[17 bis] Ni se pare foarte judicioasă observația lui B. T. Câmpina, *op. cit.*, p. 326, după care utilizarea titlului de despot „nu evocă altceva decît *continuitatea* unei tradiții locale și respectul său (al domnului) pentru așezămintele proprii ale Dobrogei“.

După opinia lui Valentin Georgescu, titlul de despot nu a fost preluat „prin formalități de cancelarie imperială, ci *iure belli*“ (*Instituțiile statelor românești de-sine-stătătoare*, p. 209). Vezi și idem, *Bizanțul și instituțiile românești pînă la mijlocul secolului al XVIII-lea*, Buc., 1980, p. 43. Vezi și P. Șt. Năsturel, *Le grand voévode de Valachie Mircea l'Ancien (1386—1418) a-t-il vraiment porté le titre de despote ?*, în *XV. Internationaler Byzantinistenkongress, Wien 4—9.10.1981, Résumes des Kurzbeiträge*, Wien, 1981 și Vasile Muntean, *Organizarea mănăstirilor românești în comparație cu cele bizantine (pînă la 1600)*, Buc., 1984, p. 38, care citează un articol despre vulturul bicefal datorat lui G. Spyridakis.

[18] Hurmuzaki, I/2, p. 44. Pornind de la faptul că cele două documente au fost alcătuite pe teritoriul polon, pe baza unor scrisori-concept trimise de Mircea, ultimul cercetător al problemei a susținut că alcătuitorii tratatelor au atribuit domnului titlul de despot datorită faptului că Mircea era stăpînul „pămînturilor lui Dobrotici“. Vezi C. Rezachevici, *„Despotia“ lui Mircea cel Bătrîn — o problemă de titulatură: între realitate și ficțiune* („Rev. arhivelor“, 1986, nr. 1, p. 17 și urm.). Ca dovadă — neconvingătoare — se invocă faptul că în tratatele încheiate cu Polonia la 1403 și 1411, alcătuite la Giurgiu, Mircea nu își spune despot, titlu care nu era cunoscut în Polonia.

www.dacoromanica.ro

În Imperiul bizantin, titlul de despot a devenit cel mai important după cel imperial în a doua jumătate a secolului al XII-lea, cînd era conferit, cu un anumit ceremonial și cu unele insemne și drepturi onorifice, membrilor familiei imperiale: moștenitorului tronului, fiilor, fraților și ginerilor bazileului. Mai tîrziu, în secolele XIII—XIV, el este acordat și altor personaje importante din Imperiul bizantin și de peste hotare, precum: Ioan Asan, Gheorghe Terter, Mihai Șișman sau Ioan Stracimir din Bulgaria, Ugliesa, Vucașin, Dragas și alții din Serbia, unde titlul de despot era răspîndit [19].

S-a discutat îndelung asupra modului cum a putut deveni marele voievod Mircea despot al Dobrogei, fără a se ajunge la un consens. Cel de la care a preluat acest titlu, Dobrotici, îl primise de la împăratul bizantin Ioan al V-lea Paleologul, pe care îl sprijinise în luptele purtate împotriva statului bulgar în anii 1364—1365; după alte opinii, lui Dobrotici i s-ar fi conferit titlul de despot după ce a devenit membru al familiei imperiale bizantine, cînd o fiică a sa s-a căsătorit cu Mihail, fiul lui Ioan Paleologul.

După cum au susținut I. Minea și acum în urmă Sergiu Iosipescu, ar fi existat o legătură de rudenie între Dobrotici și Mircea, a cărui mamă, Calinichia, ar putea să fie fata despotului. P. P. Panaitescu a arătat însă că „despre vreo rudenie (a lui Dobrotici) cu domnii munteni nu avem nici o dovadă și e sigur că nici n-a avut“ [19 bis].

Pe lîngă titlul de despot, preluat probabil de la Dobrotici, fără intermediul Bizanțului, ci asumat „cu o tehnică de autoafirmare“ — după cum remarca Valentin Georgescu — Mircea a utilizat și însemnul despoției, o acvilă bicefală, care este reprezentată pe costu-

---

Întrucît autorul amintit pune în discuție „legalitatea“ preluării unui titlu de acest gen, vom menționa că, pe un ducat emis de monetăria lui Mircea, domnul poartă titlul de „țar“, titlu neîntîlnit în alte izvoare istorice, dar care apare destul de frecvent pe monedele bulgărești emise la Tîrnovo în secolul al XIV-lea. Autorul acestei neașteptate descoperiri este de părere că prin acest titlu domnul își exprima unele pretenții la moștenirea țaratului de Vidin, după desființarea acestuia de către turci, în calitateea sa de rudă a lui Stracimir și de nepot al lui Vlaicu-Vladislav, care stăpînise Vidinul în 1368—1369 (Octavian Iliescu, *La naissance d'une idée politique: Byzance après Byzance*, în RRH, 1986, nr. 1—2, p. 40—41).

Unii autori au văzut în folosirea titlului de țar chiar unele revendicări imperiale reale; după cum arăta însă Valentin Georgescu, „o astfel de revendicare nu s-ar fi putut limita la manifestări anecdotice și platonice“ *(Instituțiile statelor românești de-sine-stătătoare*, în vol. *Constituirea statelor feudale românești*, Buc., 1980, p. 221).

[19] R. Guilland, *Études sur l'histoire administrative de l'empire byzantin. Le despote* („Revue des etudes byzantines“, 1959, p. 52—89); Božidar Ferjancić, *Despoti u Vizantiji i jujnoslovenskim zemliana* [Despoții în Bizanț și în țările sud-slave], Belgrad, 1960; Răzvan Theodorescu *op. cit.*, p. 137—138; S. Brezeanu, *Din nou asupra începuturilor instituției de despot* („Analele Universității București“, istorie, 1972, nr. 1, p. 21—32).

[19 bis] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 47, 208.

www.dacoromanica.ro

mul în care este înfățișat la biserica mănăstirii Cozia [20]. Explicația cea mai simplă asupra provenienței acestui insemn ni se pare aceea că el a fost preluat tot de la Dobrotici, după ocuparea Dobrogei; deasupra porții de intrare în cetatea Caliacra, reședința lui Dobrotici, se afla un basorelief avînd ca insemn vulturul bicefal [20 bis]. Este deci lesne de înțeles că Mircea putea prelua insemnul despoției lui Dobrotici de la reședința acestuia, în care va fi locuit.

Trebuie să menționăm faptul că în documentele interne Mircea cel Mare nu se intitulează despot (cum își spunea — de pildă —Ștefan Lazarević, despotul sîrbilor, contemporanul său), ci stăpîn „pe amîndouă părțile pe toată Podunavia, încă și pînă la Marea cea Mare și stăpînitor al cetății Dîrstorului" [21]. Este foarte probabil că se va fi ținut seama de faptul că despot era un titlu necunoscut locuitorilor țării, cărora li se adresau documentele și poruncile respective; Mircea își atribuia acest titlu numai în calitatea sa de stăpîn al Dobrogei.

În concluzie, ni se pare demn de reținut faptul că *titlul lui Mircea cel Mare exprimă nu numai extinderea teritorială a țării, dar și o situație deosebită a domnului ei*, singurul care a utilizat o titulatură atît de pompoasă. Caracterul solemn al puterii ce se întrupa în persoana voievodului va fi scos în relief și de sfatul său domnesc, format în primul rînd din boieri care acceptă să fie dregătorii domnului (vezi mai jos).

Întărirea autorității și a prestigiului internațional de care se bucura domnul Țării Românești în perioada de după 1396 este evidentă și în modul cum este reprezentat Mircea pe unele emisiuni monetare din această epocă: încoronat, ținînd în mîna dreaptă o sabie sau o lance, iar în stînga globul cruciger, simbolul puterii uni-

---

[20] După cum s-a precizat recent, „acvila bicefală nu era insemnul specific al despotului chiar dacă apare cu rol pur decorativ și în legătură cu acesta, ci reprezintă emblema imperială cu caracter heraldic", astfel încît „Mircea ar fi putut și el să o adopte doar ca stăpînitor al unui fost teritoriu bizantin" (C. Rezachevici, *op. cit.*, p. 27). Vezi și Albert Failler, *Les insignes et la signature du despot* („Revue des études byzantines" 1982, p. 175).

Faptul că Mircea anulează acvila bicefală de pe monedele lui Ioan Terter și o înlocuiește cu acvila Țării Românești nu înseamnă altceva decît adaptarea acestor monede la noua stăpînire pentru a putea circula pe teritoriul intrat în hotarele Țării Românești, inclusiv în formațiunea politică a Silistrei. Ea nu poate, deci, constitui o dovadă că Mircea „nu adoptă acvila bicefală", cum susține C. Rezachevici, *op. cit.*, p. 29.

[20 bis] Sergiu Iosipescu, *Balica, Dobrotiță, Ioancu*, Buc., 1985, p. 98, 112—115, 125. Cu toate acestea, pe monedele lui Dobrotici nu figurează acvila bicefală. Vezi Todor Gherasimov, *Medni moneti na despot Dobrotița-vladetel na Karvunskata zemia* [Monedele de aramă ale despotului Dobrotiță — stăpînul țării Carvonei] („Arheologhia", X, 1968, nr. 2, p. 10—12).

[21] DRH, B, I, p. 64. După cum s-a remarcat recent, titlul de despot „nu se încadra în tradiția românească", iar Mircea „dispunea de titlul mult mai prestigios de mare voievod și domn a toată Țara Românească" (C. Rezachevici, *op. cit.*, p. 31).

www.dacoromanica.ro

versale, preluat de la Bizanţ.[22] Deosebirea devine şi mai evidentă dacă comparăm modul cum sînt înfăţişaţi pe unele monede emise de Radu I „sub forma unui cavaler feudal, îmbrăcat în armură feudală" şi fiul său, Mircea, „ca un adevărat monarh, cu coroană pe cap, cu mantie regală pe umeri . . ., întocmai ca un împărat bizantin sau ca un rege apusean"[22 bis].

★

Este greu de stabilit cu precizie care va fi fost *evoluţia raporturilor lui Mircea cel Mare cu boierimea Ţării Româneşti*, clasa conducătoare a epocii respective, clasă care admitea greu un domn autoritar; cea mai elocventă dovadă este defecţiunea de după victoria de la Rovine, cînd — de teama unui spor de putere şi de autoritate a domnului — o bună parte din boierime l-a părăsit pe învingător şi s-a grupat în jurul lui Vlad „Uzurpatorul", fiul lui Dan I şi nepotul lui Mircea, pe baza unei înţelegeri cu sultanul Baiazid I. „Adversari de principiu ai unei autorităţi centrale puternice, boierii aveau de cumpănit între adversarul intern al privilegiilor lor şi adversarul extern al ţării lor, pentru a stabili care din cei doi, în conjunctura dată, era mai primejdios"[23].

După reînscăunarea sa şi, mai ales, după succesele sale în politica externă, care au culminat cu instalarea pe tronul sultanului a unui pretendent susţinut de domnul Ţării Româneşti, autoritatea acestuia a crescut[24], fapt reflectat şi în titlul său de care ne-am ocupat mai sus.

Bazîndu-se pe această autoritate, Mircea şi-a format un sfat domnesc alcătuit aproape exclusiv din dregători şi a căutat să asigure

[22] Octavian Iliescu, *L'heritage de l'idée imperiale byzantine dans la numismatique et la sigilographie roumaines au moyen âge* („Byzantina", 1971, p. 259—260 şi 267, unde se reproduc portretele).

[22 bis] C. Moisil, *Monetăria Ţării Româneşti în timpul dinastiei Basarabilor*, Cluj, 1924, p. 45. După cum a arătat recent Octavian Iliescu, *Ducaţii de cruciadă ai lui Mircea cel Bătrîn*, faptul că domnul a fost reprezentat într-o asemenea postură „urmărea să proclame aspiraţia lui Mircea cel Bătrîn de a apăra nu numai ţara sa, ci şi lumea creştină împotriva expansiunii otomane"; prin vestimentaţia adoptată pentru efigia sa monetară, Mircea urmărea să se înscrie alături de ceilalţi monarhi din Europa, ca participant cu drepturi egale la cruciada antiotomană.

[23] F. Constantiniu, *De la Mihai Viteazul la Fanarioţi. Observaţii asupra politicii externe româneşti* (SMIM, VIII, 1975, p. 104).

[24] Sporul de autoritate al domniei rezultă şi din evoluţia modului cum a fost redactată partea finală a hrisoavelor. „Cine s-ar încumeta dintre cei mari şi mici să schimbe cele de mai sus scrise şi să strice chiar şi puţin, unul ca acela să fie blestemat de Domnul Atotţiitorul" (DRH, B, vol. I, p. 27—28; doc. din 20 mai 1388); „Cine s-ar încumeta să strice această poruncă şi înscris al domniei mele, sau vreun domn sau boier, să fie blestemat de Tatăl şi Fiul şi Sfîntul Duh şi de toţi sfinţii, *apoi şi de domnia mea*" (*ibidem*, p. 31; doc. din ⟨1389—1400⟩); „Cine s-ar încumeta să nimicească acest preacinstit hrisov al domniei mele, boier fiind sau oricine, unul ca acela să fie blestemat de Domnul Atotţiitorul..., pe lîngă aceasta şi de la domnia mea *să primească mare rău şi urgie*" (*ibidem*, p. 49; doc. din ⟨c. 1400⟩) sau: „Cine se va încumeta dintre boierii domniei mele, mari şi mici, sau dintre dregătorii domniei mele... să-i împiedice

www.dacoromanica.ro

stabilitatea domniei prin asocierea la tron a fiului său Mihai, pe care l-a uns ca succesor încă din timpul vieții și căruia i-a stabilit reședința la Tîrgoviște, devenită a doua capitală a Țării Românești. În hrisovul pe care-l dă în timpul vieții tatălui său, la ⟨1417—1418⟩, Mihai se intitulează voievod, în timp ce tatăl său este „mare voievod" și „singur stăpînitor". Nu insistăm asupra acestei probleme, tratată pe larg în alte lucrări. [25]

★

O problemă legată de puterea și atributele domniei care ar merita atenția noastră este aceea a perioadelor așa-numite de *fărîmițare feudală* și *centralizarea statului* în care s-ar fi împărțit istoria țărilor române în secolele XIV—XV. Prima perioadă — în care ar fi intrat și domnia lui Mircea cel Mare — s-ar caracteriza prin împărțirea puterii politice între domnie, care era puterea centrală, și stăpînii de domenii, care beneficiau de imunități feudale, iar cea de-a doua, printr-un proces de întărire a autorității centrale și de îngrădire treptată a imunităților feudale, începînd din a doua jumătate a secolului al XV-lea. [26]

În ultima vreme, o serie de istorici au respins această periodizare și au negat existența celor două epoci [27]. Ei au reluat și dezvoltat

---

pe ei sau pe oamenii lor chiar și cu un fir de păr, unul ca acela *va primi mare rău și urgie* de la domnia mea, ca un călcător și neascultător și batjocoritor și necredincios al acestui hrisov al domniei mele" *(ibidem*, p. 81—82; doc. din 10 iunie 1415). De la simplul blestem s-a ajuns deci la amenințarea cu „urgia" domnească, pe măsură ce autoritatea domnului creștea.

[25] Emil Vîrtosu, *Titulatura domnilor și asocierea la domnie*, p. 281—292.

Avem două rezerve față de încheierile autorului: credem că asocierea la domnie a lui Mihai s-a produs ceva mai tîrziu decît presupune E. Vîrtosu, oricum după 1400, cînd Mihai apare în documente alături de tatăl său, și apoi că „părintele" care i s-a plîns lui Mihai nu era Mircea, ci Sigismund de Luxemburg, numit „părinte" (roditel) în sensul de suzeran. Vezi DRH, B, I, p. 85, unde se îndreaptă eroarea lui E. Vîrtosu.

Problema asocierii lui Mihai la domnia Țării Românești a fost reluată recent de Constanța Știrbu și Paraschiva Stancu, *Date noi despre monedele lui Mircea cel Mare* (comunicare la Inst. de studii sud-est europene, 20 iunie 1986), care au dovedit că tatăl și fiul apar împreună pe monedele Țării Românești spre sfîrșitul domniei lui Mircea Voievod, cînd Mihai era, într-adevăr, asociat la domnia tatălui său. Vezi și *Marele Mircea Voievod*, p. 103.

Vezi, de asemenea, Octavian Iliescu, *Domnii asociați în Țările Române în secolele al XIV-lea și al XV-lea* („Studii și cercetări de istorie medie", II, 1951, nr. 1, p. 56), care susține că Mircea l-a asociat la tron pe fiul său pentru a evita opoziția din partea partidei boierești ce susținea drepturile la tron ale urmașilor lui Dan I, fratele lui Mircea, grupare ce sprijinise și pe Vlad „Uzurpatorul". Rivalitatea dintre fiii lui Mircea și urmașii lui Dan I va izbucni după 1420, cînd și fiii primului (Radu Praznaglava, Alexandru Aldea, Vlad Dracul) și fiul celui de-al doilea, Dan al II-lea, vor ocupa scaunul domnesc, susținuți fiecare de cîte o grupare boierească.

[26] B. T. Cîmpina, *Dezvoltarea economiei feudale și începuturile luptei pentru centralizarea statului în a doua jumătate a secolului al XV-lea în Moldova și Țara Românească*, în *Lucrările Sesiunii generale științifice din 2—12 iunie 1950*, Buc., 1950, p. 1602—1638 (și extras).

[27] C. C. Giurescu, *Probleme controversate în istoriografia română*, Buc., 1977, p. 13—18; Dinu C. Giurescu, *Țara Românească în secolele XIV și XV*, Buc., 1973, p. 303—312; Manole

www.dacoromanica.ro

ideea mai veche a lui I. C. Filitti, susţinută încă din 1935, după care „organizarea de stat a principatelor române prezintă de la început şi neîntrerupt un caracter unitar şi centralizat“ [28].

Unii din istoricii amintiţi nu au înţeles aşa-zisa „fărîmiţare“ ca fiind împărţirea puterii politice, ci i-au acordat sensul propriu, acela de fărîmiţare teritorială. „Observăm din capul locului — — spunea C. C. Giurescu — că termenul fărîmiţare implică existenţa unui întreg, a unei formaţii politice mari, care, în urma fărîmiţării, se împarte în mai multe mici. Se poate vorbi de o fărîmiţare în apusul Europei, unde imperiul lui Carol cel Mare s-a împărţit în trei, iar fiecare din aceste trei în altele mai mici . . . Dar de ce fărîmiţare poate fi vorba în Ţara Românească şi Moldova în secolul XIV? Care este formaţia anterioară care, în urma fărîmiţării, se împarte în mai multe mici?“. Întrucît la noi „n-a existat o formaţie mare în genul imperiului carolingian, (n-a existat) nici putinţa unei fărîmiţări feudale“. [29]

Este vorba deci, în mod clar, de *două concepţii diferite asupra termenului fărîmiţare*: una, împărţirea puterii politice (numită, să recunoaştem, impropriu fărîmiţare) şi alta, fărîmiţarea propriu-zisă, teritorială.

Pentru autorii care contestă existenţa aşa-numitei „fărîmiţări“, întemeierea statelor feudale Ţara Românească şi Moldova înseamnă înlocuirea diferitelor formaţiuni mai mici (cnezate şi voievodate) prin formaţiuni mai mari, numite impropriu „centralizate“, care ar fi dispus de la început de un aparat administrativ, judecătoresc şi fiscal bine organizat. După aceşti autori, deci, *„centralizarea“ ar fi echivalentă cu apariţia puterii centrale.* Astfel, C. C. Giurescu afirmă: „centralizarea statului a avut loc chiar în timpul primei domnii a lui Basarab cel Mare (1310—1352) şi constituie tocmai elementul caracteristic al întemeierii statului“ [30]. Statul aşa-zis „centralizat“

Neagoe, *Problema centralizării statelor feudale româneşti Moldova şi Ţara Românească*, Buc., 1977.

[28] I. C. Filitti, *Despre vechea organizare administrativă a Principatelor Române*, Buc., 1935, p. 7.

[29] C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 14.

[30] *Ibidem.* Aceeaşi opinie la Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 311: „odată cu întemeierea Ţării Româneşti între Carpaţi şi Dunăre fărîmiţarea politică a încetat“. Vezi şi observaţiile Mariei Holban, care arată că C. C. Giurescu „nu pare să fi întrevăzut un proces *progresiv* de centralizare“, în R. Ist., 1978, nr. 6, p. 197.

Este interesant de amintit aci şi faptul că — în urmă cu 6 decenii — părerea lui C. C. Giurescu era alta; în 1926, el afirma că întemeierea Ţării Româneşti a fost „o operă de unificare (se înţelege teritorială — N.S.) şi centralizare“, dar că organizarea statului cunoştea la început o „stare primitivă“ *(Organizarea financiară a Ţării Româneşti în epoca lui Mircea cel Bătrîn*, Buc., 1927, p. 17; extras din AARMSI, s. III, t. VII, 1926).

www.dacoromanica.ro

apărînd încă din prima jumătate a sec. XIV, este de la sine înțeles că autorii respectivi resping ideea potrivit căreia lupta pentru așa-numita „centralizare" a statului începe pe la mijlocul sec. XV.

Autorii amintiți confundă și de această dată două noțiuni distincte: *apariția autorității centrale*, a domniei, care duce la unificarea teritorială a țării, cu centralizarea, adică cu *procesul de întărire a autorității centrale*. Aceste procese nu pot fi și nici nu au fost sincronice nici în istoria statelor europene, nici în aceea a țărilor române. *Nici un stat european nu a apărut dintr-o dată „centralizat"*; toți suveranii și-au întărit autoritatea cu timpul, așa-zisa „centralizare" fiind un proces evolutiv; se înțelege că statele feudale românești nu puteau face excepție de la această regulă.

Statul constituie o categorie istorică, dar el nu se poate manifesta plenar din momentul intrării sale în istorie; organizarea statului medieval nu are caracterele statului burghez modern[31], adevăr ce nu trebuie pierdut din vedere cînd studiem evoluția organizării statului feudal.

Ceea ce pare greu de înțeles este că unii din autorii amintiți își imaginează așa-zisa „centralizare" în două moduri total diferite: în timp ce pentru Apusul Europei se acceptă sensul propriu al „centralizării", acela de întărire a puterii centrale[32], proces început în Franța în secolul al XIII-lea și încheiat în a doua jumătate a secolului al XV-lea, despre Țara Românească și Moldova se afirmă că „au fost state feudale centralizate din momentul întemeierii lor"[33], ca și cînd țările române ar trebui neapărat să facă excepție de la legile generale ale dezvoltării societății feudale, ca și cînd domnii lor ar fi putut avea de la început o altă situație decît ceilalți suverani feudali din Europa.

Fără să aplicăm mecanic caracteristicile feudalismului european la realitățile românești, nu se poate nega existența unor trăsături generale, de la care țările române nu puteau face excepție. De aceea trebuie să admitem și în cazul acestora că „centralizarea" înseamnă nu apariția, ci întărirea puterii centrale, că aceasta este un proces evolutiv și de durată, care reprezintă tocmai contrariul așa-zisei

[31] *L'Europe aux IXe—XIe siècles. Aux origines des Etats nationaux*, Varșovia, 1968, p. 282.

[32] Pentru sensul acordat termenului centralizare, acela de întărirea puterii centrale, vezi H. Pirenne, *Histoire économique et sociale du Moyen Âge*, Paris, 1963, p. 139, unde se spune că, în sec. XV, „*l'Etat était encore trop peu centralisé*... pour que le Moyen Âge ait pu connaître des agglomérations urbaines du type des capitales modernes ou des cités antiques".

[33] Manole Neagoe, *op. cit.*, p. 42 și urm. și 271.

www.dacoromanica.ro

„fărîmiţări", adică a împărţirii puterii politice între domnii ţării şi stăpînii de domenii feudale.

Un argument utilizat de C. C. Giurescu este acela că „există pîrcălabi, numiţi castelani, în toate judeţele muntene, în toate ţinuturile moldovene", că există un aparat de stat „bine organizat", în stare să administreze întreg teritoriul ţării încă de la apariţia domniei.[34]

Afirmaţia ilustrului istoric se bazează pe textul privilegiului eliberat de Vlaicu-Vladislav la 1368, unde se înşiră: comiţi, castelani (pîrcălabi), judecători, tributari (vameşi) şi alţi „oficiali"[35]. După cum am avut ocazia să arătăm cu ani în urmă, formularul documentului a fost redactat în limba latină în Transilvania, iar alcătuitorul său a înşirat pe toţi aceşti dregători aşa cum ştia el că există în Transilvania, fără ca aceasta să reflecte în mod fidel realităţile din Ţara Românească, unde nu existau toţi aceşti slujbaşi.[36]

Aparatul de stat nu putea să apară odată cu domnia, ca *un deus ex machina*, ci s-a format cu timpul, pe măsură ce domnia reuşea să înlocuiască cu propria sa administraţie pe aceea a stăpînilor feudali de pe domeniile acestora.

Faptul că domnia nu dispunea de la început de un aparat „bine organizat" rezultă din împrejurarea că ea a fost obligată să respecte imunităţile feudale, potrivit cărora atributele suveranităţii (inclusiv administraţia) erau cedate (sau recunoscute) stăpînilor feudali[37]; tot astfel, datorită lipsei acestui aparat organizat, domnia a fost silită

---

[34] C. C. Giurescu, *Probleme controversate*, p. 14. O opinie asemănătoare în lucrarea aceluiaşi, *Contribuţiuni la studiul marilor dregători în sec. XIV şi XV*, Buc., 1927, p. 30-32.

[35] D.R.H., D, vol. I, p. 87.

[36] N. Stoicescu, *Sfatul domnesc şi marii dregători din Ţara Românească şi Moldova (sec. XIV—XVII)*, Buc., 1968, p. 49—50, unde se citează şi opinia lui N. Grămadă, *Documente scrise de destinatari* („Codrul Cosminului", 1927—1928, p. 567—569) şi Mariei Holban din „Studii", 1962, nr. 2, p. 339. Ultima autoare a arătat recent că este „o *prezumţie greu de dovedit*" existenţa aparatului administrativ pe baza privilegiului din 1368, unde se foloseşte o formulă de cancelarie aflată în uz în Ungaria angevină. Vezi R. Ist., 1978, nr. 6, p. 1071—1072.

[37] După un calcul făcut de Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 308, din cele 514 sate amintite în documentele păstrate din secolele XIV—XV sînt trecute sub regimul imunităţii un număr de 313 sate. Raportînd această cifră la numărul de circa 3000 de sate — cîte ar fi existat pînă în secolul al XVII-lea — autorul ajunge la concluzia că numai 10,43% din numărul total al satelor beneficiau de imunitate feudală. Calculul ni se pare aproximativ deoarece D. C. Giurescu compară realităţi din epoci diferite: imunităţile, după documente datînd numai din secolele XIV—XV, iar numărul satelor, după documentele de pînă în secolul al XVII-lea. Reţinem, oricum, că *o suprafaţă însemnată — greu de delimitat cu precizie — se bucura de imunitate feudală.*

O bună analiză a imunităţii administrative fiscale şi judecătoreşti. cu numeroase comparaţii cu situaţia din Imperiul bizantin şi din Serbia, la Vasile Muntean, *Organizarea mănăstirilor româneşti în comparaţie cu cele bizantine (pînă la 1600). Teză de doctorat*, Buc., 1984, p. 56—64. Vezi, de asemenea, G. Ostrogorsky, *Pour l'histoire de l'immunité a Byzance* („Byzantion", 1958, p. 164—254). Vezi şi vol. *Marele Mircea Voievod*, p. 137—149.

www.dacoromanica.ro

să păstreze îndatorirea membrilor obștilor libere de a participa la administrarea țării: satele, ca și orașele, se autoadministrau prin organele locale alese de ele, iar paza hotarelor în regiunea de munte era asigurată de locuitorii satelor din regiunea respectivă, așa-numiții plăieși sau străjeri [38].

Pe de altă parte, datorită puterii extraeconomice de care dispuneau, marii boieri și mănăstirile erau în măsură să țină în „ascultare" pe țăranii aserviți, cu propriul lor aparat de constrîngere; domnia a intervenit în raporturile dintre stăpîni și țăranii aserviți de abia în secolul al XVI-lea, sub forma poruncilor de „ascultare" [39], iar reglementarea obligațiilor țărănimii aservite la scara întregii țări s-a făcut de abia în secolul al XVIII-lea [40].

Se poate spune deci că — chiar dacă nu sîntem de acord cu termenii (nu prea fericit aleși) de „fărîmițare" și „centralizare" (termeni care au fost greșit înțeleși de unii istorici) — *nu putem nega posibilitatea evoluției firești a organizării statale, a domniei, care nu avea cum să fie de la început „centralizată", care nu avea cum să dispună de la început de toate mijloacele necesare pentru a administra teritoriul întregii țări.* A susține mai departe asemenea opinii ni se pare a înlocui evoluția firească a societății, deci și a statului, cu acea imagine simplă, uniformă și statică, asupra căreia atrăgea atenția profesorul Mihai Berza. [41]

În concluzie, considerăm că *ar fi bine să renunțăm la cei doi termeni — fărîmițarea feudală și centralizarea statului* — termeni care au fost înțeleși în mod diferit de istorici și care au creat confuzie în istoriografia noastră —, dar că nu putem și nu trebuie să renunțăm la ideea întăririi puterii centrale și la evoluția firească a aparatului de stat medieval, a organizării statului, evidentă și în timpul domniei lui Mircea cel Mare, așa cum vom vedea.

Am considerat necesare aceste precizări pentru a înțelege mai bine realitățile politice din vremea domniei lui Mircea cel Mare, ca și modul cum era organizat statul Țara Românească în acea vreme; dacă statul său ar fi fost pe deplin „centralizat" și ar fi dispus de la începutul domniei de un aparat „bine organizat", nu ar mai fi fost

[38] N. Stoicescu, *Curteni și slujitori. Contribuții la istoria armatei române*, Buc.,1968, p. 141—161.
[39] *Ibidem*, p. 326—327.
[40] Florin Constantiniu, *Relațiile agrare din Țara Românească în secolul al XVIII-lea*, Buc., 1972.
[41] M. Berza, *Prefață* la B. T. Câmpina, *Scrieri istorice*, I, p. 9.

www.dacoromanica.ro

necesare măsurile de organizare întreprinse de marele domn, măsuri despre care vom vorbi mai departe.

c) *Sfatul domnesc şi marii dregători.* Sfatul domnesc a jucat un rol de seamă în organizarea statului Ţării Românești, fiind principala instituţie care ajuta pe domn în rezolvarea tuturor problemelor de politică internă sau externă; în acelaşi timp, ca reprezentant al clasei boiereşti, el avea grijă ca domnul să conducă ţara în conformitate cu interesele clasei dominante din acea vreme.

Aşa cum au evoluat lucrurile şi în alte state medievale, la constituirea sfatului domnesc s-a ajuns pe două căi: pe de o parte, boierii — — vasali şi domnului — fiind obligaţi faţă de acesta să-i acorde aşanumitul *consilium* şi, în plus, avînd grija ca domnul ales de ei să conducă ţara conform intereselor clasei lor, era firesc ca o parte din ei să fie prezenţi la curtea domnească încă de la constituirea statelor feudale româneşti; pe de altă parte, domnul, ca orice suveran feudal, avea nevoie de dregători în primul rînd pentru întreţinerea fastului curţii sale, aceşti dregători fiind la început boierii cei mai apropiaţi de persoana domnului.

Asupra originii dregătoriilor există două opinii diferite: prima potrivit căreia acestea au apărut încă de la întemeierea statului Ţării Româneşti şi o alta după care dregătoriile „au o origine mult mai nouă, ele se înfiinţează destul de tîrziu după întemeierea principatelor“ [42].

După cum am arătat în lucrarea noastră despre *Sfatul domnesc şi marii dregători*, apărută în 1968, primele documente emise de cancelaria Ţării Româneşti între 1372 şi 1388 nu au ca martori boieri, ceea ce ne împiedică să afirmăm cu precizie cîţi din aceştia ocupau dregătorii la curtea domnească la începuturile vieţii de stat.

În primul document în care sînt invocaţi martorii ce alcătuiau sfatul domnesc, din 4 sept. 1389, figurează un singur dregător: Vladislav vornic, faţă de alţi 10 jupani care nu poartă titluri de dregători şi de trei reprezentanţi ai Bisericii, amintiţi primii ca martori: popa chir Nicodim, popa Gavriil, egumen la mănăstirea Cozia, şi Sarapion ieromonah [43]. În ultimul document intern datat, emis de Mircea cel Mare la 10 iunie 1415, apar ca martori ai sfatului domnesc nu mai

[42] A. D. Xenopol, *Istoria românilor*, ed. III-a, vol. III, p. 173. În schimb, C. C. Giurescu, *Contribuţiuni la studiul marilor dregători*, Vălenii de Munte, 1926, p. 27, 29, afirma că Basarab Întemeietorul avea pe lîngă sine „cel puţin“ pe: logofăt, vornic, vistier, stolnic, paharnic, postelnic şi comis, aceasta deoarece „primul domn al Ţării Româneşti a trebuit să instituie principalele dregătorii, cu ajutorul cărora avea să conducă teritoriul relativ îngust pe care îl stăpînea“.

[43] D.R.H., B, I, p. 29.

www.dacoromanica.ro

puţin de 8 dregători: vornicul, banul, logofătul, vistierul, purtătorul de sabie (spătarul), comisul, stolnicul şi paharnicul, faţă de numai trei boieri care nu aveau dregătorii [44]. De aici concluzia firească: *majoritatea dregătorilor (cu excepţia postelnicului) au fost introduşi în sfatul domnesc de către Mircea cel Mare*, într-o vreme în care statul feudal Ţara Românească a cunoscut o epocă de consolidare şi organizare mai temeinică.

Este greu de spus cîte din aceste dregătorii au apărut în vremea domniei lui Mircea, care a moştenit, desigur, de la predecesorii săi o parte din dregătorii. Întrucît, la începuturile vieţii feudale de stat, dregătorii reprezentau în primul rînd forma de organizare a vieţii de curte, este de presupus că dregătoriile nu au apărut toate odată, ci, pe măsură ce curtea domnească îşi perfecţiona organizarea, odată cu dezvoltarea şi consolidarea statului feudal.

Apariţia certă în documente a dregătoriilor (care nu corespunde totdeauna cu înfiinţarea lor) este greu de stabilit şi din pricină că multe din documentele emise de cancelaria lui Mircea cel Mare au datări aproximative. Iată ordinea apariţiei dregătorilor pomeniţi în documentele acestei domnii: vornicul, 1389; banul, stolnicul şi vistierul, ⟨1389—1400⟩, logofătul, ⟨1390—1400⟩, paharnicul, ⟨1392⟩, spătarul şi comisul, 1415.

Chiar dacă apariţia în documente a dregătorilor şi înfiinţarea dregătoriilor respective nu sînt sincronice (dealtfel, în nici un document din această vreme nu ni se anunţă înfiinţarea cutărei dregătorii!), nu se poate totuşi admite o diferenţă de timp prea mare între aceste două procese. Fără să neglijăm această constatare, este foarte probabil că unii (nu ştim care) dintre dregătorii amintiţi ca membri ai sfatului domnesc în vremea domniei lui Mircea să fi existat şi înainte, dar ei să nu fi fost amintiţi în sfat decît în această vreme, cînd dregătoriile capătă o importanţă mai mare decît în domniile precedente, şi lucrul acesta merită a fi reţinut.

„Din momentul în care deţinătorii (funcţiilor) de palat ajung să precumpănească în personalul politic al sfatului, putem afirma că ideea unui rol deosebit al domniei fusese primită şi de marea boierime“ [45].

Pentru datarea organizării mai temeinice a sfatului domnesc şi a dregătoriilor în vremea domniei lui Mircea cel Mare putem invoca

[44] *Ibidem*, p. 82. Vezi şi N. Iorga, *Istoria românilor*, III, p. 172 şi 267—268.
[45] B. T. Câmpina, *op. cit.*, p. 289.

www.dacoromanica.ro

informaţia interpolatorului cronicii lui Grigore Ureche, care afirmă că Alexandru cel Bun, contemporanul şi aliatul domnului muntean, „tocmit-au şi boieri mari în svat, de chiverniseala ţării şi a pămîntului Moldovei“ [46]. Cunoscînd faptul că statul moldovean a folosit ca model organizarea mai veche a statului muntean — în primul rînd dregătoriile —, cunoscînd, de asemenea, bunele relaţii dintre domnii celor două ţări, este de presupus că Alexandru cel Bun a împrumutat titlurile şi funcţiile dregătorilor existenţi la curtea domnului Ţării Româneşti.

Ceea ce caracterizează în primul rînd dregătoriile este lipsa unei specializări absolute a atribuţiilor lor, specializare ce se produce numai în aparatul de stat modern. În afară de atribuţiile principale ale dregătoriei pe care o deţineau şi de la care îşi luau numele, fiecare dregător putea îndeplini, din porunca domnului, diverse alte însărcinări: erau trimişi în solii peste hotare, puteau comanda armata, judecau singuri sau în grup pricinile ivite între locuitori, li se încredinţa strîngerea dărilor, participau la hotărnicii etc.

Nediferenţierea atribuţiilor administrative între dregătorii curţii domneşti rezultă şi din faptul că fiecare dintre aceştia putea fi ispravnic (executor) al unei porunci domneşti, indiferent de natura ei. Ispravnic putea fi oricare dintre membrii sfatului, fie că era comis, vornic, logofăt etc.; el îndeplinea, în acest caz, o delegaţie dată ad-hoc de domn şi de sfatul domnesc, care precizau în documentul respectiv limitele competenţei administrative a ispravnicului.

Cu toată lipsa unei specializări absolute a dregătoriilor, la unii mari dregători (banul, logofătul, vornicul, vistierul), predomină atribuţiile de ordin public, în timp ce alţii (postelnicul, paharnicul, stolnicul etc.) au ca sarcini principale prestarea unor slujbe la curtea domnească.

Deosebirea dintre dregătorii feudali şi funcţionarii statului modern constă nu numai în faptul că atribuţiile lor nu erau complet diferenţiate, dar şi în acela că nici un asemenea dregător — mare sau mic — nu avea leafă; veniturile dregătorilor erau realizate de la locuitori în schimbul slujbelor pe care le îndeplineau (judecăţi, strîngerea dărilor, hotărnicii etc.), din răsplătirea slujbei prestate domnului ţării cu „mila“ domnească (danii de ocine, scutiri de dări), din darurile pe care le primeau de la subalterni sau de la diverşi soli străini, ca şi din concedarea de către domnie a veniturilor unor judeţe sau

[46] Grigore Ureche, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, ed. P. P. Panaitescu, ed. II-a, p. 76.

www.dacoromanica.ro

ţinuturi. Aceste venituri erau proporţionale cu importanţa dregătoriei celui care le strîngea, precum şi cu aceea a slujbei prestate. Bunul plac al dregătorilor domniei, care săvîrşeau dese abuzuri, juca şi el un rol de seamă în stabilirea acestor venituri.

La aceste venituri, considerate „legale" în evul mediu, se adăugau apoi o seamă de cîştiguri realizate din abuzurile pe care oricare dregător le putea săvîrşi, precum şi din darurile pe care le primeau de la cei cărora le făceau diverse favoruri.

În secolele XIV—XV o pondere mai mare în cadrul acestor venituri au avut-o dăruirile de ocine, precum şi veniturile (de multe ori în natură) realizate din slujbe.

O dregătorie înfiinţată în mod sigur de Mircea cel Mare este aceea de ban, dregător ce avea în grija sa Banatul Severinului. Faptul acesta rezultă clar din documente: în timp ce Vlaicu-Vladislav — care a stăpînit şi el Severinul — se intitula el însuşi ban de Severin (Banus de Zeurino)[47], Mircea voievod îşi spune „domn al Banatului Severinului"[48], iar dregătoria o încredinţează unui boier al său, Radu ban[49].

Dregătoria a fost deosebit de importantă încă de la înfiinţarea ei, banul îndeplinind atribuţii administrative, militare şi judecătoreşti. Întrucît în unele documente apar ca martori doi dregători purtînd titlul de ban, este de presupus fie că unul îndeplinea atribuţii judecătoreşti şi altul administrative (ca în regatul ungar), fie că unul era ajutorul celuilalt. Banul ocupa în această vreme al doilea loc ca importanţă după vornic, pe care documentele îl definesc ca fiind judele curţii domneşti.

După 1420 — cînd cetatea Severinului a trecut în stăpînirea regatului maghiar — dregătoria de ban dispare din sfatul domnesc.

[47] Hurmuzaki, I/2, p. 144, 148—149, 198; DRH, B, I, p. 12—13, 14—16; DRH, D, I, p. 86, 98, 103.

[48] DRH, B, I, p. 64, 66. În documentele redactate în limba latină, Mircea îşi spune „Seuerini comes" (Hurmuzaki, I/1, p. 44). Domnul poartă titlul de „Banus de Zeuerin" numai în tratatul încheiat cu Sigismund de Luxemburg la 7 martie 1395 (DRH, D, I, p. 138), în timp ce dregătorii cu titlul de ban se întîlnesc de numeroase ori după 1391.

[49] DRH, B, I, p. 31, 77. Vezi şi Ştefan Ştefănescu, *Bănia în Ţara Românească*, p. 44—46, care arată că în timpul domniei lui Mircea începe o nouă etapă în evoluţia băniei, şi B. T. Câmpina, *op. cit.*, p. 290—294.

Încercînd să stabilească data cînd s-ar fi înfiinţat dregătoria de ban de Severin, autorul susnumit socoteşte că ea poate fi pusă în legătură cu dieta regatului maghiar ţinută la Timişoara în toamna anului 1397, sub preşedinţia lui Sigismund de Luxemburg; Mircea ar fi încorporat bănia în organismul administrativ al ţării sale în anii 1398—1400 *(ibidem*, p. 293). Ni se pare mult mai probabil că Mircea a trebuit să numească un locţiitor al său în Banatul Severinului după ce teritoriul Ţării Româneşti a încorporat regiuni întinse precum Dobrogea şi părţile tătăreşti care cunoşteau şi ele o administraţie locală (chefalia şi namestnicul).

www.dacoromanica.ro

La mijlocul secolului al XV-lea existau în Oltenia bani teritoriali ca cei de Tismana, care îndeplineau rolul sudeților. Bănia va căpăta o mare importanță spre sfîrșitul aceluiași secol, cînd ea își va extinde autoritatea asupra Olteniei întregi, fiind deținută de membrii puternicei familii Craiovescu.

Cu privire la numărul și ordinea în care sînt citați membrii sfatului domnesc, va trebui să arătăm că — de regulă — erau invocați ca martori ai unei hotărîri domnești boierii și dregătorii prezenți la luarea hotărîrii respective; de pildă, în privilegiul comercial acordat brașovenilor la 25 august 1413 — cînd domnul se găsea la Cîmpulung — sînt citați ca martori vornicul, logofătul „și alți mulți boieri și cavaleri ai țării noastre, care erau de față cînd se petreceau aceste lucruri" (qui cum hec agerentur erant presentes) [50].

Boierii dregători urmau pe domn în peregrinările sale prin țară, pentru a rezolva diverse probleme; într-un document din 23 nov. 1406 se spune astfel că domnul ajunsese la mănăstirea Tismana „cu toți egumenii mănăstirești și cu toți boierii", aflîndu-se în drum spre Turnu Severin, unde urma să se întîlnească cu Sigismund de Luxemburg [51]. Precum rezultă din acest document, egumenii marilor mănăstiri luau și ei parte la sfatul domnesc.[52]

Constituirea sfatului domnesc aproape exclusiv din dregători spre sfîrșitul domniei lui Mircea cel Mare este semnul cel mai evident al întăririi autorității centrale în această epocă.

Nu putem să nu amintim aici și de faptul că, după moartea lui Mircea, odată cu îngrădirea autorității centrale, reprezentată de domni slabi precum Radu Praznaglava, Alexandru Aldea sau Vladislav al II-lea, rolul și numărul dregătorilor din sfatul domnesc au scăzut vizibil; numărul lor va crește din nou la opt în vremea altei domnii autoritare ca aceea a lui Vlad Țepeș, sfatul domnesc ajungînd să fie format din nou numai din dregători la sfîrșitul secolului al XV-lea.

Legată de organizarea sfatului domnesc este problema *cancelariei domnești*, unde se redactau — sub îndrumarea logofătului — toate hotărîrile sfatului domnesc. Se știe că predecesorii lui Mircea cel Mare au lăsat puține documente scrise, cîteva acte de danie de la Vlaicu-Vladislav și Dan I [52bis]. În schimb, din lunga domnie a lui Mircea

[50] DRH, D, I, p. 200.
[51] DRH, B, I, p. 71.
[52] B. T. Câmpina, *op. cit.*, p. 287.
[52 bis] DRH, B, I, p. 12—21.

www.dacoromanica.ro

ni s-au păstrat 30 de documente interne, ceea ce arată o mai bună organizare a cancelariei domnești [53]. După cum au subliniat cei care au studiat problema, în această epocă se stabilește formularul actelor de cancelarie [54], formular pe care îl vor păstra și urmașii domnului [55].

d) *Organizarea administrativ-teritorială.* Unele aspecte ale acestei probleme le-am discutat deja cînd am vorbit despre așa-numita „fărîmițare feudală"; ne rămîne să spunem cîteva cuvinte despre modul cum era împărțit teritoriul țării și cum se asigura administrația acestuia.

Țara Românească se împărțea într-un număr de subunități administrative denumite județe; așezate în general pe valea unor rîuri, ale căror nume le-au împrumutat (Jiul de Sus = Gorj, Jiul de Jos = Dolj, Olt, Argeș, Dîmbovița, Ilfov, Prahova, Buzău, Ialomița etc.), județele par să continue vechile confederații de obști de dinainte de organizarea statului.

Este greu de spus exact cînd au apărut și s-au organizat județele; cele mai vechi apar în documente în Oltenia: Jaleș (1387), Vîlcea (1392), Gorj (Jiul de Sus) (1406), Motru (1415), județul de Baltă (1428) etc. Cele din Muntenia sînt menționate ceva mai tîrziu: Prahova și Ilfov (1482), Brăila (1487), Pădureț (1498) etc. În secolul al XVIII-lea se păstra tradiția că județele au început a fi „deosebite" de abia de la 1442, ceea ce poate fi un indiciu pentru o mai bună organizare a acestora la începutul secolului al XV-lea, ca și în Moldova.

În documentele din vremea lui Mircea cel Mare județele oltene apar ca avînd un teritoriu bine delimitat, de îndată ce domnul poate ceda mănăstirii Cozia albinăritul din județul Vîlcea la ⟨1392⟩ sau mănăstirilor Tismana și Vodița cîte 400 de găleți de grîu din județul Jaleș la 1387.

Din documentele rămase de la Mircea cel Mare rezultă că în fruntea județelor din Oltenia se găseau așa-numiți sudeți sau

---

[53] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 179—183 (unde cancelaria domnească este trecută la par. *Cultura)*; Corneliu Tamaș, *Cancelaria domnească în timpul lui Mircea cel Bătrîn* („Historica", III, 1974, p. 111—120) și Damian P. Bogdan, *Cancelaria lui Mircea cel Mare* („Rev. de istorie", 1986, nr. 7 și 8).

[54] După B. T. Câmpina, *op. cit.*, p. 287, ar fi vorba despre *„fixarea în scris a regulilor juridice cu privire la proprietatea feudală"*, aceasta fiind principala atribuție a domniei și a sfatului domnesc.

[55] Respectarea formularului stabilit de cancelaria lui Mircea de către urmașii săi rezultă în chip limpede din compararea unui document emis de această cancelarie cu unul eliberat, de pildă, de Vlad Dracul; asemănarea este evidentă. Despre formularul documentelor vezi D. P. Bogdan, *Diplomatica slavo-română din secolele XIV și XV*, Buc., 1938, p. 59 și urm.

www.dacoromanica.ro

judeţi [56]. Termenul sudeţ — ca şi sudstvo, cum este numit judeţul în Ţara Românească — derivă de la cuvîntul slav (сѣдити=a judeca, ceea ce arată că sudeţii erau mai marii judeţelor, asupra cărora aveau şi drept de judecată, pe lîngă acela de a administra şi a strînge dările; aşa se explică faptul că în numerase scutiri de dări acordate unor sate ale mănăstirilor şi boierilor amestecul sudeţilor era oprit de domnie.

Din documentele epocii nu rezultă cu prea multă claritate care era numărul slujbaşilor ce asigurau administraţia judeţelor; documentele de scutiri fiscale acordate satelor unor mănăstiri sau ale unor boieri vorbesc adeseori despre sudeţi (judecători), rabotnici, globnici sau alţi boieri mari şi mici „trimişi după milele şi muncile domniei mele“ [57], ceea ce dovedeşte că reprezentanţii domniei şedeau în anumite centre sau curţi, de unde erau trimişi în sate pentru perceperea dărilor sau muncilor cuvenite domniei.

Aceşti slujbaşi mărunţi erau denumiţi după darea pe care o strîngeau: dijmari, găletari, fînari, vinăriceri etc. Curtenii respectivi îndeplineau, după nevoi, funcţiile amintite; întrucît dările nu se strîngeau toate în acelaşi timp, se înţelege că o slugă domnească putea fi găletar la vremea secerişului, fînar la cositul fînului sau vinăricer toamna cînd se făcea vinul, purtînd la timpul respectiv numele dării pe care o percepea [58].

---

[56] La 1406 este amintit astfel jupan Brata sudeţul Jiului (Gorj), care urma să facă o hotărnicie a moşiilor mănăstirii Tismana (DRH, B, I, p. 68). Sudeţii sînt enumeraţi printre primii dregători şi slujbaşi al căror amestec era interzis în satele scutite de domnie *(ibidem*, p. 47, 64 passim). Ideea a fost susţinută şi de P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 118. Recenzînd această lucrare, C. C. Giurescu îşi exprima opinia că judeţele muntene ar fi fost conduse de pîrcălabi, „dregători de caracter, în primul rînd, militar“ *(În legătură cu Mircea cel Bătrîn*, în RIR, 1945, p. 418). În realitate, prezenţa pîrcălabilor era legată de existenţa cetăţilor. ei fiind amintiţi în Ţara Românească numai la Cetatea Dîmboviţei (1368), cetatea Teleajen (1474) şi cetatea Poienari (începînd de la 1507); în restul judeţelor ei nu sînt menţionaţi, astfel încît nu există dovezi că ei ar fi îndeplinit în Ţara Românească rolul important pe care îl aveau în Moldova, aşa cum susţine C. C. Giurescu.

Cît priveşte pe pîrcălabii de oraşe (amintiţi la Piteşti, Tîrgşor, Tîrgovişte şi Tîrgu Jiu), aceştia erau reprezentanţii domniei în oraşe (nu în judeţe), avînd în atribuţia lor în primul rînd strîngerea veniturilor cuvenite domniei şi apoi participarea la judecarea pricinilor privind pe locuitorii oraşelor. La 1451 sînt amintiţi astfel, într-o poruncă referitoare la vămile interne, *„pîrcălabii de oraşe, unde sînt tîrguri“*, care se ocupau de aceste vămi (DRH, B, I, p. 187). Vezi şi N. Stoicescu, *Sfatul domnesc şi marii dregători*, p. 215—216, unde se dovedeşte netemeinicia opiniei lui C. C. Giurescu despre rolul pîrcălabilor în Ţara Românească.

[57] DRH, B, I, p. 58, 65.

[58] În recenzia făcută lucrării lui P. P. Panaitescu, amintită mai sus, C. C. Giurescu susţinea, dimpotrivă, că exista „o armată întreagă de agenţi locali, avîndu-şi reşedinţa nu numai în capitalele de judeţ şi în celelalte tîrguri, dar şi în foarte multe sate... Tehnica fiscală a statului medieval impune prezenţa în sate a unor numeroşi agenţi“, ceea ce este, evident, exagerat (RIR, 1945, p. 421).

www.dacoromanica.ro

Nu trebuie să omitem din prezentarea noastră faptul că majoritatea teritoriului țării se autoadministra, satele — libere sau aservite — prin juzii lor, iar orașele prin consiliile orășenești.

Pentru a ilustra lipsa de mijloace proprii locale în stare să asigure ordinea feudală, deosebit de grăitoare ni se pare porunca adresată de domn la <1407> satelor mănăstirii Tismana să fie „în supunere pentru toate slujbele și dăjdiile" față de mănăstire; totodată, Mircea asigură pe locuitori că nimeni dintre boierii săi nu are voie să se amestece în satele respective, recomandîndu-le o metodă uimitoare pentru a-și face singuri dreptate: „cine ar umbla printre voi, dintre boierii domniei mele, ca să ia sau să vă tragă la alte munci, pe oricine să-l loviți la cap" [59].

În concluzie, nu se poate vorbi încă, în această vreme, de un aparat administrativ prea dezvoltat. De altfel, de un asemenea aparat nici nu era încă nevoie: majoritatea țăranilor trăiau în obști libere, care se autoadministrau, exploatarea feudală era încă destul de ușoară, fiind la începuturile ei, iar exploatarea fiscală era redusă la dări în natură reprezentînd 1/10 din produse și la unele munci întîmplătoare. Din aceste motive nu era necesar un aparat de represiune prea numeros, iar în țară exista un anume *echilibru social*, încurajat și de autoritatea domnului.

e) *Organizarea armatei.* Este o problemă care a stîrnit vii dispute în istoriografia noastră, aceasta deoarece unii istorici au susținut că boierimea deținea în această vreme monopolul armelor, iar țărănimea — îndeosebi cea aservită — era exclusă de la participarea la luptele pentru apărarea țării [60]. În ultima vreme s-a dovedit însă că o asemenea teză este greșită; în realitate, *țărănimea a dus greul luptelor*, ea alcătuind temelia oștirii (așa-numita „oaste cea mare"), încă de la începuturile statelor feudale Țara Românească și Moldova [61].

[59] DRH, B, I, p. 71—72. Nu intenționăm să susținem că acesta era singurul mijloc utilizat de domnie pentru a ține în frîu tendințele acaparatoare ale boierimii și a stabili un anumit echilibru social, atît de necesar într-o perioadă în care țara era amenințată din exterior. Poruncile domnești rămase de la Mircea cuprind și amenințarea că cel care nu le va respecta „va primi mare rău și urgie de la domnia mea", „pedeapsă și urgie de la domnia mea" sau chiar că urma „să moară în urgia domnească" (DRH, B, I, p. 61, 65, 67, 79, 81). Nu știm însă dacă aceste amenințări au fost puse în practică sau dacă erau formulate numai pentru a intimida pe cei nesupuși, așa cum pare mai probabil.

[60] Ideea aparține lui B. T. Câmpina, fiind reluată în *Istoria României*, II, Buc., 1962, p. 474. Vezi și B. T. Câmpina, *Scrieri istorice*, p. 254, unde se vorbește de „precumpănirea absolută a mijloacelor militare boierești".

[61] Vezi îndeosebi N. Stoicescu „*Oastea cea mare*" *în Țara Românească și Moldova (secolele XIV—XVI)*, în vol. *Oastea cea mare*, Buc., 1972, p. 34—38.

www.dacoromanica.ro

Termenul de „oastea cea mare" apare în documente la începutul secolului al XV-lea, în vremea domniei lui Mircea cel Mare; la <1407—1418>, domnul Țării Românești scutește pe locuitorii satului Ciulinița-Buzău al mănăstirii Snagov de dări și slujbe față de domnie „afară de singură oastea cea mare să se ridice pentru domnia mea" [62]. Îndatorirea de a face „oastea cea mare" este menționată și în alte două scutiri acordate cam în aceeași vreme de către Mircea cel Mare: prima, din 11 mai 1409, privește satul Pulcovți al mănăstirii Strugalea, deci un sat cu locuitori aserviți, iar cea de-a doua, din 10 iunie 1415, se referă la satele Bala și Prislopul, aparținînd unor boiernași din județul Motru, scutiți de dări și slujbe, obligați „numai la oastea cea mare să se pregătească, iar alta nimic mai mult" [63]. Din textul acestor documente rezultă că „oastea cea mare" cuprindea atît pe locuitorii liberi, cum erau boiernașii olteni, cît și pe țăranii aserviți.

În alte două documente din vremea domniei marelui Mircea se utilizează noțiunea de „oaste" (fără „cea mare") în scutirile similare de dări și slujbe acordate unor „slugi" domnești sau unor locuitori din Tîrgoviște [64], deci categorii sociale asemănătoare acelora care alcătuiau „oastea cea mare". Subliniem faptul că diecii cancelariei domnești nu făceau o diferență netă între cele două noțiuni, folosindu-le pe amîndouă în cazuri similare. Ținînd seama de această constatare, este greu de separat obligația de „oaste" de aceea de „oastea cea mare", care aveau, pentru oamenii epocii respective, sensuri asemănătoare.

Din documentele cercetate rezultă că, la începutul secolului al XV-lea, *participarea la „oastea cea mare" constituia o obligație a tuturor locuitorilor țării*, inclusiv a țăranilor aserviți; prin privilegiile acordate unor boieri sau mănăstiri, domnul renunța la strîngerea dărilor și la prestarea slujbelor datorate puterii centrale, dar nu renunța la obligația țăranilor aserviți de a participa la apărarea țării în caz de mare primejdie, obicei pe care îl vor respecta toți domnii Țării Românești de pînă la 1533, deci pînă la instaurarea dominației otomane.

„Peste domnia efemeră, peste boierimea divizată și nu totdeauna supusă, poate chiar peste tăcuta țărănime, care, murind la chemarea domnului — un Mircea, un Vlad Țepeș, un Ștefan cel Mare — pentru sfoara ei de moșie, apăra bunuri mult mai mari și mai durabile decît

[62] DRH, B, I, p. 74.
[63] *Ibidem*, p. 76, 81—82.
[64] *Ibidem*, p. 51, 84, 103.

www.dacoromanica.ro

le poate spune limba de toate zilele, dar care sînt grăitor cuprinse în formulele de „oastea cea mare" sau „oastea țării" [65]. *„Oastea cea mare" sau „oastea țării" a constituit una din particularitățile cele mai semnificative ale feudalității militare românești.*

„Sîntem deci — spunea Nicolae Iorga—, sub raportul guvernării, mai sus decît cele mai multe țări din Europa. Cu instituțiile de acolo, turcii ar fi trecut peste noi; dacă am rămas noi singuri și nu ne-am confundat, cum se mai crede de toată lumea, într-un fel de robie otomană, de care ne-am fi eliberat numai în secolul al XIX-lea, aceasta se datorește faptului că eram o comunitate militară strîns legată, răspunzînd la fiecare poruncă a domnului" [65 bis].

Pe lîngă participarea la „oastea cea mare", țărănimea își aducea contribuția la apărarea țării și prin îndeplinirea unor munci la repararea și construirea cetăților, ca și prin paza hotarelor țării, încredințată satelor de plăieși.

Ținînd seama de faptul că noțiunea de „oastea cea mare" apare în documente la începutul secolului al XV-lea, s-a emis opinia că Mircea cel Mare ar fi organizat această instituție între anii 1398—1409, „deci după lupta de la Rovine", pentru a face față atacurilor turcești; de abia în această vreme „a devenit necesară o schimbare a organizării militare în ansamblul ei". Tot astfel, s-a mai afirmat că „în primul deceniu al veacului al XV-lea la oaste încep să fie chemați sistematic membri ai categoriilor sociale, boiernași și țărani liberi care rareori fuseseră mobilizați în războaiele din veacul anterior" [66].

Problema ni se pare prea importantă pentru a nu zăbovi puțin asupra ei. Fără îndoială că acest mare comandant de oști care a fost Mircea voievod a trebuit să ia unele măsuri pentru o mai bună organizare a armatei sale; fără această mai bună organizare, cu toată price-

---

[65] Valentin Georgescu, *Instituțiile statelor românești de-sine-stătătoare*, în vol. *Constituirea statelor feudale românești*, Buc., 1980, p. 234.

[65 bis] N. Iorga, *Paralelisme și inițiative de istorie universală la români*, București, 1939, p. 10.

[66] *Istoria României*, II, p. 376. Vezi și B. T. Câmpina, *op. cit.*, p. 291, unde se afirmă că „oastea cea mare s-a întemeiat curînd după 1397". Cînd afirmă acest lucru, autorul are în vedere reforma militară a lui Sigismund de Luxemburg din 1397, cînd s-a înființat „militia portalis", compusă din oștenii pe care trebuia să-i furnizeze țara după numărul porților (unități fiscale), reformă ce ar fi servit de model lui Mircea *(ibidem*, p. 292—293).

Mai întîi, „oastea cea mare" nu are nimic comun cu „militia portalis"; echivalentul său este „exercitus generalis"; în plus, domnul Țării Românești nu avea nevoie de un model străin pentru „prefacerea instituțiilor țării după 1397". Este apoi greu de stabilit o legătură între întemeierea băniei și organizarea „oastei celei mari"; atîta timp cît teritoriul întregii țări era expus prădăciunilor azapilor și acîngiilor, ce rost avea să se înființeze „oastea cea mare" mai întîi în Oltenia, așa cum afirmă autorul amintit la p. 293?

www.dacoromanica.ro

perea sa de comandant și vitejia oștenilor săi, victoriile sale împotriva puternicelor oști otomane nu ar fi fost posibile. Nu ni se pare însă că măsurile sale în acest domeniu au putut duce la schimbarea „în ansamblu" a organizării militare pe care Mircea o moștenise de la predecesorii săi, ci doar la îmbunătățirea organizării acesteia, ținînd seama de noile împrejurări cărora trebuia să le facă față (în primul rînd primejdia otomană) și la precizarea în scris a îndatoririi mai vechi (amintită încă de la 1374) a tuturor locuitorilor de a lua parte la apărarea țării. De aceea ni se pare că afirmațiile de mai sus sînt puțin exagerate. În plus, măsurile luate de Mircea cel Mare în acest domeniu nu pot fi datate cu precizie, astfel încît nu se poate susține că au fost întreprinse numai după lupta de la Rovine. Dacă ar fi fost așa, ne întrebăm nedumeriți: cu cine a cîștigat Mircea victoria de la Rovine? Numai cu cetele boierilor? Imposibil!

*

Constituirea domniei și a statului feudal a făcut necesară apariția și dezvoltarea unui aparat care să asigure administrarea țării în timp de pace, strîngerea dărilor și, totodată, să facă față unor amenințări externe neprevăzute, deoarece ridicarea întregii țări la arme cerea timp și se realiza destul de greu. Astfel au apărut și s-au dezvoltat, pe lîngă oastea mai veche de țărani liberi, pe care o putea chema sub arme numai domnul țării, comandantul ei suprem, alte două categorii de ostași: cei care alcătuiau anturajul domnului, curtea sa și aparatul administrativ-militar, și cetele boierilor, formate din „slugile" acestora, care asigurau administrarea domeniilor lor în timp de pace și în fruntea cărora boierii veneau la război; aceste două categorii din urmă vor alcătui așa-numita „*oaste cea mică*" a țării.

Existența cetelor marilor boieri este atestată de izvoarele vremii; faptul că marii boieri au putut întreține ani de zile lupte feudale interne după moartea lui Mircea sau a lui Alexandru cel Bun constituie o dovadă certă că asemenea cete au ființat în ambele țări; este greu însă de precizat care va fi fost ponderea lor în oastea țării.

„Curtea fiecărui mare boier era un mic centru militar, în jurul căreia se strîngea ceata lui militară, din a căror acumulare se alcătuia oastea boierească a domniei. Intensitatea legăturii militare, buna rînduială în unificarea dificilă a acestor cete și asigurarea unor imperative supreme în conducerea luptei erau tot atîtea probleme gingașe de rezolvat în structurarea feudală a acțiunilor armate. Personali-

www.dacoromanica.ro

zarea relației militare între domn și boierii săi se materializa prin daniile domnești pentru „slujbă dreaptă și credincioasă", la nevoie și „cu sînge vărsat" [67]

Începînd din vremea domniei lui Mircea, la aceste categorii de ostași de țară s-a adăugat un număr redus de mercenari sau lefegii. Nu insistăm aici asupra acestor categorii de oșteni, prezentate pe larg în alte lucrări apărute în ultima vreme [68].

Un alt mare merit al lui Mircea voievod este acela de a fi completat sistemul defensiv al Țării Românești prin construirea celor două puternice cetăți de la Dunăre: Turnu și Giurgiu. Din aceeași epocă datează și unele fortificații sătești, ca cele de la Coconi, jud. Giurgiu și Frumoasa, jud. Teleorman [69].

f) *Organizarea fiscală.* Întrucît această problemă a fost cercetată într-un studiu separat [70], nu vom insista prea mult asupra ei.

Documentele vremii marelui Mircea cuprind numeroase știri despre obligațiile locuitorilor Țării Românești față de puterea cen-

[67] Valentin Georgescu, *op. cit.*, p. 232.

[68] N. Stoicescu, *Structura organizatorică a oștilor țărilor române în secolele XIV—XVIII*, în vol. *Armata și societatea românească*, Buc., 1980, p. 172—177; idem, *Contribution à l'histoire de l'armée roumaine au Moyen Âge* (RRH, 1967, nr. 6, p. 731 —763).

Trebuie să mai amintim aici și faptul că unii istorici, începînd cu N. Bălcescu, atribuiau lui Mircea Voievod meritul de a fi organizat armata permanentă a țării: „lui Mircea i se dă cinstea de întemeietorul armatei românești; el a așezat cea dintîi piatră a acestei întocmiri; el cel dintîi dădu pilda de o armată... permanentă; armată care, sub următorii (= urmașii) săi, se desăvîrși mai mult și se mări" *(Scrieri militare alese*, Buc., 1957, p. 542).

Opinia lui N. Bălcescu a fost acceptată de unii autori ca Ioan Brezoianu, *Vechile instituții ale României*, Buc., 1882, p. 18 sau Constantin Olteanu, *Considerații cu privire la geneza armatei permanente în România* („File din istoria militară a poporului român", 3, 1975, p. 10 și 14), care afirmă: „momentul Mircea cel Bătrîn a constituit o etapă importantă în organizarea unei oștiri cu caracter permanent" și că „oastea cea mică avea un caracter permanent".

Opinia revoluționarului democrat a fost respinsă însă cu argumente convingătoare de doi din marii noștri istorici: A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, IV, Buc., 1896, p. 135 și N. Iorga, *Istoria armatei românești*, I, Buc., 1910, p. 61.

În ce ne privește, credem că nu poate fi vorba de o oștire permanentă în sensul modern al cuvîntului decît din momentul în care această oștire a fost formată în mare parte din mercenari, obligați să stea tot timpul sub arme. „Oastea cea mică" — fiind alcătuită din „slugile" și curtenii domnului, ca și din boieri cu cetele lor — nu poate fi considerată decît cel mult o oaste semi-permanentă; nu trebuie să uităm că, în timp de pace, „slugile" și curtenii îndeplineau sarcini administrative sau fiscale și deveneau ostași numai în caz de nevoie. Din acest punct de vedere, situația este asemănătoare cu aceea din alte state vecine, unde „slujitorii militari erau numiți în timp de pace în diverse posturi administrative..., iar în timp de război încălecau și plecau în campanie" (B. Grekov, *Țăranii în Rusia*, Buc., 1952, p. 480—481).

[69] Vezi mai jos cap. *Ctitoriile epocii lui Mircea cel Mare.*

[70] C. C. Giurescu, *Organizarea financiară a Țării Românești în epoca lui Mircea cel Bătrîn*, Buc., 1927 (extras din AARMSI, 1926—1927). Autorul a reluat problema în studiul *Despre vechea organizare fiscală a Țării Românești în secolul al XIV-lea*, apărut în vol. său *Probleme controversate în istoriografia românească*, Buc., 1977, p. 9—12, în care a încercat să demonstreze că, încă din această vreme, exista un aparat administrativ-fiscal foarte dezvoltat, ceea ce ni se pare exagerat, așa cum am arătat mai sus.

www.dacoromanica.ro

trală, obligaţii înglobate sub numele general de dări sau dăjdii, munci şi slujbe [71], care alcătuiau, toate, veniturile domniei.

Dijmele se încasau în primul rînd din cereale, darea respectivă purtînd numele de cîblă sau găleată, după unitatea de măsurat capacitatea cu care se percepea [72] ; urmau apoi dijmele din oi şi porci, denumite vama oilor şi vama porcilor [73], iar în traducerea latină a documentelor slavone, zeciuiala din oi şi din porci [74]; darea din albine, care consta din miere şi ceară, se numea albinărit sau vama din stupi [75]; locuitorii care pescuiau în Dunăre plăteau venitul domnesc sau vama peştilor, numită şi ea uneori zeciuială [76], iar de la cei care cultivau viţa de vie se percepea vinăriciul, numit în traducerea latină a unor documente zeciuială din vii [77].

O obligaţie mai greu de precizat este aceea denumită „caşcavale", care apare într-o scutire de dări acordată unui sat din regiunea Buzău [78]. Întrucît domnul a făcut numeroase danii de burdufe de brînză şi de caşcavale din „casa" sa mănăstirilor Cozia şi Tismana, este vorba probabil de dijma încasată de la stînele aflate în munţii Olteniei.

Din documentele epocii lui Mircea Voievod şi din acelea ale urmaşilor săi (cînd situaţia în acest domeniu nu s-a schimbat) rezultă că principalele venituri ale domniei erau realizate în produse animale şi vegetale cu care se aproviziona curtea domnească.

---

[71] DRH, B, I, p. 41, 51, 59.

[72] *Ibidem*, p. 24, 27, 35, 41, 44. Uneori această dare se numeşte jitărit *(ibidem*, p. 29, 51, 57). În ultimul document — păstrat în traducere veche — termenul se explică astfel: „adecă de cluciari care strîng pîinea domnească".

[73] DRH, B, I, p. 29, 51, 57.

[74] *Ibidem*, p. 38.

[75] *Ibidem*, p. 44, 57, 64. C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 19, afirmă că toate dările în natură (din grîne, vin, miere, ceară etc.) se numeau dijme. În realitate, dijma sau dijmăritul era o dare separată, care apare în zeci de documente alături de vama oilor, vama porcilor, albinărit, găletărit, vinărici; nici una din aceste dări nu este înglobată în termenul general de dijme (DRH, B, I, p. 84, 114, 116, 129, 151, 152, 163, 166 passim). Din unele documente ar rezulta că dijma era darea din produsele pămîntului; la 3 april. 1480, într-o poruncă dată mănăstirii Tismana, se specifică: „oricine va ara, el să-şi plătească dijma" *(ibidem*, p. 277—278).

[76] *Ibidem*, p. 18, 54, 57, 65.

Documente mai tîrzii, de după mijlocul secolului al XV-lea, amintesc — în afară de vama de peşte — şi o taxă denumită perper, plătită de cei care încărcau care de peşte din bălţile Dunării (DRH, B, I, p. 224—225). Nu ştim dacă darea respectivă se plătea şi în vremea domniei lui Mircea, cînd nu este menţionată în hrisoavele domneşti. Vezi C. C. Giurescu, *An Old Roumanian Tax with a Byzantine Name: „Pîrpărul"* („The Journal of European Economic History", 1972, nr. 1, p. 121—127) şi idem, *Istoria pescuitului şi a pisciculturii în România*, Buc., 1964, p. 279—281, care susţine că este vorba de o dare anterioară întemeierii Ţării Româneşti.

[77] DRH, B, I, p. 29, 38, 51, 57.

[78] *Ibidem*, p. 74.

www.dacoromanica.ro

Din documente rezultă că nu erau scutite de dijmă nici alte produse realizate; la <circa 1392> mănăstirea Tismana primea dreptul de a încasa „zeciuială de aramă" de la roţile lui Ciop Hanoş de la Bratilov [79].

Din documente mai tîrzii rezultă că strîngătorii de dări primeau o parte din produsele recoltate; astfel, două slugi domneşti trimise de la curtea dumnească să strîngă găleţile de grîu domneşti din judeţul Brăila urmau să primească fiecare cîte 4 găleţi „să le ajungă la amîndoi 8 găleţi" [80].

Neavînd prea multe nevoi pentru stat sau pentru curtea sa, [80bis] domnul ceda adeseori veniturile sale din unele judeţe mănăstirilor mari ale ţării, precum era Cozia, ctitoria sa, care primea, la <1392> dreptul „în judeţul Vîlcea, pe fiecare an, să-şi adune călugării albinăritul, să le fie mierea pentru nevoia mănăstirii, iar ceara să fie pentru biserică" [81]. Începînd de la 27 iunie 1387 mănăstirile Tismana şi Vodiţa primeau dreptul de a lua în fiecare an de la găletari cîte 400 de găleţi de grîu din judeţul Jaleş, [82] ceea ce dovedeşte că acest judeţ mic producea cel puţin 4000 de găleţi de grîu.

Dacă pentru dările în natură lucrurile sînt mai simple, mai complicată ni se pare a fi problema dării în bani, numită bir, şi aceasta deoarece asupra scopului înfiinţării sale există opinii diferite.

Data apariţiei birului este greu de fixat cu precizie; oricum, el exista în vremea domniei lui Mircea voievod de îndată ce, într-un document emis de fiul şi asociatul său, Mihai, la <1417—1418>, acesta scuteşte 10 case din Tîrgovişte ale mănăstirilor Cozia şi Cotmeana de toate dările şi angariile, „numai birul şi oastea şi să lucreze la moară" [83].

---

[79] *Ibidem*, p. 41.

În afară de ţărani — liberi sau aserviţi — erau impuşi la anumite obligaţii şi robii ţigani. De regulă, însă, aceste obligaţii erau cedate de domnie proprietarului feudal, de obicei mănăstire. Astfel, cele 40 de sălaşe de ţigani ale mănăstirii Tismana urmau „să fie slobozi de toate muncile şi dările şi veniturile" domneşti (DRH, B, I, p. 106), iar cei 300 de ţigani dăruiţi de marele Mircea mănăstirii Cozia erau obligaţi „să dea dajdie şi să slujească mănăstirii", fără altă specificare *(ibidem*, p. 111).

[80] *Ibidem*, p. 330.

[80 bis] După cum remarca A. D. Xenopol, în evul mediu nu se cheltuia nici o sumă pentru îmbunătăţirea stării ţării sau a locuitorilor săi; „armata slujea pe socoteala ei; bisericile şi cele cîteva şcoli aveau averile şi veniturile lor; de drumuri nu se îngrijea nimeni; puţinii funcţionari erau consideraţi ca slugi ale domnului, deci plătiţi de el din veniturile sale, cărora le conceda unele din ele. Ţara părea că nu are nevoie de nimic; de aceea nici un ban nu era cheltuit în folosul ei" *(Istoria românilor*, III, ed. a III-a, p. 160).

[81] DRH, B, I, p. 44.

[82] *Ibidem*, p. 24, 35, 41.

[83] DRH, B, I, p. 84.

www.dacoromanica.ro

Birul era plătit de toţi locuitorii, cu excepţia celor scutiţi. Cuantumul său era fixat după averea contribuabililor, prin sistemul aşa-numit al cislei; într-un document din 1441 este amintit birul datorat de cnezi (oameni liberi şi proprietari) şi de „săraci“ [84].

Vămile constituiau un venit special al domniei, care percepea o taxă de pe toate mărfurile ce intrau sau ieşeau din Ţara Românească. După cum rezultă din privilegiul acordat de Mircea negustorilor braşoveni la 6 aug. 1413, existau trei feluri de vămi: vama de intrare, ce se plătea la Rucăr, vama de desfacere a produselor şi vama de ieşire din ţară, care se plătea la Vadul Dunării „dintr-o sută, trei“ (aşa-numita „tricesima“) [85]. Cuantumul vămilor se fixa proporţional cu valoarea mărfurilor şi era comunicat vameşilor prin ordine domneşti.

Unele din aceste vămi erau concedate de domn marilor mănăstiri ale ţării; astfel, la 28 mart. 1415, Mircea dăruieşte mănăstirii Cozia — ctitoria sa — vama zisă „de la Genune“, adică de la Cîineni, pe Valea Oltului [86].

Ne lipsesc ştiri privind veniturile realizate de domn din încasarea vămilor; sumele vor fi fost destul de însemnate de îndată ce în a doua jumătate a secolului al XVI-lea domnul Ţării Româneşti realiza din vămi un venit anual de 60.000 de scuzi de aur [87].

În afară de obligaţiile în natură şi în bani, existau numeroase altele *în muncă*, amintite în documente cu numele generic de „slujbe“ sau „munci“ (rabotah, în textul slav). Slujbaşii care vegheau la îndeplinirea acestor munci se numeau rabotnici şi ei apar adeseori în documentele epocii lui Mircea [88].

Principalele obligaţii de acest gen erau transporturile pentru domnie, numite în documente povoda şi podvoada [89]. După opinia specialiştilor, povoda ar echivala cu cărăturile pe cai, iar podvoada

---

[84] *Ibidem* p. 166. Vezi D. M:oc, *Originea şi funcţiile birului în Ţara Românească pînă la sfîrşitul veacului al XV-lea*, în *Studii şi referate privind istoria României*, I, Buc., 1954, p. 641—662; idem, *Despre modul de impunere şi percepere a birului în Ţara Românească pînă la 1632* (SMIM, II, 1957, p. 49—116).

[85] DRH, D, I, p. 200. În alte documente se precizează că vămile erau la tîrguri, la vaduri şi la munte (P. P. Panaitescu, *op. cit.* p. 123). Este foarte probabil că taxele vamale datorate de braşoveni au fost stabilite de Mircea cel Mare; aceasta este concluzia ce se degajă din porunca adresată vameşilor din Prahova de Dan al II-lea, care recunoaşte că: „legea care a fost pusă de Mircea voievod aceeaşi lege o dă şi domnia mea braşovenilor“ (DRH, B, I, p. 101).

[86] DRH, B, I, p. 79. Din documente mai tîrzii, rezultă că mănăstirea avea dreptul de a-şi pune aici proprii săi vameşi *(ibidem*, II, p. 140).

[87] *Călători străini despre ţările române*, III, p. 14.

[88] DRH, B, I, p. 57, 65, 80.

[89] *Ibidem*, p. 51, 57, 58, 65, 80—81.

www.dacoromanica.ro

cu transporturile în carele trase de boi [90] (Editorii documentelor din colecţia DRH le-au tradus prin cărături şi podvoade).

Existau apoi o serie de alte obligaţii în muncă, dintre care: cositul şi transportul fînului la grajdurile domneşti, lucrul la morile domneşti sau obligaţia de a pescui trei zile pe an moruni pentru domnie, obligaţie specifică pentru unele sate din apropierea Dunării [91].

Între obligaţiile în muncă apare adeseori posada [92], despre originea şi semnificaţia căreia s-au purtat lungi discuţii. După cele mai îndreptăţite opinii, posada era obligaţia de a face de pază la punctele obligate de trecere care se numeau posăzi [93].

Uneori obligaţia de posadă a ţăranilor din regiunea de margine a Ţării Româneşti era concedată de domn unor mănăstiri. Astfel, la <1407>, Mircea cel Mare porunceşte satelor aflate sub stăpînirea mănăstirii Tismana să fie „în supunere despre toate slujbele şi dăjdiile şi de posadă" [94]. Întrucît din documente mai tîrzii aflăm că locuitorii satelor din preajma mănăstirii păzeau mănăstirea cu rîndul „zi şi noapte", rezultă că posada de la <1407> constituia obligaţia de pază [95].

g) *Organizarea judecătorească.* Este un domeniu despre care documentele din vremea lui Mircea cel Mare nu ne spun nimic; toate hrisoavele şi poruncile păstrate din această epocă se referă numai la danii de pămînturi şi de alte bunuri sau la scutiri de dări, nici unul la vreun proces dezbătut în faţa domnului.

Din documente mai tîrzii rezultă că judecătorul suprem al ţării era domnul, care judeca toate pricinile aduse în faţa sa şi a sfatului

---

[90] C. C. Giurescu, *Două vechi obligaţii fiscale româneşti: cărăturile pe cai şi podvoadele cu boi* (RIR, 1947, p. 229—232); I.C. Chiţimia, *Histoire et sémantique des deux termes slaves: povoz et podvod chez les Slaves et chez les Roumains* („Slavia", 1949—1950, p. 349—361).

[91] DRH, B, I, p. 74, 76, 84, 103, 112, 116.

[92] DRH, B, I, p. 66, 103, 114.

[93] La 1674 se spune că se număraseră „aici la posadă, în straja vămii de la Rucăr şi Dragoslavele" nişte animale ce urmau a fi trecute în Transilvania (N. Iorga, *Studii şi documente*, X, p. 153). Păzitorii posadei se numeau uneori şi posădari. Vezi C. N. Plopşor, *Posadă, posădar* („Oltenia", I, 1940, p. 173—175). Vezi şi M. Sînzianu, *Despre posadă* (RIR, 1934, p. 306—309); V. Costăchel, *Les immunités dans les Principautés Roumaines aux XIVème siècle*, Buc., 1947; Constantin Turcu, *Contribuţii la cunoaşterea posadei* („Studii şi cerc. ştiinţifice", ştiinţe sociale, Iaşi, 1954, nr. 3—4, p. 401—418); Ştefan Olteanu, *Lupta pentru libertate şi independenţă a poporului nostru în secolele XIV—XVI, oglindită în două instituţii medievale româneşti: posada şi munca la cetate* („Carpica", 1977, p. 41—50).

[94] DRH, B, I, p. 72.

[95] Vezi N. Stoicescu, *Despre organizarea pazei hotarelor în Ţara Românească în sec. XV—XVII* (SMIM, IV, 1960, p. 205), unde se arată că uneori obligaţia de pază se numea viglu.

www.dacoromanica.ro

domnesc în conformitate cu „legea ţării" sau „obiceiul pămîntului", moştenit de la obştile sătești [96].

Pricinile mărunte din ţară erau rezolvate de sudeţi (judecători) şi vornici, care sînt menţionaţi în documentele rămase de la Mircea voievod.

Principalul venit al domniei realizat din judecăţi erau gloabele, care sînt trecute între „slujbele şi dăjdiile mari şi mici", alături de vama oilor, vama porcilor, găleată, vinărici, cărături şi podvoade [97]. Cei care le percepeau se numeau globnici şi apar în unele scutiri de dări alături de sudeţi[98], ceea ce arată că cele două categorii de slujbaşi acţionau împreună: sudeţul judeca, iar globnicul încasa amenda sau gloaba, plătită de obicei în animale.

*

În *concluzie*, considerăm că cititorii au înţeles din paginile precedente faptul că Mircea cel Mare a moştenit de la predecesorii săi un stat tînăr şi independent, avînd însă — ca toate statele noi — o organizare incipientă, care a cunoscut sub conducerea sa o serie de reforme ce au dus la consolidarea acestei organizări. Acest fapt constituie unul din cele mai de seamă merite ale marelui voievod, cu nimic mai prejos decît eroica sa luptă pentru asigurarea independenţei statului. Se înţelege de la sine că marile victorii ale oştilor Ţării Româneşti din această vreme nu ar fi fost posibile dacă domnul acesteia nu ar fi dispus de un stat puternic, capabil să se apere. În plus, măsurile luate în acest domeniu au dus la creşterea deosebită a prestigiului domnului.

În încheiere mai trebuie să lămurim problema privind durabilitatea măsurilor luate de Mircea cel Mare, aceasta deoarece au fost unii autori care au susţinut că principalele „reforme" ale domnului ar fi dispărut după moartea sa, întrucît „boierimea a refuzat să mai îngăduie sistemul iniţiat de Mircea (chiar în limitele destul de înguste pe care el însuşi le adoptase)" [99]. Chiar dacă urmaşii lui Mircea nu s-au ridicat la înălţimea marelui voievod şi nu au reuşit să se impună în faţa boierimii care le-a îngrădit parţial puterea, nu se poate susţine că măsurile de întărire a statului luate de domn nu au avut urmări;

[96] Vezi *Istoria dreptului românesc*, I, Buc., 1980, p. 377 şi urm.
[97] DRH, B, I, p. 29, 51, 57.
[98] *Ibidem*, p. 49, 65.
[99] B. T. Câmpina, *op. cit.*, p. 296.

www.dacoromanica.ro

să ne gîndim doar la faptul că urmașii săi au păstrat formularul documentelor fixat de cancelaria domnească a lui Mircea voievod, formular care stabilea relațiile domniei cu supușii săi, ca și obligațiile acestora față de puterea centrală, că s-a păstrat apoi obligația de a face „oastea cea mare", așa cum o formulaseră aceleași documente etc. Toate acestea ne îndreptățesc să afirmăm că *măsurile de organizare a statului inițiate de domnul Țării Românești au avut urmări durabile*, deși epoca de după 1418 a dus la scăderea autorității domnești, reprezentată de domni slabi ca Radu Praznaglava, Alexandru Aldea, Vladislav al II-lea etc.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL 4

VIAȚA BISERICEASCĂ DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ

Ca și în cazul formării, încreștinarea poporului român s-a făcut în mod treptat, printr-un proces de durată, al cărui început, cel puțin într-o parte a teritoriului viitoarei Țări Românești, — Dobrogea —, se socotește că urcă pînă în vremea apostolică. La capătul celor două procese,— de formare și de încreștinare —, el a apărut și păsit în istorie ca un popor romanic-creștin cu rosturi istorice strîns legate de destinele Bisericii sale în toate felurile de organizare prin care a trecut aceasta. După aceea, în tot cursul ființării lor, românii în permanență au rămas atașați ritului ortodox-oriental, făcînd astfel ca Ortodoxia să ajungă „adînc înfiptă în structura lor organică"[1] și ca ea să le fie, de multe ori, și o fidelă călăuză. Cu vremea, dezvoltarea și consolidarea societății feudale românești, treptat, treptat, au adus după ele și o corespunzătoare organizare pentru Biserica din sînul acesteia. În legătură cu aceasta, trebuie să se admită timpuria existență în mijlocul populației creștine de la Nord de Dunăre a unor arhierei-episcopi itineranți, a căror prezență pe aici este confirmată de binecunoscuta scrisoare din 14 noiembrie 1234 a papei *Grigorie IX* (1227—1241) către prințul de coroană al Ungariei, Bela. Prin aceasta suveranul pontif se plîngea că în Episcopia catolică a Cumanilor de prin părțile Vrancei „. . . sînt niște oameni care se numesc români și care, deși după nume se socot creștini, totuși, practicînd unele rituri și obiceiuri într-o singură credință, săvîrșesc fapte ce sînt potrivnice acestui nume. Căci nesocotind Biserica romană, — semnala papa —, primesc toate tainele bisericești nu de la venerabilul nostru frate . . . episcopul Cumanilor, care e diecezan al acelui ținut, ci de la *niște pseudo-episcopi, care țin de ritul grecilor*".[2] Ultimele cuvinte ale suveranului pontif dovedesc, fie și numai în această formă, existența reală, în primele decenii

[1] Prof. Ioan G. Savin, *Creștinismul și cultura română*, în *Ortodoxia*, II, *Creștinism și românism*, București (Facultatea de Teologie din București), 1943, p. 169.
[2] *D.R.H.*, *D.*, vol. I, p. 20—21 (nr. 9).

www.dacoromanica.ro

ale secolului al XIII-lea a unei ierarhii ortodoxe, cel puțin spre partea răsăriteană a plaiurilor muntenești dintre Carpați și Dunăre. Mai mult, mărturia sa, prin care-și manifestă îngrijorarea în legătură cu activitatea eclesiastică, desfășurată de români și de „episcopii" lor ortodocși, — papa le zice „episcopi schismatici" —, atestă, în același timp, și „soliditatea organizării bisericești" a străvechilor noștri înaintași de prin aceste părți, întrucît ea reușea nu numai să stăvilească prozelitismul catolic, dar să și aducă în sînul Bisericii acestora, asimilîndu-i, bine înțeles, pe unii dintre „drept credincioșii" catolici, ce aparțineau altor neamuri [3].

În afară de aceasta, se poate presupune că prin același veac, al XIII-lea, vreo ierarhie bisericească va fi existat și în mijlocul populației ortodoxe din partea apuseană a viitorului stat Țara Românească, în speță în stînga Oltului, unde, în 1247, fiinţau, cu bună organizare, cîteva formațiuni prestatale românești [4], pe lîngă ai căror conducători, — cnezi și voievozi —, moda vremii neapărat cerea prezența unui ierarh.

Asemenea fapte duc la încheierea că „realitatea politico-socială feudală presupune, implicit, și realitatea unei organizări, a unei ierarhii eclesiastice, existentă între Carpații Meridionali și Dunăre, în momentul formării statului Țării Românești, în primii ani ai secolului al XIV-lea" [5]. Acesteia însă îi trebuia o legitimare canonică, pe care Basarab I „Întemeietorul" (c. 1310—1352), din pricina împrejurărilor vremii, desigur, nu i-a putut-o obține. Acest lucru a rămas astfel în seama fiului și urmașului său la tron, Nicolae-Alexandru Basarab (1352—1364), care, înainte de primăvara anului 1359, de repetate ori, stăruitor a cerut Patriarhiei ecumenice din Constantinopol, pe atunci „singurul izvor de legitimitate canonică pentru întreaga creștinătate răsăriteană", — prin urmare inițiativa a fost a lui, a lui Vodă Nicolae-Alexandru—, să recunoască pe *Iachint de la Vicina*, — localitate din vecinătatea țării sale, în Nordul Dobrogei, — ca *mitropolit al Țării Românești*. Dînd urmare repetatelor și stăruitoarelor sale solicitări, în luna lui mai din anul 1359, ecumenicul *Calist I* (1350—1353; 1355—1363), — avînd și consimțămîntul împă-

[3] P. P. Panaitescu, *Introducere la Istoria culturii românești*, București, 1969, p. 329—330.

[4] Despre aceste formațiuni politice prestatale — cnezate și voievodate —, precum se știe, se face amintire în cunoscuta diplomă a Cavalerilor Ioaniți, din 2 iunie 1247, emisă de regele Bela IV al Ungariei (1235—1270), pentru care să se vadă: *D.R.H.*, *D.*, vol. I, p. 21—28 (nr. 10).

[5] Dinu C. Giurescu, *Țara Românească în secolele XIV și XV*, București, 1973, p. 353,

www.dacoromanica.ro

ratului *Ioan V Paleologul* al Bizanțului (m. 1391)—, prin două gramate patriarhale a aprobat strămutarea mitropolitului Iachint de la Vicina la Argeș și astfel a confirmat și de drept starea de lucruri existentă deja la cîrma Bisericii muntene. Căci prelatul vicinean de mai multă vreme se afla pe lîngă Vodă Nicolae-Alexandru Basarab, purtînd grija celor bisericești din țara acestuia. [6]

În acest fel, acum în 1359, ierarhia Țării Românești își căpăta legitimitatea canonică și legală. În același timp însă, prin crearea și de drept a unei asemenea instituții eclesiastice superioare în Țara Românească s-a dat și acesteia, Țării Românești, „un izvor direct de legitimare a puterii domnului autocrat, în legătură cu una din cele două surse de legitimitate ale lumii europene medievale, și o organizare eclesiastică în opoziție directă cu tendințele prozelitismului angevin. Prin acest act, Nicolae-Alexandru a desăvîrșit instituțional emanciparea Țării Românești de sub tutela regatului angevin, proces inițiat cu arma în mînă de către tatăl său" [7].

În contrast cu o asemenea situație ce se crease țării odată cu legitimarea canonică a supremei ei instituții ierarhice, aceasta, — denumită „Mitropolia Ungrovlahiei", așa cum a rămas pînă astăzi—, la cererea strașnică a patriarhului ecumenic, — la care poate mai mult de nevoie consimțise și voievodul —, avea să depindă canonic de Marea Biserică din Constantinopol, urmînd ca în viitor titularii ei să se trimită de către aceasta și apoi, aceștia, ca membri de drept ai lui, să participe la ședințele sinodului patriarhal din capitala Imperiului Bizantin.

Sediul mitropoliei s-a fixat la *Curtea de Argeș*, unde, pe atunci, era și capitala țării și la început întîistătătorul ei, Iachint, avea sub autoritatea sa eclesiastică „toată Țara Românească". Ceva mai apoi, pentru urmașii săi, această autoritate canonică a fost oarecum lărgită, căci pe la începutul secolului al XV-lea li s-a acordat calitatea de „exarh a toată Ungaria și al Plaiurilor", ceea ce însemna că ei, arhipăstorii Țării Românești, aveau a purta grijă întru cele bisericești, și de ortodocșii de peste munți [8].

---

[6] Const. C. Giurescu, *Întemeierea Mitropoliei Ungrovlahiei*, în „B.O.R." LXXVII, 1959, nr. 7—10, p. 678 ș.u.

[7] Șerban Papacostea, *Triumful luptei pentru neatîrnare: întemeierea Moldovei și consolidarea statelor feudale românești*, în *Constituirea statelor feudale românești*, București, 1980, p. 179; Același, *La fondation de la Valachie et de la Moldavie et les roumains de Transylvanie: une nouvelle source*, în „R.R.H.", XVII, 1978, nr. 3, p. 392—393.

[8] Preotul Niculae Șerbănescu, *Titulatura mitropoliților, jurisdicția, hotarele și reședințele Mitropoliei Ungrovlahiei*, în „B.O.R.", LXXVII, 1959, nr. 7—10, p. 710—717.

www.dacoromanica.ro

Mai degrabă pentru stăvilirea propagandei și prozelitismului catolic, — acțiuni susținute și încurajate mult de regii apostolici din dinastia de Anjou ai Ungariei —, decît din pricina înmulțirii „peste măsură" a populației dintre Carpați și Dunăre, în toamna anului 1370 s-a înființat în Țara Românească o a doua mitropolie, numită tot a „*Ungrovlahiei*". Ea și-a avut sediul la *Severin*, — azi Municipiul Drobeta-Turnu Severin, capitala județului Mehedinți —, și sub jurisdicția ei canonică intrau Oltenia toată, părțile de peste munți, altfel zis Țările Amlașului și Făgărașului, Țara Severinului și, poate, dincolo de rîul Cerna, în Banat, regiunea din jurul Mehadiei.

Primul ei mitropolit a fost *Antim Critopol*, — ca mirean, Daniil Critopol —, fost dicheofilax al Patriarhiei ecumenice, care, în 1369—1370, fusese trimis la Argeș să cerceteze motivele ce făcuseră pe arhipăstorul de aici, Iachint, să nu participe pînă acum la nici una din ședințele sinodului patriarhal din Constantinopol, așa cum, în 1359, i se ceruse prin actul de aprobare a strămutării sale de la Vicina în capitala Țării Românești, ca mitropolit [9].

*

Mitropolia Ungrovlahiei de la Argeș. Primii voievozi munteni reușiseră deci să dea Bisericii Ortodoxe din țara lor o bună organizare, legitimînd canonic în cuprinsul său două centre mitropolitane: unul la Argeș și altul la Severin, pe Dunărea olteană. În plus, ei au început s-o ajute și economicește, făcînd ca o seamă din sectoarele ei de activitate să cunoască o înflorire deosebită. În acest caz, în momentul înscăunării sale, acum șase sute de ani, Mircea cel Mare moștenea de la înaintași o Biserică organizată și bine angajată în activități menite a o ajuta ca și în viitor să prospere.

În timpul domniei sale, *Mitropolia Ungrovlahiei* și-a păstrat *denumirea* [10] și a continuat să-și aibă *sediul* tot la Curtea de Argeș. De prin anul 1382, titularului său, care atunci era Antim Critopol, i se acordase *titlul onorific* de: „Locțiitor al celui din *Nicomedia*", — străvechi centru mitropolitan creștin din Bitinia Asiei Mici —, adică ocupant al celui de al șaptelea loc printre mitropoliții, care, ca și el,

[9] Preotul Niculae Șerbănescu, *Mitropolia Severinului. Șase sute de ani de la înființare — 1370 —, octombrie — 1970 —*, în „B.O.R.", LXXXVIII, 1970, nr. 11—12, p. 1196 ș.u.; P.Ș.N., *La partition de la Métropole de Hongrovalachie*, Freiburg (Germania), 1978, pass.

[10] Pentru interpretările ce se dau acestei denumiri, să se vadă: Preotul Niculae Șerbănescu, *Titulatura...*, p. 709, și Aurelian Sacerdoțeanu, *Legăturile Mitropoliei Ungrovlahiei cu Transilvania și Moldova*, în „B.O.R.", LXXVII, 1959, nr. 7—10, p. 889, n. 1.

www.dacoromanica.ro

depindeau canonic de Patriarhia ecumenică din Constantinopol. Aceasta însemna că ori de cîte ori el lua parte la şedinţele sinodului patriarhal sau la alte festivităţi oficiale ale Marii Biserici, pe acest loc (scaun), al şaptelea, se aşeza şi, în acelaşi timp, că, în aceeaşi ordine, i se fixa şederea printre participanţi, şi nu pe scaunul cuvenit mitropoliei sale de la Argeş, care era mult către sfîrşitul listei, tocmai în rîndul al 70-lea. Chiar în zilele voievodului nostru, — fără însă a se şti şi precis cînd —, se pare că „pentru meritele deosebite" ale aceluiaşi vlădică Antim Critopol, — socotea istoricul Nicolae Dobrescu (m 1914) —, dar poate că şi pentru trecerea şi însemnătatea pe care Ţara Românească, ţara lui Vodă Mircea deci, începuse să le aibă în lumea Orientului apropiat, în general, şi în faţa Marii Biserici, în special, mai cu seamă prin ajutoarele pe care aceasta le hărăzea unor instituţii bisericeşti ortodoxe, i s-a luat „locotenenţa onorifică" a Nicomediei şi în schimb, către sfîrşitul anului 1386, se pare, i s-a încredinţat una şi mai de cinste, cea a *Anghirei*, — (= Ancira, azi Ankara, capitala Turciei) —, adică al patrulea loc printre mitropoliţii dependenţi de Patriarhia ecumenică. Poate iarăşi că, tot pe temeiul aceloraşi considerente, în primii ani ai secolului al XV-lea, — din nou, prin urmare, în timpul domniei lui Mircea Vodă —, foarte probabil tot lui Antim Critopol i s-a acordat de către aceeaşi Patriarhie ecumenică din Constantinopol şi titlul de „*exarh al întregii Ungarii şi al Plaiurilor*", dimpreună, desigur, cu toate implicaţiile ce decurgeau dintr-o asemenea calitate.

Cinstit cu astfel de locotenenţe onorifice, în vremea la care ne referim, mitropolitul Antim de la Argeş se întîlneşte în acte, intitulîndu-se fie „*Smeritul mitropolit al Ungrovlahiei care ocupă şi locul celui al Nicomediei*", fie „*<Antim mitropolitul Ungrovlahiei> care ocupă şi locul Anghirii*", fie în sfîrşit „*<Antim (?)> prea sfinţitul mitropolit al Ungrovlahiei preacinstit şi exarh a toată Ungaria şi al Plaiurilor*" [11].

Cu toate că de către unii se neagă[12], totuşi este posibil ca şi în vremea ce avem în vedere aici, între cei doi mitropoliţi din Ţara Românească, în ceea ce priveşte *raportul canonic* dintre ei, să fi existat o oarecare nuanţă deosebitoare: cel de la Argeş beneficiind adică de un iz de primat de onoare faţă de cel de la Severin. Între altele, acest lucru poate fi sesizat şi din „locotenenţele onorifice", mai sus amin-

[11] Pentru acordarea acestor „locotenenţe onorifice" mitropolitului de la Argeş, v.: Preotul Niculae Şerbănescu, *Titulatura...*, p. 699—706.

[12] Cf. P. Ş. N., *op. cit.*, p. 296—297.

www.dacoromanica.ro

tite, pe care, și în zilele Mircii Vodă, Patriarhia ecumenică li le-a acordat: celui de la Argeș, dîndu-i regulat una superioară în comparație cu cea hărăzită celui de la Severin. Celui dintîi, de pildă, i-a acordat locul celui al Nicomediei, adică rangul al șaptelea în șirul mitropoliților dependenți de Marea Biserică, și apoi pe cel al celui din Anghira și locul patru în același șir, în timp ce celui de al doilea, celui de la Severin, deci, i-a dat numai locul celui al Amasiei, — locul al doisprezecelea în aci amintitul șir —, pe care mai înainte chiar îl deținuse ierarhul argeșan [13]. Se pare însă că însuși Mircea cel Mare și Cancelaria sa au știut acest lucru, căci la 8 ianuarie 1392, cînd nevoia a cerut ca să emită un hrisov în favoarea Mînăstirii Cozia, în care, — în frunte, bineînțeles —, trebuiau să apară printre martori, alături de boierii divaniți, și cei doi ierarhi ai țării, au trecut mai întîi pe „mitropolitul *chir* Antim" și apoi, pe al doilea loc, pe „mitropolitul Severinului Atanasie" [14]. Cum se vede, acestuia din urmă nu i-au mai adăugat nici termenul „*chir*", a cărui folosire în trecut și în titulatura demnitarilor bisericești, aducea, se pare, celui ce îl avea, un oarecare spor de cinstire, în comparație cu „colegii' săi de treaptă.

În ceea ce privește *jurisdicția* Mitropoliei Ungrovlahiei de la Argeș în vremea lui Vodă Mircea, la un moment dat, ea, plecînd de la malul stîng al rîului Olt, s-a întins peste toată Muntenia, a cuprins pămîntul românesc dintre Dunăre și Mare, — „Marea cea Mare" —, deci Dobrogea, „Părțile Tătărești" și „cetatea Dîrstorului", adică pînă acolo unde a ajuns stăpînirea marelui nostru voievod; bineînțeles din aceasta mai puțin teritoriul care cădea sub jurisdicția canonică a Mitropoliei de la Severin. În afară de aceasta, ca „exarh a toată Ungaria și al Plaiurilor", glasul arhipăstoresc al ierarhului din Cetatea de scaun a țării se făcea auzit și ascultat și în regiunile ce se socotesc a fi intrat în aceste „denominațiuni geografice" [15].

Mitropoliții de la Argeș. În toamna anului 1386, cînd Mircea cel Mare și-a început domnia, în mod sigur Mitropolia Ungrovlahiei de la Argeș avea ca arhipăstor pe vlădica **Antim Critopol.** Acesta era grec de neam și înainte de a fi tuns în monahism s-a chemat Daniil Critopol. Pînă să ajungă mitropolit, a fost dicheofilax, adică avocat bisericesc al Patriarhiei ecumenice din Constantinopol. În această

[13] V.: Preotul Niculae Şerbănescu, *op. cit.*, p. 710; Același, *Episcopii Rîmnicului*, în „M.O.", XVI, 1964, nr. 3—4, p. 172; Același, *Mitropolia Severinului*, p. 1207—1208.

[14] *D.R.H., B.*, vol. I, p. 43, 45 (nr. 17).

[15] În legătură cu sensul acestei denumiri, să se vadă: Preotul Niculae Şerbănescu, *Titulatura...*, p. 710—711; Aurelian Sacerdoțeanu, *op. cit.*, p. 890, n. 2.

www.dacoromanica.ro

calitate, prin anii 1369—1370 a fost trimis în Țara Românească să cerceteze pricina pentru care mitropolitul Iachint de la Argeș n-a participat la ședințele Sinodului patriarhal din Țarigrad și totodată să vadă și dacă pîrile ce i se aduceau de către unii erau întemeiate [16]. A rămas la noi timp de cîteva luni și, între altele, la îndemnul voievodului Vladislav — Vlaicu, a intervenit pe lîngă ieromonahul Hariton, protosul Sfîntului Munte Athos și egumenul Mînăstirii Cutlumuș, de acolo — viitor mitropolit al Ungrovlahiei —, aflat și el la Argeș, ca acesta să îngăduie ca monahii români din pomenita mînăstire să fie scutiți de îndatorirea de a duce viață de obște [17].

În același timp, desigur, va fi cercetat și pîrile ce se aduceau bătrînului ierarh ungrovlah Iachint și va fi stabilit adevărul în legătură cu ele. Este probabil ca felul cum el își va fi îndeplinit o astfel de sarcină dată de Patriarhie să fi atras asupra lui atenția voievodului, a mitropolitului cercetat și a dregătorilor țării. Și cum vlădica Iachint, fiind prins de boală și neputință, voia să se retragă din scaun și, totodată, cum Vodă Vlaicu „se temea ca Bizanțul să nu-i trimită, potrivit dreptului ce i se recunoscuse în 1359, cine știe ce om necunoscut pentru a păstori țara“ [18], și unul și altul au cerut Patriarhiei ecumenice ca el, Daniil Critopol, să fie „dăruit și hirotonit ierarh a toată Ungrovlahia“ [19].

Cu scrisori de la aceștia și de la boierii țării, către „sfîrșitul anului 1369 sau începutul lui 1370“ [20], dicheofilaxul Daniil Critopol, împreună cu mitropolitul Daniil al Vidinului (1345—1365), —și acesta oploșit pe atunci la noi —, a plecat la Constantinopol. De bună seamă, aici va fi prezentat ecumenicului *Filotei* (1364—1376) corespondența ce i se încredințase la Argeș și-l va fi informat pe larg despre cele constatate în capitala Țării Românești, cu privire la mitropolitul Iachint al Ungrovlahiei. Luînd cunoștință din scrisori și desigur că și din cele relatate de dicheofilaxul Daniil în legătură

---

[16] *F.H.D.R.*, vol. IV. *Scriitori și acte bizantine. Secolele IV—XV*, București, 1982, p. 204—211.

[17] *D.I.R., B., Veacul XIII, XIV și XV (1247—1500)*, București, 1953, b. 17; (act al lui Vladislav-Vlaicu Voievod din septembrie 1369 pentru Mînăstirea Cutlumuș de la Athos); Actul se află și în *D.R.H., B.*, vol. I, p. 499—505; V. și: P.Ș.N., *Legăturile țărilor române cu Muntele Athos pînă la mijlocul veacului al XV-lea*, în „M.O.“, X, 1958, nr. 11—12, p. 739—740; 743. Același, *Aperçu critique des rapports de la Valachie et du Mont Athos des origines au début du XVI-e siècle*, în „R.E.S.E.E.“, II, 1964, nr. 1—2, p. 93 ș.u.

[18] N. Iorga, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a Românilor*, ed. II, vol. I, București, 1928 (pe copertă: 1929), p. 45.

[19] V.: „Pitacul“ mitropolitului Iachint din anul 1370 *(F.H.D.R.*, IV, p. 206—207).

[20] Cf. C. Marinescu, *Înființarea mitropoliilor în Țara Românească și în Moldova*, București, 1924, p. 5.

www.dacoromanica.ro

cu doleanțele mai marilor țării dintre Carpați și Dunăre, deocamdată ecumenicul nu a împlinit decît în parte ruga ce i se făcuse, căci a numit pe preotul Daniil Critopol mitropolit numai peste „jumătate din toată Ungrovlahia". Făcînd aceasta, a cerut beneficiarului ei, — fostul dicheofilax patriarhal —, „făgăduială" scrisă că nu va tulbura nicidecum pe vlădica Iachint, apoi l-a tuns în monahism, schimbîndu-i numele în *Antim* și, după aceasta, în toamna anului 1370, l-a hirotonit arhiereu-mitropolit pentru noua mitropolie ungrovlahă de la Severin, atunci înființată [21].

În actul patriarhal de numire, emis de ecumenicul Filotei în octombrie 1370, se preciza că el, primul vlădică al Severinului, era „bărbat vrednic de laudă și cucernic și virtuos, destoinic cu harul lui Hristos și potrivit pentru această mare vrednicie și deosebit prin înțelegere și virtute", calități ce, — se afirmă tot aci —, fuseseră „încercate" și de dregătorii și „supușii" țării. [22]

Odată cu numirea în fruntea mitropoliei de la Severin, vlădica Antim, potrivit practicii îndătinate pe atunci la Patriarhie, a fost cinstit și cu „locul celui al *Melitenei*, pe care și de acum înainte îl va avea în așezări și în ședințele sfîntului și marelui Sinod și pretutindeni" [23].

Cu astfel de investiri și împuterniciri, Antim Critopol, primul mitropolit al Severinului, tîrziu în toamna anului 1370, desigur, va fi plecat spre eparhie, unde va fi ajuns poate în primele luni ale anului următor, 1371. Așezat în orașul de reședință, el își va fi condus, în continuare, credincioșii ce i se încredințaseră, așa cum, dealtfel, fusese îndatorat prin gramata patriarhală și sinodală de numire, și, totodată, va fi căutat să stăvilească, în eparhia sa, propaganda catolică pe atunci foarte activă.

În afară de acestea, potrivit stării sale de dependență canonică față de Patriarhia ecumenică, așa cum, desigur, va fi fost încunoștiințat la numire, cînd grijile eparhiei i-au îngăduit, a participat și la ședințele Sinodului patriarhal din Constantinopol. În anul 6888 (= 1379—1380), de pildă, el era prezent aci, semnînd, împreună cu alții, *Cartea de afurisanie împotriva mitropolitului de Iconia* [24], la a cărui judecare, — în timpul păstoriei patriarhului ecumenic *Nil* (1379

[21] Pentru toate acestea, să se vadă: Preotul Niculae Șerbănescu, *Mitropolia Severinului*, p. 1196—1197.
[22] V.: *F.H.D.R.*, vol. IV, p. 208, 209.
[23] *Ibidem*, p. 209, 210.
[24] *Ibidem*, p. 212, 213.

www.dacoromanica.ro

—1388) —, fusese chiar de faţă, alături de Hariton, mitropolitul de la Argeş.[25] După aceasta, în iunie 6888 (= 1380), el, ca „celălalt (mitropolit) al Ungrovlahiei Chir Antim", a participat se pare pentru ultima oară în o astfel de calitate la şedinţele Sinodului[26], căci, în prima parte a anului 1381, a fost trecut în scaunul mitropolitan de la Argeş, al cărui titular, Hariton, încetase din viaţă.

Din timpul şederii sale în fruntea Mitropoliei Severinului, între altele merită a fi amintită activitatea desfăşurată în Ţara Românească de *Sfîntul Nicodim* de la Tismana, venit aici din sudul Dunării, despre care se va vorbi mai jos. Din îndemnul acestuia, cu binecuvîntarea vlădicăi Antim, desigur, şi cu ajutorul voievodului Vladislav-Vlaicu, cum se ştie, între anii 1370 şi 1372 s-a ridicat *Mînăstirea Vodiţa*. Menţionăm că în ultimul timp, întemeierea acestui sfînt locaş este socotită „unul din numeroasele episoade" ale „amplei acţiuni defensive a Ţării Româneşti şi a regiunilor dunărene, — pusă sub egida Ortodoxiei—, împotriva propagandei catolice"[27].

Ceva mai tîrziu, către anul 1378, — iarăşi în timpul păstoriei lui Antim la Severin —, cu ajutor de astădată de la domnitorul Radu I Basarab (c. 1377—c. 1383), tatăl lui Mircea cel Mare, s-a construit „mai înăuntrul ţării aceştia a Ungrovlahiei, Băniei Severinului", tot cam cu acelaşi rost, se crede, *Mînăstirea Tismana*. În tezaurul acesteia pînă în ultima vreme s-au păstrat de la vlădica Antim o nabedernită şi un epitrahil, despre care se va vorbi şi mai jos.

Ajuns vlădică la Argeş prin anul 1381, „smeritul mitropolit al Ungrovlahiei, Antim", — cum se semna în actele sinodale ale Patriarhiei ecumenice —, începînd din luna lui mai din acest an — după unii chiar din luna lui martie —, şi pînă în august 1383 este întîlnit participînd la multe dintre şedinţele Sinodului patriarhal din Constantinopol[28]. Mai mult, pornind de prin anul 1382[29], el a fost cinstit şi cu titlul de locţiitor al scaunului mitropolitan din Nicomedia Bitiniei, avînd, o spunem din nou, rangul al şaptelea între mitropoliţii ce

[25] Cf. *Ibidem*, p. 214, 215. V. şi: E. Hurmuzaki-N. Iorga, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, vol. XIV, p. 1 *(Documente greceşti — 1320—1716)*, Bucureşti, 1915, p. 10—11 (nr. XII).

[26] V.: *F.H.D.R.*, vol. IV, p. 216, 217. În sinod era prezent şi „chir Hariton al Ungrovlahiei", Antim fiind „celălalt al Ungrovlahiei".

[27] Emil Lăzărescu, *Nicodim de la Tismana şi rolul său în cultura veche românească*, I (pînă la 1385), în „Romanoslavica", XI, 1965, p. 266.

[28] Pentru prezenţa mitropolitului Antim la şedinţele sinodului patriarhal, să se vadă: Preotul Niculae Şerbănescu, *Mitropoliţii Ungrovlahiei*, în „B.O.R.", LXXVII, 1959, nr. 7—10, p. 737, n. 70. V. şi: P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 141.

[29] Pentru prima oară, avînd această locotenenţă onorifică, apare într-un act al sinodului patriarhal din Constantinopol din septembrie 1382 (v.: *F.H.D.R.*, IV, p. 220—221).

www.dacoromanica.ro

luau parte la ședințele Sinodului patriarhal din Țarigrad. Aceasta, repetăm, „poate pentru meritele sale deosebite" și totodată, poate și pentru trecerea pe care Țara Românească începuse să o aibă înaintea ecumenicului, prin ajutoarele ce da în unele părți ale Ortodoxiei.

De bună seamă, tot pe temeiul unor astfel de considerente, foarte probabil, înclinăm a crede, vlădicăi Antim i s-a acordat, prin anul 1401, de către Patriarhia ecumenică, și titlul de „exarh a toată Ungaria și al Plaiurilor", ceea ce însemna că el, mitropolitul Țării Românești, era și „reprezentantul sau delegatul patriarhal pentru ortodocșii din Ungaria . . . cum și preste și pentru părțile de peste munți, aflate pe acea vreme în stăpînirea domnilor români" [30].

Mitropolitul Antim Critopol a fost și om de carte. Aceasta, între altele, o dovedesc corespondența, ce, „la un ridicat nivel spiritual", a purtat cu vestitul și eruditul patriarh bulgar *Eftimie* de la Tîrnova (m.1395), despre care va fi cuvîntul și mai jos, „iscusința frumoasei lui iscăliturî" [31], care, așternută pe unele acte, îi vădește îndemînarea caligrafică, precum și grija ce a avut de a-și fi înjghebat cît de cît o bibliotecă, cum, de bună seamă, este cazul cu acea *Evanghelie grecească* scrisă pe pergament în secolul al XII-lea, care i-a aparținut, pe care a făcut o însemnare autografă și și-a pus semnătura, și care azi se află printre manuscrisele grecești ale Universității din Bologna — Italia [32].

În timpul cînd încă păstorea la Argeș, mitropolitul Antim Critopol, spre sfîrșitul anului 1388 sau începutul celui următor, 1389, s-a îmbolnăvit foarte rău, încît, crezînd că nu va mai scăpa cu viață, a intrat în marea shimă, schimbîndu-și numele în *Timotei* și lăsîndu-se deci de arhierie. Însănătoșindu-se însă și dînd și probă că este încă apt de muncă, Sinodul patriarhal din Constantinopol, la 15 februarie 1389, a hotărît ca „să aibă arhieria ca și mai înainte", deși, după canonul 2 al Sinodului ținut la Țarigrad în anul 879, arhiereul „pogorît în shima monahală nu mai putea îndeplini cele arhierești" [33].

---

[30] Cf. *Ibidem*, p. 266, 267; V. și: N. Dobrescu, *Din istoria Bisericii Române. Secolul al XV-lea. Studiu istoric*, București, 1910, p. 8.

[31] Cf. V. Laurent și a., *Facsimile de texte și documente bizantine din veacurile XIV și XV privitoare la Istoria Bisericii Române*, București, 1946, pl. XXIII, fig. 30.

[32] Preotul Niculae M. Popescu, *Antim Critopol*, București, 1947, p. 4—7.

[33] C. Erbiceanu, *O deciziune canonică privitoare la Antim cel întîi mitropolit al Ungrovlahiei din 1388 (Material pentru Istoria bisericească națională)*, în „B.O.R.", XIII, 1889—1890, nr. 1, p. 78—80. Este vorba de *memoriul* lui Isidor Glabas, mitropolitul Tesalonicului, pentru care să se vadă: *F.H.D.R.*, vol. IV, p. 317—319. V. și: N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 8, 11—13; P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 141—142; V. Laurent, *Contributions à l'histoire des relations de l'Eglise byzantine avec l'Eglise roumaine au debut du XV-e siècle*, în „Bulletin de la Section historique de l'Academie Roumaine", hist., tom. XXVI, 2, București, 1945, p. 172—176; Prof.

www.dacoromanica.ro

Înzdrăvenit și, totodată, reintegrat în scaun, mitropolitul Antim și-a reînceput de îndată activitatea de arhipăstor al Ungrovlahiei. Chiar din aceeași lună februarie 1389 și pînă în iulie acel și an, el este întîlnit din nou la ședințele Sinodului Patriarhiei ecumenice, ale cărui hotărîri le și subscrie[34]. După aceasta, desigur, a venit la Argeș, unde, în mod sigur, se afla la 8 ianuarie 1392, cînd, alături de mitropolitul Atanasie al Severinului, care-i ținuse locul în timpul bolii, sta în fruntea divanului domnesc, ca martori într-un hrisov al lui Mircea cel Mare, pentru Mînăstirea Cozia[35] și unde, mai apoi, la o dată nu încă îndestul de bine precizată, dimpreună cu acest voievod și cu credincioși de ai săi, a întîmpinat moaștele *Sfintei Mucenițe Filoteia*, aduse pe atunci în țară și așezate, cum se știe, în biserica Domnească din Curtea de Argeș[36].

Deși după anul 1392 știrile privitoare la mitropolitul argeșan Antim Critopol pînă acum lipsesc aproape cu totul, totuși se poate ca păstoria lui în Țara Românească să nu se fi încheiat în acest an, ci ca ea să se fi prelungit pînă în zorii celui de al XV-lea secol. Amintim că în luna lui mai din anul 1401, patriarhul ecumenic *Matei I* (1397—1410) a scris „prea sfințitului mitropolit al Ungrovlahiei, prea cinstit și exarh a toată Ungaria și al Plaiurilor", — ceea ce, datorită raporturilor încordate în care ecumenicul, în acel timp, se afla cu Atanasie al Severinului, și el însă „mitropolit al Ungrovlahiei", n-ar fi putut face atunci cu acesta din urmă —, și i-a cerut ca să primească în eparhia sa pe un preot moldovean *Isidor*, căci, deși hirotonit de mitropolitul Iosif Mușat al Moldovei, a cărui situație canonică încă nu era, în acel moment, cu totul clarificată, acesta, preotul Isidor, are totuși preoție lucrătoare[37]. Gramata patriarhală nu indică însă și numele ierarhului ungrovlah, căruia îi era adresată, dar argumentele aduse de istoricul Nicolae Dobrescu, profesor de Istoria Bisericii Române la Universitatea din București, în favoarea lui Antim Critopol, par încă destul de plauzibile[38] și de aceea pe

---

Alexandru Elian, *Legăturile Mitropoliei Ungrovlahiei cu Patriarhia de Constantinopol și cu celelalte Biserici Ortodoxe*, în „B.O.R.", LXXVII, 1959, nr. 7—10, p. 906—907.

[34] V.: *F.H.D.R.*, vol. IV, p. 224—229.

[35] *D.R.H., B.*, vol. I, p. 42—45 (nr. 17).

[36] V.: Prof. Șt. Nicolaescu, *Canonizarea Sfintei Filofteia și întemeierea Principatului Munteniei*, în „Adevărul" (București), de Miercuri, 16 ianuarie 1929, p. 3—4; D. R. Mazilu, *Sfînta Filoteia de la Argeș. Lămurirea unor probleme istorico-literare*, București, 1933, p. 15—16; P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 163.

[37] *F.H.D.R.*, vol. IV, p. 266—267. Pentru preotul Isidor, v.: Preotul Niculae M. Popescu, *Preotul Isidor Moldoveanul — Dîrz preot —*, în: Același, *Preoți de mir adormiți în Domnul*, București, 1942, p. 26—38.

[38] N. Dobrescu, *Din istoria Bisericii Române. Secolul al XV-lea*, p. 9—11.

www.dacoromanica.ro

temeiul lor se poate încă susține că într-adevăr despre el este vorba și acum, în primăvara anului 1401 [39].

În acest timp însă el va fi fost destul de înaintat în vîrstă, așa că ziua cînd își va fi plătit obștească datorie și cînd, prin urmare, își va fi sfîrșit și păstoria, nu va fi fost prea îndepărtată.

Cum în anul 1401 era probabil în țară, unde, desigur, îi va fi scris patriarhul ecumenic Matei I, atunci mitropolitul Antim Critopol va fi putut să-și încheie zilele aici, — în timpul domniei lui Mircea cel Mare —, fiind înmormîntat poate undeva în cuprinsul fostei mitropolii de la Argeș, pe care, — după ce organizase mitropolia de la Severin și o condusese timp de aproape 11 ani —, o păstorise în chip strălucit vreme de două decenii.

*

Dacă, precum se vede, despre mitropolitul Antim Critopol al Ungrovlahiei de la Argeș, au ajuns pînă la noi informațiile documentare ce s-au semnalat, cu privire la urmașii săi însă, — precizăm: interesează, aci, în primul rînd, cei ce ar fi păstorit în timpul domniei lui Mircea cel Mare —, acestea sînt ca și inexistente; știri, cu totul sigure, despre unii arhierei-mitropoliți, din acea vreme, pe plaiurile muntene, nemaicunoscîndu-se pînă acum. Și aceasta, se afirmă, mai cu seamă din pricină că „izvorul de căpetenie, „*Acta Patriarchatus Constantinopolitani*“, care, — și în continuare —, ne-ar fi putut procura cele mai multe și mai temeinice informații, „se întrerupe brusc în anul 1402“, lipsindu-ne astfel de actele, în care, de bună seamă că și după această dată, se vor fi aflat știri în legătură și cu Biserica noastră. Nici alte izvoare din acest domeniu, ca: pomelnice, pisanii, însemnări, acte interne ori externe din prima jumătate a secolului al XV-lea, mai ales, nu sînt mai darnice cu asemenea date și de aceea din acest răstimp, o listă sigură a prelaților ungrovlahi acum este aproape imposibil de alcătuit. Și ei totuși au existat, căci — referindu-se aci iarăși numai la domnia lui Mircea cel Mare —, nu se poate admite ca în acea vreme, cuprinsă încă în Veacul de mijloc, — cel cu caracter teologic-religios atît de pronunțat —, el, Mircea, timp de cel puțin două decenii să fi domnit peste o țară fără vlădică. Nemenționarea acestuia ori a acestora în acte, — lipsind cumva și împrejurarea —, nu poate fi egală cu inexistența lui sau a lor.

[39] Așa se și susține de către unii cercetători (v.: N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 22; C. Marinescu, *Întemeierea mitropoliilor...*, p. 8; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 142—143).

www.dacoromanica.ro

Convinși de acest lucru, cercetători mai vechi ori mai noi, pe temei de informații documentare foarte sumare și lăturalnice, au formulat pînă acum felurite ipoteze cu privire la urmașii imediați ai mitropolitului Antim Critopol și au indicat și cîteva nume, bănuite a fi ale unora dintre aceștia.

Menționăm, mai întîi, că din numele de megaloschimnic al lui Antim Critopol, *Timotei*, luat, cum s-a arătat, prin anii 1388—1389, — cînd acesta căzuse la grea boală —, unii au făcut un alt mitropolit al Ungrovlahiei, care ar fi păstorit la Argeș în acest timp, — prin urmare chiar în zilele lui Mircea cel Mare [40]. Descoperiri de informații documentare mai precise însă au infirmat această presupunere și au restabilit adevărul: Antim și Timotei sînt una și aceeași persoană: Antim Critopol, mitropolitul Ungrovlahiei.

Că acesta și-a încheiat păstoria cu cîțiva ani mai înainte de începutul secolului al XV-lea, cum se admite de către unii, ori, așa cum s-a presupus mai sus, în primii ani ai acestuia, însă, s-ar putea ca primul său urmaș să fie un:

Teodor, care în pomelnicul Sfintei Mitropolii a Țării Românești, — despre care se va vorbi mai jos —, și în ale unora din mînăstirile muntene, cu regularitate, ocupă locul al treilea după prelații Antim de la Argeș și Atanasie de la Severin. Deși azi un asemenea nume este destul de rar întîlnit printre monahii noștri, semnalăm totuși că în apropierea vremii la care ne referim, el fusese mai înainte purtat de un mitropolit de Vicina și mai apoi de un alt arhipăstor al Ungrovlahiei, pe la începutul celei de a treia decade a secolului al XVI-lea. Din alte surse, știri mai precise despre el, despre Teodor, nu s-au aflat însă pînă acum. Cu peste patru decenii în urmă, bizantinistul francez, Rev. *Vitalien Laurent* (m. 1976) a susținut că prin primii ani ai secolului al XV-lea, la cîrma Mitropoliei Ungrovlahiei de la Argeș a fost strămutat de către patriarhul ecumenic Matei I, un prelat *titular* de *Melitene*, care, în toamna anului 1395, în timpul conflictului eclesiastic dintre Moldova și Marea Biserică din Constantinopol, îndeplinise, cu succes, se afirmă, o misiune de împăcare la Suceava. Ca o recompensă pentru aceasta și pentru alte asemenea activități desfășurate la Patriarhia ecumenică, acest titular de Melitene, — al cărui nume nu se cunoaște însă —, prin anul 1403, ar fi fost strămutat la cîrma Mitropoliei Ungrovlahiei de la Argeș, în

[40] Să se vadă, de pildă, Pah. Alecsandru Geanoglu Lesviodacs, *Istorie bisericească prescurt...*, București, 1845, p. 396.

www.dacoromanica.ro

locul rămas liber, poate chiar prin decesul lui Antim Critopol[41]. S-ar putea, adăugăm, ca în cazul cînd acest anonim ierarh într-adevăr a păstorit la Argeș, să fie una și aceeași persoană cu mitropolitul *Teodor* de mai sus, care, în pomelnice, o spunem din nou, urmează, — vorbind aci de centrul mitropolitan de la Argeș —, lui Antim Critopol, căci Atanasie de pe locul al doilea era mitropolit la Severin.

Nu se știe cît timp va fi păstorit; aceasta însă numai în cazul cînd cu adevărat va fi cîrmuit și mitropolia Ungrovlahiei.

În studiul în care emitea ipoteza de față, același erudit cunoscător al istoriei Bizanțului, Rev. V. Laurent, semnala două „diplome", — în realitate două „acte de donație" —, din lunile mai și octombrie 1412, aflate în arhiva *Mînăstirii Sfîntul Ștefan de la Meteore*, în care se face amintire de un „*Eftimie cu mila lui Dumnezeu arhiepiscop și mitropolit a toată Ungrovlahia*", pe care el l-a socotit ca atare și l-a și introdus în șirul mitropoliților de la Argeș din primul pătrar al secolului al XV-lea.[42] După apariția studiului său, acest lucru l-au făcut și alții, trecînd în lista arhipăstorilor Țării Românești din preajma anului 1412 pe un „arhiepiscop și mitropolit Eftimie"[43].

Aceste două acte, se socotește, sînt însă niște „falsuri"[44], și în acest caz „arhiepiscopul și mitropolitul Eftimie" al Ungrovlahiei, din anul 1412, trebuie înlăturat din rîndul ierarhilor Țării Românești din prima parte a secolului al XV-lea.

Și aceasta, cu atît mai mult cu cît o cercetare științifică mai nouă, făcută în arhiva Mînăstirii Sfîntul Ștefan de la Meteore, a dovedit că actele grecești considerate de Vitalien Laurent a fi din anul 1412 sînt în realitate niște tîlmăciri grecești ale unei „cărți vlădicești" de închinare, redactată în limba română și emisă de mitropolitul *Eftimie I* al Ungrovlahiei, care a păstorit la Tîrgoviște între anii 1568 și 1576. Prin urmare, în mod sigur, aci este vorba de un act din cea de a doua jumătate a secolului al XVI-lea.[45] Mitropolitul Eftimie, pomenit în cuprinsul său, acum a trăit și în acest timp a păstorit în Țara Româ-

[41] V. Laurent, *op. cit.*, p. 166—169.

[42] *Ibidem*, p. 169—170. În legătură cu aceste „diplome", v. și: Dionisie mitropolit de Trikka și Stagon, Τὰ Μετεωρα, Atena, 1964, p. 52.

[43] Să se vadă, între altele, și: Pr. G. Moisescu, Pr. Șt. Lupșa și Pr. A. Filipașcu, *Istoria Bisericii Române*, I, București, 1957, p. 258; „B.O.R.", LXXVII, 1959, nr. 7—10, p. 740, 908; Pr. prof. Mircea Păcurariu, *Listele cronologice ale ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române*, București, 1975, p. 6.

[44] Cf. P. Ș. N., *La partition de la Métropole de Hongrovalachie* (titlul comunicării a fost: *Autour de la partition de la Métropole de Hongrovalachie (1370)*, p. 313).

[45] Ștefan Andreescu, *Acte medievale din arhive străine*, în „R. Ist.", Tom. 34, 1981, nr. 9, p. 1738—1746.

www.dacoromanica.ro

nească[46], și nu în secolul al XV-lea. De aceea la „Eftimie arhiepiscopul și mitropolitul a toată Ungrovlahia", creat de V. Laurent, care ar fi păstorit la Argeș prin cea de a doua decadă a secolului al XV-lea, neapărat, trebuie să se renunțe.

Dacă, așa cum se vede, păstoria la Argeș, prin anul 1412, a unui mitropolit Eftimie nu se poate susține, în schimb, în ultimii ani s-a formulat o altă ipoteză în legătură cu șirul ierarhilor Ungrovlahiei de prin acea vreme, cînd încă domnea Mircea cel Mare. Cu aproape două decenii în urmă, un alt bizantinist, *Nicolae Oikonomidis*, a dat la iveală un hrisov din anul 1366 al împăratului *Ioan V Paleologul* (m. 1391), păstrat în original și într-o copie în arhiva *Mînăstirii Dionisiu* de la Athos. Copia, — după criteriile paleografice —, datînd de pe la sfîrșitul secolului al XIV-lea sau începutul celui următor, „este autentificată prin semnătura în greceşte a „smeritului mitropolit al Ungrovlahiei Ieremia" [47].

Iată deci o nouă informație, care ar veni să ateste existența, în timpul lui Vodă Mircea, a unui mitropolit al Ungrovlahiei, care s-a chemat: Ieremia și pe care editorul actului, — fără a fi întru totul convins, se pare —, înclină a crede că el poate fi una și aceeași persoană cu mitropolitul grec cu același nume, trimis înainte de anul 1394 de Patriarhia ecumenică la Suceava, ca să conducă Biserica Moldovei, dar pe care moldovenii l-au alungat. Nici cercetătorul român, care în literatura noastră de specialitate a relevat primul știrea descoperită de Nic. Oikonomidis, nu este întru totul clarificat cu privire la identificarea acestui mitropolit ungrovlah Ieremia din secolul al XV-lea. Neînlăturînd totalmente identificarea lui cu mitropolitul anonim de Melitene, — oraș în îndepărtata Armenie; azi în Turcia, cu numele Malatya —, strămutat prin 1403 la Argeș, despre care a fost vorba mai sus, el, fără a-și considera ipoteza „absolut sigură", pare mai degrabă a socoti că acest Ieremia ar putea fi un mitropolit de *Mitylene*, — capitala Insulei Lesbos —, care a purtat tot acest nume și care în 1395 a îndeplinit o misiune și „spre părțile Valahiei". Prin urmare tot numai o presupunere [48].

[46] Pentru mitropolitul ungrovlah Eftimie din secolul al XVI-lea, v.: Preotul Niculae Șerbănescu, *Mitropoliții Ungrovlahiei*, în „B.O.R.", LXXVII, 1959, nr. 7—10, p. 760—761.

[47] N. Oikonomidis, *Actes de Dionysiou*, Paris, 1968, p. 50, l. 33, pl. V; V. și: P.Ș.N., *op. cit.*, p. 312 și n. 42—44; Același, *Recenzia* lucrării lui N. Oikonomidis, în „R.H.S.E.E.", tom. VI, 1968, nr. 1, p. 166—167.

[48] P.Ș.N., *La partition de la Métropole de Hongrovalachie*, p. 313; V. însă și nota 47 de pe pag. 324—325. Despre acest mitropolit de Mitylene se crede, totodată, că tot atunci a avut prin părțile noastre și o „misiune politică", privitoare la pregătirea „cruciadei de la Nicopole" din 1396 (cf. Alexandru V. Diță, *art. cit.* p. 36).

www.dacoromanica.ro

Că a fost sau nu din Melitene - Armenia ori din Mitylene - Insula Lesbos, un lucru poate fi socotit cîștigat: dacă știrea care îl atestă pînă la urmă se va dovedi întru totul adevărată, atunci golul din lista mitropoliților Ungrovlahiei, care au păstorit și în timpul domniei lui Mircea cel Mare, se mai reduce, în ea trebuind a fi trecut și acest „smerit" prelat *Ieremia*. Cînd însă acesta își va fi început păstoria, cît timp va fi ocîrmuit după aceea centrul mitropolitan de la Argeș, dacă șederea lui la cîrma acestuia se va fi prelungit pe tot restul oblăduirii voievodului nostru și cine îi va fi fost urmaș în jilțul arhipăstoresc al Ungrovlahiei, momentan nu se poate spune, din lipsă de izvoare.

*

Mitropolia Severinului. Alături de Mitropolia Ungrovlahiei, cu sediul la Argeș, în timpul domniei lui Mircea cel Mare, în Țara Românească a continuat să fiinţeze și Mitropolia de la *Severin*, creată, precum s-a arătat, în anul 1370. Se numea tot a „*Ungrovlahiei*", dar se preciza că întinderea ei cuprindea numai „o parte din Ungrovlahia, — altfel zis Țara Românească —, adică o jumătate". În vremea la care ne referim, poate spre a fi mai ușor deosebită de cealaltă de la Argeș, prin acte i s-a zis fie „*Mitropolia Severinului*" fie „*Mitropolia Ungrovlahiei dinspre Severin*", fie, în sfîrșit, „*Mitropolia Ungrovlahiei cea din părțile Severinului*" sau „*a părții dinspre Severin*".

Ca *întindere* și *jurisdicție*, în aceeași vreme, pentru Mitropolia Severinului, nu pot fi menționate modificări mai deosebite; în general, ea păstrîndu-și-le, așa cum le avusese și mai înainte și așa cum ele au fost menționate mai sus. Cît timp cuvîntul voievozilor Țării Românești a fost ascultat și la Severin, Mitropolia și-a avut desigur *sediul* în acest oraș. După ajungerea lui, prin anul 1419, sub oblăduire străină însă, ea se va „fi refugiat pe pămînt stăpînit de domnii români, în vreun centru bisericesc din Oltenia", ca : *Tismana*, — unde s-au păstrat unele ornate arhierești ale primului ei ierarh, Antim Critopol —, *Cozia*, *Strehaia*, — despre acest presupus sediu din urmă, în secolul al XVII-lea se făcea chiar amintire într-una din tradițiile bisericești locale —, ori poate *Rîmnicul*, — unde, în titulatura episcopiei înființate aci la începutul secolului al XVI-lea, s-a adăugat și apelativul „*Noul Severin*" ș.a. [49].

[49] Cf. N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 38. Pentru alte presupuneri privind locul de refugiu al Mitropoliei Severinului după plecarea ei din acest oraș, să se vadă: Preotul Niculae Șerbănescu, *Mitropolia Severinului*, p. 1215 ș.u.

www.dacoromanica.ro

Mitropoliții Severinului. Mai mult ca sigur că în anul 1386, cînd Mircea cel Mare și-a început domnia, la Severin păstorea mitropolitul:

Atanasie, care era grec de neam și, mai înainte ca Patriarhia Ecumenică să-l fi strămutat la Mitropolia Severinului, fusese mitropolit de *Perge* și *Attalia.* Lipsind izvoarele, nu se poate ști cu precizie nici cînd a fost numit la Severin și nici în ce împrejurări s-a făcut aceasta. Se susține de către unii că el ar fi fost mai întîi mitropolit la Argeș, unde ar fi ajuns prin anul 1389, cînd titularul de aici, Antim Critopol, căzuse la grea boală, că numai după însănătoșirea și reînscăunarea acestuia ar fi fost trecut la Severin [50] și că de aici, mai apoi, a fost adus iarăși la Argeș.

Lipsesc într-adevăr știrile, dar, avîndu-se în vedere situația bisericească de atunci din țara noastră, se poate mai degrabă presupune că transferarea lui Atanasie de la Perge și Attalia la Severin n-a putut întîrzia prea mult după anul 1381, cînd înaintașul său la centrul mitropolitan oltean, Antim, a fost, la rîndu-i, mutat la Argeș. Aceasta întrucît și conducerea Țării Românești și Patriarhia ecumenică vor fi fost interesate întru menținerea, — și încă în activitate—, a Mitropoliei de la Severin, deoarece ofensiva catolică, — pentru stăvilirea căreia ea, mai ales, se crease—, era încă activă [51]. Din această pricină, și una și alta se vor fi îngrijit ca văduvitei mitropolii să-i dea cît mai degrabă un titular, și încă un titular efectiv și cu experiență pastorală. În acest scop, a fost ales, o spunem din nou, arhipăstorul de Perge și Attalia, Atanasie, care, nu în 1389, cum se susține, a fost trimis în Țara Românească, ci mai înainte.

Semnalăm că unele știri, scoase dintr-un „voluminos" dosar întocmit de mitropolitul Macarie al Ancyrei împotriva patriarhului ecumenic Matei I (1397—1410), încredințează că în luna noiembrie din anul 1387, deci înainte de 1389, Atanasie păstorea deja în scaunul mitropolitan de pe plaiurile oltene [52].

Dacă s-ar obiecta totuși că pînă în anul 1389 Atanasie n-a păstorit în Țara Românească, — altfel zis la Severin —, căci o astfel de calitate a sa nu este în nici un fel amintită de actele inserate în

[50] Cf. N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 37; Pr. I. Popescu-Cilieni, *Pe firul istoric al episcopiei și mitropoliei Olteniei*, în *Viața bisericească în Oltenia. Anuarul Mitropoliei Olteniei*, Craiova, 1941, p. 90; P.Ș.N., *Cuviosul Nicodim cel Sfințit și odăjdiile mitropolitului Antim Critopol de la Tismana*, în „M.O.", XI, 1959, nr. 7—8, p. 424; Pr. G.I. Moisescu și colaboratorii, *Istoria Bisericii Române*, I, p. 158—159.

[51] Cf. P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 168 ș.u.

[52] V. Laurent, *op. cit.*, p. 177, n. 2, 180.

www.dacoromanica.ro

Acta Patriarchatus Constantinopolitani pînă în acest an, [53] se poate răspunde că o asemenea lipsă nu este convingătoare, deoarece nu este deloc sigur că aci amintita colecţie păstrează toate actele privitoare la viaţa bisericească de la Nord de Dunăre, emise în acei ani de Patriarhia ecumenică. Chiar actul strămutării sale la Severin sau la Argeş, de pildă, fie că a fost din anul 1389, — cum cred unii —, fie că a fost mai de dinainte, nu se află printre piesele documentare ale acesteia, căci altfel n-ar mai fi în discuţie atît locul, cît şi data începerii păstoriei sale.

Şi dacă iarăşi s-ar obiecta că pînă în acelaşi an, 1389, mitropolitul Atanasie nu este întîlnit participînd la şedinţele Sinodului patriarhal din Constantinopol, — cum, de bună seamă, potrivit unei mai vechi înţelegeri i se va fi cerut şi lui —, şi de astă dată, s-ar putea răspunde că nici această lipsă de la amintitele şedinţe n-ar constitui o dovadă că el nu era încă arhipăstor la Severin mai dinainte vreme, ci mai degrabă că ea, neparticiparea, ar putea fi rezultatul unei înţelegeri ce ar fi intervenit între cei doi ierarhi ungrovlahi. Că adică aceştia, spre a nu lăsa Biserica Ţării Româneşti o oarecare perioadă de timp fără păstor duhovnicesc pe teren, mai ales atunci cînd valul de penetraţii catolice era încă viu simţit, se vor fi învoit, şi vor fi obţinut şi îngăduinţa celor în drept, ca să participe cu rîndul la şedinţele patriarhicescului Sinod. Şi cum mitropolitul Antim de la Argeş era mai vechi în funcţie, şi poate că şi în hirotonie, vor fi căzut de acord ca mai întîi el să fie de faţă la acestea, începînd chiar din primii ani ai celui de al nouălea deceniu al secolului al XIV-lea, adică exact din vremea cînd socotim că Atanasie şi-a început păstoria la Severin. Din această pricină, desigur, acte din anii 1381, 1382, 1386 şi 1389 atestă numai prezenţa vlădicăi Antim la Sinod, de bună seamă, ca reprezentant al întregii Biserici româneşti nord-dunărene [54].

În acest timp, mitropolitul Atanasie, rămas în ţară, va fi rostuit treburile celor două mitropolii — de la Argeş şi de la Severin. În deceniul următor, începînd chiar din anul 1389, însă, el, şi aproape numai el, a fost prezent la şedinţele sinodale. În restul de ani de la sfîrşitul aceluiaşi secol, al XIV-lea, la rîndu-i mitropolitul Antim Critopol de la Argeş, pentru nevoile religioase ale celor două centre ierarhice din Ţara Românească, va fi stat mai mult la reşedinţa sa din cetatea de Scaun a Argeşului.

[53] Să se vadă: N. Dobrescu, *Întemeierea mitropoliilor şi a celor dintîi mînăstiri din ţară*, Bucureşti, 1906, p. 57.

[54] V.: N. Dobrescu, *op, cit.*, p. 47, n. 4; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 141.

www.dacoromanica.ro

Şi totuşi, cîndva, dar numai pentru foarte scurtă vreme, mitropolitul Atanasie, oficial, poate fi socotit că a stat şi la cîrma mitropoliei de la Argeş. Această şedere a sa aici a avut loc, înclinăm a crede, în cele cîteva luni de la cumpăna anilor 1388 şi 1389, cînd, precum s-a arătat, mitropolitul Antim Critopol, căzut la grea boală, a intrat în marea shimă, schimbîndu-şi numele în Timotei. Acest lucru, „suplinirea" şi a scaunului ierarhic de la Argeş, a dus, desigur, la înscrierea şi a numelui său în pomelnicul Mitropoliei Ţării Româneşti, cu sediul la Argeş, îndată după Antim. Cum acest lucru este folosit de unii ca argument spre a dovedi că Atanasie a fost un adevărat mitropolit de Argeş, vom încerca să lămurim şi rostul prezenţei sale într-un asemenea pomelnic.

Înclinăm a crede iarăşi că pînă la îmbolnăvirea lui Antim Critopol, Mitropolia Ţării Româneşti nu a avut un pomelnic oficial scris, căci numai numele celor doi vlădici decedaţi, — Iachint şi Hariton —, şi a celui în funcţiune, erau, desigur, uşor de ţinut minte. Prin anii 1388—1389 însă, s-a pus început acestui pomelnic, poate chiar în scris —, trecîndu-se în el, deocamdată, numai numele celor vii. Prilej pentru aceasta a fost însăşi boala lui Antim. „Suplinitorul" său, Atanasie de la Severin, va fi dispus ca în cuprinsul mitropoliei să se facă rugăciuni pentru însănătoşirea lui, poruncind ca în pomelnicul ce urma să se întocmească pentru a fi folosit întru aceasta, să fie trecut, în primul rînd, Antim, cel bolnav, pentru care trebuia să se înalţe rugi de înzdrăvenire. Mai mult ca sigur, aceasta a făcut ca pomelnicul în cauză să înceapă cu Antim, — aşa cum a şi rămas—, şi nu cu Iachint, aşa cum ar fi fost firesc.

Şi cum la slujbe pravila cere ca să se pomenească şi numele cîrmuitorului efectiv al unei instituţii bisericeşti văduvite — în cazul de faţă însăşi prima mitropolie a ţării —, fie el şi numai locţiitor, îndată după suferindul Antim a fost trecut vlădica Atanasie, cel ce, în locu-i, rînduia într-adevăr şi treburile centrului mitropolitan de la Argeş. Aşa s-a ajuns, de asemenea, ca cel de al doilea loc în pomelnic să fie ocupat de acest arhipăstor de la Severin. Şi cum, iarăşi, se ştie, pomelnicul aşa început, aşa a rămas şi în continuare.

Căci, cu vremea, în pomelnicul scris, desigur, în acest chip pornit sub cei doi ierarhi ungrovlahi, trăitori în 1388—1389, rînd pe rînd au fost trecuţi vlădicii ţării ce le-au urmat, de bună seamă fiind ei încă în viaţă. Pe încetul, aşa s-a alcătuit, pe toată întinderea lui, pomelnicul Mitropoliei Ţării Româneşti. Şi, repetăm, început cu Antim şi Atanasie, aşa a rămas, căci nimeni n-a mai căutat să resta-

www.dacoromanica.ro

bilească adevărul, adică să treacă în frunte pe mitropoliţii Iachint şi Hariton şi să facă vreo menţiune arătătoare că Atanasie a fost mitropolit de Severin; în alte ocazii, asemenea însemnări s-au făcut. Împrejurările aci semnalate sînt în măsură, credem, să lămurească prezenţa severineanului Atanasie în pomelnicul primei Mitropolii a Ţării Româneşti. Apariţia lui aci nu este motivată deci de faptul că ar fi fost mitropolit titular la Argeş, cum era pe atunci, — aşa cum se afirmă de unii —, ci numai de împrejurarea că în timpul cînd s-a început întocmirea oficială a pomelnicului, — de bună seamă în scris —, el era, precum s-a arătat, „suplinitor" al ierarhului de aici, căzut la boală.

Ţinînd seama de toate acestea, socotim că mitropolitul Atanasie al Severinului niciodată n-a fost şezător titular în scaunul mitropolitan din capitala de atunci a Ţării Româneşti, cu toate că el este trecut în pomelnicul mitropoliei ţării îndată după vlădica Antim Critopol de la Argeş. În tot timpul el a fost numai mitropolit de Severin, aşa cum, dealtfel, reiese şi din actele Patriarhiei ecumenice, cîte există, din ultimul deceniu al secolului al XIV-lea şi din primii ani ai secolului al XV-lea, în care aproape regulat este intitulat mitropolit „al Severinului" [55].

Potrivit înţelegerii, ce, repetăm, se va fi făcut între cei doi ierarhi ungrovlahi, începînd din vara anului 1389, mitropolitul Atanasie de la Severin, plecînd la Constantinopol, poate cu prilejul bolii vlădicăi Antim de la Argeş, ori mai de grabă curînd după aceea, a rămas în continuare acolo, spre a reprezenta Biserica românească în sinodul patriarhal. Chiar în luna lui iulie din acest an, el, „celălalt (mitropolit) al Ungrovlahiei", alături de „al Ungrovlahiei", — adică Antim —, şi alţi ierarhi, subscria hotărîrea sinodală luată sub patriarhul ecumenic Antonie IV (1389—1390; 1391—1397), „cu privire la legăturile dintre episcopul de Methona şi mitropolitul Vechiului Patras" [56].

---

[55] V.: Preotul Niculae Şerbănescu, *Mitropoliţii Ungrovlahiei*, p. 738, n. 78; Vitalien Laurent, „temeinicul cunoscător al începuturilor Bisericii româneşti", crede că Atanasie n-a putut urma lui Antim la Argeş, căci în acel timp, — începutul secolului al XV-lea —, la cîrma Mitropoliei Ţării Româneşti fusese strămutat mitropolitul Melitenei, al cărui nume, însă, precum s-a arătat, nu se cunoaşte.

Tot el socoteşte că prezenţa lui Antim şi a lui Atanasie în fruntea pomelnicului mitropoliei Ţării Româneşti poate arăta însă că aceştia „au condus simultan cele două Biserici ale Ungrovlahiei sau că Atanasie era chiar numele mitropolitului Melitenei" (v.: *Contributions à l'histoire des relations de l'Eglise byzantine avec l'Eglise roumaine...*, p. 166, 180).

Nici el nu crede că Atanasie al Severinului ar fi fost cîndva titular la Argeş.

[56] *F.H.D.R.*, vol. IV, p. 228, 229. Pentru alte acte din ultima decadă a secolului al XIV-lea, atestînd prezenţa lui Atanasie al Severinului la şedinţele sinodului patriarhal, să se vadă: Preotul Niculae Şerbănescu, *Episcopii Rîmnicului*, în „M.O.", XVI, 1964, nr. 3—4, p. 174, n. 23—26.

www.dacoromanica.ro

Întors mai apoi în țară, la 8 ianuarie 1392 mitropolitul Severinului, dimpreună cu vlădica Antim de la Argeș, sta în fruntea martorilor pe care marele Mircea Voievod i-a pus în hrisovul ce în acea zi a emis în favoarea ctitoriei sale de la Cozia, hărăzindu-i și întărindu-i mai multe sate și sălașe de țigani [57].

După aceasta, la o dată, iarăși necunoscută, mitropolitul Atanasie a plecat din nou la Constantinopol și aici la 6 noiembrie 1396 a fost de față la ședința Sinodului patriarhal în care s-a hotărît chemarea în judecată a mitropoliților de Gothia și Cherson [58]. În anii 1397 și 1401 era tot în capitala Bizanțului, participînd la unele ședințe sinodale, în ale căror acte este amintit fie nominal „smeritul mitropolit al Ungrovlahiei Atanasie", fie indicîndu-i-se numai eparhia, „Ungrovlahia dinspre Severin", ori a „părții Ungrovlahiei dinspre Severin" [59].

În ultima parte a șederii sale în Constantinopol, mitropolitul Atanasie s-a amestecat în „înveninata dispută" dintre patriarhul ecumenic Matei I și mitropolitul Macarie de Ancyra. Cu toate că în octombrie 1397 și în iunie 1403, jucase un rol însemnat, susținîndu-l, atît la alegere, cît și la reabilitare, pe ecumenicul Matei I, pînă la urmă însă a trecut în partida adversă, condusă de mitropolitul Macarie al Ancyrei. Alăturat acesteia, el a refuzat orice supunere patriarhului ecumenic Matei I și chiar împăratului Manuel II Paleologul (1391—1425). Din această pricină, poate, «încă înainte» de anul 1405, el nu mai este pomenit de nici un act [60]. Se bănuiește că va fi decedat sau că va fi fost depus din treaptă, ori, în sfîrșit, că se va fi întors în eparhie, unde, poate iarăși, sprijinit în continuare de Mircea voievod va mai fi păstorit cîțiva ani [61].

---

[57] *D.R.H., B.*, vol. I, p. 42—45 (nr. 17).

[58] *F.H.D.R.*, vol. IV, 252—253.

[59] *Ibidem*, p. 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 268, 269, 276, 277.

[60] Rev. V. Laurent arată că în dosarul amintit, din care a cules date pentru studiul său asupra legăturilor Bisericii bizantine cu Biserica românească în secolul al XV-lea, mitropolitul Atanasie al Severinului este pomenit pentru ultima dată în partea din urmă a anului 1403 *(op. cit.* p. 180).

[61] În legătură cu amestecul mitropolitului Atanasie al Severinului în aprinsa dispută dintre patriarhul ecumenic Matei I și mitropolitul Macarie de Ancyra, să se vadă o seamă de informații extrase din izvoare contemporane în: *F.H.D.R.*, vol. IV, p. 321—329 *(„Tratatul general" al lui Macarie de Ancyra)*, p. 330—335 *(Acte sinodale ale procesului de Trisepiscopat)*; V. Laurent, *op. cit.*, p. 178—180; Același, *Le trisépiscopat du patriarche Mathieu I-er (1397—1410). Un grand procès canonique à Byzance au début du XV-e siècle*, în „Revue des etudes byzantines" (Paris), t. 30, 1972, p. 5—166; Prof. Alexandru Elian, *op. cit.*, p. 908.

www.dacoromanica.ro

Nu se știe însă nici cînd și nici în ce fel și-a încheiat păstoria și viața [62].

După dispariția lui, cel puțin în timpul domniei lui Mircea cel Mare, alt sau alți șezători pe scaunul mitropolitan de la Severin nu se mai cunosc. De aceea de către unii se afirmă că, după el, „dualismul mitropolitan" din Țara Românească a încetat. În continuare de către aceiași se precizează că „prin acest act făcut de Mircea Vodă de acord cu Patriarhia ecumenică, mitropolia țării capătă mai mult prestigiu în afară și mai multă autoritate înăuntru"[63], ceea ce însă, pentru momentul vizat, deocamdată, documentar, nu se poate și dovedi.

*

Preoții. Ierarhii, aci amintiți, au păstorit peste credincioșii ungrovlahi, conduși duhovnicește de *preoții* lor, aflați, firește, prin toate satele de pe întinsul țării de atunci, căci, de cînd se ține minte, la noi „n-au fost niciodată vremuri în care satul să nu-și aibă preotul lui", așa cum, desigur, va fi fost și în timpul domniei lui Mircea cel Mare. Știrile despre ei, despre preoți, sînt însă extrem de sumare. Totuși „desimea așezărilor omenești" din acel timp, despre care s-a făcut amintire, sprijină presupunerea că prin ele a trebuit să existe și un însemnat număr de slujitori ai altarelor, oricît de modeste vor fi fost unele dintre lăcașurile de cult de prin sate.

Semnalăm că în gramata patriarhală din anul 1359, prin care se confirmă strămutarea mitropolitului Iachint de la Vicina la Argeș, printre altele „în termeni generali", se cerea și ca „toți clericii — adică preoții —, din această țară, — Țara Românească —, și toți ceilalți cîți fac parte din cinul bisericesc, fie ei monahi sau de mir", să-i dea ascultare și să i se supună [64]. În același timp, lui, lui Iachint, prin actul de față, lui Antim Critopol în 1370, prin gramata de numire ca prim mitropolit al Severinului [65] și lui Hariton, în 1372, prin actul de confirmare ca mitropolit la Argeș [66], li se punea și îndatorirea de

[62] După unii cercetători „acest Athanasie a luat păstorirea Țării (Românești) după Antim" (v.: Șt. Nicolaescu, *Păstoria mitropolitului primat al Ungrovlahiei Hariton. 1373—1381*, Craiova, 1932, p. 12. Pentru Hariton, v. și: Aurelian Sacerdoțeanu, *Ceva despre mitropolitul Hariton al Ungrovlahiei. (1372—1380)*, București, 1936, pass.

[63] Aurelian Sacerdoțeanu, *Mircea cel Bătrîn și Biserica Ortodoxă a țării sale*, în „B.O.R.", LXXXVI, 1968, nr. 1—2, p. 103—104.

[64] *F.H.D.R.*, vol. IV, p. 200—201.

[65] *Ibidem*, p. 208—209.

[66] Grigore Nandriș, *Un document privitor la împărțirea Mitropoliei Țării Românești 1372 (1373)*, în *Închinare lui Nicolae Iorga*, Cluj, 1931, p. 292—296; Același, *Documente românești în limba slavă din mînăstirile Muntelui Athos, 1372—1658*, București, 1937, p. 17—22; *D.I.R.,B.*, Veacul XIII, XIV, XV (1247—1500), p. 25—27.

www.dacoromanica.ro

a „hirotoni preoți". Prin urmare în Țara Românească, în vremea la care ne referim, „cinul preoțesc" a trebuit să fie prezent. Actele de epocă, atîtea cîte s-au păstrat, nu vorbesc însă aproape deloc și despre ei, despre preoți.

În ceea ce ne privește aci, menționăm că de abia într-un act din 1412 este pomenit un „popa Radomir", care a fost martor la „tocmeala" intervenită între un oarecare „Constantin" și un „protopop Hariton", cu privire la cumpărarea unui cal [67] și că într-un altul de mai tîrziu, — din 1425—, iarăși printre martori figurează și un „popa Stoia" [68].

În general, preoții ortodocși români, deci și cei din timpul lui Mircea cel Mare, erau cu totul legați de sate și de locuitorii lor, de care nu se deosebeau nici prin îmbrăcăminte și alături de care munceau și în cîmp, și în anumite meserii, și pe vatra satului. Sufereau laolaltă cu ei orice greutăți veneau peste sate, plăteau biruri și făceau corvezi.

În plus, ca știutori de ceva „carte", erau și dascăli ai tinerilor săteni dornici de învățătură, scriitori de acte, diate, felurite însemnări pe foile albe ale cărților de slujbă, mai ales, privind viața satului ș.a.

Lipsind știrile de la cumpăna dintre veacurile al XIV-lea și al XV-lea, pe temei de informații documentare de mai tîrziu, se poate afirma că și pe atunci preoții aveau unele îndatoriri față de stăpînire, nu numai cea bisericească, dar și cea laică. Proprietari de ocine, vii ș.a. fiind, și ei vor fi dat desigur unele dări și dijme. Într-un act de scutire de la Radu cel Mare, dat Mînăstirii Tismana, se scria: „Și dijmarii și vameșii să nu ia perperii de la *popii* și de la județii mînăstirești, căci vor păți rău" [69], ceea ce în mod sigur dovedește că și atunci și desigur că și mai înainte, ei aveau și avuseseră asemenea obligații cu privire la plata a o seamă de dări. Și alte știri, culese de prin acte din secolele al XVI-lea și al XVII-lea, îndreptățesc presupunerea că foarte probabil și „în primele două secole ale Statului muntean, — deci și sub Mircea cel Mare —, preoțimea de rînd, cea din sate mai ales—, plătea bir, dădea principalele dijme din produse și împlinea unele prestații".

Asemenea obligații aveau preoții și față de stăpînirea lor bisericească. Tot din informații de după secolul al XV-lea, se vede că, în cadrul instituției în care activau, desigur, ei achitau o „dajdie a

[67] *D.R.H., B.* vol. I, p. 78 (nr. 36).
[68] *Ibidem*, p. 112, 113 (nr. 57).
[69] *Ibidem*, p. 429 (nr. 265).

www.dacoromanica.ro

vlădicăi" [70], plăteau un „bir preoțesc" și satisfăceau o „dare a untdelemnului", de bună seamă, în parte, necesară iluminatului de prin biserici, obligații ce vor fi avut și în vremurile de mai înainte [71].

★

Monahismul. Alături de preoții de mir de prin sate mai ales, a căror menire era să vegheze tot timpul asupra vieții sufletești a păstoriților lor, — de la naștere pînă la moarte —, să le binecuvinteze momentele de seamă din viață, să le împărtășească anumite reguli de comportare personală și colectivă, să-i inițieze, fie și oricît de sumar, în tainele credinței lor și să-i îndemne a avea dragoste față de muncă și să respecte „ordinea și ierarhia socială feudală" din țară, și în vremea lui Mircea cel Mare, Biserica Țării Românești „a cuprins în rîndurile ei și pe călugări, cu așezămintele lor".

Pe pămîntul românesc, monahismul este atestat începînd chiar din secolul al IV-lea d. Hr. și e firesc să fie așa, deoarece învățătura lui Hristos, pătrunsă și răspîndită de mai înainte în mijlocul strămoșilor noștri, trebuia să se manifeste și sub această formă de spiritualitate. În persecuția anticreștină de prin părțile Buzăului, a lui Atanaric, regele goților, din anul 372, de pildă, au fost martirizați și monahi, în secolul al VI-lea, din Dobrogea, au fost „călugării sciți" și tot aici, prin secolul al X-lea, ori poate și mai înainte, a luat ființă așezămîntul mînăstiresc de la Basarabi-Murfatlar, în Banat, curînd după anul 1000, voievodul Ahtum a înălțat mînăstirea ortodoxă „Sfîntul Ioan Botezătorul" de la Morisena-Cenad; în secolul următor, lîngă Arad ființa Mînăstirea Hodoș-Bodrog; la Cetățeni-Muscel începea să se sape în stîncă bisericuța zisă „a lui Negru Vodă", iar la Vodița, tot cam pe atunci, s-a clădit o biserică de zid mai mică, a cărei temelie a fost descoperită, prin săpături arheologice, sub ruinele celeia a Sfîntului Nicodim din secolul al XIV-lea.

Și numai aceste cîteva mărturii, privitoare la străvechile lăcașuri de cuvioșie de la noi, luate, cum se vede, mai mult din Cîmpia Dunării, sînt, credem, îndestulătoare pentru a dovedi că pe meleagurile românești monahismul avea o existență de cîteva veacuri, atunci cînd Sfîntul Nicodim a venit în Nordul Dunării; că, prin urmare, el era cu mult mai vechi decît acest moment. Lor trebuie să li se adauge și faptul că în gramata patriarhală din 1359, — iarăși înainte de venirea Sfîntului Nicodim la noi —, prin care se recunoștea strămutarea lui

[70] *Ibidem*, p. 448 (nr. 275).

[71] Cf. pentru acestea, și: Dinu C. Giurescu, *Țara Românească în secolele XIV—XV*, p. 358—359.

www.dacoromanica.ro

Iachint de la Vicina la Argeș, se vorbea deschis și despre monahi, ceea ce probează că și în acest oraș și, desigur, că și prin alte părți, pe atunci, mai puteau ființa asemenea așezăminte călugărești, fie ele oricît de modeste [72]. De aceea se poate conchide că activitatea din acest domeniu de viață bisericească, desfășurată de Sfîntul Nicodim la Nord de Dunăre, în cea de a doua jumătate a secolului al XIV-lea, a dus numai la o reînviorare a duhului călugăresc din Țara Românească a acelor vremi și de mai apoi, și nu la „înființarea monahismului românesc", așa cum s-a afirmat și uneori chiar se mai afirmă și se și mai scrie.

*

Sfîntul Nicodim de la Tismana. Cu toate că Sfîntul Nicodim a fost și încă mai este socotit „o mare figură a Orientului ortodox" [73], totuși „știrile pe care le avem azi în privința originii și copilăriei, tinereții și noviciatului lui și, în genere, asupra întregii sale vieți de pînă la venirea în Țara Românească, sînt cu totul sărace și adesea contradictorii" [74]. Felurimea afirmațiilor privind originea lui, cum că era de neam grec, ori sîrb, ori „slovian", ori „pe jumătate grec și pe jumătate slav", sau că se înrudea cu cneazul Lazăr al Serbiei, sau că era chiar „nepot de fiică al lui Basarab I", deci român, dovedește lipsa unui izvor sigur de informație, în legătură cu viața lui, și de aici această liberatate în a se formula atîtea ipoteze. Îndeobște, în istoriografia noastră se admite că el era din Macedonia, de prin părțile Prilepului, „unde, precum observa Nicolae Iorga, sînt foarte mulți români", — valahi, cum, în genere, li se zice pe acolo —, și n-ar fi exclus ca în vinele lui să fi curs și sînge românesc. Acest fapt ar putea explica, se crede, de ce mai apoi, el atît de ușor și stabil „a fost atras în țara noastră" [75] și de ce iarăși atît de mult s-a legat sufletește de români, în mijlocul cărora a trăit patru decenii.

Dar, ori că a fost grec, ori că a fost sîrb, slovean, român, de neam „mare", ori din rîndul celor de jos, peste toate acestea Sfîntul Nico-

[72] Pentru vechimea monahismului românesc, mai nou, între altele, să se vadă și: Tit Simedrea, *Viața mînăstirească în Țara Românească înainte de anul 1370*, în „B.O.R.", LXXX, 1962, nr. 7—8, p. 673—687; Al. Ioniță, *Viața mînăstirească în Dobrogea pînă în secolul al XII-lea* în „Studii teologice", 29, 1977, nr. 1—2, p. 81—90; Arhim. Veniamin Micle, *Despre monahismul ortodox român, anterior secolului al XIV-lea*, în „Glasul Bisericii" (București), XXXVII, 1978, nr. 3—4, p. 300—317; Preot Ic. Vasile V. Muntean, *Organizarea mînăstirilor românești în comparație cu cele bizantine (pînă la 1600)*, București, 1984.

[73] Cf. P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 152.

[74] Emil Lazărescu, *Nicodim de la Tismana și rolul său în cultura veche românească*, *I* (pînă la 1385), p. 253.

[75] Cf. N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, I, ed. II-a, București, 1928, p. 44; V. și: Pr. D. Bălașa, *Sfîntul Ignatie Teoforul și Nicodim de la Tismana...*, p. 642.

www.dacoromanica.ro

dim „a aparţinut neamului împărătesc al lui Dumnezeu", închinat fiind lui Hristos şi nevoindu-se din răsputeri „pentru întărirea Ortodoxiei" şi pentru binele, fericirea şi mîntuirea celor din jur.

Născut într-o regiune sud-dunăreană cu o populaţie numeroasă „valahă" către partea de început a secolului al XIV-lea, desigur, Sfîntul Nicodim se trage „din părinţi binecredincioşi şi temători de Dumnezeu", care l-au „crescut întru buna pedepsire (= învăţătură) şi temere de Dumnezeu ... şi l-au dat la învăţătura cărţii". Şi, „isteţ fiind la minte", el „în scurtă vreme a învăţat toată dumnezeiasca Scriptură, care duce întru mîntuire, şi gramatica cea slovenească foarte bine şi desăvîrşit". În plus, chiar „în tînără vîrstă fiind ..., se îndeletnicea totdeauna întru citirile dumnezeieştilor Scripturi ... şi alerga şi la dumnezeiasca Biserică cu părinţii lui", unde, ascultînd „cu multă luare aminte cîntările lui David şi Sfintele Scripturi..., îşi aprindea sufletul către dumnezeiescul dor".

Trecînd peste voinţa părinţilor, care „cugetau" a-l „da în cele politiceşti" şi a-l „înălţa întru cinste şi boierii mari împărăteşti", el a „fugit" la Muntele Athos, pe atunci centrul trăirii duhovniceşti şi al spiritualităţii ortodoxe, unde, ajungînd, se socoteşte doar de către unii, s-ar fi aşezat la Mînăstirea Hilandar. Aici, la Sfîntul Munte, a primit „îngerescul chip", a fost hirotonit diacon şi preot şi, în acelaşi timp, „fiind el şi isteţ la minte, a învăţat pe deplin scriptura şi vorbirea limbii cei greceşti foarte bine şi s-a făcut dascăl, ritor foarte iscusit întru amîndouă scripturile (în cea slovenească limbă a sa şi în cea elinească)". Mai apoi, „pristăvindu-se starețul" mînăstirii, în care se afla, spune tradiţia monastică, părinţii, chiar fără voia lui, „l-au ales" şi „l-au aşezat" în loc. Ba ceva mai mult, mai tîrziu, — încredinţează iarăşi acelaşi Nicolae Iorga—, el a ajuns chiar „protos al Sfîntului Munte" [76], ceea ce ar putea să însemne că „Republica monahală", care era Athosul, i-ar fi acordat, odată cu aceasta, cele mai înalte ranguri administrative, pe care ea le putea oferi cuiva de a cărui duhovnicească trăire şi activitate pe deplin se convinsese.

Şi totuşi, toate acestea şi nici isihasmul, — care se şi oploşise pe Sfîntul Munte — , cu multele lui îmbieri, nu l-au reţinut pe viitorul stareţ al Tismanei, căci foarte probabil la oarecare vreme după jumătatea secolului al XIV-lea, — cînd încă pericolul otoman nu-l ameninţase în nici un fel —, fără să se cunoască precis cauzele, împrejură-

[76] N. Iorga, *Muntele Athos în legătură cu ţările noastre*, Bucureşti, 1914, p. 10 (456).

www.dacoromanica.ro

rile și timpul, el a părăsit Athosul, — „unde-și petrecuse tinerețea“—, și s-a întors în Serbia. Aici, un timp, a rămas în ținutul *Cladovei*, în apropiere de Dunăre, unde la „locul ce se numește *Șaina*“, dimpreună cu „frații“ aflați în preajma sa, a ridicat „o bisericuță mică de zid, fără turle“, cu hramul Sfînta Treime. Tot prin aceste părți, în regiunea *Crainei*, „tradiția populară“ sîrbească leagă de numele lui, — desigur, tot din timpul acestei șederi —, înființarea a două mînăstiri: *Vratna* și *Manastirița*; în aceasta din urmă, povestesc localnicii, „s-a refugiat *Milena*, fiica lui Lazăr cneazul, fugind din fața turcilor după lupta nenorocită de la Cossovo“ în 1389 [77].

Din Serbia, nu «mult înainte» de anul 1370, Sfîntul Nicodim a trecut în stînga Dunării, în Țara Românească, și de început s-a așezat în părțile *Vodiței*, regiune de graniță, destul de primejduită și tulburată prin schimbările de stăpînire, la care era supusă. Cu toate că va fi știut aceasta sau numai va fi bănuit-o, el totuși s-a oploșit aici, pentru că, se afirmă, „dorea să mai păstreze legătura“ cu regiunea Crainei, cu care avusese și încă mai avea „vechi și trainice“ relații și de care valea Vodiței, „pe tot întinsul Țării Românești, era punctul cel mai apropiat“.

Aici, pe plaiurile de la Vodița, cu ajutorul voievodului muntean *Vladislav-Vlaicu*,—dar „cu munca sa și a fraților“ —,prin anii 1370—1372, a ridicat *Mînăstirea Vodița*.

Nu frica de turci, — cum s-a crezut —, a făcut pe Sfîntul Nicodim să părăsească regiunea Crainei, de care se vede era atît de legat, ci teama de stăpînirea ungurească, instaurată în vara anului 1365, la Vidin și în teritoriile apropiate, printre care era și cel al Crainei.

Căci, în primăvara acestui an Ludovic cel Mare, regele catolic al Ungariei, a pornit război împotriva țaratului bulgar de Apus, i-a ocupat capitala, orașul Vidin, și mai multe regiuni, pe care în anul 1366 le-a organizat într-un „*Banat al Bulgariei*“ și apoi, pentru cîțiva ani, a stabilit aci stăpînire maghiară catolică. Paralel cu toate acestea, apostolicul rege Ludovic a lăsat mînă liberă franciscanilor să convertească la catolicism pe „schismaticii“ localnici, clerici, monahi și mireni [78]. Situația aceasta de război și de „cruciadă împotriva ereti-

[77] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 146.

[78] Pentru aceste evenimente, să se vadă: N. Iorga, *Lupta pentru stăpînirea Vidinului în 1365—1369 și politica lui Vladislav Vodă față de unguri. Un episod din cucerirea Peninsulei Balcanice de turci*, în „Convorbiri literare“, XXXIV, 1900, p. 962—999; Maria Holban, *Contribuții la studiul raporturilor dintre Țara Românească și Ungaria Angevină (Rolul lui Benedict Himfy în legătură cu problema Vidinului)*, în: Aceeași, *Din cronica relațiilor româno-maghiare în secolele XIII—XIV*, București, 1981, p. 155—211.

www.dacoromanica.ro

cilor", precum și de ocupație, s-a prelungit pînă în anul 1369 și în cursul ei persecuțiile n-au lipsit. Mai mult ca sigur, lor le-a căzut pradă și Sfîntul Nicodim, care în acei ani se va fi aflat în vreo mînăstire de prin Craina, poate chiar ca stareț. Mai mult, lucrul pare adevărat, în timpul acestora, al persecuțiilor, la Vidin, fiind poate de față și regele Ludovic, el, — fără însă a se arăta motivul; în schimb se poate bănui—, a fost supus unei „probe judiciare", cea a „trecerii prin foc", — „minunea", consemnată în „Viață", desigur —, pe care a depășit-o cu succes. Aceasta și alte silnicii și suferințe, firește l-au făcut și pe el, — ca și pe atîția alții —, să-și caute adăpost în Țara Românească, unde, de bună seamă, avea să fie bine primit, căci el nu mai era acum „un cleric oarecare", prețuit pentru viața-i curată și plină de înfrînări, ci „un erou al rezistenței populare a Vidinului și, ca atare, un personaj politic de reală însemnătate" [79].

Mînăstirea Vodița. Hotărîndu-se să plece în Nordul Dunării, Sfîntul Nicodim, în anul 1369, poate, dimpreună cu alți frați, a trecut Dunărea, — în chip miraculos, se zice —, și, o spunem din nou, s-a așezat în părțile Vodiței, la granița de Apus a Țării Românești. Aici, după unele pregătiri printre care, desigur, și întîlnirea cu Vlaicu Vodă pentru solicitarea de ajutor, pe locul unui mai vechi sfînt lăcaș, cu sprijinul voievodului și „cu munca sa și a fraților", a ridicat *Mînăstirea Vodița* cu hramul *Sfîntul Antonie*. Deși se clădea într-o regiune „primejduită", în gîndul său, al domnitorului și al altora îndrituiți la așa ceva, ea era menită să fie „un centru de rezistență ortodoxă în calea acțiunilor de catolicizare a ortodocșilor" din regiunile dunăreano-balcanice, inițiate, patronate și susținute, la îndemnul curiei romane, de statul catolic maghiar, în frunte cu regele său, angevinul Ludovic cel Mare.

Prima atestare documentară a existenței Mînăstirii Vodița, fiind și zugrăvită, și, totodată și a prezenței sigure a Sfîntului Nicodim în Țara Românească, se face în hrisovul emis, după socotința ultimilor editori, în anul „1374", prin care domnitorul Vladislav-Vlaicu o înzestra cu „un tetraevanghel ferecat cu argint și aurit, o cădelniță de argint, sfinte vase de argint, o pereche de odăjdii preoțești de mătase, perdele de altar, de camhă, cît are nevoie biserica, un epitrahil și rucavițe cusute cu fir de argint", și cu mai multe moșii. În același timp, îi făcea multe scutințe, îi da anual bani, alimente și alte lucruri pentru împărțit la hram și, „după sfat", rînduia ca „după

[79] Emil Lăzărescu, *op. cit.*, p. 264.

www.dacoromanica.ro

moartea lui chir Nicodim să nu fie volnic niciun domn să așeze în locul acela cîrmuitor, nici arhiereu, nici nimeni altul, ci precum va spune chir Nicodim și cum va orîndui, așa să ție călugării cei de acolo și singuri să-și pună cîrmuitor“ [80].

Prin această din urmă stipulație, Mînăstirea Vodița devenea o *samovlastie*, adică un așezămînt monahal de sine stătător, scos de sub orice autoritate din afară, fie laică, fie bisericească, administrîndu-se și conducîndu-se numai prin propria-i obște; practică în uz la Muntele Athos, unde Sfîntul Nicodim viețuise cu mulți ani în urmă [81].

Solia Sfîntului Nicodim la Patriarhia ecumenică. În anul 1346 Biserica Ortodoxă Sîrbă s-a declarat autocefală, întîistătătorul ei *Ioanichie II* luînd titlul de patriarh. Patriarhia ecumenică n-a fost de acord cu aceasta și ecumenicul *Calist I* a aruncat anatema asupra Bisericii, patriarhului și poporului sîrb. Cum, după mentalitatea vremii, o asemenea situație apăsa greu asupra credincioșilor, către anul 1375 cneazul *Lazăr*, cu consimțămîntul celor în drept, a hotărît să trimită la Patriarhia ecumenică o solie în frunte cu *Isaia de la Hilandarul Athosului*, din care făcea parte și ieromonahul Nicodim din Țara Românească mai ales ca tălmaci pentru limbile greacă și slavă, pe care le cunoștea. Solia, compusă din cinci persoane, — în afara celor doi, și *Teofan*, fost protos al Athosului și doi ucenici ai lui Isaia: *Silvestru* și *Nicandru* —, a sosit la Țarigrad în vara anului 1375 și și-a încheiat cu succes misiunea. Cu acest prilej, se pare, ecumenicul Filotei a acordat Sfîntului Nicodim rangul de arhimandrit și i-ar fi dăruit o cîrjă a sa, personală, deci, și trei părticele de sfinte moaște.

Cu gramata patriarhală de ridicare a anatemei, Sfîntul Nicodim, trecînd pe la Athos, a venit în Serbia, și de aici, după ce a predat-o cui se cuvenea și a informat pe cei în drept despre rezultatul soliei, s-a îndreptat către Țara Românească, unde avea atît de mult de lucru.

Mînăstirea Tismana. Nu se știe precis cînd Sfîntul Nicodim a ajuns acasă, dar se poate presupune că el nu-și mai putea continua activitatea la Vodița, căci, pe aici, era acum stăpînire maghiară, fiind creat un „Banat de Severin“ sub egida regatului ungar. Din această pricină, după un scurt popas de așteptare pe locul unde mai apoi se va zidi Mînăstirea Gura Motrului, el a pornit spre munții Gorjului și în curînd a purces la ridicarea *Mînăstirii Tismana*, cu

[80] *D.R.H.*, *B.* Vol. I, p. 18, 19 (nr. 6 cu data: „1374“).

[81] Tit Simedrea, *Mînăstirea Vodița. Glosă pe marginea unui document inedit*, în „B.O.R.“, LXV, 1947, nr. 1—3, p. 63—76.

www.dacoromanica.ro

ajutorul voievodului *Radu I Basarab* și al cneazului *Lazăr al Sîrbilor*; acesta din urmă, desigur, și ca urmare a serviciilor făcute de Sfîntul Nicodim Bisericii Ortodoxe Sîrbe în anul 1375. Nu se cunoaște data cînd s-au început lucrările, dar o însemnare făcută de vreun călugăr, cunoscător al faptelor, pe un act din anul 1424, preciza că: „s-a sfințit biserica (Mînăstirii Tismana) la leat 6886 (= 1377—1378)“ [82]. Deși tîrnosit, sfîntul lăcaș, căruia i se dăduse hramul „*Adormirea Maicii Domnului*“, nu era încă întru totul gata.

Primul hrisov, cunoscut acum, emis în favoarea lui, este cel al lui Dan I din 3 octombrie 1385, prin care nu numai că îi hărăzea unele sate, îi întărea bunurile cu care o înzestrase tatăl său, Radu I Basarab, și pe cele cu care unchiul său, Vlaicu Vodă, îmbogățise zestrea Vodiței, dar, în partea de început a actului, cu privire la însăși Mînăstirea Tismana, scria:“ ... am aflat în țara domniei mele, la locul numit Tismana, o mînăstire nu întru toate părțile ei terminată, pe care sfîntrăposatul, binecinstitorul voievod Radul, părintele domniei mele, a ridicat-o din temelie, dar n-a sfîrșit-o din pricina scurtimii vieții. De aceea, a binevoit domnia mea ca ...să clădesc deplin acest hram... și să-l întăresc cu toate darurile și veniturile ... “ [83]. Aproape doi ani mai apoi, la 27 iunie 1387, *Mircea cel Mare* încredința și el că nu numai că a înzestrat această mînăstire cu multe bunuri, dar și „cele nedesăvîrșite i le-a împlinit“, — este vorba poate de noi acareturi de care va mai fi fost nevoie —, și că a „poruncit . . . ca să fie (și) călugării (de aici) . . . de sine stătători și, după moartea cîrmuitorului lor, să nu le pună nimeni cîrmuitor, nici eu însumi, Mircea Voievod, nici altul dintre cei de după mine, ci numai ei înșiși să aleagă pe cine vor binevoi; nici să strice orînduiala și datina (pravila) lui Nicodim și porunca mea“ [84]. Deci și aici, la Tismana, *samovlastie* ca la Vodița, despre care chiar amintește hrisovul de față.

Poate tot ca o urmare a serviciilor, pe tărîm bisericesc, — pe care Sfîntul Nicodim le-a adus în 1375 Statului sîrb —, în anul 1406 despotul Serbiei *Ștefan Lazarevici* (1389—1427) a hărăzit Mînăstirilor Vodița și Tismana zece sate din Serbia, hotărînd ca dania sa să rămînă „neschimbată și neatinsă cît va trăi popa chir Nicodim, de asemenea și după moartea lui, în toți anii împărăției mele...“ [85].

[82] *D.R.H., B.*, vol. I, p. 107 (nr. 52).
[83] *Ibidem*, p. 20, 21 (nr. 7).
[84] *Ibidem*, p. 22—25 (nr. 8).
[85] *Ibidem*, p. 67—70 (nr. 31).

www.dacoromanica.ro

Aceste danii și altele, care se vor semnala la locul potrivit, au făcut ca Mînăstirea Tismana, „ctitoria Sfîntului Nicodim", să ajungă una dintre cele mai înstărite așezăminte mînăstirești din țară și, în același timp, și un vestit focar de cultură.

De numele stareţului de la Tismana, prin tradiție, căci documentele vremii nu pomenesc nimic, este legat și începutul unor lăcașe de cuvioșie din Oltenia, cum sînt cele de la *Gura Motrului*, *Topolnița*, *Coșuștea-Crivelnic*, *Ilovăț*, *Vișina* și *Aninoasa*, apoi al *Mînăstirii Prislop* din Țara Hațegului și chiar al *Mînăstirii Neamț* din Moldova, aceasta din urmă însă numai prin ucenici de ai săi.

„Desăvîrșindu-se" ridicarea Tismanei, care, desigur, datorită rangului de „arhimandrit", cu care „ctitorul" ei, în 1375, — precum s-a arătat — ,fusese cinstit de însuși patriarhul ecumenic Filotei, a devenit și ea „arhimandrie", iar acesta, Sfîntul Nicodim, în continuare, și-a trăinicit șederea aici. De bună seamă că și pe mai departe el s-a îngrijit de proaspetele sale ctitorii oltenești și de la cei în drept, pe rînd, le-a obținut acte prin care li se menținea calitatea de samovlastie, — adică autoconducere —, le-a introdus „modul de viață comunitar sau chinovial", altfel zis „viața de obște", și le-a dat o conducere unitară, prin cîrmuirea lor de un singur egumen, ceea ce era „o modalitate, reprezentînd tot o veche practică a monahismului ortodox, urmată încă din vremea Sfîntului Pahomie cel Mare". Aceste caracteristici organizatorice, aplicate de el în ctitoriile sale, constituie ceea ce uneori în documente poartă numele de „*Rînduiala și datina (pravila) lui Nicodim*". După arătarea ce se face în „*Viața*" sa, alcătuită de *Ștefan ieromonahul*, acest „așezămînt", menit a se „urma de toți (monahii) nestrămutat", a fost lăsat și „în scris", ceea ce desigur întocmitorul lui va fi făcut în timpul șederii la Tismana. Apreciat poate și de stareții altor mînăstiri românești din acea vreme, el va fi fost „urmat", adică pus în aplicare, și în chinoviile acestora și numai în acest sens, — introducerea duhului organizatoric al stareţului Tismanei, prin folosirea pravilei sale și în unele dintre acestea —, el, Sfîntul Nicodim, precum s-a arătat, trece, dacă nu întru totul ca un ctitor, cel puțin ca un inițiator al acelora dintre ele, care, după tradiție, și-ar avea începutul în timpul zilelor sale.

De aici, de la Tismana, Sfîntul Nicodim, desigur, a purtat corespondența cunoscută cu ultimul patriarh bulgar *Eftimie al Tîrnovei*, acea „personalitate impresionantă, cu adînci izvoare de cultură religioasă cîștigate la Constantinopol și mai ales în meditațiile singura-

www.dacoromanica.ro

tice de la Muntele Athos“ [86], căruia, precum se va vedea, îi cere lămuriri în legătură cu unele subtile probleme ale teologiei creștine și cu „educația morală ce trebuie dată tinerilor care se pregătesc pentru preoție“. Pe deasupra preocupărilor practice, legate de activitatea sa, pentru eroul nostru această corespondență dezvăluie „temeinice cunoștințe teologice, mergînd pînă la aprofundarea subtilităților de gîndire ale unor scrieri, ca, de pildă, *Despre Ierarhia cerească* a lui Pseudo-Dionisie Areopagitul“ [87].

Cum „consultația canonică“ din urmă, aci menționată, privește, cum se vede, o problemă în legătură mai ales cu clerul de mir, ușor se poate presupune că starețul de la Tismana, în vreun fel, va fi stat și la îndemîna ierarhilor ungrovlahi și de la Argeș și de la Severin, ajutîndu-i în pastorație, și că tot la el vor fi apelat și unii dintre preoții de pe plaiurile Olteniei, atunci cînd în activitatea lor întîmpinau și oarecari greutăți. De mitropolitul de la Argeș, Hariton, era legat, desigur, „prin aceeași formare athonită“, iar de cel de al doilea, Antim Critopol de la Severin, care va păstori și la Argeș, prin comuna lor „mentalitate isihastă“. Mai mult, se sugerează ipoteza că „în unele momente“, în care ierarhul local (cel al Severinului) era absent din eparhie, chemat fiind de prerogativele rangului său, la Argeș sau la Constantinopol, — și asemenea momente au existat, în mod sigur, către sfîrșitul secolului al XIV-lea și începutul celui următor —, Sfîntul Nicodim, „importantul conducător“ de mînăstiri din cuprinsul mitropoliei lui, a putut fi acela care a „vegheat, cu o autoritate morală unanim recunoscută, la bunul mers al Bisericii din aceste locuri“ [88].

De bună seamă că una din marile preocupări ale Sfîntului Nicodim a fost și aceea de a stăvili prozelitismul catolic, care încă activa prin părțile noastre și față de care, spre îngrijorarea lui, desigur, unii dintre voievozii vremii arătau oarecare „bunăvoință“ [89]. De aceea, văzînd pătrunderea călugărilor franciscani și dominicani „în ținutul unde el își întocmise rosturile“, este de presupus că în măsura în care „va fi avut acces pe lîngă domnii care s-au succedat pe scaunul voievodal de la Argeș în timpul activității lui..., el li se va fi plîns de

[86] E. Turdeanu, *Opera patriarhului Eftimie al Tîrnovei (1375—1393) în literatura slavo-română*, București, 1946, p. 11.

[87] Radu Crețeanu, *Personalitatea Cuviosului Nicodim de la Tismana după documentele vremii*, în „M.O.“, XXVIII, 1976, nr. 11—12, p. 39; cf. și Răzvan Theodorescu, *Bizanț, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale românești (secolele X—XIV)*, București, 1974, p. 254—255.

[88] V.: Răzvan Theodorescu, *op. cit.*, p. 252; cf. și Radu Creţcanu. *op. cit.*, p. 940.

[89] Cf. Ștefan Pascu, *Contribuțiuni documentare la istoria românilor în secolele XIII și XIV*, Cluj-Sibiu, 1944, p. 54.

www.dacoromanica.ro

această situație" și poate că îi va fi și „dojenit pentru lipsa lor de intransigență ortodoxă" [90].

Nu mai puțin îl va fi îngrijorat și situația politică din țară, unde, după lupta de la *Rovine* din 1395, se ivise un „uzurpator", *Vlad I*, susținut de sultan, care, timp de aproape doi ani, a făcut ca liniștea acesteia să fie tulburată. Nu se cunoaște încă precis atitudinea starețului Tismanei în timpul „conflictului" dintre Mircea cel Mare și acest Vlad, dar se poate bănui că el, ca militant anticatolic, va fi îndemnat la o „politică de conciliere cu turcii", fapt care, se crede, după anul 1399, pentru cîtva timp, numai, ar fi adus o răceală în raporturile sale cu legiuitul conducător al țării, care era Mircea cel Mare [91].

Aceasta l-a făcut poate, așa cum se arată și în „Viața" sa, ca, și „foarte bătrîn fiind", spre sfîrșitul zilelor, după ce încredințase conducerea Mînăstirilor Vodița și Tismana ieromonahului *Agaton*, „spre liniște desăvîrșită", să se fi retras într-o peșteră, unde, apoi, viețuind în chip pustnicesc, „a petrecut ca la patru-cinci ani și mai bine". N-o fi aceasta vremea „goneniei" despre care însuși vorbește ? !...

În această retragere, desigur, — care a putut fi și într-o peșteră din apropierea Tismanei, dar și undeva în preajma celeilalte „ctitorii" a sa de la Vodița, situată în Banatul de Severin, care, pe atunci, deși „cedat ca feudă lui Mircea cel Bătrîn", în „principiu" totuși se afla „sub oblăduirea ungurilor", altfel zis în „Țara Ungurească", — în care, în cunoscuta însemnare din Tetraevanghel, însuși preciza că petrece de șase ani—, la leatul 6913 (= 1404—1405) Sfîntul Nicodim a încheiat prescrierea acestui prețios manuscris, despre care se va vorbi mai jos [92].

Încărcat de ani și, desigur, prins și de slăbiciune, în ultimul an de viață Sfîntul Nicodim s-a aflat la Mînăstirea Tismana. Aici, în ziua de 23 noiembrie 1406, l-a vizitat Mircea voievod, care, dimpreună cu „toți egumenii mînăstirești și cu toți boierii" săi, mergea „către Severin", spre a se întîlni cu Craiul Sigismund de Luxemburg al

[90] Radu Crețeanu, *op. cit.*, p. 942.

[91] *Ibidem*, p. 942—944. De curînd s-a afirmat că Sfîntul Nicodim, de prin anul 1399, s-ar fi aflat „izgonit", adică și-ar fi părăsit ctitoria de la Tismana, — pentru cinci-șase ani —, din pricina unui conflict cu mitropoliții țării, Antim de la Argeș și Atanasie de la Severin: mai ales cu acesta din urmă, care, datorită împrejurărilor vitrege ale vremii de atunci, se refugiase și rezida în această mînăstire. În acest timp, iarăși se afirmă, ar fi făcut și o călătorie în Italia, în vederea organizării — de către el, ortodoxul, care suferise atît de mult pentru credința sa, din partea catolicilor —, cu sprijinul și al papei, desigur, a unei „cruciade antiotomane", fapt care însă nu poate fi susținut numai cu informația istorică, destul de neclară, la care se referă autorul (V. „Mitropolia Banatului". XXXVI. 1986. nr. 5. p. 73—76).

[92] Cf. și: Răzvan Theodorescu, *op. cit.*, p. 257.

www.dacoromanica.ro

Ungariei; fapt ce probează că răceala dintre ei, dacă într-adevăr în vreun fel va fi existat, dispăruse. Cu acest prilej, marele voievod a dat o „poruncă ...părintelui și rugătorului domniei mele popii Nicodim", prin care hotăra ca, în afară de călugări, nimeni să nu fie „volnic" a pescui în rîul Tismenii sau a-și paște vitele pe moșia mînăstirii". Prin același hrisov, călcătorul „acestei porunci" era amenințat nu numai cu blestemul Maicii Domnului, ocrotitoarea Sfîntului lăcaș, al „tuturor sfinților" și al „părinților purtători de Dumnezeu", dar și cu „blestemul lui Nicodim" însuși[93], ceea ce iarăși dovedește prețuirea de care acesta și acum se bucura înaintea lui Vodă Mircea. O asemenea atitudine binevoitoare reiese și dintr-un alt act, pe care tot el, Mircea cel Mare, l-a dat Mînăstirii Tismana la scurt timp după decesul lui „popa Nicodim", cerînd prin el și ca toate satele ce sînt „sub stăpînirea" acesteia, „precum au avut și au cinstit pe popa Nicodim, astfel și de acum înainte să cinstească și să asculte pe popa chir Agaton, ca și chipul domniei mele"[94].

Este cazul a se menționa că și de către alții de atunci și de mai tîrziu, și chiar din zilele noastre, cu privire la personalitatea Sfîntului Nicodim s-au făcut și se fac aprecieri deosebit de favorabile. *Vlaicu Vodă*, de pildă, îl socotea „cinstitul între călugări Nicodim..."[95], iar contemporanul său, patriarhul *Eftimie al Tîrnovei*, cu care a purtat corespondență, printre altele, îi scria: „...ne-am bucurat aflînd iubirea ta cea dreaptă și învederată către Hristos, precum și știința ta ortodoxă ... Văd acum sufletul tău plin de osîrdie și năzuind foarte către cele dumnezeiești..."[96]. În *Viața lui Isaiia de la Hilandar*, și ea din aceeași vreme, se afirma că Sfîntul Nicodim, — „bărbat cinstit și sfînt, tare în cărți și mai tare în judecată și cuvinte și răspunsuri..." —, cu „mare rîvnă și osteneală, a întemeiat în Țara Românească două mari și vestite mînăstiri", că „a adunat în jurul său mulți frați" și că fiind „conducător și ocîrmuitor" al acestora, „plin de virtuți duhovnicești, strălucește", în mijlocul lor, „ca un luceafăr de dimineață"[97].

---

[93] V.: *D.R.H.*, *B*, vol. I, p. 70, 71 (nr. 32).
[94] *Ibidem*, p. 71—72 (nr. 33).
[95] *Ibidem*, p. 17, 18 (nr. 6).
[96] P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 166; V. și: Alexandru Ştefulescu, *Mînăstirea Tismana*, Bucureşti, 1909, p. 16.
[97] Emil Lazărescu, *op. cit.*, p. 268, 281, nr. 3; Alexandru Ştefulescu, *op. cit*, p. 41, n. 1.

www.dacoromanica.ro

În prima parte a secolului trecut, *Ștefan ieromonahul*, scriindu-i viața, îl socotea sfînt, atît în viață fiind, cît și după moarte [98],iar cu aproape un veac în urmă *Bogdan P. Hașdeu* (1838—1907) îl aprecia ca pe un „ilustru călugăr", care, „în privința organizării bisericești, în specie la olteni", a fost „mîna dreaptă a lui Vladislav Vodă și a lui Radu Negru" [99]. Tot cam pe atunci sîrguinciosul cercetător istoric *Alexandru Ștefulescu* (1856—1910) îl prezenta ca pe un „mare părinte al Bisericii Române din secolul al XIV-lea" și ca pe un „atlet glorios al Ortodoxismului în Muntenia" [100] iar mai aproape de timpul nostru, *Nicolae Iorga* (1871—1940) îl înfățișează ca pe „un sfînt al muncii, al organizării și binefacerilor culturale: sfîntul „popa" Nicodim" [101]. Și mai aproape de noi, profesorul *P. P. Panaitescu* (1900—1967), în valoroasa monografie pe care a închinat-o lui *Mircea cel Bătrîn*, aducînd, de mai multe ori, cuvîntul și despre Sfîntul Nicodim de la Tismana, printre altele scrie și că el: „de mult căpătase nimb de sfințenie și umblînd printre oamenii vremii, ei i se închinau ca unui sfînt", că, încă „fiind în viață, era pus la rînd cu părinții Bisericii din lumea cealaltă", că a fost „sfetnicul lui Mircea întru cele dumnezeiești", și o „mare figură a Orientului ortodox, în legătură cu cnezii și craii din țările vecine", că „apariția figurii lui de sfînt, care însoțea pe Mircea în călătoriile sale și chiar la întîlnirea sa cu craiul Sigismund, dînd sfat și nădejde poporului primejduit de dușmani, luminînd cu învățătură și cu îndemn la muncă țara întreagă, este unică în istoria noastră, o icoană de Ev Mediu, care ridică epoca lui Mircea la proporții de legendă" și că „în epoca de luptă pentru credință a lui Mircea, prezența acestui sfînt între cei vii a fost desigur un îndemn, ca o dovadă a mîinii protectoare a lui Dumnezeu, întinse asupra țării" [102].

Deși, precum se vede, se afirmă că și Sfîntul Nicodim a mers cu Mircea la Severin, ca să întîlnească pe craiul Sigismund,[103] este totuși greu de admis că în acel prag de iarnă și la o așa distanță, el, care era trecut în vîrstă și, desigur, destul de istovit și slăbănogit, ar fi

[98] Ștefan ieromanahul, *Vieața Prea Cuviosului Părintelui nostru [Nicodim] Sfințitul arhimandritul Lavrei din Sfînta monastire Tismana...*, tipărită cu cheltuiala episcopului Rîmnicului Noul Severin, Iosif Bobulescu, București, 1883, pass. Să se vadă și ediția apărută în Colecția „Pămînt și suflet oltenesc", (nr. 34—38), cu titlul: Ștefan ieromonahul, *Viața Prea Cuviosului Nicodim Sfințitul*, pe „poarta" din față: „*Viața Sfîntului Nicodim*", Craiova, 1935, pass. (după care se va cita).

[99] B. Petriceicu-Hașdeu, *Negru Vodă*, p. CCXXXIII.

[100] Alexandru Ștefulescu, *op. cit.*, p. 14, 63.

[101] N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești...*, I, ed. II-a, p. 50.

[102] P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 143, 152, 153.

[103] Cf. *Ibidem*, p. 143, 151.

www.dacoromanica.ro

putut face așa ceva. Tradiția călugărească de la Tismana știe însă că el s-a văzut „față către față" cu Craiul Sigismund cu alt prilej, și anume cu ocazia vindecării de boală a unei rude apropiate — fiică sau soră—, a acestuia, făcută de Sfîntul Nicodim chiar la Tismana, fiind prezent și el, regele, venit aci cu „tînăra suferindă" [104]. Că s-au cunoscut direct sau nu, din lipsă de izvoare, deocamdată, nu se poate spune cu precizie, dar un lucru se poate susține: regele Sigismund aflase despre Sfîntul Nicodim, îl aprecia, desigur, pentru faptele deosebite ce, se spune, săvîrșea, pentru traiul și activitatea sa, și de aceea poate, ceva mai apoi, prin diplome speciale, a acordat călugărilor de la Vodița și Tismana o seamă de privilegii, confirmări de bunuri, — printre care și unele „sate în Țara sîrbească", hărăzite mai înainte de cneazul Lazăr —, și, la cererea stăruitoare a starețului tismănean „popa Agaton", a îngăduit locuitorilor din Țara Românească „să-și ție legea lor și să trăiască în credința lor" [105].

Rămas pe loc, „popa chir Nicodim" va fi fost dus de ucenici la locul său „de liniște desăvîrșită" din peștera din preajma Tismanei, acum, și după obicei, în fiecare duminică și sărbătoare îl vor fi coborît în mînăstire, pentru a sluji „cu părinții" sfînta liturghie și a se „precestui" cu Sfintele Taine.

Ultima oară au mai făcut aceasta cu prilejul sărbătorilor Crăciunului din anul 1406, deci numai la o lună după ce, la Tismana, se întîlnise cu „marele voievod Mircea". După rînduială, a stat la priveghere , a doua zi a săvîrșit „în sobor" sfînta liturghie, s-a împărtășit și, „din descoperire", cunoscînd că „sfînta-i și fericita-i mutare către Domnul" îi este aproape, după liturghie „a mers la masa de obște cu toată adunarea părinților și a fraților din mînăstire și a celor ce se sihăstreau la liniște în pustietate", a gustat puțin „din bucate" și după aceea, „sculîndu-se de la masă, a făcut cuvînt pentru mîntuire, învățînd pre toți de obște cu cuvinte duhovnicești, cum să viețuiască în mînăstire pînă în sfîrșitul vieții, întru unire și dragoste unul cu altul, în smerenie duhovnicească, în supunere și în ascultare, pînă la moarte ascultînd pre mai marele lor, ca pre însuși Hristos Dumnezeu; și nimic al său să voiască a fi, și toate de obște, la toți să fie, pînă la ac și la ață, și mai vîrtos să urmeze toți așezămîntul, ce l-au lăsat prin scris a se ține nestrămutat, dacă, cu adevărat voiesc

[104] V.: *Ibidem*, p. 151; Să se vadă și: *Viața Sfîntului*, ed. 1935, p. 73—80.

[105] Pentru diplomele regelui Sigismund, v.: *D.R.H., B.*, vol. I, p. 88—90 (nr. 44); 92—93 (nr. 46); 93—95 (nr. 47); 118—122 (nr. 62) și 168—171 (nr. 97; diplomă de la Iancu de Hunedoara din 20 septembrie 1444). Pentru legăturile regelui Sigismund cu Sfîntul Nicodim și cu ctitoriile sale, v.: P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 150—152.

www.dacoromanica.ro

a se mîntui de vrăjmașul diavol, și după sfîrșit a dobîndi viața de veci". Apoi „le-a arătat că i s-a apropiat sfîntul și fericitul sfîrșit al vieții lui cei trecătoare din moarte la viață".

După aceasta, „mergînd în chilia sa de mai înainte egumenească și pe toți la sine chemîndu-i pe rînd, pe cîte unul, tuturor le-a dat părintească blagoslovenie și sărutarea cea mai de pe urmă și întru aceeași războlindu-se oarecîce de boală, după firească datorie, a doua zi, în 26 *de zile ale lunii decembrie*", — din „*anul* 6915 (—1406)", se preciza într-o însemnare de pe verso-ul unui hrisov din 5 august 1424 [106] —, „prin neîncetatele sale rugăciuni și-a dat sfîntul său suflet, în prea sfinte mîinile prea doritului său stăpîn, Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, pe care din pruncie dintru începutul vîrstei sale cei tinere pînă la sfîrșitul vieții din tot sufletul L-a iubit".

Iar „după sfînta sa mutare din viața aceasta vremelnică către viața cea veșnică din ceruri" — preciza biograful său—, „s-au umplut sfințitele sale moaște de bună mireazmă care umplea văzduhul și fața de strălucire dumnezeiască din darul prea Sfîntului Duh, ce era cu sine. Apoi, gătindu-se de frații ieromonahi, după orînduiala mortului a tagmei călugărești, s-au pus pe năsălie și ducîndu-le în biserica cea mare, l-au pus înlăuntru în mijlocul sfintei biserici și au stătut pînă ce au făcut știre și la cealaltă a sa sfîntă mînăstire Vodița. Și după ce toți frații și dumnezeiești călugări, cei din sfintele lui aceste zise mînăstiri, Tismana și Vodița, și cei de prin pustietăți, s-au adunat și de sărutarea cea mai de pe urmă prin atingerea buzelor sale, depre cinstitele și sfințite moaște, toți s-au învrednicit, atuncea, prin cîntări și laude și cetiri dumnezeiești, precum la călugări este orînduit, cu mare cinste, prin tînguire și plîngere duhovnicească, s-au îngropat prea cinstitele și sfințitele lui moaște în anvonul bisericii cei mari, de-a dreapta parte în mormîntul ce singur mai înainte și-l gătise", care mormînt „stă întru pomenire pînă în ziua de astăzi, cu candela aprinsă neadormită" în marea sa ctitorie de la Tismana.

Ceva mai apoi, după ce Dumnezeu „i-a proslăvit sfintele moaște... cu neputrejune și cu mireazmă dumnezeiască de bun miros și cu dar de izvorîre de mir și de faceri de minuni", ele au fost scoase din mormînt, puse în raclă și așezate, cu cinste, în biserica mare a sfîntului lăcaș tismănean.

[106] *D.R.H., B.*, vol. I, p. 107 (nr. 53).

www.dacoromanica.ro

Amenințate a fi ridicate din mînăstire, moaștele sale, în urma unei „descoperiri", — făcută, spune tradiția, chiar de el însuși, de sfînt —, au fost ascunse într-un loc tainic. Pentru „mîngîierea credincioșilor", în sfîntul lăcaș s-a oprit, după sfat, numai degetul arătător de la mîna sa cea dreaptă. Cu vremea însă, în mînăstire s-a pierdut și știrea privind locul în care ele se aflau, așa că astăzi „numai singur Dumnezeu" mai cunoaște taina unde ele se găsesc.

Printre „rămasurile" de la Sfîntul Nicodim, în afară de răcliță cu degetul, aci amintit, în zestrea Mînăstirii Tismana cîndva s-au mai aflat : o cutiuță cu părticele din moaștele Sfîntului Sfințitului mucenic Ignatie Teoforul, episcopul Smirnei, și ale altora, o cruce de plumb, sfita cu care, se zice că a trecut prin foc, cîrja primită în 1375 de la ecumenicul Filotei și Tetraevanghelul prescris de el, datat 1404—1405.

Cum s-a văzut mai sus, chiar din timpul vieții, de către unii, starețul Tismanei, Nicodim, era privit ca *sfînt*. La Tismana exista chiar o icoană a sa și ca „Nicodim Sfințitul" era prăznuit în fiecare an în ziua de 26 decembrie. Același lucru se făcea și în Schitul Topolnița, și el socotit ctitorie a sa, iar biserica din satul Jirov — Mehedinți avea chiar hramul Sfîntul Nicodim[107].

Cu vremea i s-a alcătuit o *slujbă „osebită"*, care a fost tipărită pentru prima dată la Rîmnic în anul 1761[108]. Se poate ca după aceasta ea să mai fi fost imprimată în filadă aparte pînă pe la jumătatea secolului al XIX-lea, cînd a fost introdusă în Mineiul pe luna decembrie; sinaxarul a fost introdus și în unele Cazanii.

Din anul 1948 Sfîntul Nicodim este „patron" al Mitropoliei Olteniei, iar în 1955, cultul său, care pînă acum fusese numai local, prin hotărîrea Sfîntului Sinod a fost generalizat în toată Biserica Ortodoxă Română, printr-o impresionantă festivitate religioasă desfășurată la Craiova, în ziua de 26 octombrie 1955[109].

---

[107] N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, I, București, 1905, p. 213; Alexandru Ștefulescu, *op. cit.*, p. 63.

[108] Ioan Bianu și Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche*, tom. II, București, 1905, p. 175 (nr. 353).

[109] În afară de cele două ediții ale *Vieții Sfîntului Nicodim*, scrisă de Ștefan ieromonahul, menționate mai sus, mai nou, în legătură cu el, să se vadă: P.Ș.N., *Cuviosul Nicodim cel Sfințit și odăjdiile Mitropolitului Antim Critopol de la Tismana*, în „M.O.", XI, 1959, nr. 7—8, p. 419—430; Mitropolitul Tit Simedrea, *Glosă pe marginea unei însemnări*, în „M.O.", XIII, 1961, nr. 1—4, p. 15—24; Pr. D. Buzatu, *De la Vodița la Tismana*, în „M.O.", XIII, 1961, p. 752—760; Emil Lăzărescu, *Nicodim de la Tismana și rolul său în cultura veche românească*, București, 1965; Pr. Sebastian Chilea, *Sfîntul Nicodim*, în „M.O.", XIX, 1967, nr. 1—2, p. 138—140; Prof. Victor Brătulescu, *Sfîntul Nicodim*, în „M.O.", XXII, 1970, nr. 5—6, p. 587—598; Pr. D. Bălașa, *Sf. Igantie Teoforul și Nicodim de la Tismana (date noi și două inscripții inedite)*, în „M.O.",

www.dacoromanica.ro

Mînăstiri: organizare, danii. Din înfățișarea cursului vieții pămînteşti a Sfîntului Nicodim, reiese că în cea de a doua jumătate a secolului al XIV-lea, — prin activitatea lui și cea a ucenicilor săi, desigur —, viața mînăstirească din Țara Românească ajunsese în stare înfloritoare și într-o atare situație ea s-a prelungit și în timpul domniei lui Mircea. În afară de ctitoriile legate de numele stareţului de la Tismana, în care introdusese pravila sa de viețuire, amintită mai sus, s-au mai ridicat și altele, în primul rînd cele ale lui Vodă Mircea însuși, despre care se va vorbi în alt capitol al lucrării de față, și apoi acelea, de bună seamă, mai modeste, pomenite numai de tradiție sau de informații documentare de mai tîrziu. Toate acestea probează, precum se va vedea și din cele de mai jos, că în zielele voievodului nostru, în statul său fiinţau destule „lăcașe de cuviosie", unele de certă valoare istorică, artistică și culturală. Se afirmă chiar de către unii că „Țara Românească în vremea lui începuse să devină un centru al Ortodoxiei, cu dezvoltarea vieții monahale din care decurg și creșterea artei bisericești, a literaturii... și a culturii religioase" [110].

În ceea ce privește *organizarea mînăstirilor*, este de presupus că dacă nu în toate, cel puțin în cele mai însemnate dintre ele și în acelea mai apropiate de ctitoriile sale, ale lui Nicodim, s-a „urmat *așezămîntul său monahal*" și s-a trăit în izul de spiritualitate ortodoxă practicat de el și de aceea, repetăm, poate unele dintre acestea, ce și-ar avea începutul în vremea sa, sînt socotite, de tradiție, drept ctitorii ale sale, deși documentele vremii nu fac nici o mențiune despre așa ceva. Cum această „orînduială și pravilă (datină) a lui Nicodim", — așa numesc unele documente *așezămîntul* —, precum încredințează „Viața" lui „s-a scris", [111] altfel zis s-a multiplicat —, ea ușor a putut ajunge și la îndemîna altor îndrumători ai vieții călugărești,

XXIII, 1971, nr. 9—10, p. 634—651; Monahia Patricia Codău, *Cuviosul Nicodim cel sfințit de la Tismana*, în „B.O.R.", XCIII, 1975, nr. 1—2, p. 194—207; „Mitropolia Olteniei", XXVIII, 1976, nr. 11—12, închinat Sfîntului Nicodim, cu prilejul împlinirii a 570 de ani de la pristăvirea sa, avînd articole semnate de: + Nestor Vornicescu-Severineanul, Radu Creţeanu, Pr. prof. Sebastian Chilea, Pr. Scarlat Porcescu, Pr. Gh. I. Drăgulin, Arhid. I. Ganea și Pr. Dumitru Bălașa Diac. Vasile Oltean, *Mărturii inedite despre Cuviosul Nicodim de la Tismana și ucenicul său Pavel într-un manuscris din sec. XVI—XVII aflat în Scheii Brașovului*, în „M.O.", XXXV, 1983, nr. 7—8, p. 528—535 (Cred că aici nu este vorba de Sfîntul Nicodim, cum socotește autorul); V. și: Conf. univ. dr. Elena Linţa, *Catalogul manuscriselor slavo-române din Braşov*, București, 1985, p. 138.

Pentru festivitatea generalizării cultului său, desfășurată în ziua de 26 octombrie 1955 la Craiova, să se vadă: „B.O.R.", LXXIII, 1955, nr. 11—12, p. 1186—1203.

[110] P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 159.

[111] Ştefan ieromonahul, *Viaţa Sfîntului Nicodim*, ed. 1935, p. 85.

www.dacoromanica.ro

sub toate aspectele, de prin unele din mînăstirile muntene și chiar moldovene de atunci și de mai apoi, și aceștia, la rîndu-le, îl vor fi pus în aplicare în lăcașele sfinte ce ocîrmuiau.

Ca principii de bază, acest așezămînt stipula: autocîrmuirea, viața de obște și conducerea unitară. În monahismul ortodox, primul principiu era vechi, fiind introdus la Athos încă din veacul al X-lea.[112] În mod sigur, aici l-a cunoscut și, potrivit prevederilor lui, a viețuit viitorul stareț al Tismanei. Fără nici un fel de îndoială, în vremea în care el petrecea în „Republica monahală" de pe Sfîntul Munte, la Nord de Dunăre comunitățile călugărești cîte vor fi fost, — și, într-adevăr, cu tărie cred că au fost—, se aflau sub autoritatea mitropolitului țării, așa cum, cu claritate reiese din gramata Patriarhiei ecumenice din anul 1359, prin care se recunoștea numirea mitropolitului Iachint la Argeș, căci în ea, printre altele, se cerea ca „toți clericii din această țară (= Țara Românească) și toți ceilalți cîți fac parte din cinul bisericesc, fie ei *monahi* sau (preoți) de mir, să-i dea ascultare și să i se supună (lui Iachint) în toate cele care se impun, ca unui păstor legiuit și părinte și dascăl al lor, primindu-l cu voie bună și ducînd la îndeplinire toate cele ce el le va spune și-i va povățui și-i va învăța ...." [113].

Ca unul ce era format în „mediul athonit" și ca unul ce va fi prețuit cum se cuvine *samovlastia* însă, „cinstitul între călugări Nicodim", chiar dacă după ce s-a așezat în Țara Românească și după ce, cu cheltuiala lui Vladislav-Vlaicu — pe care-l îndemnase la așa ceva —, a văzut isprăvită Mînăstirea Vodița, va fi stăruit pe lîngă acesta ca să-i aprobe statutul juridic și canonic de *autocîrmuire* sau *samovlastie*, ceea ce voievodul a și făcut prin hrisovul, socotit de unii emis în anul „1374", menționat și mai sus. Aici, în hrisov, în legătură cu autoconducerea se scria: „... De asemenea, am întocmit domnia mea, *după sfat*, ca după moartea lui chir Nicodim să nu fie volnic niciun domn să așeze în locul acela cîrmuitor, nici arhiereu, nici nimeni altul, ci precum va spune chir Nicodim și cum va orîndui, așa să ție călugării cei de acolo și singuri să-și pună cîrmuitor" [114].

Așadar, acordarea autocîrmuirii Vodiței de către Vlaicu Vodă s-a dat după „sfatul" lui „chir Nicodim", datorită, fără îndoială, nu numai stăruințelor, dar și prestigiului personal. Samovlastia stipu-

[112] Răzvan Theodorescu, *Bizanț, Balcani, Occident*..., p. 229—230.
[113] *F.H.D.R.*, vol. IV, p. 200, 201.
[114] *D.R.H., B.*, vol. I, p. 17—19 (nr. 6).

www.dacoromanica.ro

lată în pravila lui Nicodim, de astă dată extinsă și la Mînăstirea Tismana, și ea aproape gata, a fost prevăzută și în hrisovul lui Dan I din 3 octombrie 1385, care le privea pe amîndouă, căci și aici se scria: „Pe lîngă acestea, poruncește domnia mea ca să fie călugării din amîndouă mînăstirile de sine stătători; după moartea cîrmuitorului lor, nimeni să nu le pună lor cîrmuitor, nici eu însumi, voievodul Dan și nici nimeni dintre cei de după mine, nici să se strice orînduiala și datina lui Nicodim, nici porunca..." [115]. Observăm că de astădată domnul își interzice numai sieși amestecul în alegerea cîrmuitorului mînăstirii, căci de „arhiereu", precum se vede, nu mai amintește nimic.

Nu numai Dan Vodă, dar și Mircea cel Mare, prin două hrisoave din 27 iunie 1387 [116] și 1391—1392 [117], a confirmat ctitoriilor Sfîntului Nicodim acest statut juridic și canonic. După el și alți voievozi munteni au făcut același lucru.

Mai mult, regula monastică stabilită de starețul Tismanei și confirmată de domnie nu s-a limitat numai la ctitoriile zise „nicodimiene", ci de la 20 mai 1388 de ea au început să beneficieze și „ctitoriile domnești" *Cotmeana* și *Cozia*, ceea ce este o probă de adoptare a ei și de către alte așezăminte monahale din țară. La această din urmă dată, în hrisovul dat de Mircea însuși ctitoriei sale de la Cozia, după ce arăta că îi supune Mînăstirea Cotmeana, „cu toate ce se țin de ea", adăuga: „Iar viețuirea acestui lăcaș să fie după orînduirea popii Gavriil și cîte va orîndui el și va așeza, nimeni să nu cuteze să schimbe altfel, cît de puțin. Încă și după moartea popii Gavriil, nimeni să nu aibă putere să așeze pe egumen, nici eu, Mircea Voievod, nici alt domn, care va binevoi Dumnezeu să fie după mine, nici mitropolitul, nici nimeni altul, numai acel pe care frații îl vor voi în mijlocul lor, după așezămîntul lăsat de popa Gavriil" [118]. Plecat astfel și către alte mînăstiri, statutul juridic și canonic de samovlastie, stabilit de „popa chir Nicodim" la Mînăstirile Vodița și Tismana, cu vremea a fost însușit de așezămintele monahale mai importante din Țara Românească, așa că acestea, rînd pe rînd, au ajuns să se conducă „potrivit obiceiului ce se urmează la Sfîntul Munte" [119], adus în Nordul Dunării de starețul Tismanei.

[115] *Ibidem*, p. 19—22 (nr. 7).
[116] *Ibidem*, p. 22—25 (nr. 8).
[117] *Ibidem*, p. 33—36 (nr. 13).
[118] *Ibidem*, p. 25—28 (nr. 9).
[119] Pentru statutul juridic de samovlastie al mînăstirilor din Țara Românească, la cumpăna dintre veacurile XIV și XV, să se vadă și: Răzvan Theodorescu, *op. cit.*, p. 229—231; Tit Simedrea, *Mînăstirea Vodița...*, p. 65 ș.u. și Preotul Niculae Șerbănescu, *550 de ani de la moartea lui Mircea cel Bătrîn*, în „B.O.R.", LXXXVI, 1968, nr. 1—2, p. 91—92.

www.dacoromanica.ro

Cel de al doilea principiu de organizare al *Regulei* acestuia, aplicat în mînăstirile oltene și de aici și în altele, este cel al *vieții în comun*, al *obștei* sau *chinovial*, care și el a fost „în favoare la Muntele Athos pînă către sfîrșitul veacului al XIV-lea", spre deosebire de traiul individual, altfel zis *idioritmic*, care însă „după anul 1390 se va generaliza în toate mînăstirile athonite" [120]. Rolul personal al Sfîntului Nicodim „în instituirea vieții chinoviale la Vodița și Tismana este cu atît mai evident cu cît călugării români se acomodau atunci în general greu cu ea, dovadă cartea din septembrie 1369, a lui Vladislav voievod pentru Mînăstirea Cutlumuș de la Athos [121], din cuprinsul căreia se vede că domnul muntean a dus o luptă îndîrjită cu Hariton, egumenul mînăstirii și viitor mitropolit al Ungrovlahiei, pentru a obține, în compensația binefacerilor sale, instituirea idioritmiei, cerută cu tărie de numeroșii călugări români de acolo". Se poate ca în modestele așezări monastice de la noi de dinainte de „popa Nicodim" să se fi practicat idioritmia și tocmai acest fapt, se crede, în mare măsură a contribuit „la neputința lor de a ajunge la înjghebări mai statornice". În schimb, instituirea de către acesta a vieții de obște la mînăstirile Vodița și Tismana, a fost, desigur, alături de sprijinul domnesc, „unul din principalii factori pozitivi ai dezvoltării acestor comunități". Precizarea mai sus amintită din actul considerat de unii a fi din anul „1374", al lui Vodă Vladislav-Vlaicu, pentru Vodița, cum că acest sfînt locaș a fost înălțat prin munca laolaltă, comună, „a lui chir Nicodim și a fraților lui", poate fi socotită o indicație, — fie ea întrucîtva și indirectă —, a practicării vieții de obște în ctitoriile nicodimiene, de unde, mai devreme sau mai tîrziu, a pătruns și în alte lăcașe de cuvioșie din Țara Românească [122].

Cel de al treilea principiu organizatoric al Mînăstirilor Vodița și Tismana, introdus de Pravila lui chir Nicodim, a fost *conducerea lor unitară* de către un singur stareț, formă de cîrmuire „reprezentînd tot o veche practică a monahismului ortodox, urmată încă din vremea Sfîntului Pahomie cel Mare (+c. 348), preluată apoi de către bizantini și sîrbi, iar pînă la sfîrșit adoptată de români, tot din inițiativa" acestuia. Prima mențiune documentară a unei astfel de conduceri la lăcașele aci semnalate, este din 3 octombrie 1385, cînd, în hrisovul lui Dan I voievod pentru Mînăstirea Tismana, amintit și mai sus,

[120] Cf. Răzvan Theodorescu, *op. cit.*, p. 224.
[121] *D.I.R.*, *B.* Veacul XIII, XIV, XV, p. 16—19; *D.R.H.*, *B*, vol. I, p. 499—505.
[122] Pentru toate acestea, cf. și: Radu Crețeanu, *Personalitatea Cuviosului Nicodim de la Tismana...*, p. 938.

www.dacoromanica.ro

se scria: „...călugării din amîndouă mînăstirile să fie de sine stătători după moartea *cîrmuitorului* lor (deci *unul*, nu doi), nimeni să nu le pună lor cîrmuitor (iarăși unul)...“ [123]. O astfel de conducere unitară a celor două ctitorii ale Sfîntului Nicodim s-a menținut și după decesul acestuia, în favorul urmașului său, ieromonahul *Agaton*, așa cum reiese din două diplome din anii 1419 și 1428, ale regelui *Sigismund al Ungariei* pentru aceste sfinte lăcașe, în care se cerea ca „...fiecare să se ferească și să nu fie volnic întru nimic să supere *mînăstirile* popii Agaton, Sfîntul Andonie de la Vodița și Preasfînta Născătoare de Dumnezeu de la Tismana“. [123 bis]

Între timp însă un asemenea mod de conducere nicodimian a fost introdus de însuși Vodă Mircea și la „domneștile“ sale ctitorii *Cozia și Cotmeana*, la 20 mai 1388, supunînd pe cea de a doua,— „cu toate ce se țin de ea“ —, Coziei [124], iar ceva mai tîrziu, — între 1402 — 1418, actul nefiind datat —, în hrisovul ce se emitea acum, arătîndu-se că el se dă „*mînăstirilor* domniei mele de la Cozia, lăcașul Sfintei Troițe și lăcașului Sfintei Blagovești care este la Cotmeana, și celor ce viețuiesc într-însele, năstavnicului, egumenului chir Sofronie (deci unul singur), ca să fie *acestor sfinte hramuri* un loc pe apa Prahovei, cu biserică și cu moară și cu metoh“ [125]. De bună seamă că în vremea la care ne referim, forma de conducere unitară, — care întrucîtva se aseamănă cu *epidosisul bizantin* [126]—, inițiată de „chir Nicodim“, se va fi aplicat și la alte mînăstiri muntene, fiind în zilele lui Vodă Mircea o trăsătură organizatorică a acestora.

Cuprinzătoare, pe lîngă altele, și a acestor „caracteristici organizatorice“, Regula monastică a Sfîntului Nicodim a contribuit la reglementarea vieții monahale din lăcașele de cuviosie din vremea lui Mircea cel Mare și chiar multă vreme după aceea.

Alcătuirea și aplicarea Pravilei monahale a stareților de la Tismana a reînviorat viața din mînăstirile muntene și aceasta a făcut ca Mircea Vodă, și din acest punct de vedere, să moștenească într-adevăr o Biserică înfloritoare. El, desigur, și-a dat seama de o asemenea situație și a întîmpinat cu bunăvoință Așezămîntul în cauză, aplicîndu-l și în unele dintre ctitoriile sale. În același timp, s-a stră-

[123] *D.R.H., B.*, vol. I, p. 19—22 (nr. 7).
[123 bis] *Ibidem*, p. 93—95 (nr. 47); 118—122 (nr. 62).
[124] *Ibidem*, p. 26, 27 (nr. 9).
[125] *Ibidem*, p. 60, 61 (nr. 26).
[126] Cf. Preot Ic. Vasile V. Muntean, *Organizarea mînăstirilor românești în comparație cu cele bizantine*, p. 49.

www.dacoromanica.ro

duit să mențină și chiar să întărească și să intensifice suflul vioi de viață religioasă din țară sprijinit și de *monahi*. În acest scop, firește, și el înțelegînd că și în țara lui, ca și în alte părți ale Europei acelor vremi, dealtfel, „Biserica, — în cadrul căreia fiinţau și mînăstirile—, este cel mai bun gospodar“ [127], a căutat să sprijine și să ajute pe acestea din urmă — mînăstirile —, înzestrîndu-le cu multe bunuri materiale. Și nu a fost înșelat în speranțele sale, căci și în timpul său, acestea, la rîndu-le, prin diferite „ramuri de exploatare: agricultură, pescuit, albinărit, creșterea de vite ș.a.“, au valorificat bunurile primite și destul de degrabă au reușit să-și creeze mijloace cu care au putut desfășura acțiuni filantropice, culturale, spirituale și chiar economice.

Urmînd a înfățișa și acest aspect al activității lui Mircea cel Mare, cel de *miluitor al sfintelor lăcașe*, vom preciza că din cele 29 de acte felurite rămase de la el și inserate în ultima colecție de documente editată de Academia Republicii Socialiste România: „*Documenta Romaniae historica*“, 20 privesc donațiile sau confirmările de danii mai vechi, pe care însuși el, în timpul domniei, le-a făcut unora dintre mînăstirile țării.

Cum era de așteptat, cele mai multe dintre aceste acte, — unsprezece la număr —, au fost emise pentru domneasca sa mînăstire de la *Cozia*, cu hramul Sfînta Treime. Șirul lor se deschide cu hrisovul din 20 mai 1388, prin care dăruia proaspetei sale ctitorii mai multe sate, îi confirma pe altele și îi hărăzea vii și mori, pe toate scutindu-le „de dările și muncile domnici mele“. Acestora le-a adăugat „obroc“ de la curtea domnească, „pe fiecare an: 200 de găleți de grîu și zece buți de vin, și zece burdufuri de brînză, și 20 de caşcavale, și zece burdufuri de miere, și zece bucăți de ceară, 12 bucăți de postav, și 300 de sălașe de țigani“. În afară de toate acestea, tot acum, precum s-a arătat și mai sus, a supus Coziei și Mînăstirea Cotmeana, „cu toate ce se țin de ea“, dispunînd ca aceasta „de acolo, — adică de la Mînăstirea Cozia —, să se stăpînească“. În același timp le-a acordat și statutul juridic și canonic de *samovlastie* [128]. Dintr-odată deci, precum se vede, Mînăstirea Cozia, căreia o vreme i s-a zis și *Nucet* [129], devenea proprietară a multe și felurite bunuri materiale. În anul următor, 1389, el, voievodul ctitor, i-a lărgit vatra, adăugîn-

[127] Cf. B. D. Grekov *Țăranii în Rusia*, trad. românească, București, 1962, p. 159.
[128] *D.R.H., B.*, vol. 1, p. 25—28 (nr. 9).
[129] Cf. Const. C. Giurescu, *Două monumente religioase din veacul al XIV-lea: Nucetul sau Cozia din Vîlcea și Nucetul din Dîmbovița*, în „M.O.“, XIII, 1961, nr. 1—4, p. 38—45.

www.dacoromanica.ro

du-i un loc ce ținea de satul Jiblea-Vîlcea,[130] iar la 8 ianuarie 1392, aflîndu-se de față, ca martori în divanul domnesc, și cei doi mitropoliți ai țării, chir Antim de la Argeș și Atanasie de la Severin, precum și un egumen Gradislav (Vladislav?), a înzestrat-o cu noi sate, bălți, ulițe, mori ș.a., i-a întărit proprietăți imobiliare de mai înainte, i-a îngăduit ca „pe fiecare an călugării ei să-și adune albinăritul" din județul Vîlcea, folosind „mierea pentru nevoia mînăstirii, iar ceara pentru biserică", i-a înnoit obrocul anual din propria-i „Casă", mai sus amintit, și s-a făgăduit ca atît cît va trăi să mai „dea" și să mai „dăruiască" acestei sfinte mînăstiri și alte bunuri „pentru mîntuirea sufletului și pentru primenirea și ocrotirea și sănătatea trupului său"[131].

În anul „1400", hărăzindu-i noi sate și bălți tocmai pe Dunăre, în legătură cu acestea, adaugă și privilegiul: „De aceea, fie că este sudeț sau globnic, sau cineva dintre boierii domniei mele, mari și mici, dintre dregătorii domniei mele, nimeni să nu cuteze să tulbure acele sate cu nici o dajdie, ci să fie în supunere față de starețul *Sofronie* și de toți frații și să lucreze în mînăstirea domniei mele, cît va trăi domnia mea și cît va trăi prea iubitul fiu al domniei mele, Ioan Mihail voievod"[132].

Prin alte hrisoave ce i-a mai dat prin anii 1402—1406, i-a întărit danii de mai înainte[133], i-a confirmat unele bunuri dăruite de un *Anghel de la Ocna*, — totodată a poruncit ca „nici rudele, nici dregătorii domnești" să nu oprească pe cineva a milui cu ceva ctitoria sa[134]—, a volnicit-o să-și ia toate veniturile de la bălțile de pe Dunăre,[135] i-a scutit carele de orice vamă și le-a îngăduit „să umble oriunde în țara sa"[136] și după aceasta tocmai la 28 martie 1415, „în postul mare", vizitîndu-o, chiar acolo la Cozia fiind, a emis în favoarea ei un nou hrisov, hărăzindu-i vama de la *Genune* (Cîineni), ca „să fie de hrană dumnezeieștilor călugări care vor fi și vor locui" în ea și „spre veșnică pomenire, asemenea și pentru sănătatea trupească" a lui însuși, donatorul[137]. În sfîrșit, prin cel de al unsprezecelea hrisov, datat „1402—1418", menționînd conducerea comună în care în acel timp se aflau mînăstirile Cozia și Cotmeana, întărea

130 *D.R.H.*, *B.* vol. I, p. 28—30 (nr. 10).
131 *Ibidem*, p. 42—45 (nr. 17).
132 *Ibidem*, p. 48, 49 (nr. 20).
133 *Ibidem*, p. 58—60 (nr. 25); p. 65—66 (nr. 29).
134 *Ibidem*, p. 62—63 (nr. 27).
135 *Ibidem*, p. 63—65 (nr. 28).
136 *Ibidem*, p. 66—67 (nr. 30, cu data „circa 1406").
137 *Ibidem*, p. 78—80 (nr. 37).

www.dacoromanica.ro

vieţuitorilor şi „năstavnicului, egumenului chir *Sofronie*“, — prin urmare numai un singur cîrmuitor —, din aceste „sfinte hramuri“, un „loc pe apa Prahovei cu biserică şi cu moară şi cu metoh“, spre a le fi de „ocină şi de ohabă“, iar lui, lui Mircea Vodă, „spre veşnică pomenire, asemenea şi pentru sănătatea trupească“ [138].

În afară de aceste felurite danii şi confirmări, marele Mircea voievod a mai înzestrat ctitoria sa de la Cozia şi cu două clopote, unul mai mic şi altul mai mare. Cel mic, dăruit în anul 1395, poartă inscripţie în limba slavă, care, tălmăcită în româneşte, glăsuieşte aşa: „+ *În numele Sfintei şi cei de viaţă începătoarei Treimi, s-a făcut acest clopot, în zilele marelui Ioan Mircea Voievod, în anul 6903 (= 1395) luna aprilie 4*“. Stareţ al mînăstirii era acum ieromonahul *Gavriil* [139]. Cel mare are o inscripţie mai cuprinzătoare, tot în limba slavă, a cărei tîlcuire românească sună aşa: „+*În numele Sfintei şi de viaţă începătoarei Treimi, în zilele marelui Io Mircea Voievod şi Mihail Voievod s-a făcut acest clopot în anul 6921 (= 1413), indiction 6, luna mai 8, pe timpul egumenului Sofronie, cu voia Tatălui şi cu ajutorul Fiului şi săvîrşirea Sfîntului Duh. Maistor Hanoş*“ [140].

Numele acestui meşter, care era sas de peste munţi, precum s-a văzut mai sus, apare în unele hrisoave ale lui Mircea Vodă, în legătură cu exploatarea minei de aramă de la *Bratilov*, localitate aflată în apropiere de Baia de Aramă, judeţul Mehedinţi, pe care el o avea concesionată. Mai mult ca sigur, arama folosită la turnarea clopotelor provenea din zeciuiala domnească, pe care voievodul nostru o lua de la această mină, lucrarea lor, desigur, executîndu-se de „maistorul Hanoş“, la Sibiu [141].

Se poate ca o aşa de deosebită grijă să fi arătat Mircea faţă de Mînăstirea Cozia şi pentru faptul că şi-o alesese a-i fi loc de veşnică odihnă, după „trecerea“ din această lume. Şi într-adevăr, la 31 ianuarie 1418, cînd a încetat din viaţă, aici în biserica mare a mînăstirii a fost adus şi înmormîntat. A fost astrucat la locul rezervat ctitorilor, adică în partea dreaptă a interiorului acesteia, în pronaos, unde mormîntul său se află şi azi şi unde, în 1842, l-a văzut poetul *Grigore M. Alexandrescu* (m. 1885), lăsînd apoi posterităţii, pe lîngă nemuri-

[138] *Ibidem*, p. 60—61 (nr. 26).

[139] V.: P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 154.

[140] Profesor St. Nicolaescu, *Cercetări arheologice...*, Bucureşti, f.a. p. 3—6; C.A. Stoide, *Despre clopote şi clopotari în Ţările Române. Sec. XIV—XIX*, în „Glasul Bisericii“, XXX, 1971, nr. 7—8, p. 715—716; nr. 63; V. şi: C. Bălan, *La pierre tombale de Mircea l'Ancien (Quelques contributions)*, „R.R.H.“, XXV, 1986, nr. 1—2, p. 49.

[141] V. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 91.

www.dacoromanica.ro

toarele-i versuri din „*Umbra lui Mircea. La Cozia*“, și următoarea notă: „Valorosul domn (Mircea) este înmormîntat în biserică, în cea dintîi intrare; două mari pietre acoper mormîntul. Inscripțiunea uneia a început a se șterge, încît abia poți descifra cîteva cuvinte și numele Mircea ...“ [142].

În deceniul al treilea al acestui curgător veac, făcîndu-se cercetări pe acest loc, la „o adîncime de peste un metru“, în pămînt, s-a aflat un „bloc“ de piatră rupt în două, care, „probabil, în timpul lui Mircea forma piatra de mormînt exterioară, — deci piatra tombală —, pusă peste groapă“. Sub acest bloc, „sta capacul, lucrat după forma sarcofagului, rupt și el, în bucăți, și în fine sarcofagul de piatră tăiat în forma corpului omenesc“; are în partea superioară o adîncitură „pentru a primi capul“. O asemenea formă de sarcofag de „aspect egiptean“ este, pe cît se știe, „unică între toate mormintele boierești și domnești din țara noastră“. Ea este, se afirmă, „caracteristică pentru forma mormintelor medievale occidentale, întrebuințate din veacul al XII-lea pînă într-al XV-lea“ și, totodată, dovedește că, spre deosebire de alții, voievodul nostru a fost „îngropat după maniera apuseană, în sarcofag de piatră“. Din rămășițele sale pămîntești „de abia s-au găsit cîteva osăminte“; mormîntul fusese „profanat“ în 1917, în timpul „ocupațiunii germane“ din zilele primului război mondial [143].

În anul 1938, în locul „pietrii tombale“ exterioare, care, precum s-a arătat, cu prilejul cercetărilor arheologice, fusese găsită spartă în două, prin grija Comisiunii Monumentelor Istorice, de atunci, peste mormîntul lui Mircea cel Mare din biserica Mînăstirii Cozia, s-a așezat un alt „capac“ de marmură cu o scurtă inscripție, despre care se va vorbi și mai jos [144].

Cît a trăit, Mircea Voievod își va fi vizitat ctitoria de mai multe ori. O singură dată însă documentele menționează sigur aceasta: la 28 martie 1415, în timpul „postului mare“ [145]. Este posibil totuși ca el să fi trecut pe la mînăstire și în alte rînduri și se poate ca o parte din cele 10—11 hrisoave ce i-a dat să fi fost scrise aici, dar „gramaticul nu le-a pus nici data de timp, nici cea de loc“. În sfîrșit, amintim că în vremea lui, ea a fost ocîrmuită de stareții *Gavriil* și *Sofronie*,

---

[142] Grigore Alexandrescu, *Memorial de călătorie*, în Același, *Versuri și proză*, București (Colecția „Lyceum“, nr. 3) (1967), p. 227.

[143] Virg. Drăghiceanu, *Mormîntul lui Mircea Vodă cel Bătrîn*, în „BCMI“, XXIV, 1931, fasc. 67, p. 20—24.

[144] V.: ziarul „Universul“, anul 55 (nr. 133), de marți 17 mai 1938, p. 9—10.

[145] *D.R.H.*, *B*, vol. I, p. 79, 80 (nr. 37).

www.dacoromanica.ro

între cîrmuirile cărora, poate, se va mai fi aflat în fruntea soborului ei și un „egumen Gradislav (Vladislav?)“, — pomenit și mai sus—, care apare ca martor într-un hrisov ce o privește, datat 8 ianuarie 1392[146].

După Mînăstirea Cozia, cele mai multe hrisoave, — șase de toate—, Mircea cel Mare le-a emis în favoarea ctitoriilor nicodimiene: Mînăstirile *Vodița* și *Tismana*. Prin primul, datat 27 iunie 1387, le întărea mai întîi satele, bălțile, nucii, găleţile de grîu din județul Jalești, apoi nucii, livezile, seliștele, morile și țiganii, hărăzite de unchiul său Vlaicu Vodă, tatăl său Radu Vodă, fratele său Dan I și de un Dimitrie Dăbăcescu. După aceea, adăuga și de la sine satul Jarcovți și selișteа Stanciștor pe balta Bistrăț, amîndouă Vărovnicele și Prilepeț și Petrovița și Vîrbița, precum și 10 burdufuri de brînză, 10 caşcavale, 10 pături, 10 postavuri de îmbrăcăminte și 10 postavuri de încălțăminte, pe fiecare an „din casa domniei mele“. În același timp, hotărînd ca toate acestea să „fie nestrămutate și neschimbate“ și, totodată, și „slobode de toate muncile și dările și veniturile domniei mele“, către sfîrșitul hrisovului confirma și el starea de *samovlastie*, avută de mai înainte de cele două sfinte lăcașe[147]. Un hrisov, nedatat însă, dar cu cuprins aproape întru totul asemănător, — amintește totuși o danie a „mamii domniei mele, doamna Calinichia“ și o cumpărătură a „popii Nicodim de la Dan voievod“ —, a dat el, ceva mai tîrziu, celor două mînăstiri, hărăzindu-le, totodată, și cîteva noi sate[148]. Celelalte patru hrisoave ale sale, privind „ctitoriile Sfîntului Nicodim“, fac pomenire numai de *Mînăstirea Tismana*, întărindu-i-se prin primele două — datate: anul 6900 (=1391—1392)[149] și, respectiv, „circa 1392“[150]; ca text, sînt aproape identice —, danii de mai înainte, dar dîndu-i-se și de către el satele Jarcoveț, Susița, Sogoino, Pesticevo ș.a., precum și venitul domnesc de la mina de aramă de la Bratilov, concesionată de Ciop Hanoș, prin cel de al treilea, emis la 23 noiembrie 1406 în favoarea „părintelui și rugătorului domniei mele popa Nicodim“, stareţul Tismanei, oprind pe străini să pescuiască în rîul Tismanei și să-și pască vitele pe vatra satului cu același nume,[151] proprietățile *mînăstirii, și prin* ultimul, — datat „1407“—, poruncindu-se satelor acestui sfînt lăcaș

[146] *Ibidem*, p. 43, 45 (nr. 17).
[147] *Ibidem*, p. 22—25 (nr. 8).
[148] *Ibidem*, p. 52—55 (nr. 22; datat „1400—1418“).
[149] *Ibidem*, p. 33—36 (nr. 14).
[150] *Ibidem*, p. 39—41 (nr. 16).
[151] *Ibidem*, p. 70—71 (nr. 32).

www.dacoromanica.ro

să asculte și să cinstească pe noul stareț al mînăstirii, „popa chir *Agaton*“ și asigurîndu-le că nu vor fi luate de „sub stăpînirea“ acesteia [152].

În afară de acestea, în timpul domniei lui Mircea cel Mare, în cursul anului 1406, înainte de decesul „popii chir Nicodim“, — deci înainte de 26 decembrie 1406, căci din act reiese că la emiterea lui el trăia —, despotul *Ștefan Lazarevici* al Serbiei, — într-o clipă de liniște —, aducîndu-și aminte și de Mînăstirile Tismana și Vodița din Oltenia și înțelegînd că hrisovul prin care „fericitul său părinte“, cneazul *Lazăr*, le înzestrase cu niște sate la Sud de Dunăre, s-a pierdut și că ele, satele, „au fost date uitării și cu totul pustiite“, le-a reînnoit actul de danie, împuternicind pe cele două sfinte lăcașe să stăpînească în continuare următoarele zece sate din „țara împărăției sale“, „slobode de globari și de toate dările vlastelinilor“: Tri Brodi, Hanovți, Drajevți, Crușevița cu Duhovți, Izvorți, Barici, Bichini, Ponicva și Poporate. În același timp, locuitorilor acestor sate, fugari, aflați prin „Țara Ungurească sau în cea Bulgărească“, li se da voie să se întoarcă acasă, dacă nu vor fi avînd unele abateri grave, menționate expres în act [153]. La 28 octombrie 1428, mare parte dintre aceste sate a fost reconfirmată ctitoriilor Sfîntului Nicodim și de regele *Sigismund al Ungariei* [154], care „avea o dragoste deosebită pentru amintirea acestuia“.

Stareți la Vodița și Tismana, — aflate, cum s-a arătat, sub o singură conducere —, în timpul lui Mircea Vodă au fost: „*chir popa Nicodim*“, pînă la 26 decembrie 1406 și apoi „*chir popa Agaton*“, pînă prin anul 1429 [155].

În luna noiembrie din anul 1406, Mînăstirea Tismana a fost vizitată, într-o împrejurare cu totul deosebită, de însuși voievodul țării Mircea cel Mare și sfatul său. În ce împrejurări s-a făcut aceasta? Cei ce vorbesc despre *Marea Adunare* a țării, care, firește, a trebuit să fiinţeze și în vremea voievodului nostru, afirmă că la 23 noimebrie 1406, cînd acesta mergea la Severin să întîlnească pe Sigismund regele Ungariei și cînd „cu toți egumenii mînăstirești și cu toți boierii domniei mele“ a venit la Tismana, prin aceasta n-ar fi făcut altceva decît să țină aici, — avînd printre sfetnici și pe Sfîntul Nicodim, care

[152] *Ibidem*, p. 71—72 (nr. 33).
[153] *Ibidem*, p. 67—69 (nr. 31); v. și: P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 146—149.
[154] *Ibidem*, p. 118—122 (nr. 62. Pentru împrejurările acestei reconfirmări, V.: P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 150—151.
[155] N. Dobrescu, *Din Istoria Bisericii Române. Secolul XV*, p. 42—43.

www.dacoromanica.ro

însă destul de istovit fiind, și poate simțind și cum cu una după alta i se împuținează zilele, nu s-ar fi putut deplasa la Severin, așa cum cred unii—, o ședință a acestui înalt for de conducere în Stat. Semnalăm că, așa cum reiese din cuprinsul actului din Adunare, dacă într-adevăr acum a ținut o ședință aici, lipseau cei doi mitropoliți ai țării, pe care poate aceasta în acel moment nu-i avea, cele două scaune mitropolitane, de la Argeș și Severin, fiind cumva vacante.

Dacă însă, acum, la 23 noiembrie 1406, la Tismana s-a ținut cu adevărat o ședință a Marii Adunări, atunci convocarea acesteia în cuprinsul ctitoriei Sfîntului Nicodim, — fiind poate de discutat o problemă majoră, care privea politica externă a țării, „în speță relațiile cu craiul Sigismund și cu Ungaria“ [156] —, n-ar putea fi o imposibilitate. În același timp, acest fapt ar fi în măsură să arate și încrederea pe care și în acel moment, atît de apropiat de sfîrșitul Sfîntului, Mircea cel Mare încă o mai avea în el și în sfatul lui, căci acesta, — sfatul —, așa cum o dovedise rezolvarea unor probleme din relațiile internaționale ale vremii, la care participase și „popa Nicodim“, arăta că el vine din partea unui iscusit „diplomat“, așa cum unii îl și socotesc pe acesta [156] bis.

★

Alături de aceste mînăstiri mari, în acea vreme în Țara Românească mai erau și alte asemenea sfinte lăcașe. O parte dintre acestea este chiar amintită în hrisoavele lui Mircea cel Mare, iar despre alta se poate afirma că dacă ele, mînăstirile în cauză, „nu existau de mai înainte, nu li se poate totuși contesta vechimea din timpul domniei acestui voievod, pe care le-o acordă tradiția monastică și cărturărească, se referă la ele unele informații documentare de mai tîrziu și cel puțin, pentru unele, acum o „confirmă urmele arheologice“. Indirect, se crede, „o arată și mențiunea din două hrisoave ale voievodului nostru pentru Mînăstirea Tismana [157], în care e vorba de moara de la Bistrița, fostă a *arhimandritului Basea*. Acest rang, se socotește iarăși, putea fi și cinste, deci distincție pentru un apropiat al mitropolitului, dar mai ales presupune pe superiorul a cel puțin două mînăstiri“ [158].

---

[156] Cf. Aurelian Sacerdoțeanu, *Mircea cel Bătrîn. O evocare la 550 de ani de la moarte*, în „M.O.“. XX, 1968, nr. 1—2, p. 32—33.

[156 bis] Cf. Pr. Dumitru Bălașa, *Mircea cel Mare și Cuviosul Nicodim cel Sfințit*, în „Mitropolia Banatului“, XXXVI, 1986, nr. 5, p. 72—76.

[157] *D.R.H., B.*, vol. I, p. 34—35 (nr. 14) și p. 40, 41 (nr. 16).

[158] Cf. Aurelian Sacerdoțeanu, *Mircea cel Bătrîn și Biserica ortodoxă a țării sale*, p. 101.

www.dacoromanica.ro

Și către multe dintre acestea și-a îndreptat atenția Mircea cel Mare, ajutînd pe următoarele:

Mînăstirea Snagov, cu hramul „Vovidenia Precistei", adică „Intrarea în biserică a Maicii Domnului", sărbătorit anual la 21 noiembrie, se află pe insula din lacul cu același nume, situat în cuprinsul vestitului Codru al Vlăsiei. Nu se știe cine îi este ctitor, dar mai mult ca sigur ea este anterioară domniei lui Mircea cel Mare. *Vlad Vodă Țepeș* (1456—1462; 1476), se pare, i-a prefăcut clopotnița și poate o parte din incintă, iar *Neagoe Vodă Basarab* (1512—1521) i-a ridicat din temelie o nouă biserică. Aceasta numai, — zugrăvită în timpul domniei lui *Petru Vodă cel Tînăr* (1559—1568), reparată în cursul vremii de mai multe ori, martoră a zilelor luminoase petrecute de mînăstire în anii în care Antim Ivireanul (m. 1716) a fost stareț aici (c. 1693—1705)—, alături de clopotnița zisă „a lui Țepeș" mai dăinuiește singuratecă pe insulă pînă astăzi [159]. Către această străveche așezare călugărească și-a îndreptat privirile un frate al lui Mircea Vodă, *jupan Staico*, care, la o dată necunoscută, a miluit-o cu o seamă de bunuri. Prin hrisov domnesc, — fără indicarea timpului cînd a fost emis, dar socotit de ultimii lui editori a fi dintre anii 1407 și 1418 —, fratele său, Mircea Vodă, „pentru sănătatea trupească și sufletească a domniei sale", cu „a sa bunăvoință, cu inimă curată și luminată", i-a confirmat această danie, care consta din hărăzirea satului numit „*Ciulinița care este pe Buzău*". Totodată el, ca domn, scutea satul „de toate slujbele și dajdiile și dările mari și mici, cîte se află în țara de sine stătătoare și stăpînirea domniei mele..., de vămi, de albinărit, de găletărit, de vinărici, de gloabe, de cărături, de podvoade, de fîn, de cașcavale și de dușegubine și de toate celelalte munci, afară de singură oastea cea mare, să se ridice pentru domnia mea, iar altceva nimic mai mult" [160].

În afară de o asemenea confirmare, Mircea Voievod însuși a înzestrat această mînăstire cu satul *Frînghișești* din Ilfov, pe atunci, așa cum reiese dintr-un hrisov din 7 octombrie 1428 al lui Dan II, prin care acesta, întărind satul de față Mînăstirii Snagovului, amintea că el, satul, mai dinainte vreme fusese „dăruit" de „părintele (sic) domniei mele *Mircea Voievod*" [161].

---

[159] Să se vadă pentru ea: Niculae I. Șerbănescu, *Istoria Mînăstirii Snagov*, București, 1944; Mircea Deac, *Mînăstirea Snagov*, București, 1969.

[160] *D.R.H., B.* vol. I, p. 73—74 (nr. 34).

[161] *Ibidem*, p. 117—118 (nr. 61).

www.dacoromanica.ro

În timpul cînd Mircea Vodă a întărit stăpînirea Mînăstirii Snagov peste satul Ciulinița ea era cîrmuită, ca egumen, de „*popa chir Lazăr*". Nu se știe de cînd acesta se afla în fruntea ei și nici cînd își va fi încheiat o astfel de sarcină.

De asemenea Mircea cel Mare este donator și la *Mînăstirea Strugalea—Glavacioc*—, cu hramul Bunavestire [162], situată pe o colină de pe valea rîului Glavacioc, plasată în colțul Nord-Vestic al fostului județ Vlașca. Așezămînt monahal poate de pe la sfîrșitul secolului al XIV-lea sau începutul celui următor, Mînăstirea Strugalea-Glavacioc este, se afirmă, ctitorie a boierilor *Baldovin logofăt*, jupan *Șerban* și *Radul* al lui Stan și jupan *Gal* și în mod sigur era în ființă în timpul domniei voievodului nostru. Năruindu-se de vreme, ea a fost refăcută în ultimele decenii ale secolului al XV-lea de voievodul muntean *Vlad Călugărul* (1481; 1482—1495), care s-a și înmormîntat aici, și de fiul și urmașul său la tron, *Radu Vodă cel Mare* (1495—1508). A mai fost reparată de *Mihnea Vodă Turcitul* (1577—1583; 1585—1591); apoi în vremea lui *Constantin Vodă Brâncoveanu* (1688—1714) și după aceea în secolul al XIX-lea. A fost închinată la *Mînăstirea Ivirilor* de la Athos și de la 1863 a devenit biserică de mir pentru satul Glavacioc. În mînăstire pe la jumătatea secolului trecut a funcționat o *școală pentru candidații la preoție*, iar în ultimele decenii ale zilelor noastre prin rîvna și truda unui inimos preot, *Ilie G. Diaconescu*, s-a refăcut mare parte din incintă, s-au făcut sondaje arheologice, descoperindu-se și *ducați* de ai lui Mircea cel Mare, și s-a amenajat un *muzeu* cu unele exponate de valoare [163].

Unul dintre presupușii ctitori, jupan Gal, la o dată necunoscută, a miluit acest sfînt lăcaș cu satul *Pulcovții*, despre care încă nu se știe cu precizie unde s-a aflat, căci, între timp, a dispărut [164]. La 11 mai 1409, Mircea cel Mare, la rîndu-i, i l-a întărit, scutindu-l în același timp de dăjdii mari și mici, dar menținîndu-i obligația ca „numai la oastea cea mare să slujească domniei mele, iar alta, nimic mai mult". Totodată el, pentru nevoile călugărilor, i-a dăruit „obroc

[162] Pentru identificarea Mînăstirii Strugalea cu Mînăstirea Glavacioc, să se vadă: Constantin C. Giurescu, *Unde a fost Mînăstirea Strugalea?* în: Același, *Probleme controversate în istoriografia română*, București 1977, p. 167—169 și mai ales Pr. Ilie G. Diaconescu, *Vatra mînăstirii Glavacioc în secolele XV—XIX*, în „BOR", XCVIII, 1980, nr. 9—10, p. 1047—1077 (mai cu seamă, pp.: 1051, 1053—1055 și 1057).

[163] În afară de lucrarea preotului Ilie Diaconescu menționată în nota de mai sus, pentru Mînăstirea Glavacioc-Strugalea să se vadă și Pr. Ioan Mușețeanu, *Mînăstirea Glavacioc. Monografie istorică*, București, 1933.

[164] Preotul Ilie Diaconescu identifică acest sat cu satul Purcăreni, de pe valea Teleormanului, nu prea departe de mînăstire (v. *op. cit.*, p. 1057).

www.dacoromanica.ro

de la casa domniei mele pe fiecare an 15 găleți de grîu și 2 buți de vin", precum și pescuitul de moruni în bălțile domnești; în acest din urmă caz, „slobozindu-i și dreptul său" [165].

Ca și în alte părți, și aici la Glavacioc-Strugalea, Vodă Mircea însuși a făcut unele danii. Din două hrisoave, unul al lui Radu cel Mare, din 20 iunie 1507 [166] și altul al lui Neagoe Vodă Basarab, din 30 iulie 1512 [167] reiese că el i-a dăruit satele „Călugărenii de la Neajlov toți și Călugărenii pe Teleorman, jumătate".

Din zilele sale, actele, cîte s-au păstrat, nu amintesc pe nici unul dintre egumenii ei.

Danii a făcut Mircea cel Mare și *Mînăstirii Vișina* cu hramul Sfînta Treime, — Comuna Bumbești de Jiu, județul Gorj, în gura defileului Jiului —, socotită de tradiție, cum s-a văzut, ctitorie nicodimiană de pe la finele secolului al XIV-lea, sau începutul celui următor. A dăinuit, se crede, pînă în secolul al XVIII-lea, cînd s-a dărîmat [168]. Că voievodul nostru i-a putut face danii, pare a reieși dintr-un hrisov al lui Neagoe Basarab din 14 decembrie 1514, prin care, printre altele, i se întăreau și „...ocina și cu grădinile și tot hotarul pe unde a fost din vechime încă din zilele lui *Mircea Voievod*" [169].

N-ar fi exclus ca acest domnitor să fi donat unele bunuri și *Mînăstirii Dealu* de lîngă Tîrgoviște, cu hramul Sfîntul Nicolae, existentă, cred, din zilele sale, refăcută din temelie, la începutul secolului al XVI-lea, de Radu Vodă cel Mare, și în ființă și azi [170], deoarece într-un hrisov al fiului său, voievodul *Alexandru Aldea* (1431—1436) din 17 noiembrie 1431, prin care i se dăruiau satele Alexeni și Răzvad, se stipula ca ele „... să-i fie de ocină și de ohabă (și) de veșnică pomenire sfînt-răposatului părintelui domniei mele *Mircea voievod* și apoi și domniei mele" [171].

De bună seamă, munificența voievodului nostru se va fi revărsat și asupra altor „lăcașe de cuviință" existente, se afirmă, în timpul

---

[165] *D.R.H., B*, vol. I, p. 75—76 (nr. 35).

[166] *Ibidem*, vol. II, București, 1972, p. 112, 114 (nr. 53).

[167] *Ibidem*, p. 219, 221 (nr. 108).

[168] Pentru ea, să se vadă: Ion Donat, *Fundațiunile religioase ale Olteniei*, partea I-a, *Mînăstiri și schituri*, Craiova, 1938, p. 82—85; Ștefan Andreescu ș.a., *Biserica Mînăstirii Vișina — Un monument din veacul al XIV-lea?, în* „M.O.", XXI, 1969, nr. 1—2, p. 61—65; Același, *Mînăstirea Vișina, un monument din veacul al XIV-lea*, în „B.M.I.", XXXIX, 1970, nr. 4, p. 43—46.

[169] *D.R.H., B.*, vol. II, p. 265, 266 (nr. 132).

[170] V.: Pr. dr. C. Nițescu, *Mînăstirea Dealu și Liceul militar „Nicolae Filipescu"*, Tîrgoviște, 1932; Preotul Niculae Șerbănescu, *Mînăstirea Dealul*, în „B.O.R.", LXXII, 1954, nr. 2—3, p. 283—305; C. Bălan, *Mînăstirea Dealu*, București, 1965.

[171] *D.R.H., B.*, vol. I, p. 133, 134 (nr. 72).

www.dacoromanica.ro

său în Țara Românească, dar despre acestea, pînă acum nu se cunosc mărturii documentare sigure. Danii va fi făcut el *Schitului Brădet* cu hramul „Înălțarea Domnului", din județul Argeș, socotit chiar ctitorie a sa [172], *Mînăstirii Govora*, cu hramul „Adormirea Maicii Domnului" din Vîlcea, despre care într-un hrisov din 3 noiembrie 1533 al voievodului muntean *Vlad Vintilă de la Slatina* (1532—1535), se afirma că avea „vechi și drepte ocine și dedine... încă din zilele de demult de cînd este Țara Românească și de cînd s-a zidit întîi Sfînta Mînăstire" [173] și care, refăcută din temelie de Radu cel Mare, este în ființă și azi [174], *Mînăstirii Bolintin* cu hramul „Bunavestire", „din pădurea cea mare de la Bolintin", — fostă în județul Ilfov —, ridicată, se crede, de un logofăt al lui Mircea cel Mare, la cumpăna dintre veacurile al XIV-lea și al XV-lea, amintită documentar pentru prima dată la 13 martie 1433 [175] și apoi dispărută în secolul al XVII-lea [176] și, în sfîrșit, și *Mînăstirii Sărăcinești* cu hramul „Adormirea Maicii Domnului", din Vîlcea, căreia la leat 6945 (= 1436—1437) *Vlad vodă Dracul* (1436—1442; 1443—1446), fiul său, îi întărea stăpînirea peste moșia ei de vatră,[177] fapt care a făcut pe unii să afirme că ea „data, după toate probabilitățile, din vremea lui Mircea" [178].

★

Grija lui Mircea cel Mare pentru mînăstiri s-a întins și dincolo de granițele țării sale, în părțile Făgărașului, unde, pe vatra satului *Scorei*, se afla o mînăstire, — „înființată poate de un domn român" —, care pe la sfîrșitul secolului al XIV-lea era cîrmuită de un egumen *Stanciul*. După aceasta știrile despre ea dispar, reapărînd tocmai în secolul al XVIII-lea, cînd este amintită ca mînăstire cu viață pravilnic rînduită. Pîrjolită de foc „din ordinul generalului Bukow" pe la anul 1761—1762, a fost refăcută într-o stare modestă, desigur,

[172] V.: Virg. Drăghiceanu și arh. P. Demetrescu, *Schitul Brădetul, Argeș*, în „B.C.M.I.", XVII, 1924, fasc. 40, p. 68—73; P. Chihaia, *Despre mînăstirea Brădet (Argeș)*, în: Același, *Din cetățile de scaun ale Țării Românești*, București, 1974, p. 151—160.

[173] *D.R.H., B.*, vol. III, (1526—1535), București, 1975, p. 276—278 (nr. 170).

[174] Pavel Chihaia, *Date noi despre începuturile mînăstirii Govora*, în „SCIA", Artă plastică, XIII, 1966, nr. 2, p. 247—253; Gheorghe Ionescu, *Mînăstirea Govora și egumenia lui Meletie Macedoneanul*, în „B.M.I.", XL, 1971, nr. 2, p. 20—32; nr. 4, p. 33—42; Radu Florescu, *Mînăstirea Govora*, București, 1965.

[175] *D.R.H., B.*, vol. I, p. 137 (nr. 75).

[176] I. Ionașcu, *Vechimea Mînăstirii din Pădurea cea mare de la Bolintin* (Extras din „R.I.R.", VII, 1937), București, 1938 și ediția a II-a „revăzută", București, 1942.

[177] *D.R.H., B.*, vol. I, p. 141 (nr. 79).

[178] Constantin C. Giurescu, *În legătură cu Mircea cel Bătrîn*, în „*RIR*", XV, 1945, fasc. 4, p. 429 și n. 2; Același, *Istoria Românilor*, vol. I, ed. V-a, București, 1946, p. 492; Constantin C. Giurescu,—Dinu C. Giurescu, *Istoria Românilor, II*, p. 120, v. și: Ion Donat, *op. cit.*, p. 69—70.

www.dacoromanica.ro

de unul dintre foştii ei slujitori, *ieromonahul Halmagiu*, aci funcţionînd mai apoi o „şcoală pentru copii". La 1785 se vorbea iarăşi „de intenţiunea de a se (re)clădi la Scorei o mînăstire". [179]

„Egumenului Stanciul", — ceea ce desigur probează că aci poate fi vorba de o mînăstire —, şi „fratelui său *Călin*", precum şi „moştenitorilor şi urmaşilor lor", la 27 decembrie 1391, Mircea cel Mare, aflîndu-se „în scaunul nostru Argeş", le-a dăruit „tot pămîntul numit Scorei, care se află în Ţara Făgăraşului", dispunînd „ca nici aceştia mai sus-numiţi ei înşişi, nici urmaşii lor să nu fie supuşi nici unei dări, mai cu seamă să nu dea zeciuială nici din oi, sau din porci, din albine, din vii şi să nu fie ţinuţi la nici o obligaţie de păşune sau altă slujbă a poştii, într-un cuvînt să nu fie siliţi la îndeplinirea niciunei slujbe mici sau mari, atît mai sus-zişii boierii Stanciul egumenul şi fratele (său) Călin, cît şi moştenitorii şi urmaşii lor" [180].

De asemenea, din informaţii documentare de mai tîrziu reiese că marele Voievod Mircea nu numai că a miluit cu bunuri [181] *Mînăstirea Cutlumuş*, — vechea *lavră a Ţării Româneşti* —, de la *Athos*, dar i-a înnoit şi biserica, „făcîndu-o ctitorie a Ţării Româneşti" [182].

Urmînd, desigur, exemplul voievodului nostru, la 21 noiembrie 1398, boierul său, *jupan Aldea*, „rîvnind către împăraţi şi domni şi amintindu-şi de cei care şi-au vărsat sîngele pentru Hristos, iar cele pămînteşti le-au urît şi s-au învrednicit de împărăţia cerurilor" şi el „din cît i-a dăruit Dumnezeu şi domnul voievod Io Mircea pentru slujba şi credinţa cu care i-a slujit, nu cu făţărie, ci cu adevărată şi dreaptă credinţă, şi-a împlinit dorinţa" şi dimpreună cu soţia sa, *jupaniţa Bisa*, a hărăzit Mînăstirii Sfîntul Nicolae, „care este la Cutlumuş, la turn, satul numit *Cireaşov* din Olt, ca să fie pomenire în fiecare săptămînă mai întîi Domnului nostru Io Mircea Voievod, apoi şi părinţilor noştri şi mie şi soţiei mele, pentru că este *mînăstirea noastră*".

În continuare, amintind că hrisovul a fost înmînat „atotcinstitului părinte şi duhovnic şi ieromonah chir *Eremia*", egumenul aciamintitei mînăstiri, — „ca să se roage pentru sufletele noastre" —,

---

[179] Ştefan Meteş, *Mînăstirile româneşti din Transilvania şi Ungaria*, Sibiu, 1936, p. 96—97.

[180] *D.R.H., B.*, vol. I, p. 36—39 (nr. 15).

[181] Pentru dania de sate, munţi ş.a., să se vadă mai ales hrisovul lui Basarab Vodă cel Bătrîn de la leat 6984 (= 1475—1476) *(DRH, B*, vol. I, p. 250—253 (nr. 151).

[182] Pentru hărăziri şi confirmări de danii şi mai cu seamă pentru „înnoirile", făcute Mînăstirii Cutlumuş de la Athos, să se vadă: hrisoavele lui Neagoe Basarab din „1512—1513, iulie 23" şi 7 decembrie 1514. (V.: *D.R.H., B.*, vol. II, p. 208—215 (nr. 105) şi p. 257—259 (nr. 130), al lui Vlad Înecatul din anul 1531 (v. *ibidem*. vol. III, p. 182—185 (nr. 114), şi al lui Vlad Vintilă de la Slatina din 18 aprilie 1533 (v. *ibidem*, p. 249—253 (nr. 156).

www.dacoromanica.ro

aflat poate atunci în țară, stipula ca de acum înainte nimeni „nici fratele nostru, nici rudă, nici văr, nici altcineva dintre rudele noastre să nu se amestece“ să „tulbure“ în vreun fel acest „sat, dat Mînăstirii Sfîntului Munte cea de la Cutlumuș“ [183].

Ca „un boier al lui Mircea, observa profesorul P. P. Panaitescu, să dăruiască satul său de lîngă Slatina unei mînăstiri tocmai de la Athos, trebuie să fi fost pe atunci o conștiință a unității ortodoxe, a sprijinului datorat locurilor sfinte, ceea ce a constituit un mare merit al neamului nostru: salvarea Bisericii Ortodoxe prin operă românească“ [184].

*

Din cele de mai sus reiese că în vremea lui Mircea cel Mare erau multe mînăstiri în diferite părți ale țării lui. Între altele, unele dintre acestea au sprijinit chiar „efortul înaltului cler spre propășire spirituală și bunăstare“, fapt care a făcut ca acestea, la rîndu-le, să ajungă pe trepte superioare.

Înflorirea vieții monastice de la noi, în timpul la care ne referim, are însă alt caracter decît cea din veacurile următoare. În zilele voievodului nostru nu inițiativa domnească este hotărîtoare în ceea ce privește ridicarea de lăcașuri de cuviosie, căci în afară de ctitoria sa de la Cozia, mai toate celelalte mînăstiri sînt „sau opera proprie a călugărilor“, — căci nu li se amintește ctitorul —, sau a vreunuia dintre oamenii avuți ai acelor vremi. „Aceasta arată existența unui val de evlavie deosebită în țară în acel timp, poate în urma pildei și a atmosferei de sfințenie create de Nicodim. Oameni mulți din toate părțile țării renunțau la viața lumească și se retrăgeau în locuri izolate, trăind în contact cu dumnezeirea. Nu era pe atunci o operă, la care se credeau obligați de datină domnii cei evlavioși, ci o mare pornire de masă, care corespundea dealtfel cu un curent ce domnea pe atunci în Ortodoxie: isihaștii din Bulgaria, cu școala lui Eftimie de la Tîrnova, renașterea vieții monastice în Serbia, cu regii-sfinți, școala lui Ciprian de la Kiev. Pentru caracterizarea epocii de luptă pentru *cruce* a lui Mircea, alături de figura de sfînt a lui Nicodim, existența acestui curent de pronunțată evlavie în sînul poporului românesc pe atunci e deosebit de interesantă“ [185].

---

[183] *D.R.H., B.*, vol. I, p. 46—47 (nr. 19).
[184] P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 162—163.
[185] *Ibidem*, p. 161.

www.dacoromanica.ro

*

Strămutarea în Țara Românească a moaștelor Sfintei Mucenițe Filoteia. Viața spirituală de pe la sfîrșitul secolului al XIV-lea și începutul celui următor a românilor dintre Dunăre și Carpați a fost înviorată și mai mult de două fapte religioase cu totul deosebite. Este vorba de strămutarea, în țara noastră, a moaștelor *Sfintei Mucenițe Filoteia* și, numai pentru scurt timp, și cele ale *Sfintei Cuvioase Parascheva*. Căci, știut este că în evul mediu, în general în lumea creștină, moaștele sfinților, ori și numai unele obiecte legate de persoana lor „dădeau, prin valoarea lor simbolică, un plus de prestigiu instituției feudale, bisericești sau laice, care le deținea". Orașe și uneori țări întregi, în lumea creștină medievală, le acordau un rol de protecție deosebit.

Referindu-ne la primele, cele ale Sfintei Filoteia, precizăm că ele „sînt cele dintîi moaște de sfinți aduse în țara noastră", unde au rămas apoi pînă astăzi, păstrîndu-se în paraclisul ctitoriei lui Neagoe Basarab de la Curtea de Argeș.

Originară din Tîrnova Bulgariei, — pe unde iarăși trăiau destui *valahi* —, Sfînta Filoteia era fiica unor plugari. De mică, mama ei a învățat-o să respecte cele sfinte și mai cu seamă a deprins-o cu fapta bună; ajutorarea celor nevoiași, îndeosebi. Rămasă orfană de mamă, ea a continuat să ducă aceeași viață evlavioasă, cercetînd biserica, luînd aminte la sfintele slujbe și, în afară de acestea, săvîrșind fapte de milostenie, și în timpul în care a avut mamă vitregă. Din această pricină, maștera ei a început s-o urască, determinînd și pe tatăl fecioarei Filoteia să facă același lucru. Certată și bătută, mai ales pentru milosteniile ce săvîrșea, pînă la urmă ea a fost ucisă chiar de părintele său, care, văzînd că împarte săracilor mîncarea ce i se trimitea la cîmp, unde lucra, „orbit de mînie", a aruncat cu barda spre ea și „a lovit-o în picior așa de tare, încît fericita și-a dat sufletul în mîna lui Dumnezeu, căruia slujea"[186].

Moaștele ei, „făcătoare de minuni", au rămas acolo la Tîrnova, sfînta ajungînd astfel una din ocrotitoarele cerești ale Bulgariei. Ceva mai apoi, vestitul patriarh Eftimie din acest oraș i-a scris viața. După anul 1393, cînd cetatea Tîrnovei a fost ocupată de turci, moaștele Sfintei Filoteia au fost duse la Vidin, unde pe atunci stă-

[186] Dr. Gherasim Timuș, episcopul Argeșului, *Dicționar aghiografic cuprinzînd pe scurt viețile sfinților*, București, 1898, p. 297—298.

www.dacoromanica.ro

pînea *Șracimir*, ruda lui Mircea cel Mare. Cu acest prilej, mitropolitul local, *Ioasaf*, i-a alcătuit un panegiric, care și el se păstrează.

Cu privire la strămutarea moaștelor Sfintei Filoteia la Curtea de Argeș, de către unii se crede că aceasta s-ar fi petrecut în felul următor. Sultanul Baiazid I Fulgerul, cunoscînd respectul pe care creștinii îl dau sfinților, le-ar fi dăruit lui Mircea cel Mare, și acesta le-ar fi adus în țară, unde, în timpul campaniei de la Nicopole din anul 1396, le-ar fi ascuns. După victoria obținută în această luptă, Baiazid, trecînd la nord de Dunăre, „pentru a se răzbuna pe Mircea", la întoarcere a vrut să ia înapoi și moaștele Sfintei Filoteia, dar nu le-a găsit. În acest fel, ele au rămas în țara noastră, unde, repetăm, se află și azi [187].

Informații documentare care să confirme cele aci afirmate, în legătură cu acest moment din „odiseea" moaștelor Sfintei Mucenițe Filoteia însă nu s-au aflat încă, dar mai mult ca sigur șederea lor la Vidin n-a fost de lungă durată. Căci și această cetate, capitala țaratului Bulgariei apusene, în anul 1396, a fost ocupată de otomani. Este probabil că în urma acestei grele întîmplări, Mircea Voievod să fi fost acela care să le fi adus la Argeș, fără a se putea spune însă și în ce împrejurări s-ar fi săvîrșit aceasta.

Dar mai multă dreptate par a avea aceia care socot că după căderea Vidinului, Țara Românească ajungînd loc de scăpare pentru mulți dintre locuitorii lui, printre care și clerici, s-ar putea ca aceștia, în refugiul lor să fi adus cu ei și moaștele Sfintei Filoteia.

Ajunse în siguranță pe pămîntul ospitalier al Țării Românești, acestea au fost duse la Argeș, capitala țării și reședința primului ei ierarh, mitropolitul Ungrovlahiei. Aici, foarte probabil, la început, ele au fost depuse în Biserica Domnească, ocrotită de Sfîntul Nicolae, între altele, probă pentru aceasta fiind, — cum, în general, se obișnuiește atunci cînd sfîntul în cauză nu are zi de pomenire mai dinainte rînduită —, fixarea praznicului ei în a doua zi după hramul Bisericii Domnești, adică la *7 decembrie*. Fără a ține seama de o asemenea practică, de către unii o astfel de presupunere nu este acceptată, căci se obiectează că acolo la Biserica Domnească „nu era mînăstire cu viață călugărească, potrivită pentru cultul moaștelor". De aceea, afirmă ei, chiar de la început moaștele sfintei au fost oploșite în catedrala mitropolitană de aici de la Argeș, care se afla pe locul unde

[187] Profesor D. R. Mazilu, *Sfînta Filoteia de la Argeș. Lămurirea unor probleme istorico-literare. Monografie haghiografică*, București, 1933, p. 12—13.

www.dacoromanica.ro

mai apoi Neagoe Vodă Basarab a ridicat măreața sa biserică.Numai în timpul cît s-a lucrat la zidirea acesteia, moaștele Sfintei Filoteia au putut fi duse în Biserica Domnească.

Se mai socotește iarăși de către aceștia că aducerea în țară, prin anii 1396—1397, a moaștelor Sfintei Filoteia și adăpostirea lor la Argeș, a putut fi mai mult o „inițiativă bisericească", decît una voievodală. Aceasta pentru că „mitropolitul țării va fi dorit ca în mitropolia sa să aibă moaștele sfintei", în timp ce dacă inițiativa ar fi fost a lui Mircea cel Mare, „acesta nu ar fi întîrziat să le ducă la Cozia, marea sa mînăstire, cum era plăcerea oricărui ctitor să înzestreze cu de toate propria sa ctitorie". Așa, de pildă, vor face mai tîrziu Craioveștii cu ctitoria lor de la Bistrița Olteană, în legătură cu moaștele Sfîntului Grigorie Decapolitul, și mai ales Vasile Vodă Lupu cu ctitoria sa de la Trei Ierarhi din Iași, unde, cum se știe, a depus moaștele Sfintei Parascheva, deși în apropiere avea chiar catedrala mitropolitană a Moldovei. Lipsa inițiativei domnești de la acest moment religios de seamă din viața bisericească a Țării Românești din acel timp, se crede, explică și de ce din acei ani nu se află nici o însemnare de cancelarie referitoare la „un eveniment atît de important".

Indiferent a cui a fost inițiativa, indiferent în ce împrejurări și cînd precis moaștele sale au sosit la noi, indiferent în ce biserică acestea au fost găzduite la început, un lucru rămîne sigur: prin ele Sfînta Muceniță Filoteia a ajuns și a rămas pe pămînt românesc, „unde ea și-a continuat rolul de ocrotitoare a celor dreptcredincioși" și unde, de aproape șase sute de ani, de către aceștia din urmă este înconjurată cu dragoste și evlavie, căci de multe ori, în momente grele din viața lor, aleargă la ajutorul ei și în fiecare an, în ziua de 7 decembrie, în chip deosebit, îi săvîrșesc pomenirea[188].

Prin hotărîre a Sfîntului nostru Sinod, în anul 1955, cultul ei a fost generalizat în întreaga Biserică Ortodoxă Română. Acest lucru s-a făcut printr-o impresionantă slujbă săvîrșită la Curtea de

[188] Pentru toate acestea, să se vadă: Prof. St. Nicolaescu, *Canonizarea sfintei Filofteia și întemeierea Principatului Munteniei*, în „Adevărul" (București), de miercuri 16 ianuarie 1929, p. III—IV; Profesor D. R. Mazilu, *op. cit.*, pass.; Pr. Paraschiv Angelescu, *Inscripția falsă de la Mînăstirea Bacicovo și aducerea moaștelor Sfintei Filofteia în țară*, București, 1936; Pr. I. Dorobanțu, *Însemnarea din „Sbornicul Lovcean" și aducerea moaștelor Sfintei Filofteia la Argeș*, București, 1941; Diac. prof. Gh. I. Moisescu, *Vizita delegației Bisericii Ortodoxe Bulgare în Mitropolia Olteniei*, în „B.O.R.", LXXII, 1954, nr. 11—12. p. 1164—1165; Aurelian Sacerdoțeanu, *Mircea cel Bătrîn și Biserica ortodoxă a țării sale*, p. 104; Pr. I. Ionescu, *Despre primul locaș al Mitropoliei Țării Românești din Curtea de Argeș*, în „M.O.", XXI, 1969, nr. 1—2, p. 57—59; Răzvan Theodorescu, *Bizanț, Balcani, Occident*... p. 217, 286.

www.dacoromanica.ro

Argeș în ziua de 14 octombrie 1955, la care au participat și reprezentanți ai Bisericilor Ortodoxe surori[189].

Moaștele Sfintei Parascheva în Țara Românească. Foarte probabil către sfîrșitul secolului al XIV-lea, tot în timpul domniei lui Mircea cel Mare, pentru scurtă vreme au poposit în Țara Românească și moaștele *Cuvioasei Parascheva*. Născută pe la începutul secolului al XI-lea în satul *Epivat* din Tracia, „din părinți înavuțiți în fapte bune și bucurîndu-se de mare cinste în locul acela", Sfînta Parascheva a primit de la aceștia o creștere aleasă, căci ei doreau ca ea să-și ducă traiul în viața „de lume". Sfînta, înclinată însă chiar din copilărie spre facerea de fapte bune, mai cu seamă milostenii, și rîvnind după viața pustnicească, în taină a lăsat casa părinților și a plecat să caute un loc retras în care „să se consacre lui Dumnezeu". După scurte șederi la Constantinopol, la Halcedon și în Heracleea Pontului, s-a dus la Ierusalim și apoi în pustiul Iordanului, unde s-a închinoviat într-o mînăstire de călugărițe, nevoindu-se întru facerea de fapte bune și aspre înfrînări. Revenită în patrie, a mai trăit pînă pe la jumătatea aceluiași secol, al XI-lea, cînd „s-a mutat la veșnicele locașuri".

Descoperite în chip miraculos, moaștele sale au fost așezate mai întîi în biserica din satul Epivat, apoi, în timpul domniei țarului *Ioan Assan II* (1218—1241), au fost strămutate la Tîrnova, unde au rămas pînă în anul 1393, cînd această cetate a fost ocupată de turci. Aici patriarhul local Eftimie i-a scris viața.

Cu prilejul ocupării Tîrnovei, istorisește *Grigorie Țamblac* într-un panegiric închinat sfintei, *Celebi*, fiul sultanului Baiazid, căruia i se aduseseră înainte moaștele acesteia, „dezbrăcate de podoabele cele prețioase și învelite în niște trențe sărăcești", a ordonat ca ele să fie păstrate „pînă ce va primi dispoziținea" tatălui său, sultanul, „despre ce este a se face cu ele". Baiazid „a dat ordin ca acele moaște creștinești să se dea lui Mircea domnul Valahiei, carele le ceruse și pe atunci era în relațiuni amicale" cu el. Voievodul muntean „le-a strămutat de la Tîrnov în țara sa". Nu se știe însă în ce loc au fost așezate aici, căci Țamblac nu amintește nimic în legătură cu aceasta.

Chiar și fără această precizare însă, ele, după mărturia contemporanului aci pomenit, au stat o vreme și în Țara Românească a lui Mircea cel Mare, contribuind, desigur, ca și cele ale Sfintei Filoteia, nu numai la îmbogățirea cultului, adică a slujbelor bisericești deo-

[189] Prof. C. Pârvu și Prof. D. Radu, *Generalizarea cultului Sfintei Filofteia*, în „B.O.R.", LXXIII, 1955, nr. 11—12, p. 1097—1109.

www.dacoromanica.ro

sebite, ci și la întărirea sentimentului religios al ortodocșilor nord-dunăreni, căci și la ei, ca și la cei din Balcani, moaștele sale „se bucurau de o adîncă venerație". Timp îndelungat n-au rămas însă aici, deoarece sultanul Baiazid, „mîniindu-se pe Mircea și pe români pentru că se aliase cu principii europeni în contra lui, după victoria de la Nicopole, — din 25 septembrie 1396 —, mînios a trecut în Valahia, o a devastat și a luat și sfintele moaște" ale Cuvioasei Parascheva. Le-a dat apoi cneaghinei Anghelina, văduva cneazului Lazăr, eroul de la Cossovo din 1389, și așa ele, începînd de prin anul 1396, au ajuns în Belgradul sîrbesc.

Prin urmare, vreme de doi-trei ani, timp în care cade și marea victorie asupra lui însuși Baiazid, obținută la Rovine în ziua de 17 mai 1395, Mircea Vodă și țara sa s-au aflat și sub ocrotirea Cuvioasei Parascheva.

La Belgrad moaștele Sfintei Parascheva au rămas pînă după începutul secolului al XVI-lea, apoi ele au fost duse la Țarigrad, de unde, cum se știe, în anul 1641, cu strădania și purtarea de grijă a lui Vasile Lupu, domnul Moldovei, au fost strămutate la Iași, unde se află și acum [190].

În anul 1955, prin hotărîre sinodală, și cultul Sfintei Parascheva s-a generalizat în întreg cuprinsul Bisericii Ortodoxe Române. Apoi, în ziua praznicului ei, 14 octombrie, la Iași s-a săvîrșit acest act canonic și liturgic, printr-o impunătoare slujbă la sicriul cu sfintele sale moaște din Catedrala mitropolitană a Moldovei. Cu acest prilej, fiind de față și reprezentanți ai celorlalte Biserici Ortodoxe surori, „s-a luat hotărîrea" ca acest cult să fie generalizat în toată Ortodoxia [191].

*

Legături ale Bisericii române cu lumea creștină de peste hotare. În timpul domniei lui Mircea cel Mare, Biserica Țării Românești, continuînd o tradiție mai veche, nu a trăit izolată, ci, urmînd exemplul acestuia, care avea relații felurite cu țările din Răsăritul Europei,

[190] Episcopul Melchisedec, *Viața și scrierile lui Grigorie Țamblac*, București, 1884, p. 35—42; Același, *Viața și minunile Cuvioasei Maicii noastre Paraschevei cei noue și istoricul Sfintelor ei moaște*, în „B.O.R.", XII, 1888—1889, p. 831—893, retipărită și în *Paraclisul și Acatistul Cuvioasei Maicei noastre Paraschiva*, Cernica, 1925, p. 33—70; Pr. Scarlat Porcescu, *Sfînta Parascheva cea nouă*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei", XXXII, 1956, nr. 3—4, p. 122—151.

[191] Pr. C. Nonea și Pr. Sc. Porcescu, *Generalizarea cultului Sfintei Cuvioase Parascheva*, în „B.O.R.", LXXIII, 1955, nr. 11—12, p. 1066—1096; Pr. prof. M. Șesan, *Cinstirea Cuvioasei Parascheva în Oltenia*, în „M.O.", XVII, 1965 ,nr. 7—8, p. 632—633.

www.dacoromanica.ro

și ea a căutat să aibă legături cu lumea creștină mai de aproape și mai de departe. În afară de legăturile, în forma cunoscută, pe care, precum s-a arătat, în vremea la care ne referim, le-a avut cu Mînăstirea Cutlumuș și poate că și cu altele de la Athos, în același timp Biserica Țării Românești, cu consimțămîntul domnului desigur, a continuat să aibă legături canonice cu Patriarhia ecumenică din Constantinopol. De bună seamă că de către aceasta, cu asentimentul tuturor, curînd după începutul secolului al XV-lea, a fost trimis în fruntea Mitropoliei Ungrovlahiei acel vlădică *Ieremia*, amintit mai sus, care a fost grec de neam.

Însuși Mircea Vodă era în relații directe cu ecumenicul. Cu aproape un veac în urmă istoricul *A. D. Xenopol*, în cel de al doilea volum din *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, apărut la Iași în anul 1889, prezentînd domnia lui Iuga al Moldovei (1399—1400), afirma că în timpul ei, „lupta între Biserica moldovenească contra pretențiilor patriarhului de Constantinopole luase un caracter de tot ascuțit" și că „luptătorul pentru creștinătate", care a fost „Mircea cel Mare al Munteniei, fiind pe atunci în bune relațiuni cu capul Bisericii creștine din Țarigrad, scoate pe Iuga din scaun și îl duce prins în Muntenia, iar în locul lui pune domn în Moldova pe fratele lui Iuga și fiul lui Roman I, Alexandru cel Bun" [192]. Revenind asupra acestui fapt, în capitolul închinat „*Bisericii*" din același volum, profesorul ieșean scria: „De pe timpul lui Mircea însă legăturile cu Patriarhia de Constantinopole se întăresc necontenit și ea devine în curînd singurul cap de care asculta Biserica Munteniei. Nu numai atîta, dar Mircea silește chiar și pe Biserica moldovenească care purta tocmai pe atunci o grea luptă cu Patriarhia de Constantinopole, spre a răspinge uzurpătoarele ei tendințe, a se pleca acestei supremații și scoate din Moldova pe Iuga al II-lea care nu vroia cu nici un chip să recunoască autoritatea patriarhală, și-l înlocuiește cu Alexandru cel Bun, al căruia primă măsură, după întronarea lui, fu plecarea Bisericii moldovene sub acea autoritate" [193]. Iar ceva mai departe, precizînd că Moldova „suferia greu sub anatema rostită de patriarh asupra întregului ei cler", adăuga: „Mircea cel Bătrîn, văzînd încăpățînarea lui Iuga al II-lea, de a nu se supune patriarhului, îl atacă,

[192] A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, Iași, 1889; p. 150—151. La fel și în ediția îngrijită de I. Vlădescu (vol. III, București, f.a., p. 124), cu singura deosebire că lui Mircea i se zice „Mircea cel Bătrîn", nu „Cel Mare", ca în textul mai vechi, citat mai sus. V. și: P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 278, n. 24.

[193] A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 238; și în vol. III, p. 196.

www.dacoromanica.ro

îl răpune și-l iea prins, punînd în locu-i pe fratele său, Alexandru cel Bun, care consimte în 1401 a se împăca cu Patriarhia, cu condiție totuși ca patriarhul să recunoască de canonică alegerea lui Iosif, care însă se supune autorității sale, lucru ce mai la urmă era ținta patriarhului"[194].

Potrivit acestor afirmații, mai ales dacă ele ar fi și atestate documentar, ar urma ca acțiunea lui Mircea cel Mare să fi stăvilit pornirea spre dispute aprinse în problema cunoscută dintre Suceava și Constantinopol și să fi ușurat astfel misiunea de împăcare dusă degrabă de Alexandru cel Bun, care, în iulie 1401, a și reușit să stingă conflictul. Prietenia lui Mircea Vodă cu Marea Biserică și intervenția sa în Moldova deci, ar fi pus capăt unei stări nefirești din sînul Ortodoxiei în general și dintre Biserica Moldovei și Patriarhia ecumenică în special.

În legătură cu relațiile dintre Mircea cel Mare și Patriarhia ecumenică, trebuie menționat aci și faptul că după ce el, — făcînd, se afirmă, o jertfă, „o jertfă pentru țară" —, prin preajma anului 1411 și-a dat fiica în haremul sultanului *Musa I* (1411—1413), ecumenicul *Eftimie II* (1410—1416), aflînd aceasta, s-a tulburat și, plin de mîhnire, chiar în acest an s-a adresat în scris „unui principe rus, amintind cu dojană fapta lui Mircea domnul ortodox al Ungrovlahiei, care și-a dat fiica necredinciosului sultan Musa". Atitudinea de față a ecumenicului are însă, se crede, mai mult iz politic, căci Bizanțul, susținînd pe rivalul lui Musa, Soliman, ducea o politică deosebită față de cea a lui Mircea, și el, patriarhul Eftimie II, din punct de vedere politic, nu putea lua o atitudine contrară aceleia duse de împăratul Manuel II Paleologul (1391—1425), deși și acesta avea o nepoată în haremul unuia dintre sultanii vremii[195].

*

În timpul cînd se petreceau multe din cele mai sus arătate, în fruntea Bisericii bulgare se afla „un ierarh care se bucura de o excepțională vază la toți ortodocșii, patriarhul *Eftimie de Tîrnova* (1375—1393)", socotit de mulți „cea mai de seamă figură de cărturar pe care a dat-o Biserica bulgară" în veacul al XIV-lea. Născut la Tîrnova prin primul pătrar al secolului al XIV-lea, el s-a închinoviat

[194] *Ibidem*, p. 241; *ibidem*, p. 198.

[195] V.: P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 313 și n. 61. Pentru căsătoria fiicei lui Mircea Vodă cu sultanul Musa, v. și: Aurel Decei, *Istoria imperiului otoman*, p. 74—75, iar pentru scrisoarea patriarhală din anul 1411, să se vadă și P.Ș.N., *A propos d'un document de Kostamonitou et d'une lettre patriarcale inconnue de 1411*, în „Revue des études byzantines", (Paris), tom. 40, 1982, p. 211—214.

www.dacoromanica.ro

în *Mînăstirea Kilifar*, de curînd înființată de un vestit îndrumător duhovnicesc, ieromonahul *Teodosie*, unde, călăuzit de acesta și-a început pregătirea intelectuală, duhovnicească și chiar administrativă. Ceva mai tîrziu, dimpreună cu duhovnicul său, s-a strămutat la Constantinopol, unde, un timp, a viețuit la *Mînăstirea Sfîntul Mamas* și pe urmă, după moartea ieromonahului Teodosie, la vestita *Mînăstire Studion*, care, pe atunci, era unul dintre cele mai renumite centre de cultură teologică bizantină. În atmosfera intelectuală de aici și în general din Bizanț, el și-a perfecționat cunoașterea limbii grecești, și-a îmbogățit cultura teologică și umanistă și a reușit, totodată, să se facă respectat de către mulți clerici și mireni.

Spre a-și putea continua preocupările cărturărești și a-și crește zestrea intelectuală, ceva mai apoi Eftimie a plecat la *Athos*, alt centru strălucit de cultură teologică al creștinătății de Răsărit. Aici, la Athos, unde curentul de spiritualitate ortodoxă creat de *isihasm* pătrunsese de-a binelea, viitorul patriarh bulgar și-a desăvîrșit „formarea teologică și duhovnicească" și s-a făcut remarcat prin viața-i „deosebit de îmbunătățită".

Întors în patrie în 1371, după patru ani, în 1375, a fost făcut patriarh al Bulgariei, avîndu-și sediul chiar în Tîrnova, capitala țării. A păstorit, cu multe greutăți, pînă în anul 1393, cînd Bulgaria de Răsărit și capitala ei Tîrnova au ajuns sub stăpînire otomană, și patriarhia de aici s-a desființat. Patriarhul Eftimie, — „menit să fie și ultimul arhipăstor al Tîrnovei" —, a fost surghiunit într-o mînăstire din Macedonia, unde, după cîțiva ani a decedat, fără însă a se ști precis cînd și unde. Biserica Ortodoxă Bulgară l-a canonizat, trecîndu-l astfel în rîndul sfinților [196].

Patriarhul Eftimie este autor al unor scrieri, care au circulat în manuscris și prin țările române. Printre acestea au fost și: *Viața Sfintei Mucenițe Filoteia*, *Viața Cuvioasei maicii noastre Parascheva*, *Viața Sfîntului Ioan de Rila*, *Cuvînt de laudă marilor și întocmai cu apostolii împărați Constantin și Elena*, *scrisori* ș.a. [197]

Pe oriunde a activat, și-a făcut ucenici, care apoi i-au continuat opera.

---

[196] Să se vadă pentru el: Ierod. Epifanie Norocel, *Sfîntul Eftimie, ultimul patriarh de Tîrnova și legăturile lui cu Biserica românească*, în „B.O.R.", LXXXIV, 1966, nr. 5—6, p. 552—573.

[197] Emil Turdeanu, *Opera patriarhului Eftimie al Tîrnovei (1375—1395) în literatura slavo-română*, București, 1946, pass. Același, *La littérature bulgare du XIV-e siècle et sa diffusion dans les pays roumains*, Paris, 1947; G. Mihăilă, *Cultură și literatură română veche în context european*, București, 1979 (pentru „Panegiricul împăraților Constantin și Elena"), p. 217 ș.u.

www.dacoromanica.ro

Cu această figură de seamă a Ortodoxiei secolului al XIV-lea, mitropolitul Antim Critopol al Ungrovlahiei (la Severin: 1370—1381; la Argeș: 1381—c. 1401) și „popa chir Nicodim de la Tismana" (+ 1406) s-au cunoscut fie la Constantinopol, fie mai ales la Athos, și cînd s-au aflat cu rosturi în cadrul Bisericii din Țara Românească, au intrat în legătură și cu el. Acest lucru reiese din corespondența pe care și unul și altul au purtat-o cu patriarhul Eftimie al Tîrnovei. Nu se cunosc scrisorile pe care vlădica Antim și „popa chir Nicodim" le-au adresat arhipăstorului bulgar, dar s-au păstrat trei scrisori ale acestuia, prin care li se întorcea răspuns: una către Antim și două, — cea de a doua e numai un fragment, însă —, către Nicodim. Din cuprinsul acestor epistole se constată că „patriarhul Eftimie era privit ca o autoritate în chestiuni dogmatice și liturgice" și că, socotesc unii, „Biserica română de atunci îl luase ca sfătuitor".

Referindu-ne la cea dintîi scrisoare, vom preciza că la o dată cuprinsă între anul 1381, cînd Antim a ajuns principalul arhipăstor al Bisericii Țării Românești, și anul 1393, cînd, în felul arătat mai sus, s-a încheiat patriarhatul lui Eftimie, ierarhul ungrovlah i-a solicitat o „consultare canonică", foarte probabil, în legătură cu repetarea de cununii, ce se cerea de niște cetățeni bulgari trecuți și stabiliți în stînga Dunării, pentru care act liturgic, de către unii se crease chiar un ceremonial aparte. Scrisoarea lui Antim, repetăm, nu s-a păstrat. S-a păstrat, în schimb, „cuprinzătorul răspuns al lui Eftimie, plin de o cucernică severitate pentru călcătorii de canoane".

Precum reiese din partea de la început a acestui cuprins, între cei doi prelați de la Argeș și Tîrnova, schimbul de corespondență era mai vechi, căci scria acesta din urmă celui dintîi: „Să nu se mire sfinția ta că nu ți-am scris demult, pentru că neorînduielile vremilor de acum și cruntele tulburări ne-au neliniștit pe noi aici, ca și pe voi acolo". Se poate ca aceste cuvinte din urmă să fie o aluzie la pericolul otoman, care devenise amenințător, sau la ravagiile pe care în acel timp, precum se va arăta și mai jos, le făcuse, și poate că încă le mai făcea, atît în Sud cît și la Nord de Dunăre, o cruntă molimă de ciumă.[198]

În continuare, ierarhul „turnavit" adăuga: „Acum însă a venit cinstitul între ieromonahi și întru toate fiiu al smereniei noastre, chir *Genesie*, și ne-a adus vești de la tine, dîndu-ne știre despre dragostea duhovnicească a Sfinției tale și încă mai mult s-a aprins în noi dorința și dragostea către Sfinția ta". Căci, preciza el îndată,

[198] V.: N. Vătămanu, *Medicină veche românească*, București, 1970, p. 84 ș.u.

www.dacoromanica.ro

„Cuvintele cu care m-ai vestit mi-au fost foarte plăcute... Îți mulțumesc că ne-ai pomenit de puterea credinței și de pravilele sfinte și dumnezeiești. Și noi din tot sufletul și tot cugetul ne silim să le păzim, și dacă la noi vreo primejdie amenință sfintele biserici, să le apărăm pînă la sfîrșit..., pentru că invidia și cearta fac multă tulburare în sfintele biserici și de la ele se nasc într-însele erezii și schisme". S-ar putea iarăși ca aici să fie vreo aluzie „la unele tulburări provocate în Țara Românească, unde prin trimișii săi, — cum poate fusese și preotul Genesie —, patriarhul Tîrnovei aflase că sosiseră unii răuvoitori și potrivnici Bisericii bulgare, ce căutau să semene discordie în dioceza lui Antim, prin răspîndirea unor „cuvinte", pe care marele teolog și reformator le respingea". Că a putut fi așa, pare a reieși din fraza ce urmează numaidecît: „Căci a aflat smerenia mea că acolo (în Țara Românească) au venit niște oameni care seamănă niște cuvinte, care nu se cuvine să fie crezute, și au tulburat și auzul Sfinției tale". Mai mult ca sigur că, dacă aceștia nu vor fi fost niște adepți ai ereziei bogomilice, au fost totuși unii dintre acei bulgari cărora arhipăstorul tîrnovean nu le îngăduise repetarea cununiei și trecuseră pe meleagurile muntenești, unde vor fi proferat „expresii" defăimătoare pentru Biserica bulgară și pentru el, întîistătătorul ei. Acest lucru, desigur, îl dezvăluie cele spuse de el însuși în continuare: „Ei ne învinuiesc pe noi că nu îngăduim să fie cununați cei ce se căsătoresc a doua oară, a treia oară sau de mai multe ori, și de aceea ei trăiesc, nebinecuvîntați, în păcat". Aceștia puteau fi, deci, ponegritorii.

Pe deasupra, unii dintre ei, trecînd în Țara Românească, nu numai că-și vorbeau de rău arhipăstorul, dar de multe ori, se pare, reușeau chiar, — nu se știe în ce fel —, să obțină slujbă pentru a doua sau a treia ori poate și pentru a patra cununie. Se crease chiar un „ceremonial aparte": nu se puneau „cununiile simbolice" pe capetele mirilor, ci pe umeri, cei drepți, desigur.

Luînd cunoștință de acest lucru, de bună seamă vlădica Antim s-a alarmat și a îndreptat „consultație canonică" nu către patriarhul ecumenic, ci către cel de Tîrnova, Eftimie, care poate, — fie și numai prin viu grai —, prin unii „vizitatori ocazionali" la Sud și la Nord de Dunăre, fusese informat de toate aceste încălcări de canoane și practici neprevăzute de tipic și care, totodată, era într-un fel și interesat, fiind vorba și de unii creștini de neam bulgar. Apreciind gravitatea celor ce, călcîndu-se pravilele și învățătura Bisericii, se săvîrșeau, patriarhul Tîrnovei, cu citate scripturistice și din literatura patristică și, în același timp, pe temei de canoane, legi și pra-

www.dacoromanica.ro

vile bisericești, a alcătuit un răspuns, — care-i scrisoarea de față —, arătînd că numai prima cununie este taină, putîndu-se săvîrși celor ce o cer și nu au alte piedici canonice, fără nici o opreliște, că a doua, care nu mai este taină, ci ierurgie, poate fi tolerată numai în cazuri de necesitate extremă, cu darea unui canon corespunzător, însă, că, sub nici un motiv, căsătoriile a treia și a patra nu pot fi îngăduite și că aci amintitul „ceremonial special" în „uz" la Nord de Dunăre „pentru a doua, a treia și a patra cununie" este „ridicol". De aceea, cerînd ierarhului argeșan să nu dea crezare relelor zvonuri răspîndite de acești călcători ai moralei creștine, îl îndemna să-*i* îndrumeze „pe calea cea dreaptă"[199]. În acest scop, spre sfîrșitul epistolei adăuga: „Acestea toate le scriu către Sfinția ta nu pentru că nu le știi, căci cine le cunoaște mai bine ca tine?". Pentru acest considerent, îl și îndemna: „rog pe Sfinția ta să răspunzi și să dojenești pe cei ce vin acolo fără de cale și vorbesc cum nu se cuvine să fie crezuți. Domnul nostru Iisus Hristos să dea Sfinției tale cuvenită răsplată, dragoste curată și adevărată și întărire".

Așa se încheie scrisoarea patriarhului Eftimie către mitropolitul Ungrovlahiei Antim de la Argeș, ceea ce dovedește legătura dintre acești doi ierarhi și, în același timp, și dintre Biserica românească și cea bulgară, în vremea lui Mircea cel Mare. Din ea reiese că între Argeș și Tîrnova circulau „vizitatori ocazionali" care culegeau și duceau informații privind cele bisericești și dintr-o parte și din alta a Dunării. Aceste legături eclesiastice erau însă totodată și legături culturale între cele două țări și popoare vecine de la Dunărea de Jos[200]. În același timp „consultația canonică" solicitată de mitropolitul Antim și răspunsul primit au făcut ca, încă o dată să se precizeze, acum, în zilele lui Mircea Vodă, cele privitoare la administrarea tainei Sfintei Cununii, care se mai discutaseră cu patru-cinci veacuri mai înainte.

*

Cum și prin partea de Apus a Țării Românești, în speță în Oltenia și Banatul Severinului, în secolul al XIV-lea fiinţau unele „comunităţi balcanice cu caracter bogomilic, create prin emigrarea, în valuri de intensităţi felurite, a ereticilor prigoniţi din Serbia și Bulgaria", cum poate adepţii acestei erezii încercau să facă prozelitism în mijlocul populației românești ortodoxe de pe aici; cum același lucru îl mai făcea încă și Biserica papală, cum în învăţătura ereziei,

[199] Să se vadă: Emil Turdeanu, *La littérature bulgare du XIV-e siècle...*, p. 120—121.

[200] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 166—168; Răzvan Theodorescu, *Bizanţ, Balcani, Occident...*, p. 252—254.

www.dacoromanica.ro

aci menționată, de o importanță deosebită se bucurau și problemele „originei și caracterului îngerilor, a rolului demonilor", a prezenței răului în lume ș.a., cum și cealaltă personalitate eclesiastică de vază din secolul al XIV-lea a Bisericii românești, care a fost „bărbatul cinstit și sfînt, tare în cărți", „popa chir Nicodim", stareţul Mînăstirii Tismana, zelos „propagator și apărător al Ortodoxiei" și un misionar ce lupta și împotriva ereziilor, care, ca și mitropolitul ungrovlab Antim, contemporanul său, căuta să împiedice alunecarea oricui de la dreapta credință și cum poate, în sfîrșit, și el va fi simțit nevoia unor lămuriri suplimentare în chestiunile dogmatice legate mai ales de combaterea ereziei amintite, la o dată cuprinsă între anii 1378 și 1393, la rîndu-i, a solicitat „consultații canonice" eruditului patriarh tîrnovean; deci noi legături între el și acesta și, indirect, între Biserica munteană și cea bulgară. Și în cazul său, « textul consultațiilor» sale, — dacă se vor fi făcut în scris —, nu s-a păstrat. A ajuns pînă la noi numai cel cu răspunsurile, pe care patriarhul Eftimie le-a dat la două dintre acestea: pentru una, se pare, text integral, pentru cea de a doua, numai un fragment.

Prima, purtînd titlul: „*(Scrisoarea) lui Eftimie patriarhul Tîrnovei către ieromonahul Nicodim de la Tismana, care a întrebat asupra oarecăror capitole bisericești trebuincioase*", se referă la unele probleme de dogmă creștină care par a fi preocupat îndeosebi pe stareţul de la Tismana.

Este vorba mai ales despre învățătura dogmatică privitoare la sfinții îngeri, la prezența răului în lume, la puterea Sfintei Cruci ș.a.

Printre altele, la început, în epistola eftimiană se scriau și următoarele:

„Prea Cuvioase, ne-ai dat prilej de bucurie spirituală prin scrisoarea ta. Nu mai puțin ne-am veselit, aflînd de iubirea ta cea dreaptă și înverderată către Hristos, precum și de știința ta ortodoxă. Este semnul virtuții a cerceta Scripturile, după glasul dumnezeiesc și a-și da silința, după putere (spre a le înțelege). Cînd sufletul se adapă din dumnezeiești Scripturi și își ridică cu totul dorirea la cele de sus, cu aripi ușoare se suie îndată la înălțimea virtuții și, ca printr-o deschizătură înclinîndu-se să vadă, strigă cu îndrăzneală: cît de minunat este locul acesta ! Astfel văd acum și sufletul tău plin de osîrdie și năzuind foarte către cele dumnezeiești, nu pentru altceva, ci pentru a afla adevărul".

Urmează apoi șase întrebări puse de „popa Nicodim" și răspunsurile respective date de patriarhul Tîrnovei. Iată-le:

www.dacoromanica.ro

1. Întrebare:

(a) Pentru ce Moise, vorbind despre Creator... și despre cele văzute, nu a spus nimic despre creaturile mai mari și spirituale?

(b) Oare creaturile spirituale au chipul lui Dumnezeu, așa cum îl au cele cuvîntătoare?

(c) Aflăm din Scriptură că ființele spirituale se pornesc cu greu spre rău; de aceea mi se pare că sînt lipsite de libertate completă?

Deci trei chestiuni privitoare la creațiile spirituale, adică la *îngeri*, la care, pe rînd, patriarhul Eftimie dă următoarele răspunsuri:

Răspuns:

(a) „Ocîrmuind poporul iudaic, Moise îl vedea îndărătnic și nesupus. Căci chiar după atîtea minuni și semne cîte văzuse, și după trecerea prin Marea Roșie el murmura împotriva lui zicînd: „N-au fost oare morminte pentru noi în Egipt? Ne-ai adus în această pustie ca să murim?". Pentru aceasta, Dumnezeu, prevăzînd că ei (iudeii) ușor ar putea ajunge la închinarea la idoli, a poruncit lui Moise ca să nu le legifereze nimic despre ființele spirituale pentru ca ei să nu cadă în politeism. Căci dacă ci, făcîndu-și un viței turnat din aur ziceau: „iată, Israile, dumnezeul tău, care te-a scos din țara Egiptului", cu cît mai mult dacă ar fi auzit de cele spirituale? Pentru aceasta Dumnezeu a cruțat neputința lor și nu le-a vorbit nimic despre aceasta"

(b) „Dacă ființele spirituale au chipul lui Dumnezeu sau dacă ele au fost create după chipul lui Dumnezeu, nicăieri nu se arată în dumnezeieștile Scripturi..., căci nicăieri nu se scrie: să facem înger după chipul și asemănarea noastră".

(c) „Omul singur a fost creat și din el s-a umplut toată lumea: îngerul nici nu s-a născut, nici a născut, ci cum s-a creat..., așa sînt și rămîn... liberi..., căci tot ceea ce de la sine se mișcă spre bine, — evident că de la Dumnezeu este mișcat și nu de vreun oarecare egal —, se zice liber...".

2. Întrebare: „Cum deci auzim că Făcătorul a toate prin Sine umple cu creaturi cerul și pămîntul, — evident toate —, precum și că într-însul viețuim, ne mișcăm și sîntem..., noi însă avem nevoie de ajutorul îngerilor și al sfinților, precum s-a zis: „a trimis îngerul său și l-a luat și a pus îngeri păzitori", și că Arhanghelul Mihail este mai mare peste oamenii lui Dumnezeu?".

Răspuns: „Credem că Făcătorul a toate, prin Sine umplînd toate cu creaturi, este și apărătorul, păzitorul și făcătorul, iar sfinții îngeri

www.dacoromanica.ro

îi sînt ajutători. Dumnezeu singur n-are nevoie de aceştia (îngeri), noi însă, fiind înzestraţi cu trup, trebuie să avem pe sfinţii îngeri ajutători dimpreună cu sfinţii. Dacă Daniil a avut trebuinţă de ajutorul îngerului şi Ilie şi Petru şi alţi mulţi dintre sfinţi, cu atît mai mult noi. Fiinţa omenească are nevoie de ajutor de pretutindeni, după cum este scris: „şi a trimis Domnul pe îngerul Său şi m-a scos din mîna lui Irod şi din toate cîte aştepta poporul iudeilor" (Fapte, 12, 11), şi într-altă parte: „a poruncit îngerilor Săi să te păzească pe tine" (Matei, 4, 6). Însă în vechime fiecărui popor îi era pus un înger, acum însă, cîştigînd mîntuire de vechiul păcat prin sîngele lui Hristos, am dobîndit păzitori şi mijlocitori şi ajutători pe sfinţii îngeri. Dar şi la patima mîntuitoare a Domnului nostru Iisus Hristos, cînd se ruga Părintelui Său ca să treacă paharul (acela), găsim pe înger arătîndu-I-se şi întărindu-L (Luca, 22, 43). Oare avea dumnezeirea nevoie de întărirea îngerului? Nu, ci trupul omenesc, pe care l-a luat din sîngele Fecioarei, adică trupul care a mîncat, a băut, a dormit, s-a obosit, a mers pe mare, s-a spînzurat pe Cruce şi în mormînt s-a pus, acel (trup) care, pironit pe lemn, a curăţat păcatele noastre. Pentru aceasta avem trebuinţă de sfinţii îngeri nu numai aici, în trup fiind, ci şi după ieşirea noastră de aici trebuie să-i avem povăţuitori în drumul cel de sus".

3. Întrebare: „Răul, neavînd fiinţă, precum credem, cu greu se îndreaptă spre el (îngerii), dar odată căzuţi aceştia ne îndeamnă la rău (şi pe noi oamenii). Şi de ce Creatorul, preştiind acestea (pornirea spre rău a îngerilor căzuţi), i-a mai creat?".

Răspuns: „Ca răul să aibă fiinţă, aceasta nici noi n-am învăţat-o, nici pe alţii nu învăţăm. Răul îşi ia fiinţă prin sine însuşi. Precum atunci cînd nu este lumină, se face întuneric, aşa şi aceasta. Cel ce din voinţă proprie nu voieşte să rămână în ceea ce este din fire, se va afla... în afară de fire... Despre acestea a zis Isaia cu glas mare: „Zis-a întru inima sa vrăjmaşul, cu tăria mea voi face şi cu înţelepciunea mea voi ridica hotarele limbilor şi voi doborî tăria lor şi voi cutremura cetăţile ce vieţuiesc şi voi lua toată lumea cu mîna ca pe un cuib sau ca ouăle rămase şi nu va mai fi cine să scape sau împotrivă să-mi zică: „şi voi pune scaunul meu în nori şi voi fi asemenea celui de sus". Şi cum a cugetat acestea, a căzut din ceea ce era după fire şi în locul luminii a urmat a fi întunericul... Însă, precum a zis Marele Vasile, îi rămăsese loc de pocăinţă, dar pentru că s-a însîngerat în sîngele oamenilor lui Dumnezeu, pentru omul cel dintîi zidit, pe care

www.dacoromanica.ro

l-a înșelat și i-a închis locul pocăinței. Pentru aceasta Dumnezeu îi zice lui iar prin Isaia: „În ce chip haina înroșită în sînge nu este curată, tot așa nici tu nu vei fi curat pentru că ai pierdut pămîntul meu și ai lovit poporul meu".

Iar referitor la Creator, care, deși, prevăzînd, a creat totuși pe aceștia (îngerii care au căzut), această cercetare ne coboară în mare prăpastie. Căci cine a știut gîndul lui Dumnezeu sau cine a fost sfetnicul său? Și Domnul (a zis) ucenicilor: „Nu este vouă a ști vremile și anii" (Fapte, 1, 7). A cerceta despre Dumnezeu, cum a făcut aceasta sau aceasta, este mîndrie. Cîte a voit Domnul a făcut în cer și pe pămînt, în mări și în toate adîncurile".

4. Întrebare: „Pentru ce marea și înfricoșătoarea taină a întrupării, tăinuindu-se întîilor trepte (îngerești), s-a descoperit căpeteniei treptei celei din urmă? Și cum s-a tăinuit, precum scrie?".

Răspuns: „Pentru ca să nu socotească cineva că treapta îngerească cea mai de jos este cea mai mică și cea mai din urmă și neîmpărtășită de strălucirea dumnezeiască, pentru aceasta Dumnezeu, sfatul cel vechi și ascuns l-a arătat căpeteniei ultimei trepte... Cît de apropiați ne sînt sfinții îngeri, și mai înainte de înfricoșătoarea taină a întrupării, era vrăjmășie între îngeri și oameni, pînă cînd s-a împlinit taina cea înfricoșătoare a întrupării; cînd s-a auzit slavă întru cei de sus și pe pămînt pace, de atunci cele cerești s-au împreunat cu cele pămîntești și oamenii fac suire la cer și viața noastră este în ceruri și îngerii vin la oameni.

Iar a zice, cum s-a ascuns înfricoșătoarea taină a întrupării celor dintîi trepte, — taina cea din veac ascunsă și de îngeri neștiută —, Dumnezeu a făcut cum a voit. Nouă ni s-a zis numai să credem, nu să și cercetăm; căci cine a știut gîndul lui Dumnezeu?".

5. Intrebare: „Puterea vrăjmașului fiind nimicită prin cruce, de unde au putere demonii din văzduh, nefiind creatori, să îndemne la păcat, Creatorul singur avînd stăpînire asupra creaturii vinovate și nevinovate? Și de unde știm noi aceasta, deoarece Apostolul nu a spus nimic despre ea? Ne-a vorbit despre lupta noastră cu demonii din văzduh, dar nu ne-a spus nimic și despre acest îndemn (ispitire)?".

Răspuns: „Puterile cele mai de jos, potrivnice Crucii se înspăimîntă de semnul ei făcut în văzduh. Și dacă demonii se înfricoșează și se tem de semnul crucii, cum pot ei, cu de la sine putere, să ispitească sufletele omenești? Nu despre aceasta este însă vorba. Dacă

www.dacoromanica.ro

asupra porcilor n-au avut putere, cum vor putea îndrăzni asupra altora mai mari? Dar Dumnezeu a judecat că ne este de folos, ca, ispitindu-ne de ei, să primim și mai multă cinste și să nu cădem în prăpastia mîndriei și prin aceasta să ne îndepărtăm de Dumnezeu.

Cel ce întinde curse la toată lumea, începătorul răutății, întocmai ca o slugă rea care, fugind de la stăpîn, a închis toate drumurile care duc către Dînsul, și pe cei care umblau pe ele îi bătea, îi tăia, și pe alții îi ținea legați, zicînd că se împotrivesc stăpînului, dar neputînd (a-i opri) și, în mod sigur, știind că îi este cu neputință a scăpa de urgia stăpînului, chiar și acoperit cu răutatea sa, rămîne nesimțitor și neplecat spre bine.

Astfel, odată pornit spre rău, cu greu se va întoarce din calea pe care a apucat; acolo va rămînea.

Preaînțeleptul Creator, Domnul și Stăpînul, așa putere și tărie a dat neamului omenesc ca să calce peste balauri și peste scorpii și peste toată puterea vrăjmașului și deloc să nu se vatăme, să calce chiar și pe însuși capul vrăjmașului. Nu numai în viață, ci și după moarte, cinstitele lor moaște (ale oamenilor buni) dau vindecare neîmpuținată celor bolnavi de felurite boli, iar cinstitele și întru tot sfintele lor suflete nu sînt ispitite de duhurile viclene, ci, însoțite de prea sfinții și strălucitorii îngeri, pînă la lăcașul lui Dumnezeu, în glas de bucurie... Pe cei desfrînați... îi va judeca Dumnezeu. Ceea ce poate fi mai rău, căci ... desfrînatul sau tîlharul și furul și cei asemenea lor niciodată n-au purtat grijă de poruncile (Bisericii), ci și-au petrecut viața în plăceri... Asupra acestor păcătoși au îndrăzneală puterile potrivnice; de aceștia se bucură și lor le ies în calea care-i conduce la cele prea înalte... Dacă diavolul a arătat atîta nerușinare față de trupul lui Moise, și a îndrăznit să se lupte și cu Arhanghelul Mihail, cu atît mai mult va îndrăzni cu nerușinare asupra supușilor lui...".

6. Întrebare: „Cum zic unii că după plecarea de aici, deci după moarte, vom fi lipsiți de ceea ce ne-am împărtășit, deoarece sufletul celui care rîvnește spre cele dumnezeiești se aseamănă cu cele spirituale? O astfel de dorire, după cum spune corifeul apostolilor, au și îngerii, căci el zice: unde doresc a privi. Îi vedem și pe aceștia avînd puterea cuvîntătoare prin aceea că ei slăvesc și cîntă pe Stăpînul... Și iar: multora au vorbit (îngerii) lui Avraam și lui Iacov și altora. Mînie... și în cele spirituale vedem...".

www.dacoromanica.ro

Răspuns: „Credem că sufletul creat de Dumnezeu este cuvîntător. Dorirea și mînia i s-au dat ca arme împotriva vrăjmașului, pentru ca dacă acesta, ca odinioară la Adam, cu înșelăciune se va apropia de el, ca să-l tragă la voința lui (a vrăjmașului), atunci (sufletul), prin mînie, ca și cu o armă oarecare, să-l pună pe fugă.

Asemenea, Dumnezeu a dat (sufletului) și dorirea pentru ca pe cele ce sînt ale lui Dumnezeu să le dorească și nu pe cele ce sînt ale trupului. Cel ce a ajuns la cele dumnezeiești ce mai are de dorit? A ajuns la hotarul doririi.

Îngerii doresc ca Dumnezeu-Cuvîntul să se întrupeze în firea lor, ca și în a noastră; doresc ca ei să stea pe scaun de-a dreapta lui Dumnezeu-Tatăl; doresc a se împărtăși cu trupul și sîngele lui Hristos; doresc chiar a trăi după firea noastră. Cel ce s-ar ispiti să creadă că poate afla mînie la îngeri, căci se zice: „și a trimis îngeri iuți“... sau că se trimit (îngeri) întru răzbunarea mîniei dumnezeiești ca în timpul lui Faraon și al lui Elisei proorocul asupra Asirienilor..., s-ar trudi în zadar, căci aci este vorba de mînia dumnezeiască, pe care ei numai o vesteau.

În veacul de acum au fost însă astfel de lucruri și vor fi, iar după plecarea de aici, cînd vom dobîndi un cer nou și un pămînt nou..., cînd drepții vor străluci ca soarele, cînd sfinții se vor schimba în stare îngerească, cînd tot ce este materialnic va dispărea, cînd toată boala, grija și suspinul se vor depărta, asemenea arme întru nimic nu ne vor mai folosi, balaurul cu demonii săi fiind atunci în groază și în foc, luptă nu va mai fi în nici un chip... Atunci sufletul creat cuvîntător după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, primindu-și răsplata, va mări și lăuda pe Dumnezeul tuturor, nu ca acum printr-un organ gros și trupesc, ci subțire, oarecum nespus și spiritual...“.

În final patriarhul Eftimie adăuga: „Acestea le-am scris cuviosiei tale ca o datorie de dragoste. Să dea Dumnezeu celor cu bună silință și celor ce citesc, să primească tot binele...“.

Cea de *a doua scrisoare* a prelatului tîrnovean către stareţul Nicodim al Tismanei este tot un răspuns la întrebarea pe care acesta i-o pusese în legătură cu „cercetarea vieții morale de la cincisprezece ani în sus, a tinerilor ce voiesc să se preoțească“.

La aceasta Eftimie răspunde: „Întrebarea aceasta cere multă băgare de seamă și teamă, ca nu cumva cineva, cuprins de prea mare indulgență să cadă în eres... Trebuie multă grijă pentru curăţia trupului celui ce voiește să se preoțească, precum a zis Apostolul: „*Fraților, vă rog, puneți înainte trupurile voastre curate, jertfă vie lui*

www.dacoromanica.ro

Dumnezeu...". Oricine dorește să se preoțească, se cade să aibă viața curată și trupul neîntinat, ca să poată ajunge la starea îngerească. „Ca un înger al Domnului este preotul", zice dumnezeiescul Anastasie".

Apoi se adaugă:

„Era într-un orășel oarecare, situat lîngă muntele Liban, un preot, la care fruntașul locului aceluia veni noaptea, cerîndu-i să se scoale și să-i boteze copilul, care, fiind slab, trage să moară. Sculîndu-se, deci, preotul și începînd rugăciunile botezului, pregătea apa și untul-de-lemn. Dar mai înainte de a găti acestea după obicei, a murit copilul. Luînd copilul, preotul îl puse înaintea baptisteriului..., apoi a zis către înger: „Ție, prietenul meu, îngerul lui Dumnezeu, îți grăiesc, teme-te de puterea aceasta ce a dat Dumnezeu preotului de a lega și a dezlega în cer și pe pămînt, și întoarce sufletul copilului în corpul lui pînă se va boteza, că nu ți s-a poruncit a-i lua sufletul înainte de botez".

„Acestea zicînd preotul către înger, copilul a înviat, și botezîndu-se, a adormit iar în Domnul. Aceasta este lucrarea curăției; astfel știe Domnul să răsplătească pe cei ce păstrează neîntinată curăția trupului" conchide eruditul arhipăstor de la Tîrnova [201].

Din cele de mai sus reiese că în corespondența dintre popa chir Nicodim și patriarhul de la Tîrnova, Eftimie, prima epistolă „cuprinde de fapt dezbaterea a șase întrebări semnificative, marea majoritate privind un capitol strict dogmatic ce pare a fi frămîntat îndeosebi pe starețul de la Tismana și Vodița: este vorba de natura, aspectul și libertatea îngerilor, de rolul lor ca mijlocitori, de vulnerabilitatea lor după izgonirea din ceruri..., de revelarea tainei întrupării numai unei anumite trepte îngerești..., toate, chestiuni cuprinse în primele patru întrebări. Ca un corolar necesar, cea de a cincea întrebare, la care dădea răspuns Eftimie, se referea la puterea în lume a răului, a „vrăjmașului"..., Nicodim de la Tismana voind să afle cîte ceva despre „demonii văzduhului", care ispitesc la păcat și împotriva cărora credincioșii luptă, demoni care — mai răspundea patriarhul — se sperie de semnul crucii, nu au puterea să ispitească

[201] O copie de pe prima scrisoare a patriarhului Eftimie se află și într-un *Codice miscelaneu* din sec. XVI și XVII, păstrat în „Muzeul bisericii Sf. Nicolae din Scheii Brașovului" (ms. 43, f. 144 ș.u.), (v. Conf. univ. dr. Elena Linția, *Catalogul manuscriselor slavo-române din Brașov*, București, 1985, p. 137). Să se vadă totuși și: Alexandru Ștefulescu, *Mînăstirea Tismana*, p. 15—30; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 166; Emil Turdeanu, *Les premiers écrivains religieux en Valachie: l'hégoumène Nicodème de Tismana et le moine Philothée*, în „Revue des études byzantines" (Paris), II, 1954, p. 114—144; Ierod. Epifanie Norocel, *op. cit.*, p. 566—570.

www.dacoromanica.ro

sufletele, dar o fac, din voința Domnului, tocmai pentru încercarea și întărirea credinței prin ispita aceluiași „vrăjmaș", care a luptat cîndva cu mai marele cetelor îngerești, arhanghelul Mihail.

Reiese dar limpede faptul că Nicodim, evident un bun cunoscător al „Sfintei Scripturi", se îndrepta spre luminile lui Eftimie, în această dintîi scrisoare a sa, preocupat îndeosebi de chestiuni cu caracter dogmatic, ce interesau din vechime pe autorii creștini, acelea privind crearea și libertatea îngerilor, cinstirea crucii, existența și faptele diavolului ocupînd locul de frunte...".

Cea de a doua scrisoare a Sfîntului Nicodim către patriarhul Eftimie „privea căile de asigurare a unei curățenii morale deosebite cinului preoțesc, prin acordarea unei atenții speciale, — din fragedă vîrstă încă —, diferitelor laturi ale vieții celor ce se pregăteau a dobîndi „starea îngerească", a sluji în calitate de preoți, Biserica. Intransigența pe care o recomanda în acest sens Eftimie..., va fi fost extrem de necesară în acele momente de început ale organizării bisericești la Nord de Dunăre și era, totodată, una dintre modalitățile de controlare a deplinei credințe față de Ortodoxie, a absenței unor idei sau comportări ce ar fi putut aminti erezia, — la care, dealtfel, Eftimie face referiri directe —, din partea celor ce voiau să pătrundă în categoria relativ privilegiată a preoților" [202].

*

Sinodul de la Constanța (1414—1418). Începutul secolului al XV-lea găsea în Biserica apuseană o situație din cele mai grele. Mai întîi, marea schismă papală, — din 1409 funcționînd chiar trei papi: la Roma, la Avignon și la Pisa —, apoi dorința de reforme radicale, și în sfîrșit tulburările provocate de învățătura prereformatorilor *John Wiclif* și *Jan Hus*. Spre liniștirea lucrurilor, din dorința lui Sigismund de Luxemburg, rege apostolic al Ungariei (1387—1437) și împărat roman al Germaniei (1410—1437), în anul 1414 s-a adunat la *Constanța* (azi în Sudul R. F. Germania, pe rîul cu același nume) un *sinod*, socotit de Biserica romană ca al XVI-lea sinod ecumenic, cu toate că el a fost mai mult „un congres apusean" al conducătorilor eclesiastici și lumești, „căruia mai ales i-a revenit meritul de a fi pus capăt marei schisme papale". Considerat un eveniment de mare importanță în istoria Bisericii creștine, în afară de gravele probleme ce frămîntau Biserica apuseană, el avea să discute și chestiunea unirii

[202] V. Răzvan Theodorescu, *op. cit.*, p. 246—247; 251—252.

www.dacoromanica.ro

celor două Biserici creștine — Ortodoxă și Catolică —, despărțite oficial prin actul din 16 iulie 1054. Lucrările sinodului s-au deschis în noiembrie 1414 și au durat pînă în aprilie 1418, prin urmare în timpul ultimilor ani din domnia lui Mircea cel Mare (m. 31 ianuarie 1418).

Cum, precum se vede, în acest „Conciliu" avea să se facă și „o mare sforțare pentru împăcarea schismei și reunirea Bisericii Ortodoxe cu cea Catolică", la el au fost chemați și răsăritenii, altfel zis ortodocșii și cum, iarăși, împăratul Bizanțului *Manuel II Paleologul* (1391—1425) spera că, prin realizarea acestui act, va putea primi ajutor de la papă și de la ceilalți suverani catolici din Europa occidentală în încercarea sa de a stăvili primejdia otomană, invitația s-a primit. În acest scop, din partea sa, a bazileului și a patriarhului ecumenic *Iosif II* (1416—1439), s-a format o delegație din care făceau parte și 19 ierarhi ortodocși. Printre aceștia se afla și *Grigorie Țamblac*, ucenicul patriarhului Eftimie al Tîrnovei, care, în 1401, avusese oarecare rost în împăcarea dintre Biserica Moldovei și Patriarhia ecumenică și care în 1415 ajunsese mitropolit al Kievului. El era „prelatul de cel mai înalt rang al Bisericii Orientale trimis la Constanța", reprezenta pe ecumenic, — după unii chiar și Biserica Moldovei —, și se „pare a fi jucat un rol strălucit în timpul șederii sale la Sinod", în cadrul căruia a și rostit, în limba latină, un discurs, între altele arătînd și ceea ce a realizat în eparhia sa pentru apropierea dintre cele două Biserici creștine.

Întrucît problema „unirii Bisericilor" avea să se pună numai în ultima parte a lucrărilor conciliului, delegația răsăriteană nu a sosit la Constanța decît doar curînd după începutul anului 1418. Ca țări ortodoxe, desigur, la acest eveniment de seamă din lumea creștină au fost poftite și cele două state independente românești: Țara Românească și Moldova, — *Valahia Mică și Valahia Mare*, cum, inversînd, le numesc unele mărturii contemporane —; firește ca făcînd parte din delegația răsăriteană.

În acea vreme, precum s-a arătat, la Sud de Carpați domnea *Mircea cel Mare*, iar în Estul lor, în Moldova, *Alexandru cel Bun* (1400—1432). Acestora, desigur, li se va fi adresat împăratul bizantin Manuel II, cerîndu-le să-și trimită delegați. Și într-adevăr, atît unul cît și altul au fost reprezentați în delegația amintită prin cîte un boier: *Thobermur — Tugomir — Dragomir;* și, respectiv, *Giorgius de Samusinis = Gheorghe din Sămușeni.* Aceasta, poate nu numai ca o urmare a solicitării ce li se va fi făcut de împărat, dar și din pricina legăturilor pe care ei le aveau cu monarhii catolici vecini,

www.dacoromanica.ro

Sigismund al Ungariei și împărat al Germaniei, Vladislav II Jagello al Poloniei și Vitold, marele duce al Lituaniei, — toți trei „interesați în izbînda conciliului" —, și pentru Vodă Mircea, firește, și din cauza pericolului otoman, — devenit din ce în ce mai amenințător —, căci și el, poate, ca și bazileul bizantin va fi sperat într-un ajutor venit din partea creștinilor occidentali, în urma înfăptuirii „unirii" celor două Biserici, mai ales. Pentru toate acestea voievozii români Mircea cel Mare și Alexandru cel Bun, cel puțin de formă, au trebuit să facă „act de prezență", trimițînd soli dintre laici, nu din cler.

Biserica română va fi dorit să rămînă credincioasă Ortodoxiei, și de aceea, firește, n-a fost reprezentată în nici un fel la Sinod; nici o informație documentară a vremii nu amintește pe vreo față bisericească — ierarh ori cleric — din partea ei, prezentă la lucrările acestuia.

În schimb, pe lîngă cei doi boieri deja pomeniți, la conciliu au participat și alți delegați, tot laici, din unele orașe din Țara Românească și Moldova. Cronicarul sinodului, canonicul *Ulrich von Richenthal* (m. 1437), — în descrierea ce i-a închinat —, informează, — din păcate însă „într-un chip destul de încurcat" —, că la el au venit soli „din Valahia Mare și din cea Mică, înșirați imediat după acei ai lui Ștefan Lazarevici al Serbiei". Dintre orașele Țării Românești, — „Valahiei Mici", cum îi zice el —, care ne interesează aci, menționează: *Langnaw* (Cîmpulung), *Ergx* (Argeș), *Zürm* (Severin), *Kylo* (Chilia) și altele, — nouă la număr, după arătarea lui Constantin I. Karadja —, neidentificate. Precum se vede, din ceea ce s-a putut identifica în Muntenia, — dealtfel și în Moldova —, acestea erau mai mult așezări urbane românești, în care pe atunci fiinţau și comunități catolice.

Cît de mare va fi fost numărul acestor delegați nu se știe, dar se afirmă că și ei „veniră" la Constanța, „însoțind pe Grigorie Țamblac". Aici, cu toate că și ei, „reprezentanții domnilor noștri", — ca și alții în situația lor, dealtfel —, nu vor fi jucat vreun rol mai însemnat la Sinod, vor fi luat totuși parte „la toate tratativele", desfășurate în vremea cît au stat acolo la Constanța. Din păcate însă despre problema care mai ales determinase trimiterea lor la Conciliu, reunirea celor două Biserici creștine —, nu s-a pronunțat nici „un singur cuvînt". Prin urmare, „unirea" nu s-a înfăptuit, deși „un martor ocular" afirmă că Grigorie Țamblac avea chiar „depline împuterniciri de a încheia o unire definitivă între (cele două) Biserici".

www.dacoromanica.ro

Dealtfel, chiar dacă s-ar fi dezbătut o asemenea chestiune, trimișii români, și ai lui Mircea cel Mare deci, nu ar fi putut participa la discuții, deoarece nu posedau cunoștințele necesare într-o astfel de problemă și apoi nici nu aveau din partea Bisericii lor o delegație în acest sens. Chiar dacă însă „unirea" s-ar fi realizat, Biserica Ortodoxă din țara lui Mircea Vodă cu nimic nu ar fi putut fi angajată întru aceasta, deoarece, în nici un fel, repetăm, n-a fost reprezentată la Sinod.

Totuși, „cu tot rolul modest ce va fi jucat cavalerul Tugomir", delegatul lui Vodă Mircea la Constanța, și cu toate că în problema ce interesa și Ortodoxia românească, o spunem din nou, nu s-a făcut nimic, „însuși faptul" că Statul suveran muntean și-a trimis „solii" la Sinod „nu este lipsit de interes". Țara Românească „*se afirma astfel pentru prima dată ca făcînd parte din marea comunitate a Națiunilor deja în veacul al XV-lea..., participînd la o conferință internațională*". În acest fel și delegatul ei, al lui Mircea cel Mare, este și el „de fapt, s-ar putea zice, unul din primii diplomați români al cărui nume s-a păstrat pînă în zilele noastre", iar prezența lui în situația cunoscută, la adunarea intercreștină de la Constanța, este dealtfel și „prima participare a românilor — în speță a muntenilor —, la un congres internațional". Și domn al țării era binecumpănitul, strălucitul diplomat și priceputul gospodar marele Voievod Mircea, „principe între creștini, cel mai viteaz și cel mai ager", cum îl calificau contemporanii [203].

*

Biserica Romano-catolică din Țara Românească în timpul domniei lui Mircea cel Mare. În Sudul Carpaților, adepți ai confesiunii catolice au putut pătrunde mai ales începînd din prima parte a secolului al XIII-lea, adică de pe atunci de cînd pe aici s-au așezat pentru oarecare vreme ordinele monahale catolice ale Cavalerilor Teutoni și Ioaniți. Deși numărul lor era redus, totuși își constituiseră comunități, mai cu seamă în orașele „cu populație în parte săsească" și în unele cazuri își construiseră chiar biserici. Astfel la *Drobeta-Turnu Severin*, „între ruinele castrului roman", s-au descoperit „fundamentele" unei biserici catolice în formă de navă cu absidă poligonală, datînd poate din prima jumătate a secolului al XIV-lea și avînd drept ctitori pe călugării

[203] Pentru toate acestea, v.: Constantin I. Karadja, *Delegații din țara noastră la Conciliul din Constanța (în Baden) în anul 1415*, București, 1927, pass.; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 169—173, 327; Același, *Ió, Mircea Voievod*, în „Magazin Istoric", I, 1967, nr. 3, p. 4.

www.dacoromanica.ro

franciscani, instalați și în acest oraș [204]. La *Cîmpulung-Muscel*, către sfîrșitul secolului al XIII-lea s-a ridicat o biserică parohială a sașilor, *Bărăția* cu hramul Sfîntul Iacob cel Mare, mai apoi și Sfînta Ana, în care la anul 1300 s-a îngropat *Comitele Laurențiu de Longo Campo*. Tot cam pe atunci în acest oraș s-a clădit și *Cloașterul*, — adică Mînăstirea —, închinat Sfintei Elisabeta a Ungariei și aflat după anul 1350 și de-a lungul veacului următor „sub cîrmuirea dominicanilor"; azi nu mai există [205]. La *Curtea de Argeș* a existat un lăcaș de închinare catolic cu hramul Sfînta Fecioară Maria, zidit poate pe la 1381, cînd s-a înființat și episcopia catolică de aici. Cu vremea el a dispărut, așa că azi nu i se mai cunoaște nici locul pe care a ființat. Se presupune că s-ar fi înălțat pe „amplasamentul bisericii ortodoxe Botușari" din acest oraș [206]. Cîte o biserică romano-catolică a existat pe atunci la *Tîrgoviște* și la *Rîmnicul Vîlcea*. Prima, una din cele mai vechi biserici ale orașului, exista pe la anul 1417, avea hramul Sfînta Maria și se crede că la zidirea ei a „contribuit și soția catolică a lui Mircea cel Mare", Doamna „Mara" [207]. Cealaltă era în ființă poate în secolul al XV-lea și se găsea pe locul unde astăzi se ridică biserica ortodoxă Sfîntul Dumitru din Rîmnic [208].

Dintru început, comunitățile catolice din Țara Românească nu aveau și o organizare episcopală. Ele depindeau canonic de episcopia catolică din Transilvania, așa cum reiese dintr-o scrisoare a lui *Vlaicu Vodă* din 25 noiembrie 1369, prin care poruncea tuturor credincioșilor catolici din „toată Țara Transalpină" să întîmpine cu cinste și bunăvoință pe „locțiitorul" episcopului catolic *Dimitrie* al Transilvaniei, care, în numele acestuia, venea „în mijlocul lor", pentru „înființarea și împăciuirea bisericilor și a altarelor, pentru întărirea preoților, primirea mărturisirilor, poruncirea ispășirilor, darea dezlegării în cazurile care țin de hotărîrea episcopală și pentru împlinirea și altor sarcini pontificale, precum și pentru vizitarea (canonică) și îndreptarea moravurilor, dojană milostivă și toate cele ce se vor arăta a fi folositoare moravurilor și toate cele ce se vor arăta a fi folositoare pentru mîntuirea noastră".

---

[204] Virgil Vătășianu, *Istoria artei feudale în țările române*, vol. I, București, 1959, p. 149.

[205] Să se vadă pentru ele: Pavel Chihaia, *Din cetățile de scaun ale Țării Românești*, București, 1974, p. 307 ș.u.

[206] *Ibidem*, p. 192 ș.u.

[207] Cristian Moisescu, *Tîrgoviște. Monumente istorice și de artă*, p. 90.

[208] Pavel Chihaia, *Un vechi monument de arhitectură din Rîmnicul Vîlcea, biserica Sfîntul Dumitru*, în „SCIA", Arta plastică, XIV, 1967, nr. 2, p. 175—176.

www.dacoromanica.ro

Acelorași catolici „transalpini", Vlaicu Vodă le cerea, „... cu porunca cea mai tare, ca atunci cînd acel domn episcop locțiitor va ajunge în mijlocul lor, să-l primească în mod onorabil și să-l trateze bine, să-i dea ascultarea cuvenită și să-i ceară sprijinul în cele de mai sus, pentru a lor mîntuire". Iar tuturor dregătorilor țării le „poruncea cu strășnicie ca să nu cuteze să facă vreo piedică, supărare sau tulburare acelui domn episcop, locțiitorul acestui episcop al Transilvaniei și celor ce țin de dînsul, ci mai mult, să-i ajute cu bunăvoință și sprijin potrivit" [209].

O astfel de situație s-a prelungit pînă la începutul deceniului nouă din secolul al XIV-lea, cînd „fie din motive politice, fie că a fost îndemnat, cum s-a spus, de una dintre soțiile lui", *Radu I Basarab*, tatăl lui Mircea cel Mare, a consimțit desigur ca de către papa *Urban VI* (1378—1389) să se înființeze o *episcopie catolică la Argeș*. Ea s-a întemeiat în anul 1381, era sufragană a arhiepiscopatului catolic din *Kalocsa* și a avut ca prim episcop pe dominicanul italian *Nicolaus Antonius*. Nu se știe unde anume în orașul Curtea de Argeș și-a avut sediul acest centru episcopal catolic, căci încă nu s-a descoperit pînă acum vreo urmă care să-l ateste. A fost condus de mai mulți titulari, dintre care unii, dînd urmare ordinelor papale, au rezidat într-adevăr efectiv la Argeș; alții însă nu s-au conformat întru totul unei astfel de dispoziții și, mai ales din pricina greutăților materiale, au lipsit vreme îndelungată de la reședința lor [210].

Cam în același timp, în părțile de apus ale Țării Românești, ca „o replică pentru existența celor două mitropolii ortodoxe din țară", de la Argeș și de la Severin, și mai ales „pentru a întări propaganda sa în zona Vidinului", Curia romană, curînd după anul 1376, cînd Severinul, pentru cîțiva ani, a depins administrativ de regatul maghiar, a înființat o altă *episcopie catolică la Severin*. În anul 1382, același papă Urban VI a numit în fruntea ei pe franciscanul *Grigorie*. Noua episcopie n-a avut însă parte de liniște, deoarece Severinul se afla într-o regiune de graniță, în dispută. De aceea, se socotește că existența ei a fost mai mult nominală decît reală. Totuși se cunosc numele cîtorva din titularii ei [211].

Și sub acest aspect, cel al Bisericii catolice din Țara Românească, precum se vede, Mircea cel Mare moștenea o situație destul de mulțumitor rînduită. În zilele sale, atît la centrul episcopal catolic de la

---

209 *D.R.H., B*, vol. I, p. 12, 13 (nr. 3).
210 C. Auner, *Episcopia catolică a Argeșului*, în „Revista catolică", III, 1914, p. 439—451.
211 C. Auner, *Episcopia catolică a Severinului*, în „Revista catolică" III, 1914, p. 47—62.

www.dacoromanica.ro

Argeș, cît și la cel de la Severin, s-au urmat, fie și numai nominal, „la intervale foarte scurte", mai mulți prelați: la *Argeș:* carmelitul Francisc, în 1390; George din Ordinul Fer. Augustin, în 1394; Andrei, în 1396; Francisc, în 1399; Canonicul George de Peč, în 1402; și Ioan de Antiquavilla, numit în 1418; iar la *Severin:* franciscanul Lucas Ianuis, în 1390; franciscanul Francisc de Minerva, în 1394; Nicolae Demetrii, în 1399; și italianul Iacob de Canillis, în 1412. Nici în timpul domniei lui Vodă Mircea însă, mare parte dintre acești episcopi catolici n-a rezidat în țară. De cele mai multe ori „numirea lor nu era decît un simplu titlu onorific". O astfel de situație i-a pus în imposibilitatea de a avea vreun rol cultural, cu ceva urmări și pentru țara, în care doar de formă fuseseră rînduiți să păstorească [212].

Despre legăturile lui Mircea Vodă cu Biserica romano-catolică din statul său se face amintire și într-o tradiție inserată într-o Cronică latină a catolicilor din Tîrgoviște. Din cuprinsul ei reiese că aceștia avuseseră aici, în viitoarea capitală a țării, o *mînăstire* fundată în timpul domniei lui *Radu Negru*, care, însă, n-a dăinuit decît pînă în zilele lui „Mircea Senex", desigur „Mircea cel Bătrîn". Căci într-una din luptele pe care acesta le-a avut cu turcii, conducătorul acestora, ajuns în cetatea Tîrgoviștei, i-ar fi dat foc, și cu acest prilej a ars și mînăstirea catolicilor. După izgonirea otomanilor însă, Vodă Mircea ar fi reparat stricăciunile făcute în oraș și în același timp ar fi refăcut și abația romano-catolică [213]. Iată dar pe voievodul nostru ocrotitor și al catolicilor, ceea ce n-ar putea fi o imposibilitate, cunoscîndu-se legăturile sale cu unii dintre suveranii catolici ai vremii.

Dacă însă s-ar socoti că pe această narațiune de redacție tîrzie n-ar trebui să se pună prea mult temei, un lucru rămîne totuși care nicidecum n-ar putea fi neluat în seamă și anume că: „existența unor comunități catolice" în Țara Românească, la Cîmpulung, Argeș, Tîrgoviște, Severin și Rîmnic, și în timpul domniei lui Mircea, „cu biserici proprii" și „chiar și cu o mînăstire, este foarte probabilă", ba, s-ar putea zice, o realitate. Și nu se putea ca acesta să nu fi ținut seama și de o asemenea realitate prezentă în țara sa.

[212] Cf. C. Auner, *op. cit.*, pass.

[213] B. Petriceicu-Hașdeu, *Archiva istorică a României*, Tom. I, p. 2, București, 1865, p. 47, 51.

www.dacoromanica.ro

*

În linii mari, așa s-a înfățișat viața bisericească din Țara Românească în timpul celor treizeci și doi de ani de glorioasă domnie a lui Mircea cel Mare. Precum s-a văzut: o Biserică bine organizată, care, sub toate aspectele a activat cu bune rezultate. În afară de aceasta, ca și în alte părți și ca și în alte vremi, și în zilele aceluiași mare voievod, Biserica Ortodoxă din Țara Românească a militat pentru independența Statului, atît împotriva păgînilor sau „necredincioșilor" otomani, cît și „împotriva tendințelor de expansiune ale Statului catolic maghiar". Căci și aici amestecul ei într-o asemenea acțiune „a făcut adesea ca balanța să se plece de partea cea bună", cum, iarăși se știe, aproape cu regularitate s-a întîmplat.

Și în țara lui Mircea cel Mare, fiind vorba de o ortodoxie răsăriteană, aceasta nu putea să nu fie dominată de două poziții fundamentale: una, în raport cu creștinismul catolic, inseparabil în Transilvania de alianța cotropitoare și exploatatoare a coroanei regale ungare și a Bisericii sale catolice, iar alta, în raporturile cu noul Imperiu otoman, din cauza distorsiunii religioase pe care o introducea deosebirea atît de virulentă de credință între cuceritori și popoarele cucerite sau vasalizate... Trăinicia organizatorică a Ortodoxiei și statornicia populară în legătura ei cu Biserica moștenită și îndătinată, au constituit factori de definire ai unei identități care a stat la baza eforturilor de apărare și cucerire a independenței în secolele XIV—XVI și de păstrare a individualității naționale în tot decursul dominației otomane, care n-a lăsat la Nordul Dunării impactul cunoscut în alte regiuni de la Sudul ei".

Ca și în celelalte meleaguri ale pămîntului românesc, și în Țara Românească rol în toate acestea a avut smeritul cler de mir sătesc, — „Sate și preoți", a scris istoricul —, care întotdeauna a „asigurat o legătură mentală și afectivă deosebit de puternică în umilința ei, între instituțiile Bisericii și sensibilitatea maselor populare. Reacția acestor mase, care a făcut din credința Bisericii o *lege* și chiar *legea* prin excelență, a dus firesc la identitatea imperativelor religioase și politice ale independenței și ale luptei pentru cucerirea ei". O astfel de conștiință s-a menținut în decursul vremii. Mărturii documentare destul de tîrzii lasă să se înțeleagă că românii erau întru totul convinși, că, apărîndu-și de cotropire „moșia", adică țara, patria, în același timp își apărau și „legea", altfel zis „credința" moștenită din moși-strămoși. În inscripția pusă de voievodul Matei Basarab (1632—

www.dacoromanica.ro

1654) pe piatra de mormînt a lui Radu Șerban Basarab Voievod, fost domn al Țării Românești (1602—1611) și a lui Nicolae-Pătrașcu Voievod (1599—1600), ginerele său și fiul lui Mihai Vodă Viteazul (1593—1601), de la Mînăstirea Comana-Vlașca, de pildă, se spune că aceștia „amîndoi tare și vărtos pentru *leage* și pentru *moșie* cu păgănii turci, tătari și cu eretici unguri s-au bătut...“ [214], afirmație care, în chip cît se poate de clar, revelează dublul sens al luptei de totdeauna a românilor pentru independență.

Sprijinind domnia și lupta acesteia pentru neatîrnarea și apărarea țării, în mod firesc, trebuia ca și ea, Biserica, la rîndu-i, să se bucure de ocrotirea conducerii superioare de Stat. Ca urmare a unei astfel de „alianțe“, precum se știe, întotdeauna Biserica a primit din partea domniei mai ales, însemnate „avantaje materiale“, constînd din „danii domnești de sate și moșii, precum și din frecvente și ample imunități“ [215]. Cum s-a văzut, Mircea cel Mare a făcut aceasta cu prisosință, fapt care a contribuit mult la creșterea stării de înflorire, sub toate aspectele, a Bisericii străbune și mai cu seamă la o înviorare, rar întîlnită și înainte și după vremea sa, a vieții monahale din întreaga Țară Românească.

---

[214] Alex. Lăpedatu, *Două noi inscripții de la Comana*, în „B.C.M.I.“, II, 1909, nr. 3, p. 121—122. *Inscripțiile medievale ale României, Orașul București*, vol. I, (1395—1800), redactor responsabil Alexandru Elian, București, 1965, p. 526, nr. 643.

[215] Cf. și: Valentin Al. Georgescu, *Instituțiile statelor românești de-sine-stătătoare*, în: *Constituirea Statelor feudale românești*, București, 1980, p. 247.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL 5

CTITORIILE EPOCII LUI MIRCEA CEL MARE

Domnia lui Mircea constituie și o epocă de mari realizări artistice, voievodul fiind primul mare ctitor din istoria noastră. La cele trei ctitorii mai vechi (Vodița, Cotmeana, Tismana), s-au adăugat în această epocă numeroase altele, unele ctitorite de marele domn, altele de boierii săi. Se înțelege că nu vom putea întocmi un inventar complet și absolut exact al realizărilor acestei epoci, aceasta deoarece numeroase monumente care puteau exista în această vreme nu sînt prea bine datate, altele sînt necercetate încă sau au dispărut. (Acesta este foarte probabil motivul pentru care în sintezele de istorie a arhitecturii medievale românești se vorbește de foarte puține monumente ale epocii, insistîndu-se îndeosebi asupra mănăstirii Cozia, care este în mod sigur ctitoria lui Mircea). Vom încerca să prezentăm pe scurt atît monumentele datate în mod sigur din această vreme, cît și pe acelea care au o datare aproximativă dar care ar fi putut exista în această epocă.

Deși este greu de stabilit o ierarhie a importanței monumentelor, vom începe cu *curtea domnească din Tîrgoviște*[1], construită de Mircea cel Mare înainte de 1396, cînd Tîrgoviștea era considerată ca fiind a doua capitală a Țării Românești. Reședința a fost ridicată pe o terasă înaltă a rîului Ialomița și se compunea dintr-o casă domnească avînd în preajmă o biserică-paraclis, ambele ocrotite de un zid de incintă.

Casa domnească avea un plan dreptunghiular (29×32 m în exterior), cu beciuri mari și parter, peste care se va ridica un etaj la sfîrșitul secolului al XVII-lea.

Paraclisul a fost demolat în a doua jumătate a secolului al XV-lea, cînd, în apropiere, s-a ridicat turnul Chindiei.

---

[1] Vezi Cristian Moisescu, *Prima curte domnească din Tîrgoviște* (BMI, 1970, nr. 1, p. 11—15) și G. Cantacuzino, *Cetăți medievale din Țara Românească (sec. XIII—XVI)*, Buc., 1981, p. 162—169.

www.dacoromanica.ro

Zidul de incintă era construit din lespezi de rîu dispuse neregulat; el era întărit de două turnuri de apărare situate în colțurile de nord-est și sud-vest ale incintei.

Ulterior, curtea domnească a fost mărită și transformată de Petru Cercel, Matei Basarab și Constantin Brîncoveanu. Ruinele reședinței construite de marele Mircea se găsesc în partea de nord a ansamblului curții domnești.

S-a spus, pe drept cuvînt, că *domnia lui Mircea cel Mare reprezintă o perioadă de o deosebită însemnătate în privința fortificațiilor;* acum se încheagă sistemul defensiv al Țării Românești, în cadrul căruia un rol important aveau cele două fortificații ce apărau linia Dunării: cetățile Giurgiu și Turnu [2].

Cetatea Giurgiu a fost construită de marele Mircea pe o mică insulă din apropierea malului stîng al Dunării, străjuind un important vad de trecere al Dunării. Ruinele sale se găsesc acum în partea de sud-est a orașului Giurgiu.

Considerată „foarte puternică" de Wavrin la 1445, cetatea îndeplinea un rol strategic deosebit; după cum declara la acea dată Vlad Dracul — fiul lui Mircea — „este cea mai puternică cetate care se află pe Dunăre și care ar putea să facă cel mai mare rău tuturor creștinilor de pe aici dacă s-ar afla în mîinile turcilor" [3].

Insula pe care era așezată cetatea și podul peste brațul Dunării — construit după 1417 de turci — ușurau pătrunderea oștilor otomane în țară. Din aceste motive, Vlad Dracul putea spune brașovenilor la < 1445 > că cetatea „este tăria și a voastră și a noastră și a tuturor creștinilor" [4].

După descrierea lui Wavrin, cetatea avea forma unui patrulater, cu turnuri patrate masive, înalte de circa 8 m, la colțuri. Suprastructura turnurilor, cu galeriile de apărare, era din lemn. Accesul dinspre fluviu era protejat de două ziduri care alcătuiau un culoar; la capătul lor se înălțau alte două turnuri de apărare.

Cetatea și-a schimbat mult aspectul inițial în timpul ocupației otomane de după 1417 [5]. Cercetările arheologice au dovedit succesiunea a numeroase etape de construcție și transformări.

---

[2] G. Cantacuzino, *op. cit.*, p. 32. Vezi și *Cetățile lui Mircea cel Bătrîn, monumente ale independenței și ale luptei de cruciadă* (SCIA, 1977, nr. 1, p. 53—65); reprodus în vol. *Tradiții răsăritene și influențe occidentale în Țara Românească*, p. 18—38.

[3] *Călători străini despre țările române*, I, p. 108.

[4] D.R.H. D., vol. I, p. 387.

[5] Pentru aspectul cetății la începutul secolului trecut vezi descrierea lui Langeron în Hurmuzaki, Supl. I/3, p. 69, 99 și 158—159.

www.dacoromanica.ro

Zidurile ridicate de Mircea Vodă erau din blocuri mari de piatră, tăiate regulat și care erau cioplite sau fățuite; emplectonul se compunea din piatră măruntă și mortar. Ca și la Turnu, zidurile erau întărite cu bîrne dispuse longitudinal și transversal. După calcule aproximative, laturile măsurau circa 80 m; cetatea dispunea de turnuri patrate la colțuri, fiind înconjurată de un șanț de apărare nu prea adînc [6].

Cetatea Turnu, cunoscută și sub numele de Nicopolul Mic, supraveghea unul din principalele locuri de trecere peste Dunăre, Vadul Turnu, pe unde intrau de regulă oștile otomane în Țara Românească. A fost construită înainte de anul 1395, cînd a fost ocupată temporar de oștile otomane așa cum vom arăta în partea a doua a lucrării.

S-a crezut inițial că domnul a construit cetatea pe locul uneia mai vechi din sec. IV, dar săpăturile arheologice efectuate în 1978 nu au dus la descoperirea unei fortificații din epoca romană [7].

Elementul principal al construcției îl constituia turnul rotund, cu ziduri groase de 3 m și cu diametrul de circa 17 m, avînd paramentul din blocuri mari de piatră fățuită și emplectonul din piatră măruntă. Faptul că vechile ziduri au fost îmbrăcate cu piatră adusă de la sudul Dunării datează construcția înainte de anul 1393, cînd Imperiul otoman s-a instalat pe malul drept al fluviului.

După descrierea lui Wavrin, la 1445 cetatea era formată din acest turn și o incintă poligonală. Unele completări s-au făcut după 1417, sub ocupația otomană [8]. Ca și cetatea Giurgiu, a fost demolată la 1829, după pacea de la Adrianopole.

Săpăturile arheologice efectuate au dus la descoperirea turnului central, a zidului de incintă și a unui șanț de apărare, mărginit de ziduri.

În afară de aceste două cetăți construite în mod sigur de Mircea cel Mare, Țara Românească dispunea în această perioadă de numeroase altele: Turnu Severin, Burlănești, Poenari, cetatea Dîmboviței etc, iar în Dobrogea de puternicele fortificații de la: Enisala, Hîrșova, Isaccea și Durostor. Nu se cunosc încă lucrările efectuate la aceste

[6] Vezi descrierea la G. Cantacuzino, *op. cit.*, p. 148—154. Vezi, de asemenea, Paul Cernovodeanu, *Cetatea Giurgiului. Studiu istorico-militar* (SMMIM, 2—3, 1969—1970, p. 76—107); Dan Căpățînă, Gabriela Iavorschi, *Cercetările arheologice de la cetatea lui Mircea cel Bătrîn de la Giurgiu — Campaniile 1976—1977 (Raport preliminar)*, în *Ilfov. File de istorie*, Buc., 1978, p. 117—123; Radu Ștefan Ciobanu, *Cetatea medievală Giurgiu de la Mircea cel Bătrîn la Vlad Țepeș*, în același volum, p. 173—179; Dan Căpățînă, Cristina Harhoiu, Virgil Vrabie, *„Cetatea din insulă" — Giurgiu* („Materiale și cercetări arheologice", XIV, 1980, p. 537—544).

[7] G. Cantacuzino, *op. cit.*, p. 144.

[8] Vezi descrierea lui Langeron, în Hurmuzaki, Supl. I/3, p. 67.

www.dacoromanica.ro

cetăți de către domnul Țării Românești, deși este posibil ca unele dintre ele să fi fost reparate sau refăcute. De pildă, la cetatea Enisala, ultimele cercetări arheologice au dus la concluzia că a existat o fază de construcție din vremea domniei lui Mircea cel Mare [9].

Între fortificațiile de pămînt și lemn mai evoluate din punct de vedere tipologic sînt cele constituite dintr-un sistem de valuri, șanțuri și palisade dispuse pe un plan regulat, avînd rosturi exclusiv militare. A fost cercetată arheologic *cetatea de pămînt de la Frumoasa (jud. Teleorman)*, încadrată în sistemul defensiv original realizat în timpul marelui Mircea împotriva pericolului otoman, distrusă violent, prin incendiu, după o perioadă scurtă de folosire. Ea era compusă din trei rînduri de valuri și două șanțuri, dispuse concentric, la mijloc un val cu palisadă, de plan pătrat, avînd latura de 43 m, apoi un val cu traseul rectangular, iar la exterior un val cu planul trapezoidal. Palisada era construită din două șiruri paralele de pari de stejar între care se aflau grinzi, bîrne și loazbe, spațiul dintre șiruri fiind umplut cu pămînt bătut. Valurile erau înalte de circa 3 m și late de 5—8 m, iar șanțurile, cu pereți oblici, aveau lărgimea la gură de 8—12 m și adîncimea de 3,60—4,50 m .[10]

Fortificații asemănătoare au mai fost sesizate prin cercetări de suprafață, unele fiind parțial cercetate *(cetatea Cazacilor lîngă Roșiorii de Vede* sau cea de la *Frătești-Giurgiu)*.

---

[9] Informație de la Silvia Baraschi. Vezi și Radu Ștefan Ciobanu, *Cetatea Enisala* (BMI, 1971, nr. 1, p. 21—30), care citează afirmația cronicarului turc Sükrüllah, după care, la cucerirea Dobrogei de către Mehmed I, cetățile Enisala și Isaccea erau ruinate „din pricina ghiaurilor", adică din cauza luptelor purtate cu aceștia la cucerirea cetății. Despre cucerirea ei vezi și *Călători străini*, VI, p. 391.

După unele opinii, și alte cetăți ar fi fost refăcute sau reparate de Mircea cel Mare; de pildă, cetatea de la Oratia-Argeș „a fost construită după 1377, dar înainte de 1395, an în care Mircea cel Bătrîn capătă cetatea Branului de la regele Ungariei Sigismund" (P. Chihaia, *op. cit.*, p. 27); tot astfel, se admite că Mircea ar fi efectuat unele lucrări la Cetatea Dîmboviței, unde a fost așeziat la 1397 Vlad „Uzurpatorul" *(ibidem*, p. 28).

Ultimul cercetător al problemei, arhitectul Cristian Moisescu, *Creația arhitecturală din vremea domniei lui Mircea cel Mare. Construcțiile de apărare* („Monumente istorice și de artă, 1986, nr. 1, p. 44—54) susține că Mircea a construit cetatea de la Oratia, lîngă satul Podul Dîmboviței — Argeș, și, probabil, cetatea Tabla Buții. În *Istoria militară a poporului român*, II, Buc., 1986, p. 89, prima cetate este datată din a doua jumătate a sec. XIV, iar cea de-a doua de la sfîrșitul sec. XIV, deci din vremea domniei lui Mircea cel Mare.

Din aceeași epocă datează și prima fortificație construită pe locul vechii curți domnești din București, care va fi refăcută apoi de Vlad Țepeș *(ibidem*, p. 90). Vezi și Panait I. Panait, *Cetatea Bucureștilor în sec. XIV—XV* (R.M., 1969, nr. 4, p. 310—318).

Cît privește cetatea de la Hîrșova, aceasta era ruinată la 1388, astfel încît este posibil ca Mircea cel Mare să fi efectuat și aici unele lucrări de refacere. Vezi Radu Ștefan Ciobanu, *Un monument istoric puțin cunoscut: cetatea feudală de la Hîrșova* (BMI, 1970, nr. 1, p. 25—30).

[10] N. Constantinescu, *Cetatea de pămînt din secolul al XIV-lea de la Frumoasa (r. Zimnicea)* (SCIV, 1965, nr. 4, p. 731—741).

www.dacoromanica.ro

Din rîndul așezărilor fortificate ale epocii lui Mircea a fost cercetat *satul Coconi* din fostul județ Ilfov, situat pe vechiul drum ce lega vadul de la Călărași de București[11]. Așezat pe o terasă a Mostiștei, ocupînd circa 7 ha, satul era apărat natural pe trei laturi ale înălțimii; cea de sud, singura accesibilă, era protejată de o linie de fortificații, formată din trei rînduri de șanțuri, fiecare dublat de un val de pămînt, înalt de circa 2,5—3 m. Lărgimea șanțurilor în partea superioară varia între 7 și 10 m, iar la bază între 0,25—0,60 m. Locuințele satului medieval erau amenajate în interiorul segmentului de cerc pe care îl forma fortificația, la o oarecare distanță de șanțul de apărare.

*

Trecînd acum la *arhitectura religioasă*, care prezintă pentru noi o deosebită importanță, vom aminti faptul că Mircea moștenise de la predecesorii săi o Biserică organizată, cu o viață monastică ce se desfășura în cele cîteva mari mănăstiri existente: Vodița, Cotmeana, Tismana etc.

O ctitorie sigură a marelui Mircea și, totdeodată, cea mai importantă ctitorie a epocii este *mănăstirea Cozia*, unde se află și mormîntul ctitorului[12]. Ea a fost construită în primii ani de domnie a lui Mircea, în 1387—1388[13], fiind amintită prima oară în documente la 20 mai 1388, cînd domnul mărturisea: „a binevoit domnia mea să ridic din temelie o mănăstire în numele sfintei și de viață începătoarei și nedespărțitei Troițe..., la locul numit Călimănești pe Olt“[14].

Deși este vorba în mod clar de o ctitorie a lui Mircea cel Mare, în primul document de înzestrare a mănăstirii, ctitorul arată că unele bunuri imobiliare fuseseră dăruite de fratele său Dan I sau „după voia“ părintelui său, Radu I, mort în 1385, ceea ce a îndreptățit pe unii cercetători să susțină că a existat o ctitorie mai veche la Călimănești[15].

---

[11] Idem, *Coconi. Un sat din Cîmpia Română în epoca lui Mircea cel Bătrîn. Studiu arheologic și istoric*, Buc., 1972. Despre așezarea întărită de la Basarabi-Dolj vezi SCIV, 1969, nr. 3, p. 494—495.

[12] V. Drăghiceanu, *Mormîntul lui Mircea cel Bătrîn* (BCMI, 1931, p. 20—24).

[13] Vezi Emil Lăzărescu, *Data zidirii Coziei* (SCIA, 1962, nr. 1, p. 107—137); V. Vătășianu, *Datarea mănăstirii Cozia* (SCIA, 1969, nr. 1, p. 31—34).

[14] DRH, B, vol. I, p. 27. Vezi și A. Sacerdoțeanu, *La cronologia documentelor lui Mircea cel Bătrîn pentru Cozia* („Hrisovul“, III, 1943, p. 126—129). Vezi bibliografia la N. Stoicescu, *Bibliografia monumentelor feudale din Țara Românească*, I, p. 205—209.

[15] Tit Simedrea, *Fost-au două sfinte lăcașuri la Cozia?* (BOR, 1961, nr. 11—12, p. 1018—1032).

După opinia lui A. Sacerdoțeanu, *Mircea cel Bătrîn și biserica ortodoxă a țării sale* (BOR, 1968, nr. 1—2, p. 103), Mircea cel Mare ar fi început clădirea mănăstirii înainte de a fi devenit domn, primind pentru aceasta ajutorul tatălui și fratelui său.

www.dacoromanica.ro

Biserica mănăstirii Cozia — considerată „o remarcabilă biserică de tip triconc, singura de acest fel păstrată fără multe și esențiale schimbări din veacul al XIV-lea muntean, biserică ce avea să devină la rîndu-i un prototip pentru unele din viitoarele lăcașuri mănăstirești din Țara Românească a secolelor XVI și XVII“ [16] — a stîrnit ample discuții cu privire la influențele sîrbești ce s-au exercitat asupra arhitecturii și decorației sale exterioare care o fac să semene cu unele lăcașuri de pe valea Moravei, ctitorii ale cneazului Lazăr (Ravanica, Kruševac) [17].

După cum s-a remarcat, arhitectul Coziei — fie un sud-dunărean, fie un localnic de mare talent și cu experiență căpătată la șantierele de pe valea Moravei —„a știut să facă pentru domnul ce-l chemase la Cozia o operă de concepție și nu de imitație“ [18], și aceasta datorită — cum spunea un mare specialist de talia lui Gabriel Millet — faptului că biserica olteană se deosebea de cele sîrbești contemporane „prin sentimentul măsurii, căutarea echilibrului robust și grija pentru logică ce reclamă concordanța exactă a decorului exterior cu structura“ [19].

De aceea ni se pare perfect îndreptățită opinia după care biserica de la Cozia „întruchipa deplin, în preajma lui 1400, în arhitectură și în pictură deopotrivă, curentul de artă și cultură specific vremii de cristalizare definitivă a monahismului din Țara Românească“ [20].

---

[16] Răzvan Theodorescu, *Bizanț, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale românești (secolele X—XIV)*, Buc., 1974, p. 308. Vezi descrierea bisericii în *Istoria artelor plastice în România*, I, Buc., 1968, p. 157—161.

[17] G. Balș, *O vizită la cîteva biserici din Serbia*, Buc., 1911; Tzigara-Samurcaș, *Influențe sîrbești în arhitectura din România* („Conv. literare“, 1912, p. 101—106); G. Balș, *Influence du plan serbe sur le plan des églises roumaines*, în *L'art byzantin chez les Slaves. Les Balkans*, 1930, Paris, p. 277—294; G. Millet, *Cozia et les églises serbes de la Morava*, în vol. *Mélanges offerts à monsieur N. Iorga*, Paris, 1933, p. 827—856; G. Balș, *In privința Coziei* (BCMI, 1933, p. 93—94); Dr. Boskovič, *Le narthex de Cozia avait-il un étage superieur ?* (BCMI, 1934, p. 121—125) etc.

[18] Răzvan Theodorescu, *op. cit.*, p. 308. Vezi și *Istoria artelor plastice în România*, I, p. 159, unde se arată: „prin logica tehnică a construcției, prin deplina concordanță între structură și decorație, prin desăvîrșirea tehnică a întregii execuții, ea (Cozia) este unul din cele mai de seamă monumente ale acestui tip“.

[19] G. Millet, *Cozia et les églises serbes*, p. 849.

Comentînd aprecierile lui G. Millet, V. Drăguț considera că acesta recunoștea „faptul că, în acea vreme, mediul artistic local se afla în acel stadiu de maturitate care să-i permită o deplină integrare a formelor de import în matca tradițiilor autohtone“ *(Creația artistică în epoca întemeietorilor de țară*, în vol. *Constituirea statelor feudale românești*, sub redacția lui N. Stoicescu, Buc., 1980, p. 292). Tot acolo descrierea arhitecturii și picturii bisericii.

[20] Răzvan Theodorescu, *op. cit.*, p. 309. Același autor a remarcat faptul că primul lăcaș unde s-au descoperit influențe ale bisericii de la Cozia este paraclisul curții domnești din Tîrgoviște, construit în jurul anului 1396, unde „au fost găsite fragmente de ancadramente de piatră decorate cu ciubuce împletite și motive vegetale stilizate, amintînd tocmai de Cozia“ *(ibidem*, p. 311).

www.dacoromanica.ro

Merită să mai amintim și faptul că mănăstirea Cozia este *cea mai veche mănăstire întărită din Țara Românească*; ea avea o incintă fortificată, cu patru turnuri de colț, cu metereze înguste, ușor ieșite din linia zidului de incintă. La mijlocul secolului trecut se mai vedeau cele două turnuri de pe latura de sud, iar în prezent unul singur, cel sud-estic, avînd nivelul superior înlocuit prin paraclisul lui Amfilohie, construit la 1583—1584. Fortificațiile de la Cozia aveau drept scop să apere trecerea pe valea Oltului [21].

O problemă mai greu de lămurit aici este aceea a unor ctitorii mai vechi pe care Mircea voievod le-a completat sau desăvîrșit, dar nu știm sigur în ce proporție; este vorba de *mănăstirile Cotmeana și Tismana.*

Prima mănăstire a fost construită de Radu I înainte de 1385, de cînd datează vechiul clopot al mănăstirii [22]. Este foarte probabil că cel care a terminat construcțiile a fost Mircea cel Mare, fapt ce rezultă din cîteva documente: la 22 iunie 1418, Mihai voievod declara că mănăstirile Cozia și Cotmeana (care fusese închinată primei) „sînt întemeiate de bunicul domniei mele (= Radu I) și de părintele domniei mele" (= Mircea cel Mare) [23], iar într-un alt document din < ante 11 iulie 1633 > se afirmă că mănăstirea Cotmeana „este zidită de bătrînul Mircea voievod cel Mare " [24]. Foarte probabil din aceste motive pisania din 1711 dă ca an al fundației 1389, cînd se vor fi terminat lucrările de către Mircea cel Mare, care este pictat ca ctitor pe latura de nord a naosului bisericii.

Întrucît documentele nu precizează ce anume a făcut marele Mircea voievod la Cotmeana, istoricii de artă au formulat diverse

---

[21] P. Chihaia, *op. cit.*, p. 25. Despre rolul bisericilor și mănăstirilor întărite în istoria medievală a țărilor române vezi N. Stoicescu, *Le rôle des monastères et des églises fortifiées dans la défense des Pays Roumains* (RRH, 1979, nr. 1, p. 181—186).

[22] Stoica Nicolaescu, *Cercetări arheologice. Străvechile clopote ale mănăstirilor Cotmeana și Cozia din timpul lui Dan voevod*, Buc., (f.a.).

[23] DRH, B, vol. I, p. 87.

Preluînd informația, la 12 ian. 1625, mitropolitul Luca al Țării Românești susținea că „aceste mănăstiri mai sus scrise (Cozia și Cotmeana), amîndouă sînt făcute și zidite și miluite de cel de demult bătrînul și răposatul domn Io Mircea, marele voievod, cînd au fost cursul anilor 6800" (DIR, B, veac. XVII, vol. I, p. 23—24). Vezi discuția izvoarelor în RMM, seria MIA, 1977, nr. 2, p. 38—41.

Menționăm că ambele cronici ale Țării Românești atribuie lui Mircea vodă ctitorirea a două mănăstiri: „făcut-au și sfînta mănăstire den Coziia și sfînta mănăstire Cotmeana". (*Istoria Țării Românești, 1290—1690. Letopisețul Cantacuzinesc*, p. 3) sau „doao mînăstiri au făcut: intîi Cotmeana, după aceaea Coziea, mai mare, mai tare, mai frumoasă" (Radu Popescu, *Istoriile domnilor Țării Românești*, p. 14).

[24] DRH, B, vol. XXIV, p. 162

www.dacoromanica.ro

presupuneri, fără să se ajungă la un consens [25]. Unii dintre ei cred că prima construcție a fost distrusă de un incendiu, fiind refăcută de Mircea.

Cît privește mănăstirea Tismana — căreia Mircea cel Mare i-a purtat o grijă deosebită, înzestrînd-o cu numeroase bunuri — avem chiar mărturia domnului, care declara, la 27 iunie 1387, că se simțise dator „să înnoiesc... pomana părintelui meu și a fratelui..., să-l întăresc cu toate darurile și veniturile și cele nedesăvîrșite să le împlinesc" [26]. Este greu de spus ce va fi „împlinit" domnul, ținînd seama de textul documentului din 3 oct. 1385, în care se spune că Radu I „a ridicat-o din temelie, dar n-a sfîrșit-o", iar Dan I, urmașul său, s-a considerat obligat să clădească „deplin acest hram" [27]. Faptul că Mircea voievod este zugrăvit în tabloul votiv, alături de Radu I, dovedește că cei doi sînt considerați primii ctitori ai mănăstirii [28]. (Unii istorici ai arhitecturii religioase muntene, precum Cristian Moisescu, consideră Tismana o ctitorie a epocii lui Mircea cel Mare).

Sînt apoi o serie de mănăstiri care datează din epoca lui Mircea cel Mare, cînd sînt pomenite în documentele vremii; altele sînt amintite mai tîrziu ca existînd însă în vremea lui Mircea.

Mănăstirea Snagov este menționată documentar în vremea domniei lui Mircea la <1407—1418>, cînd domnul îi întărește stăpînirea asupra satului Ciulinița „pe care l-a dăruit fratele domniei mele,

---

[25] După opinia mai veche a lui V. Vătășianu, Mircea cel Mare ar fi adăugat absidele bisericii *(Contribuțiune la datarea bisericii mănăstirii Cotmeana*, în „Anuarul Comisiei Mon. Istorice", IV, 1932—1938, p. 415—417), dar săpăturile arheologice au dovedit că biserica a avut inițial abside, fiind de plan treflat simplu, ca Vodița I (vezi I. Barnea și N. Constantinescu, *Sondajul de la mănăstirea Cotmeana*, în „Materiale și cercetări arheologice", V, 1959, p. 665—669).

Vezi și disputa dintre Lia Bătrîna, Adrian Bătrîna, *Date noi cu privire la evoluția bisericii fostei mănăstiri Cotmeana* (RMM, seria MIA, 1975, nr. 1, p. 11—24) și Radu Greceanu, Eugenia Greceanu, *Din nou despre mănăstirea Cotmeana (ibidem*, 1977, nr. 2, p. 37—48).

Pe baza cercetărilor arheologice, primii susțin că biserica a fost refăcută între 1389 și 1402 și combat opinia lui P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 160, după care nu ar exista nici un hrisov din care să rezulte că domnul ar fi ctitor la Cotmeana (Afirmația ilustrului istoric se baza pe lipsa dovezilor arheologice recente). Opinia soților Bătrîna a fost acceptată de V. Drăguț, care susține și el că biserica mănăstirii Cotmeana „a fost reconstituită în vremea lui Mircea cel Bătrîn" *(Creația artistică în epoca întemeietorilor de țară*, p. 293).

Radu și Eugenia Greceanu susțin că biserica Cotmeana II a fost refăcută de Mircea cel Mare în 1387—1388 (cînd a devenit metoh al mănăstirii Cozia), dar că domnul nu a ridicat mănăstirea din temelie, ci doar a reparat-o. De reținut deci că *nimeni nu mai contestă faptul că Mircea este ctitor la Cotmeana;* discuțiile privesc doar data și amploarea refacerii.

[26] DRH, B, vol. I, p. 24.

[27] *Ibidem*, p. 21.

[28] Ștefan Andreescu, *Portretele murale de la Snagov și Tismana* (BOR, 1970, nr. 1—2, p. 188).

Trebuie să mai amintim aici și faptul că mănăstirile Tismana și Vodița au primit de la Ștefan Lazarevič, despotul sîrbilor și prietenul lui Mircea cel Mare, mai multe sate, situate foarte probabil în Banatul sîrbesc (DRH, B, I, p. 69).

www.dacoromanica.ro

jupan Staico“ [29]. Faptul că mănăstirea este înzestrată de fratele domnului, ca și împrejurarea că domnul îi spune „mănăstirea domniei mele“ pot îndreptăți presupunerea că este vorba de o ctitorie domnească [30] așa cum a fost — de altfel — considerată mănăstirea în tot cursul istoriei sale (la 1464 Radu cel Frumos își aroga dreptul de a pune el singur egumen la mănăstire) [31].

Datarea mănăstirii din vremea domniei lui Mircea este adeverită și de un document emis de cancelaria lui Constantin Vodă Șerban la 30 mai 1654, unde se susține că s-a arătat în divanul domnesc un hrisov din leatul 6908 (1399—1400), de cînd ar fi datat *mănăstirea* [32] (numele ctitorului însă, Basarab voievod, este greșit).

Mănăstirea Glavacioc este amintită prima oară în documente la 14 mai 1441, cînd Vlad Dracul îi întărește stăpînirea asupra satului Mircești-Teleorman, pe care i-l dăduse Radu banul [33]. Acest Radu banul — care este probabil primul ctitor al mănăstirii — a fost un cunoscut dregător al lui Mircea voievod, primul boier care apare în sfatul domnesc cu titlul de ban începînd din < 1389—1400 > [34].

Vechimea mănăstirii ne este dovedită și de alte documente de la începutul sec. XVI; într-unul, din 20 iunie 1507, Radu cel Mare întărește mănăstirii stăpînirea asupra unor sate „dăruite de strămoșii noștri, și încă de la Mircea voievod“ [35]. Reîntărind aceeași danie, la 28 iunie 1519, Neagoe Basarab precizează că satele erau proprietatea mănăstirii „din zilele lui Mircea voievod cel Bătrîn“ [36] (aici i se spune „cel Bătrîn“ = starago, deoarece mai existase între timp, la 1509, un domn efemer cu numele de Mircea). Este clar deci că mănăstirea datează din epoca lui Mircea cel Mare.

Mănăstirea nu s-a păstrat însă în forma inițială deoarece a fost refăcută de Vlad Călugărul și Radu cel Mare la sfîrșitul sec. XV și începutul sec. XVI [37].

Mănăstirea Vișina se găsește într-o situație asemănătoare cu precedenta; ea nu este amintită în documentele epocii lui Mircea

---

[29] DRH, B, vol. I, p. 74.

[30] După opinia lui N. Șerbănescu, *Istoria mănăstirii Snagov*, Buc. 1944, p. 28, nota 1, expresia „mănăstirea domniei mele“ nu s-ar referi neapărat la primul ctitor al lăcașului.

[31] DRH, B, vol. I, p. 218.

[32] Arh. St. Buc., Peceți, nr. 65.

[33] DRH, B, vol. I, p. 163.

[34] *Ibidem*, p. 31.

[35] *Ibidem*, vol. II, p. 114.

[36] *Ibidem*, p. 351.

[37] De aceea pomelnicul mănăstirii începe cu Vlad voievod, fără să amintească pe vechii ctitori. Vezi A. Sacerdoțeanu, *Pomelnicul mănăstirii Glavacioc* („Glasul Bisericii“, 1967, nr. 3—4, p. 366—372).

www.dacoromanica.ro

cel Mare. În schimb, la 14 decembrie 1514, Neagoe Basarab declara că mănăstirea stăpînea niște hotare „din vechime, încă din zilele lui Mircea voievod "[38], ceea ce dovedește că lăcașul exista în timpul domniei acestuia.

Mai greu de lămurit este problema ctitorului, dar nu este exclus ca ea să fi fost ctitorie domnească. Această presupunere se întemeiază pe faptul că, la <1512—1521>, același Neagoe Basarab arăta într-un hrisov că văzuse mănăstirea „săracă de la binecinstitorii domni și preafericiții ctitori, moșii și strămoșii noștri", fără să precizeze la care anume din aceștia se referă[39].

Ruinele bisericii fostei mănăstiri se pot vedea la confluența rîului Sad cu Jiul, la ieșirea acestuia din defileul Bumbești-Livezeni. După cum s-a arătat, mănăstirea avea drept scop să apere valea acestui rîu[40]. Cercetările arheologice ar putea aduce clarificări importante.

Mănăstirea Strugalea este una din cele mai misterioase construcții de acest gen, dispărută și încă neindentificată. Ea este amintită într-un document emis de Mircea cel Mare, la 11 mai 1409, cînd se arată că — la rugămintea unor boieri ai săi — domnul a scutit de dări satul Pulcovți, dăruit mănăstirii de jupan Gal[41], unul din ctitorii probabili ai mănăstirii. Lipsesc alte precizări cu privire la vechimea ctitoriei.

Întrucît satul mănăstirii, scutit printre altele și de pescuit morunii pentru domnie, se afla undeva în regiunea Dunării, în sfatul domnesc este citat ca martor și Iarcîn namestnic, locțiitorul domnului în regiunea „părților tătărăști". Aceasta exclude identificarea Strugal = Strehaia, propusă de unii autori[42]. Considerăm că mai aproape de adevăr ar putea fi presupunerea lui C. C. Giurescu, după care această misterioasă mănăstire ar fi probabil aceea de la Cornățel din sudul fostului județ Ilfov[43] (care însă nu a fost cercetată arheologic).

Revenind mai tîrziu la localizarea mănăstirii, pe baza unei informații furnizate de preotul Ioan Mușețeanu, autorul unei temeinice monografii despre mănăstirea Glavacioc, care i-a comunicat că există un loc numit Strugalea la circa 1 km de numita mănăstire,

[38] DRH, B, vol. II, p. 266.

[39] *Ibidem*, p. 197.

[40] Vezi descrierea ruinelor la Șt. Andreescu, *Mănăstirea Vișina, un monument din veacul al XIV-lea* (BMI, 1970, nr. 4, p. 43—46).

[41] DRH, B, vol. I, p. 76.

[42] G. Moisescu și colab., *Istoria Bisericii române*, I, p. 209, 271 și A. Sacerdoțeanu, *Mircea cel Bătrîn și Biserica ortodoxă a țării sale* (BOR, 1968, nr. 1—2, p. 101).

[43] C. C Giurescu, *Un vechi oraș al Țării Românești: Cornățelul* („Studii și articole de istorie" II, 1957 p. 102—104).

www.dacoromanica.ro

C. C. Giurescu a susținut că fosta mănăstire Strugalea ar fi fost distrusă în timpul războaielor din vremea lui Mircea Voievod și a urmașilor săi, fiind apoi refăcută ceva mai departe și schimbîndu-și numele în Glavacioc [44]. Această afirmație ar trebui verificată prin cercetări arheologice la locul indicat de I. Mușeteanu.

Mănăstirea Bolintin, numită și „mănăstirea din pădurea cea mare", este amintită la 15 mart. 1433 [45]; din documente ceva mai tîrzii rezultă că a fost construită de Filos (Pilea) [46] care a fost logofătul lui Mircea cel Mare și al fiului său Mihai I (1392—1418). Întrucît despre această mănăstire nu ni s-au păstrat documente originale, ci doar rezumate, știrile despre ea sînt destul de sărace.

A dispărut în secolul al XVII-lea [47]; ruinele sale nu au fost descoperite, astfel încît nu a putut fi localizată. După numele lăcașului și al satelor foste în proprietatea sa, mănăstirea ar fi fost situată lîngă satul Bolintin, foarte probabil pe malul rîului Argeș, unde începea „pădurea cea mare" (Deliormanul).

Mănăstirea Brădet este un lăcaș a cărui datare din vremea domniei lui Mircea cel Mare a fost contestată de unii cercetători. Mănăstirea este amintită în documente mai tîrziu, la 14 mai 1506 [48]; dintr-un alt document, din iunie 1536, rezultă că exista în timpul domniei lui Vlad Călugărul (1481—1495) [49].

Pentru datarea ei din timpul domniei lui Mircea voievod pledează mai întîi două documente tîrzii, din 15 oct. 1656 și 1 sept. 1661; în primul se spune că Brădetul „este mănăstire bătrînă, făcută de răposatul bătrîn Mircea vodă care a făcut Cozia"; cel de-al doilea confirmă știrea dată de primul, arătînd că mănăstirea este ctitoria bătrînului Mircea voievod „cînd a făcut Cozia" [50]. Din aceste două documente ar rezulta că mănăstirea datează din jurul anului 1388, cînd s-a construit Cozia, cu care are și unele asemănări de structură.

---

[44] C. C. Giurescu, *Unde a fost mănăstirea Strugalea?*, în vol. *Probleme controversate în istoriografia română*, Buc., 1977, p. 168.

[45] DRH, B, vol. I, p. 137.

[46] *Ibidem*, p. 191. Vezi și I. Ionașcu, *Vechimea mănăstirii din pădurea cea mare de la Bolintin* (RIR, 1942, p. 323—338).

[47] Amintită ultima oară în documente la 21 sept. 1656 (Arh. St. Buc., ms. 1268, f. 161).

[48] DRH, B, vol. II, p. 97.

[49] *Ibidem*, IV, p. 19. La 16 iunie 1600, Nicolae Pătrașcu declara că a văzut „cărțile" (= hrisoavele) vechi ale mănăstirii „rupte și stricate", din vremea lui Basarab voievod (poate Țepeluș?) și Vladislav voievod (*ibidem*, XI, p. 544). Toate acestea dovedesc că pisania tîrzie, din 1761, datează greșit ctitoria la 1546, deoarece așezămîntul e mai vechi. Textul pisaniei în BCMI, 1924, p. 68.

[50] Vezi *În jurul vechimii bisericii din Brădet*, în vol. *Sesiunea științifică a Direcției Monumentelor Istorice*, Buc., 1963, p. 25.

www.dacoromanica.ro

Ştirea din cele două documente este întărită şi de pomelnicul mănăstirii, care începe cu Mircea voievod, plasat înainte de voievozii Vladislav, Radu, Basarab etc, deci cu Mircea cel Mare [51], ca şi de faptul că în tabloul votiv figurează ca ctitori Mircea voievod şi doamna Mara [52] (zugravii ştiau deci numele soţiei lui Mircea).

Săpăturile arheologice întreprinse la acest lăcaş au ajuns însă la concluzia că „biserica era în fiinţă la mijlocul secolului al XV-lea, dar în ceea ce priveşte existenţa ei mai timpurie, aceasta este pusă sub semnul întrebării" [53].

Precum se vede din această scurtă prezentare, problema vechimii mănăstirii Brădet nu a fost încă rezolvată, mărturiile documentare nefiind confirmate de cercetările arheologice. Cu toate acestea, unii istorici consideră mănăstirea Brădet drept o ctitorie a lui Mircea [54], şi nu fără motive susţinem noi.

Tot din vremea domniei marelui Mircea voievod pare a data şi *mănăstirea Dealu*, menţionată prima oară în documente la 17 noiembrie 1431, cînd Alexandru Aldea îi întăreşte stăpînirea peste două sate „ca să fie de veşnică pomenire sfînt răposatului părintelui domniei mele Mircea voievod" [55]. Întrucît Alexandru Aldea — aflat la începutul domniei — nu avea cînd să construiască mănăstirea şi ţinînd seama şi de pomenirea tatălui său, Mircea cel Mare, este foarte posibil ca acesta să fie ctitorul [56].

În aceeaşi situaţie pare a se afla şi *mănăstirea Govora*, despre care un document din 3 nov. 1533 afirmă că exista „de cînd este Ţara Românească" [57], ceea ce indică secolul al XIV-lea. La 14 april. 1496 Radu cel Mare — care a refăcut-o — mărturisea că găsise mănăs-

---

[51] *Inscripţiile medievale ale României*, I, *Oraşul Bucureşti*, Buc. 1965, p. 320.

[52] Vezi *Despre mănăstirea Brădet (Argeş)*, în vol. *Din cetăţile de scaun ale Ţării Româneşti*, Buc., 1974, p. 158, care susţine că „prezenţa lui Mircea în tabloul de la Brădet nu are legătură cu adevăratul ctitor". În schimb, G. D. Florescu afirmă că zugravii de la Brădet „ştiau din tradiţie că Mircea cel Bătrîn cu doamna sa, Mara, erau fundatorii lăcaşului bisericesc" (RIR, 1938, p. 146).

[53] Gh. I. Cantacuzino, *Cercetările arheologice de la biserica din Brădet-Argeş şi problema datării monumentului* (BMI, 1970, nr. 2, p. 57).

[54] Vezi, de pildă, C. C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, II, Buc., 1976, p. 87, care citează în plus ca argument asemănarea construcţiei bisericii Brădet cu biserica mănăstirii Cozia. Vezi şi *Istoria artelor plastice în România*, I, Buc., 1968, p. 161, unde biserica de la Brădet este considerată drept „cea mai veche prelucrare a tipului de triconc de la Cozia".

[55] DRH, B, vol. I, p. 135.

[56] Opinie împărtăşită şi de C. C. Giurescu- Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 87. Să nu uităm că după moartea lui Mircea cel Mare urmase o epocă tulbure, de lupte crîncene, în care nu existau condiţii pentru realizarea unor noi ctitorii. Cine ar fi putut atunci să construiască Dealul, în apropiere de noua capitală?

[57] DRH, B, vol. III, p. 277.

www.dacoromanica.ro

tirea „părăsită și lipsită de sfîntrăposații strămunii noștri“ [58], ceea ce indică o vechime de cel puțin două-trei generații. După alte opinii, însă, mănăstirea ar fi ceva mai nouă, fiind ctitorită de Vlad Dracul la circa 1440 [59].

În categoria aceloraşi ctitorii cu datare nesigură este și *biserica din Hîrtiești-Argeș*, pe care unii autori o consideră a fi construită în epoca lui Mircea cel Mare, adică sfîrșitul sec. XIV — începutul sec. XV [60].

Din aceeași epocă datează și *mănăstirea Prislop* din Transilvania, legată de personalitatea călugărului Nicodim [61], ctitorul primului lăcaș de la Tismana. După unele opinii, „zidirea acestei mănăstiri s-a putut face în jurul anului 1400, iar terminarea înaintea lui 1405“, cînd ar fi murit Nicodim [62]. Oricum, ea exista la 1404—1405, de cînd datează *Tetraevanghelul* scris de ctitorul acestui lăcaș. Biserica a fost refăcută la mijlocul secolului al XVI-lea de domnița Zamfira, fiica lui Moise vodă al Țării Românești (1529—1530).

Inventarul nostru ar fi incomplet dacă nu am aminti faptul că *Mircea cel Mare a fost ctitor la Muntele Athos*, unde a refăcut mănăstirea Cutlumuș. Aflăm știri despre această ctitorie într-un document eliberat de Neagoe Basarab la 23 iulie <1512—1513>, unde domnul declară că strămunicul său, Io Mircea marele voievod, „a înnoit sfîntul și atotcinstitorul (hram) al slăvitei Schimbări la Față a domnului Dumnezeu și mîntuitorului nostru Iisus Hristos, *făcîndu-l ctitorie a Țării Românești* “ [63]. Nu este exclus ca refacerea mănăstirii Cutlumuș să fi avut loc după anul 1403, cînd voievodul Mircea cel Mare

---

[58] *Ibidem*, I, p. 431.

[59] *Date noi despre începuturile mănăstirii Govora* (SCIA, 1966, nr. 2, p. 247—253).

[60] Emil Lăzărescu, *Observații asupra bisericii din Hîrtiești* (SCIA, 1962, nr. 2, p. 386—397). Vezi și N. Ghika-Budești, *Biserica din Hirtiești-Muscel* (BCMI, 1934, p. 19—27), care o clasifică „printre prototipurile de la originea arhitecturii noastre“.

[61] În „plîngerea“ mănăstirii Silvașului (Prislop) se afirmă că prima mănăstire a fost clădită de sfîntul Nicodim „mai înainte cu mulți ai (ani) de domnia lui Matiiaș crai“ *(Cronici și povestiri românești versificate (sec. XVII—XVIII*, ed. Dan Simonescu, Buc., 1967, p. 74).

[62] Teoctist Arăpaș, *O ctitorie ardeleană a sf. Nicodim: Mănăstirea Prislop* (MO, 1970, nr. 5—6, p. 636). Vezi și Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, I, p. 133; N. Șerbănescu, *550 de ani de la moartea lui Mircea cel Bătrîn* (BOR, 1968, nr. 1—2, p. 91). În *Istoria artelor plastice în România*, I, p. 204, prima ctitorie de la Prislop este datată „prin 1404“.

Menționăm că tradiția locală îi atribuie lui Mircea cel Mare și o serie de ctitorii în Transilvania, precum: biserica din Scorei — Făgăraș și mănăstirile de lîngă Cîrțișoara și de la Rășinari, ultimele demolate în sec. XVIII de tunurile generalului austriac Buccow. Vezi Nicolae I. Nistor, *Ducatul Amlașului și Țara Făgărașului, punți de legătură cu Țara Românească în evul mediu* („Mitropolia Ardealului“, 1978, nr. 7—9, p. 471) și Mircea Păcurariu, *Mircea Voievod cel Mare — Ctitor de lăcașuri sfinte* („Telegraful Român“, 1 și 15 oct. 1986).

[63] DRH, B, vol. II, p. 212. Vezi și *ibidem*, p. 259, unde se afirmă că Mircea cel Mare „a înnoit ctitoria“.

www.dacoromanica.ro

juca rolul unui adevărat arbitru al situației politice din sud-estul Europei și cînd oștile sale ajungeau pînă la Adrianopol.

În sfîrșit, se cuvine să mai amintim că tot din epoca lui Mircea cel Mare ni s-au păstrat două opere artistice de o mare valoare: celebrul epitaf de la Cozia din 1396, care, din punct de vedere al reușitei artistice, poate sta alături de cele mai reprezentative opere de broderie bizantină [64] și tetraevanghelul lui Nicodim din 1404—1405, avînd o ferecătură de argint, alcătuit probabil la mănăstirea Vodița [65].

După cum s-a arătat, tetraevanghelul lui Nicodim „se încadrează în arta balcanică ca una din realizările ei de bună calitate și este pentru începuturile scrisului o mărturie rară și importantă pentru Țările Românești, care precede cu peste 20 de ani seria manuscriselor miniate ale lui Gavriil Uric"; în același timp, odată cu momentul Nicodim, se încheie prima perioadă a relațiilor culturale dintre Țara Românească și lumea balcanică[66].

Acestea sînt, foarte pe scurt, realizările bogate din domeniul artei din epoca lui Mircea cel Mare care merită pe deplin — pe lîngă alte titluri de nepieritoare glorie — și pe acela de *primul mare ctitor din istoria medievală a Țării Românești* [67].

---

[64] *Istoria artelor plastice în România*, I, p. 168—169. Vezi și Stoica Nicolaescu, *Cel mai vechi și mai frumos epitaf din anul 1396 al mănăstirii Cozia* („Arhiva românească", IV, 1940, p. 281—285) și Răzvan Theodorescu, *Bizanț, Balcani, Occident*, p. 327, care arată că epitaful a fost lucrat „undeva în zona balcanică".

[65] *Istoria artelor plastice în România*, I, p. 173 și Ion Radu Mircea, *Cel mai vechi manuscris miniat din Țara Românească. Tetraevanghelul popii Nicodim (1404—1405)* („Romanoslavica", XIII, 1966, p. 203—221). După opinia lui V. Vătășianu, *Istoria artei feudale în țările române*, I, p. 462, s-ar putea ca manuscrisul să fi fost alcătuit la mănăstirea Prislop, ctitoria lui Nicodim din Transilvania, despre care vezi mai sus.

Potrivit unor opinii mai vechi, Nicodim ar fi copiat Tetraevanghelul după un model local, în timp ce se afla la Șiria-Arad, ceea ce presupune existența unui scriptoriu local. Vezi Dj. Sp. Radojcić, *Vatikanski rukopis popa Nikodima* („Gradja za proučavanje spomenika kulture Vojvodine", III, 1959, p. 188—191). Cf. Radu Constantinescu în R.A., 1986, nr. 3, p. 278.

[66] I. R. Mircea, *op. cit.*, p. 220.

[67] Se înțelege că unele date din această succintă prezentare pot fi contestate sau amendate prin noi cercetări.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL 6

CULTURA DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ ÎN TIMPUL LUI MIRCEA CEL MARE

Cu mulți ani în urmă istoricul Alexandru D. Xenopol afirma că și la români în evul mediu „singurul așezământ cultural... era Biserica" și că era firesc să fie așa, deoarece „prin însăși firea lucrurilor orice Biserică trebuie să se îngrijească de carte, fie și numai de cea elementară a scrisului și cititului, căci Biserica, trebuind să învețe o doctrină transmisă și hotărîtă, nu se poate baza numai pe propovăduirea viului grai ce poate fi îndestulător numai doar în timpurile începutului". De aceea „Biserica română, ca și oricare alta, trebuia deci să îngrijească cel puțin ca reprezentanții ei să știe scrie și ceti..." [1] Mai aproape de vremea noastră, profesorul P. P. Panaitescu, la rîndul său, precizînd și mai mult, scria: „Cultura medievală la români, ca și în restul Europei, stă în legătură cu viața mînăstirească și a Bisericii în genere" [2]. Căci „și la noi, ca și în alte țări", această cultură, cu vădit „caracter religios" în mare parte a fost generată de cultul bisericesc, care „a început sub forma simplă a bisericilor de lemn țărănești, a închinării și a rugăciunilor în limba poporului... Literatura religioasă, disputațiile morale și teologice au o răspîndire și o influență adîncă asupra lumii laice, iar literatura laică feudală: istoria, povestirile, legile, poezia, ca și gîndirea, sînt în slujba religiei, în sfera religioasă...". Și totuși eruditul istoric adăuga și că această „cultură feudală nu stă în legătură numai cu Biserica, ci și cu castelele nobiliare, cu arta războiului, ocupația nobilimii și cu virtuțile majore ale spiritului nobiliar: vitejia, onoarea, respectarea credinței jurate între om și om..." [3]. Prin urmare, s-ar putea zice, o cultură mixtă: bisericească și laică. De bună seamă, în linii mari, un asemenea aspect a avut și cultura muntenească din timpul domniei lui Mircea cel

[1] A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, ed. III-a, revăzută de autor, îngrijită și ținută la curent de I. Vlădescu, vol. VI, *Lupta contra elementului grecesc, 1601—1633*, București (f.a.), p. 218, 221.

[2] P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 174.

[3] P. P. Panaitescu, *Introducere la Istoria culturii românești*, București, 1969, p. 324.

www.dacoromanica.ro

Mare, despre care însă pînă acum, se afirmă, se știu „prea puține" lucruri.

Și în vremea lui, desigur, măcar parte din marile mînăstiri ale țării, ca: Tismana, Cozia, Cotmeana, Govora, Dealu, Snagov ș.a., vor fi avut manuscrise vechi, căci și ele, ca și o seamă din cele din Moldova aceleiași epoci, trebuie să fi avut *„biblioteci* bogate". Numai avînd la îndemînă în mînăstirea sa și, respectiv, la centrul mitropolitan asemenea manuscrise, conținînd texte scripturistice ori literatură patristică, popa chir Nicodim de la Tismana și mitropolitul Antim Critopol de la Argeș, precum s-a arătat mai sus, au „putut discuta cu patriarhul Eftimie chestiuni subtile de dogmă" și de morală creștină. Din păcate, din o asemenea zestre a aci-menționatelor mînăstiri din Țara Românească nu s-a păstrat aproape nimic.

În cuprinsul acelorași mari mînăstiri și al altora, desigur, existente pe atunci la noi, precum și la sediile mitropolitane au putut funcționa *școli* oricît de modeste, în care, și în zilele voievodului nostru, instrucția va fi avut tot „un caracter religios" și în care, iarăși, pe lîngă scris și citit, se va fi învățat limba folosită la slujbele bisericești și în cancelaria domnească, se va fi deprins meșteșugul scrierii frumoase și al miniaturisticii și se vor fi format viitorii clerici și dieci sau pisari și, în afară de acestea, cei ce urmau ca, mai apoi, să aibă nevoie de așa ceva, vor fi fost inițiați și în tainele muzicii psaltice.

Într-o astfel de școală, desigur, au putut învăța jupan *Aldea* și soția sa, jupanița *Bisa*, care, la 21 noiembrie 1398, în actul prin care hărăzeau Mînăstirii Cutlumuș de la Athos satul Cireașov din Olt, adăugau la sfîrșit: „Eu, jupan Aldea, *am scris* și eu, jupanița Bisa, *am scris*" [4]. Au putut de asemenea învăța diecii care, în diferite locuri au scris cele 29 de acte rămase de la voievodul nostru și chiar logofătul *Filos*, — bărbat de cultură al vremii, cum se va vedea —, mai mult ca sigur, își va fi desăvîrșit cunoștințele de carte în școala de la Mînăstirea Cozia, unde, se socotește, și-a petrecut partea de pe urmă a vieții, ca monahul *Filotei*.

Alți tineri munteni însă *studiau și peste hotare*, unii dintre ei mergînd în mediul monastic de la Athos, mai cu seamă la Mînăstirea Cutlumuș [5]. Mai mult, chiar unul dintre fiii lui Mircea Vodă a stat la curtea imperială de la Constantinopol. Cronicarul bizantin *Ducas*

[4] *D.R.H.*, *B*, vol. I, p. 46, 47 (nr. 19).

[5] Ștefan Bârsănescu, *Pagini nescrise din Istoria culturii românești (sec. X—XVI)*, București, 1971, p. 157—158.

www.dacoromanica.ro

(m. c. 1470) afirmă că aici el „se exercita cu alți *tineri valahi* în arta armelor", ceea ce desigur poate arăta că acesta se afla acolo și „pentru studii", și nu numai „pentru studii militare, pentru care nu ar fi fost nevoie să fie trimis tocmai la Bizanț". Același cronicar numai-decît preciza „că în timpul de atunci se găseau și oarecare români la Constantinopole" [6], ceea ce, iarăși, poate proba că alături de el, de fiul Mircii Vodă, în orașul Sfîntului Constantin erau și „alți tineri, fii de boieri" din Țara Românească, spre a-și „face educația" [7]. Că acești tineri români s-au aflat, în acel timp, în Capitala de pe Bosfor, fie și numai pentru studii militare, — deși nici cealaltă posibilitate, facerea și de studii umaniste, n-ar trebui trecută cu vederea —, se socotește totuși că legătura lor cu această „cetate de lumină" a Evului mediu a însemnat ceva „mult mai mult", a însemnat „în fond, contactul cu cel mai avansat centru de cultură și de civilizație al lumii acelei epoci". Și se socotește iarăși că „e foarte probabil ca la întoarcerea acasă, acești tineri români să fi adus cu ei și o frumoasă cultură personală: cultura politică, istorică, literară", — umanistă, în general —, prin care apoi au putut contribui la stimularea vieții culturale din țara de baștină, adică din țara lui Mircea cel Mare [8].

În legătură cu prezența acestor tineri români în capitala Imperiului bizantin, trebuie să se menționeze și faptul că prin preajma anului 1400 se aflau prin Asia Mică și niște „cîntăreți" munteni, sosiți acolo printre prizonierii luați de turci după lupta de la Nicopole, din 1396. Ei erau obligați, se spune, să cînte pentru sultanul Baiazid I Fulgerul cîntece învățate acasă, desigur, ceea ce probează că și sub acest aspect, — al cîntecului popular românesc —, se activa în viața culturală din Țara Românească în vremea lor, care, cum se vede, cade și ea în timpul domniei voievodului nostru [9].

În aceleași zile, însă, țara lui Mircea Vodă, la rîndu-i, era vizitată de unii „artiști greci de la Bizanț". Într-o compoziție literară bizantină, intitulată „*Călătoria lui Mazaris în iad*", — alcătuită pe la anul 1415 —, de pildă, se vorbește despre un cîntăreț bizantin, *Arghiropoulos*, care a „slujit" un timp, — cîntînd și el desigur —,

[6] Ducas, *Istoria turco-bizantină (1341—1462)*, ediție critică de Vasile Grecu, București, 1968, p. 250, 251. Despre „un băiat de al lui Mircea" la Bizanț face amintire și cronicarul Laonic Chalcocondil în *Expuneri istorice*, ed. Vasile Grecu, București, 1968, p. 114.

[7] P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 175; V. și: D. Russo, *Studii istorice greco-române. Opere postume*, tom. II, București, 1939, p. 520.

[8] Cf. Ștefan Bârsănescu, *op. cit.*, p. 158.

[9] Cf. D. Russo, *op. cit.*, p. 520; Răzvan Theodorescu, *Bizanț, Balcani, Occident...*, p. 262; A. Fochi, *Istorie și folclor*, în „Revista de folclor", I, 1956, nr. 1—2, p. 281—282.

www.dacoromanica.ro

la curtea domnitorului Țării Românești, — prin acel timp Mircea cel Mare —, și de aici s-a „întors în patrie cu multă avere". Aflînd de isprava lui Arghiropoulos, „fiul unui șef de orchestră" s-a hotărît să se ducă și el la curtea „preamărinimosului voievod", care, de bună seamă, era tot Vodă Mircea, spre a se îmbogăți. N-a avut însă noroc să ajungă în Valahia, căci, naufragiind corabia pe care se afla, s-a înecat în mare. Spre deosebire de el, însoțitorii au ajuns cu bine la destinație și aici „au fost primiți foarte bine" de către cei în drept a face aceasta [10]. Schimburi de „artiști ambulanți" deci, — *schimburi culturale*, am zice azi —, care, ducînd dintr-o parte în alta specificul creațiilor populare, mai ales, ale neamurilor lor, au stîrnit interesul și unuia și altuia dintre acestea, pentru „literatura" lor de acest fel și, totodată, de bună seamă, le-a făcut să se cunoască mai bine [11].

În timpul domniei lui Mircea cel Mare, în mod sigur, în Țara Românească și foarte probabil la Mînăstirea Cozia, și-a desfășurat activitatea de scriitor, „în *domeniul literaturii religioase*", «*chir Filotei monahul*", fost *mare* [12] *logofăt* al acestui voievod. În actele rămase de la el, de la Vodă Mircea, însă, nu figurează un logofăt purtînd un asemenea nume. Numai în hrisovul prin care el, la 8 ianuarie 1392, întărea Mînăstirii Cozia mai multe sate și sălașe de țigani, la sfîrșitul divanului, în care erau de față și cei doi mitropoliți ai țării, Antim și Atanasie, și un egumen Gradislav (Vladislav?), la urmă semna și „*Filos, pe atunci logofăt, mărturisește că a scris*" [13]. În general, se socotește, pe bună dreptate, cred, că acest logofăt, cu nume „care sună grecește" este una și aceeași persoană cu *Filotei* monahul, aci amintit, și că acest din urmă nume este cel pe care l-a primit cînd, părăsind lumea și „măririle deșarte", s-a călugărit, repetăm, foarte probabil la Mînăstirea Cozia, — unde, de bună seamă, a socotit că-i „loc de liniște și reculegere" pentru viața lui, plecată de acum spre bătrînețe. Cum rînduiala cere ca atunci cînd cineva intră în cinul monahal trebuie să-și ia și un nou nume din sinaxarul creștin, păstrînd însă litera de început a numelui de mirean, logofătul *Filos*, făcînd acest pas, și-a ales numele *Filotei*, care, cum se vede,

[10] D. Russo, *op. cit.*, p. 520—521 și n. 4; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 175—176; Răzvan Theodorescu, *op. cit.*, p. 262.

[11] Cf. Răzvan Theodorescu, *op. cit.*, p. 262—263.

[12] Această calitate, — „mare" —, apare numai o singură dată în *Tipiconul bisericesc*, manuscris slavonesc din anul 1533 copiat la Mînăstirea Neamț din Moldova (v. Pr. S. Teodor (= Mitropolitul Tit Simedrea), *Pripealele monahului Filotei de la Cozia*, în „M.O.", VI, 1954, nr. 4—6, p. 180).

[13] *D.R.H.*, *B*, vol. I, p. 43, 45 (nr. 17).

www.dacoromanica.ro

are aceeași inițială „F". În acest caz, nu se greșește dacă se afirmă că Filotei monahul este una și aceeași persoană cu Filos, fost logofăt al lui Mircea cel Mare. Cînd se va fi călugărit, nu se știe precis. Se socotește doar că la începutul anului 1392 era numai „în ucenicie călugărească în Mînăstirea domnească de la Cozia" și de aceea hrisovul l-a semnat cu numele de mirean, Filos. Tunderea în monahism și schimbarea definitivă a numelui a urmat după aceasta. Cînd și cum îi va fi fost sfîrșitul și ce altceva va mai fi făcut, iarăși nu se știe. „Facerea" sa imnografică și, se crede, melodia ce i-a alăturat, sînt un indiciu că avea ceva cultură teologică și psaltică, pe care poate, — dacă într-adevăr va fi fost grec, fiind logofăt pentru limba elenă al Cancelariei lui Vodă Mircea, cum se socotește de către unii —, și-a putut-o căpăta fie în mediul cultural din capitala Imperiului bizantin, fie în cel de la Athos, dacă va fi trecut și pe acolo. Apoi șederea sa în Mînăstirea Cozia, unde desigur va fi existat o bibliotecă și un duh cărturăresc deosebit, printre altele, îl va fi ajutat să-și îmbogățească și cunoștințele culturale.

În afară de aceasta, „chir Filotei", petrecînd în ctitoria lui Mircea Vodă și, desigur, participînd la „serviciile divine", va fi observat că la privegherile din ajunul praznicelor împărătești și ale sărbătorilor sfinților cu polieleu, o anumită „piesă imnografică" din slujba utreniei lipsește sau că, dacă exista, nu-l satisfăcea felul cum ea era „făcută". Familiarizat, firește, cu cuprinsul psalmilor și poate că și înzestrat cu talent muzical, părintele Filotei monahul, acolo în liniștea ctitoriei lui Mircea cel Mare, prin jurul anului 1400, s-a apucat să împlinească această lipsă, alcătuind o „poezie imnografică", prin care, socotesc unii, a devenit „cel mai vechi dintre cărturarii" noștri truditori pentru „un început de literatură românească" în mijlocul poporului lor[14]. Această „poezie", care este o „creație proprie și originală" a lui Filotei monahul, în multe din manuscrisele ce o păstrează este intitulată așa: „*Pripeale la toate praznicile împărătești și ale Născătoarei de Dumnezeu și la toți sfinții și preacuvioșii părinți și la marii mucenici aleși și la toți sfinții aleși, care se cîntă cu psalmii aleși, cînd se cîntă Polieleul, începînd cu ea de a opta zi a lunii septembrie. Facerea lui chir Filotei monahul, fost logofăt al lui Mircea Voievod*"[15]. În Liturgica ortodoxă „pripeala", — prin urmare și cele „făcute" de Filotei monahul în zilele de glorie

[14] Cf. N. Cartojan, *Istoria Literaturii române vechi*, ed. II-a, București, 1980, p. 46—47.
[15] P. P. Panaitescu, *Manuscrisele slave din Biblioteca Academiei R.P.R.*, vol. I, București, 1959, p. 305, (nr. 209); Pr. S. Teodor, *op. cit.*, p. 178—179, 180.

www.dacoromanica.ro

ale lui Mircea cel Mare —, este o „poezie imnografică" scurtă, un imn, care „se cîntă cu stihuri din psalmii aleși, rînduiți de Nichifor Vlemidis, la polieleul praznicilor împărătești, ale Maicii Domnului și ale sfinților mai de seamă" [16]. Printr-o astfel de „facere imnografică", „plăcută în vorbe și în melodie", cuviosul viețuitor în obștea ctitoriei de la Cozia a marelui Mircea a ajuns a fi și „cel dintîi melod" de pe pămîntul patriei noastre, cunoscut și, în același timp, după socoteala unora, și „începătorul literaturii originale românești" [17].

Scrise poate „în original în grecește" și mai apoi „traduse în slavonește", fără îndoială „Pripealele" lui Filotei vor fi fost mai întîi cîntate „la polieleu cu stihuri luate din psalmii aleși ai lui Nichifor Vlemidis" în biserica Mînăstirii Cozia. Și de bună seamă, tot aici ele vor fi fost copiate iarăși mai întîi „în diferite manuscrise liturgice". Se poate apoi admite că din acest sfînt lăcaș, datorită prestigiului autorului lor și mai cu seamă celui al lui Mircea Voievod, — „invocat de multe ori în titulatura acestora în manuscrisele slavonești" cunoscute —, destul de degrabă „Pripealele" lui Filotei monahul, — „fără prea multă împotrivire" —, vor fi fost primite și cîntate la polieleiele respective și în celelalte mînăstiri din Țara Românească, în care cu vremea se vor fi copiat și chiar vor fi fost și introduse în cărțile lor liturgice, în starea în care acestea se aflau și se foloseau pe atunci. După aceasta, ele au ajuns nu numai și la ceilalți români, în Moldova, mai ales, ci și „mai departe, la alte neamuri înrudite cu noi după credință și avînd același vestit dialect slovenesc ca limbă" bisericească [18], altfel zis la ortodocșii care și ei întrebuințau un astfel de grai la slujbele din biserici.

Manuscrisul original al „Pripealelor" lui Filos-Filotei nu se mai păstrează, dar textul lui, în redacție medio-bulgară, a ajuns pînă la noi în numeroase copii-manuscrise, dintre care cea mai veche, pe cît se știe acum, este din anul 1437 și a fost prescrisă în Mînăstirea Sfintei Treimi, prin urmare chiar la Cozia. Mai bine de jumătate din cele 24 de manuscrise slavonești cunoscute, în care se află și „Pripealele" lui Filotei, se găsesc în țara noastră. Celelalte s-au descoperit în Serbia,

[16] Pr. S. Teodor, *Filoteiu monahul de la Cozia — Imnograf român* —, în „M.O.", VI, 1954, nr. 1—3, p. 35; Cf. și nr. 4—6, p. 177.

[17] Cf. Aurelian Sacerdoțeanu, *Mircea cel Bătrîn și Biserica Ortodoxă a țării sale*, p. 104; Cf. și: George Ivașcu, *Istoria Literaturii române*, I, București, 1969, p. 71.

[18] Cf. *Prefața* lui Matei Basarab la *Psaltirea slavonească*, tipărită la Mînăstirea Govora în anul 1637 (v. Ioan Bianu și Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche*, I, p. 104, 105) și cea a *Molitfelnicului slavonesc*, imprimat la Cîmpulung-Muscel în 1635 (v. Ioan Bianu și Dan Simonescu, *Bibliografia românească veche*, tom. IV, București, 1944, p. 186).

www.dacoromanica.ro

Bulgaria, Rusia și chiar la Praga, ceea ce desigur probează că ele au putut fi în uz și prin aceste părți și, totodată, atestă și larga lor răspîndire în lumea ortodoxă, acoperind, precum se poate înțelege, o arie ce „se întindea din Balcani și pînă la Moscova".

După apariția tiparului, „Pripealele" lui Filotei au văzut lumina zilei și prin mijlocul acestuia, fiind imprimate pentru prima oară în *Molitvoslovul* apărut la *Veneția* în anul 1457. Alte ediții ale lor au fost tipărite la *Vilna*, *Kiev*, mult mai tîrziu la *Buda* și *Viena*, și bine-înțeles pe pămîntul românesc. Pe aceste din urmă meleaguri, pentru prima dată s-au imprimat în *Psaltirea slavonă*, apărută la *Mînăstirea Govora* în anul 1637; apoi și în alte ediții. Între timp, ele fuseseră tălmăcite și în românește și în acest grai, desigur, au fost mai mult cîntate la sfintele slujbe prin bisericile și mînăstirile noastre. În această limbă, — cea românească —, pentru întîia oară au văzut lumina zilei în *Psaltirea* editată de tiparnița de la *Buzău* în anul 1703 [19]. În cealaltă carte de slujbă, *Catavasierul*, în care obișnuit se inserează, ele s-au imprimat pentru prima dată în ediția acestuia apărută la Rîmnic în anul 1715 [20].

Prescrierile și imprimările destul de numeroase ale „Pripealelor" lui Filotei, — precum reiese și din cele de mai sus —, aproape de la apariție și se poate chiar afirma că pînă azi, sînt o dovadă că ele „n-au încetat niciodată să fie cîntate" și că adică au fost continuu folosite în lăcașele de cult ortodoxe. Din această pricină „opera sa imnografică", elaborată în zilele lui Mircea cel Mare, este apreciată de unii ca „de valoare panortodoxă" [21]. În același timp, „răspîndirea extraordinară" a acesteia, precum și faptul că ea a fost de multe ori imprimată dincolo de hotarele Țării Românești, atît în Apus cît și în Răsărit, fac pe alții să afirme că „Filotei monahul este... primul nostru scriitor de circulație... internațională" [22].

În legătură cu importanța acestei prime „opere originale" cunoscută, apărută pe meleagurile românești, „facerea lui chir Filotei monahul, fost logofăt mare al lui Mircea Voievod", nu demult s-a formulat următoarea apreciere: „Contribuția originală a lui Filotei monahul la sporirea solemnității liturgice stă în faptul că el îmbogățește cîntarea Polieleului, înlocuind vechea „pripeală" *Aleluia*

[19] + Tit Simedrea, *Filotei monahul de la Cozia. Data, locul și limba în care s-au alcătuit Pripealele*, în „M.O.", VII, 1955, nr. 10—12, p. 527.
[20] *Ibidem*, p. 528; Aurelian Sacerdoțeanu, *op. cit.*, p. 105.
[21] Aurelian Sacerdoțeanu, *op. cit.*, p. 104.
[22] George Ivașcu, *op. cit.*, p. 72.

www.dacoromanica.ro

care se cînta cu „psalmii aleși", printr-un tropar adecvat, creație proprie, păstrîndu-i însă vechea numire de „pripeală". Contribuția lui liturgică a plăcut și a fost primită și cîntată în scurt timp în toată Biserica de limbă slavă din Balcani și pînă la Moscova" [23].

Menționînd că întrucîtva iz de „literatură originală românească" au și *Corespondența dintre mitropolitul Antim al Ungrovlahiei* și *„chir popa Nicodim"*, starețul Mînăstirii Tismana, pe de o parte, și *patriarhul bulgar Eftimie de la Tîrnova*, pe de alta, purtată mai mult ca sigur în timpul domniei lui Mircea cel Mare, despre care s-a vorbit mai sus, precum și, — presupunînd că într-adevăr ea a existat —, *Viața Sfîntului Nicodim de la Tismana*, scrisă de ucenicii săi, — poate că tot cam în aceeași vreme —, despre care făcea amintire în secolul trecut *Ștefan ieromonahul*, autorul biografiei sfîntului în românește, — mai degrabă pierdută decît „necunoscută" în secolul al XVII-lea [24] —, vom semnala că de către unii tot o asemenea literatură „originală" sînt socotite și *preambulurile* cîtorva din hrisoavele emise de Mircea cel Mare, care, în același timp, sînt apreciate a fi la noi „și cele dintîi pagini de literatură laică, deși cu conținut religios". Astfel două acte ale ctitoriei sale de la Cozia, date de el la 20 mai 1388 și 8 ianuarie 1392, au următorul început, considerat a fi o asemenea creație: „Cîți se poartă cu Duhul lui Dumnezeu, aceștia sînt fiii lui Dumnezeu, cum spune dumnezeiescul apostol, căruia mergîndu-i pe urmă cei iubitori de dreptate, ce se silesc spre cele bune și viața dorită au dobîndit, cele pămîntești pămîntului lăsîndu-le și mutîndu-se la ceruri, acel fericit glas de bucurie auzindu-l, pe care veșnic îl aud: „Veniți binecuvîntații părintelui meu, să moșteniți împărăția cerurilor, care este gătită vouă de la întemeierea lumii" [25].

Un pasaj mai întins, încadrat în același fel de literatură, se află însă într-un alt hrisov al voievodului nostru, tot pentru Mînăstirea Cozia, datat: „circa 1400", în care, iarăși la început stă scris: „În lege a poruncit Domnul Dumnezeu fiilor lui Israel, ca pe fiecare an

---

[23] Tit Simedrea, *Les „Pripela" du moine Philothée. Etude — texte — traduction*, în „Romano-slavica", XVII, 1970, p. 185—186; Aurelian Sacerdoțeanu, *op. cit.*, p. 105. În legătură cu „monahul Filotei" și cu opera sa imnografică, în afară de această lucrare a cărturarului mitropolit Tit Simedrea (+ 9 decembrie 1971), să se vadă și: Același, în „M.O.", VI, 1954, nr.1—3 p. 20—35; nr. 4—6, p. 177—190; VII, 1955, nr. 10—12, p. 526—541; Emil Turdeanu, *Les premiers ecrivains religieux en Valachie: l'hégoumène Nicodime de Tismana et le moine Philothée*, în: „Revue d'etudes roumaines" (Paris), II, 1954, p. 137—144; Răzvan Theodorescu, *op. cit.*, p. 265—266; Const. C. Giurescu, *În legătură cu Mircea cel Bătrîn*, p. 429—431.

[24] În legătură cu această „Viață", să se vadă: Emil Lăzărescu, *Nicodim de la Tismana și rolul său în cultura veche românească*, p. 244—246.

[25] *D.R.H. B*, vol. I, p. 25—26 (nr. 9); 42, 44 (nr. 17).

www.dacoromanica.ro

să dea zeciuială din cîte cîștigă. Și știind aceasta apostolii, sfinții purtători de Dumnezeu părinți ne-au îndemnat spre ajutorarea și binefacerea sufletelor noastre și ne-au lăsat nouă moștenire, celor din urmă copii ai lor, ca unii prin rugăciune și prin veghere și post, alții prin milostenie și pocăință, să ne ferim de toate relele, ca cu toată credința și întărirea să fim gata să auzim acel glas: „Veniți la Mine toți cei ce vă trudiți și cei ce sînteți împovărați, și Eu vă voi odihni; luați asupra voastră jugul Meu și învățați-vă de la Mine că sînt blînd și smerit cu inima și veți găsi pacea sufletelor voastre, căci jugul Meu este bun și povara Mea este ușoară. Veniți binecuvîntații Părintelui Meu și moșteniți împărăția cea gătită vouă de la întemeierea lumii, căci am fost flămînd și Mi-ați dat să mănînc; am fost însetat și Mi-ați dat să beau; am fost străin și M-ați primit, gol și M-ați îmbrăcat, bolnav și M-ați căutat, în temniță am fost și ați venit la Mine". Și ceva mai jos, se adaugă: „Știind apoi că pentru cei ce iubesc pe Dumnezeu toate se îndreaptă în bine, căci înțelepciunea trupească este moarte, iar înțelepciunea sufletească este viață și pace. De acestea amintindu-și Domnia mea și de cuvîntul lui David prooroc și împărat, care spune: „Fericiți cei cărora li s-au iertat fărădelegile și cărora păcatele li s-au acoperit, fericit omul căruia Dumnezeu nu-i socotește păcatul". Și iarăși: „În același chip precum cerbul dorește izvoarele de apă, astfel dorește sufletul meu către Tine, Doamne" [26].

Un conținut ceva mai „laic" pare a avea următorul fragment, aflat în hrisovul din anul 1392, mai sus amintit: „Aceasta am dat acum în scurt mînăstirii făcută de mine, iar dacă binevoiește Dumnezeu cel întru Troiță slăvit încă să mă ție pe mine chiar și puțin în această viață, nu voi da numai atîta, din cele cîte mi-au fost date mie de Dumnezeu, ci întotdeauna voi da și voi dărui acestei mînăstiri, cît voi trăi, pentru mîntuirea sufletului și pentru primenirea și ocrotirea și sănătatea trupului meu" [27].

Asemenea compoziții literare înmiresmate de duh bisericesc relevă „nivelul cultural ridicat al unui logofăt al lui Mircea Voievod, mare boier în sfat", care nu este exclus să fie Filos-Filotei, autorul „Pripealelor", care a și scris hrisovul din 1392 și care, în acest caz și prin „aceste pagini... are drept să ocupe un loc de pionier în istoria literaturii române" vechi [28].

---

[26] *Ibidem*, p. 47—49 (nr. 20).
[27] *Ibidem*, p. 43, 44 (nr. 17).
[28] Aurelian Sacerdoțeanu, *op. cit.*, p. 105—106; V. și: Ștefan Bârsănescu, *op. cit.*, p. 70 ș.u.

www.dacoromanica.ro

*

În timpul domniei lui Mircea cel Mare s-a pus început, cred, și *Pomelnicului Mitropoliei Ungrovlahiei*. Și aceasta, bănuiesc, a avut loc pe la cumpăna dintre anii 1388 și 1389, cînd Antim mitropolitul de la Argeș a căzut la grea boală, intrînd chiar în marea shimă. Locțiitorul său, Atanasie de la Severin, cu acest prilej, va fi dispus ca în cuprinsul eparhiei să se facă rugăciuni pentru însănătoșirea lui, cerînd, totodată, ca, așa cum era firesc, dealtfel, pe lîngă acesta, la slujbe să fie pomenit și el, datorită calității administrativ-bisericești ce avea în acel moment. Așa s-a început, socotesc, pomelnicul Mitropoliei Ungrovlahiei, cu numele ierarhilor în viață, de atunci, Antim și Atanasie, și așa a rămas. Cum se vede, despre primii doi ierarhi ungrovlahi, Iachint și Hariton, care în 1388—1389 erau decedați de mult, nu s-a făcut nici o mențiune și nici după aceea, vreme de veacuri, se poate spune, nimeni nu i-a mai adăugat. Chiar și numai în această formă se poate afirma că Pomelnicul Mitropoliei Ungrovlahiei, — a cărui valoare pentru stabilirea cronologiei ierarhilor și voievozilor țării este îndeobște cunoscută —, este o „facere", — și ea într-un fel, *un act de cultură* —, ce aparține epocii de înflorire pe care, așa cum s-a arătat mai sus, Biserica munteană a cunoscut-o în vremea lui Mircea cel Mare [29].

*

În cadrul vieții culturale din timpul la care ne referim, merită a fi semnalat și faptul că acum în Țara Românească s-a aflat un *manuscris caligrafiat* pe pergament în secolul al XII-lea, care cuprindea o „*Evanghelie greacă*". Aceasta era „așezată după tipicul Bisericii Ortodoxe", adică începea cu Duminica Paștilor, — fiind deci un *Evangheliar* —, și avea și „notație muzicală". Ea a fost a lui *Antim Critopol*, mitropolitul Ungrovlahiei, contemporanul lui Mircea cel Mare, — despre care s-a vorbit mai sus —, așa cum reiese dintr-o însemnare făcută de însuși acest înalt prelat pe una din foile sale, unde s-a semnat așa: „*A smeritului și păcătosului Antim al Ungrovlahiei*". Azi acest Evangheliar se păstrează printre manuscrisele grecești ale Universității din *Bologna — Italia*, fără a se ști însă prin ce împrejurări și cînd a ajuns acolo [30].

---

[29] V. Preotul Niculae Șerbănescu, *Mitropoliții Ungrovlahiei*, p. 738, n. 78 și Același, *Mitropolia Severinului*, p. 1213—1214.

[30] Preotul Niculae M. Popescu, *Antim Critopol*, București, 1947, p. 4—7. V. și: P.Ș.N., *La partition de la Métropole de Hongrovalachie*, p. 316, n. 9, în care promite că în curînd va studia acest Evangheliar, care a aparținut mitropolitului Antim Critopol al Țării Românești.

www.dacoromanica.ro

Mai mult, în anul 1411, „în vremea voievozilor Mircea și Mihail", adică în timpul domniei în Țara Românească a lui Mircea cel Mare și a fiului său Mihail, care de prin anul 1408 fusese asociat la tron, s-a copiat un *manuscris* cu „*glose*" și „părți alese dintr-un *Comentariu*" la „Cuvîntările Sfîntului Grigorie Teologul", alcătuit „în grecește pe la 1070—1100 de către episcopul *Nichita al Heracleei*" și mai apoi, pe la mijlocul secolului al XIV-lea, „tradus în slavonă în părțile Vidinului și ale Cernei".

Din acest manuscris, copiat, se afirmă, de un *român* de pe versiunea slavonă a Comentariului, se păstrează acum numai cîteva file într-un codice aflat la Muzeul istoric din Moscova. În cuprinsul acestora se întîlnesc și „referiri precise și erudite la scriitorii antici creștini sau profani", ceea ce „contrastează izbitor cu scrierile obișnuite ale Evului Mediu". Prescrise, desigur, pe pămînt valah, „cele mai multe dintre aceste sholii teologice", și anume „cele mai însemnate dintre ele", cred unii, pot fi „rezultatul reflecțiilor monahilor români din mînăstirile întemeiate de vrednicul Nicodim și învățăceii săi". În acest caz, „ele pun într-o altă lumină istoria gîndirii teologice și filozofice românești, ale cărei izvoare trebuie așa dar așezate de acum înainte într-al XIV-lea veac" [31].

Acestor manuscrise li s-ar putea adăuga „un monument deosebit de interesant, un unicum în felul său..., găsit", înainte de primul război mondial, „de niște locuitori din satul Budănești, județul Mehedinți..., în timpul aratului, lîngă o movilă (poate un mormînt)" și apoi păstrat în Muzeul Liceului „Traian" din Drobeta-Turnu Severin; azi se pare însă „definitiv pierdut". Este vorba de un text slav, „gravat pe foi de plumb", care conține 184 „versete" și despre care se afirmă că a putut fi copiat „către finele secolului al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea", prin urmare în timpul voievodului nostru. Primele 155 de versete cuprind „invocațiuni divine" pentru alungarea duhurilor rele, în speță „un exorcism făcut către *Sfîntul Sisinie* pentru apărarea unui anume *Gheorghe Bratulea*", un „localnic", desigur, care se va fi socotit stăpînit de diavol și care, după unii, era român de neam: „*Gheorghe Bratul*". Restul versetelor, pînă la sfîrșit, conține: „*Rugăciunea de friguri a lui Iisus și a preasfîntului Sisinie*", în realitate tot o invocație, „cu caracter de descîntec", în care sînt

[31] Radu Constantinescu, *Glose teologice inedite din secolul a XV-lea*, în „B.O.R.", XCV, 1977, nr. 7—8, p. 807—808. V. și :Preot Ic. Vasile V. Muntean, *op. cit.*, p. 106 și n. 12—15.

www.dacoromanica.ro

înșirate „toate organele trupului omenesc de unde trebuie să iasă acel duh necurat producător de friguri".

Fără a discuta aci caracterul strict ortodox al acestor invocări, vom preciza că ele au pătruns și în folclor și că, în același timp, sînt în măsură să ateste și un astfel de aspect al vieții culturale din Țara Românească din vremea la care ne referim aci și apoi și de după aceea [32].

*

Dar cel mai însemnat „monument de cultură" din țara lui Vodă Mircea este *Tetraevanghelul*, prescris și împodobit cu miniaturi și alte ornamente de *„popa Nicodim"*, starețul Mînăstirii Tismana, în anul de la *„începutul lumii 6913 (= 1404—1405)"*. Este „primul manuscris cu dată certă, scris pe teritoriul României" și, totodată, și „cel mai vechi manuscris miniat din Țara Românească", precum și „unul din rarele izvoare care vorbesc de condițiile vieții literare și artistice de la începutul secolului al XV-lea" din această țară, cînd ea era cîrmuită de Mircea cel Mare. În același timp el este menit să ateste duhul de cultură ce se desfășura prin unele din mînăstirile noastre din acel timp.

Este scris pe pergament „alb-cenușiu, foarte fin" cu cerneală neagră, roșie și albastră. Pe cît se pare, așa cum se afirmă mai ales în ultimul timp, el a fost copiat la *Mînăstirea Vodița*, unde, precum însuși spune într-o însemnare de pe una din foile lui, *Sfîntul Nicodim*, ctitorul ei, „retras în contemplație mistică și cu preocupări pioase", își petrecea cel de al șaselea an al „izgonirii" sale; moment din viața lui pomenit și mai sus.

Textul manuscrisului este în limba slavă, se întinde pe 322 de file și ca podoabe are patru frontispicii, — cîte unul la începutul fiecăreia dintre cele patru evanghelii, — așezate în ordinea canonică —, pe care le cuprinde, apoi „patru inițiale în culori", cu „motive zoomorfe și vegetale" și mai multe „litere și titluri în aur" — ornamente pe care unii le atribuie tot Sfîntului Nicodim, „scriptorul" acestui minunat „monument de cultură".

---

[32] Lazăr I. Ciomu, *Un vechi monument epigrafic slav la Turnu-Severin. O rugăciune-descîntec slavo-sîrbă din sec. XIII—XIV*, în „R.I.R." vol. VIII, 1938, p. 210—234; Anton Balotă, *Bogomilеismul și cultura maselor populare din Bulgaria și Țările române*, în „Romanoslavica", X, 1964, p. 65 și n. 1; Răzvan Theodorescu, *op. cit.*, p. 248—251. Pentru o altă variantă, v. B. Petriceicu-Hașdeu, *Cuvente den bătrîni*, tom. II, *Cărțile poporane ale românilor în secolul XVI...*, ediție îngrijită și note de G. Mihăilă, București, 1984, p. 217—227.

www.dacoromanica.ro

Azi această „operă de concepție și de realizare locală" a stareţului de la Tismana se păstrează la Muzeul de Istorie a Republicii Socialiste România din București, sub numărul de inventar 17213.

În comparație cu alte asemenea lucrări ale vremii, realizate atît pe pămîntul românesc, cît și în afara lui, în Sudul Dunării mai ales, despre „opera" Sfîntului Nicodim, de către unii, se afirmă că: „Tetraevanghelul miniat din 1404—1405 se încadrează în arta balcanică, ca una dintre realizările ei de bună calitate, și este pentru începuturile scrisului o mărturie rară și importantă pentru Țările Românești, care precede cu peste 20 de ani seria manuscriselor miniate ale lui Gavriil Uric. El aparține unei epoci încheiate la începutul secolului al XV-lea și ne deschide calea spre aprofundarea raporturilor dintre țările de la Sudul și Nordul Dunării din perioada anterioară ocupării Peninsulei Balcanice de turcii otomani" [33].

Valoarea acestei lucrări a Sfîntului Nicodim crește și prin *ferecătura*, adică *legătura* ei. Aceasta constă din două scoarțe din lemn de „tisă", îmbrăcate în plăci de argint aurit, prinse la „cotor" printr-o împletitură din zale, tot de argint. Întreaga piesă este lucrată prin ciocănire în relief, — „au repoussé" —, și în plus „cizelată pe față", spre a se „diferenția" la nevoie „planurile deosebite ale fundalului" și, totodată, și spre a se „detașa", pe acesta, „figurile" înfățișate.

Decorația plăcii „porții" din față reprezintă în cîmpul central scena *Răstignirii Mîntuitorului Hristos*, „redată cu multă simplitate". În mijloc, se înalță crucea, cu brațe, care, lateral, depășesc „suprafața impusă de cadrul compoziției" și pe aceasta se află Iisus răstignit, avînd capul înconjurat de nimb cruciger și într-o parte și alta a lui, deasupra mîinilor pironite, pe brațul orizontal al crucii, în relief, se poate vedea „textul slavon cu litere masive": IC.XC. (= Is(us) H(risto)s). Deasupra capului Mîntuitorului, pe un alt braț mai scurt al crucii, — tot orizontal —, unde de obicei, într-o asemenea scenă, se află plăcuța cu literele: „I.N.R.I." (= Iisus Nazarineanul Regele

[33] Ion-Radu Mircea, *Cel mai vechi manuscris miniat din Țara Românească: Tetraevanghelul popii Nicodim (1404—1405)*, în „Romanoslavica", XIII, 1966, p. 220. În afară de această temeinică lucrare, în legătură cu Tetraevanghelul Sfîntului Nicodim, să se vadă și: G. Popescu-Vîlcea, *Le probléme de l'éntrelac et de l'ornament des vieux manuscrits roumains*, București, 1941; E. Lăzărescu și I. R. Mircea, *Manuscrisele*, în *Studii asupra tezaurului restituit de U.R.S.S.*, București, 1958, p. 230—231 și fig. 11—14; + Tit Simedrea, *Glosă pe marginea unei însemnări*, în „M.O.", XIII, 1961, nr. 1—4, p. 15—24; Răzvan Theodorescu, *op. cit.*, p. 328; Conf. univ. dr. Elena Linţa, ș.a.: *Catalogul manuscriselor slavo-române din București*, București, 1981, p. 85—89; Dr. Corina Popa, *Arta creștină în România*, vol. 3, *Secolul al XIV-lea...*, București, 1983, p. 108—109. Pentru altă bibliografie privitoare la acest prețios manuscris, v.: Ion-Radu Mircea, *op. cit.*, p. 203—204 (în note) și Conf. univ. dr. Elena Linţa, *op. cit.*, p. 85—86.

www.dacoromanica.ro

Iudeilor), stă scris în limba slavă: « ЦРЪ СЛВ (=Ц(А)РЪ СЛ(А)—В(ЫІ)» — „Împăratul Măririi (Slavei)".

Trupul lui Iisus, înfățișat într-o „mișcare de unduire" este redat „cu multă forță, prin reliefarea formelor pieptului", prin „expresia tulburătoare a capului..., căzut pe umăr, sfîrșit de suferință" și prin „vigoarea" cu care este prezentat trupul gol, ale cărui picioare sînt și ele pironite de un al treilea braț orizontal, iarăși mai scurt, aflat în partea inferioară a crucii. Sub pămînt, la piciorul acesteia, este mormîntul cu „țeasta" lui Adam.

De o parte și de alta a crucii, — în dreapta Mîntuitorului —, deși aci „legenda" pare neclară, potrivit erminiilor ortodoxe, trebuie să se afle Maica Domnului, — și așa cred că este și aici —, iar în stînga, Sfîntul apostol și evanghelist Ioan. Siluetele lor și faldurile îmbrăcămintelor, „puternic trasate", sînt cu grijă armonizate mișcărilor de unduire ale trupului Mîntuitorului. În sfîrșit, deasupra brațului mare al crucii, de o parte și de alta a inscripției, în colțurile spațiului rezervat scenei, se află cîte un înger în zbor, privind în jos, spre Hristos cel răstignit.

Scena centrală a Răstignirii Domnului este încadrată de un chenar format din 16 iconițe dreptunghiulare, mărginite de rame, avînd în partea superioară arcade trilobate.

În acestea sînt înfățișați, arhangheli, serafimi, apostoli și evangheliști. Aceștia din urmă — apostolii și evangheliștii —, reprezentați stînd în jeț și cu cîte o carte în mînă, după legendele înscrise deasupra fiecărei arcade trilobate, sînt următorii: latura din stînga, cum privești imaginea, de sus în jos: Sfîntul Pavel, Sfîntul Petru, Sfîntul Luca, Sfîntul Bartolomeu, Sfîntul Iacob (poate cel Mare, fratele Sfîntului Ioan Evanghelistul); în dreapta, iarăși de sus în jos: Sfîntul Iovan (= Ioan), Sfîntul Iacob? (poate „cel Mic", ruda Domnului), Sfîntul Matei, Sfîntul Marcu și Sfîntul Toma. Pe latura de sus a chenarului, la mijloc, un serafim și în părți cîte un arhanghel, iar pe cea de jos: la mijloc un arhanghel; în stînga, cum privești imaginea, Sfîntul T(ad)e(u), alias Sfîntul apostol Iuda Tadeul, fratele Sfîntului apostol Iacob cel *Mic*[34], *iar în dreapta*, Sfîntul Filip.

[34] Această presupunere poate fi susținută prin faptul că într-unul din medalioanele cu sfinți din broderia epitrahilului de la Tismana, despre care se va vorbi mai jos — cel cu numărul 37 —, este înfățișat Sfîntul apostol Tadeu, — ὁ ἅγ(ιος) θα/δαῖος = *Sfîntul Thadeos* — tot fără numele *Iuda* ca pe ferecătură, deci (V.: Ion Barnea, Octavian Iliescu și Corina Nicolescu, *Cultura bizantină în România*, București, 1971. p. 123; P.Ș.N., *Cuviosul Nicodim cel Sfințit și odăjdiile mitropolitului Antim Critopol de la Tismana*, în „M.O.", XI, 1959, nr. 7—8, p. 426, lista medalioanelor, rîndul 10, numele din stînga).

www.dacoromanica.ro

Placa „porții" din spate înfățișează, în cîmp, scena *Învierii Domnului*, sub forma *Coborîrii la iad*. În centrul imaginii se află Iisus, „de proporții mult mai mari decît celelalte personagii" din compoziție. Prezentat și aici într-o dulce mișcare de unduire, este înveșmîntat cu haine lungi, cu falduri puternice, în jurul capului are nimb cruciger, iar în mîna stîngă ține o cruce masivă, cu trei brațe orizontale de mărimi diferite, a cărei înălțime depășește cu mult cadrul imaginii. La picioarele Mîntuitorului, „o bandă în unghi cu vîrful în jos, transformă în postament cele două porți frînte ale iadului, redate de obicei încrucișate"; vîrful unghiului depășește și el cadrul rezervat scenei Învierii. Cu picioarele, Iisus calcă peste moarte, — unii îi zic „Ucidă-l Toaca" —, reprezentată sub forma unui trup omenesc, întins mai mult pe o parte și fără îmbrăcăminte, deci gol. Sub ea, se pare, meșterul a încercat sau a voit să facă niște chei: „cheile iadului".

Cu mîna dreaptă Mîntuitorul prinde mîna lui Adam, trăgîndu-l spre Sine. În șir cu Adam, în partea stîngă a scenei, cum o privești, se află Eva, înfățișată cu mîinile întinse către Iisus, în stare de implorare adîncă. Pe un alt plan, în spatele celor doi protopărinți, „pierzîndu-se în perspectivă, șirul urmașilor (lor) sugerat numai prin trei chipuri" umane; toți îmbrăcați cu veșminte punctate de falduri puternice.

De cealaltă parte a scenei Învierii Domnului, în dreapta ei, iarăși cum o privești, se află chipurile a două personagii încoronate, cu nimburi în jurul capetelor, unul cu barbă, celălalt adolescent, purtînd haine lungi bogate, bine întinse pe corp și cu broderie pe poale. Cel mai tînăr are mîinile întinse către Mîntuitorul, iar cel mai vîrstnic pare a-I oferi ceva. S-a socotit că ei ar fi voievodul Vladislav-Vlaicu al Țării Românești și soția sa Ana[35], ceea ce însă n-ar avea rost, căci fercătura este în mod sigur făcută la mulți ani după domnia lui Vlaicu Vodă. Și apoi cele două persoane au nimburi ca sfinții, ceea ce iarăși n-ar fi fost cazul cu aci-amintitul cuplu voievodal. Identificarea acestora cu personajele biblice David și Solomon, pare a fi mai îndreptățită, aceștia, — așa cum în general se admite —, apărînd, — alături de scena Buneivestiri —, și în panoul superior

[35] V.: N. Iorga și G. Balș, *Histoire de l'art roumain ancien*, Paris, 1922, p. 34. Dacă, într-adevăr, ar fi Vlaicu Vodă și soția sa, Doamna Ana, atunci ar putea fi un argument că manuscrisul a fost lucrat la Vodița, unde acest voievod a fost ctitor.

www.dacoromanica.ro

al sculpturii de pe vestitele uși din anul 1453 ale Paraclisului Bunavestire de la Snagov [36].

Fondul scenei, avînd în colțul de sus din stînga, cum o privești, iarăși un „text slavon cu litere masive": „ + IC. HC. = + I(su)S H(risto)S", este „completat cu un peisaj convențional de stînci, arbori și palmete, obișnuit icoanelor sau miniaturilor".

Deasupra scenei Învierii, pe două rînduri, se află scris, tot în aceeași tehnică, — „ciocănit în relief" (au repoussé) —, textul slav al celui dintîi dintre stihurile ce se cîntă dimpreună cu troparul „Hristos a înviat" și cu stihirile Paștilor la începutul slujbelor și la stihoavnele vecerniilor și laudele utreniilor din Duminica Paștilor și Săptămîna Luminată, care, în tălmăcire românească glăsuiește așa: „*Să învieze Dumnezeu și să se risipească vrăjmașii Lui și să fugă de la fața Lui cei ce-L urăsc*".

Pe margine, scena Învierii este înconjurată de o friză „compusă din două vrejuri cu noduri și semipalmete înfășurate în spirală, formînd cercuri turtite ... înlănțuite și întrerupte la colțurile frizei și la mijlocul fiecărei laturi de bulbi puternic reliefați".

Așa se înfățișează ferecătura de argint aurit a Tetraevanghelului Sfîntului Nicodim de la Tismana din anul 1405. Întrucît în executarea ei se observă unele stîngăcii și chiar oarecare lipsă de cunoștințe tehnice, de către unii se socotește că ea este „o operă a lui Nicodim însuși". Cu toate acestea însă, „din punct de vedere al compoziției și interpretării scenelor, ea ne apare o lucrare plină de sensibilitate, cu tot primitivismul ei, cu toată lipsa de precizie a desenului. Calitatea dramatică a scenelor reprezentate este de tipul celei din Epitaful de la Cozia, — despre care se va vorbi îndată —, care, deși mult superior din punct de vedere compozițional, este interpretat în același spirit. Arhaismul, impresionant totuși, sinceritatea, felul de a trata tipurile iconografice, indică un artist cunoscător al tradiției din care s-a inspirat" [37].

---

[36] Niculae I. Șerbănescu, *Istoria Mînăstirii Snagov*, p. 30, n.2.

[37] Teodora Voinescu, *Argintăria în colecția de artă medievală din tezaur*, în *Studii asupra tezaurului restituit de U.R.S.S.*, p. 60, 68. Între altele, în legătură cu ferecătura Tetraevanghelului, să se vadă și: Spiru Cegăneanu, *Catalogul Muzeului Național de Antichități din București. Secțiunea Eclesiastică. Obiecte bisericești*, București, 1911, p. 44—46; P.Ș.N. *Străvechile odoare înapoiate de U.R.S.S.*, în „Mitropolia Banatului", VII, 1957, nr. 10—12, p. 197; Dinu C. Giurescu, *Opere de argintărie din Țara Românească în secolele XIV—XVI în Colecția Muzeului de Artă al R.S.R.*, București, 1962, pass.; Ion-Radu Mircea, *op. cit.*, p. 215—218; Corina Nicolescu, *Argintăria laică și religioasă în țările române (sec. XIV—XIX)*, București, 1968, p. 265—268; Ion Barnea, Octavian Iliescu, Corina Nicolescu, *op. cit.*, foto 72—73; Dr. Corina Popa, *op. cit.*, p. 110.

www.dacoromanica.ro

Menținîndu-ne încă la prezentarea operelor de argintărie din Țara Românească din epoca la care ne referim, cunoscute acum, vom semnala mai întîi *cădelnița* de argint de la *Mînăstirea Tismana*, datată la „sfîrșitul secolului al XIV-lea sau în primii ani ai celui următor", prin urmare în timpul lui Mircea cel Mare. Ea este lucrată în formă de biserică de plan în cruce greacă, sprijinită pe un picior rotund. Partea superioară are, pe centru, o turlă mai înaltă, iar în cele patru colțuri cîte o turlă mai mică și mai joasă, deci patru. Turla centrală are opt fețe, „străbătute de ferestre cu chenare gotice" și este învelită cu „acoperiș în felii, ce se sprijină direct pe spinarea arcurilor ce formează laturile octogonului". Cele patru turnulețe de pe colțuri, „prin formă și prin decorul ferestrelor, amintesc turnurile castelelor medievale".

În afară de acestea, partea superioară a căldeniței este împodobită și cu „cîte un pilon gotic fixat în axul celor patru laturi" dintre turlele mici. Cele patru fațade ale acestei interesante piese de argintărie sînt împărțite în cîte două registre. „Ornamentații construite din arcuri frînte ce încadrează elegant rosace și ferestre geminate, — așa cum apar în registrul superior —, cît și arcaturi gotice adăpostind siluete de călugări, ca și pe monumentele medievale din apus, cum se văd în cel inferior, îmbracă întregul monument într-o decorație gotică tîrzie" [38].

Așa cum reiese din cele aci înfățișate, decorația acestei piese de argintărie reprezintă o „simbioză între elemente de decor gotice și structura fundamentală de influență bizantină", ceea ce poate proba că ea n-a putut fi comandată decît „de un cunoscător al artei bizantino-balcanice, poate chiar de călugărul Nicodim, starețul Mînăstirii Tismana" [39]. S-ar putea ca ea să fie realizată într-un atelier din Transilvania, să reproducă modelul vechii biserici a Mînăstirii Tismana, și ca, potrivit tradiției, să fie un dar al regelui Sigismund al Ungariei, care, așa cum s-a arătat, aprecia în chip deosebit pe sfîntul Nicodim.

Dacă astfel de presupuneri trebuie încă să-și mai aștepte o eventuală confirmare, în schimb „monumentalitatea formei și perfecțiunea execuției, remarcabilă pentru acea vreme", fac din cădelnița de la

[38] Teodora Voinescu, *op. cit.*, p. 58, n. 1.
[39] Dr. Corina Popa, *op. cit.*, p. 110; V. și Teodora Voinescu, *op. cit.*, p. 60.

www.dacoromanica.ro

Tismana „un model tipic de cunoaștere a nivelului artistic de la sfîrșitul veacului al XIV-lea" din Țara Românească [40].

Trecînd de la Tismana la Cozia, vom menționa că acest din urmă sfînt lăcaș fusese înzestrat de ctitorul său, Mircea Voievod, cu o „*horă*", adică *policandru* sculptat, care, chiar după trecere de mai bine de un veac, stîrnea admirația celor ce-l vedeau. Căci la 1492, Radu Vodă cel Mare, ca asociat la domnie, voind să comande la Sibiu un „policandru", ruga pe sibieni să-i găsească „un meșter bun" ca să-i „facă un policandru de biserică să fie cu sfeșnice, să stea lumînările". Totodată își exprima dorința ca acesta (meșterul) să „vie împreună cu sluga noastră la noi, să ne tocmim cu dînsul" și ca apoi „de aici (el) să meargă la Mînăstirea Cozia să vadă policandrul de acolo, ca să-mi facă unul ca acela" [41]. Acest lucru poate fi un indiciu că policandrul cozian dania voievodului nostru, era o piesă de deosebită valoare artistică [42].

Aceste opere de argintărie, datînd de pe la sfîrșitul secolului al XIV-lea și primii ani ai celui următor, — prin urmare din zilele lui Mircea cel Mare —, cunoscute, prin „ornamentația și tehnica" lor rămîn și acum „piese de hotar pentru cunoașterea începuturilor artei feudale din Țara Românească" [43].

*

Și în timpul domniei lui Mircea cel Mare, în strînsă legătură cu cultura a stat și *arta*, sub toate aspectele ei. În acea vreme chiar „manifestările artistice de nivel popular au fost cu totul remarcabile, ele fiind probate de numeroase descoperiri arheologice", cum, de pildă, au fost și cele ce au fost scoase la lumină prin săpăturile arheologice de la Coconi-Giurgiu [44].

Întrucît despre arhitectura și zugrăveala epocii se vorbește în o altă parte a acestei lucrări, aci, în afară de cele ce în legătură cu

---

[40] Teodora Voinescu, *op. cit.*, p. 60. Pentru această piesă de argintărie, V. și: Spiru Cegăneanu, *op. cit.*, p. 11—12; Același. *Din odoarele bisericești ale Muzeului național*, în „B.C.M.I.", III, 1910, fasc. 9, p. 1—4; Virgil Vătășianu, *Istoria Artei feudale în Țările Române*, I, p. 456—457; Corina Nicolescu, *Argintăria...*, p. 216.

[41] Petre P. Panaitescu, *Documente slavo-române din Sibiu (1470—1653)*; București, 1938, p. 11 (nr. III); Cf. și I. Bogdan, *Relațiile Țării Românești cu Brașovul* p. 339—340 (nr. CCXC), unde se află o scrisoare a lui Vlad Călugărul din ianuarie 1492, care, la fel, comanda la Sibiu un policandru, ce urma a fi lucrat tot după modelul celui de la *Cozia*.

[42] V. și: P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 176.

[43] Teodora Voinescu, *op. cit.*, p. 68.

[44] Nicolae Constantinescu, *Coconi...*, pass.

www.dacoromanica.ro

arta s-au înfățișat și mai sus, se va face referire numai la două aspecte ale acesteia: *broderia* și *sculptura în lemn*.

Pe de o parte este vorba de *nabedernița* și *epitrahilul* mitropolitului Antim Critopol, aflate cîndva în zestrea *Mînăstirii Tismana*, și de *epitaful* și „*mantaua*" lui Mircea Vodă de la *Mînăstirea Cozia*, iar pe de alta, de *ușa de lemn* a bisericii *Mînăstirii Cotmeana*, toate aflate în ființă în vremea despre care ne este aci cuvîntul. Primele două sînt „cele mai vechi" ornate ierarhice „din cîte s-au păstrat în țara noastră", și, dimpreună cu epitaful cozian, sînt socotite „mostre de o deosebită frumusețe ale artei bizantine pe pămîntul românesc".

Nabedernița mitropolitului *Antim* este o broderie de formă romboidală cu laturile de cîte 32,5 cm și este lucrată pe mătase de culoare albastră, cu fire de mătase și de aur. Pe cîmpul ei, așa cum arată și cuvintele grecești ce o însoțesc, este reprezentată: „*Sfînta Înviere a lui Hristos*", sub forma „*Coborîrii la iad*". În centru, Mîntuitorul în picioare îmbrăcat cu haină lungă cu falduri, pășește hotărît și ține o cruce mare cu ambele mîini, ca pe un steag al biruinței. Are corpul îndreptat spre dreapta, capul ușor întors spre stînga, nimb cruciger, în jurul lui, și barbă. Calcă peste porțile încrucișate ale iadului. De o parte și de alta a Sa, morți, înviind, se ridică din morminte. În dreapta lui Iisus, Adam, îngenunchiat, își întinde mîinile către Acesta și are în spate alte trei persoane în picioare, pe care unii le cred trei prooroci. De cealaltă parte, în stînga Mîntuitorului, Eva învie, avînd în preajmă-i pe Solomon, — zic unii, căci alții îl cred Abel —, ieșind din mormînt și purtînd coroană pe cap; pe David și Sfîntul Ioan Botezătorul, aceștia doi din urmă în picioare. Pe ceea ce a mai rămas din cîmpul broderiei, se află lucrate cu fire de aur și mătase podoabe în formă de vreji cu flori stilizate.

Marginea acestui prețios veșmînt liturgic este formată din volute duble tangente, care prind semipalmete și în care spațiile libere dintre vreji și palmete sînt decorate cu buline din fire de argint. În cele patru colțuri ale acestei borduri sînt patru cercuri brodate, în cadrul cărora, iarăși prin frumoase broderii, s-a lucrat o inscripție, care dezvăluie pe adevăratul proprietar al nabederniței. În cercul de sus se află literele grecești: ΜΤΠΛ, care pot fi întregite așa: Μ(η) — Τ(ρο)Π(ο)Λ(ιτον), în cel din stînga, cum privești broderia, literele: ΑΝΘИ, care, completate, arată așa: ΑΝΘИ(μον); în cel de jos literele: ΥΓΓΡΟ, pentru: ΟΥΓΓΡΟ și în cel din dreapta literele:

www.dacoromanica.ro

BΛΑΧΑS; complet: BΛΑΧ(ι)AS, adică: „Μητροπολίτου Ανθήμου Οὐγγροβλαχίας = *A mitropolitului Antim al Ungrovlahiei*“ [45].

Deosebit de toate acestea, în exterior, la cele patru unghiuri, nabederniţa are cîte un ciucure din fire de argint şi de aur şi franjuri de mătase cafenie; cel de sus are şi un inel pentru şnurul ori panglica de agăţat în timpul folosirii. Mătasea albastră, pe care este lucrată toată această broderic, este aplicată pe o pînză groasă de in de culoare albastru deschis şi apoi amîndouă prinse de o foaie de mucava, pentru întărire.

Nu se ştie precis unde a fost lucrată această nabederniţă: unii cred în ţară, alţii într-un atelier grecesc din afară. Informaţiile ce avem însă nu sînt încă în măsură să ateste cu precizie pe una sau pe cealaltă din ipoteze, rămînînd ca problema să se dezlege prin noi descoperiri de ştiri mai clare.

Cum reiese din inscripţia brodată pe nabederniţă, ea a aparţinut mitropolitului *Antim Critopol* al Ungrovlahiei (1381 — c. 1401), contemporanul lui Mircea cel Mare, care, mai înainte, între anii 1370 şi 1381, precum s-a arătat, păstorise la Severin.

În zestrea Tismanei ea a putut ajunge nu numaidecît în timpul bolii proprietarului, adică pe la mijlocul lunii februarie 1389, căci nici nu se ştie precis dacă acesta a bolit în ţară, deoarece după însănătoşire prea repede se întîlneşte la Constantinopol, luînd parte la şedinţele sinodului patriarhal, care trebuise să-l şi reintegreze în scaun, ci s-ar putea presupune că, dacă într-adevăr vlădica Antim a hărăzit personal nabederniţa Tismanei, atunci a făcut aceasta cu alt prilej. Nu ar fi exclus însă ca nabederniţa să fi intrat în zestrea Mînăstirii Tismana ceva mai tîrziu, chiar după sfîrşitul domniei lui Vodă Mircea, cînd Severinul, ieşind de sub administraţia românească, mitropolia ortodoxă de acolo s-a retras mai în interiorul Olteniei, poposind, se admite, şi la această mînăstire din munţii Gorjului. Avînd în zestrea sa şi ceva din veşmintele arhiereşti ale primului ei arhipăstor, Antim, la strămutarea şi de aici de la Tismana s-a lăsat în ctitoria Sfîntului Nicodim numai o nabederniţă şi un epitrahil, — nu şi alte ornate arhiereşti, deşi, desigur, vor fi fost —, căci numai pe acestea le puteau folosi la slujbe şi stareţii tismăneni după vremi, căci, cum s-a arătat, de la Sfîntul Nicodim încoace aveau rang de arhimandrit şi drept de a purta nabederniţă la sfintele slujbe.

[45] Ion-Radu Mircea, *Cîteva observaţii asupra unor broderii româneşti de la Mînăstirile Dionisiu-Athos şi Tismana-Gorj*, în „M.O.“, XI, 1959, nr. 7—8, p. 434—435.

www.dacoromanica.ro

Și în acest fel, deci, ar fi putut intra în zestrea Tismanei nabederniţa și epitrahilul mitropolitului Antim al Ungrovlahiei [46].

Epitrahilul de la Tismana s-a aflat și el cîndva în tezaurul acestui sfînt lăcaș. Este o broderie cu fire de argint și aur, fixate cu mătăsuri colorate pe fond de mătase albastră, avînd ca suport pînză de in. Constă din două fîșii, care se încheie cu nasturi, — asemenea modele de croială pentru epitrahile se mai întîlnesc și astăzi pe la unele biserici —; jos are franjuri.

Fața epitrahilului este decorată cu broderii pe toată întinderea. În partea inferioară sînt podoabe formate din vreji, care se împletesc, alcătuind cercuri în care sînt înscrise cruci cu brațe egale și mici semipalmete. În spațiul rămas liber dintre acestea sînt brodate flori crucifere și romburi cu cîrlige. Motive, alcătuite din împletituri ca în manuscrise sau în podoabele unora dintre cărțile vechi, îmbinate cu vreji care prind frunze în formă de lance și apoi, în o altă friză, cîte o rozetă pe fiecare fîșie, formată din cîte opt cercuri neregulate, constînd din cîte trei șuvițe prinse între ele și avînd în interior frunze trilobate și alte podoabe, încheie această parte din frumoasa decorație a epitrahilului.

Deasupra acestora, pînă în regiunea gîtului, fața prețioasei piese de artă este împodobită cu 80 de medalioane perechi, încadrate în cercuri, formate din cîte două rînduri de festoane, care se prind unele de altele prin cîte trei împletituri. În fiecare dintre aceste medalioane, în bust, este înfățișat cîte un sfînt, avîndu-și brodat pe fondul albastru al mătăsii, în limba greacă, mai ales, numele. Între medalioane, pe margine, este cîte o mică palmetă, iar la mijloc, în rombul creat de cele patru medalioane vecine, se află cîte un serafim cu aripile strînse.

În partea de sus a epitrahilului, la ceafă, cele două fîșii sînt înnădite. Pe capătul de aci al fiecăreia dintre fîșii este brodat cîte un cerc mare, în care este înscrisă o cruce formată din cîte cinci cercuri mai mici. În fiecare dintre acestea sînt „inscripții monogramatice grecești de inspirație isihastă". În cel din stînga se află literele: φ/πχς/φ, — prima și ultima dintre acestea sînt așezate simetric deasupra și sub grupul celorlalte trei. A fost dezlegată așa: „Φ(ως) Χ(ριστοῦ)

[46] Pentru nabedeniță, să se vadă: P.Ș.N., *Cuviosul Nicodim cel Sfințit...*, p. 419—425; Același, *Străvechile odoare înapoiate de U.R.S.S.*, p. 94—95; Ion-Radu Mircea, *op. cit.*, p. 434—453; Maria Ana Musicescu, *Broderia medievală românească*, București, 1969, p. 28; fig. 4; Corina Nicolescu, *Moștenirea Artei bizantine în România*, București, 1971, p. 77 și fig. 64; Dr. Corina Popa, *op. cit.*, p. 114—115.

www.dacoromanica.ro

Φ(αίνει) Π(α) C(ῖν) = *Lumina lui Hristos luminează tuturor*". În cel din dreapta sînt literele: «Φ|Zωи| C», — așezate în același fel și citite: «ΦῶC Zωи = *Lumină, Viață*». Această repetată apariție de aci a cuvîntului Φῶς = *Lumină*, probează, după unii, duhul isihast al inscripțiilor medalioanelor, ceea ce ar putea fi un indiciu că acest curent mistic oriental pătrunsese în acea vreme și în unele dintre lăcașele de cuviosie din Țara Românească, ori cel puțin și numai că posesorul epitrahilului era prins în mrejile acestui curent.

Cu toate că tradiția Mînăstirii Tismana, socotind că această piesă este un *orar*, o atribuie ierodiaconului Antonie, ucenicul Sfîntului Nicodim, cu care acesta ar fi trecut prin foc în fața regelui Sigismund al Ungariei, totuși se pare că mai multă dreptate au cei ce pun acest epitrahil pe seama mitropolitului Antim Critopol, care, prin poziția ce avea și-ar fi îngăduit și ar fi și putut să posede un atît de valoros și desigur că și foarte costisitor veșmînt liturgic. În acest caz, el a putut ajunge în zestrea Mînăstirii Tismana în aceleași împrejurări în care a ajuns și nabedernița sa, înfățișată mai sus [47].

★

Epitaful de la Cozia este una dintre cele mai de seamă broderii liturgice din Țara Românească, — aparținînd secolului al XIV-lea —, din foarte puținele cîte au ajuns pînă în zilele noastre. Potrivit arătării ce se face la sfîrșitul textului slavon de pe margine, el datează din anul 1396 și a fost descoperit de Alexandru Odobescu, cu prilejul unei călătorii de studii, întreprinsă în anul 1860 și la Mînăstirea Cozia.

Potrivit pravilei, icoana de pe epitaf înfățișează scena dramatică a *Coborîrii de pe cruce a Mîntuitorului Hristos*, premergătoare *punerii Lui în Mormînt* și, ca obiect liturgic de procesiune, el se folosește numai la slujba din seara Vinerii celei Mari din Săptămîna Patimilor, în care, în mod special, se face amintire despre aceasta.

Întreaga broderie, avînd dimensiunile de 144×177 cm este lucrată cu mătăsuri colorate și fir de aur și argint, pe fond de mătase albastră, căptușită cu pînză de in. „Relieful" literelor din inscripții, al motivelor decorative și al veșmintelor este obținut „printr-o umplutură din fir de bumbac răsucit". Părul, corpul, fețele și mîinile personajelor sînt

[47] Emil Turdeanu, *La broderie religieuse en Roumanie. Les étoles des XV-e et XVI-e siècles*, București, 1941, p. 13—14; P.Ș.N. *op. cit.*, p. 425—428; (pe pag. 426 se află lista sfinților din medalioane, în limba greacă); Maria-Ana Musicescu, *op. cit.*, p. 28 și fig. 2—3; Ion Barnea, Octavian Iliescu, Corina Nicolescu, *op. cit.*, p. 123—124 (cu lista medalioanelor cu sfinți); Dr. Corina Popa, *op. cit.*, p. 116—117; Răzvan Theodorescu, *op. cit.*, p. 238—240.

www.dacoromanica.ro

brodate cu mătase de culoarea fildeșului, „direct pe fondul de mătase albastră".

Pe o „piatră de ungere..., brodată toată pe deasupra cu fire de aur", — aflată în partea inferioară a scenei —, stă întins, cu fața în sus, trupul neînsuflețit al Mîntuitorului Hristos, înfășurat peste coapse cu un giulgiu din fire de aur, avînd falduri conturate cu fire de mătase verde. Nimbul cruciger îi înconjoară capul, iar părul, lucrat cu mătase fildeșie, îi cade pînă peste umeri, în plete. Fața, avînd barbă și mustăți de culoarea părului, deși îi este trasă, — desigur din pricina chinurilor răstignirii —, trădează totuși „seninătatea celui ce-și socotește datoria îndeplinită". În partea de jos a pietrei, mărginită de o linie făcută din mătase roșie, se află o friză îngustă, decorată cu vrejuri și flori, care, de bună seamă închipuie pămîntul.

La căpătîiul Mîntuitorului, ușor aplecată, este Maica Sa, care, cu duioșie și cu durere, totodată, își sprijină capul pe pieptul Său și-I cuprinde trupul cu mîna stîngă, ținîndu-L pe El de mîna dreaptă. Mai înspre picioarele lui Hristos, pe aceeași parte a pietrei de ungere, în atitudine de adorare, se află Sfîntul Apostol Ioan Teologul și Evanghelistul, care, îndurerat, se apleacă și se apropie, ca și el să dea Învățătorului său cea de pe urmă sărutare. Semnalăm că epitaful de față este cel mai vechi din cîte se cunosc, în compoziția căruia sînt prezenți Sfînta Fecioară Maria, — Maica Domnului —, și Sfîntul Evanghelist Ioan, „marcînd funcția și semnificația acestei broderii legate... de ceremonia din Vinerea Mare".

Îmbrăcămintea acestora este de aur. Faldurile veșmintelor lor sînt conturate cu roșu închis, ca și buzele lor dealtfel. Un fir subțire de mătase verde mărginește trăsăturile mîinii stîngi a Sfintei Fecioare și șuvițele părului ei argintiu. Părul Sfîntului Apostol Ioan este castaniu, „dar pe frunte se întinde un smoc galben-auriu".

În partea de sus, pe planul al doilea al scenei, sînt patru îngeri, care nimbați și înveșmîntați în stihare cu loros, „bătut cu pietre scumpe", se pleacă ușor către trupul Mîntuitorului. Aripile lor de aur și loros-ul imperial, roșu și verde, care le decorează îmbrăcămintea, le dau măreție. Părul galben-auriu le este prins cu cîte o panglică. Cei doi din margini poartă în mînă flambelle aprinse, iar cei doi din mijloc, ripide în formă de serafimi, pe care le țin aplecate înspre corpul neînsuflețit al lui Iisus.

În partea de jos a scenei, într-un loc rămas liber între chenarul acesteia și friza care închipuie pămîntul se desfășoară „un frumos ornament floral compus din vrejuri și flori roșii de crin".

www.dacoromanica.ro

În cîmpul scenei, unde nevoia a cerut și spațiul a îngăduit, s-au brodat, în grecește, dar cu tipe chirilice din fire de aur, inscripții care, în tălmăcire românească, sună așa: „*Plîngerea la Mormînt*“, „*Sfînt, Sfînt, Sfînt este Iisus Hristos*“, „*Maica lui Dumnezeu*“ și „*Sfîntul Ioan Teologul*“.

Deosebit de aceste inscripții din cîmpul scenei, de jur-împrejurul epitafului, în chenar, se află încă o inscripție mai lungă, în limba slavă, cu slove brodate cu fir de aur. Cuprinsul său reprezintă *heruvicul* ce se cîntă în Sfînta și Marea Sîmbătă la Liturghia Sfîntului Vasile cel Mare, care, după tipic, se săvîrșește în această zi, prin urmare o cîntare în foarte strînsă legătură cu scena înfățișată pe epitaf. Ea începe la extremitatea stîngă, — cum privești broderia din față —, a laturii de jos a chenarului, continuă pe latura din dreapta, pe cea de sus, și se încheie pe cea din stînga, cu data executării acestei prețioase piese artistice. Iată cuprinsul său în grai românesc:

„+ *Să tacă tot trupul omenesc și să stea cu frică și cu cutremur, că iată Împăratul împăraților și Domnul domnilor, Hristos Dumnezeul nostru vine să se jertfească și să se dea spre mîncare credincioșilor, mergînd înaintea lui cetele îngerești dimpreună cu toată începătoria și stăpînirea, heruvimii cei cu ochi mulți și serafimii cei cu cîte șase aripi care își acoperă fețele lor și strigă cîntarea: Sfînt, Sfînt, Sfînt. În anul 6904 (= 1395—1396)*“.

Așa se înfățișează iconografia și decorația acestei reprezentative, valoroase și vechi opere de broderie religioasă din Țara Românească, datînd, precum se vede, din ultimii ani ai secolului al XIV-lea, cînd aici domnea Mircea cel Mare, care, mai mult ca sigur, a hărăzit-o ctitoriei sale de la Cozia. Aici a rămas timp de secole. Faptul că în starea de azi, părțile ei cele mai roase sînt mîinile și picioarele Mîntuitorului este o probă că el, cînd nevoia a cerut, s-a și folosit. Cu acest prilej, credincioșii, cum se știe și se obișnuiește, din respect și smerenie, au însoțit calda lor rugă către El, cu sărutarea acestor părți ale sfîntului Său trup. De aceea aceste părți, desigur, au ajuns pînă la noi mai ponosite ca restul broderiei.

Dacă asupra caracterului său bizantin părerile sînt aproape unanime, asupra locului unde el a fost lucrat însă, deocamdată lipsește un consens și problema rămîne în continuare deschisă. „Echilibrul compoziției, siguranța desenului, sobrietatea și simplitatea plină de eleganță a atitudinii personajelor, expresia de durere și interiorizată a figurilor, la care se adaugă armonia coloritului, sînt calitățile esențiale ale acestei broderii“. Toate aceste aspecte „o situează în ultima

www.dacoromanica.ro

epocă de înflorire a artei bizantine și îi dau valoarea unei opere unice în arta țărilor române". Prin aceasta „epitaful de jale" de la Cozia reprezintă, „pe lîngă o nepreţuită operă de artă", și o „mărturie vie a strălucirii și fastului vieții de curte și mînăstirești în epoca lui Mircea cel Mare, manifestată, dealtfel, și în arhitectură și în pictură"[48].

*

„Mantaua lui Mircea cel Mare". Pe la jumătatea secolului trecut se știa că la Mînăstirea Cozia se poate vedea un veșmînt pe care „l-a purtat însuși Mircea Vodă" și că acesta ar fi o *manta*. În legătură cu ea, scriitorul *Al. Pelimon* (m. 1881), care și el știa de mai înainte acest lucru, cu prilejul unei vizite la mînăstire, însemna și următoarele: „Către plecare, am rugat pe părinți să aibă bunătatea a-mi arăta marele și sacrul odor, *manta* (sic) *lui Mircea Vodă*, ce s-a păstrat de patru secole și jumătate în această sîntă mînăstire.

„Rămăsei lovit ca de trăsnet cînd auzii că se află prefăcută într-o sfită preoțească !...".

Totuși i s-a arătat. Cercetînd-o, el o descrie așa: „... Stofa acestei mante e un ce prea curios și care merită a fi văzută. Este un plușiu ce coprinde niște flori galbene pe un cîmp verde spălăcit, cu ceva fir pe dînsa și cu oarecare însemnări roșii, cît se poate de solidă și curată, precum ar lua-o cineva astăzi de la boltă; — toată valoarea ei însă, toată sîntitatea ce o caută într-însa un adevărat român, era ca să fie conservată în forma precum a fost și precum a stat pe umerii lui Mircea cel Mare, iar nu schimbată și prefăcută; — era d-a o lăsa fără să s-adaoge sau să scoață dintr-însa măcar un fir de ață..."[49].

Chiar și sub această formă „Mantaua lui Mircea Vodă" n-a rămas în ctitoria sa, căci în secolul trecut ea a fost ridicată de aici și adusă în „Secțiunea eclesiastică" a „Muzeului Național de Antichități" din București, unde se afla încă în anul 1911. În acest an, arhitectul *Spiru Cegăneanu*, publicînd un studiu despre obiectele bisericești din aci

[48] Corina Nicolescu, *Broderiile din Țara Românească în secolele XIV—XVIII*, în *Studii asupra tezaurului restituit de U.R.S.S.*, p. 119; Pentru epitaf să se mai vadă; St. Nicolaescu, *Cel mai vechi și mai frumos epitaf din anul 1396 al Mînăstirii Cozia*, în „Arhiva românească", IV, 1940, p. 281 ș.u.; Emil Turdeanu, *op. cit.*, p. 17 ș.u.; I. D. Ştefănescu, *Autels, tissus et broderies liturgiques*, în „Analecta" (București), II, 1944, p. 118—119; P.Ş.N., *Străvechile odoare...* p. 193—195; Ion Badea, *În legătură cu epitaful de la Mînăstirea Cozia*, în „M.O.", VII, 1955, nr. 3—4; p. 202—204; Maria-Ana Musicescu, *op. cit.*, p. 28—29 și fig. 5—6; Răzvan Theodorescu, *op. cit.*, p. 327—328; Dr. Corina Popa, *op. cit.*, p. 118. Alte indicații bibliografice, în *Inscripțiile medievale ale României. Orașul București*, vol. I, 1395—1800, p. 696—697 (nr. 1031).

[49] Al. Pelimon, *Impresii de călătorie...*, p. 111, 118—119; Pentru „mantaua" lui Vodă Mircea, să se vadă și Dim. Bolintineanu, *Viața lui Țepeș Vodă și Mircea Vodă cel Bătrîn...*, București, 1863, p. 138.

www.dacoromanica.ro

amintita Secțiune a Muzeului, scria cu privire la ea: „Muzeul nostru posedă o sfită de catifea de Genua, adusă de la Mînăstirea Cozia, despre care tradiția monastică spune că ar fi făcută dintr-o haină a lui Mircea . . .". Totodată el preciza că această piesă de artă are flori de două culori: „de aur, și verde pe fond roșu", dar o socotea mai nouă decît vremea ctitorului de la Cozia, plasîndu-o tocmai în secolul al XVII-lea [50]. Plecată din țară în împrejurările cunoscute în anul 1916, sfita s-a întors acasă după patru decenii, și în cea de a doua parte a anului 1956 a figurat în „Expoziția de argintării, broderii și țesături din Țara Românească", organizată la București de „Muzeul de Artă al R. S. România" [51], în a cărui colecție, desigur, după aceea a continuat și continuă să figureze. Ca vechime, înclin a da dreptate spuselor tradiției monastice coziene, că adică materialul din care s-a făcut sfita provine de la o „manta" a lui Mircea cel Mare. Aceasta cu atît mai mult cu cît, așa cum reiese din actele ce a emis, Mircea Ciobanul (m. 1559) din secolul al XVI-lea, — căruia unii cred că i-ar fi putut aparține „mantaua" în cauză —, în comparație cu alte sfinte lăcașe ale vremii sale, din țară și de peste hotare, a avut, prea puțin în atenția sa ctitoria înaintașului său cu același nume. În acest caz, sfita trebuie privită ca atare și înconjurată cu tot respectul pe care, ca români, pentru măreția faptelor sale, îl datorăm celui ce și-a dat una din voievodalele-i mantii ca ea, sfita, să fie confecționată.

*

Ușa de lemn a bisericii Mînăstirii Cotmeana este o piesă de artă care ilustrează un alt aspect al culturii din timpul lui Mircea cel Mare. Este sculptată în lemn de plop și a fost a bisericii mînăstirii aci menționate, a cărei zidire, se socotește, a fost desăvîrșită de acest voievod și care apoi a fost în strînse legături cu ctitoria lui de la Cozia. Ușa constă din două părți. Fiecare din ele este „decorată cu cîte trei fîșii de ornamente vegetale. Vrejul plantei merge șerpuitor, iar jumătățile de cercuri la care dă naștere sînt umplute de cîte un boboc dezvoltat ce se desface din vrej". În partea superioară fîșiile florale din mijloc și de la o parte și alta a ușii se întrerup și, în locul ajuns astfel fără podoabe, s-a sculptat icoana Buneivestiri, — hramul bisericii —, în canatul din stînga, Sfîntul Arhanghel Gavriil, iar în cel din dreapta, Sfînta Fecioară Maria.

---

[50] Spiru Cegăneanu, *Obiecte bisericești...*, p. 55.
[51] Cf. P.Ș.N., *Străvechile odoare înapoiate de U.R.S.S.*, p. 195—196.

www.dacoromanica.ro

„Pilastrul din mijloc", care acoperă marginile ambelor părți ale ușii, atunci cînd se închide, la rîndu-i, „este decorat cu un arabesc la fel ca formă cu cel de pe ușă, însă simplificat în amănunte". În plus, el este împodobit „cu șease butoni", decorați și aceștia cu „arabescuri" fin sculptate [52].

Alături de aceste valoroase opere de artă existente în țară și ajunse pînă la noi, din aceeași vreme, vremea lui Mircea cel Mare, merită a fi menționate și cele cîteva lucruri rămase de la Sfîntul Nicodim, starețul Tismanei, și anume: *Crucea de plumb* pe care o „purta la grumazi", *sfita*, „ce zice că a fost sfîntul îmbrăcat cu ea cînd a trecut prin foc" în fața regelui Sigismund al Ungariei, și *„O cîrje de lemn îmbrăcată cu os alb"*, care, se zice, i-a fost „dăruită de patriarhul Țarigradului" [53]. Desigur acestea n-au valoarea artistică a celor de mai sus, în schimb însă, pe drept pot fi socotite obiecte de o însemnătate istorică deosebită, pe de o parte prin vechimea lor, iar pe de alta, prin faptul că au aparținut uneia dintre cele mai strălucite personalități de cultură din vremea la care ne referim și în care a căzut și domnia lui Mircea cel Mare.

*

Și acest aspect, aspectul cultural al istoriei vieții interne din țara acestuia, este menit să arate că el, Io Mircea Voievod, ca un iscusit gospodar ce a fost, a purtat grijă deosebită și de înflorirea, în toate domeniile, a vieții culturale din Țara Românească; acum, la cumpăna dintre veacurile XIV și XV, între altele, se afirmă, punîndu-se și „început spiritualității românești".

[52] Descrierea ușii de la Cotmeana, după arhitectul Spiru Cegăneanu, *op. cit.*, p. 65—66.
[53] Ștefan ieromonahul, *Viața Sfîntului Nicodim...*, p. 90—91; Alexandru Ștefulescu, *Mînăstirea Tismana*, p. 48, 63 (fotografii).

www.dacoromanica.ro

PARTEA III

POLITICA EXTERNĂ A LUI MIRCEA CEL MARE

CAPITOLUL 1

SITUAȚIA POLITICĂ A EUROPEI DE RĂSĂRIT LA CUMPĂNA DINTRE SECOLELE XIV—XV

Cu toate că pentru unele dintre popoarele din Răsăritul Europei secolul al XIV-lea constituie o perioadă de cristalizare a unei trainice vieți de stat pe teritoriile pe care fiinţau din adîncă vechime, iar pentru altele una de o mai strînsă legare de locurile pe care vieţuiau, — totodată fiecare dintre ele consolidîndu-se și politicește și economicește —, totuși sfîrșitului său și primei jumătăți a celui următor le-a fost dat să vadă o seamă de modificări survenite pe harta geografică și politică a acestei regiuni a bătrînului continent; mai ales în Peninsula Balcanică. Între altele, acestea s-au datorat unor crize dinastice urmate de lupte pentru tron și războaie civile ivite în cuprinsul cîtorva state de pe aici și mai cu seamă „factorului politico-militar specific", care a fost ofensiva și cucerirea otomană. Acesta din urmă — se socotește — „a întrerupt evoluția normală politică și economică a acestei părți a continentului", — cea din sud-est mai ales —, „a tăiat drumurile de negoţ..., a făcut ca pentru unii să înceteze viața de stat", iar „pentru alții ca să-și încordeze toate puterile într-o supremă sforțare de apărare, care nu mai îngăduia o dezvoltare normală a civilizației lor materiale și intelectuale"[1]. În înfățișarea „vremii Mircii Vodă", cunoașterea ori numai menționarea — fie ea oricît de sumară —, a „peisajului de geografie istorică", în linii generale format, plecînd de prin ultimul pătrar al secolului al XIV-lea, — cînd a început domnia eroului nostru —, și prin părţile pe care le locuim

[1] P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, Bucureşti, 1944, p. 14—15.

www.dacoromanica.ro

azi, sînt pline de interes, căci ele vor ajuta la intuirea și înțelegerea a multe din faptele sale și, odată cu acestea, și a unor pagini din istoria românească din acel timp.

Încercînd a prezenta „poveastea și tocmala" unor „țări, ce sînt prin pregiur..., fiindu-ne vecini de aproape", cum zicea cronicarul [2], vom începe cu: *Țara ungurească* și vom preciza că aici încă în primul an al secolului al XIV-lea, în 1301 deci, prin moartea regelui Andrei III (1290—1301) s-a stins, în linie bărbătească, dinastia ei națională: cea a *Arpadienilor*. După un interegn de șapte ani, plini de frămîntări politice, acesteia, pînă către sfîrșitul veacului, i-a urmat cea *Angevină* al cărei începător a fost regele *Carol Robert de Anjou* (1308—1342), din familia domnitoare în Neapole și Sicilia, cu care în 1330 s-a luptat la Posada, *Basarab* voievodul Țării Românești (c. 1310—1352) și l-a învins. Acesta a condus Ungaria pînă în anul 1342, cînd, decedînd, i-a urmat la tron fiul său *Ludovic I cel Mare* (1342—1382), cu care, în 1382, dinastia ce crease a luat și ea sfîrșit. Sub acești doi regi angevini, mai ales sub ultimul, Ungaria a ajuns la o înflorire deosebită, printre altele, fiecare dintre ei încercînd să-i sporească întinderea. Au reușit chiar să realizeze unele măriri teritoriale, dar numai pentru scurtă durată. Dintre acestea, sub stăpînire ungurească vreme mai îndelungată, n-a rămas decît Banatul sîrbesc de Mačva (ung. Mačso) din Serbia de nord-vest, între Sava și Drina, în care se afla și cetatea Belgrad și „pentru care — în timpul său —, luptase și regele Carol Robert". În plus, Ludovic cel Mare devenise și „un adevărat conducător al lumii catolice apusene", avînd legături cu papii vremii, cu regele Poloniei, ruda sa, catolic și el, și cu genovezii, dușmanii veneților, — dealtfel și unii și alții dintre aceștia din urmă —, cu interese comerciale mai ales, în Europa de Răsărit. Mai mult, potrivit unei înțelegeri de mai înainte, din anul 1370, cînd și în Polonia s-a stins dinastia *Piaștilor*, căci ultimul vlăstar al acesteia, regele *Cazimir III cel Mare* (1333—1370), care a decedat în acest an, n-a avut urmași în linie bărbătească, Ludovic I de Anjou, în 1372, a ajuns rege și al acestei țări, unind astfel, sub un singur sceptru, regatul său cu cel polon. Această situație s-a menținut efectiv pînă la moartea lui, întîmplată în anul 1382.

În clipa morții însă nici el n-a avut descendent legal, îndrituit a-i succeda în scaunul regal, căci lăsa în viață numai două fiice

[2] Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, ediție îngrijită, studiu introductiv, indice și glosar de P. P. Panaitescu, București, 1956, p. 112.

www.dacoromanica.ro

minore: *Maria* și *Hedwiga*. Încă de la vîrsta de doi ani, printr-un tratat special, încheiat în 1372, prima, Maria, fusese „logodită" cu *Sigismund de Luxemburg*, fiul împăratului german *Carol IV* (1347—1378), minor și el în acel timp, dar destinat, în acest fel, de a fi „un viitor rege maghiar" și, în consecință, „din tinerețe", crescut ca atare. Dar cum la moartea lui Ludovic cel Mare, cei doi „logodnici" nu erau încă legal căsătoriți, cum apoi expedițiile în Polonia, din anii 1382—1384, ale lui Sigismund,—în vederea asigurării tronului regal și de acolo —, n-au avut succes, și cum mai ales, acesta, — Sigismund —, nu era bine văzut de regina-mamă Elisabeta, văduva lui Ludovic I, care în 1385, cînd el venise la Buda pentru a se căsători cu Maria, logodnica sa, ea îl silise să plece de unde venise, înfăptuirea aci-amintitului plan matrimonial cu urmările lui a mai întrziat. Acest fapt, se pare, în mare parte, s-a datorat reginei-mame, Elisabeta, care, cu tot dinadinsul, voia ca ea să ia în mîini conducerea Ungariei și de aceea curînd după decesul soțului, socotindu-se îndreptățită la aceasta, a și încercat să realizeze așa ceva, căutînd chiar să se înscăuneze. Avea de partea sa pe fiica sa, Maria, pe influentul nobil Nicolae de Gara și pe alți înalți demnitari ai regatului.

Lucrurile însă au luat o altă întorsătură. În Ungaria s-a produs o stare de anarhie, căci împotriva lor, a reginelor Elisabeta și Maria, — mai tîrziu chiar și a lui Sigismund —, și a susținătorilor lor, s-a ridicat nobilimea din provincie, începînd cu cea din Dalmația și Croația. Aceasta a adus pe tronul regal din Buda pe *Carol II*, zis „*cel Mic*" din ramura Angevinilor rămasă în Italia. Simțind că își pierd domnia, cele două regine, Elisabeta și Maria, fac acum apel la Sigismund de Luxemburg, care și sosește în capitala Ungariei, se căsătorește cu Maria și încearcă să facă față situației. Dar, lipsit de experiență, de mijloace și de oameni de încredere, el nu poate reuși nimic și se retrage. Către sfîrșitul anului 1385, Carol cel Mic revine la Buda, este proclamat rege, dar la 24 februaie 1386 este ucis de susținătorii reginei-mame, Elisabeta. Scăpate de el, cele două regine, cu partizanii lor, se îndreaptă spre Dalmația și Croația, ca să potolească pe răsculați. În lupta de la Djacovar însă sînt învinse și făcute prizoniere. Acum starea de anarhie din Ungaria era în plină desfășurare: Nicolae de Gara, favoritul celor două regine, amintit mai sus, este ucis, regele Bosniei se alătură răsculaților și ocupă o parte din Dalmația, sîrbii întreprind scurte năvale prin părțile Belgradului, în Banatul de Maĕva, iar polonii, desprinși în acest moment, precum se va arăta mai jos, de Ungaria, la rîndul lor, ocupă Galiția Orientală

www.dacoromanica.ro

pe care, în timpul stăpînirii sale și la Cracovia: anii 1370—1382, Ludovic I cel Mare o anexase regatului maghiar.

Trezit oarecum la realitate, în toamna anului 1386, Sigismund de Luxemburg s-a decis să purceadă efectiv la luptă, ca să-și elibereze tronul și soția. Pornit cu o armată destul de numeroasă, a ocupat Buda și apoi, în primăvara lui 1387, — avînd alături și pe venețieni, cu care se aliase—, s-a îndreptat înspre Croația și Dalmația, unde, rînd pe rînd, rebelii au fost înfrînți și unde, în iulie 1387, și-a văzut pusă în libertate numai pe soție, regina Maria de Anjou, deoarece mama acesteia, regina Elisabeta, bosniacă de neam, fusese între timp ucisă de nobilii rebeli.

De abia de acum, din vara lui 1387, se poate socoti că Sigismund de Luxemburg, alături de soția sa, Maria de Anjou, și-a început domnia peste regatul maghiar și numai peste el, căci, precum s-a mai arătat, cel polonez, cu doi-trei ani mai devreme renunțase definitiv la uniunea făurită în 1370 între cele două state, de socrul său, Ludovic de Anjou, și ea menționată în cele de mai sus. Cu toate că mișcarea anarhică, activă încă în acel moment în Ungaria, s-a mai menținut cîțiva ani, și cu toate că nici de alte greutăți domnia sa n-a fost scutită, totuși ea a durat o jumătate de veac, adică pînă la 9 decembrie 1437, cînd el a decedat. În unele cazuri starea de lucruri din regatul său a avut răsunet și în politica din sud-estul Europei și de bună seamă că și în cea a țărilor române din apropiere.

Deși regele Sigismund era o fire nehotărîtă, totuși spiritul său cultivat l-a făcut să intre în istorie cu faima unui personaj făuritor al unei politici mult cuprinzătoare, căci el, cu tact a știut face față unor grele situații teritoriale și probleme interne, ce priveau regatul său, și apoi, ca un catolic convins, cum era, a încercat să realizeze o „uniune europeană creștină" de luptă împotriva turcilor, și după aceea, prin sinodul de la Constanța (Elveția) din anii 1414—1418, convocat din îndemnul său, a căutat să împace Bisericile creștine din Răsărit și din Apus, despărțite în anul 1054, să stingă schisma papală și, totodată, să întoarcă la adevărata învățătură creștină pe „ereticii din Boemia".

Se apreciază că dacă politica sa, „în aparență haotică", s-ar rezuma numai la „ideea unității Europei creștine în lupta împotriva turcilor", mai sus enunțată, — fapt care „luminează" și pe celelalte aspecte ale ei —, și ea ar fi totuși îndestulătoare ca să ne putem explica de ce voievodul Mircea cel Mare, a căutat alianța acestui „suveran al creștinătății", cu care, dealtfel, își începuse domnia

www.dacoromanica.ro

aproape în același timp. Cunoscîndu-i nestatornicia, el, de multe ori nu i-a luat în seamă unele pretenții de suzeranitate și de aceea s-ar putea spune că legăturile dintre ei au fost „variabile", mai mult „prietenoase sau indiferente", niciodată însă „încordate". Căci, precum se va vedea mai jos, cînd ele, — uneori datorită, mai cu seamă, lipsei de franchețe a monarhului de la Buda —, erau pe cale de a intra în impas, „savanta politică de echilibru" a lui Vodă Mircea „a găsit măsură de cumpănă în Polonia", care, deși „mai depărtată de țara lui, era totuși, în coasta regalității maghiare", între care, iarăși, cum se știe, în cursul vremii „au urmat necontenit certuri alternate cu împăcări". Regele Sigismund a înțeles aceasta și de aceea, desigur, „n-a aruncat mînușa voievodului valah. Dimpotrivă, amîndoi, — cum va reieși și din cele ce urmează —, mai adesea și-au împletit interesele militare". Amănunte în legătură cu acestea vor fi înfățișate mai la vale, dar mai presus de ele se poate presupune că evenimentele deosebite ale acelor vremi făceau ca între cei doi conducători de popoare să se deschidă cu adevărat „o punte: spre deosebire de trecut, marcat de repetate și sîngeroase confruntări, începea cu ei lupta umăr la umăr pentru o cauză comună, care se va transforma cu timpul într-un stindard"[3].

În vremea de care ne ocupăm aci, *Polonia* era „un stat nou pentru sud-estul Europei", căci în evul mediu „centrul ei de greutate fusese spre Baltica și spre Germania, doar cu legături și în Boemia". Se socotește că noua ei calitate de stat „sud-est european" o datorează regelui *Cazimir III cel Mare* (1333—1370), care, între anii 1349 și 1356, cucerind Galiția Orientală, cu orașele Liov și Halici, a făcut ca stăpînirea ei să ajungă „la Nistru și la Ceremuș" și ca, în această situație, ea să devină „un stat sud-est european", alături de Ungaria, țară „cu tradiție mai veche în aceste părți". Nici în urma cuceririi efectuate de regele Cazimir însă, Polonia nu a atins o întindere teritorială prea mare. Cuprindea Polonia Mare, numită mai apoi Posnania, — fără ieșire la Marea Baltică însă, din pricina Cavalerilor Teutoni, așezați la țărmul sudic al acesteia, în Prusia—, Polonia Mică (Galiția Occidentală) cu capitala Cracovia și, din 1349—1356, cînd regele Cazimir o cucerise, și Galiția Orientală. În jurul

[3] Pentru cele în legătură cu Regatul ungar, să se vadă: I. Minea, *Principatele române și politica orientală a împăratului Sigismund — Note istorice* —, București, 1919, pass.; P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 15—24; Maria Holban, *Contribuții la studiul raporturilor dintre Țara Românească și Ungaria Angevină*, în Maria Holban, *Din cronica relațiilor româno-ungare în secolele XIII—XIV*, București, 1981, p. 126—154.

www.dacoromanica.ro

Varșoviei se afla un stat separat: Principatul Mazoviei, ajuns în granițele Poloniei abia în secolul al XVI-lea.

Această situație teritorială a durat pînă după moartea, în anul 1370, a regelui Cazimir cel Mare, cînd, stingîndu-se vechea dinastie a Piaștilor, la cîrma Poloniei, potrivit, — cum s-a mai spus —, unui aranjament anterior, a ajuns Ludovic I de Anjou, regele Ungariei. Prin aceasta cele două regate vecine, intrînd sub una și aceeași conducere, — concentrată în mîna unui singur monarh, regele Ludovic cel Mare —, se uneau. O atare situație a durat pînă în anul 1382, cînd acesta a murit, lăsînd la tron o neclară succesiune. Cu toate că în timpul cît a fost singur conducător, prin calitatea ce avea, ar fi trebuit să apere și interesele Poloniei, el totuși n-a făcut întotdeauna așa ceva, căci cînd, desigur, împrejurările i-au fost prielnice, a desprins de la aceasta Galiția Orientală și a alipit-o Ungariei, ceea ce a dus la micșorarea teritoriului ei și așa destul de redus.

Cu anul 1382 însă, în istoria Poloniei începe o nouă epocă. În acest an, o spunem din nou, a decedat regele Ludovic cel Mare, conducătorul în acel moment și al ei, cu care, — neavînd descendenți în linie bărbătească —, s-a stins și dinastia Angevinilor, așa că legal nici la Buda, nici la Cracovia, n-a avut cine-i lua locul. El ar fi dorit ca fiica sa mai mare, Maria, și logodnicul ei Sigismund de Luxemburg să domnească și într-o parte și în alta și de aceea poate acesta din urmă chiar de la început s-a și declarat rege al Ungariei și Poloniei. Cum însă oblăduirea socrului său și expedițiile întreprinse de el însuși în Polonia, în anii 1382 și 1384, au nemulțumit nobilimea acestei țări, aceasta a refuzat să dea urmare doleanței regale și, după doi ani de frămîntări, a chemat, în 1384, la Cracovia pe fiica mai mică a lui Ludovic cel Mare, *Jadwiga* (Hedwiga) (n. 1374—m. 1399), a declarat-o regină și a decis ca, la vremea potrivită, să-i aleagă un soț după placul și, desigur, interesele ei, ale nobilimii. Grăbiți, nobilii poloni, la 18 februarie 1385, au silit pe noua regină a țării lor, Hedwiga de Anjou, ca, în contra voinței ei, să ia în căsătorie pe păgînul atunci, *Jagiello* marele cneaz, din 1377, al Lituaniei, botezat aproape în același timp cu numele de *Vladislav*, în religia catolică.

Acest fapt a avut „consecințe istorice foarte mari". Căci, la mai puțin de șase luni de la săvîrșirea lui, prin tratatul de la *Krewo*, din 14 august 1385, s-a constituit *Uniunea polono-lituană* și apoi, în 1386, Vladislav Jagiello, soțul Hedwigăi, a fost proclamat rege al Poloniei (1386—1434) și mare cneaz al Lituaniei; aceasta însă numai pînă în anul 1392. În acest fel, de acum din 1385—1386 Polonia, „legată

www.dacoromanica.ro

cu Lituania, printr-o uniune personală, a devenit statul cel mai mare și cel mai puternic din Răsăritul Europei, răsturnînd în favoarea ei situația în care predomina, pînă acum, Ungaria". Și așa ceva cu atît mai mult cu cît aceasta din urmă, în acel timp, cum s-a arătat, „era tulburată de anarhie prin lupta pentru tron și marea răscoală a nobililor". În acest fel statul de la Vistula, Polonia, noul factor politic apărut în Estul continentului nostru devenea și mai mult „un stat sud-est european, interesat în chip deosebit în politica de apărare împotriva tătarilor și mai tîrziu a turcilor". De aceea, printre altele, a căutat să intre în legături și cu tinerele state feudale românești, Moldova și Țara Românească, și ele interesate deschis într-o asemenea acțiune.

În același timp, noul cuplu regal de la Cracovia, profitînd și de anarhia în care se zbătea Ungaria, degrabă a purces la lărgirea granițelor țării lui. În 1387 însăși regina Hedwiga a trecut cu oastea polonă în Galiția Orientală, — alipită, precum s-a arătat, de tatăl său, Ludovic, Ungariei —, și a ocupat-o. În curînd așa s-au petrecut lucrurile și cu Pocuția și mai apoi și cu Podolia, care și ele, una după alta, au fost astfel „cuprinse în cucerirea polonă". O atare situație a făcut ca prin Polonia să se deschidă, în Estul Europei, o nouă cale comercială spre porturile de la Marea Neagră, de care atît ea cît și alte regiuni ale bătrînului continent aveau mare nevoie. În afară de toate acestea, făurirea Uniunii polono-lituane — care, dealtfel, n-a ținut decît pînă în anul 1398, cînd *Vitold*, vărul regelui Vladislav Jagiello, a ajuns mare cneaz al Lituaniei —, a prilejuit nu numai creșterea în importanță a Poloniei, dar, în ceea ce ne privește pe noi românii, ea a făcut ca amîndouă statele românești din Estul și Sudul Carpaților, Moldova și Țara Românească, să iasă din zona de influență politică ungurească, „în care gravitau pînă acum" și să treacă în zona de influență polonă, în felul în care în parte ,— adică atît cît îngăduie economia rîndurilor de față —, se va arăta, la locul potrivit, în cele ce urmează [4].

Dacă de la aceste două popoare, care, în vremile la care ne referim, pentru partea de nord a meleagurilor noastre, erau „vecini de aproape", cum așa de frumos a scris cronicarul, se va trece la cele din Sudul acelorași meleaguri, respectiv în Peninsula Balcanică

[4] Să se vadă pentru acestea: Ion Ursu, *Relațiunile Moldovei cu Polonia pînă la moartea lui Ștefan cel Mare*, Piatra Neamț, 1900, p. 10—26; C. Racoviță, *Începuturile suzeranității polone asupra Moldovei (1387—1432)*, în „R.I.R.", X, 1940, p. 237—332; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 24—29; Veniamin Ciobanu, *Țările Române și Polonia. Secolele XIV—XVI*, București, 1985, p. 15—34.

www.dacoromanica.ro

aici, în secolele al XIV-lea și al XV-lea, se va întîlni un complex de împrejurări care au adus însemnate schimbări în situația geografică și politică a întregii regiuni și la care, în unele cazuri, au trebuit să fie părtași și românii din stînga Dunării. În linii generale se socotește că aici, în Balcani, către sfîrșitul secolului al XIV-lea, — adică în vremea cînd și-a început domnia Mircea cel Mare—, „nici un stat nu mai reprezenta o putere capabilă să folosească, cu succes, forțe proprii sau să realizeze un sistem de alianțe eficace pentru a stăvili o ofensivă", în speță, pe atunci, cea otomană. Căci în acei ani de remarcabile prefaceri politice, pe aproape toată întinderea peninsulei „existau mai multe formațiuni politice, avînd fiecare un conducător ce-și manifesta libertatea de a duce o politică independentă, — dar, în același timp, izolată —, pe plan intern și extern". În această situație, micile stătulețe „independente sau semi-independente (țarate, cnezate sau despotate)", în care sud-estul Europei era, pe atunci, divizat, de obicei se luptau între ele, fie pentru pricini teritoriale, fie pentru felurite foloase economice, fie, în sfîrșit, chiar și pentru întîietate politică, și de aceea n-au putut forma o coaliție comună, prin care să stăvilească, să învingă și să alunge pe năvălitori.

Și dacă acestei stări de lucruri i se adaugă și „anarhia feudală", existentă în aproape toate formațiunile statale, aci amintite, se poate și mai ușor înțelege de ce „puterea de luptă și organizare a mijloacelor de apărare" a acestora a fost atît de slabă, încît otomanii, neavînd în cale nici o hotărîtă și puternică rezistență, destul de degrabă s-au putut revărsa peste întreaga suprafață din sudul Dunării[5]. Ajunși într-o astfel de situație, ei au devenit amenințători și chiar un pericol și pentru „vecinul de aproape", care, de astădată, acolo la extremitatea nordică a Peninsulei Balcanice, era însăși „moșiia", — cum o numeau strămoșii —, adică statul lui Mircea cel Mare, altfel zis Țara Românească. De aici stăruitoarea grijă și interesul acestuia față de prefacerile politice ce se săvîrșeau la granița sudică a țării sale, adică în Balcani.

Dar care era situația politico-geografică din sud-estul Europei în vremea de care ne ocupăm? Fără îndoială: cea mai veche formație statală de aici era: *Imperiul Bizantin*, care ceva mai înainte mai stăpînea încă teritorii în Asia Mică, iar în Balcani se întindea de la Marea Neagră pînă la Marea Adriatică. Din vara anului 1261,

[5] Anca Ghiață, *Condițiile instaurării dominației otomane în Dobrogea* în „*Studii istorice sud-est europene*", vol. I, București, 1974, p. 56.

www.dacoromanica.ro

cînd împăratul *Mihail VIII Paleologul* (1258—1261—1282), cu ajutorul genovezilor, a alungat pe apuseni din Constantinopol, desființînd „*Imperiul latin*" cu capitala în acest oraș, creat de aceștia la 1204, în timpul Cruciadei a IV-a, iar autoritățile imperiale bizantine, care petrecuseră peste o jumătate de veac, — 1204—1261 —, în surghiun la Niceea, au revenit la Țarigrad, „fireasca și strălucita metropolă a imperiului", se părea că acesta, imperiul, degrabă va păși într-o „nouă epocă de măreție". Dar n-a fost așa, căci acum condițiile erau cu totul altele: „Imperiul refăcut..., nu mai era puterea stăpînitoare din Răsăritul creștin", așa cum fusese altădată, și în același timp, în oarecare măsură, era lipsit și de unitate. În plus, cu trecerea vremii, era tot mai mult pîndit de primejdii, atît în interior, cît și în exterior: din Italia, de pildă, soseau zvonuri de răzbunare a prăbușirii Imperiului latin de Constantinopol, amintită mai sus, genovezii pretindeau răsplată pentru ajutorul acordat în 1261 cu acest prilej, în Balcani conducătorii locali „tînjeau după titlul de împărat", în Asia Mică turcii, pășind într-o nouă etapă de cristalizare a statului lor, — cea *Otomană* —, așteptau un moment prielnic spre a se pune „în mișcare", iar acasă, la Bizanț, administrația imperială avea mare nevoie de bani și de oameni, spre a-și putea apăra granițele și de aceea deseori s-a adresat Apusului pentru ajutoare, unii dintre basilei oferind în schimb uneori chiar unirea Bisericilor de Răsărit și de Apus, cum, dealtfel, a făcut și însuși împăratul Mihail VIII Paleologul, pomenit mai sus, în anul 1274, la Lyon, și după el și alții.

În veacul al XIV-lea „împărătescul Bizanț" a fost și mai mult „pîndit de moarte", căci, se afirmă, pentru el acest secol a fost „o vreme de catastrofe politice", care l-au adus într-o remarcabilă stare de slăbiciune. Nemaiputîndu-și astfel apăra granițele, cu vremea întinderea lui s-a redus simțitor. În cursul acestui veac a pierdut la turci toate provinciile din Asia Mică, iar în Balcani, tot cam în aceeași epocă, mare parte din posesiunile sale au fost acaparate mai întîi de statele formate între timp pe aici și mai apoi cucerite tot de către aceiași otomani. Aceasta a făcut ca, pe la începutul domniei împăratului *Manuel II Paleologul* (1391—1425), — în timpul domniei lui Mircea cel Mare, deci —, splendoarea și tăria fostului Imperiu bizantin, așezat „la cumpăna continentelor", să nu mai dăinuie decît ca o simplă amintire a unor stări din trecut, deoarece acum, la trecerea din secolul al XIV-lea în cel de al XV-lea, autoritatea lui efectiv nu se mai întindea decît asupra unui mic teritoriu din împrejurimile

www.dacoromanica.ro

europene ale Constantinopolului, asupra altuia, destul de restrîns și el din jurul Tesalonicului, peste cîteva insule, — Thasos, Samothrace, Imbros și Lemnos —, din Marea Egee și peste alte cîteva, tot dintre cele mai mici, de lîngă insula Eubeia, pe atunci posesiune venețiană, din aceeași Mare Egee. Un teritoriu, dependent de asemenea de Bizanț, se afla în acea vreme mai departe în Peloponez. Este vorba de Despotatul Moreei — cu capitala în orașul Mistra —, creat mai dinainte și condus în perioada la care ne referim de despotul *Teodor I Paleologul* (1382—1407), fiul împăratului *Ioan V Paleologul* (m.1391), sub care el a cunoscut o deosebită înflorire culturală și economică și, în același timp, a devenit „centrul rezistenței elene împotriva amenințării otomane".

În timp ce aceasta, — amenințarea otomană —, pe zi ce trecea pentru Imperiu devenea un tot mai evident pericol, acesta în interior se măcina în certuri și lupte dinastice, adevărate războaie civile. Așa s-a întîmplat în anii 1321—1328, cînd s-au războit pentru tron basileul *Andronic II Paleologul* (1282—1328; m. 1332) și nepotul său *Andronic III* (1328—1341) și în anii 1341—1347 și 1353—1354, cînd iarăși în Imperiul bizantin, și așa destul de slăbit, s-au purtat aprige lupte pentru putere între împăratul *Ioan V Paleologul* (1341—1391; cu unele întreruperi) și marele domestic *Ioan VI Cantacuzino* (1341—1354; m. 1383), care la 26 octombrie 1341 se proclamase împărat și care, mai apoi, la 21 mai 1347, i-a devenit chiar socru. Cu toate că din anii 1354—1355 Ioan V Paleologul a rămas singur la cîrma Imperiului, totuși, pînă în 1391, cînd și-a încheiat domnia, n-a avut parte de liniște, doarece disputele interdinastice n-au încetat. În 1373, de pildă, a trebuit cu greu să facă față revoltei fiului său, coîmpăratul *Andronic IV* (m.1385), care, mai tîrziu, între anii 1376 și 1379 a reușit chiar să-i ocupe tronul, întemnițîndu-l pe el însuși, deși îi era părinte. Recăpătîndu-și sceptrul în 1379, cu ajutor venețian și otoman, în anul 1390, pentru scurtă vreme, Ioan V Paleologul a fost din nou răsturnat din scaun de un alt uzurpator, care și de astădată nu era un străin, ci însuși nepotul său, *Ioan VII Paleologul* (1390), fiul lui Andronic IV, cel mai sus pomenit.

După numai un an, în 1391, după cum se vede, în urma a multe și destul de grele încercări, el și-a încheiat domnia, aflîndu-se în scaun. A luat cîrma Imperiului un alt fiu al său, *Manuel II Paleologul*, a cărui domnie a durat pînă în anul 1425 și care, ca basileu, a trebuit să lupte cu o seamă de grave probleme cu care era confruntat atunci Imperiul. Căci mai ales în timpul prelungitelor războaie civile, —

www.dacoromanica.ro

în parte menționate mai sus —, acesta, în interior, fusese mult slăbit și-și văzuse paralizate aproape toate sectoarele de activitatc. O astfel de stare negativă însă, pare a nu fi atins și domeniul cultural, căci de către unii se afirmă că în „această perioadă de decădere politică", în Imperiu s-a desfășurat „o viață culturală mai vie și mai bogată decît se cunoscuse în oricare altă epocă din istoria Bizanțului" [6].

În ceea ce ne privește, amintim că în decursul acestui reviriment cultural bizantin s-au creat Mitropoliile Ungrovlahiei de la Argeș, în 1359 [7], și Severin, în 1370 [8], și s-a legitimizat, în 1401, ființarea canonică a Mitropoliei Moldovei de la Suceava [9].

Ca și cum însă precara situație politico-economică amintită n-ar fi fost îndestulătoare pentru suferințele Imperiului, intrat deja în agonie, pe la jumătatea aceluiași secol al XIV-lea, — se socotește ca plecînd de pe la anul 1347 —, ei i s-a adăugat încă un groaznic flagel, cu grele urmări pentru el, pentru Imperiu. Este vorba de cumplita molimă de ciumă, care s-a abătut asupra statului bizantin în „toiul războiului civil" dintre cei doi împărați Ioan V Paleologul și Ioan VI Cantacuzino, care i-a nimicit „cel puțin o treime din populație" [10] și despre ale cărei înfricoșătoare ravagii s-a aflat și prin părțile noastre nord dunărene [11].

De astfel de crize au profitat, cum se va vedea, statele din Balcani, — Serbia și Bulgaria, mai ales —, și pînă la urmă mai cu seamă turcii, ale căror oști, pînă către sfîrșitul secolului al XIV-lea, „au atins Dunărea" și, totodată, au făcut ca Bizanțul să fie „pe de-a întregul înconjurat de ținuturi stăpînite de otomani". Alături de toți aceștia, în acest timp, Bizanțul, — care de pe la jumătatea secolului al XIII-lea fusese „transformat într-o simplă anexă economică" a veneților și genovezilor —, s-a văzut strîmtorat și din partea acestora, căci acești „negustori peninsulari", — uneori războindu-se

[6] Steven Runciman, *Căderea Constantinopolului — 1453*, traducere, note, postfață și îngrijirea științifică a ediției românești, de Alexandru Elian, București, 1971, p. 17.

[7] Constantin C. Giurescu, *Întemeierea Mitropoliei Ungrovlahiei*, în „B.O.R.", LXXVII, 1959, p. 673—694.

[8] Preotul Niculae Şerbănescu, *Mitropolia Severinului. Şase sute de ani de la înființare*, în „B.O.R.", LXXXVIII, 1970, p. 1191—1227.

[9] Preotul Niculae Şerbănescu, *Mitropolia Moldovei și Sucevei. Şase sute de ani de la prima menționare documentară a existenței ei, 1386—1986*, în „Almanahul Vestitorul", editat de Arhiepiscopia Ortodoxă Română pentru Europa Centrală și Occidentală, nr. 3, Paris 1986, p. 179—189.

[10] Steven Runciman, *op. cit.*, p. 17.

[11] Menționăm că în anul 1370, mitropolitul Iachint de la Argeș arăta patriarhului ecumenic Filotei că nu a participat la ședințele sinodului patriarhal, printre altele și din pricină că domnitorul țării, Vlaicu Vodă (1364— c. 1377) l-a oprit să plece la Constantinopol și de „frica ciumii" (v.: E. Hurmuzaki-N. Iorga, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, XIV, 1, București, 1915, p. 8. Să se vadă și: N. Vătămanu. *Medicină veche românească*, București, 1970, p. 86—90).

www.dacoromanica.ro

crunt nu numai cu Bizanțul, așa cum, între altele, au făcut genovezii în 1348—1349, ci și între ei, cum, de pildă, s-a întîmplat și în anii 1351—1355 și 1377—1381; acest conflict din urmă încheindu-se prin pacea de la Torino din 8 august 1381 —, își disputau aprig „hegemonia militară și economică în estul Mediteranei, în Egee și, desigur, la Marea Neagră și mai ales la Constantinopol", fapt care a cășunat imperiului însemnate neajunsuri politice și economice, grăbindu-i astfel sfîrșitul [12].

În părțile de apus ale Peninsulei Balcanice, plecînd de pe la jumătatea secolului al XII-lea, poporul de păstori și țărani al *Sîrbilor*, sub conducători din familia *Nemania*, a reușit să-și fundeze „un stat puternic, sprijinit pe orașele comerciale de pe malul Adriaticei", și apoi continuu mărit prin cucerirea de teritorii de la bizantini, mai ales. Acest lucru s-a petrecut mai cu seamă în timpul luptelor interdinastice de la Bizanț, amintite mai sus, care slăbiseră simțitor puterea Imperiului. Unii se așteptau ca în acele vremi, acesta, Imperiul bizantin, să fie chiar înghițit în întregime de „marele regat sîrbesc". Și aceasta cu atît mai mult cu cît sîrbii, după ce în vara anului 1330 înfrînseseră pe bulgari în bătălia de la *Velbujd* (28 iulie), — moment ce reprezintă „începutul hegemoniei lor în Balcani" —, în continuare, sub ocîrmuirea noului lor rege *Ștefan IV Dușan* (1331—1355), izbutiseră să facă din țara lor un adevărat „imperiu balcanic". Căci rînd pe rînd acest viteaz suveran a cucerit de la bizantini Macedonia, Albania, Tesalia, Akarnia și Epirul, pînă aproape de Golful Corint. După aceasta, în 1345 s-a proclamat „împărat al sîrbilor și grecilor", în 1346 s-a încoronat și a înființat un patriarhat sîrb, în 1349, a promulgat un cod de legi, — „Zakonicul lui Dușan" —, și apoi, în 1355, pentru scurtă vreme, a ocupat Adrianopolul. Nemulțumit poate numai cu atît, a pornit spre însăși capitala imperiului, Constantinopolul, cu gîndul de a o cuceri, dar în drum spre aceasta, a decedat în ziua de 20 decembrie 1355.

Strălucirea și puterea imperiului făurit de el, și imperiul însuși, n-au fost însă decît „numai de o clipă". Căci fiul său *Uroș*, — căsătorit cu *Anca*, fiica lui Nicolae-Alexandru Basarab, domnitorul Țării Românești (1352—1364) —, care i-a urmat la tron (1355—1371), nu s-a mai putut bucura de autoritatea sa și de aceea o parte dintre

[12] Pentru toate acestea, să se vadă: A. A. Vasiliev, *Histoire de l'Empire byzantin*, traduit du russe par P. Brodin et A. Bourguina..., II (1081—1453), Paris, 1932, p. 283 ș.u.; Steven Runciman, *op. cit.*, p. 13—20, 50—51; Stelian Brezeanu, *O istorie a Imperiului bizantin*, București, 1981, p. 164 ș.u.

www.dacoromanica.ro

jupanii care fuseseră plini de respect și supuși față de tatăl său au început să-și „ridice capul" și să se facă stăpîni, cu totul independenți, pe provinciile lor. Acest fapt, dimpreună cu primejdia otomană, care acum ajunsese la „porțile țării", a făcut ca întinsul imperiu al lui Ștefan Dușan să se destrame. În timpul domniei lui Uroș au luat ființă mai multe principate autonome sîrbești. În Macedonia, de pildă, se constituise un stat sîrb separat, — Serbia de Sud —, sub regele *Vucașin*, și un despotat independent condus de fratele său *Ioan Ugliesa*, care, dînd curs îndemnului patriarhului ecumenic *Filotei Kokkinos* (1364—1376; a doua păstorie), formaseră o *coaliție ortodoxă antiotomană* și la 26 septembrie 1371, la *Cîrmen*, pe malurile fluviului Mariţa, s-au ciocnit crunt cu turcii, care cuceriseră Tracia, dar armata lor a fost înfrîntă și ei au pierit eroic în luptă.

După acest insucces, fărămițarea fostului stat sîrb a fost și mai evidentă. S-au alcătuit „o seamă de principate, fără coeziune între ele", conduse, mai ales, de Kralj-jupani. În Macedonia, la cîrma statului lui Vucașin, cu capitala la Prilep, după moartea acestuia pe cîmpul de onoare, în 1371, a ajuns fiul său *Marco Cralevič* (1371—1395), — „Crăișorul legendelor". Vecin cu el, cu statul lui Marco, spre Răsărit, era principatul „gospodinului" *Constantin Dejanovič*, la Strumița și Velbujd, și spre Nord, la Kossovo, jupanatul lui *Vuk Brancovič* (m. 1395), ginerele cneazului Lazăr al Serbiei, despre care va fi cuvîntul mai jos. Primii doi, dinaștii macedoneni Marco și Constantin au murit, luptînd, alături de turci, împotriva lui Mircea cel Mare, la Rovine, în anul 1395.

Cam în același timp s-au „ridicat stăpînitori locali" și în Albania și Zeta (Muntenegru), iar mai sus, în Bosnia, a luat ființă un regat independent condus de regele *Ștefan Tvrtko* (1377—1391). Printre conducătorii noilor stătulețe balcanice, pe atunci mai vestit a fost cneazul *Lazăr Hrebeljanovič* al Serbiei (1371—1389), — „luptător pentru creștinătate și libertate" —, fiul lui *Pribat* logofătul vestitului țar Ștefan Dușan. Acesta, Lazăr, era „sîrb de neam bun", se născuse pe la anul 1329 și slujise cu credință pe țarul Ștefan Dușan, — care, pe la anul 1353, îi dăduse în căsătorie „pe o rudă a sa, fiica unu boier", numită *Milița*. După moartea acestuia, a lui Ștefan Dușan și a fiului său Uroș, întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Sîrbe l-a „uns ca autocrat în scaunul sîrbesc". Fire evlavioasă, după cum se scrie în „Lauda" sa, el a săvîrșit multe faceri de bine și a zidit sfinte lăcașuri, înzestrîndu-le cu toate cele necesare. Biserica Sîrbă, după lupta de la Kossovo Polje, din 1389, în care și-a pierdut viața, l-a trecut

www.dacoromanica.ro

între sfinți, înscriindu-l în ceata mucenicilor, cu zi de pomenire, în fiecare an, la 28 iunie.

Din căsnicia sa cu Milița a avut un fiu, viitorul despot *Ștefan Lazarevič* (1389—1427), — care a întreținut strînse legături cu Țara Românească —, și cinci fete, căsătorite: una, *Mara*, cu Vuk Brankovič, pomenit mai sus, alta, *Despina*, cu țarul bulgar Șișman de la Tîrnova, o alta, *Elena*, cu Straţimir Balșič din Zeta, a patra cu Nicolae de Gara, amintit și el în cele ce preced, și cea mai mică, *Olivera*[13], după lupta de la Kossovo Polje din 1389, în care tatăl ei a pierit ca martir pentru libertatea Serbiei, a fost, la rîndu-i, dată în căsătorie, de către fratele său Ștefan Lazarevič, — ajuns despot — vasal al turcilor —, lui Baiazid Fulgerul, sultanul otomanilor (1389—1402).

Cnezatul lui Lazăr, cuprinzînd la început numai Valea Moravei, își avea capitala la Cruşevaţ pe Morava și cu vremea întinderea sa a crescut cu teritorii cucerite din regiunea Ipekului, dinspre Dunăre și din ținutul Branicevo la est de Morava. În urma acestor noi cuceriri, el, cnezatul, — fără a cuprinde Belgradul cu ținutul Mačva, — unde, cum s-a arătat, stăpîneau ungurii —, și regiunea Crainei cu Cladova —, „atingea Dunărea pe amîndouă părțile ale gurilor Moravei și de aceea în titlul său cneazul își zicea și domn al *Podunaviei*, adică al ținutului de pe malul Dunării, titlu care, cum se va vedea, va fi imitat și de Mircea cel Bătrîn".

Cu toate că în comparație cu imperiul lui Ștefan Dușan, Serbia cneazului Lazăr era un stat redus mult ca întindere, totuși ea era destul de puternică și cu economie înfloritoare. În același timp însă ea se găsea și „într-un moment de criză politică", adică într-o clipă de „mare primejdie". Și aceasta era „cu atît mai gravă, cu cît ea se afla mai aproape de noii năvălitori ce se abătuseră asupra Europei", turcii. Căci aceștia, intuind desigur ineficacitatea rezistenței mozaicului de stătulețe autonome, dar și „fără nici o coeziune" între ele, ce apăruseră în Balcani, au hotărît să păşească, — mai stăruitor și aici—, la acțiunea lor cuceritoare. Înțelegînd acest lucru, cneazul Lazăr a sprijinit „confederația" inițiată de Tvrtko, regele Bosniei, și în 1387 armatele lor au învins pe turci în lupta de la *Pločnik*, — localitate așezată pe malurile rîului Toplița în Serbia. Bucuria victoriei însă a fost de scurtă durată, căci peste doi ani, la 15 iunie 1389, în bătălia

[13] Că s-a chemat așa, arată: P. P. Panaitescu *(op. cit.*, p. 32); Steven Runciman o numește *Maria (op. cit.*, p. 53), iar Aurel Decei, după ce menționează și pe unul și pe altul din aceste nume, adaugă că „unele surse îi zic numai Despina, ceea ce, cu un cuvînt grecesc, înseamnă „Doamna" *(Istoria Imperiului otoman pînă la 1656*, București, 1978, p. 56 și n. 1).

www.dacoromanica.ro

de la Kossovo-Polje (Cîmpul Mierlei), cneazul Lazăr, aliat cu bosniecii și macedonenii, a fost înfrînt de către aceștia, — turci—, și, luat prizonier, ca un martir pentru libertatea țării sale, a fost sugrumat peste cadavrul, se pare, cald încă al sultanului Murad I (1359—1389), care, chiar în cortul său, fusese și el înjunghiat puțin mai înainte, de sîrbul Miloș Obilici (Kobilici). Victoria a rămas de partea turcilor. Serbia lui Lazăr a căzut, ajungînd vasală Imperiului otoman. În această situație, în urma morții sale martirice, pentru care sîrbii îl cinstesc ca sfînt, la cîrma ei a ajuns, repetăm, fiul lui, Ștefan Lazarevič (1389—1427), care, ca despot numai, domnind în timpul lui Mircea cel Mare a avut legături cu acesta și cu țara lui [14].

În secolul al XIV-lea, în partea de Răsărit a Peninsulei Balcanice își petrecea ultimele decenii de existență cel de al doilea *țarat bulgar* de la *Tîrnova*, creat către sfîrșitul veacului al XII-lea, — anii 1185—1187 —, în urma răscoalei antibizantine a vlahilor și bulgarilor din Balcani, în frunte cu frații Petru și Asan, români de neam. În epoca la care ne referim, el era condus de cîrmuitori din dinastia zisă a „Șișmanizelor", — de obîrșie din orașul Vidin —, care au fost în „relații de bună vecinătate, de alianță politică și militară și de înrudire" cu familia domnitoare din Țara Românească vecină, care încă de atunci, — primul pătrar al secolului al XIV-lea —, era cea a Basarabilor, adică a însuși întemeietorului țării, Basarab I „cel Mare" (c. 1310—1352). Cu unul dintre țarii bulgari din acest timp, *Mihail Șișman* (1323—1330), Vodă Basarab a avut strînse legături. Chiar la începutul domniei acestuia, în 1323, l-a sprijinit în lupta victorioasă pe care el a avut-o cu bizantinii și în care, potrivit unei afirmații aflate într-o cronică a vremii, a primit și un însemnat ajutor de la „*ungrovlahi*", adică de la nord-dunăreni [15]. Este pentru prima dată în istorie cînd aceștia apar cu această denumire, care mai apoi a trecut „și asupra țării însăși, Ungrovlahia" [16]. Urmărind men-

[14] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 29—33; Steven Runciman, *op. cit.*, p. 51—53; Stelian Brezeanu, *op. cit.*, p. 188 ș.u. V. și: Aurelian Sacerdoțeanu, *Mircea cel Bătrîn. O evocare la 550 de ani de la moarte*, în „M.O.", XX, 1968, nr. 1—2, p. 23—24.

[15] Ioannis Cantacuzinis, eximperatoris, *Historiarum libri IV*, cura L. Schopeni, vol. I, Bonn, 1828, p. 175, ap. Ștefan Ștefănescu, *Țara Românească de la Basarab „Întemeietorul" pînă la Mihai Viteazul*, București, 1970, p. 31, n. 48; Ilie Minea, *Războiul lui Basarab cel Mare cu regele Carol Robert (noiembrie 1330)*, în „Cercetări istorice", (Iași), an. V—VII (1929—1931) p. 327—328.

[16] Dimitrie Onciul, *Originile Principatelor române*, în D. Onciul, *Scrieri istorice*, ed. critică îngrijită de Aurelian Sacerdoțeanu, vol. I, București, 1968, p. 636, n. 83; Constantin C. Giurescu-Dinu C. Giurescu, *Istoria Românilor*, I, *Din cele mai vechi timpuri pînă la întemeierea Statelor românești*, București, 1974, p. 275.

www.dacoromanica.ro

ținerea „unui anume echilibru" politic în Balcani,[17], Basarab I „Întemeietorul" a mai sprijinit pe vecinul său bulgar în lupta, pe care acesta, de astădată aliat cu bizantinii, mai precis cu basileul Andronic III Paleologul (1328—1341), aflat în dispută pentru tron cu bunicul său Andronic II, a purtat-o cu regele Ștefan III Uroș al Serbiei (1321—1331). În această nouă încleștare însă lui Mihail Șișman soarta i-a fost vitregă, căci la Velbujd, azi Küstendil în Tracia, în ziua din 28 iulie 1330, sîrbii, aflați într-un susținut iureș cuceritor la Sud de Dunăre, înfrîng coaliția bulgaro-bizantino-română, el însuși căzînd ca un erou pe cîmpul de luptă[18]. Acum, precum s-a mai arătat, începe „hegemonia sîrbă în Balcani", țaratul bulgar intrînd, oarecum, în declin.

Pentru scurtă vreme, cu ajutorul sîrbilor, lui Mihail Șișman i-a urmat în scaun fiul său, Ivan Ștefan (1330—1331), și după acesta, pentru timp de patru decenii, adică pînă în 1371, nepotul său de soră, *Ivan Alexandru*, susținut de „gruparea antisîrbă a boierilor bulgari". Deși acesta și-a început domnia în chip îndeajuns de promițător pentru neamul său, reușind chiar să întindă hotarele ținuturilor sale și dincolo de Balcani, pînă la urmă totuși și-a încheiat-o în mod destul de nefavorabil pentru acesta.

Țarul Ivan Alexandru a fost căsătorit cu *Teodora*, fiica lui Basarab I, marele voievod al Țării Românești. Se socotește numai, — căci unii o cred stearpă [19] —, că din această căsnicie ar fi rezultat un fiu, *Sracimir*, pe care încă de pe cînd era în viață, țarul Ivan Alexandru l-ar fi făcut conducător al Vidinului (1360—1365; 1369—1396). Fie pentru „sterpiciune", — cum bănuiește P. P. Panaitescu —, și în acest caz Sracimir ar putea fi un fiu natural al țarului, fie pentru alte motive, Ivan Alexandru pînă la urmă a repudiat pe romînca Teodora și s-a recăsătorit cu o frumoasă evreică, încreștinată de curînd tot cu numele de Teodora. Din această nouă căsnicie i s-a născut tot un băiat, *Șișman*, care, firește, în zilele de pe urmă ale țaratului avea să aibă un rost, chiar dacă acesta a fost negativ.

Căci între cei doi fii ai lui Ivan Alexandru, cu vremea, a început „o mare rivalitate", care, cu timpul s-a prefăcut „în dușmănie pe față". Teodora, cea de a doua soție a lui Ivan Alexandru, a știut

[17] N. Iorga, *Dezvoltarea politicii externe a poporului român*, București, 1920, p. 14.

[18] Steven Runciman, *op. cit.*, p. 51; Ștefan Ștefănescu, *op. cit.*, p. 31; Preotul Niculae Șerbănescu, *Victoria de la Posada a lui Basarab I „Întemeietorul", început al independenței românești*, în B.O.R.", XCVIII, 1980, p. 1212.

[19] Cf. P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 34, n. 49.

www.dacoromanica.ro

să-l înduplece pe acesta să lase ca moștenitor al tronului pe fiul ei Șișman, care, în anul 1371, cînd tatăl său a decedat, a și fost încoronat la Tîrnova ca țar al Bulgariei (1371—1393). Cu toate că, după aceasta, el a căutat să aducă sub sceptrul său întreaga Bulgarie, n-a reușit totuși să facă așa ceva, deoarece n-a putut să îndepărteze pe Sracimir de la Vidin. Țaratul a rămas astfel „împărțit și învrăjmășit". Șișman împărățea în partea de Răsărit, avîndu-și capitala în străvechea cetate a Tîrnovei și stăpînind pînă la Balcani, între 1378 și 1382 și peste Sofia, iar Sracimir oblăduia în partea de Apus a țaratului, întinzîndu-și autoritatea peste un ținut destul de mare, cu capitala la Vidin.

Dacă Sracimir a fost sau nu cu adevărat fiul Teodorei, fiica lui Basarab, nu se știe încă precis, ceea ce se cunoaște însă sigur este faptul că el ca țar la Vidin a fost în foarte strînse legături de alianță și prietenie cu domnitorii Țării Românești din acea vreme. A fost căsătorit cu *Ana*, fiica lui *Nicolae-Alexandru Basarab*, voievodul Țării Românești (1352—1364) și a vestitei sale doamne Clara și sora vitregă a lui Vladislav-Vlaicu (1364—c.1377). Cu acesta din urmă, el a fost chiar aliat în adevăratul înțeles al cuvîntului. Din această pricină în conflictul armat pe care în 1365 Vlaicu Vodă, fără a-l fi provocat, l-a avut cu Ludovic, regele Ungariei, acesta a atacat și a cuprins țaratul lui Sracimir, prefăcîndu-l într-un „Banat al Bulgariei". Sracimir, dimpreună cu soția sa, a fost luat prizonier și numai după trei ani, în 1369, cu sprijinul cumnatului său, — care în 1368, datorită împrejurărilor, pentru un timp, a ocupat de la unguri Vidinul —, și-a recăpătat libertatea și și-a reocupat tronul, menținîndu-și-l apoi pînă în anul 1396, cînd și țaratul său a ajuns sub stăpînire otomană.

Cît timp a stăpînit la Vidin, Sracimir, spre a-și proba și mai mult deplina independență față de țaratul lui Șișman de la Tîrnova, a despărțit mitropolia din capitala sa de patriarhatul bulgar de la Tîrnova și a pus-o în legătură canonică directă cu Patriarhia ecumenică din Constantinopol, de la care în anul 1392 a obținut numirea unui mitropolit în persoana lui Ioasaf.

Din cele de mai sus, reiese că la începutul domniei lui Mircea cel Mare „configurația politică a Peninsulei Balcanice" se înfățișa în felul următor: în partea de Răsărit, între Balcani și Dunăre, stăpînea Șișman, iar în partea de Apus, avîndu-și capitala la Vidin domnea țarul Sracimir, ruda sa, a lui Mircea. De mai mult timp cei doi țari, care erau frați vitregi, se aflau în conflict. În partea peninsulei dinspre

www.dacoromanica.ro

Marea Adriatică se găseau: Serbia cneazului Lazăr, regatul Bosniei, principatul Zetei ș.a. În plus, în acest timp, meleagurile sudice ale aceleiași peninsule erau tot mai mult asaltate și cotropite de turci, iar în împrejurimile Bosforului mai dăinuia încă Imperiul Bizantin în situația mai sus înfățișată. Împotriva turcilor, mai ales, țarul Șișman de la Tîrnova încheiase alianță cu socrul său, cneazul Lazăr al Serbiei. Dar, deși săvîrșise așa ceva, să „dea luptă pe față" cu aceștia n-a îndrăznit și, cu toate că după bătălia de la Cîrmen din 1371 dăduse pe sora [20] sa Tamara în haremul sultanului Murad I (m.1389), totuși în 1382 a pierdut în favoarea acestuia orașul Sofia și alte regiuni din Sudul țaratului său. În 1386 Șișman, dimpreună cu socrul său, s-a alăturat „confederației" inițiate de Tvrtko, regele Bosniei, amintită mai sus, și în 1387, în lupta de la Pločnik, cum s-a văzut, au reușit să învingă pe turci. Un an mai tîrziu însă, în 1388, sultanul Murad I, întors din Asia, a „mărșăluit liniștit" prin Bulgaria, a cucerit partea de Nord-Est a acesteia și apoi a silit pe țarul Șișman să se recunoască vasal al său, ceea ce acesta a și făcut, înfeudîndu-se în chip vădit musulmanilor. Zilele țaratului său, respectiv ale Bulgariei de Est, erau însă numărate, căci la 17 iulie 1393, după „un dur asediu", turcii au cucerit orașul Tîrnova și, odată cu aceasta, țaratul bulgar de aici s-a desființat, intrînd sub dominația otomană. După aceasta, o astfel de situație a durat timp de cinci secole, adică pînă în veacul al XIX-lea.

Spre deosebire de fratele său vitreg Șișman, țarul de la Vidin, Sracimir, a rămas credincios partidei creștine și alianțelor cu aceasta, ajutînd orice încercare de stăvilire a înaintării turcești în Balcani. Dar nici țaratul său cu capitala la Vidin, respectiv Bulgaria de Apus, n-a mai avut mult de trăit, căci în urma marii bătălii de la Nicopole, din 25 septembrie 1396, cîștigată de sultanul Baiazid Fulgerul (1389—1402) și el, care pînă atunci „rămăsese necucerit", a fost alipit Imperiului otoman, avînd în continuare aceeași soartă ca și cel al Bulgariei de Răsărit, care ființase la Tîrnova pînă în anul 1393 [21].

[20] După Steven Runciman, Tamara era fiica, nu sora țarului Ivan Șișman (v.: *op. cit.*, p. 51).

[21] Pentru acestea, să se vadă: P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 33—37; Steven Runciman, *op. cit.*, p. 50—53; Constantin C. Giurescu-Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 190—196, 274—275; Stelian Brezeanu, *op. cit.*, p. 187 ș.u.; Maria Holban, *Din cronica relațiilor româno-ungare în secolele XIII—XIV*, București, 1981, p. 159 ș.u.

www.dacoromanica.ro

*

În vremea cînd în Sudul Dunării se petreceau cele mai sus semnalate, mai precis în prima jumătate a secolului al XIV-lea, pe teritoriul dintre Dunăre și Marea Neagră, *Dobrogea*, „de la gurile Dunării pînă la Silistra și Varna", — pe care de timpuriu au ființat mai multe formațiuni politice —, și anume în „Țara Cavarnei", amintită încă în primele decenii ale secolului al XIII-lea, „a luat naștere... un mic stat, care avea drept cîrmuitor, în 1346, pe un *Balica*". În acest an el se întîlnește, intervenind în luptele interdinastice de la Bizanț dintre Paleologi și Cantacuzini. Susținea pe cei dintîi, cărora, în 1347, le-a pus la îndemînă o însemnată unitate militară, condusă de un *Dobrotici* și de fratele său *Teodor*. În cursul luptelor date cu acest prilej, se pare cei doi frați Balica și Teodor au murit și de aceea poate un an mai tîrziu, în 1348, la cîrma țărișoarei în cauză se amintește numai *Dobrotici*, care, în cursul evenimentelor din acești ani căpătase de la bizantini titlul de strateg și se căsătorise cu fiica unui înalt demnitar al Imperiului Paleologilor. Ceva mai tîrziu Dobrotici, de la care se crede și-a luat numele Dobrogea, a dobîndit de la Bizanț și titlul de *despot* și, totodată, și dreptul de a stăpîni peste cîteva „orașe la coasta Mării Negre". Acum autoritatea lui se întindea nu numai peste „Țara Cavarnei", ci și peste Varna și peste „două castele din vecinătatea Mesembriei". Dobrotici a domnit „pînă în preajma lui 1386 și și-a întins stăpînirea și înspre Nordul Dobrogei". În anul 1369 el era în relații amicale cu Vlaicu Vodă, domnitorul Țării Românești, cu care milita pentru reînscăunarea ca țar, la Vidin, a lui Sracimir, cumnatul acestuia.

După stingerea lui Dobrotici, cîrmuirea Dobrogei a trecut asupra fiului său *Ivanco*, care a luat și titlul de despot, s-a străduit să păstreze moștenirea politică rămasă de la tatăl său, a bătut monedă proprie, — semn de independență—, și în 1387, la Pera, a încheiat un tratat de pace și de comerț cu genovezii. Curînd după aceasta, „în împrejurările expansiunii otomane", — încurajată și de Genova și Veneția—, el a dispărut foarte probabil în lupta ce în 1388 a avut cu turcii, care, în acest an, spre a-l împiedica să participe la o coaliție creștină ce se pregătea împotriva lor, îndreptaseră și în contra lui o mare expediție condusă de vizirul Ali-pașa. După aceasta, precum se va vedea, teritoriul despotatului său, — de către Mircea cel

www.dacoromanica.ro

Mare, care intervenise în conflict —, a fost unit cu Țara Românească [22].

*

În veacul al XIV-lea Europa de Răsărit a avut de făcut față cu greu presiunii și înaintării *turcilor*, care acum nu numai că și-au făcut apariția la hotarele ei, dar i-au și cotropit o parte din teritorii, în colțul de Sud-Est, mai ales. Împărătescul Bizanț, slăbit în interior, și celelalte formațiuni statale balcanice, învrăjbite între ele, precum s-a arătat, nicidecum nu le-au putut opune „o rezistență serioasă". Ajuns cu stăpînirea în Asia Mică, poporul nomad al turcilor, pe la cumpăna dintre secolele al XIII-lea și al XIV-lea, a început a se constitui în stat, sub conducerea lui *Osman-bei* (1288—1326), de la care și-a luat numele de osman sau otoman. Sub conducerea „genială" a acestuia, statul creat și-a sporit întinderea, prin cuceriri mai cu seamă de la bizantini, și a înflorit simțitor. Realizînd „dintr-un mic emirat de graniță, puterea de căpetenie în lumea turcească și vîrful de lance cu care ghazii au pătruns în creștinătate", Osman-bei a trăit pînă în anul 1326, murind numai la cîteva zile după ce otomanii cuceriseră Brusa. I-a urmat la tron fiul său *Orchan* (1326—1359), care a stabilit la Brusa capitala statului otoman, a luat pentru el și pentru urmași titlul de sultan, a făcut noi cuceriri de teritorii bizantine, printre care și istoricele orașe Niceea și Nicomedia, dublînd, în acest fel, suprafața statului moștenit de la tatăl său, în 1344, solicitat, s-a amestecat în luptele interdinastice din Bizanț, ca susținător al lui Ioan VI Cantacuzino, cu a cărui fiică, Teodora, se și căsătorise, și căruia mai apoi, tot la cerere, i-a dat ajutor și în luptele pe care, ca împărat, le-a purtat cu sîrbii. În afară de acestea, Orchan a organizat „temeinic statul, fără să-i nimicească însușirea lui de ghazi, care îi întreținea avîntul", a „încurajat dezvoltarea orașelor, folosindu-se de *akhi*, bresle de meșteșugari și de negustători, care țineau de *fetwa*, s-a împotrivit înrîuririi, oarecum dezbinatoare, a dervișilor, recurgînd la colaborarea cu *ulema*-lele, paznicii oficiali ai credinței și datinilor musulmane" și, totodată, s-a îngrijit de organizarea

[22] N. Iorga, *Veneția în Marea Neagră, I. Dobrotici*, în „A.A.R.M.S.I." XXXVI, 1913—1914, București, 1914, p. 1043—1070; Const. Moisil, *Dobrotici și Mircea cel Bătrîn*, în volumul *1878—1928. Dobrogea. Cincizeci de ani de viață românească*, București, 1928, p. 305—314; P. P. Panaitescu, *op. cit.* p. 35—36; Constantin C. Giurescu-Dinu C. Giurescu, *Istoria Românilor. II. De la mijlocul secolului al XIV-lea pînă la începutul secolului al XVII-lea*, București, 1976, p. 381 ș.u.; Ion Barnea, Ștefan Ștefănescu, *Din istoria Dobrogei, III, Bizantini, români și bulgari la Dunărea de jos*, București, 1971, p. 346—361.

www.dacoromanica.ro

armatei, care „pînă atunci... era alcătuită aproape numai din cavalerie ușoară, recrutată din triburile care mai erau încă, în esența lor, nomade". Padișahul Orchan a „reprofilat" armata „în două mari secțiuni: *o miliție permanentă* compusă din oameni, cărora li se alocaseră pămînturi de către sultan" și care aveau „îndatorirea de a presta serviciu militar ori de cîte ori li se cerea" și „o *armată plătită* pentru serviciile sale". Alături de aceste două „secțiuni", din cadrele armatei mai făceau parte: *ienicerii*, care „slujeau în armată pe tot timpul vieții", — fuseseră „pînă atunci un regiment de infanterie compus din robi creștini sau care fuseseră mai înainte creștini" —, și care cu timpul „aveau să alcătuiască garda sultanului", apoi *spahiii*, adică „trupele de cavalerie", din rîndul cărora „se recrutau tunarii, armurierii, fierarii și marinarii", *pedestrașii*, oastea de strînsură, care slujea „pentru jaful și prada pe care o puteau dobîndi" și *akibii* (akîngiii), adică „oastea de incursiune", altfel zis „cavaleria ușoară de avantgardă". În același timp, marele cîrmuitor, care a fost Orchan, a „stăruit ca fiecare secțiune din armată să poarte o uniformă anume" și a „elaborat mijloace sigure de mobilizare, așa încît se putea aduna oricînd o oaste numeroasă și bine instruită, în cel mai scurt răstimp"[23].

Cu o asemenea armată este firesc ca otomanii să fi țintit la noi cuceriri de terenuri. De astădată mai ales ei și-au îndreptat privirile către partea europeană a Imperiului bizantin, adică spre Sud-Estul Peninsulei Balcanice. Au săvîrșit treceri peste Dardanele, în Tracia Orientală, mai întîi în anii 1321 și 1327, dar fără vreo urmare deosebită. Ceva mai tîrziu însă, în urma chemărilor ce li s-au făcut tocmai de către creștini de a veni în Europa, ei, — răspunzînd cererilor de ajutor militar primite din partea bizantinilor, sîrbilor, bulgarilor și chiar a venețienilor, cu prilejul unor conflicte armate dintre aceștia, și, totodată, „ispitiți și de perspectivele ce li se deschideau din punctul de vedere al foloaselor materiale imediate" —, pe nesimțite au trecut pe teritoriul vechiului continent, cu vremea făcîndu-și aici o trainică așezare.

Nu se știe precis cînd s-au petrecut acestea, dar se socotește că prima garnizoană otomană a fost stabilită prin preajma anului 1354, în cetatea bizantină *Tzympê* (Çimpe) din Peninsula Gallipoli, de către Suleiman pașa, fiul sultanului Orchan, căruia mai înainte împăratul Ioan VI Cantacuzino i-o promisese, „ca bază pentru operațiile sale",

[23] Pentru cele privind organizarea statului și armatei otomane, să se vadă: Steven Runciman, *Căderea Constantinopolului — 1453*, p. 48—49.

www.dacoromanica.ro

în schimbul ajutorului ce-i solicitase împotriva sîrbilor și bulgarilor care, între altele, ţineau împresurate orașele Salonic și Adrianopol. Cam în același timp, — de către cei mai mulţi se crede în anul 1354—, un violent cutremur de pămînt a surpat zidurile cetăţii *Gallipoli* (Gelibolu), pe care turcii, veniţi „în număr mai mare ca să întărească garnizoana din Çimpe", cu „ușurinţă" au ocupat-o degrabă, chiar în 1354. Era „prima lor cucerire în Europa" și, dimpreună cu peninsula cu același nume, în care, precum se vede, erau deja prezenţi, avea să fie pentru ei „un cap de pod strategic de prima mînă, bază pentru viitoarele operaţii de cucerire în Europa.". Într-adevăr, în anii ce au urmat, acest cap de pod s-a tot lărgit și noii stăpîni au putut ocupa „o bună parte din Tracia inclusiv trecătoarea Gallipoli, care reprezenta un punct strategic pentru asigurarea trecerii din Asia în Europa și invers". S-a reușit ca între anii 1354 și 1358, de către același fiu al sultanului Orchan, Suleiman pașa, „primul cuceritor al Rumeliei", — adică „ţara romanilor" sau „ţara grecilor" din Balcani —, să se ocupe un număr de însemnate așezări urbane din Sudul Dunării.

Urmașii lui Orchan, padișahii *Murad I* (1359—1389), — cel ce s-a interesat, în chip deosebit, de organizarea statului otoman și a făcut din el „cea mai strașnică putere militară din Sud-Estul Europei" —, și *Baiazid I* (1389—1402), cel ce pentru „reacţiile lui repezi" a fost „poreclit *Yilderim*", adică „*Fulgerul*", după unii, „*Trăznetul*", după alţii, — cu a cărui domnie imperiul otoman pășește în secolul al XV-lea —, au purces și mai „fulgerător" la supunerea Sud-Estului Europei. Între 1357 și 1361 cad orașele *Corlu* și *Didymotichon* (Dimetoka), în 1362 a fost cucerit marele centru bizantin *Adrianopol* (Edirne), — devenit în 1365 a doua capitală a otomanilor, după Brusa și, totodată, „una dintre cele mai importante baze politice și militare ale turcilor otomani în Europa" —, iar în 1363 cetatea *Filipopol* (Plovdiv) de pe valea Mariţei. Apoi, în timp ce o parte din forţele otomane își continua înaintarea pe această vale spre centrul peninsulei, o alta se îndrepta spre Macedonia; și una și alta, în calea lor, făcînd noi cuceriri de terenuri de ale creștinilor.

O atare situaţie a trezit oarecum Europa, care de abia acum a început să înţeleagă „ce primejdie însemnau turcii" și pentru ea. De aceea s-a purces la alcătuirea unor coaliţii interbalcanice, mai întîi, balcano-europene, după aceea, — cu scopul de a-i alunga pe aceștia dincolo de hotarele bătrînului continent. În urma acestei treziri la realitate, confruntările directe dintre unele coaliţii creștine de acest fel și otomani și încep. Prima, se socotește, a avut loc în

www.dacoromanica.ro

1364, la locul numit „în izvoarele otomane... Sîrbul zdrobit" sau „Dezastrul sîrbilor", de pe valea Mariței, s-a soldat cu înfrîngerea coaliției bizantino-bulgaro-sîrbe, care se formase în scopul aci-arătat[24], și, se afirmă, ar fi avut în componența ei și „unele contingente trimise de domnul Țării Românești, Nicolae-Alexandru sau Vladislav-Vlaicu" [25]. Un rezultat asemănător a avut și lupta de la Čirmen din 23 septembrie 1371, în care turcii au învins din nou o „coaliție ortodoxă, formată , la apelul patriarhului ecumenic Filotei Kokkinos, din bizantini și sîrbii conduși de „principii sîrbi-macedoneni Vukasin și Ugliesa" și fratele lor Voiko, amintiți și mai sus. În urma acestor victorii, stăpînirea turcilor în această parte a Europei s-a consolidat, ei ocupînd mult teren din Bulgaria și Macedonia Sîrbească, și în curînd stabilind garnizoane proprii la Filipopol ocupat mai dinainte, la Sofia și Niș, așa încît aici în Balcani, de acum împărăția lor „se întindea spre Apus pînă la Monastir lîngă granița cu Albania și spre Miază Noapte pînă la Nis". Găsind o astfel de situație, în 1373, la întoarcerea sa din Apus, unde se dusese după căutarea de ajutoare, împăratul Ioan V Paleologul s-a văzut nevoit să recunoască pe sultanul Murad I ca suzeran și totodată să-și ia obligația de a-i plăti tribut anual, de a-i da ajutor militar și de a trimite ca ostatec la curtea lui pe fiul său Manuel [26]. O asemenea situație, desigur, a îndemnat pe cneazul Lazăr al sîrbilor să pună la cale o „alianță a tuturor popoarelor din Balcani, împotriva năvălitorilor", care s-a înfăptuit și care, în anul 1387, la Pločnic, „pe malurile rîului Toplița", a învins pe otomani. Această victorie a creștinilor „a reanimat speranțele unei coaliții europene" împotriva „necredincioșilor", dar aceștia, intuind intenția, în 1388, conduși de vizirul Ali-pașa, au cucerit Nord-Estul Bulgariei de Răsărit și astfel, — așa cum au făcut și cu despotul Ivanco al Dobrogei —, au împiedicat pe țarul Șișman de la Tîrnova, — care a și recunoscut ca suzeran pe sultan —, să participe la proiectata coaliție și, în același timp, s-au pregătit de luptă. Aceasta

[24] Cf. Aurel Decei, *op. cit.*, p. 50—51; Mustafa Ali Mehmed, *Istoria Turcilor*, București, 1976, p. 123. După unii, această confruntare n-ar fi avut loc. Ea ar fi una și aceeași cu cea din 1371 de la Čirmen, de pe aceeași vale a fluviului Marița (v.: Mustafa Ali Mehmed, *op. cit.*, p. 123, n. 8).

[25] Aurel Decei, *op. cit.*, p. 50—51; V. și: Mihail Guboglu și Mustafa Mehmet, *Cronici turcești privind țările române. Extrase.* vol. I, *Sec. XV — mijlocul sec. XVII*, București, 1966, p. 300, 400.

[26] Steven Runciman, *op. cit.*, p. 50.

www.dacoromanica.ro

a avut loc în vara anului 1389 la Kossovo Polje și, așa cum s-a arătat, s-a încheiat cu victoria otomanilor [27].

Celelalte evenimente mai de seamă din ultimul deceniu al secolului al XIV-lea, legate de prezența și stabilirea trainică a turcilor în Balcani, — în urma cărora granița de Nord a imperiului lor a ajuns pe Dunăre —, cum au fost desființarea țaratelor bulgare de la Tîrnova și Vidin, lupta de la Rovine, „Cruciada" creștină de la Nicopol, ș.a., săvîrșindu-se în timpul domniei lui Mircea cel Mare, — el fiind chiar părtaș la unele dintre ele —, vor fi înfățișate la locul potrivit, în capitolele care urmează.

*

La Nordul Dunării, la Sud și Est de Carpați, la începutul, — în mod sigur înainte de 26 iulie 1324 —, și, respectiv, pe la mijlocul — în anul 1359 —, secolului al XIV-lea, s-au întemeiat cele două state românești, *Țara Românească* și *Moldova*. Prima are ca „întemeietor" pe *Basarab I cel Mare* (c. 1310—1352), cel care, în noiembrie 1330, învingînd la Posada armata regelui Carol Robert de Anjou al Ungariei (1308—1342), a obținut odată cu această strălucită victorie, și independența țării sale, mai ales față de pretențiile de suzeranitate maghiară. Realizînd aceasta, Basarab „Întemeietorul", pe cît i-au îngăduit timpul și împrejurările, și-a înzestrat țara cu „instituțiile" inerente unui stat „de sine stătător", adică independent, i-a lărgit hotarele, i-a dat o dinastie, altfel zis, o familie domnitoare, care apoi a cîrmuit-o timp de aproape trei sute de ani, a ferit-o de propaganda catolică, optînd pentru ortodoxie, și a „impus-o printr-o politică înțeleaptă pe plan internațional". Încă amintim că și-a ameliorat relațiile cu regele Carol Robert și că a căutat să încheie alianțe cu stăpînitori politici sud-dunăreni. În 1323, de pildă, a ajutat pe țarul bulgar Mihail Șișman (1323—1330) în lupta acestuia cu bizantinii, iar în 1330 în cea cu Ștefan III Uroș al Serbiei (1321—1331), care s-a dat la Velbujd, și a fost cîștigată de sîrbi. Apoi o fiică a sa, Teodora, a fost căsătorită cu Ivan Alexandru, țarul Bulgariei (1331—1371), care, de către unii, este socotită mama țarului Sracimir de la Vidin, aliatul Țării Românești.

Domnia „Întemeietorului" a durat pînă în anul 1352, cînd, aflat la Cîmpulung-Muscel, unde îi fusese la început capitala, a decedat,

[27] Pentru această luptă, să se vadă, Steven Runciman, *op. cit.*, p. 45—57; Aurel Decei, *op. cit.*, p. 31 ș.u.; Mustafa Ali Mehmed, *op. cit.*, p. 113 ș.u.

www.dacoromanica.ro

fiind înmormîntat în ctitoria sa din acest oraș. Lăsa în urmă o țară independentă, o țară cu o politică externă bine conturată și totodată o țară destul de mulțumitor organizată în interior, apreciabil respectată de vecini și acasă, parcurgînd „o perioadă de prosperitate economică deosebită". Fiul și urmașul său la tron, *Nicolae Alexandru Basarab* (1352—1364) i-a continuat „politica", gospodărind cu pricepere țara, stînd „în legături strînse cu statele slave de la miază-zi" și păstrînd „față de coroana ungară... o atitudine demnă". În plus, încă trebuie să se menționeze că în timpul domniei sale și la cererea sa repetată și stăruitoare, de către Patriarhia ecumenică din Constantinopol, s-a recunoscut, în 1359, ființarea Mitropoliei Țării Românești cu sediul la Argeș, că două din fiicele sale, Ana și Anca, au fost căsătorite cu Sracimir, țarul bulgar de la Vidin și respectiv, cu Ștefan Uroș, regele sîrbilor — ceea ce, desigur, lămurește bunele raporturi de vecinătate și alianță dintre Țara Românească și țările acestora; că, potrivit afirmațiilor unor analiști turci, în 1364, el sau urmașul său, Vladislav-Vlaicu, a ajutat o coaliție creștină antiotomană din Sudul Dunării, trimițîndu-i unele contingente de ostași munteni, și că în urma luptelor victorioase „pe care le-a purtat alături de regele Ungariei, Ludovic cel Mare, împotriva tătarilor, a desăvîrșit opera predecesorului său și a unit cu Țara Românească ținutul „spre părțile tătărăști", adică „partea de Sud a Moldovei, dintre Milcov și Mare".

A cîrmuit țara pînă la 16 noiembrie 1364, cînd a murit, fiind înmormîntat tot la Cîmpulung. I-a urmat în scaun fiul său, *Vladislav-Vlaicu* (1364 — c. 1377), care, deși în două rînduri s-a războit cu regele Ludovic al Ungariei, totuși, cînd legăturile dintre ei s-au restabilit, a primit de la acesta, în 1369, se crede, unele feude peste munți, — Amlașul, Făgărașul și Severinul. Deosebit de acestea, în 1368, ostași de-ai săi, deci din Nordul Dunării, s-au ciocnit pentru prima dată cu o armată otomană, iar în 1369, el a ajutat pe cumnatul său, țarul Sracimir de la Vidin, să-și reia tronul, din care, așa cum s-a arătat, în 1365 fusese îndepărtat și luat prizonier de unguri, cu prilejul primei încleștări dintre Vlaicu Vodă și regele Ludovic, cel ce, spre a izbi, cu mai multă eficacitate, în voievodul muntean, atacase, cuprinsese și chiar desființase țaratul cumnatului și aliatului său, totodată. Ceva mai tîrziu, prin 1374, cînd Vlaicu Vodă a înțeles că turcii sînt „cea dintîi forță militară din Răsăritul Europei" și, în același timp, s-a convins că din partea lui Ludovic nu-i poate veni ajutorul de care avea nevoie, și-a îmbunătățit relațiile cu cei dintîi.

www.dacoromanica.ro

În interior, el, spre a stăvili și mai mult prozelitismul catolic, s-a declarat de acord cu înființarea, în 1370, a unei noi mitropolii ortodoxe cu sediul la *Severin*, — deci la granița de Vest a țării —, și, în același timp, a sprijinit acțiunea de înviorare a monahismului românesc, desfășurată de Sfîntul Nicodim de la Tismana, venit din Serbia. Totodată a stat într-ajutor ctitoririi de lăcașe sfinte, cum au fost cele de la Vodița, Tismana și Cotmeana, — ultimele două numai începute—, și a militat pentru înflorirea economică a țării, bătînd monedă proprie și în 1368 emițînd o diplomă cu privilegii de comerț în favoarea brașovenilor.

Nu se știe precis cînd și-a încheiat domnia, dar se știe că în 1372 el asociase la tron pe fratele său *Radu*, care mai apoi îi va lua locul (c. 1377 — c. 1383). Urmînd politica fratelui său, și, desigur, dorind să-și păstreze independența, acesta, ca și înaintașul său, o vreme s-a menținut în raporturi încordate cu ungurii, căci regele lor Ludovic încă ridica pretenții de suzeranitate. De bună seamă că din această pricină, Radu n-a mai „stăpînit feudele de peste munți", amintite mai sus.

În țară însă Radu Vodă, bun gospodar fiind, s-a îngrijit de prosperitatea ei, bătînd și monede, și, în același timp fire evlavioasă fiind, a ctitorit mai multe mînăstiri și biserici. În afară de acestea, menționăm că în unele balade populare sîrbe și bulgare, acest voievod este înfățișat ca amestecîndu-se în conflictul dintre țarii bulgari Șișman și Sracimir, — pomenit și mai sus —, spunîndu-se chiar că „ar fi luat parte... la lupte" [28], ceea ce însă și documentar nu se poate dovedi. Și-a sfîrșit domnia prin anii 1383—1384.

Din cele aci înfățișate, reiese că în jumătatea de veac ce se scursese de la obținerea neatîrnării sale, în general Țara Românească dintre Carpați și Dunăre n-a avut liniște deplină și nici n-a putut trăi întotdeauna în pace, cum i s-ar fi căzut și cum și nevoia cerea. Apropierea de hotarele ei a pericolului otoman n-a fost întru totul străină de o asemenea stare. De aceea voievozii ei, intuind o atare situație, „au căutat din răsputeri să o întărească în vederea marii încercări". Printre aceștia trebuie socotit și *Dan I* (c. 1383—1386), fiul și urmașul la tron al lui Radu I Basarab, cel poreclit „*Radu Negru*", care, potrivit celor ce se spun în o seamă de izvoare istorice și în unele balade sud-slave, „a fost un ostaș desăvîrșit" pe cîmpul de luptă

[28] Între altele, pentru acestea, să se vadă: B. Petriceicu-Hașdeu, *Negru-Vodă. Un secol și jumătate din începuturile Statului Țerei-Românești (1230—1380)*, ca introducere la tomul IV din „*Etymologicum Magnum Romaniae*", București, 1898, p. CCXLIX

www.dacoromanica.ro

și în același timp și „un excelent strateg". Căci, „în fața pătrunderii nestăvilite" a turcilor în Balcani, el „dintru început s-a gîndit la asigurarea graniței sale pentru care a făcut toate eforturile posibile". S-a luptat cu ungurii prin părțile Mehadiei și Severinului, încercînd să unească ținuturile acestor două așezări, așa cum, de altfel, fuseseră mai înainte, și avînd intenția de a întări „acest punct strategic important stăpînit de înaintași", lucru ce însă nu i-a reușit întru totul. În schimb, se pare, a reușit să recîștige cunoscutele feude de peste munți, pierdute de tatăl său, căci ele degrabă apar în titulatura urmașului său la domnie, Mircea cel Mare. Apoi, credincios aceleiași strategii, a apărat linia Dunării, mai ales la Dîrstor și în părțile Dobrogei, și s-a războit cu țarul bulgar Șișman de la Tîrnova, vasalul turcilor, și desigur că și cu aceștia, căci, de obicei, veneau în iureș comun.

Potrivit indicațiilor date de o cronică bulgară contemporană, viteazul voievod Dan I a pierit într-una dintre aceste ultime încleștări, căzînd eroic pe cîmpul de luptă într-o zi de 23 septembrie 1386, prin urmare în timpul celui din urmă război ce a mai putut purta în acest timp cu țarul Șișman de la Tîrnova [29].

În asemenea vremuri de epopee și totodată și de împrejurări tragice pentru Țara Românească s-a ales la cîrma ei domn nou în persoana lui *Mircea*, zis mai apoi, așa cum s-a arătat, „*cel Mare*" și „*cel Bătrîn*", fratele domnitorului Dan I Basarab, a cărui viață și activitate, sub toate aspectele, vor fi înfățișate pe larg în lucrarea de față.

*

În momentul cînd acesta urca în scaun, Țara Românească de la Est de Carpați, *Moldova* era un stat relativ tînăr, a cărui independență, cum se știe, i-o cîștigase prin luptă, între anii 1359 și 1365, *Bogdan Vodă „Descălecătorul"*, venit din Maramureș. Acesta nu i-a asigurat însă numai neatîrnarea, ci i-a dat și prima dinastie, a început s-o organizeze și a ctitorit biserica de la *Rădăuți*, devenită gropniță domnească. I-a urmat la domnie, în 1365, — anul morții lui Bogdan —, fiul său *Latcu* (1365 — c. 1374), care, mai ales, a avut de făcut față propagandei catolice, care, după anul 1372, cînd regele Ludovic al Ungariei a ajuns și rege al Poloniei, devenise destul de activă și în țara sa. El însuși, din calcul politic, a trecut la catolicism, — viața și-a sfîrșit-o însă ca ortodox, căci a fost înmormîntat în biserica ortodoxă

[29] Constantin C. Giurescu-Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, I, p. 266—278; II, p. 22—35; Aurelian Sacerdoțeanu, *op. cit.*, p. 24—25.

www.dacoromanica.ro

„Bogdana" din Rădăuți —, și în 1370 a consimțit ca în orașul Siret să ia ființă o episcopie catolică, a cărei existență, apoi, a fost de scurtă durată. Era și acesta, cum se afirmă, „un gest politic", care, alături de altele, este în măsură să probeze că Lațcu Vodă, așa cum încredințează dealtfel „datele cunoscute", s-a „manifestat ca un om politic de reală capacitate, abil și prudent. care a reușit să lege, să cultive și să întrețină relații bune cu statele vecine. Timp de circa opt ani de zile, cît a condus destinele statului românesc de la Est de Carpați, el a reușit să-l mențină independent, să-l consolideze și să adapteze noilor situații instituțiile sale de bază, să-l apere de atacurile dușmanilor externi și să lichideze tendințele centrifuge ale foștilor șefi de formațiuni statale locale sau ale urmașilor lor. Om de reală clarviziune politică, Lațcu Vodă a activat abil și a neutralizat intențiile anexioniste ale celor două puternice state feudale vecine. A fost permanent informat despre gravele frămîntări interne din Imperiul bizantin, de situația confuză și de teamă din Peninsula Balcanică, cauzată de infiltrarea și expansiunea otomană, precum și de eforturile depuse în direcția unirii Bisericii Ortodoxe cu cea romano-catolică". Domnia lui a „reprezentat o perioadă de stabilitate, impusă de autoritatea nedesmințită a unui domn cu reale calități de conducător". Prin toate acestea, Lațcu a reușit să lase urmașilor „un stat puternic, recunoscut și respectat de vecini", un stat cu bază economică mulțumitoare și cu instituții administrative chibzuit rînduite.

La rîndul lor aceștia, ducînd în linii mari tot o asemenea cumpănită politică, au reușit să-i „consolideze unitatea", să-i întindă hotarele „pînă la Mare", să-i „asigure dezvoltarea economică, militară și politică" și să-l impună ca pe „un factor de seamă în politica Europei centrale și sud-estice"[30]. Pe aproape două treimi din timpul ocîrmuirii acestora, — și ne gîndim la primii mușatini: *Petru I* (1375—c. 1392), *Roman I* (c. 1392—1394) și *Ștefan I* (c. 1394—1399), apoi la *Iuga* (1399—1400) și la *Alexandru cel Bun* (1400—1432) —, cade pe toată durata ei, lunga domnie a lui Mircea cel Mare din Țara Românească (1386—1418). Cu toți acești voievozi moldoveni, acesta a avut legături, cu unii destul de strînse chiar[31]. Despre ele se va vorbi mai pe larg, în partea în care se va înfățișa „politica externă" a acestuia.

[30] N. Grigoraș, *Țara Românească a Moldovei pînă la Ștefan cel Mare (1359—1457)*, Iași, 1978, p. 41—42; 55—56.

[31] Constantin C. Giurescu-Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, I, p. 278—286; II, p. 38—49, 94—110; N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 21 ș.u.; Ștefan S. Gorovei, *Mușatinii*, București, 1976, p. 22—49.

www.dacoromanica.ro

*

Așa se prezenta în linii generale, din punct de vedere politic, Europa răsăriteană în preajma începerii domniei marelui Voievod Mircea. În mijlocul frămîntărilor semnalate și în calea tendințelor de cotropire ale unora dintre vecini și mai cu seamă ale otomanilor, el, cum se va vedea, a știut să aleagă soluția cea mai potrivită pentru interesele țării sale. Cu un stat bine organizat, înfloritor din punct de vedere economic și cu o oaste bine rînduită și vitează, el a putut face față cu succes pericolelor ce-i amenințau „moșia", indiferent din partea cui veneau, rezistînd eroic oricărei încercări de cucerire. De aceea, pe drept se afirmă că: „de la el începe rezistența care a făcut pe turci să renunțe de a cuceri pămîntul românesc și i-a silit să-l lase românilor, pe cînd, — cum se știe —, al sîrbilor, bulgarilor, grecilor și mai tîrziu chiar și al ungurilor, le-a fost luat de cuceritorii otomani" [32].

Țara lui Mircea cel Mare, ca și sora ei mai tînără, Moldova, și ea cumpănit ocîrmuită și eroic apărată de voievozii ei, niciodată n-au dispărut de pe harta Europei de Răsărit, ci, necontenit, au ființat ca state de sine stătătoare.

[32] P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 39.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL 2

PRIMII ANI AI DOMNIEI. STABILIREA PRIMELOR ALIANȚE. ÎNCEPUTUL CONFLICTULUI CU IMPERIUL OTOMAN

Ne lipsesc informații cu privire la primele măsuri de politică externă întreprinse de noul domn al Țării Românești. El a trebuit să țină seama de situația internațională complexă a anului 1386, cînd Imperiul otoman înainta impetuos spre Dunăre, în timp ce statele europene din regiune—inclusiv regatul Ungariei—nu puteau organiza rezistența necesară. El era nevoit, de asemenea, să țină seama de tendințele expansioniste ale regatului Ungariei, ai cărui regi încercaseră să-și instaureze suzcranitatea asupra domnilor Țării Românești. Acestea erau cele două mari puteri între care se afla statul condus de Mircea cel Mare [1].

Domnul nu putea neglija în calculele sale politice nici regatul Poloniei, care devenise, după includerea Lituaniei, cel mai întins stat din Europa răsăriteană, și pe care va încerca să-l folosească pentru a contracara încercările lui Sigismund de Luxemburg de a-și impune suzeranitatea asupra țării sale.

Din nefericire, cele două regate creștine și catolice nu-l vor sprijini pe Mircea în lupta sa contra „necredincioșilor", deși regii lor vor încheia tratate de prietenie cu domnul Țării Românești. Mai mult încă, în momente deosebit de grave, ca cele din 1395, cei doi monarhi vor slăbi poziția lui Mircea cel Mare; regele Ungariei va încerca să ocupe pentru sine teritorii ale Țării Românești, iar Vladislaw Iagiello va susține un alt candidat la tron împotriva suveranului Țării Românești care organiza cu succes rezistența antiotomană.

La începutul domniei sale — datorită probabil ocupării Banatului de Severin — relațiile lui Mircea cu Sigismund de Luxemburg nu au fost prea bune. În 1388 Sigismund a încheiat un armistițiu cu

[1] Vezi Dinu C. Giurescu, *Politica externă a Țării Românești sub Mircea cel Bătrîn*, în vol. *Pagini din trecutul diplomației românești*, București, 1966, p. 54—75.

www.dacoromanica.ro

Vladislaw Iagiello, ca să poată lupta „împotriva voievozilor Moldovei și Valahiei, instigați de banul Bosniei“ [2].

Datorită acestor relații, foarte probabil că Mircea nu a participat la lupta de la Kossovo (15 iunie 1389), deoarece participarea sa alături de cneazul Lazăr — care sprijinise pe răsculații croați împotriva lui Sigismund — ar fi putut fi considerată o provocare la adresa acestuia [3]. Participarea lui Mircea la această memorabilă bătălie nu este confirmată de ciclul Kosovian al tradițiilor sîrbești, care nu-l amintește pe domn printre aliații craiului sîrb [4]. După cum au dovedit specialiștii în problemă, afirmațiile unor cronici otomane despre participarea unui contingent muntean la luptă sînt tîrzii și aveau menirea să preamărească meritele Casei otomane care ar fi obținut la 1389 o victorie asupra unor aliați numeroși și puternici [5].

Ținînd seama de aceste relații încordate cu regele Ungariei, Mircea a fost obligat să se apropie de regele Poloniei, prin intermediul domnului Moldovei Petru I Mușat, cu care a întreținut relații de prietenie.

Alianța cu Polonia a fost încheiată pentru a contrabalansa politica expansionistă a lui Sigismund de Luxemburg, cu care regele Poloniei

---

[2] Hurmuzaki, 1/2, p. 309. Vezi amănunte la Ilie Minea, *Principatele Române și politica orientală a împăratului Sigismund*, p. 7 și urm.; A. Hubert, *Die Gefangennehmung der Königinnen Elisabeth und Maria von Ungarn und die Kämpfe König Sigismunds gegen die napolitanische Partei und die übrigen Reichsfeinde in den Jahren 1386—1395* („Archiv für Osterreichische Geschichte“, 1885, p. 535—548).

[3] Veniamin Ciobanu, *Țările române și Polonia. Secolele XIV—XVI*, București, 1985, p. 19. Vezi și P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, Buc., 1944, p. 215—219 și N. Iorga, *Istoria românilor*, III, p. 288, care susține că „nimiç nu dovedește un ajutor de la Mircea“ în lupta de la Kosovo.

[4] Eugenia Ioan, *Imaginea domnitorului Mircea cel Mare în literatura iugoslavă*, comunicare la sesiunea organizată de Institutul de studii sud-est europene, 20 iunie 1986. Despre această celebră bătălie vezi: C. Moisil, *Spicuiri din cronicarii turci: lupta de la Cossovo după cronicarul Neșri* („Rev. Soc. Tinerimea Română“, 1923, nr. 9—10, p. 259—271); M. Braun, *„Kossovo“. Die Schlacht auf dem Anselfelde in geschichtlicher und epischer Überlieferung*, Leipzig, 1937; G. Skrivanič, *Kosovska bitka 15 juna 1389*, Cetinje, 1956; D. Trifunovič, *Srpski srednjovekovni spisi o knezu Lazaru i Kosovskom boju* (Scrieri sîrbești medievale despre cneazul Lazăr și bătălia de la K.J.), Krusevać, 1968.

[5] Mehmet Mustafa, *Aspecte ale demersului politic al domnitorului Mircea cel Mare în sud-estul Europei*, comunicare la aceeași sesiune.

Citînd pe cronicarii Seadeddin și Leunclavius — care vorbesc de prezența valahilor alături de sîrbi — D. Onciul susținea că Mircea a venit în ajutorul acestora în nenorocita luptă de la Kosovo (*Scrieri istorice*, II, ed. A. Sacerdoțeanu, p. 248). Vezi analiza făcută de P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 215—222 și I. Minea, *Principatele Române și politica orientală a împăratului Sigismund*, Buc., 1919, p. 11—12, care subliniază miopia politică a regelui Ungariei ce a lăsat Serbia să cadă în supunerea turcească; pretențiile absurde de hegemonie ale regelui Ungariei au dărîmat stîlpii echilibrului politic tocmai în momentul cînd era mai mare nevoie de acest echilibru.

www.dacoromanica.ro

— deși cumnat — nu întreținea relații prea cordiale [6]. Este interesant de subliniat faptul că, în tratatele încheiate cu regele Vladislaw Iagiello, Mircea declara că se simțea dator să ajute pe rege și ca rudă: „ymmo magis iam quia consanquinitatis amor hoc compellit amicos" [7]. Într-un alt act, Mircea declara regelui Poloniei: „eu sînt al tău și copiii mei, cîți sînt, sînt nepoții tăi și copii, ca și ai mei" [8].

Tratativele lui Mircea cu regele Poloniei au început în cursul anului 1389, cînd solii munteni Manea și Roman au trecut prin Suceava, unde li s-a adăugat Drăgoi, unul dintre principalii sfetnici ai lui Petru I, prin intermediul căruia se duceau tratativele. Tratatul de alianță s-a încheiat la Radom, la 3 dec. 1389; prin acest act, cei doi suverani își promiteau sprijin reciproc în cazul unui atac asupra unuia dintre ei întreprins de regele Ungariei [9]. Tratatul a fost întărit de Mircea la 20 ian. 1390, fiind reînnoit la 6 iulie 1391 [10].

Din textul acestor tratate rezultă în mod clar că ele erau îndreptate împotriva atacurilor dușmănoase inițiate de regele Ungariei fie împotriva Poloniei, fie în contra Țării Românești; în ultimul caz, Vladislaw Iagiello se arăta gata să-l ajute pe Mircea „prin toată puterea și mijloacele lui", ceea ce însă nu se va realiza deoarece Mircea se va împăca în curînd cu Sigismund.

„Cum era și firesc, asemenea alianță politico-militară nu a putut avea efecte concrete pe tărîm militar, căci nu se cunoaște vreo împrejurare în care s-ar fi aplicat prevederile ei. Cu toate acestea, fundalul politic al demersului întreprins între 1389 și 1391 de Mircea cel Bătrîn a avut efecte neîntrîrziate în însăși atitudinea lui Sigismund, regele Ungariei, adoptînd o poziție mai atentă și mai receptivă față de domnul Țării Românești" [10 bis].

---

[6] La 1388 cei doi regi cumnați încheiaseră un armistițiu prin care regele Ungariei recunoștea anexarea Galiției la regatul polon (Hurmuzaki, I/2, p. 309; P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 24).

[7] Hurmuzaki, I/2, p. 472.

[8] *Ibidem*, p. 825. Menționăm că nu numai Mircea, dar și Petru Mușat — domnul Moldovei — era rudă cu Wladislaw Iagello, după cum rezultă din tratatul încheiat între cei doi suverani, în textul căruia regele numește pe domn „ziat", adică ginere *(ibidem*, p. 295). După cum arată Ștefan Gorovei, *Mușatinii*, p. 33—34, soția domnului trebuie să fi fost o rudă mai îndepărtată a regelui, aceasta deoarece în vremea respectivă termenii de înrudire nu aveau sensurile atît de precise și restrînse de astăzi.

[9] Hurmuzaki, I/2, p. 315—316.

[10] DRH, D, vol. I, p. 122—123, 125—126. Vezi și Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 59—62. Cele două tratate au fost publicate de Ivan Ohienko, *Dvî gramotî voevodî valaşkogo Ivana Mircii Velikogo* („Byzantino-Slavica", 3, 1931, p. 415—429), care a corectat erorile din edițiile anterioare. Vezi și recenzia lui D. P. Bogdan, în RIR, 1932, p. 414—417.

[10 bis] *Istoria militară a poporului român*, II, Buc., 1986, p. 159.

www.dacoromanica.ro

După cum s-a observat pe drept cuvînt, „afirmarea internațională cea mai deplină a Țării Românești în timpul lui Mircea cel Bătrîn și-a găsit expresia supremă în îndepărtarea sa de regatul ungar în momentele prielnice. Condiția necesară a acestei afirmări era dispariția presiunii osmane care dispensa țara de alianța cu Ungaria“ [11]. Cu alte cuvinte, alianța cu Sigismund era dictată de pericolul otoman, era deci o alianță sub imperiul necesității; de această alianță avea nevoie și regele Ungariei, ale cărui teritorii erau mai bine apărate prin lupta domnului Țării Românești.

Pentru a înțelege distanțarea lui Mircea cel Mare de regele Ungariei va trebui să avem în vedere *politica primejdioasă a lui Sigismund de Luxemburg*, care căuta orice prilej — îndeosebi momentele de criză — pentru a-și impune suzeranitatea asupra domnului Țării Românești, suzeranitate pe care acesta nu a acceptat-o. Un singur exemplu este edificator; deși tratatul încheiat la Brașov între cei doi suverani, în martie 1395, nu prevedea nici un drept de suzeranitate al regelui asupra domnului sau a țării acestuia, în documentele relative la luptele purtate în același an alături de aliatul său pentru alungarea turcilor, Sigismund de Luxemburg vorbește de Țara Românească — al cărei domn recunoscut de el era Mircea — ca de o țară a sa, numind-o „țara noastră“ [12]. Se înțelege că astfel de pretenții nefondate erau respinse de un domn ca Mircea, care apăra independența țării sale față de orice putere străină, creștină sau păgînă.

Se cuvin făcute aceste precizări pentru a înțelege succesiunea de momente de antantă cu cele de încordare dintre cei doi suverani; această schimbare de poziție nu este rezultatul unei inconsecvențe

[11] Virgil Ciocîltan, *Competiția pentru controlul Dunării inferioare (1412—1420)* (R. Ist. 1982, nr. 10, p. 1095).

[12] DRH, D, vol. I, p. 157. Vezi și P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn și suzeranitatea ungurească*, Buc., 1939 (extras din AARMSI, s. III, t. 20, 1939, p. 61—81).

Mai trebuie să amintim aici — pentru a înțelege politica lui Sigismund de Luxemburg față de Țara Românească — că la 7 martie 1395 — cînd Mircea cel Mare se afla la Brașov unde încheia cunoscutul tratat de alianță cu regele Ungariei — acesta a întărit brașovenilor privilegiul acordat lor, la 28 iunie 1358, de regele Ludovic cel Mare, prin care acesta le garanta dreptul de a „trece slobod și neturburat“ cu mărfurile lor și cu „orice fel de lucruri între Buzău și Prahova, adică din locul unde se varsă în Dunăre rîul numit Ialomița pînă în locul unde se varsă, de asemenea, în Dunăre rîul Siret și să nu vă poată opri nimeni pe nedrept în această trecere a voastră“ (DRH, D, I, p. 72 și 142—143).

Întrucît acest coridor de trecere se afla în țara lui Mircea, care apărea ca egalul regelui în textul tratatului încheiat în aceeași zi, nu putem califica gestul lui Sigismund decît ca pe o manifestare a tendințelor sale de suzeranitate asupra domnului Țării Românești. În privilegiul dat de regele Ungariei nici măcar nu se vorbește de acordul domnului, suveran, al țării sale.

www.dacoromanica.ro

a domnului Țării Românești, ci constituie *adaptarea sa la primejdiile externe, indiferent de unde s-ar fi ivit acestea.*

*

Așa cum s-a observat: „toate acțiunile de politică externă ale voievodului Mircea — duse cu fermitate și deplină cunoaștere a realităților timpului — au fost concentrate pentru a opri ofensiva otomană, pentru a o sili să dea înapoi, pentru a păstra ființa țării în fața celei mai puternice forțe militare a sud-estului european". Rezultatul acestei mari înfruntări de forțe — care a durat mai bine de două decenii — a fost „fundamental pentru toată istoria noastră medievală", și anume „*dăinuirea și continuitatea statului românesc dintre Carpații meridionali și Dunăre*" [12 bis].

Nu se cunosc prea bine începuturile relațiilor lui Mircea cel Mare cu Imperiul otoman, aflat — așa cum spuneam mai sus — în plină expansiune teritorială.

Cei mai mulți autori susțin că luptele lui Mircea cu trupele otomane ar fi început în anul 1388, cînd forțele armate ale Țării Românești au intervenit în Dobrogea, unde Ivanco dispărea în condiții dramatice. După unele opinii, Mircea cel Mare ar fi fost chemat de forțele locale — rămase fără conducător —, devenind astfel „domn al cetății Dîrstorului și despot al țărilor lui Dobrotici" [13], și aceasta prin voința nemijlocită a locuitorilor Dobrogei. Această acțiune „nu era decît urmarea faptului că Mircea devenise unicul steag de raliere în jurul căruia aceștia se puteau strînge încă pentru a respinge pe cotropitorul otoman" [14].

În aceeași vreme — probabil ca represalii la acțiunea lui Mircea — o oaste otomană s-a îndreptat spre Țara Românească. După cum mărturisește o cronică bulgară, „au bătut-o vlahii și toți (turcii) pînă la unul sau doi s-au înecat în Dunăre; astfel au scăpat în acea vreme bulgarii și vlahii de cotropirea turcească" [15]. *Era prima*

[12 bis] Dinu C. Giurescu, *op. cit.*

[13] Vezi partea a II-a, cap. 3 (Organizarea statului).

[14] B. T. Câmpina, *Scrieri istorice*, I, Buc., 1973, p. 242. O opinie asemănătoare la Ștefan Ștefănescu, *Țara Românească de la Basarab I „Întemeietorul" pînă la Mihai Viteazul*, Buc., 1970, p. 49: „cînd, în 1388, statul dobrogean, lipsit de conducătorul său Ivanco, căzut în lupta cu turcii, urma să fie încorporat Imperiului otoman, forțele locale s-au regrupat în jurul lui Mircea cel Bătrîn pentru a respinge printr-un ultim efort pe cotropitori. Cu ajutorul populației dobrogene, Mircea cel Bătrîn a înfrînt pe turci și a unit Dobrogea, inclusiv Silistra, cu Țara Românească". Vezi și P. P. Pauaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 212.

[15] *Cronica ieromonahului Paisie de la Hilandar*, citată de B. T. Câmpina, *op. cit.*, p. 242. Vezi și *Marele Mircea Voievod*, p. 287—288. Deși admite că Țara Românească a jucat un rol important în evenimentele din 1387—1388, Tahsin Gemil nu amintește de expediția otomană din 1388 *(Mircea l'Ancien face à la politique impériale de Bayazid I-er*, în RRH, 1986, nr. 1—2, p. 5).

www.dacoromanica.ro

dintr-un lung șir de victorii obținute de oștile Țării Românești, care luptau nu numai pentru apărarea țării lor de cotropire, dar și pentru apărarea vecinilor lor de la sudul Dunării.

Așa cum s-a observat, după anihilarea Serbiei, în 1389, *Țara Românească a rămas singura forță politică în stare să inițieze și să dirijeze coaliții antiotomane în Peninsula Balcanică*[16].

Evenimentele ce au urmat sînt mai puțin clarificate de istoriografia română care le datează în chip diferit, așa cum vom arăta îndată.

Relațiile lui Mircea cel Mare cu otomanii s-au înrăutățit în 1391[17], cînd Firuz beg a primit ordinul să întreprindă prima expediție de pradă (akîn) la nordul Dunării. Cronica turcească anonimă notează lapidar: „apoi (Baiazid) dă akîn lui Firuz beg, care a ajuns în Iflak (= Țara Românească), unde a răvășit totul, făcînd akîn, și s-a întors încărcat de pradă"[18].

Mai multe detalii despre această acțiune de pradă ne oferă cronicarul Kemalpașazade, cu stilul său înflorit: „Firuz beg a ridicat corturile taberei sale în acest loc al victoriei. Strîngîndu-și soldații jefuitori, a lovit țara și ținutul pe care l-a atins și îi aștepta pe înfometații și nevoiașii akîngii, atrași de norocul unei prăzi. El a trecut Dunărea, fluviul care seamănă la vărsare cu o mare universală, pe malul celălalt, în țara Iflak, care la vremea aceea nu era încă supusă; ea era în stare de război; comandantul său suprem (Mircea) nu coborîse încă din turnul alpestru al revoltei; el era orgolios. Armata cu picioare de vînt și mergînd ca un torent sosește, intră și-l izbește chiar în gît pe acest adversar plin de ură. El (= Firuz beg) a distrus cu furtuna atacurilor rezistențele, casele și refugiile acestor rătăciți pe care le-a găsit în țară. El a risipit detașamentele nefericite și sinistre ale cavalerilor și ale pedestrimii, care se așezaseră pentru luptă, și le-a răsturnat casele peste capetele lor, dînd pe aria dușmanului lovituri puternice cu lănci asemănătoare cu balaurii aruncători de flăcări și a ars bunurile și avuțiile necredincioșilor cu fulgerul

[16] *Ibidem*, p. 6.

[17] Dată acceptată de A. Decei, cercetătorul acestor evenimente. După alți autori (Mihai Maxim), prada ar fi avut loc în 1390; Tahsin Gemil, *op. cit.*, p. 5—6, o datează în 1389, „aussitôt aprés le combat de Kosovo", în timp ce relațiile lui Mircea cel Mare cu Sigismund de Luxemburg nu erau prea cordiale și cînd domnul considera mai puternică primejdia ungară decît pe cea otomană (dovadă tratatul de alianță cu Polonia, amintit mai sus).

Vezi și idem, *Un héros de la lutte pour l'independance. L'effort politique fourni pour enrayer l'offensive ottomane* („Roumanie. Pages d'histoire", 1986, nr. 4, p. 102—103).

[18] Traducerea lui A. Decei, *Relații româno-orientale*, Buc., 1978, p. 153.

www.dacoromanica.ro

incendiator al săbiilor ascuțite. Cu flacăra distrugerii a fost arsă țara, cu pîrjolul calamității a fost înnegrită țara aceasta.

Bătrînii și tinerii, femeile și bărbații, cei care au fost prinși și cei care nu au manifestat încăpățînare ca focul, cei care s-au predat, au fost făcuți prizonieri. Monstrul fricii le-a ars trupurile... prin infernul războiului și, dînd foc sufletelor lor, i-a transformat în pămînturi negre. Ei au ajuns în locurile unde trebuiau să ajungă și au făcut tot ce trebuiau să facă celui care nu crede și care a avut o purtare urîtă. S-au întors învingători și victorioși, cu prizonieri și cîrduri de animale și cu altă pradă bogată și au trecut Dunărea cu bine, încărcați de pradă" [19].

Deși cronicarul nu precizează motivele expediției otomane la nordul Dunării, relatarea sa este extrem de valoroasă — dincolo de limbajul bombastic propriu surselor otomane — pentru detaliile pe care le dă cu privire la această expediție. Mai întîi, faptul că, la acea dată, *Țara Românească „nu era încă supusă"* de otomani, precizare deosebit de prețioasă, care corespunde realității și care contrazice alte cronici turcești, după care Mircea era deja tributar în această vreme.

Sînt de subliniat apoi: faptul că domnul a organizat o rezistență armată care a fost însă înfrîntă de iureșul atacatorilor, bogăția prăzilor, formate din oameni și animale, cu care akîngiii au trecut Dunărea, ca și marile distrugeri provocate așezărilor omenești, situate foarte probabil în cîmpia munteană.

Amintirile tradiției literare bulgare înregistrează însă un fapt despre care nu vorbesc cronicile otomane: Mircea cel Mare nu i-a lăsat pe otomani nepedepsiți pentru fapta lor. „Mircea, voievodul vlah, i-a lovit pe turci și i-a nimicit rău și abia au scăpat" [20].

Indiferent de partea cui a fost victoria — și, repetăm, nu avem motive să credem că ea nu a aparținut voievodului muntean — un lucru trebuie reținut: prima încălcare a hotarului românesc de către trupele otomane a marcat începutul unui îndelungat război, pe care timp de două secole țările române l-au purtat cu cea mai mare putere

[19] Traducerea lui A. Decei, *op. cit.*, p. 153. După opinia cronicarului Urudj, nenumăratele prăzi și bogății aduse de Firuz beg din Țara Românească au fost utilizate de Baiazid pentru a „împodobi clădirile de binefacere, spitale, aziluri și școli ce tocmai atunci le ridicase la Brusa" (P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 236). Autorul amintit nu a cunoscut textul cronicii lui Kemalpașazade, tradus prima oară de A. Decei. Vezi și textul revăzut al lui Ibn Kemal, pus de curînd în circulație de Valeriu Veliman, *O cronică turcească despre domnia lui Mircea cel Mare* (R.A., 1986, nr. 4, p. 375—377).

[20] B. T. Câmpina, *op. cit.*, p. 246 (care citează ed. Zlatarski).

www.dacoromanica.ro

a timpului, Imperiul otoman. Este momentul de deschidere al marii drame ce nu se va sfîrși decît cinci sute de ani mai tîrziu sub zidurile Plevnei. Poporul român și-a demonstrat vitalitatea și puterea de a dura, dovedindu-și capacitatea excepțională de a rezolva și depăși una dintre cele mai complexe și defavorabile conjuncturi în care istoria l-a aruncat.

*

Acțiunea prădalnică a acîngiilor lui Firuz beg nu a rămas prea multă vreme fără răspuns. În iarna 1393—1394 [21] — profitînd de expediția lui Baiazid împotriva beiului de Kastamonu — *Mircea cel Mare a atacat și distrus cuibul acîngiilor prădalnici de la Karinovasî sau Karnobat, situat la sud de munții Balcani* [22].

După cum remarca pe bună dreptate A. Decei — cel care a studiat și tradus primul izvoarele otomane despre această expediție — atacului violent al lui Firuz beg, „care avea ca unic scop să ardă casele, să distrugă culturile și să ia robi, Mircea nu putea să-i răspundă în alt fel decît încercînd să curme de la rădăcină acest rău care creștea, lovindu-i chiar în cuibul lor pe acești « Renner und Brenner » (călăreți și incendiatori), cum îi numește Hammer“ [23].

Toți cronicarii turci care vorbesc de această expediție recunosc succesul ei, ca și viteza deosebită și surpriza totală cu care s-a produs.

După Idrîș Bidlisi, Mircea „a strîns o mare armată, a distrus și jefuit vilayet-ul și împrejurimile de la Karinovasî. Mulți musulmani au fost șehid în această ciocnire, unde el a fost victorios, și fiii poporului islamic au fost luați prizonieri sau jefuiți“ [24].

Mai multe detalii aflăm în cronica lui Kemalpașazade, din secolul al XVI-lea, care-l consideră pe Mircea drept „*unul din monarhii celebri din țările necredincioase din acea vreme*“. (În traducerea mai

[21] Deoarece nici unul din izvoarele cunoscute pînă acum nu precizează cînd a avut loc această campanie, datarea ei s-a făcut în baza unor construcții logice obținute prin înserierea evenimentelor mai precis datate, în special cu lupta de la Rovine. În funcție de aceasta A. Decei (care considera că strălucita victorie românească obținută de Mircea împotriva lui Baiazid a avut loc pe 10 octombrie 1394) a datat-o în 1393. Cum data reală a bătăliei de la Rovine este însă 17 mai 1395, considerăm just punctul de vedere exprimat în *Istoria militară a poporului român*, vol. II, p. 160, care așază expediția oștilor conduse de Mircea cel Mare la Karînovasî, în iarna 1393/1394, adică spre sfîrșitul anului 1393 și începutul lui 1394.

[22] A. Decei, *Expediția lui Mircea cel Bătrîn împotriva acîngiilor de la Karînovasî (1393)*, în vol. *Relații româno-orientale*, Buc., 1978, p. 140—155 (Studiul a apărut mai întîi în limba franceză în „Revue des Etudes Roumaines“, I, 1953, p. 130—151).

[23] A. Decei, *op. cit.*, p. 153.

[24] *Ibidem*, p. 142.

www.dacoromanica.ro

nouă a turcologului Valeriu Veliman textul este: „cel mai vestit dintre principii țărilor ghiaurilor ce era în vremea sa").

Cronicarul susține — pe drept cuvînt — că expediția domnului Țării Românești a fost riposta dată atacului întreprins de Firuz beg: „țara lui fiind lovită", domnul „s-a înfuriat din cauza răpirii animalelor și din cauza urmărilor luptelor provocate de trupele luptătoare". De aceea el a așteptat momentul oportun „pentru a trage iataganul răzbunării, pentru a trece Dunărea pe celălalt mal".

Cînd a aflat că padișahul se dusese în Anatolia, „prezentînd armele și ordinul de război (deci chemarea la luptă — N.S.), el îi adună pe răufăcătorii din țara Iflak, a urcat pe armăsarul său cu hățuri iuți... și a luat drumul revoltei, cu tovarășii de dușmănie".

După opinia cronicarului, Mircea dispunea de o armată foarte numeroasă, formată din călăreți ce aveau „cai apți pentru această năvală"; armata era „mișcătoare ca Nilul și acaparatoare ca torentul", „înfricoșătoare ca norii" și „iute ca torentul".

După ce a trecut Dunărea, „această spadă încrustată și strălucitoare s-a aruncat în marea de jaf; el a întins incendiul răzbunării în dar-i-islam (= Țara Islamului). Orașele și satele care se aflau pe malul fluviului au fost nimicite prin devastare și distrugere... Această armată fără respect și fără milă, sosită pe neașteptate, s-a împărțit ca un torent în mai multe grupuri pe căi diferite și cei mai mulți din cei întîlniți au fost jefuiți, iar familiilor lor nu le-au rămas decît gemetele; unii au fost luați (prizonieri), iar alții jefuiți".

Succesul acțiunii fulgerătoare a trupelor române a fost ușurat de „absența armatei șahului (Baiazid)", ceea ce a făcut ca Mircea să nu întîlnească în cale „pe nimeni care ar fi putut forma o pavăză în fața securii sale rapide"; profitînd de lipsa unei rezistențe organizate, Mircea „a lansat săgeata exterminării împotriva poporului islamic".

Ținta atacului era Karinovasî, tabăra acîngiilor. Ajungînd acolo, Mircea „nu uită să răpească populația întreagă, pe care a adunat-o și a curățat-o cu mătura distrugerii. Din aceasta a obținut cel mai mare profit, mărind la maximum bogăția prăzii și umplînd pîntecele înfometaților și nevoiașilor săi".

Spaima stîrnită în Rumelia de atacul trupelor române a fost atît de mare, încît „trompetele de luptă cu sunet ascuțit" păreau că anunță „ziua judecății de apoi". De această „situație înfricoșă-

www.dacoromanica.ro

toare" a aflat curînd și sultanul ce se găsea în Anatolia, care a părăsit campania din această regiune și s-a întors repede, „într-un mers asemănător cu al norilor deasupra cîmpiilor și a munților". Între timp însă, Mircea și trupelc sale se întorseseră biruitoare în Țara Românească [25].

Sultanul a trebuit să amîne pentru anul următor expediția de represalii întrucît, „venind aproape iarna, nu mai era timp pentru o campanie îndepărtată".

„Acțiunea militară descrisă mai sus, cu profunde efecte politice, este prima campanie ofensivă europeană îndreptată împotriva Imperiului otoman. Forțele victorioase ale domnului român au pătruns în imperiu așa cum o vor face și cele ale lui Iancu de Hunedoara sau Mihai Viteazul, otomanii văzîndu-și amenințat direct însuși Adrianopolul, capitala de atunci a statului turco-osman, aflat la distanță nu prea mare de Karînovasî. Ea a determinat o situație nouă pe eșichierul politic și militar sud-est european, demonstrînd — o dată mai mult — atît otomanilor, cît și marilor regate vecine — Ungaria și Polonia — valențele strategice și forța militară concretă a teritoriului românesc și a poporului român. A devenit clar din acel moment că voievodul Țării Românești se impunea cu repeziciune în conștiința politică a contemporanilor ca « unul din principalii organizatori ai grupării antiotomane » europene angajați în acțiunea de stăvilire a expansiunii otomanilor și vizînd chiar alungarea lor dincolo de Marea Marmara, pe continentul asiatic. Din ambele direcții — a turcilor și a forțelor creștine — apărea evident că un factor nou și deosebit de puternic intervenise în raportul de forțe: factorul românesc. Neutralizarea lui, pe de o parte, cîștigarea lui, pe de alta, au fost cele două tendințe care s-au definit clar în decursul anului 1394. Este anul care consacră pe români în acest mare rol, pe care-l vor deține două secole la rînd pe scena istoriei universale" [26].

În 1393 aveau loc noi lupte la sudul Dunării, unde țarul Șișman a fost detronat (17 iulie), iar țara sa prefăcută în provincie otomană. Șișman a fost luat în captivitate, patriarhul Eftimie a fost izgonit din țară, iar boierilor li s-a cerut să aleagă între convertirea la islamism și confiscarea averilor. „Cucerirea țaratului de la Tîrnovo reprezintă

[25] *Ibidem*, p. 144—145.
[26] *Istoria militară a poporului român*, II, p. 162.

www.dacoromanica.ro

actul prin care se manifesta și pe tărîm politic puterea nouă a căpeteniilor otomane, acum deplin așezată pe baze social-economice de înflorire feudală“ [26 bis].

Nu întîmplător — datorită sporului său de putere — într-un act venețian din 4 august 1394, Baiazid este numit „împărat al turcilor“ *(Imperator Turchorum)* (pînă atunci fusese doar simplu „emir“)[27].

*

Dominația otomană la Dunăre punea în primejdie existența Țării Românești, ca și sistemul politico-militar preconizat de regele Ungariei. Cînd și-a dat seama că primejdia otomană amenință nu numai Țara Românească, dar și Transilvania și Ungaria, Sigismund de Luxemburg a căutat să se împace cu Mircea cel Mare, la care a trimis o solie în mai 1394 [28].

Această solie fusese precedată de cîteva acțiuni antiotomane ale regelui Ungariei, în vara anului 1392, în Serbia, „aproape de vadul Dunării“, identificat a fi în regiunea Orșova-Severin [29]. Este posibil — așa cum credea P. P. Panaitescu — că „în timpul prezenței regelui în regiuni apropiate de Țara Românească se vor fi schimbat solii, cu sfaturi în fața primejdiei turcești“ [30].

[26 bis] B. T. Câmpina, *op. cit.*, p. 247.

[27] N. Iorga, *Veneția în Marea Neagră* (AARMSI, s. II, p. 36, 1914, p. 1087); și extras, p. 17. Despre politica lui Baiazid — care a urmărit uniunea într-o structură imperială a Anatoliei musulmane cu Peninsula Balcanică ortodoxă — vezi considerațiile lui Tahsin Gemil, *Mircea l'Ancien face à la politique impériale de Bayezid I-er* (RRH, 1986, nr. 1—2, p. 3—5). Despre titlul lui Baiazid vezi P. Wittek, *Le Sultan de Rum* („Annuaire de l'Institut de Philologie et d'Histoire Orientales et Slaves“, t. VI, 1938, p. 20—21).

[28] Vezi mai jos nota 32.

[29] Viorica Pervain, *Din relațiile Țării Românești cu Ungaria la sfîrșitul veacului al XIV-lea* („Anuarul Inst. de istorie și arheologie“, Cluj, 1975, p. 92). Deși documentele maghiare limitează expediția lui Sigismund doar la Serbia, într-o cronică a vremii acțiunile par a avea o amploare deosebită: „Sigismundus rex Ungarie cum adiutorio Iodocii et Procopii marchionum Moravie intravit Turchiam et depopulatus est eam, urbes et castra, opida et villas expugnando, conflagrando et funditus destruendo. Quibus ad propria redeuntibus, Turci et Tarthari conglobati regnum Ungarie intraverunt et maiora dampna, quam idem passi sunt ab Ungaris, eis intulerunt“ (*Die chronica novella des Hermann Korner*, ed. Jakob Schwalm, Göttingen, 1895, p. 338). Cf. T. Gemil, *op. cit.*, p. 9, care susține că expediția a putut avea loc în urma unei înțelegeri cu țarul Șișman de la Tîrnovo. Expediția lui Sigismund s-a terminat cu înfrîngerea oștilor maghiare, urmată de incursiuni otomane în Ungaria de Sud.

[30] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 233. Vezi și I. Minea, *Principatele române*, p. 45—46, unde se dau o serie de amănunte despre luptele conduse de Sigismund în Serbia. Opinia lui P. P. Panaitescu a fost întărită recent și de Tahsin Gemil, *op. cit.*, p. 9—10, care consideră că cei doi suverani — deja împăcați în 1392 — au acționat paralel în urma unei înțelegeri.

www.dacoromanica.ro

Apropierea lui Sigismund de Mircea cel Mare va fi devenit necesară și după ce încercările regelui de a realiza o alianță cu Veneția s-au dovedit zadarnice; în aprilie 1393 Veneția răspundea evaziv, iar în septembrie 1394 condiționa o eventuală alianță de atitudinea Franței și a Angliei [31]. Lipsit de aliați în lupta antiotomană, Sigismund va fi silit deci să se apropie de domnul Țării Românești, care obținuse deja cîteva succese notabile în lupta împotriva otomanilor, în timp ce primele acțiuni întreprinse de regele Ungariei se terminaseră cu eșecuri.

Îngrijorat de progresele turcești la sudul Dunării, cu o energie încă necunoscută pînă atunci, în primăvara anului 1394 Sigismund de Luxemburg a reușit să înăbușe revolta din Bosnia, după care a cerut lui Baiazid să înceteze acțiunile sale împotriva statelor creștine. Ca răspuns, sultanul a arătat solilor regelui armele agățate pe perete care justificau politica sa expansionistă; demonstrație de forță, care a impresionat pe soli.

La întoarcere, solii au adus regelui vestea că sultanul se pregătește să atace Țara Românească; vestea l-a îngrijorat pe rege care a început pregătirile de război și a trimis o oaste în părțile sudice ale regatului său. În același timp (mai 1394), Sigismund trimite în solie la Mircea pe Grigore Bethlen, care urma să primească detalii cu privire la misiunea sa de la Frank Szécsenyi, voievodul Transilvaniei [32].

*

Sultanul Baiazid era conștient de importanța unei expediții la nordul Dunării, ca și de riscurile unei astfel de întreprinderi care necesita pregătiri serioase. Din aceste motive a amînat expediția pentru anul 1395, și aceasta și pentru că în Anatolia se precipitau evenimente deosebit de grave, cauzate de apariția puternicului han mongol Timur Lenk, cuceritorul Asiei [33].

---

[31] V. Pervain, *op. cit.*, p. 93.

[32] Mályusz Elemer, *Zsigmondkori okleveltar. I (1387—1399)*, Budapesta, 1951, p. 381, nr. 3464. Vezi și V. Motogna, *Politica externă a lui Mircea cel Bătrîn*, Gherla, 1924, p. 8—9. Este posibil ca, încă din această vreme, să se fi perfectat un tratat de alianță între Sigismund și domnul Țării Românești; numai așa s-ar putea explica faptul că, în tratatul încheiat între cei doi la Brașov, la 7 martie 1395, Mircea vorbește de „credința și jurămîntul nostru și al boierilor noștri, *făcut de noi mai înainte*“ *(prius)* (DRH, D, I, p. 140). Acest „mai înainte“ s-ar putea referi la tratativele purtate în mai 1394.

[33] Tahsin Gemil, *op. cit.*, p. 12.

www.dacoromanica.ro

Pentru a se asigura de credința vasalilor săi balcanici și a închega împreună cu aceștia un bloc politic puternic în Peninsula Balcanică, sultanul i-a convocat într-o faimoasă conferință la Seres (primăvara 1394)[34]. În același timp — așa cum am arătat mai sus — se puneau bazele unei alianțe antiotomane între Țara Românească și regatul ungar, iar Sigismund de Luxemburg căuta să aplaneze rivalitatea dinastică cu cumnatul său din Polonia și să întărească sistemul defensiv al regatului ungar[35].

[34] J. W. Barker, *Manuel II Paleologus (1391—1425). A Study in Late Byzantine Statesmanship*, New Brunswick — New Jersey, 1969, p. 120—121; Donald Edgar Pitcher, *An Historical Geography of the Ottoman Empire*, Leiden, 1972, p. 51.

[35] I. Minea, *Principatele române și politica orientală a împăratului Sigismund de Luxemburg*, p. 49 și urm.; Ferenc Szakálay, *Phases of Turco-Hungarian Warfare before the Battle of Mohács (1365—1526)* („Acta Orientalia", t. 33, fasc. 1, p. 74).

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL 3

STRĂLUCITA VICTORIE DE LA ROVINE[1] (17 mai 1395)

Cele mai multe izvoare otomane susţin că marea expediţie a lui Baiazid împotriva Ţării Româneşti terminată cu celebra bătălie de la Rovine a fost urmarea acţiunii îndrăzneţe a domnului ţării împotriva cuibului de akîngii prădalnici de la Karînovasî[1bis]. Chalcocondil — care plasează greşit această luptă după cea de la Nicopole — susţine însă că sultanul l-a învinuit pe Mircea „că el a început cel dintîi războiul, aliindu-se împotriva barbarilor (= turcilor) cu Sigismund, împăratul romanilor“ [2], cu alte cuvinte că expediţia ar fi fost o măsură de pedepsire a unui participant la bătălia de la Nicopole. (Este vorba, probabil, de o altă expediţie).

Ştiind că Baiazid va porni împotriva sa şi pentru a nu împărtăşi soarta lui Şişman — despre care aflase desigur — Mircea cel Mare a căutat să-şi asigure alianţa lui Sigismund de Luxemburg, care se întorsese învins din expediţia din Moldova şi cu care a încheiat un tratat de alianţă la 7 martie 1395, la Braşov [3].

Tratatul — analizat de numeroşi istorici — era îndreptat „împotriva aceloı cumpliţi şi vicleni fii ai strîmbătăţii, vrăjmaşi ai

---

[1] Această strălucită bătălie face parte din războiul susţinut de Ţara Românească împotriva Semilunei între anii 1393 şi 1397, fiind unul din episoadele cele mai glorioase ale acestui război de durată. Am tratat separat această bătălie şi evenimentele ce i-au urmat nu numai pentru a-i sublinia importanţa, dar şi pentru a discuta mai pe larg aspectele nelămurite încă privind îndeosebi: datarea, localizarea şi urmările acestei celebre bătălii.

După cum sublinia B. T. Cîmpina, *op. cit.*, p. 248, războiul purtat vreme de cîţiva ani de Ţara Românească reprezintă:

1) *momentul culminant al întregii activităţi a lui Baiazid în Europa;*

2) *momentul hotărîtor al luptelor pentru stăvilirea la Dunăre a înaintării otomane* şi

3) *una dintre cele mai caracteristice manifestări ale artei militare româneşti în evul mediu,* motive pentru care merită a fi studiat în toate detaliile sale.

[1 bis] *Cronici turceşti*, vol. I, p. 39, 113, 157, 339.

[2] FHDR, vol. IV, p. 457.

[3] Tratatul a fost publicat în *Urkundenbuch*, vol. III, p. 135 şi urm.; Hurmuzaki, vol. I/2, p. 359—361; DRH, D, vol. I, p. 138—142. Asupra împrejurărilor în care a fost încheiat tratatul vezi Pavel Binder, *Unde a încheiat Mircea cel Bătrîn tratatul braşovean din 1395? Consideraţii privind localizarea curţii feudale din Braşov* („Cumidava“, 1970, p. 59—67); Sergiu Iosipescu, *Viziunea românească asupra războiului de cruciadă (sfîrşitul secolului al XIV-lea-începutul secolului al XV-lea)*, în *Studii de istorie şi teorie militară*, Bucureşti, 1980, p. 26—28.

www.dacoromanica.ro

numelui lui Hristos și neîmpăcați dușmani ai noștri care sînt turcii". În textul său se prevedeau scopurile și strategia viitoarei angajări românești în lupta comună antiotomană. Din partea sa, Mircea se angaja: „de cîte ori, de-acum înainte, domnul rege va merge cu oștirea sa, el însuși împotriva zișilor turci sau împotriva oricăror altor părtași de-ai lor, atunci tot cu oștirea, cu oamenii și cu toată puterea noastră, să fim ţinuți și datori a merge cu dînsul, de asemenea, noi înșine, împotriva acelora". Dacă însă regele n-ar fi mers în persoană, ci ar fi trimis doar oștirea sa, Mircea urma să procedeze la fel, ca un egal al regelui Ungariei.

Domnul se mai obliga să asigure trecerea liberă, precum și hrana trebuincioasă, contra cost, oștirii regale ce va merge „în părțile lui Dobrotici sau în orice alte pămînturi, cetăți, ținuturi, trecători, porturi și în oricare alte locuri supuse stăpînirii și ascultării noastre". Precizarea este deosebit de importantă deoarece dovedește că toate aceste locuri se găseau în stăpînirea lui Mircea, care nu era deci un simplu domn pribeag [4], cum au susținut unii istorici.

Se prevede mai departe că, dacă regele sau oștirea sa ar fi mers „prin altă parte decît prin locurile supuse puterii noastre și stăpînirii noastre, precum ar fi dincolo și aproape de Dunăre, prin locuri învecinate cu stăpînirea noastră și cu Dunărea", Mircea nu era obligat să însoțească expediția, ci doar să aprovizioneze oștirea cu cele necesare: „să fim ţinuți și datori a le trimite și a pune să li se dea pe Dunăre hrana potrivită [...], ori în ce fel se va ajunge la dînșii cu această hrană".

În sfîrșit, Mircea se mai angaja să acorde ospitalitatea cuvenită celor răniți în luptă sau bolnavi, inclusiv regelui, care puteau rămîne în ţara sa cît ar fi fost necesar.

Din textul tratatului rezultă bunele relații existente între domnul Țării Românești și regele Ungariei, care-i recunoaște stăpînirea peste Banatul de Severin, Amlaș și Făgăraș, posesiuni ce apar în

[4] Cf. și V. Pervain, art. *cit.*, p. 97, care remarcă: „trebuie subliniat că Sigismund a încheiat acest act, de o deosebită importanță pentru lupta antiotomană, cu domnul Țării Românești. Dacă la această dată Mircea n-ar mai fi fost în scaunul de la Argeș, Sigismund ar fi încercat să se apropie de succesorul său, așa cum va face în anul 1396, cînd domn era Vlad".

După cum observa B. T. Câmpina, *op. cit.*, p. 263, tratatul dă la iveală tendințele expansioniste ale lui Sigismund prin prevederea că regele intenționa „să ia, să pună stăpînire, să apuce, să dobîndească sau să aibă, în vreun fel oarecare, orașe, pămînturi, cetăți, întărituri, trecători, porturi, ținuturi sau orice alte locuri". Deși la această operație urma să participe și Mircea cu oștirea sa, Sigismund își rezerva sieși toate regiunile ocupate, înlocuind astfel ocupația otomană cu una maghiară.

www.dacoromanica.ro

titlul domnului [5]. La rîndul său, Mircea recunoaște că s-a bucurat de favoarea regelui de cînd l-a cunoscut *(ex quo nos novit)* și că a primit sprijin din partea acestuia și în alte lupte purtate împotriva otomanilor, lupte pe care nu le precizează.

Așa cum au subliniat și alți cercetători, tratatul prezintă o deosebită importanță; în primul rînd, el constituie o dovadă certă că Mircea era la acea dată stăpînul Țării Românești, inclusiv al „părților lui Dobrotici". Tratatul nu prevede nici un fel de angajament al regelui de a face o expediție specială pentru reîntronarea lui Mircea, ceea ce arată, de asemenea, că nu era necesară o astfel de expediție.

Subliniem aceste aspecte deoarece ele au fost neglijate de unii istorici care au considerat că Mircea era la acea dată un pribeag fără țară și că — cu toate acestea — ar fi încheiat tratatul pe picior de egalitate cu regele Ungariei, relație greu de acceptat de Sigismund de Luxemburg care a căutat totdeauna să fie recunoscut ca suzeran al domnului Țării Românești.

*

În timpul acesta sultanul își pregătea oștirile pentru a trece la nord de Dunăre. Pregătirile sale pentru campania de supunere a Țării Românești au fost foarte serioase, ținînd desigur seama de tăria armatei lui Mircea; faptul că sultanul a condus el însuși oastea otomană denotă amploarea acțiunii militare întreprinse. *Era prima oară cînd un sultan păsea pe pămîntul românesc!*

Iată cum descrie aceste uriașe pregătiri cronicarul Idris Bitlisi, cu stilul său pompos și grandilocvent: după ce sultanul s-a întors la Edirne (Adrianopol), „stindardul de plecare în gaza a fost ridicat și înălțat pînă în culmea constelațiilor firmamentului și a fost emis un ferman semnat de destin, în care se prevedea că akîngiii din Rumelia — conform obiceiului strămoșesc și conform regulilor din djihad (= război sfînt) — vor fi echipați și pregătiți ca să se îndrepte din toate părțile și din toate direcțiile spre Iflak și că, fără întîrziere, emirii și soldații din Rumelia și din Anatolia să se îndrepte spre

[5] Este posibil ca, tot cu prilejul încheierii alianței din 1395, Sigismund să fi cedat domnului cetatea Bran, de curînd construită, ca să-i folosească drept loc de refugiu. La 7 iunie 1419 — cînd același Sigismund anulează dreptul de stăpînire asupra cetății lui Mihai, fiul și urmașul lui Mircea cel Mare — ca justificare a actului de retragere se afirmă că domnul luase vamă de la brașoveni „încă din timpuri de mult trecute" *(a quampluribus temporibus iam retroactis)*, ceea ce dovedește că este vorba de o veche stăpînire a domnului Țării Românești. Vezi DRH, D, vol. I, p. 209; B. P. Hașdeu, *Castelul Törzburg în posesiunea Basarabilor. Notă istorică* („Columna lui Traian", nr. 3, 1875, p. 153—157) și Ștefan Pascu, Nicolae Edroiu, *Les relations de la Valachie avec la Transylvanie* („Roumanie. Pages d'histoire", 1986, nr. 4, p. 90—95).

www.dacoromanica.ro

Edirne". Cele două mari grupe de ostași din Rumelia (partea europeană a Imperiului otoman) și din Anatolia urmau să se întîlnească „ca talazurile mării" sau „ca două mări însîngerate". „Cu această măreție și splendoare și cu această armată de viteji nenumărați", sultanul s-a îndreptat apoi spre Dunăre „pentru a trece în țara Iflak" [6].

Un alt cronicar, Kemalpașazade, afirmă că, după ce sultanul a dat ordin beilor pentru akîn, aceștia „i-au chemat pe akîngii și ei se pregătiră cu sîrguință să organizeze armata de jefuitori. După ce s-au străduit să organizeze și să pună la punct instrumentele luptei și proviziile de război, toate aceste sarcini au fost îndeplinite. Detașamentele victorioase se pregătiră cu armamentul și ustensilele, pedestrașul pe jos, cavalerul pe calul său și s-au prezentat în fața sultanului universului și înaintea ridicării spre cer a stindardului de gaza" [7].

La această mare armată (evaluată la circa 40 000 de oameni), au fost siliți să-și atașeze detașamentele de oșteni vasalii sultanului din Serbia: Ștefan Lazarević, Constantin Dejanović (Dragaș, cneazul de la Velbujd) și Marko Kralević (cneazul din Prilep, fiul craiului Vukașin), care l-au însoțit pe sultan în expediție, adăugînd oștilor sultanului un efectiv de cca 8 000 de ostași.

„Iar aceștia — arată cronicarul sîrb — erau cu păgînul (= sultanul) nu de voie, ci de nevoie. Și fericitul Marco (Kralević) a spus către Constantin: « Eu cutez să spun și mă rog lui Dumnezeu să fie ajutător creștinilor, iar eu cel dintîi să fiu între morți în această luptă »". Și, într-adevăr, Marko crăișorul a pierit în luptă, murind pentru o cauză nelegiuită; soarta sa este deplînsă în cîntecele bătrînești [8].

Nu știm exact cum au trecut Dunărea oștirile otomane, nici dacă Mircea le-a opus rezistență, așa cum este foarte posibil. Împrejurările trecerii Dunării vor fi fost, foarte probabil, aidoma cu cele din 1462, cînd un alt sultan, Mehmed al II-lea, pornise campania împotriva lui Vlad Țepeș, pentru supunerea Țării Românești. Nu le vom mai relua aici, deoarece au fost expuse pe larg în monografia dedicată viteazului Dracula.

Modul cum a trecut Dunărea oastea otomană ne este relatat de cronicarul turc Ibn Kemal, care, — după ce arată cum s-au strîns oștile otomane — notează: „Pentru a face uitat caietul (catastiful)

[6] A. Decei, *op. cit.*, p. 142. Vezi și *Cronici turcești*, vol. I, p. 157.
[7] A. Decei, *op. cit.*, p. 145.
[8] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 243. Vezi și N. Tomić, *Istorija u narodninu epskim pesmama o Marku Kralević*, Belgrad, 1909.

www.dacoromanica.ro

țării ghiaurilor răufăcători, au făcut o schelă în fața Nicopolului, la fluviul Dunărea ce seamănă cu marea. Ieșiseră la iveală corăbii nenumărate precum stelele. Trecînd peste acea apă care acum este precum miazănoaptea, au intrat în țara vrăjmașilor care caută ura. Cohortele, precum valurile mării, risipindu-se pe cîmpie și în locurile muntoase, au ajuns la primăvara prilejului și au adunat nenumăratele flori ale jefuirii" [8 bis].

Prima ispravă a oștirii otomane a fost ocuparea cetății Turnu (numită și Nicopolul Mic), cetate construită de curînd de Mircea cel Mare și în care sultanul a lăsat o garnizoană menită să-i acopere retragerea.

În fața gravei amenințări otomane, Mircea a aplicat o tactică devenită tradițională: după ce a adunat sub steagurile sale oastea țării (oastea cea mare), a trimis la adăpost femeile și copiii în munții Bucegi (Brașov le spune Chalcocondil), iar el cu oastea sa a început hărțuirea oștirii otomane intrate în țară.

Pregătirile lui Mircea cel Mare pentru confruntarea hotărîtoare cu Baiazid sînt detaliate de cronicarul turc Ibn Kemal, citat și mai sus. Aflînd de intențiile sultanului, domnul nu s-a înspăimîntat, ci dimpotrivă; „din pricina orgoliului său", spune cronicarul, „leul viteaz (= Baiazid) nu i se părea nici cît furnica". Domnul, „făcînd eforturi să se bată și să se lupte cu acest dragon, se îngrijise să scoată la iveală oastea țării sale. A dat poruncă, zicînd să se adune oricîți luptători și călărești aleși (există) oriunde în țara Valahiei. Adunîndu-și călărești și pedestrașii într-un loc, dîndu-le arme și cele necesare, îi umpluse cu arme pe acei rebeli. Pregătind, aranjînd armele și ustensilele pentru bătălie, legîndu-și alaiul, desfăcîndu-și sangiacul, stătea gata pregătit pentru luptă. Stătea, privind în dreapta și-n stînga, supraveghind drumul zi și noapte, zicînd să vadă cînd anume se va ivi avangarda oștii-călăuză a victoriei".

„Ferindu-se să dea lupta îndată după ce turcii trecuseră Dunărea, domnul a creat condițiile unei treptate slăbiri a forței agresorului pe teritoriul însuși al țării. L-a lăsat să înainteze prin vestitele păduri de stejari, al căror desiș uimea pe călătorii vremii și făcea pe cronicarii militari să recunoască după acest război că „țara nu este accesibilă dușmanilor și nici ușor de supus" [9].

[8] bis Valeriu Veliman, *op. cit.*, p. 380. Vezi și *Marele Mircea Voievod*, p. 412.
[9] B. T. Câmpina, *op. cit.*, p. 256.

www.dacoromanica.ro

Ținîndu-se după oștile dușmane, Mircea „săvîrșea fapte vrednice de amintit: se încăiera în luptă, dacă vreo parte a oștirii dușmane, rupîndu-se de ceilalți, se îndrepta undeva în țară după hrană sau după pradă de vite și astfel hărțuia oștirea (lui Baiazid) cu cea mai mare îndrăzneală, ținîndu-se după ea și dînd mereu lupte în chip strălucit. Și se spune că presa armata (dușmană) aflată în marș și-i aducea grele pierderi și nu înceta să o hăcuiască“ [10].

În felul acesta domnul urmărea să slăbească armata otomană — mult superioară numeric — și să o înfometeze. În epoca respectivă singura modalitate de aprovizionare a oștilor ce invadau o țară inamică era rechiziția forțată sau jaful direct al merindelor de la localnici. Fiind lipsiți de mijloace de aprovizionare, turcii au început să simtă cum se apropie spectrul amenințător al unei morți lipsite de glorie. Lovind prin surprindere micile unități otomane care se îndepărtau de tabără și care erau, fiecare în parte, mai ușor de învins, Mircea întregea cu sabia opera nimicitoare a foamei [11].

Cronicile otomane vorbesc cu mîndrie de marile daune provocate Țării Românești și locuitorilor ei de oștile invadatoare: arderea localităților, jefuirea caselor, ducerea în captivitate a numeroși locuitori îndeosebi din sudul Munteniei, pe unde au trecut. „Luptătorii pentru credință — afirmă Idris Bitlisi — au ars așezările din această parte a țării nesupuse și corpurile acestor răufăcători nesupuși ei le-au distrus cu flăcări și foc, cu masacru și cu sclavie și au distrus țara aceea necredincioasă, devastînd-o și jefuind-o și luînd robi“ [12].

Distrugerile suferite de așezările din Cîmpia Română au fost confirmate și pe cale arheologică în cîteva localități cercetate. De pildă, așezarea de la Coconi, județul Giurgiu, a fost distrusă în timpul campaniei otomane (foarte probabil în urma unei lupte, ținînd seama de faptul că așezarea era fortificată) [13]. O soartă asemănătoare au avut și alte sate din șesul muntean, precum Bragadiru, județul

[10] Chalcocondil, în FHDR, vol. IV, p. 457. Vezi și ed. V. Grecu, p. 63—64.
[11] B. T. Câmpina, *op. cit.*, p. 257.
[12] A. Decei, *op. cit.*, p. 142. O traducere puțin diferită în *Cronici turcești*, vol. I, p. 157.
[13] N. Constantinescu, *Coconi. Un sat din Cîmpia Română în epoca lui Mircea cel Bătrîn. Studiu arheologic și istoric*, București, 1972, p. 154.
Prădarea și distrugerea așezărilor este evocată și într-un document emis de Sigismund de Luxemburg, în care se spune că „o puternică oaste de turci și cu sprijinul unor cete de alte neamuri barbare a năvălit dușmănește în Țara noastră Românească, pustiind-o în cea mai mare parte a ei“ (DRH, D, vol. I, p. 178).

www.dacoromanica.ro

Teleorman, unde cercetări arheologice recente au descoperit urmele unor distrugeri datînd din această vreme [14].

În timpul campaniei din 1395 a fost arsă probabil și așezarea de la Tîrgoviște. În cronica bisericii catolice din Tîrgoviște — alcătuită în secolul XVIII — se înregistrează faptul că „în vremea lui Mircea Senex (= Bătrînul), cînd s-a bătut cu turcii, împăratul turcilor a ars Tîrgoviștea și mănăstirea catolică" [15].

În timp ce se petreceau aceste jafuri și distrugeri, oastea principală condusă de sultan înainta spre capitala Țării Românești. „Hărțuit și chinuit de întregul șir de încercări prin care trecuse, epuizat de oboseală și de foame, numărîndu-și cu îngrijorare morții căzuți în lupte mărunte și inutile, dar, mai presus de orice, ros de o adîncă descurajare, corpul expediționar otoman era doar umbra propriei sale măreții cînd sfîrșise prin a atinge malurile Argeșului, nu departe de cetatea de scaun a țării" [16].

Aici — la un loc pe care izvoarele sîrbești îl numesc Rovine [17] — s-a desfășurat una din cele mai crîncene și mai glorioase bătălii din istoria noastră medievală.

---

[14] G. Bichir, *Quelques problèmes des XIII-e et XIV-e siècles dans la plaine valaque, à la lumière des fouilles de sauvegarde de Bragadiru (district de Zimnicea)* („Dacia", 9, 1965, p. 427—439).

[15] „Arhiva istorică", I, 1865, partea a II-a, p. 46. Vezi și N. Constantinescu — Cornel Ionescu, *Asupra habitatului urban de la Tîrgoviște înainte de 1394. Repere din vatra curții domnești* (SCIV, 1980, nr. 1, p. 53—75).

[16] B. T. Câmpina, *op. cit.*, p. 257.

[17] În timp ce izvoarele otomane susțin că lupta s-a dat pe rîul Argeș (vezi mai jos problema localizării bătăliei), cronicile sîrbești relatează că bătălia a avut loc, „na rovinah", adică la Rovine, plural. Asupra înțelesului acestui termen părerile sînt împărțite. După unii autori, Rovină înseamnă „groapă, surpătură de teren, rîpă (mocirloasă), loc mlăștinos" (G. Mihăilă, *Înprumuturi vechi sud-slave în limba română*, București, 1960, p. 100).

După opinia lui P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 243 — care citează pe Tiktin — rovine „nu înseamnă loc mlăștinos, ci vine de la rov = șanț". Această afirmație este întărită și de cele spuse de unii cronicari turci, după care lupta s-ar fi dat într-un loc numit Hendek, adică „la șanțuri".

Această precizare este deosebit de prețioasă, deoarece dovedește că, înainte de luptă, Mircea cel Mare — ca și mai tîrziu Ștefan cel Mare — pregătise locul de bătălie pe care amenajase șanțuri de apărare. Pentru a întări această opinie, ultimul cercetător al problemei argumentează: cronicile otomane și bizantine sînt de acord cu cele sîrbești atunci cînd spun că „Baiazid a părăsit lupta, văzînd locul neprielnic" (Dan Zamfirescu, *Din nou despre victoria de la Rovine a lui Mircea cel Mare*, în „Luceafărul" din 9 august 1986).

În sfîrșit, după o a treia opinie, susținută de N. Iorga și mai nou de Sergiu Iosipescu, rovina ar însemna în limba latină ruină. Ultimul autor citează două exemple, pentru a dovedi că ar putea fi vorba de rovina = ruină: în *Cronica serbica despotae Georgii* se spune: „movit Baiazit contra Mircsam et debellavit eum ad Rovinam", și nu „ad Rovinas", cum ar fi trebuit să fie pluralul; banul Mihai Cantacuzino, în *Genealogia Cantacuzinilor*, susține că lupta, victorioasă pentru Mircea, s-ar fi dat „la satul Rovina", deci singular. Este posibil, deci, ca Radu Popescu să utilizeze forma plurală Rovine de la un latin rovinae (MI, nr. 12, 1974, p. 17).

Observăm însă că banul Mihai Cantacuzino, *op. cit.*, p. 395, folosește pluralul „la Rovine", nu singularul Rovina, cum susține autorul. Apoi, Rovina și Rovine aveau aceeași accepțiune

www.dacoromanica.ro

După opinia lui P. P. Panaitescu ar fi vorba de o luptă de pădure, într-un loc „foarte greu", ales dinainte de către Mircea cel Mare, care a pus pe oșteni să sape șanțuri (de aici Rovine!), pentru a face cu neputință desfășurarea cavaleriei, în care otomanii erau foarte puternici.

A fost o încleștare uriașă, în care oștenii s-au înfruntat corp la corp cu lăncile lungi de lemn, în timp ce arcașii români aruncau numeroase săgeți în oștenii invadatori.

Lupta de la Rovine a fost evocată de numeroase cronici contemporane sau mai tîrzii evenimentului. Cea mai verosimilă pare povestirea din cronica bulgaro-bizantină, după care „lănci nenumărate s-au frînt atunci și mulțimea săgeților a fost nenumărată, încît cerul nu se mai putea vedea de desimea lor"; din cauza numărului mare al celor căzuți în luptă, rîul (Argeș) „curgea însîngerat de mulțimea trupurilor căzute". Cronica adaugă, în concluzie, că însuși Baiazid „s-a înspăimîntat și a fugit"[18].

Una din cele mai interesante descrieri a luptei o datorăm cronicarului Ibn Kemal, care are cuvinte de laudă despre vitejia de care a dat dovadă Mircea cel Mare; acesta „nu s-a încovoiat într-o parte precum șarpele, nu a dat înapoi precum racul, ci s-a strecurat înainte, precum leopardul, precum crocodilul armoniei. Ascuțind ghiara luptei, a întins-o și asupra dușmanului a îndreptat-o". Iată această descriere, pusă de curînd în circuitul științific: „Ciocnindu-se, așadar, numeroasele cete ale gaziilor curajoși cu ale răzvrătiților și rebelilor îngroziți, bazarul luptei s-a înfierbîntat și s-a umplut bolta cerului cu strigătele de sfadă și ceartă... Războinicii au însîngerat glia. Săgețile, puzderia de săgeți, s-au izbit de mulțimea imensă a săgeților ghiaurilor cu sfîrșit nenorocit. Cică s-au năpustit vulturii asupra capetelor lor, ca să sfîșie leșurile acelor ghiauri necredincioși. În ziua aceea, de dimineață pînă seara, au făcut să răsune bolta cerească de larma neasemuitei bătălii. De la revărsatul zorilor și pînă la vremea amurgului, cetele care au pus în mișcare valurile de săbii s-au zbuciumat precum marea. Pînă cînd marginea întinderii cerești a devenit arămie cu purpura înserării, cele două oști, neîntorcîndu-și fața (adică nedînd bir cu fugiții), luptătorii, nesătui de lupta așternută pe cîmpul mustind de sînge

---

în vremea cronicarului Radu Popescu; la o hotărnicie din 1724 — unde este invocat ca martor și cronicarul, pe vremea cînd era vornic de Tîrgoviște — este amintit satul Rovina sau Rovinile din județul Vîlcea (N. Iorga, *Studii și documente*, XXI, p. 303).

[18] I. Bogdan, în „Archiv für slavische Philologie" XIII, 1890, p. 530. Vezi și traducerea lui Alexandru V. Diță, *art. cit.*, p. 33.

www.dacoromanica.ro

ci mîncînd săbii și cînepă în loc de carne și pîine, dînd din mînă-n mînă, în chip de cupe, căpățîni pline cu vinul curat al sîngelui, au încins petrecerea bătăliei... Viețile bravilor și vitejilor din cele două părți s-au mistuit în focul bătăliei pline de nenorociri. Într-adevăr, au fost nimiciți mulți ghiauri, dar și dintre slujitorii și însoțitorii monarhului lumii au căzut destul de mulți oameni"[18 bis].

A fost o luptă foarte crîncenă, în care „din ambele părți s-au prăpădit o mulțime de oameni", recunoaște cronicarul Urudj, care adaugă faptul că, după luptă „sultanul se retrăgea plin de demnitate"[19], cu un humor cu totul involuntar.

Văzînd înverșunarea cu care luptau românii, Evrenos bei a venit la sultan și i-a dat un sfat pentru care acesta îi va fi recunoscător toată viața: să facă un loc întărit cu șanțuri și cu trunchiuri de copaci pentru a se putea apăra astfel împotriva loviturilor puternice ale oștirii române. „Atuncea, așadar, Baiazid s-a adăpostit acolo în tabără, rămînînd pe loc ziua aceea; a doua zi însă a trecut armata peste Istru (= Dunăre) în chipul cel mai sigur, pe cît se putea". Salvînd în acest fel viața sultanului, Evrenos „a ajuns de atunci în mare cinste pe lîngă împărat și, fiind pus de împărat în fruntea armatei, a dobîndit mare putere"[20].

Cronicarii otomani își mărturisesc surprinderea față de înverșunarea cu care românii reveneau la atac după ce păruseră copleșiți de numărul dușmanilor, izbutind — cu toate eforturile adversarilor —

---

[18] bis Valeriu Veliman, *op. cit.*, p. 380. Vezi și *Marele Mircea Voievod*, p. 413.

[19] *Cronici turcești*, vol. I, p. 48—49. În traducerea lui Buchon — folosită de P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 244 — se adaugă și faptul că „izbînda a rămas nehotărîtă". De retragerea sultanului vorbește și Pseudo Sphrantzes (Macarie Melisenos); vezi Georgios Sphrantzes, *Memorii*, ed. V. Grecu, București, 1966, p. 223.

[20] FHDR, vol. IV, p. 457. După cronicarul Enverî, bătălia a fost „crîncenă"; deși învinși în prima fază a luptei, românii au revenit „și s-au așezat din nou acolo cu multă străduință". Pentru a-i sili să renunțe la luptă, vizirul Ali pașa a recurs la o stratagemă: „a dat poruncă oștirii să-i adune pe musulmanii morți, au aruncat în Argeș *(Arkiș)* leșurile turcilor, iar dușmanii, văzînd aceasta în timpul nopții, au căzut pe gînduri. Ei au văzut că morții ghiaurilor erau fără de număr, pe cînd leșurile lor (turcilor) nu erau prea multe" *(Cronici turcești*, vol. I, p. 39).

O variantă asemănătoare la Urudj, după care otomanii, „văzînd că slăbesc, au golit cîmpul de luptă de leșurile ostașilor lor, după care s-au retras; vizitînd locul bătăliei și văzînd numai cadavrele românilor și nici unul de turc, domnul însuși ar fi fost cuprins de spaimă" *(Ibidem*, p. 49). Este greu de acceptat ideea că domnul victorios — care participase la bătălie și cunoștea pierderile suferite de cele două oști — să fi fost atît de naiv pe cît vor să-l creadă cronicarii otomani care vor să ascundă înfrîngerea oștirii invadatoare.

P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 244, reproduce după ed. Buchon un pasaj deosebit de interesant din cronica lui Urudj, care însă nu se află și în culegerea de texte din *Cronici turcești*, și anume că sultanul l-ar fi chemat pe Ali pașa „și l-a întrebat cum se poate să fi dat o astfel de luptă în care noi (= turcii) n-am ieșit învingători?".

www.dacoromanica.ro

„să-și mențină pozițiile și mai departe“ [21]. Numai căderea nopții a oprit cumplitul măcel, terminat cu victoria categorică a românilor.

„Biruit-au Mircea voievod pre turci și făr-de număr au pierit, trecînd Baezet Dunărea fără vad“, consemnează lapidar cronica țării [22]. La rîndul său, cronicarul Moxa — care a cunoscut cronici bulgare și bizantine — susține: „și fu război mare cît se întuneca de nu se vedea văzduhul de mulțimea săgetelor (ca în cronica bulgaro-bizantină), așa de se vărsa sînge mult cît era văile crunte și mai pierdu Baiazid oastea lui cu totul. Deci să spărie Baiazit și fugi de trecu Dunărea“ [23].

Amintirea strălucitei biruințe de la Rovine — care deschidea seria unor mari izbînzi în luptele cu otomanii — se va păstra vie în memoria urmașilor lui Mircea cel Mare. În inscripția comemorativă pusă pe mormîntul marelui erou de la mănăstirea Cozia în secolul

---

[21] *Cronici turcești*, vol. I, p. 39; B. T. Câmpina, *op. cit.*, p. 257.

Au fost însă și unii cronicari otomani care au înregistrat o victorie a lui Baiazid. Astfel, Neșri — care și-a scris cronica în secolul al XV-lea — afirmă că sultanul a trecut prin Nicopole în Iflak (Țara Românească) „pe care-l arde și devastează și, pe cînd gaziii erau încărcați cu pradă, Emirci (= Mircea) vine la locul numit Arkîși (= Argeș) și, ciocnindu-se cu poporul Islamului, a fost învins la prima ciocnire; cea mai mare parte a armatei sale a fost trecută prin sabie“, după care Mircea s-ar fi căit „de faptele sale“, acceptînd să plătească tribut *(haraci)*. *(Cronici turcești*, vol. I, p. 113; vezi și traducerea lui A. Decei, în *op. cit.*, p. 141). Informațiile date de Neșri sînt în totală contradicție cu restul izvoarelor, atît în privința rezultatului luptei, cît și a plății haraciului.

Tot de o înfrîngere vorbește și Idris Bitlisi — după opinia căruia lupta s-ar fi desfășurat într-un loc „înconjurat de munți și văi care au peșteri“, unde Mircea și-a aranjat „cu răbdare“ armata, „hotărît să nu cedeze nici un pas“. După ce prezintă uriașa oaste otomană, cronicarul susține că ea a fost înfruntată doar de „cîțiva bieți politeiști“ (!), care s-ar fi opus numai o oră sau mai puțin „în această luptă teribilă, în mijlocul ciocnirii războinice a acestor lei ai războiului sfînt“; în această bătălie inegală, „toți pedestrașii și cavalerii armatei poporului necredincios și dușman au devenit prizonierii săbiilor și captivii lăncilor ucigătoare ale gaziilor, obișnuiți cu victoria“. Văzînd „prăpastia însîngerată și de moarte a acestui dezastru“, Mircea „s-a retras din acest loc“, după care s-a oferit să plătească haraci sultanului *(ibidem*, p. 143). Exagerările din această descriere sînt prea evidente pentru a mai insista asupra lor.

Menționăm că mai există o descriere otomană ceva mai tîrzie a luptei zise de la Rovine, în care se spune că sultanul, venind prin Banat, „ajungînd în părțile Țării Românești, a fost înfruntat de voievodul Mircea, beiul român, și de armata sa, care nu l-a lăsat să treacă și războiul și bătălia au început împotriva armatei române, care (luptă) s-a continuat o săptămînă întreagă pe (malurile rîului) Argeș, dar în final, fiind încheiată pacea cu voievodul român, voievodul s-a întors în țara sa, iar răposatul Yildirim Han a trecut rîul Argeș și s-a oprit în fața cetății Nicopol“.

După această relație, lupta s-ar fi terminat într-un mod nedecis, încheindu-se apoi pacea. Întrucît însă Aurel Decei, *op. cit.*, p. 214, a arătat — în urma unei minuțioase analize — că este vorba de „o incursiune imaginară a sultanului Baiazid“, nu putem pune prea multă bază pe această descriere; oricum, ea completează dosarul destul de sărac al bătăliei cu precizarea că lupta s-a dat pe malurile rîului Argeș.

Cît privește termenul de o săptămînă (față de o oră indicat de Idris Bitlisi!), este vorba, foarte probabil, că el include toate ciocnirile avute de oastea otomană cu forțele române de la trecerea Dunării pînă la lupta de pe Argeș.

[22] *Istoria Țării Românești*, ed. cit., București, 1960, p. 30.

[23] B. P. Hașdeu, *Cuvente den bătrîni*, I, București, 1984, p. 402.

www.dacoromanica.ro

al XVIII-lea — într-o epocă în care „capitulațiile" cu Poarta otomană, ce i se atribuiau, erau invocate de boierii munteni în încercarea lor de a obține autonomia țării — se arată cu mîndrie că domnul „a repurtat victoria în numeroase bătălii" [24].

Dar nu numai românii, ci și unele izvoare străine atestă o mare victorie românească. Cea mai categorică este o cronică scrisă în limba greacă, pusă recent în valoare, în care citim: „În anul 6903 (deci 1 septembrie 1394 — 31 august 1395), porni însuși sultanul Baiazid Ildirim spre Dunăre împotriva lui Mircea, voievodul valahilor. Și a fost înfrînt de către valahi și Mircea cu valahii a înfrînt armata lui și el (Mircea) i-a luat lui (Baiazid) bunurile (vistieria) și l-a urmărit pînă la Dunăre. Și atunci a fost ucis craiul Marko și Constantin, domnul de la Žegligovo. Și Ildirim Baiazid a scăpat cu greutate cu puțini oameni" [25]. Mărturie clară, ce nu mai are nevoie de nici un fel de comentariu și care concordă cu cronicile românești citate mai înainte.

O altă recunoaștere a victoriei românești de la Rovine o datorăm lui Philippe de Mézières, un cavaler francez care s-a străduit el însuși vreme de 50 de ani să organizeze o cruciadă împotriva turcilor și care se declara convins că eșecul cruciadei de la Nicopole din 1396 se datora slabei sale organizări și îngîmfării nebunești a căpeteniilor expediției.

Deși nutrea o mare admirație față de vitejia otomană, Mézières este nevoit să recunoască înfrîngerea lui Baiazid ca și marile pierderi suferite de acesta în confruntarea cu domnul Țării Românești. După ce povestește lupta de la Kosovo, Mézières arată: „Et son fils, Baxeth, environ trois ans a passés, ot une autre bataille contre les Walaquiens en laquielle il fu desconfis à plain et perdi environ XXX m Turs qui furent mors en la bataille, et grant planté de crestiens aussi furent mors", adică: „De asemenea și fiul său, Baiazid, — au trecut cam trei ani de atunci — a avut o altă bătălie contra românilor, în care a fost înfrînt cu desăvîrșire și a pierdut în jurul a 30 000 de turci, care au murit în bătălie. Și o mare mulțime de creștini (= români) de asemenea a murit" [26] (ultima afirmație asemănătoare cu aceea, deja citată, a lui Urudj).

---

[24] Textul la C. Bălan, *La pierre tombale de Mircea l'Ancien (Quelques contributions)* (RRH, 1986, nr. 1—2, p. 47).

[25] Alexandru V. Diță, *Un izvor necunoscut despre victoria lui Mircea cel Mare la Rovine* („Luceafărul" din 19 iulie 1986). Vezi și *Marele Mircea Voievod*, p. 293.

[26] Froissart, *Oeuvres*, ed. Kervyn de Lettenhove, vol. XVI, Bruxelles, 1872, p. 511 (Pasajul a fost semnalat de Dan Zamfirescu în „Luceafărul" din 9 august 1986).

www.dacoromanica.ro

Cronicile sîrbești notează și ele victoria lui Mircea în chip lapidar: „Anul 6903. A învins Mircea, voievodul Valahiei, pe împăratul Baiazid la Rovine" *(na rovinah)*. Victoria lui Mircea este confirmată aproape cu aceleași cuvinte și de cronica lui Gheorghe Branković, unde se spune: „6903. Domnul Mircea, voievodul Țării Muntenești, au bătut pre împăratul Baiazit la Rovine; atunci au pierit Marco Cralevici, Constantin și Dragas" [27].

*

După prezentarea luptei, va trebui să discutăm mai pe larg problema datării ei, deoarece în această problemă există opinii diferite.

Pornind de la faptul că 10 variante ale letopisețelor sîrbești ar indica această dată [28], cei mai mulți istorici români — printre care N. Iorga [29] și P. P. Panaitescu [30] — au susținut că data bătăliei ar fi fost 10 octombrie 1394 [31].

---

[27] „Revista critică literară", 1893, p. 382.

[28] Întrucît unii autori au fost impresionați de numărul variantelor acestor cronici (unii admit chiar 10 cronici!), va trebui să arătăm că, în realitate, există „un singur tip de cronică sîrbească, din categoria celor „tinere" (cum le numește editorul lor, Stojanović) ori tîrzii, unde alături de anul 6903 apare și indicația lunii și a zilei: octombrie 10. Acest tip de cronică se păstrează în zece copii, așa cum a arătat încă din 1927—1928 viitorul academician sîrb G. Sp. Radojičić" (Dan Zamfirescu, *Din nou despre victoria de la Rovine a lui Mircea cel Mare*, în loc. cit.).

[29] N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. III, p. 297; idem, *Studii și documente*, vol. III, p. 111; idem, *Cu privire la luptele lui Mircea cu turcii* (CL, 1901, p. 473—476) (reprodus în *Studii asupra evului mediu românesc*, București, 1984, p. 141). În ultimul studiu, N. Iorga susține că „notița tipicului" de la Hilandar, care dă 17 mai 1395, nu se poate opune analelor sîrbești, „nefiind de aceeași valoare". Întrucît „cronicile sîrbești nu știu nimic despre o luptă a ungurilor cu turcii la Rovine", marele istoric atrage atenția asupra faptului că nu se pot confunda „luptele lui Mircea la Rovine și Argeș cu turcii și campania regelui Sigismund, în care a luat Turnu și a restabilit pe Mircea".

[30] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 241 (cu literatura problemei). Vezi analiza întreprinsă de Anca Iancu, *Știri despre români în izvoare istoriografice sîrbești (secolele XV—XVII)*, în *Studii istorice sud-est europene*, vol. I, București, 1974, p. 17—18.

Întrucît în cronica lui L. Chalcocondil, *Expuneri istorice*, ed. V. Grecu, București, 1958, p. 64, bătălia de la Rovine este înregistrată după aceea de la Nicopole, au fost și unii istorici, precum A. D. Xenopol, *Istoria românilor*, ed. a IVa, vol. II, București, 1986, p. 85, care au susținut că lupta ar fi avut loc în anul 1397. După cum a dovedit P. P. Panaitescu, *op.cit.* p. 241—245, 275, Chalcocondil se referă în realitate la lupta de la Rovine, dar o datează greșit.

Pentru ca prezentarea noastră să fie cît mai completă, trebuie să mai amintim și de faptul că au fost și unii autori care au datat bătălia de la Rovine în anul 1393, așa cum face Donald Edgar Pitcher, *op. cit.*, p. 49—50.

[31] La acest argument s-a mai adăugat și acela al prezenței în 1394 a lui Sigismund de Luxemburg cu oștile sale la granița sud-estică a Ungariei: la 10 august, regele se afla la Omor în comitatul Timiș; la 4 septembrie, în tabăra de lîngă rîul Nyaragh (probabil Nera); între 12 și 20 septembrie la Timișoara; la 13 octombrie — în timp ce s-ar fi desfășurat lupta — tot acolo; între 23 octombrie—8 noiembrie la Szegedin; între 13 și 19 noiembrie la Cenad, pentru a reveni la 30 noiembrie din nou la Timișoara (V. Pervain, *op. cit.*, p. 96, care citează documentele publicate de Mályusz). Regele venise însă în această regiune pentru a urmări situația din Serbia. Dacă lupta s-ar fi dat în octombrie 1394, se înțelege că regele nu ar fi putut sta liniștit cu trupele sale la Timișoara.

www.dacoromanica.ro

Analiza judicioasă a izvoarelor contemporane a infirmat însă această posibilitate de datare. Astfel, folosindu-se de *Tipiconul lui Romanov* [32], în care moartea lui Constantin Dejanović (Dragaš) este pusă la data de 17 mai, ca și de un document redactat în limba greacă provenind de la mănăstirea Petra [33] din Constantinopol, Constantin Litzica [34], iar mai apoi marele istoric sîrb Dj. Sp. Radojičić [35] au demonstrat că data exactă a luptei este 17 mai 1395. Această datare a fost acceptată și de majoritatea istoricilor străini, precum G. Ostrogorsky [36], Halil Inalcik [37] sau Alexandrer Kuzev [38].

Utilizînd concluziile predecesorilor săi — între care B. P. Hașdeu [39] și C. Litzica [40] — Alexandru V. Diță a reluat de curînd problema datării bătăliei de la Rovine, mai întîi într-o dezbatere publică organizată la Editura Militară în luna ianuarie 1986 și apoi într-un articol publicat recent [41], unde a adus dovezi concludente pentru datarea bătăliei de la 17 mai 1395.

Nu vom repeta aici argumentele aduse de Alexandru V. Diță, ci ne vom rezuma la cîteva observații care pledează pentru datarea bătăliei în mai 1395.

Cronica bine informată a lui Mustafa Ali plasează bătălia „de la Argeș" *(Arkîș)* în al șaptelea an din domnia lui Baiazid, adică în

---

O explicație a încercat V. Pervain, *op. cit.*, p. 96, care afirmă: „victoria lui Mircea în bătălia de la Rovine rezultă și din faptul că Sigismund, prezent cu oștile la granița sud-estică a Ungariei, nu a găsit necesar să intervină în ajutorul aliatului său".

[32] V. Jagic, *Tipik Romanov* („Starine Jugoslavenska Akademija", V, 1873, p. 5—7).

[33] Fr. Miklosich și J. Muller, *Acta patriarchatus Constantinopolitani*, vol. II, Viena, 1862, p. 263—264.

[34] C. Litzica, *Din domnia lui Mircea Vodă* (CL, 1901, p. 371—376); vezi și idem, *Studii și schițe greco-române*, București, 1912, p. 263—264.

[35] Dj. Sp. Radojičić, *Jedna glava iz života Štefana Lazareviča od Constantina Filozofa* („Hrišćanski Život", IV, 1927, nr. 6, p. 138—144); idem, *Listina monastira Petre od oktobra 1395 god kao izvor hronologije bitke na Rovinama* („Bogoslovlje", II, 1927, p. 293—297); idem, *La chronologie de la bataille de Rovine* (RHSEE, 1928, p. 136—139). Vezi și M. Dinič, *Hronika Sen-Deniskog Kalugera kao izvor za bojeve na Kosovui Rovinama* („Prilozi za Književnost istoriji i folklor", XVII, 1937, p. 61—66).

[36] *Histoire de l'Etat byzantin*, Paris, 1956, p. 573.

[37] *The Ottoman Empire. The Classical Age*, 1300—1600, New York-Washington, 1973, p. 16, 209.

[38] *Die Beziehungen des Königs von Vidin Ivan Stracimir zu den Osmanischen Herrschern*, în „Etudes Balkaniques", nr. 3/1971, p. 123.

[39] *Originile Craiovei* („Columna lui Traian", VIII, 1876, p. 668). B. P. Hașdeu își baza punctul de vedere pe știrea că în bătălia de la Rovine au căzut Marko Kralevič și Constantin Dejanovič (relatată de multiple izvoare, care sînt unanime în a atesta moartea celor doi în aceeași bătălie) și știrea din „Tipiconul Romanov" de la Hilandar, după care despotul Constantin, fiul lui Dejan Dragaš, a murit la 17 mai (fără menționarea anului).

[40] C. Litzica, *art. cit.*

[41] *Victoria românească de la Rovine, 17 mai 1395*, în *loc.* cit., p. 22—43 (cu istoriografia problemei). Vezi și idem, *La victoire de Rovine (17 mai 1395)* („Roumanie. Pages d'histoire", 1986, nr. 4, p. 122—132).

www.dacoromanica.ro

anul Hegirei 797 (27 octombrie 1394 — 15 octombrie 1395)[42], deci, oricum, după 10 octombrie 1394.

Cea mai prețioasă precizare cu privire la datarea bătăliei aparține cronicarului otoman Ibn Kemal; textul său arată limpede că *bătălia s-a dat primăvara* (anul este, însă, greșit — 1391—1392) și că în luptă a murit Constantin Dragaș, despre care se știe în mod sigur că a pierit la Rovine[42 bis].

În cunoscutul său *Calendar istoric (Takvim et-tevarih)*, Kâtib Celebi încadrează expediția lui Baiazid în Țara Românească în același context cu înfrîngerea lui Tohtamîș, hanul Hoardei de Aur, într-o luptă cu Timur Lenk[43], care a avut loc la 15 aprilie 1395 pe rîul Terek în Caucaz[44].

Deosebit de importantă pentru datarea luptei de la Rovine în primăvara lui 1395 este apoi scrisoarea adresată de Timur Lenk lui Baiazid în iarna lui 1395/1396, pusă în circuitul științific de turcologul Tahsin Gemil. „Înainte de aceasta (adică posterior victoriei mongolilor lui Timur Lenk asupra lui Tohtamîș, pe rîul Terek, 15 aprilie 1395, dar anterior distrugerii partizanilor celui din urmă, vara 1395, aflați în Caffa și Crimeea — n.n.), fiul meu Emiranșah Gürgan Bahadîr l-a trimis la domnia voastră pentru a vă comunica veștile dătătoare de bucurie pe care vi le-am povestit mai sus și pentru a vă arăta prietenia și devotamentul (nostru), pe Hagi Muhammed-i Kîssa-han cu o scrisoare, dar aflînd pe drum că v-ați trimis oastea împotriva ghiaurilor și că mărșăluiți în partea de apus a țării dumnea-voastră s-a întors îndărăt... În acest timp am aflat că Tohtamîș, fugind, a trecut de rîul Nipru (Ozü) și a plecat la marginea rîului de pe țărmul mării Azov (Kefe). Dacă domnia voastră cîștigați lupta domniei voastre purtată cu ghiaurii, atunci să trecem împreună la acțiune pentru zdrobirea acelor care ni se opun (ca acest Tohtamîș), eu de această parte, domnia voastră de cealaltă“[45].

Din această scrisoare, de o importanță excepțională, rezultă că *expediția lui Baiazid în Țara Românească a avut loc între aprilie 1395 și vara aceluiași an.*

---

[42] *Cronici turcești*, vol. I, p. 339. Vezi și *Marele Mircea Voievod*, p. 428.

[42 bis] Valeriu Veliman, *op. cit.*, p. 379, 381.

[43] *Cronici turcești*, vol. II, p. 105.

[44] Fedor Davîdov, *Obščesvenij straj Zolotoy Ordy*, Moscova, 1973, p. 154—158.

[45] Comentînd scrisoarea amintită, turcologul Tahsin Gemil, în articolul citat (p. 16—18), susține că lupta de la Rovine s-ar fi desfășurat în vara sau toamna anului 1395, campania otomană fiind un răspuns la atacul ungaro-român de la Turnu din vara aceluiași an. *Opinia sa este imposibil de acceptat* ținînd seamă de succesiunea inversă a acestor evenimente, așa cum le-am prezentat în lucrarea noastră și cum se află menționată în cele mai autorizate izvoare. Vezi și *Marele Mircea Voievod*, p. 347—348.

www.dacoromanica.ro

Cronica anonimă bizantino-bulgară plasează lupta înainte de 3 iunie 1395, zi în care a fost ucis țarul Șișman din Tîrnovo. Iată succesiunea faptelor: după înfrîngerea sa în Țara Românească, Baiazid „s-a întors fugind, vrînd să treacă Dunărea". După trecerea fluviului, „l-a prins pe țarul bulgar Șișman și l-a omorît în anul 6903 (1395), luna iunie 3" [46]. De la 17 mai — data bătăliei — pînă la 3 iunie — data uciderii lui Șișman — trecuse exact vremea necesară lui Baiazid să fugă din Țara Românească.

În afară de știrile documentare, pentru datarea expediției otomane în primăvara anului 1395 pledează și o serie de argumente logice.

Este, mai întîi, tratatul încheiat de Mircea cel Mare cu Sigismund de Luxemburg la Brașov, în martie 1395, în care nu este vorba nici de ocuparea Țării Românești de către turci, nici de izgonirea lui Mircea din țara sa, ci doar de pregătirea unei expediții antiotomane pe teritoriul țării stăpînite atunci de domn.

Observația a fost făcută înaintea noastră și de V. Motogna: „textul alianței de la 5 martie 1395 dintre Mircea și Sigismund nu îngăduie interpretarea că voievodul român își pierduse atunci tronul și căuta acum să-l recîștige cu ajutorul ungurilor. Dacă ar fi fost vorba despre reîntronarea lui Mircea, cum ne-am putea explica condiția aceea a tratatului că voievodul nu e obligat să meargă în persoană la lupta împotriva turcilor numai dacă merge și regele însuși?" [47]

Apoi, dacă Țara Românească ar fi fost ocupată de turci, Sigismund de Luxemburg nu și-ar fi putut pregăti în liniște expediția sa nefericită din Moldova din ianuarie-februarie 1395; avînd pe turci în spate și un domn ostil la Curtea de Argeș, regele nu s-ar fi putut hazarda împotriva lui Ștefan I, care va deveni apoi aliatul acestora. „S-ar putea închipui — se întreba V. Motogna — ca Sigismund să fi socotit mai importantă aducerea lui Ștefan, domnul Moldovei, sub ascultarea sa decît depărtarea imediată a turcilor de la hotarele Ardealului?" [48]

Mai amintim apoi că tratatul încheiat de Ștefan I, domnul Moldovei, cu regele Poloniei, la 6 ianuarie 1395, era îndreptat și contra

[46] Ivan Duicev, *Izî starata bălgarska knijnika*, Sofia, 1944, p. 270.

[47] V. Motogna, *op. cit.*, p. 35. Vezi și observația lui G. T. Ionescu, în vol. *Materiale ale Sesiunii științifice ale Institutului pedagogic București pe anul 1956*, p. 274, care arată: „numai ca domn al țării sale, fie și numai al unei părți din ea, Mircea putea fi tratat așa cum arată actul din 7 martie 1395. Ca fugar fără țară, o asemenea atitudine pentru Mircea ar fi fost imposibilă și o dată cu ea nici Sigismund nu ar fi avut de ce să fie atît de modest în pretenții, mai ales că nu prea era din fire". Vezi și analiza din *Istoria militară*, vol. II, p. 166—167.

[48] V. Motogna, *op. cit.*, p. 11. Vezi și RRH, 1972, nr. 6, p. 1003—1005.

www.dacoromanica.ro

lui Mircea, „voievodul Basarabiei", împotriva căruia se lega să lupte; „nimeni nu l-ar fi vizat într-un tratat dacă Mircea, în acest moment, ar fi fost numai un pribeag", remarca G. T. Ionescu.

Un alt argument — acesta deosebit de important — este acela că, în toamna anului 1394, — adică exact în același timp în care ar fi avut loc lupta de la Rovine — Baiazid era ocupat în Anatolia [49]. Se înțelege de la sine că — oricît de „Fulger" ar fi fost el — Baiazid nu putea fi în același timp și în Țara Românească și în Anatolia, între care era o distanță de mii de kilometri.

Toate cele de mai sus sînt numai cîteva din dovezile care ne îndreptățesc a susține, o dată mai mult, *data de 17 mai 1395 ca dată reală a victoriei românești de la Rovine*, față de care 10 octombrie 1394, oricît ar părea de curios, mai ales datorită faptului că multă vreme ne-am obișnuit cu ea, nu are argumente care s-o valideze [50].

*

Dacă datarea bătăliei de la Rovine a stîrnit multe discuții, nu mai puține au fost cele ce s-au purtat în jurul localizării acestei celebre bătălii, și aceasta datorită faptului că izvoarele istorice o plasează în locuri diferite, ceea ce a derutat pe cercetătorii problemei.

În izvoarele amintite există *trei localizări:* 1) *pe rîul Argeș;* 2) *în apropiere de Craiova* și 3) *pe rîul Ialomița.* Să le prezentăm pe rînd, începînd cu cronicile otomane.

---

[49] Tahsin Gemil, *art. cit.*, p. 13—14. Vezi și *Marele Mircea Voievod*, p. 344.

[50] Există istorici care, nevrînd să renunțe la data de 10 octombrie 1394, dar neputînd-o contesta pe cea de 17 mai 1395, au împărțit, pur și simplu, lupta de la Rovine, pretinzînd că ar fi avut loc două bătălii, și nu una. Potrivit lui Onciul *(Scrieri istorice*, II, p. 126—127; 249—252), una victorioasă, la Rovine, lîngă Craiova, și o alta, o înfrîngere, pe Argeș.

Toate izvoarele vorbesc însă de o singură mare încleștare, nu de două lupte separate. În plus, este greu de admis — în condițiile epocii respective — că oastea otomană ar fi putut rămîne la nord de Dunăre toată iarna anului 1394—1395, pentru a reîncepe lupta în primăvară (se știe că, în general, turcii nu luptau în timpul iernii).

O opinie oarecum diferită la Ștefan Ștefănescu, *Țara Românească de la Basarab „Întemeietorul" pînă la Mihai Viteazul*, București, 1970, p. 52—53, unde se susține că, după victoria lui Mircea de la Rovine din octombrie 1394, o parte a boierimii a trecut de partea lui Vlad „Uzurpatorul" care a început lupta contra lui Mircea cel Mare. În primăvara anului următor, boierii au cerut ajutorul turcilor pentru a-l alunga pe Mircea, care, învins, a fost silit să treacă în Transilvania. Vezi și idem, *Mircea cel Mare — apărător al românilor și al Europei la Dunărea de Jos* (R.A., 1986, nr. 3, p. 266—267), unde scenariul este aproximativ același: învingător în lupta de la Rovine (datată din nou tot 10 oct. 1394, cu toate argumentele aduse în studiile apărute în 1986), Mircea cel Mare a fost înlocuit în primăvara lui 1395 de Vlad Uzurpatorul; în mai 1395, „oștile otomane au pătruns din nou la nord de Dunăre", iar Mircea „a fost alungat din domnia Țării Românești", deși nici un izvor nu vorbește de asemenea întîmplare.

www.dacoromanica.ro

Cronica lui Enverî — deja citată — susține că lupta s-ar fi dat pe rîul *Arkîș*, indentificat cu rîul Argeș [51]. O altă cronică otomană, a lui Idris Bitlisi, precizează că bătălia s-ar fi desfășurat într-un loc numit Hendek, adică „la șanțuri" [52]. În sfîrșit, după un alt izvor otoman, lupta ar fi avut loc pe malurile rîului Argeș [53]. Deci cronicile otomane indică drept loc al bătăliei regiunea rîului Argeș.

O serie de alte izvoare, ceva mai tîrzii, susțin că lupta ar fi avut loc în sudul Olteniei. Astfel, Giacomo di Pietro Luccari — care pretinde că a folosit o veche cronică munteană neidentificată—susține că sultanul Baiazid ar fi intrat în țară pe la Severin și că s-ar fi luptat cu Mircea „sub orașul Craiova" (*sotto la città di Chralievo)*, unde ar fi fost „pe jumătate sfărîmat" (*e vi fu mezzo rotto*) [54], recunoscînd deci victoria lui Mircea. Aceeași localizare se găsește și în cronica lui Mauro Orbini, *Il regno degli Slavi*, Pesaro, 1601.

Letopisețul Cantacuzinesc cunoaște o singură luptă, „pre apa Ialomiții", unde Mircea Vodă i-a biruit pe turci, care „făr de număr au pierit, trecînd Baezet Dunărea fără vad" [55]. În schimb, Radu Popescu admite două războaie: unul „pe apa Ialomiții" și altul „la Rovine", pe care nu le poate localiza [56].

Istoricii care au dat crezare izvoarelor otomane au plasat bătălia pe rîul Argeș, pe linia care unește Nicopole-Turnu — pe unde a trecut Baiazid cu oastea sa [57] — cu Curtea de Argeș, capitala țării din acea vreme. „Lupta nu poate fi căutată decît pe linia ce unește Turnu (Măgurele) cu Argeș, loc numit „la Rovine", adică la „șanțuri", conchidea P. P. Panaitescu în monografia dedicată marelui domn [58].

[51] *Cronici turcești*, vol. I, p. 39.

[52] *Ibidem*, p. 48.

[53] A. Decei, *Relații româno-orientale*, p. 213. Din izvoarele otomane, numele Argeș a trecut și la Leunclavius, care vorbește și el despre o bătăie „in loco quem Turcicam Arcas, quem Artzes nominant", adică „în locul pe care turcii îl numesc Arcas sau Argeș".

[54] *Copioso ristretto degli annali di Rausa*, Veneția, 1605, p. 72, 96. După cum s-a remarcat, localizarea bătăliei lîngă Craiova a fost făcută doar datorită asemănării acestui nume cu acela al lui Marco Kralević, mort în această luptă (SMIM, IV, 1960, p. 392).

[55] *Istoria Țării Românești*, 1290—1690, *Letopisețul Cantacuzinesc*, ed. cit., p. 3.

[56] Radu Popescu Vornicul, *Istoriile domnilor Țării Românești*, ed. C. Grecescu, București, 1963, p. 13.

[57] O opinie singulară a exprimat Teodor Nicolau, *O eroare istorică. Unde a avut loc lupta de la Rovine?* („România militară", nr. 5/1934 p. 5—18) care localizează lupta la Rovina Călmățuiului, lîngă satul Putinei-Teleorman, acesta ținînd seama că unele izvoare vorbesc despre un loc mlăștinos. Tot în șesul muntean, la „Cacaleții za Rovina" pe Neajlov, în fostul județ Vlașca, a încercat să plaseze bătălia G. T. Ionescu *(op. cit.*, p. 269, n. 1).

[58] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 243. Opinia lui P. P. Panaitescu a fost acceptată de I. Ionașcu, în *Istoria medie a României*, partea I, București. 1966, p. 168: Ștefan Pascu, în *Istoria României. Compendiu*, București, 1969, p. 144; Ștefan Ștefănescu, în *Istoria poporului român*, București, 1970, p. 140; B. T. Câmpina, *Scrieri istorice*, vol. I, p. 257, care plasează Rovinele pe malurile Argeșului, „nu departe de cetatea de scaun a țării"; *Istoria militară a poporului român*, vol. II, p. 170.

www.dacoromanica.ro

În ultima vreme cercetări de teren efectuate în zona orașului Pitești — unde există regiunea păduroasă de la Rovine, topicele Tufele Roșii și Rovine Țuțulești, topice ce evocă numele și amintirea luptei — au întărit opinia că sîngeroasa bătălie s-ar fi desfășurat în această regiune, pe drumul ce ducea spre capitala țării [59]. După unele opinii, lupta s-ar fi dat la confluența Argeșului cu Vîlsanul, lîngă Merișani [60].

Un alt grup de istorici, urmînd spusele lui Luccari și Orbini, au plasat bătălia în apropiere de Craiova. Astfel, D. Onciul susținea că lupta s-a dat „la Rovine, lîngă Craiova" [61]. Aceeași opinie o găsim la N. Iorga, după care „lupta a trebuit să se dea în marginea Craiovei, la Rovine « ruine »" [62].

Deși susținuse în 1946 că lupta de la Rovine s-a desfășurat „pe unul din rîurile atinse în drumul dintre Turnu și Curtea de Argeș, deci pe Călmățui, pe Vedea, pe Teleorman sau pe Argeș" [63], C. C. Giurescu și-a schimbat apoi părerea, devenind partizanul localizării celebrei bătălii lîngă Craiova. Ilustrul istoric a avut în vedere un document publicat de H. Inalcik, în care se susținea că Baiazid ar fi pătruns în Țara Românească pe la Severin, de unde a înaintat spre est. Lupta s-ar fi putut desfășura deci pe drumul ce ducea de la Severin, prin Oltenia, spre Curtea de Argeș. Întrucît Mircea cel Mare nu ar fi avut interesul să-l lase pe Baiazid să-i prade în trecere țara, „socotim că lupta de la Rovine a avut loc pe Jii, în marginea Craiovei", conchide C. C. Giurescu.

[59] A. A. Bolșacov, *Localizarea bătăliei de la Rovine* (SMIM, IV, 1960, p. 391—394); Ion Nania, *Contribuții la problema localizării bătăliei de la Rovine* (SAI, V, 1963, p. 431—435); Marin Braniște, *Noi contribuții la localizarea luptei de la Rovine din anul 1394* (MO, nr. 7—8/1963, p. 612—618). Vezi și Sergiu Iosipescu, *La Rovine în cîmpii* (MI, nr. 12/1974, p. 14—18), care localizează lupta chiar la Curtea de Argeș, unde va fi existat o ruină care ar fi fost luată ca punct de reper. Opinia a fost reluată în vol. *Marele Mircea Voievod*, p. 446.

După opinia lui N. Constantinescu, *Mircea cel Bătrîn*, București, 1981, p. 107, s-ar fi purtat lupte și la Curtea de Argeș, „căci arheologia a sesizat urmele unui mare incendiu la curtea domnească, într-un nivel datat cu monede emise de voievod înainte de 1394", afirmație nesprijinită de dovezi convingătoare. (În cartea sa despre Curtea de Argeș, autorul nu produce dovezile așteptate).

În același timp, este însă greu de acceptat opinia lui Vasile Muntean, *Organizarea mănăstirilor românești în comparație cu cele bizantine — pînă la 1600*, București, 1984, p. 37, n. 109, potrivit căruia ar fi vorba de „ruinele fostei reședințe voievodale (de la Curtea de Argeș — N.S.), profund afectată de invazia maghiară din 1330". De la această luptă trecuseră 65 de ani, timp în care curtea domnească fusese refăcută, dacă clădirile curții domnești ar fi fost ruinate, unde ar fi putut locui Mircea cel Mare, care-și avea reședința la Curtea de Argeș?

[60] N. Constantinescu, *Curtea de Argeș, 1200—1490*, București, 1984, p. 31.

[61] D. Onciul, *Scrieri istorice*, ed. cit., vol. II, p. 249. Întrucît cunoștea și localizarea de pe Argeș, Onciul s-a văzut silit să accepte două lupte, așa cum am arătat mai sus.

[62] N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. III, p. 297; idem, *Istoria armatei*, vol. I, p. 88. Vezi și V. Motogna, *op. cit.*, p. 10.

[63] C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. I, ed. a V-a, București, 1946, p. 471.

www.dacoromanica.ro

Pentru a împăca această afirmație cu știrile cronicilor otomane despre bătălia de pe Argeș, autorul se vede obligat — ca și D. Onciul — a admite o a doua luptă „în apropiere de rîul Argeș", unde Mircea — deși biruitor la Rovine — „a fost nevoit, în fața forței superioare turcești, să se retragă spre nord-est", așa cum va face peste două secole Mihai Viteazul după Călugăreni [64].

Și alți istorici și cercetători au susținut că lupta de la Rovine s-ar plasa lîngă Craiova [65].

După cum a arătat însă Aurel Decei, comentînd documentul publicat de istoricul turc H. Inalcik, nu este vorba de un document propriu-zis, ci de un capitol dintr-o expunere istorică despre gloria Casei otomane, în care se urmărește preamărirea faptelor eroice ale lui Baiazid Ildirim; enumerarea tuturor localităților și cetăților din Banat (unele inexistente în această epocă) „constituie expresia grandilocventă a spiritului de akîn (incursiuni de jaf în țările creștine vecine), cihangirlik (cucerire mondială), care anima Imperiul otoman". Fiind vorba deci de „o excursie imaginară a sultanului Baiazid I prin Ungaria inferioară și Banat înaintea vestitei bătălii cu românii de la Rovine", nu de o expediție reală prin aceste regiuni [66], *va trebui să renunțăm la localizarea luptei de la „rovine" în regiunea Craiova.*

De mai puțină atenție s-a bucurat în istoriografia noastră știrea păstrată de cronicile românești, după tradiția locală, despre o luptă pe Ialomița [67]. Întrucît nu putem nega posibilitatea unei astfel de confruntări, considerăm că ar putea fi vorba de o ciocnire cu un corp expediționar intrat în Muntenia prin Dobrogea, pentru a-l sili pe Mircea să-și disloce forțele principale ce trebuiau să înfrunte armata otomană condusă de Baiazid I, care înainta dinspre Nicopole în sudul

---

[64] C. C. Giurescu, *Căutînd pe hartă Posada, Rovine, Vicina* (MI, 1971, nr. 1, p. 54—56); reprodus în vol. aceluiași *Probleme controversate în istoriografia română*, București, 1977, p.162—165.

[65] Vasile Rotomeza, *Rovine. Opinii* („Studii vîlcene", 1972, p. 214—216); Zaharia Gărău, *Noi argumente privind localizarea bătăliei de la Rovine lîngă Craiova. O ipoteză de lucru* („Oltenia", 1981, p. 69—87); George Olaru și Natalia Florescu, *Bătălia de la Rovine și „Fîntîna lui Mircea"* („Ramuri", 1986, nr. 8, p. 4).

[66] A. Decei, *Două documente turcești privitoare la expedițiile sultanilor Baiazid I și Murat al II-lea în țările române*, în vol. *Relații româno-orientale*, p. 220—222.

[67] În afară de cronica țării, știrea se găsește și în *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 496, unde se susține că au fost două războaie: unul cu un seraschier, „la Cirolași din Ilfov" și altul „la Rovine de pe Ialomița", unde sultanul a fost biruit și alungat „pînă la hotarele Adrianopolei".

Tot de două războaie vorbește și Radu Popescu, *Istoriile*, p. 13: unul „pă apa Ialomiții" și altul „la Rovine", pe care nu le poate localiza; aici Rovinele apar ca fiind o altă luptă decît cea de pe Ialomița. Opinia lui Sergiu Iosipescu după care ar fi vorba de o confuzie cu lupta dată de Iancu de Hunedoara în 1442 nu este convingătoare *(Marele Mircea Voievod*, p. 444—445).

www.dacoromanica.ro

țării. O situație similară se va produce în 1462, cînd Mehmed al II-lea a înaintat de la Turnu Măgurele spre Tîrgoviște cu corpul principal de oaste, în timp ce un alt detașament otoman opera în partea de răsărit a Țării Românești.

În încheiere subliniem faptul că înfruntarea decisivă dintre oștile invadatoare și trupele conduse de Mircea cel Mare s-a dat la niște „rovine" (care nu denumesc o localitate, ci trebuie înțelese ca fiind vorba despre niște șanțuri, locuri strîmte prielnice ambuscadei) pe rîul Argeș, nu departe de capitala țării din acea vreme care era la Curtea de Argeș; „nici de pe Ialomița, nici de la Craiova, nu se văd munții Țării Românești", despre care vorbesc unele cronici, conchidea ultimul cercetător al problemei [68].

*

O problemă care mai trebuie discutată este aceea dacă Sigismund de Luxemburg a acordat ajutorul promis lui Mircea cel Mare în confruntarea acestuia cu otomanii. Documentele emise de cancelaria ungară sau de voievodul Transilvaniei nu vorbesc defel despre lupta de la Rovine și nici despre o colaborare cu forțele lui Mircea în această luptă, ceea ce l-a îndreptățit pe D. Onciul să afirme: „*Mircea singur, cu românii săi, fără nici un ajutor din altă parte, a repurtat această învingere, în lupta sfîntă ce a întreprins pentru creștinătate*" [69].

Nu se poate spune însă că au lipsit încercările de a-l sprijini pe Mircea în confruntarea sa dramatică cu turcii; după cum rezultă din documentele emise chiar din cancelaria regelui Sigismund, sprijinul militar trimis a fost însă prea slab și nu a reușit să-și conjuge acțiunile cu forțele lui Mircea cel Mare.

La scurtă vreme după încheierea tratatului de la Brașov, la 6 aprilie, aflînd de expediția turcilor spre Țara Românească, Sigismund de Luxemburg hotăra trimiterea unui corp expediționar de ajutor. În documentul respectiv regele declara: „am hotărît să trimitem acum pe mărițiii bărbați, Ștefan de Losonch, fostul ban, și pe magistrul Francisc, fiul fostului comite Ștefan de Bubek, și pe alți baroni, cavaleri și fruntași de-ai noștri în expediția noastră pe care o facem împotriva turcilor în Țara Românească".

---

[68] Dan Zamfirescu, *Din nou despre victoria de la Rovine a lui Mircea cel Mare*, în loc. cit.

[69] D. Onciul, *Scrieri istorice*, vol. II, p. 250. O opinie asemănătoare la P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 242—243, după care „Mircea singur s-a bătut cu Baiazid înainte de intervenția lui Sigismund" și aceasta deoarece „toate izvoarele bizantine, bulgare și sîrbești o definesc ca o luptă între Mircea și Baiazid".

www.dacoromanica.ro

Ținînd seama de această necesitate, regele Ungariei poruncește magistrului Grigore de Beclean, cavaler al curții regale, să pornească și el „în această expediție ostășească a noastră din acele părți ale Țării Românești" și să rămînă acolo pentru a cerceta „în fiecare lună" pe ostași pentru „a vedea ca acei cărora noi le-am împărțit banii noștri după numărul lăncilor, să aibă de fiecare lance cîte doi arcași sau săgetari buni" [70].

Documentul nu vorbește de ocuparea Țării Românești de către trupele otomane, ci doar de trimiterea și rămînerea trupelor regale acolo pentru a-l ajuta pe domnul țării amenințate. De reținut deci faptul că, *în aprilie 1395, se știa de proiectata campanie otomană împotriva Țării Românești.*

Soarta detașamentului ungar a fost tristă căci ostașii și comandantul și-au pierdut la scurtă vreme viețile într-o luptă cu otomanii (luptă care nu este localizată). Iată cum povestește Thuròczi evenimentele: „fiind covîrșit de numărul dușmanilor într-o luptă sîngeroasă, după mari pierderi de amîndouă părțile", Ștefan de Losonch „și-a pierdut capul, pierzînd lupta o dată cu viața. Căci, după moartea acelui comandant, ostașii lui au fost puși pe fugă, lăsînd dușmanilor o mare pradă și mulți prinși" [71].

Știri suplimentare ne oferă o scrisoare a lui Sigismund de Luxemburg din 23 martie 1399, în care se afirmă că Ștefan de Losonch „a pierit de sabia turcilor împreună cu ostașii săi din pricina nepăsării și întîrzierii altora, îndatorați și ei" (să meargă la război) [72], cu alte cuvinte că trupele din corpul expeditionar trimis în Țara Românească au fost prea slabe pentru a rezista atacului turcesc.

După cum rezultă din aceste documente, nu este vorba despre o colaborare între trupele transilvane și cele ale lui Mircea cel Mare. Forțele lui Sigismund de Luxemburg vor interveni mai tîrziu în Țara

[70] DRH, D, vol. I, p. 150. Vezi și Viorica Pervain, *art. cit.*, p. 100, unde se susține că era vorba „doar de un corp trimis înainte' și se citează cronica abatelui de Saint-Denis, care vorbește de o avangardă de 400 de oameni pentru „a fi în întîmpinarea dușmanilor, ca, aflînd situația lor, să-l informeze (pe rege) de felul cum ar putea fi atacați". Vezi și P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 253—254, unde se susține fără dovezi că Mircea ce Mare ar fi însoțit corpul expeditionar venit din Transilvania.

[71] *Scriptores rerum Hungaricarum*, ed. G. I. Schwandtner, I, p. 290—291.

Este interesant de remarcat faptul că știrea dată de Thurócz se află și într-o cronică a Țării Românești unde citim: „Deci Jigmon (= Sigismund) craiul trimise pe Lojonț Istfan cu o seamă de oști în Țara Muntenească asupra lui Dan (= Vlad) vodă și, dacă se loviră oștile, pieri Lojonț Istfan la război de munteni" (de fapt de turci — N.S.). Vezi Stoica Nicolaescu, *Letopisețul Țării Românești* (RIAF, XI, p. 110). După opinia Vioricăi Pervain, *art. cit.*, p. 101, lupta ar fi avut loc în apropierea Jiului sau a Motrului.

[72] DRH, D, vol. I, p. 173.

www.dacoromanica.ro

Românească în condiţii pe care le vom relata mai departe. Este vorba de *a doua campanie a anului 1395 care a dus la eliberarea cetăţii Turnu.*

Prima expediţie — la care a luat parte chiar Sigismund de Luxemburg — a avut loc în vara anului 1395, după ce regele Ungariei fusese prevenit de curierii împăratului Manuel Paleologul că forţele turceşti s-au retras din Ţara Românească[73]. Faptul este important de reţinut pentru înţelegerea succesiunii evenimentelor, ca şi pentru înţelegerea atitudinii lui Sigismund de Luxemburg care se va lăuda în unele documente că el l-ar fi izgonit pe Baiazid din Ţara Românească.

Într-unul din acestea regele susţine că s-a grăbit „cu o mare putere" (= oaste) să iasă în întîmpinarea lui Baiazid „pentru apărarea acestor părţi ale noastre, în special a sus-numitului castel al Nicopolului Mic, în scopul de a-l lua cu asalt. De acolo, Baiazid, aflînd de sosirea noastră în persoană, s-a retras. Şi am cucerit acea cetate a Nicopolului Mic din mîinile oamenilor lui" [74].

Laudele lui Sigismund au ajuns şi la urechile lui Baiazid, care le-a dezminţit categoric, afirmînd că se retrăsese din Ţara Românească înainte de venirea oştilor regale. Iată textul acestei deosebit de importante scrisori: „Tu te lauzi pretutindeni spunînd şi lăudîndu-te că m-ai gonit de pe cîmpul de luptă, ceea ce n-a fost adevărat deoarece eu am hotărît să părăsesc cîmpul de luptă din cauza unor situaţii mai importante şi de aceea îţi trimit ţie această scrisoare pentru ca să încetezi să te mai lauzi întrucît în viitoarea lună martie voi veni negreşit cu armata mea ca să te găsesc acolo unde ai fi sau ori unde te-ai găsi şi pentru ca încă de pe acum să încetezi să te mai lauzi cum că m-ai fi gonit pe mine de pe cîmpul de luptă şi că nu aş fi avut îndrăzneala să te aştept" [75].

Sultanul avea perfectă dreptate, deoarece — aşa cum am arătat mai sus — la 3 iunie se găsea deja pe malul drept al Dunării, la Filipopol, unde poruncea, mînios de insuccesul de la Rovine, uciderea nefericitului Şişman.

Abia la 6 iulie 1395 regele cu oştile au pătruns în Ţara Românească, unde se aflau „în tabără" de lîngă Cîmpulung [76], de unde au coborît spre Dunăre.

---

[73] E. Zawalinski, *Polska w kronikach tureckich, XV i XVI wiek*, Stryj, p. 22; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 256.

[74] F. Šišić, *Nekoliko isprava iz početka XV st.* („Starine Jugoslovenske Akademije", 1938, p. 231—232).

[75] Apud Alexandru V. Diţă, *art. cit.*, p. 43.

[76] DRH, D, vol. I, p. 151. Vezi şi D. Onciul, *Scrieri istorice*, vol. II, p. 251, n. 19, care susţine în mod greşit că expediţia ar fi început în luna mai. În realitate, regele ajunsese

www.dacoromanica.ro

Faptele săvîrșite în această campanie sînt relatate în cîteva diplome regale, care neglijează să amintească ceva despre participarea lui Mircea cel Mare la aceste lupte, așa cum va proceda exact peste două secole Sigismund Báthory cu un alt mare domn, Mihai Viteazul.

Într-una din diplomele sale — prin care răsplătește pe Nicolae de Gara pentru faptele de arme săvîrșite — regele arată că „ridicînd o oaste puternică de credincioși ostași ai regatului nostru, a pornit spre Țara noastră Românească și după trecerea celei mai mari părți [...] a Țării noastre Românești, îndreptîndu-ne asediul asupra cetății noastre Nicopole (= Turnu), unde se afla mulțimea preacruzilor turci, care îi atacau pe creștini, și, lovindu-i cu putere, (am luat) acea cetate, cu ajutorul lui Hristos, după o luptă crîncenă, alături de [...] ceilalți supuși credincioși ai noștri, care s-au luptat cu rîvnă vreme îndelungată cu acei turci, îndurînd răniri, ucideri și răni cumplite“ [77].

După cum sublinia P. P. Panaitescu, „toate aceste expediții s-au făcut cu oști ardelenești, deci cu oști române, care formează de veacuri marea majoritate a populației Transilvaniei. Românii din Ardeal [...] au luptat pentru domnul românilor de dincoace de munți, *cu ajutor românesc a învins Mircea pe turci și pe partizanul lor*“. (subl. N.S.)

Luptele grele de la Turnu sînt descrise și de *Letopisețul Țării Românești*, care împrumută știrea din Bonfini și Thuròczi: „și a doua zi au pornit Jăcmont (Sigismund) craiu toate oștile spre Nicopol cel Mic (= Turnu), ce iaste în țărmurile Dunării, și l-au ocolit

numai la 21 iunie lîngă Brașov — deci după ce turcii plecaseră din Țara Românească; la această dată, Sigismund arată că se găsea aproape de Brașov, coborînd spre cîmpul de luptă *(in descensu campestri nostri exercitus prope Brasso)*, în *Urkundenbuch*, vol. III, p. 152; V. Motogna, *op.cit.*, p. 12.

Legat de datarea acestei campanii în mai se află pretinsa dată, 17 mai 1395, a morții reginei Maria, soția lui Sigismund de Luxemburg. Întrucît data morții reginei Ungariei are o deosebită importanță pentru datarea expediției regale în Țara Românească, va trebui să arătăm că istoricii din trecut (inclusiv D. Onciul) au luat de bună data indicată de I. Dlugosz: 17 mai 1395. I. Karácsonyi, *Maria Kiralina halala napja* („Szazadok“, 1907, p. 462), a dovedit însă că învățatul polon a greșit data. Dacă Maria ar fi încetat din viață la 17 mai, Sigismund ar fi participat la înmormîntarea soției sale, deoarece între 8 și 31 mai se afla la Buda.

Știrea morții a primit-o în timpul expediției din Țara Românească, în iulie 1395, interpretată de unii istorici ca principala cauză a plecării sale precipitate din țara românească de la sud de Carpați. Vezi V. Motogna, *op. cit.*, p. 37; idem, *Luptele lui Sigismund și Mircea cel Bătrîn cu turcii în 1395* (RI, 1925, p. 281—285) și N. Iorga, *Comunicări mărunte* (CL, 1901, p. 1055).

[77] DRH, D, vol. I, p. 157. Și alte documente regale oferă detalii despre campania din Țara Românească, unde, după ce a pus pe fugă pe turcii întîlniți în cale, oastea regală a asediat cetatea Turnu pe care a cucerit-o „cu foarte mare vărsare de sînge“ *(ibidem*, p. 159—160. Vezi și *ibidem*, p. 177, 182 etc.). Vezi și Karácsonyi Janos, *A magyarok es románok masodik közös harca a törökök ellen* („Cultura“, Cluj, 1924, nr. 1, p. 12—16).

www.dacoromanica.ro

și în cetate era muntenii, iar în oraș era turcii. Și începu a-i bate foarte tare și din lăuntru încă se apăra bine. Iar deaca sfărămară zidul orașului și al cetății, făcură mare năvală și îndată luară cetatea și orașul și i-au tăiat și i-au zdrobit foarte rău (pe turci) și au pus oaste în cetate" [78].

Obiectivul principal a fost deci recucerirea cetății Turnu, unde se găsea încă o garnizoană otomană; cetatea a fost dobîndită după o luptă crîncenă, iar regele Ungariei — trecînd peste drepturile de suveran ale lui Mircea cel Mare — și-a pus propriii săi pîrcălabi (castelani) în cetate [79], ceea ce va fi nemulțumit desigur pe domn și l-a determinat să întreprindă măsuri de urgență pentru ca Severinul — vechiul teritoriu al discordiei — către care se îndreptau acum oștile lui Sigismund să nu aibă aceeași soartă.

În timp ce trupele conduse de rege se întorceau spre Transilvania, la trecerea prin munți, ele au fost atacate cu putere de ostașii români ai lui Mircea.

Iată cum povestește însuși regele Ungariei aceste evenimente, în care — ca odinioară Carol Robert — era gata să-și piardă viața: „pe cînd urcam culmile munților, zise în vorbirea obișnuită Posada, prin niște strîmtori și poteci înguste, strînse între tufișuri mari, unde mulțimea românilor stătea la pîndă, aruncînd cu cruzime, din păduri dese și întunecoase, suliți vătămătoare și săgeți otrăvite și înveninate asupra însoțitorilor și supușilor noștri..." În aceste împrejurări deosebit de grave pentru oastea regală, se spune mai departe în diploma regală, Nicolae de Gara „cu steagul (său) și cu mulți de ai săi, [...] stînd necurmat alături de noi pentru ocrotirea persoanei noastre și pentru o trecere mai ferită de primejdie și nestînjenită siguranță a întregei escorte, întocmai ca un leu înfuriat, fără teamă de moarte, respingînd cu putere pe sus-pomeniții români, care pîndeau cu mîinile înarmate, s-a străduit cu strășnicie să ne ocrotească și să ne apere vitejește pe noi și pe supușii noștri de atacurile blestemate ale pomeniților români și de capcanele lor dușmănoase, nu fără mare ucidere și pierderi" [80].

---

[78] În RIAF, XI, 1910, p. 108.

[79] DRH, D, vol. I, p. 160. Într-un alt document Sigismund de Luxemburg afirmă însă că, după ocuparea cetății Turnu, „lăsînd în ea castelani credincioși, am restituit-o fostului său stăpîn, lui Mircea, voievodul transalpin, care fusese lipsit de stăpînirea ei de către turci" (F. Šišić, *op. cit.*, p. 280—281). Cf. Al. Diță, *op. cit.*, p. 39 și DRH, D, vol, I, p. 182—193.

[80] DRH, D, vol. I, p. 157 și V. Motogna, *op. cit.*, p. 12—13.

Întrucît într-un document din 1408 se afirmă că cel care l-a atacat și înfrînt pe regele Ungariei a fost voievodul Mircea, și cum nici un alt izvor nu-l pomenește pe Vlad, de altfel

www.dacoromanica.ro

După cum rezultă din documentele citate, expediția lui Sigismund s-a terminat cu o înfrîngere, victoria oștilor conduse de Mircea cel Mare fiind indiscutabilă. „Această victorie a zădărnicit o eventuală cucerire a Severinului, determinîndu-l pe Sigismund să se grăbească a trece în Banat și de acolo în Transilvania. Ea a umbrit desigur raporturile dintre aliați, dar nu le-a deteriorat în așa măsură încît să facă imposibilă cooperarea viitoare sub amenințarea mai gravă a pericolului otoman“ [81].

*

În aceste împrejurări în care Mircea cel Mare era lipsit de sprijinul lui Sigismund de Luxemburg — pe care fusese silit să-l alunge din țară în condițiile prezentate mai sus — a avut loc o acțiune polono-turcă, sprijinită și de Ștefan I, domnul Moldovei și adversarul regelui Ungariei, acțiune care a dus la înscăunarea temporară, în partea de răsărit a Țării Românești, a lui Vlad zis „Uzurpatorul“.

Oponentul lui Mircea era foarte probabil un fiu al lui Dan I, deci nepotul domnului [82], care se considera și el îndreptățit să ocupe

---

inexistent ca domnitor acum, nu avem motive să eliminăm din palmaresul viteazului comandant de oști român această strălucită biruință.

Conform opiniei lui Káracsony, lupta s-a desfășurat între Orșova și Caransebeș, părere împărtășită și de B. T. Câmpina, *op. cit.*, p. 268, după opinia căruia lupta s-ar fi dat la o posadă situată la nord de Orșova, unde regele va reveni în 1419.

Întrucît la 25 august regele se găsea în mod sigur în „tabăra ostășească de pe malul Dunării, lîngă Severin “(DRH, D, vol. I, p. 152), nu încape îndoială că retragerea s-a făcut prin Banat, nu pe la Rucăr-Bran. Întrebarea lui V. Motogna, *op. cit.*, p. 38, cum putea ajunge aici o armată românească, avînd și fortificații dinainte pregătite, nu ține seama de faptul că Banatul de Severin se afla în stăpînirea Țării Românești. Vezi și Ilie Minea, *op. cit.*, p. 67, și V. Pervain, *art. cit.*, p. 104—105; *Istoria militară*, vol. II, p. 173.

[81] *Istoria militară*, vol. II, p. 173.

[82] Primul care a făcut această precizare a fost I. Ch. Engel, *Geschichte der Moldau und Walachei*, I, Halle, 1804, p. 161. Istoricii români și-au împărțit opiniile; după A. D. Xenopol, *Istoria românilor*, III, ed. a III-a, p. 84, Vlad ar fi fost chiar fiul lui Mircea. La început, N. Iorga considera că pretendentul ar fi fost „unul din boierii lui Mircea, vornicul menționat la 1391“ *(Studii istorice asupra Chiliei și Cetății Albe*, Buc., 1899, p. 68). Întrucît boierul Vlad este menționat în sfatul domnesc al lui Mircea cel Mare și după 1396 (DRH, B, I, p. 52), această opinie nu poate fi luată în considerație.

Mai tîrziu, N. Iorga și-a schimbat părerea, susținînd că Vlad putea fi „un bastard al lui Vladislav“, aflat mai de mult la curtea lui Baiazid care a venit să-l instaleze la tron *(Istoria românilor*, III, p. 295).

P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 255, a arătat pe drept cuvînt că Vlad era fiul lui Dan I.

Singurul studiu dedicat acestui domn este cel al lui G. T. Ionescu, *Contribuțiuni la cronologia domniei lui Mircea cel Bătrîn și a lui Vlad voievod în Țara Românească*, în *Materiale ale sesiunii științifice a Institutului pedagogic din București pe anul 1956*, Buc., 1957.

După cum s-a arătat recent, Vlad „Uzurpatorul“ ar fi fost primul domn român care a plătit haraci Porții. Vezi M. Guboglu, *Le tribut payé par les Principautés Roumaines à la Porte jusqu'au debut du XVI-e siècle* („Revue des etudes islamiques“, 1969, p. 60), opinie împărtășită și de A. Decei, *op. cit.*, p. 63—64.

www.dacoromanica.ro

tronul, fiind „de același sînge" *(eodem sanguine)* cu Mircea, după cum precizează cronicarii A. Bonfinius și I. Thurocz [83].

Acesta din urmă afirmă că Vlad, „simțindu-se mai slab, a cerut ajutor la sultanul turcilor", precum și la domnul Moldovei Ștefan I — considerat „domn în amîndouă Valahiile" [84] și la regele Poloniei [85].

Cronicarul Leunclavius susține că vinovatul principal a fost domnul Moldovei — ocrotitorul lui Vlad — considerat „cel dintîi dintre voievozii români care împreună cu ai săi a cerut ajutor turcilor" [86].

Ne lipsesc știri sigure cu privire la modul și data exactă cînd a ocupat tronul Vlad „Uzurpatorul", ceea ce a dat posibilitatea emiterii unor păreri diferite [87]. La 8 decembrie 1397, vorbind de prima

Este posibil — așa cum credea I. Minea, *Principatele române*, p. 63 — ca Vlad să fi venit din Moldova în Țara Românească în timpul campaniei lui Baiazid. Aceasta ar explica bunele sale relații cu domnul Moldovei, ca și faptul că, în tratatul cu regele Poloniei, recunoaște că a ocupat tronul cu ajutorul acestuia.

Cercetători mai vechi, ca C. Kogălniceanu, susțineau că Vlad ar fi domnit în anii 1396—1397, nu și în 1395 *(Cercetări critice cu privire la istoria românilor. „Vlad I, voievodul Basarabiei", 1396—1397*, în „Rev. de istorie, arheologie și filologie", vol. 11, partea a II-a. 1910, p. 331—333). Vezi și G. Severeanu, *Moneda lui Vlad I-iu, domn al Țării Românești de la 1395—96—1397 decembrie* (BCMI, 1933, p. 33—36); idem, *Ducații Țării Românești cu numele a doi domnitori: Vlad I și Mircea I* („București", 1935, nr. 2, p. 259—264); Constanța Știrbu, Paraschiva Sandu, *Date noi despre monedele lui Mircea cel Bătrîn*, comunicare la Sesiunea organizată de Inst. de Studii sud-est europene, 20 iunie 1986.

[83] *Chronica Hungarorum*, în *Scriptores rerum Hungaricarum*, ed. I. G. Schwandtner, I, Tyrnaviae, 1765, p. 377.

[84] Leunclavius, *Historiae Musulmanae Turcorum...*, Francofurti, 1591, p. 18.

[85] În actul de omagiu din 28 mai 1396 către regele Poloniei, Vlad recunoștea că a primit de la acesta „nu de mult" *(nuper)* domnia Țării Românești (Hurmuzaki, I/2, p. 374).

Nu trebuie să omitem faptul că — după moartea Mariei, soția lui Sigismund, în iulie 1395 — singura fiică a lui Ludovic cel Mare rămasă în viață era Hedwiga, soția lui Wladislaw Iagello, care puteau fi astfel considerați ca succesorii legitimi ai coroanei regatului ungar; în tratatul încheiat de Vlad cu regele Poloniei se spune în mod expres că soția acestuia era „singura moștenitoare a tronului Ungariei".

Menționăm că unii istorici poloni ca Iosif Skrzypek, *Poludniowa wschodnia polityka Polski...* [Politica sud-estică a Poloniei], Varșovia, 1937, p. 82, admit o înțelegere prealabilă a lui Wladislaw Iagello cu Baiazid împotriva lui Sigismund de Luxemburg, ceea ce ar explica sprijinul dat lui Vlad „Uzurpatorul". Despre aceste împrejurări vezi și Veniamin Ciobanu, *Țările române și Polonia. Secolele XIV—XVI*, Buc., 1985, p. 25—26.

B. T. Câmpina, *op. cit.*, p. 269—270, a relevat abilitatea diplomatică a boierimii muntene în anii 1395—1396, cînd, „folosind echilibrul dintre turci și unguri pentru a-și afirma neatîrnarea față de ambele puteri de la Dunăre și stabilind raporturi de vasalitate numai față de un stăpînitor care se găsea prea departe pentru a deveni primejdios, boierii munteni izbutiseră de fapt să înlăture orice supremație externă asupra țării lor". De schimbarea aceasta de atitudine era vinovat și regele Ungariei, care-și manifestase vizibile tendințe expansioniste în Țara Românească, pe care îi plăcea să o considere „țara noastră".

[86] Leunclavius, *op. cit.*, p. 18—19. Vezi și B. T. Câmpina, *op. cit.*, p. 264.

[87] De pildă, Ștefan Ștefănescu, *Țara Românească...*, p. 52—53, afirmă că, după biruința de la Rovine (oct. 1394), o parte a boierimii l-a părăsit pe Mircea și s-a raliat taberei lui Vlad, care, în primăvara anului 1395, a început lupta împotriva lui Mircea, sprijinit, la rîndu-i, de o parte a boierimii și de oști ale regelui Ungariei. În mai 1395, boierii ostili lui Mircea au chemat în ajutor pe turci care au pătruns la nordul Dunării, iar Mircea „a fost alungat din domnia Țării Românești", *fapt neconfirmat de izvoare.*

www.dacoromanica.ro

expediție a voievodului Știbor în Țara Românească, expediție la care vom reveni mai departe, Sigismund de Luxemburg susținea că Vlad „fusese pus și ridicat atunci *(protunc)* de numiții turci la conducerea zisei noastre Țări Românești“ [88], afirmație ce contrazice cele spuse de Vlad însuși în tratatul cu regele Poloniei în care recunoaște că a primit domnia de la acesta în 1396.

După retragerea precipitată a regelui spre regatul său, turcii veniți în ajutorul lui Vlad Vodă au trecut în Țara Bîrsei, unde au prădat pînă la Brașov. Singura rezistență ce li s-a putut opune a fost aceea organizată de preotul Ioan Iacobi, care — înarmat cu lance și sabie — a respins pe năvălitori cu ajutorul locuitorilor [89]. După cum observa B. T. Câmpina, „acest general improvizat și-a părăsit odăjdiile și, luînd lancea și sabia războinicilor, a ridicat o mică trupă de localnici cu care a pus pe fugă pe jefuitorii turci“.

În același timp, în toamna anului 1395, turcii au atacat Banatul. După cum rezultă din raportul lui Paul de Armaninis, solul Mantovei la Buda, trimis lui Francisc de Gonzaga, la 10 dec. 1395, regele Ungariei era împiedicat să meargă la întîlnirea cu Venceslav la granița Boemiei deoarece trebuia să ia măsuri împotriva turcilor care au invadat Banatul, ajungînd pînă în părțile Timișoarei. Iată textul: „hoc dico quia Turchi presentialiter territorium Valachie multum invadunt et similiter etiam versus quasdam partes nomine Timesvar et disponitur rex illuc accedere et cum concilio baronum disponere que fienda sunt ad defensionem eorum et posito ordine super hiis capere gressus versus Boemiam et ibi disponere conclusive que fienda

---

În schimb, G. T. Ionescu susține pe bună dreptate că nu există nici o dovadă că Mircea ar fi pribegit în Transilvania; el ar fi rămas stăpîn pe părțile sudice și răsăritene ale țării, avîndu-și reședința la Tîrgoviște, menționată la 1396 ca fiind a doua capitală a Țării Românești.

La rîndul său, V. Motogna, *op. cit.*, p. 15, consideră că Mircea și-a pierdut tronul în aug.-sept. 1395. Precum se vede, lucrurile sînt destul de complicate și greu de lămurit. *Dovezile sigure despre domnia lui Vlad datează numai din anii 1395 și 1396 cînd el a împărțit puterea cu Mircea care stăpînea Oltenia și «părțile de peste munți».*

Afirmația lui N. Constantinescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 110, după care — la 16 (de fapt 18!) febr. 1395 — Sigismund oprea comerțul de tranzit al brașovenilor spre Țara Românească, măsură prin care era vizat Vlad „Uzurpatorul“, care ar fi fost stăpîn în țară la acea dată, nu poate fi acceptată; privilegiul amintit este acordat brașovenilor ca recompensă pentru participarea la campania din Moldova, și nu ca represalii împotriva domnului Țării Românești, care era la acea dată Mircea cel Mare: brașovenii erau împuterniciți să achiziționeze ei produsele aduse de negustorii străini și să le desfacă apoi în Țara Românească, pentru a realiza ei, nu negustorii străini, beneficiile respective. Vezi și Radu Manolescu, *Comerțul Țării Românești și Moldovei cu Brașovul (sec. XIV—XVI)*, Buc., 1965, p. 24, care afirmă că la 1395 li s-a confirmat brașovenilor „privilegiul de etapă și de depozit pentru orice mărfuri transportate spre Țara Românească“.

[88] DRH, D, I, p. 167.

[89] G. Gündisch, *Die Türkeneinfälle in Siebenbürgen bis zür Mitte des 15 Jahrhundert* („Jahrbücher für Geschichte Osteuropas“, II, 1937, p. 393—394).

www.dacoromanica.ro

sunt“ [90]. În apropiere de Ciacova, au fost întîmpinați de Nicolae de Marczal, care a reușit să-i respingă într-un atac de noapte [91].

Preocupat de pregătirea cruciadei de la Nicopole — pe care o vom relata în capitolul următor — Sigismund de Luxemburg a încercat o apropiere de Vlad „Uzurpatorul“, părăsindu-l momentan pe Mircea. În martie 1396, Maternus, episcopul Transilvaniei, anunța pe locuitorii Sibiului că regele a trimis pe omul său Ioan Tatar „cu anumite și însemnate solii la Vlad voievodul“ și-i ruga pe aceștia să găsească „un bărbat chibzuit și destoinic, cunoscător al graiului românesc“ *(idiomate Olachali)* care să meargă în Țara Românească cu solul regal „să iscodească, în taină și în ascuns, și să stiricească despre turci și despre alte noutăți“ [92].

Solia maghiară nu a avut urmări, întrucît la 8 mai 1396 Vlad încheia un tratat de alianță cu Vladislaw Iagiello, adversarul regelui Ungariei, a cărui legitimitate era contestată [93].

Pregătindu-se să intre în luptă împotriva lui Baiazid împreună cu aliații săi, Sigismund l-a însărcinat pe Știbor, voievodul Transilvaniei, să treacă cu trupele sale prin Țara Românească și să-l alunge pe Vlad, pentru a-și asigura astfel spatele în timp ce se afla la sudul Dunării. Expediția a avut loc în august 1396, înainte de lupta de la Nicopole.

Iată cum povestește evenimentele o diplomă regală acordată lui Știbor la 8 decembrie 1397: „sus-numitul Știbor voievodul, strîngînd o puternică ceată și oaste de bărbați credincioși, anume din părțile noastre ale Transilvaniei și de alți oameni luptători de ai săi și de nobili și steagul său, avînd în de ajuns sprijin ostășesc în marea mulțime a pomeniților oameni, a tăbărît pe altă cale, anume prin Țara noastră Românească, unde dușmănosul Vlad voievodul, care atunci *(protunc)* fusese pus și ridicat de numiții turci la conducerea zisei noastre Țări Românești și care se afla acolo cu o mare oaste de turci și valahi, ieșindu-i în cale (Știbor) a dat cu acesta, vitejește, o mare bătălie, cu greaua (pierdere) a supușilor și rudelor sale, cu risipire de bunuri și cu primejdia morții și, stîndu-i în ajutor dreapta celui Preaînalt, l-a învins și l-a întrecut cu glorie pe numitul Vlad

---

[90] L. Thallóczy, *Mantovai Követjárás Budán*, Budapesta, 1905, p. 86 și 110; V. Pervain, *op. cit.*, p. 113.

[91] I. Minea, *op. cit.*, p. 69; V. Motogna, *Banatul românesc în prima jumătate a veacului al XV-lea* („Revista Institutului social Banat-Crișana“, XIII, 1940, p. 450).

[92] DRH, D, I, p. 153.

[93] V. Motogna, *Politica externă*, p. 17—18.

www.dacoromanica.ro

voievodul, într-o luptă dată de ei doi și a dat o lovitură cutezanței lui, punîndu-l pe fugă împreună cu însoțitorii lui, fiind greu rănit acolo numitul Vlad, care se da drept voievod". După această victorie, obținută într-o luptă grea — nelocalizată — cu forțele lui Vlad, Știbor a coborît prin Țara Românească și a ajuns la Nicopole, unde se afla tabăra regală [94].

Deși regele nu avea interes să vorbească și de Mircea în diploma emisă lui Știbor — diplomă în care erau lăudate faptele de vitejie ale acestui credincios demnitar al lui Sigismund — este de presupus că la expediția acestuia a luat parte și domnul, care — după succesul campaniei amintite — și-a asigurat stăpînirea peste o bună parte a Țării Românești, după care a trecut și el Dunărea pentru a participa la cruciada organizată de aliatul său Sigismund de Luxemburg.

*

Majoritatea istoricilor români a admis că lupta de la Rovine s-a terminat cu o strălucită victorie a lui Mircea cel Mare. „După mărturii sîrbești, bulgărești, italienești, raguzane și românești, Mircea a învins pe Baiazid", este concluzia lui D. Onciul [95]. „Expediția lui Baiazid s-a terminat printr-o înfrîngere", susține P. P. Panaitescu, autorul celei mai complete monografii dedicate marelui domn [96]. „Victoria fu a lui Mircea; izvoarele contemporane sînt categorice în privința aceasta", conchidea C. C. Giurescu [97]. „Bătălia de la Rovine s-a încheiat cu o categorică biruință românească" se apreciază în *Istoria militară a poporului român* și tot aici: „Marea confruntare cu armata Imperiului otoman a dezvăluit invadatorilor un popor

[94] DRH, D, I, p. 166—167.

[95] D. Onciul, *Scrieri istorice*, vol. II, p. 249. Vezi și p. 250, unde se subliniază faptul că Mircea a obținut singur victoria.

[96] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 240.

Vezi și Ștefan Ștefănescu, *Țara Românească de la Basarab Întemeietorul pînă la Mihai Viteazul*, p. 52—53, care se declară de opinia lui D. Onciul: „mărturii sîrbești, bulgărești, italiene, bizantine și raguzane vorbesc de victoria obținută de Mircea asupra lui Baiazid", sau de „o mare biruință împotriva turcilor". La rîndul său, B. T. Câmpina, *op. cit.*, p. 259, califică victoria de la Rovine drept „izbîndă memorabilă".

Mai complexă este poziția lui *Nicolae Iorga*, care și-a schimbat opiniile, admițînd cînd înfrîngere, cînd victorie. De pildă, în 1899, susținea că „Mircea a învins, dar, la fel ca Țepeș în 1462 și Mihai Viteazul în 1595, el nu a putut profita de victoria sa și se retrase în munți, spre Argeș". Mai tîrziu, în 1915, afirma că Mircea a fost învins la Rovine, fiind urmărit pînă la Argeș și silit să fugă în Transilvania. În *Istoria armatei* însă, Mircea iese înaintea sultanului la Rovine și birui, dar a fost „zdrobit de biruința sa".

[97] C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. I, ed. a V-a, București, 1946, p. 472. Vezi și C. C. Giurescu- Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. II, p. 75, unde se afirmă că „victoria a fost a lui Mircea".

www.dacoromanica.ro

viteaz, călăuzit de un conducător energic și iscusit, hotărît să apere cu orice preț independența țării sale“ [98].

După cum sublinia pe bună dreptate I. Minea, „vremile de criză arată forța de vitalitate, scot în evidență tenacitatea unui neam, a unei țări. Cel care a trecut peste durerile primei lovituri fără să fi fost desființat arată că individualitatea sa nu poate fi niciodată suprimată. Țara Românească, în prima încercare mai mare și primul contact mai îndelungat cu turcii..., a dovedit lumii că nu este o Bulgarie oarecare“ [98 bis].

Înainte de a încheia cu aceste considerații asupra rezultatelor bătăliei, mai trebuie să spunem că *importanța deosebită — am spune, fără exagerare, excepțională — a victoriei de la Rovine, care a salvat Țara Românească de la transformarea în pașalîc, a fost dovedită și subliniată îndeosebi în unele studii alcătuite recent.*

După unul din ultimii cercetători ai problemei, lupta de la Rovine a fost „cea mai mare victorie românească împotriva oștilor Imperiului otoman conduse de sultanul însuși și totodată unica mare victorie obținută de un șef de stat creștin împotriva oastei otomane condusă de sultan, cunoscută în toată istoria Imperiului otoman [99].

Alt cercetător pasionat al problemei remarca: „Dovedindu-se o victorie de răsunet internațional (uneori și sub forma ciudată a unei tentative de furt în favoarea regelui Ungariei!) cu implicații mult mai mari decît erau bănuite pînă acum, lupta de la Rovine se înscrie în istorie drept unica victorie repurtată de un șef de stat creștin împotriva oștilor otomane conduse de sultan. Iată ceea ce ne dă măsura lui Mircea ca militar, alături de fantasticul raid de la Karînovasî (actualul Karnobat din Bulgaria).

Mircea voievod ni se înfățișează, în felul acesta, ca un militar de talie internațională, un șef de oști cu acțiuni glorioase și de lungă bătaie. Căci, așa cum a opinat N. Iorga, fără victoria asupra lui Baiazid din 1395 nu s-ar fi închegat marea cruciadă de la Nicopole, care, deși înfrîntă, a slăbit lațul în jurul Bizanțului și l-a obligat pe Baiazid la o retragere diplomatică în Asia Mică, spre a liniști apele în Europa“ [100].

---

[98] *Istoria militară*, vol. II, p. 171.

[98 bis] I. Minea, *Principatele române*, p. 14.

[99] Alexandru V. Diță, *art. cit.*, p. 41.

[100] Dan Zamfirescu, *Un ctitor al măreției românești în istoria universală* („Luceafărul“, 14 iunie, 1986). Vezi și *Marele Mircea Voievod*, p. 295—299.

www.dacoromanica.ro

Nu putem încheia decît subscriind la afirmaţiile făcute recent potrivit cărora: „victoria repurtată de români la Rovine, sub strălucita conducere a lui Mircea, a fost expresia angajării unanime a întregului popor la apărarea intereselor fundamentale ale ţării [...]. Privită în semnificaţiile ei majore, bătălia de la Rovine rămîne în analele istoriei naţionale ca o expresie elocventă a voinţei poporului român de a nu permite instituirea dominaţiei străine, de a-şi apăra ţara, pămîntul străbun, chiar cu preţul jertfei supreme“ [101].

[101] *Istoria militară*, vol. II, p. 172.

Am considerat necesar să insistăm asupra acestei mari victorii româneşti pentru că despre rezultatele ei s-au făcut unele aprecieri greşite chiar în lucrări alcătuite de istorici reputaţi. De pildă, într-o celebră operă de sinteză de istorie universală se susţine: „anul următor (1394) Baiazid invadă Ţara Românească, de unde, la apropierea sa, prinţul Mircea fugi nebuneşte (s'enfuit eperdu) pînă în Ungaria“ (adică la Braşov — N.S.) *(La fin du Moyen Age. La desagregation du monde medieval*, din seria „Peuples et civilisations. Histoire générale publiée sous la direction de Louis Halphen et Philippe Sagnac“, VII p. 486).

Într-o lucrare devenită clasică a unui celebru istoric al Imperiului Otoman, se arată: „în 1395 Baiazid întreprinde o campanie pînă la Salankemen pe Dunăre şi de acolo, intrînd în Ţara Românească, a bătut (defeted) pe Mircea la Argeş“ (Halil Inalcik, *The Ottoman Empire. The Classical Age 1300—1600*, New York — Washington, 1973, p. 16).

În sfîrşit, alţi autori — dînd crezare unor surse osmane — susţin că lupta a fost nedecisă, dar că, după luptă, domnul s-a supus şi a plătit tribut: „The military outcome was indecisive, but the political consequence was that Mircea of Wallachia too accepted the status of the Sultan“ (Donald M. Nicol, *The Last Centuries of Byzantium 1261—1453*, Londra, 1972, p. 316).

Din dovezile citate se vede cît de departe de adevăr sînt asemenea afirmaţii. Aşa cum observa pe bună dreptate Dan Zamfirescu, este şi vina istoricilor români care nu s-au străduit să facă lumină asupra acestui eveniment, considerat, pe drept cuvînt, de istorie universală şi *crucial pentru istoria românilor.*

Menţionez că acest capitol, fără unele adăugiri, a apărut de curînd la Editura Militară, cu titlul: *Bătălia de la Rovine.*

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL 4

BĂTĂLIA DE LA NICOPOLE (1396). CONTINUAREA LUPTEI ANTIOTOMANE

Ideea organizării unei cruciade l-a preocupat pe Sigismund din mai multe motive, printre care principalul era convingerea sa că nu poate înfrînge singur pe otomani [1]. După opinia lui P. P. Panaitescu, organizarea cruciadei din 1396 era și urmarea faptului că Ungaria se găsea singură în fața a doi dușmani redutabili: Imperiul otoman și regatul Poloniei, al cărui rege contesta dreptul lui Sigismund la tronul Ungariei după moartea soției sale, fiica lui Ludovic cel Mare [2].

Motivul mărturisit de regele Ungariei era însă altul, și anume dorința sa de a mîntui popoarele creștine de tirania turcească. Iată cum motiva regele organizarea cruciadei: „ridicînd (noi) ochii și îndreptînd de jur împrejur, cu rîvna milostivei compătimiri, luarea noastră aminte spre grelele și prea apăsătoarele suferințe ale creștinilor și (văzînd) cum înfricoșata turmă a creștinilor este chinuită de cruzimea turcească, cum unii sînt aduși în jugul celei mai înjositoare robii, iar alții sînt dați pierzării prin cruda lor răpunere cu vîrful spadei, (și văzînd) ici teama (și auzind) colo bocete și dincolo gemete, în părțile creștine, spre necinstea, rușinea și marea turburare a creștinilor și spre disprețuirea Dumnezeirii și marea supărare a creștinătății, (noi), așadar, din compătimire și din curata rîvnă de apărare și pentru a pedepsi pe cruzii dușmani ai creștinilor, ba chiar ai însuși Mîntuitorului nostru și pentru a apăra statul (republica)". În acest scop regele a chemat sub steagurile sale „feluriți locuitori

[1] Convingere mărturisită de regele Ungariei într-un document emis de cancelaria sa, în care se spune că, din cauza atacurilor repetate ale otomanilor, terminate cu pustiiri de moșii și cu ducerea în robie a numeroși oameni, „se vedea că puterea noastră și a regatului nostru scade și cruzimea și năvălirile pomeniților noștri dușmani precumpănesc" (DRH, D, I. p. 165).

Ținînd seama că Ioan de Kanisza — trimisul lui Sigismund — a sosit la Paris cu invitația la cruciadă în aprilie 1395 (vezi N. Iorga, *Phillipe de Mézières et la Croisade au XIV-e siècle*, p. 488), B. T. Câmpina, *op. cit.*, p. 262, susține că *planul cruciadei a fost făurit la Brașov*, în martie 1395, în timpul discuțiilor dintre Mircea și regele Ungariei. Aceasta ar explica menționarea Dunării ca bază de operațiuni în timpul luptelor antiotomane. Vezi mai sus p. 288.

[2] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 259.

www.dacoromanica.ro

înarmați, din regatul nostru și din celelalte țări", din care a realizat o „puternică oaste, în mare număr și uriașe obște" [3].

Nu au lipsit nici unele prevestiri rele cu privire la sfîrșitul cruciadei, prevestiri datorate lui Philippe de Mézières care se străduise zadarnic vreme de 50 de ani să organizeze el însuși o cruciadă. Într-o lucrare alcătuită cu acest prilej, purtînd titlul *Cavalerii patimilor lui Iisus*, el declara că este convins de eșecul cruciadei și sublinia faptul că, pe viitor, membrii unei asemenea expediții vor trebui recrutați din alte cercuri sociale decît cele ce alcătuiau armata cruciată, aceasta pentru a se evita ca bandele nedisciplinate, dornice de jaf sau — în cazul cel mai bun — de o glorie deșartă (așa cum doreau cavalerii apuseni) să domine oștirea, după cum se întîmpla în tabăra de la Buda. Față de creșterea puterii otomane, Mézières arăta că ofensiva împotriva semilunii trebuia pregătită în mod serios și că era necesar să se renunțe la îngîmfarea nebună a căpeteniilor cruciadei [4].

Cîtă dreptate avea bătrînul cavaler se va vedea destul de repede, dar — înainte de dezastru — nimeni nu-l lua în serios. „În tabăra de la Timișoara, unde Sigismund sosește la 20 iulie 1396, pentru a conduce ultimele pregătiri, cei 10.000 de nobili veniți din Franța, Anglia și Germania făceau planurile cele mai îndrăznețe pentru cucerirea întregului Imperiu turcesc" [5].

La cruciadă au participat: circa 2500 de cavaleri francezi, între care: contele Filip de Artois, conții de la Marche și de Eu, Jean de Vienne, amiral al Franței, mareșalul Jean de Maingre, zis Boucicaut, contele Jean de Nevers, zis Jean Sans Peur, fiul ducelui de Burgundia, cel care va deschide atacul împotriva otomanilor, și alții; cei 2000 de cavaleri teutoni veniți din Germania aveau în frunte pe contele palatin Ruprecht, pe Ioan de Zollern, burgraf de Nürnberg; mai participau nobili din Bavaria, Stiria, Austria, Anglia, Italia și puțini

[3] DRH, D, I, p. 166.

[4] N. Iorga, *op. cit.*, p. 489—499; B. T. Câmpina, *op. cit.*, p. 272.

Pentru atmosfera ce domnea în tabăra „cruciaților", foarte elocvente sînt sfaturile date de prelații plecați în expediție conducătorilor oastei franceze: „de chasser de l'armée les femmes de mauvaise vie, de mettre un fin aux adultères et aux désordres de toutes sortes, de réprimer les débauches et les orgies, d'interdire les jeux de hasard, et surtont les jurements et les blasphèmes, en un mot de faire cesser tous les excès auquels on s'était livré jusqu'à ce jour. Mais leurs remonstrances ne furent plus ecoutées que s'ils eussent parlé à des sourds. Les Français se montrèrent plus que jamais avides de plaisirs et de bonne chère" (M. I. Bellaguet, *Chronique du religieux de Saint-Denys*, p. 485). Pentru a se putea distra cît mai copios, cavalerii francezi luaseră cu ei cantități uriașe de vin și alte provizii, precum și femei. Numai a „cruciadă" nu semăna o asemenea aventură! Și, totuși, cavalerii declarau cu mîndrie că veneau în expediție ca „să răzbune onoarea religiei creștine și să înfrîngă pe inamicii lui Iisus Hristos"!

[5] B. T. Câmpina, *op. cit.*, p. 272.

www.dacoromanica.ro

din Polonia. Grosul trupelor îl furnizau Ungaria și Transilvania, de unde au pornit în cruciadă oștile regale și ale nobililor, ca și o parte mai mică din țărănime.

Totalul oștirii cruciate era de circa 16.000, în timp ce Baiazid va dispune de circa 10.000 de oșteni.

S-a spus pe drept cuvînt că *bătălia de la Nicopole s-a înscris în istoria artei militare ca una dintre cele mai semnificative confruntări între două sisteme de luptă medievală*[6].

După cum nota laconic cronicarul Radu Popescu, „din rea chiverniseală a creștinilor, au biruit Baiazid pre creștini, tăindu-i și robindu-i“[7]. *Principala cauză a înfrîngerii cruciaților a fost lipsa lor de organizare.*

„În rîndurile oștirii care se adunase sub steagul lui Sigismund domnea o concepție dintre cele mai sumare cu privire la cerințele războiului. Încrederea nestrămutată în valoarea artei militare clasice a cavalerilor feudali ținea loc de orice altă pregătire de luptă“. Hotărîtor pentru înfrîngere a fost „refuzul indignat pe care baronii din Occident l-au opus unui *plan de ansamblu*, menit să coordoneze mișcările steagurilor lor pe cîmpul de luptă. Orice plan de acest gen presupune subordonarea diferitelor unități ale oștirii față de un comandament, căruia i se încredințează dreptul de a folosi fiecare steag după nevoile generale ale campaniei; i-a fost însă cu neputință lui Sigismund să convingă pe marii feudali din tabăra lui să renunțe la privilegiul lor de a-și conduce singuri vasalii în timpul bătăliei, după priceperea lor. Ei nu concepeau războiul decît ca pe o însumare

---

[6] Despre lupta de la Nicopole vezi: E. Kling, *Die Schlacht bei Nikopolis*, Berlin, 1906; T. G. Bulat, *La croisade de Nicopolis dans la litterature du temps* („Mélanges d'histoire générale“, Cluj, I, 1927); Atya Aziz Suryal, *The Crusade of Nicopolis*, London, 1934 (principala lucrare); B. T. Câmpina, *op. cit.*, p. 273—277; A. Decei, *Istoria Imperiului otoman*, p. 64—67, etc. Menționăm că lucrarea lui Atiya A. Suryal s-a bucurat de o deosebită atenție din partea istoriografiei române. Vezi: R. Rosetti, *Notes on the battle of Nicopolis (1396)* („Slavonic Review“, 1937, p. 629—638); F. Pall, *Les croisades en Orient au Bas Moyen Age. Observations critiques sur l'ouvrage de M. Atya* (RHSEE, 1942, partea II-a, p. 527—538).

Problema efectivelor a fost discutată pe larg de R. Rosetti, *Care au fost adevăratele efective ale unor armate din trecut*, Buc., 1943 (extras din AARMSI, s. III, t. 25, 1942—1943, p. 728—746).

Sensul bătăliei de la Nicopole — terminată cu dezastrul oștirii cruciate — a fost definit de E. Gibbons ca fiind „unul din evenimentele cele mai interesante de la sfîrșitul Evului Mediu, nu numai pentru importanța istorică a celor ce au luat parte la ea, dar și pentru că a fost ultima mare întreprindere internațională a cavaleriei feudale“ (*The Formation of the Ottoman Empire*, Oxford, 1916, p. 211).

[7] Radu Popescu, *Istoriile domniilor Țării Românești*, p. 14.

www.dacoromanica.ro

de mici încăierări individuale și nu înțelegeau folosul unor operațiuni complexe" [8].

După cum s-a remarcat pe drept cuvînt, „dacă Mircea cel Bătrîn și boierii lui au reprezentat totuși la Nicopole un caz aparte, un luminos contrast cu nebuna cavalerime a Occidentului, faptul se datorește experienței lor istorice de un fel cu totul deosebit", experiență datorită căreia ajunseseră să cunoască bine tactica de luptă a otomanilor, cu care occidentalii nu avuseseră contacte armate.

În rîndurile cruciaților se găsea și un corp de oaste a Țării Românești, avînd în frunte pe Mircea cel Mare, căruia Sigismund de Luxemburg ar fi dorit să-i atribuie un rol de seamă în comanda oastei, ținînd seama de experiența sa în luptele cu turcii.

Este interesant de subliniat modul cum justifica regele Ungariei opțiunea sa pentru alegerea lui Mircea drept comandant al oastei cruciaților. Întrucît „s-a iscat ceartă între principi care dintre ei să preia comanda asupra celorlalți, părerea lui Sigismund a fost că trebuie numit în frunte unul dintre cei care și să fi cunoscut moravurile și obiceiurile dușmanilor și să fi luptat înainte cu ei. Și de aceea l-a numit comandant al oștii pe *principele Țării Românești, bărbat viteaz, activ și puternic, care, luptîndu-se în mai multe rînduri cu turcii, a triumfat în chip glorios (asupra lor)*" *(virum bellicosum, industrium et fortem, qui saepius cum Turcis dimicans gloriose triumpharet)* [8 bis].

După cum observa Șerban Papacostea — cel care a pus în circulație textul citat mai sus — „caracterizarea făcută domnului român de însuși Sigismund de Luxemburg — cea mai laudativă din cîte ne-au transmis sursele contemporane sau imediat ulterioare — pentru că amintește *o succesiune de victorii ale lui Mircea asupra turcilor înainte de 1396* și, în sfîrșit, pentru că, pe temeiul meritelor pe care i le recunoștea, regele Ungariei ar fi sugerat aliaților săi cruciați să-i încredințeze acestuia comanda operațiilor".

Cînd a auzit că se apropie forțele otomane — arată un participant la expediție — domnul Țării Românești „a cerut regelui să-i dea voie să facă o recunoaștere a dușmanului. Aceasta i s-a încuviințat. Atunci

---

[8] B. T. Câmpina, *op. cit.*, p. 274.

Dezordinea în care au luptat așa-zișii „cruciați" este adeverită și de un tovarăș al lui Boucicaut, care mărturisește că aceștia „au mers ca dobitoacele, fără rînduială, ba zece, ba doi, ba douăzeci, așa că au fost uciși în turmă, pe măsură ce veneau" (allerent comme bestes sans ordonnance, puis dix, puis deux, puis vingt, et que par ce furent occis par troupeaux, au feur que ils venoient). Francezii au dat vina pe unguri, „laches et faillis", care „ne savent graver leur ennemis" (apud. N. Iorga, *Istoria românilor*, III, p. 305).

[8 bis] Șerban Papacostea, *Mircea la Nicopole (1396). O mărturie ignorată* (R. Ist., 1986, nr. 7, p. 696—698). Este vorba de *Annales Hirsaugienses*, ale lui Iohann Trittheim.

www.dacoromanica.ro

el a luat cu sine 1000 de oameni din oastea sa și a făcut recunoașterea dușmanului. După ce s-a întors la rege și i-a spus că a văzut pe dușman și că dușmanul avea 20 de steaguri și că sub fiecare steag s-ar afla cîte 10.000 de oameni și că fiecare steag stă deosebit de celelalte, cu ostașii săi; auzind aceasta, regele a vrut să întocmească ordinea de luptă. Atunci domnul Țării Românești a cerut să i se îngăduie să dea primul atac, ceea ce regele încuviință bucuros. Dar ducele de Burgundia, auzind de aceasta, s-a împotrivit să lase această cinste altuia, (spunînd) că a venit de la mare depărtare cu oaste mare care era prețuită la șase mii de oameni și cu care a avut cheltuieli mari. De aceea voia el să dea primul atac și a trimis la rege ca să-l lase să dea primul atac pentru că venise de departe“ [9].

Textul lui Schiltberger este cît se poate de concludent pentru atmosfera care domnea în tabăra cruciaților, unde mîndria unui senior putea fi mai importantă decît experiența în luptă.

Din textul respectiv rezultă că Mircea dispunea de cîteva mii de oameni, de îndată ce la recunoașterea amintită a putut lua cu sine 1000 de ostași „din oastea sa“, care era, evident, mai numeroasă.

Nu știm ce fapte de arme vor fi săvîrșit Mircea și oștenii săi. Din amintirile unui participant la nefericita expediție aflăm că românii erau foarte bine apreciați de baronul de Coucy, guvernator al Picardiei, „care reținea întotdeauna pe lîngă sine cu dragă inimă pe vitejii ostași români *(les gentilz compaignons Vallaques)* ce cunoșteau împrejurările din Țara Românească“. Despre acest senior se spunea că „a culcat la pămînt șase mii de turci care veniseră cu gîndul de a lua pe nepregătite pe invadatorii creștini“, ispravă la care vor fi participat probabil și românii [9 bis].

---

[9] *Călători străini despre țările române*, I, Buc., 1968, p. 29. Afirmațiile lui Schiltberger sînt confirmate și de cronica de la Saint Denys, unde se spune că — la sfatul regelui ca lupta să o deschidă pedestrimea de sub ordinele sale — conetabilul și mareșalul Franței au ripostat că nu au venit așa de departe încît să atace după pedestrași și că ar fi o rușine pentru ei să lupte în urma acestora. „Les Français ne sont dans l'usage de suivre personne; ils donnent toujours l'exemple. Prendre position à l'arrièregarde, ce serait nous déshonorer et nous exposer au mépris de tous les peuples, qui nous accuseraient peut-être de crainte et de lâcheté“ (M. I. Bellaguet, *op. cit.*, p. 489—491).

[9 bis] *Călători străini despre țările române*, I, p. 116.

După cum rezultă dintr-o cronică italiană, românii alcătuiau al cincilea corp al armatei cruciate, fiind așezați lîngă corpul de oaste al lui Sigismund de Luxemburg. Cronicarul susține că românii (Balacchi) — văzînd mulțimea turcilor — au fugit peste Dunăre (*Cronica di Pietro di Giovanni Minerbetti dall' anno 1385 al 1409*, în *Rerum Italicarum Scriptores*,... II, Firenze, 1731, col. 365—366).

Informațiile acestor cronici nu sînt însă prea exacte; de pildă, într-una din ele se susține că Mircea nu a luat parte la luptă (Merce non fu à la Battaja) (Muratori, *Rerum Ital. Scriptores*, t. 18, Milan, 1731, col. 935—936), ceea ce contrazice afirmațiile lui Schiltberger, participant la bătălie.

www.dacoromanica.ro

Marea bătălie s-a terminat cu un dezastru complet pentru oastea cruciată. Cruciații erau foarte încrezători în victorie, astfel încît o duceau numai în petreceri și în chefuri. Lipsiți de informații elementare, ei credeau că Baiazid se află undeva în Anatolia. Vestea sosirii sale a căzut ca trăznetul la 25 septembrie 1395, producînd panică în tabăra cruciaților.

„Bătălia s-a desfășurat așa cum o voiseră și o pregătiseră turcii, bine informați asupra sistemului de luptă al cavalerilor apuseni, care țineau să exhibeze onoarea ce-i anima și neglijau știința și necesitățile practice ale războiului. Cavalerii francezi au pornit curajoși, compacți, contra primelor pînze de azapi și yaya turci, pe care le-au împrăștiat, s-au izbit ca tancurile de cavaleria mobilă a spahiilor, care, de asemenea, s-au mișcat în lături, venind pe urmă să-i încercuiască. Apoi au dat de corpul de fier al ienicerilor, în mijlocul cărora stătea Ildirim. În fața acestora — așezați în dosul pantei platoului, deci nevăzuți de la început — erau împlîntați în pămînt șiruri de pari ascuțiți, în care s-a împleticit cavaleria grea împlătoșată a Apusului, căzînd și nemaiputînd să-și continue iureșul. Ienicerii, laolaltă cu spahiii veniți de pretutindeni, au avut o sarcină ușoară, uciderea și prinderea cavalerilor apuseni, expresie a unei alte arte militare, perimată și învinsă. « Ce milă ne era — scrie Boucicaut — văzînd atîția cavaleri strălucitori în arme, cum nu pot avea ajutor de nicăieri, căzînd în gura de lup a dușmanului ». În această situație, regele Sigismund cu restul oastei, în care erau și românii lui Mircea, pornesc la atac, fără a-i mai putea ajunge din urmă pe cavalerii înecați în valurile turcești. Ienicerii se întorc și asupra lor, dar nu reușesc să-i respingă, după cum nici ei nu pot sparge zidul ienicerilor. Se luptă nehotărît, pînă cînd Ștefan Lazarević, sosit proaspăt, lovește din flanc oastea creștină. A urmat dezastrul. Mulți fură uciși, mulți luați prizonieri și decapitați sub ochii lui Baiazid sau răscumpărați, mai tîrziu". Cei rămași în viață — spune cronicarul Neșri — „toți au fugit..., cuprinși de spaimă" [10]. Aceasta este pe scurt desfășurarea celebrei și nefericitei bătălii de la Nicopole.

Lupta cu cavaleria turcă pe cîmpul de lîngă Nicopole este povestită de Sigismund de Luxemburg într-o diplomă regală prin care răsplătea vitejia deosebită de care dăduse dovadă nobilul Nicolae de Gara. Iată textul: „cînd (noi), strîngînd o (armată) puternică de

[10] A. Decei, *Istoria Imperiului otoman*, p. 66—67. Vezi și descrierea din cronica de la Saint-Denys, ed. Bellaguet, p. 505 și urm.

www.dacoromanica.ro

credincioși..., am pornit spre Bulgaria pentru a strivi și înăbuși crunta sălbăticie și nelegiuirea tiranică a turcilor, vrăjmași de frunte ai noștri și ai regatului nostru, mai ales cu ajutorul și sprijinul dat de acei credincioși ai noștri", Nicolae și fratele său Ioan „ce aveau ceata lor sprijinită de o mulțime însemnată de vajnici cavaleri, de fruntași și de nobili bărbați, bine înarmați cu arme de luptă..., și încăierîndu-se îndelung cu turcii și cu Baiazid, împăratul lor... într-o luptă deschisă cu o înverșunare războinică, (noi), lovind puternic cu ascuțișul (armelor) călărimea înzorzonată și nu puțină a acelor turci, cu ajutorul stăpînului cerului, întru moartea și pierirea (lor), pe înșuși cîmpul de luptă și de bătălie, și respingîndu-i și înghesuindu-i grozav".

Rezultă de aici că, la început, soarta bătăliei părea să încline în favoarea oastei lui Sigismund care spune mai departe: „în cele din urmă, dușmănindu-ne soarta pe noi și pe supușii noștri credincioși și, privind pieziș cu fața haină la oastea noastră, din pricina unui atac dușmănos (și) groaznic al acelor turci și a unei năvale a lor, ce a întrecut, vai!, puterile oștirii noastre". În această situație gravă, deși oștenii au continuat să lupte „cu mare strădanie pe cîmpul acela de bătaie pentru apărarea noastră și a întregului nostru regat", cetele lor „au fost frînte, nimicite și zdrobite de cruzimea năvalnică a acelor turci și răpuse în vîltoarea morții nenorocite" [11].

După pierderea luptei, Sigismund de Luxemburg a fost silit să fugă de pe cîmpul de bătălie, însoțit fiind doar de „puțini credincioși, prelați și baroni". Îmbarcați pe Dunăre, au coborît pe apele fluviului și apoi pe mare pînă la Constantinopol și de acolo, tot pe mare, pînă în Dalmația. Peripețiile fugii sale le povestește regele însuși într-o diplomă acordată lui Nicolae de Gara la 6 iunie 1397, cînd ajunsese la Strigoniu [12].

---

[11] DRH, D, I, p. 157—158. Vezi și *ibidem*, p. 167, unde Sigismund arată meritele voievodului Știbor care: „luptîndu-se acolo, lîngă pomenita cetate Nicopolul Mare, mai mult timp, cu cea mai mare tărie, într-o bătălie deschisă, cu soartă schimbătoare, cu Baiazid, sultanul turcilor, și dînd morții cu ascuțișul armelor, pe cîmpul de luptă și bătălie, o mare ceată vicleană de turci, în care prea aspră bătălie, sus-zisul domn Știbor, luptînd ca un preaputernic atlet, netemîndu-se nici de primejdia morții..., ci înflăcărîndu-se necurmat de fapte vitejești, a primit o rană grea, chiar sub pomenita cetate, fiind lovit de o piatră mare". Cînd soarta bătăliei s-a schimbat în favoarea turcilor, mulți oșteni de-ai lui Știbor (deci din Transilvania) au fost „cu totul zdrobiți și uciși de numiții turci".

[12] DRH, D, I, p. 158.

Trecerea regelui Ungariei prin Licostomo, Caliacra și Constantinopol — de unde a împrumutat galere venețiene — este confirmată de răspunsul Veneției dat unei solii maghiare în ianuarie 1397 (*Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium*, ed. S. Ljubić, IV, p. 398—400).

Regele a fost însoțit și de voievodul Știbor pînă la vărsarea Siretului în fluviu; de aici viteazul voievod a fost trimis împreună cu alți baroni salvați de la Nicopole — o spune regele

www.dacoromanica.ro

Parte din ostașii participanți la lupta de la Nicopole, care au scăpat de măcel, au fugit peste Dunăre în Țara Românească deoarece drumul prin Bulgaria apuseană și Serbia era blocat și supravegheat de oastea învingătoare. *Țara Românească a înlesnit deci salvarea celor care au reușit să scape cu viață din dezastrul de la Nicopole.*

„Victoria oștirii otomane condusă de sultanul Baiazid I, urmată de masacrarea majorității prizonierilor creștini, a relevat Occidentului adevărata înfățișare a războiului cu turcii“ [13]. După mijlocul secolului al XV-lea, papa Pius al II-lea — dornic el însuși să organizeze o nouă cruciadă antiotomană — exprima sugestiv marea deosebire dintre confruntările militare din Occident și cele cu Imperiul otoman: „la noi se luptă fără primejdia vieții și cu bogată răsplătire; cu turcii se ajunge la bătălie sîngeroasă și nu-i altceva de cîștigat (din luptă) decît mîntuirea sufletului“ [14].

Supuși neîncetat primejdiei cotropirii otomane, românii cunoșteau prea bine această realitate; după dezastrul oștilor creștine la Nicopole, ei au înțeles că *singura soluție era rezistența cu mijloace proprii, apelînd, în caz de nevoie doar la cei de un sînge cu ei.*

„De la acest Apus disprețuitor și ignorant față de cealaltă jumătate a continentului, de la acest Apus, închis în deliciile și rafinamentele sale, de la acest Apus, care, chiar cînd a vrut să acționeze, s-a dovedit

---

într-o diplomă a sa — „ca să păzească și să țină regatul nostru, în lipsa noastră. Iar el, luînd-o înapoi de acolo și înaintînd fără oprire spre părțile noastre ale Transilvaniei și împiedicîndu-i pe valahi (= partizanii lui Vlad „Uzurpatorul“ — N.S.) și pe alți dușmani ai regatului nostru de la orice uneltire răutăcioasă, a stins, a potolit și a pus capăt, prin bărbăția și înțelepciunea sa, cu potrivită cumpăneală, la năvălirile și la toate certurile care, din pricina lipsei maiestății noastre, s-ar fi putut naște, ivi și întîmpla acolo, în ținuturile regatului nostru și, cîrmuind în liniștea păcii pomenitele noastre părți ale Transilvaniei, le-a păstrat neatinse și nevătămate“ (*ibidem*, p. 167).

Căutînd să explice de ce nu l-a însoțit și Sigismund pe Știbor pe drumul acesta mai scurt spre Transilvania, B. T. Câmpina, *op. cit.*, p. 273, susține că regele se temea de împotrivirea locuitorilor din răsăritul Țării Românești, unde se făcea simțită legătura mai strînsă cu Ștefan, domnul Moldovei. La aceasta ar mai trebui să adăugăm și teama regelui de turburările din Transilvania, pe care le-a lăsat în seama lui Știbor să le liniștească.

Fuga lui Sigismund pe Marea Neagră, spre strîmtori, se explică prin faptul că flota venețiană —care nu a participat la cruciadă — se afla în Bosfor, pentru a ataca pe turci împreună cu cruciații ce ar fi trebuit să ajungă aici prin Peninsula Balcanică. Vezi amănunte la F. Pall, *Considerazioni sulla partecipazione veneziana alla crociata antiottomana di Nicopoli (1396)* („Revue des etudes sud-est européennes“, 1969, nr. 1, p. 187—199).

Despre rolul jucat de Veneția în nefericita expediție din 1396 vezi și Delaville-le-Roux, *La France en Orient au XIV-e siècle*, 2 vol., Paris, 1885—1886 și N. Iorga, *Veneția în Marea Neagră. II. Legături cu turcii și cu creștinii din Balcani de la lupta de la Cosovo pînă la cea de la Nicopole (1389—1396)*, Buc., 1914, p. 19—20, care citează măsurile luate de venețieni „pentru cazul cînd regele Ungariei ar veni la Constantinopol“, se înțelege, ca învingător, nu ca învins cum a venit.

[13] S. Iosipescu, *Viziunea românească asupra războiului de cruciadă*, p. 28.

[14] Gioacchino Paparelli, *Enea Silvio Piccolomini (Pio II)*, Bari, 1950, p. 221.

www.dacoromanica.ro

neputincios, Mircea și ai lui nu aveau nimic de așteptat. Marele voievod a înțeles această lecție, pe care nu au urmat-o, din păcate, toți urmașii săi... Dezinteresului arătat de occidentali, sau comportărilor stupide — ca la Nicopole — românii le-au răspuns prin asumarea eroică și responsabilă a misiunii de apărare a moșiei lor, dar și a întregii lumi creștine, cum aveau să spună cu mîndrie Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul" [15].

*

Victoria de la Nicopole a întărit în mod deosebit prestigiul sultanului biruitor, ca și stăpînirea otomană în Peninsula Balcanică, unde țaratul de la Vidin a fost transformat în pașalîc; Bulgaria dispărea astfel complet de pe harta politică a Europei și, odată cu statul bulgar, dispărea și clasa conducătoare, boierimea, care își pierdea atît domeniile, cît și privilegiile sale, asemănătoare acelora ale boierimii muntene.

În Bulgaria au fost instaurate administrația și legile otomane, iar pămînturile au devenit proprietatea statului turc, care le-a împărțit timarioților. Locuitorii nemusulmani — care alcătuiau marea majoritate a populației — au fost obligați să accepte o situație de inferioritate față de musulmani cărora erau datori să le cedeze locul peste tot unde îi întîlneau (pe stradă, în prăvălii etc). În plus, locuitorii creștini erau obligați să poarte haine mai modeste decît ale musulmanilor, să nu meargă călare decît pe catîri sau măgari, nu pe cai, ca otomanii, să-și construiască locuințe și lăcașuri de cult mai modeste decît ale acestora, să nu tragă prea tare clopotele bisericilor, să nu-și bocească cu prea mult zgomot morții etc. Deosebit de gravă era dispoziția privind situația lăcașurilor de cult, care nu puteau fi reparate sau construite din nou decît cu aprobarea autorităților otomane, ceea ce a dus la împuținarea și ruinarea bisericilor din Bulgaria [16].

Această situație tragică în care se afla Bulgaria vecină contrasta în mod izbitor cu aceea de la nordul Dunării, unde boierii — care formau clasa conducătoare a vremii — au înțeles importanța menținerii statului propriu, cu orînduirile, pămînturile, limba și credința

[15] Florin Constantiniu, *În vremea Marelui Mircea. Nicopole „Amurg al Evului Mediu"* („Flacăra", 19 sept. 1986, p. 20).

[16] Despre situația supușilor nemusulmani din provinciile Imperiului vezi amănunte la M. Khaduri, *War and Peace in the Law of Islam*, Richmond-Virginia, 1955, p. 175—202 și M. Maxim, *Le régime des chrétiens dans les ports roumains sous l'administration ottomane* („Analele Univ. Buc.", istorie, 1980, p. 85—90).

www.dacoromanica.ro

pe care le moșteniseră de la înaintașii lor [17]. Așa se explică faptul că — de teama de a nu păți ca bulgarii — boierii munteni au renunțat să-l mai sprijine pe Vlad „Uzurpatorul" și s-au raliat din nou în jurul lui Mircea cel Mare, singurul care se dovedise în măsură să facă față primejdiei expansiunii otomane și să asigure existența statului și a instituțiilor sale [18]. După cum s-a observat, acțiunea de înlăturare a lui Vlad nu este o inițiativă a regelui Sigismund ci a forțelor interne, care au renunțat la politica de înțelegere cu turcii, politică ce se dovedea a fi împotriva intereselor generale ale țării [19].

Părăsit de cea mai mare parte a boierilor săi, Vlad s-a închis în Cetatea Dîmboviței — situată în nordul țării [20] — unde a fost asediat de forțele transilvănene conduse de voievodul Știbor. Asediul este povestit de o diplomă regală din 8 dec. 1397, care recunoaște și alte merite ale voievodului în luptele purtate în Țara Românească. În ultima dintre acestea, „adunînd o mare ceată de bărbați și ostași nobili înarmați, a tăbărît în zisa Țară Românească pînă la cetatea numită a Dîmboviței și a asediat cu oamenii săi acea cetate, în care fusese împins și alungat Vlad voievod și, stăruind în asedierea numitei cetăți, și-a lăsat acolo oamenii săi atîta timp pînă ce Vlad voievod a fost scos de nevoie din zisa cetate... și ieșind de acolo împreună cu soția sa, cu copiii și cu toată suita sa, a lăsat cu totul acea cetate a Dîmboviței în mîinile și în supunerea noastră și, scoțîndu-l pe acel Vlad voievod din zisa cetate și aducîndu-l la ascultare și credință față de noi, l-a adus și înfățișat înaintea luminăției noastre, ca să primească cu bunăvoință milostivire și îndurare pentru cele săvîrșite" [21].

Din textul citat rezultă în mod clar că Vlad fusese silit să se refugieze în Cetatea Dîmboviței înainte de venirea oștirii transilvane

---

[17] Vezi și Florin Constantiniu, în SMIM, VIII, 1975, p. 103, care arată că „realitățile balcanice, astfel cum se înfățișau ele după cucerirea otomană, erau pentru marii stăpîni de moșii din țările române o lecție și un avertisment". Același autor a explicat succesiunea celor două politici: de rezistență și de conciliere cu turcii, despre care am vorbit mai sus.

[18] Vezi și analiza făcută de B. T. Câmpina, *op. cit.*, p. 277—278, care arată că boierii au trebuit să adopte metodele preconizate de Mircea pentru a salva formele de civilizație superioară ale țării. „Merită subliniat că toată comportarea ulterioară a boierilor dovedește recunoașterea acestei dramatice dileme; timp de treizeci de ani de aci înainte, cu rare momente de șovăială, ei au dat bătăliei împotriva turcilor tot concursul, fără de care acest uriaș efort nu ar fi fost posibil în condițiile vremii". Acestea ar fi deci învățămintele trase de boierimea munteană din evenimentele dramatice ale anilor 1395—1396. Autorul amintit exagerează însă importanța așa-zisei „fărîmițări" feudale.

[19] B. T. Câmpina, *op. cit.*, p. 279; G. T. Ionescu, *op. cit.*, p. 284.

[20] Vezi Al. Lapedatu, *Două vechi cetăți românești: Poenarii și Dîmbovița* (BCMI, III, 1910, p. 177—189) și Al. Vasilescu, *Cetatea Dîmboviței* (BCMI, 1945, p. 25—53). Opinia lui N. Iorga că Cetatea Dîmboviței ar fi fost probabil București nu este întemeiată *(Istoria armatei românești*, I, Buc., 1929, p. 83).

[21] DRH, D, vol. I, p. 167—168.

www.dacoromanica.ro

și că fostul domn a fost dus ostatic la curtea regală, unde Sigismund i-a arătat „îndurare", păstrîndu-l probabil ca o rezervă împotriva lui Mircea. După ducerea sa în Transilvania, s-a pierdut orice urmă a fostului voievod și a familiei sale.

*

După bătălia de la Nicopole, în 1397, a avut loc o nouă expediție otomană, condusă de Baiazid, împotriva lui Mircea, ca represalii pentru participarea voievodului la cruciada din 1396. Despre această luptă amintesc cronicarii Enverî [22] și Leunclavius, ultimul precizînd că „Baiazid s-a luptat cu valahul în două războaie, chiar după mărturia turcilor"[23]. Întrucît izvoarele otomane nu vorbesc de o biruință a lui Baiazid — pe care nu aveau nici un interes să o ascundă — este foarte probabil că sultanul a fost învins din nou.

Respingerea otomanilor din Țara Românească este confirmată și de o scrisoare a lui Sigismund de Luxemburg, care se adresa astfel nobililor săi: „vă închipuiți ce necazuri și primejdii puteau să se întîmple persoanei noastre și întregii țări, dacă atunci (în toamna anului 1397 — N.S.) turcii ar fi ajuns pînă la noi" [24].

Cu toate că se considera aliatul lui Mircea cel Mare prin tratatul din 1395 și, în această calitate, încheiase un nou armistițiu cu Vladislaw Iagiello la 14 iulie 1397, pentru a se putea opune otomanilor [25], Sigismund nu l-a ajutat pe Mircea, după cum va recunoaște el însuși în diploma din 23 martie 1399 [26].

După cum remarca N. Iorga cu adînca sa pătrundere a oamenilor și evenimentelor, întrucît Sigismund avea planuri ambițioase în Apus, „locul rămînea liber aici spre noi, și acest loc Mircea și l-a

[22] *Cronici turcești*, I, p. 39.

[23] Leunclavius, *op. cit.*, col. 320. Cu toate acestea, P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 9, neagă existența acestei lupte. La participarea oștirii lui Mircea la Nicopole, B. T. Câmpina, *op. cit.* p. 280, adaugă și nemulțumirea sultanului pentru faptul că boierii munteni l-au alungat pe Vlad și s-au alăturat lui Mircea; din acest motiv, Baiazid s-a repezit spre Dunăre „călărind împotriva ghiaurilor pentru a nu le da răgaz", cum spune Enverî.

[24] E. Mályusz, *op. cit.*, p. 638; B. T. Câmpina, *op. cit.*, p. 281. Comentînd evenimentul, autorul amintit arăta că acesta făcea dovada că rolul principal în stăvilirea înaintării otomane începea treptat să treacă în acest sector al frontului asupra domnului care-l bătuse pentru a doua oară pe Baiazid.

[25] E. Mályusz, *op. cit.*, p. 537; B. T. Câmpina, *op. cit.*, p. 279.

[26] E. Mályusz, *op. cit.*, p. 637 și urm.; DRH, D, vol. I, p. 173. Vezi și *Marele Mircea Voievod*, p. 305.

www.dacoromanica.ro

luat, *strajă a creştinătăţii, zăgaz străbaterii turceşti peste Dunăre, ocrotitor chemat al Ardealului*“ [26 bis].

În cadrul luptelor din 1397, sultanul a cucerit probabil cetatea Turnu, pe care a refăcut-o. Ni s-a păstrat inscripţia pusă la cetate cu acest prilej, unde se spune: „S-a înnoit această cetate Holăvnic în timpul împăratului Ildirim Baiazit şi în timpul subaşei D...sa, în anul ...“[27].

Cucerirea cetăţii Turnu şi a Silistrei de către turci după lupta de la Nicopole ne este relatată şi de Leunclavius, care spune: „Secundum haec profectus Nicopolim et Silistram sultanus Baiazites urbem utramque suo plene restituit Imperio, quod ultra Danubium sita Nicopolis minor Valachiam versus, in Ungarorum regis potestatem in hoc bello venisset“ [28].

Cetatea Turnu a fost recucerită de Mircea cel Mare în primăvara anului 1399; la 23 martie, domnul se afla „lîngă Nicopolul Mic“ (= Turnu), de unde anunţa pe Sigismund de Luxemburg că sultanul se găsea la Adrianopole, cu o armată „foarte mare“, cu care „în cinci zile ar putea ajunge cu uşurinţă pînă la Dunăre“; ţinînd seamă de această primejdie, domnul cerea neîntîrziat ajutor regelui rugîndu-l — spune regele — „să nu-l părăsim, cum am făcut altă dată, ca să fie copleşit din pricina amînării şi întîrzierii noastre“.

Sigismund comunica, totodată, că domnul Ţării Româneşti îl prevenise: „dacă nu ne îngrijim fără zăbavă de ajutor potrivit şi nu ne apropiem de părţile acelea, va trebui să ne îndoim şi să ne temem foarte mult că românii, văzîndu-se lipsiţi de ajutorul nostru, nu vor mai rămîne credincioşi şi nu vor mai fi statornici, ci se vor supune în scurtă vreme jugului turcesc“, ceea ce va aduce „primejdie şi pericol“ pentru Transilvania şi Ungaria [29]. *Era o recunoaştere deschisă*

[26 bis] N. Iorga, *Rostul lui Mircea vodă întîiu* (RI, 1938, p. 158).

N. Iorga, *Istoria românilor*, III, p. 306, a înţeles bine situaţia lui Mircea după dezastrul cruciaţilor de la Nicopole: „în ciuda oricăror legături de pînă atunci cu lumea ungurească, putea înţelege că de la astfel de întreprinderi, de la regele care se sprijinea pe dînsele, nu mai e nimic de aşteptat. Episodul plin de vicisitudini şi mari încercări al cruciatei generale se încheiase pentru *dînsul. Ce rămînea* era recîştigarea scaunului său şi apoi o *prudentă politică defensivă faţă de revanşa otomană*, care nu se putea să nu-l caute“.

[27] H. Chircă şi C. Bălan, *O inscripţie din 1397—1398 privitoare la stăpînirea turcească de la Turnu* (SMIM, III, 1959, p. 359—363).

[28] Leunclavius, *Historiae musulmanae Turcorum*, Francofurti, 1591, col. 325.

[29] DRH, D, vol. I, p. 173. Despre schimbarea raporturilor dintre Mircea şi regele Ungariei vezi B. T. Câmpina, *op. cit.*, p. 281, care remarcă faptul că „nu mai putea fi vorba decît de o alianţă între parteneri care îşi respectă reciproc valoarea şi-şi adună puterile laolaltă fără gînduri ascunse de supremaţie“. Ca dovadă a acestor relaţii schimbate, se citează faptul că Mircea a putut interveni în Moldova fără a fi stînjenit în acţiunea sa de Sigismund.

www.dacoromanica.ro

a rolului important pe care-l juca Țara Românească în apărarea Transilvaniei și Ungariei.

În vara aceluiași an 1399, Mircea cel Mare cu viteaza sa oștire a înfrînt bandele otomane care prădaseră Transilvania și Țara Românească, după cum aflăm dintr-o scrisoare a papei Bonifaciu al IX-lea[30].

Ținînd seama de lipsa de ajutor din partea regelui Ungariei, care era aliatul său, Mircea cel Mare — ca atîția alți voievozi și domni din trecutul nostru — a căutat să-și asigure sprijinul Moldovei, ai cărei domni (Petru I și Roman I) îi înlesniseră stabilirea și întreținerea de relații bune cu regele Poloniei. În primăvara anului 1400, el a intervenit în luptele dinastice din Moldova, reușind să-l impună pe Alexandru, fiul lui Roman I, care va începe o lungă și glorioasă domnie, ce-l va consacra ca „cel Bun". Pe efemerul domn Iuga, sprijinit de regatul polon, „l-au luat Mircea voievod", cu alte cuvinte a fost prins și dus în Țara Românească[31]. Este limpede, așadar, că *marele domn muntean a pus bazele unui bloc politico-militar constituit din cele două țări române din afara arcului carpatic.*

Relațiile bune dintre Mircea cel Mare și Alexandru cel Bun se explică și prin faptul că, foarte probabil, cei doi domni români erau rude. Pornind de la știrea, cunoscută în mod sigur dintr-o însemnare contemporană, că Vlad Dracul era văr (probabil de al doilea) cu Iliaș și Ștefan, fiii lui Alexandru cel Bun[32], s-a emis ipoteza că Roman I, tatăl lui Alexandru cel Bun, ar fi fost căsătorit cu o fiică a lui Nicolae Alexandru, soră cu Radu I și mătușă a lui Mircea cel Mare; Alexandru cel Bun — al cărui nume amintește pe acela al bunicului său — ar fi fost deci văr primar cu Mircea cel Mare[33].

În anii următori, luptele cu otomanii au continuat, ceea ce denotă că nu exista nici un fel de înțelegere între domn și sultanul turcilor, învins de el la Rovine.

---

[30] N. C. Ionescu, *Un război al lui Mircea în 1399. Un document nou* („Noua revistă română", 4, 1901, nr. 45, p. 418—419).

[31] *Cronicile slavo-române*, p. 6 și 14.

[32] Virgil Ciocîltan, *La campagne otomane en Transylvanie (1438) dans le contexte politique international* (RRH, 1976, nr. 3, p. 440).

[33] C. Cihodaru, *Relațiile dintre Țara Românească și Moldova în timpul domniei lui Mircea cel Bătrîn*, în *Marele Mircea Voievod*, Buc., 1987, p. 201. Vezi și idem, *Alexandru cel Bun*, Iași, 1984, p. 43, unde același autor susține că Roman — tatăl lui Alexandru cel Bun — ar fi fost căsătorit cu o soră a lui Mircea cel Bătrîn, astfel încît Alexandru ar fi fost nepotul domnului Țării Românești. Întrucît o asemenea soră nu este cunoscută din documente, ne găsim doar în domeniul ipotezelor. Vezi mai nou C. Rezachevici, *Mircea cel Bătrîn și Moldova* („Rev. de istorie", 1986, nr. 8, p. 746—762).

www.dacoromanica.ro

În octombrie-noiembrie 1401 a avut loc în Țara Românească (probabil în regiunea Severin, cum susținea N. Iorga) [34] o luptă în cursul căreia un mare corp de acîngii — care se întorcea dintr-o expediție de pradă în Ungaria — a fost surprins și distrus de oastea muntean㠠[35].

În primăvara anului următor — an ce se va dovedi fatal pentru Imperiul otoman — Mircea cel Mare împreună cu tătari „din părțile vestice ale Țării Românești" a ocupat „trecerile și căile" *(transitus et itinera)* din Țara Românească spre Imperiul otoman, avînd intenția de a ataca teritoriile din dreapta Dunării aflate sub ocupație otomană *(pro veniendo versus partes et loca Bayasith bey)*[36]. Este foarte probabil că acțiunea va fi avut loc în regiunea Dobrogei, ceea ce a făcut pe unii istorici să susțină că acum va fi ocupat Mircea cel Mare Licostomo, importantul punct strategic de la gurile Dunării [37].

---

[34] N. Iorga, *Histoire des Roumains*, III, p. 367—368. Documentul contemporan precizează că lupta s-ar fi dat într-o regiune românească ce se învecina cu Imperiul otoman *(ad partes Vlachie superpositas Turcho)*. Vezi George T. Dennis, *Three reports from Crete on the situation in Romania, 1401—1402* („Studi Veneziani", XII, 1970, p. 246—247, 256), citat de Ștefan Andreescu, *Acte medievale din arhive străine* (R. Ist., 1981, nr. 9, p. 1734).

[35] N. Iorga, *Documents concernant les Grecs et les affaires d'Orient tirés des registres de notaires de Crète* (RHSEE, 1937, p. 91). În text se spune că un italian „vidit gentes turchorum qui revertebantur de partibus Ungarie, ad quas iverant pro depredando, a quibus Turchis audivit ipse qualiter LXVI m Turchorum iverant ad partes Ungarie pro depredando et derobaverant multas et innumeras gentes et cum depredatione predicta redierunt ad partes Vlachie suppositas Turcho, et ibi voluit capitaneus exercitus accipere pendamerium s. de quibuslibet quinque captivis unum secundum morem suum, et, dum sic forent in dictis partibus Vlachie, venit illuc exercitus magnus de Hungaria, cum quodam nomine Milço Vlacho, et conflegit dictos Turchos taliter quod omnes Turchi fuerunt aliqui capti et aliqui occisi et aliqui sumersi, et non evaserunt nisi circa tria milia Turchorum, que redierunt at partes Turchie solum"; deci din circa 66.000 de turci ar fi scăpat doar 3.000!

Vezi și Tahsin Gemil, *op. cit.*, p. 21, care afirmă că această nouă acțiune a lui Mircea cel Mare în ajunul luptei de la Ankara — despre pregătirile căreia era informat — „a eu la signification de son engagement actif dans le processus de destruction de l'édifice impérial érigé par Bayazid I-er", observație deosebit de prețioasă și care pune în lumină larga perspectivă internațională în care se desfășurau acțiunile domnului Țării Românești.

[36] George T. Dennis, *op. cit.*, p. 248.

Comentînd știrea, P. P. Panaitescu, *Mircea l'Ancien et les Tatares* (RHSEE, 1942, partea II-a, p. 446), credea că ar putea fi vorba de tătarii lui Toktamîș, scăpați din lupta de la Worskla și refugiați în Țara Românească și pe care domnul ar fi urmărit să-i utilizeze ca mercenari în luptele sale cu otomanii.

[37] Ștefan Andreescu, *op. cit.*, p. 1734. Autorul amintit a publicat un document din 6 iunie 1398, care dovedește că la acea dată portul Licostomo se afla încă în stăpînirea genovezilor, ceea ce fixează un termen *ante quem* pentru intrarea portului în hotarele Țării Românești. Vezi și mai sus partea II-a, cap. II, par. *Întinderea statului.*

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL 5

„CEL MAI VITEAZ ȘI CEL MAI AGER DINTRE PRINCIPII CREȘTINI". APOGEUL POLITICII EXTERNE A LUI MIRCEA CEL MARE DUPĂ 1402. PROTEJATUL SĂU, MUSA, SULTAN AL IMPERIULUI OTOMAN

Începînd din anul 1402 Imperiul otoman a intrat într-o puternică criză, cauzată de înfrîngerea și capturarea lui Baiazid de către hanul mongol Timur Lenk în bătălia de la Čubukova de lîngă Ankara (28 iulie)[1]. După cum s-a arătat, deznodămîntul acestei celebre bătălii a fost provocat de desprinderea în momentul decisiv al luptei a unor însemnate corpuri de oaste din tabăra lui Baiazid și de trecerea comandanților lor de partea hanului mongol. Părăsirea lui Baiazid era motivată de acuzația de „tiranie" pe care i-o aduceau apropiații săi [2].

Nu este scopul lucrării de față de a analiza cauzele căderii lui Baiazid; ne interesează aici doar criza declanșată de înfrîngerea

---

[1] Despre celebra bătălie, efectivele prezente în luptă etc. vezi detalii la M. Alexandrescu — Dersca, *La campagne de Timur en Anatolie (1402)*, Buc., 1942; A. Decei, *Istoria Imperiului otoman*, p. 68—70.

În trecut s-a susținut că, la luptă, ar fi participat și un contingent muntean, trimis în ajutorul lui Baiazid. Vezi Andrei Antalffi, *Cîteva însemnări scurte* (RI, 1934, p. 20—21). Întrucît Mircea nu avea asemenea obligații vasalice față de sultan, s-a arătat însă că este vorba de vlahi din Peninsula Balcanică, din regiunea aflată sub ocupația otomană. Vezi: A. Decei, *A participat Mircea cel Bătrîn la lupta de la Ankara?* (RIR, 1937, p. 339—357) — care arată că „nici un alt izvor, nici contemporan, nici de mai tîrziu, nu-l arată pe Mircea cel Bătrîn ca participant la lupta de la Ankara, așa cum sînt arătați de toate izvoarele mai amănunțite principii sîrbi Ștefan și Vuk Lazarevici"; Nicoară Beldiceanu-Nădejde, *Les Roumains ont-ils participé à la bataille d'Ankara?* („Balcania", 1945, p. 145—153); idem, *Les Roumains à la bataille d'Ankara. Quelques données sur leur organisation militaire dans la Péninsule Balkanique* („Südostforschungen", 1955, p. 441—449).

[2] Vom reproduce opinia istoricului M. Ali care afirma: „cronicarii vechi au arătat și au precizat că Baiazid, confiscînd averile bogătașilor, a început să pună mîna pe ele. El a impus raiaua la dări, la haraci și la impozite mai mari decît strămoșii săi. Pe de altă parte, el respingea, sub diferite pretexte, sau insulta pe gazii săraci ori de cîte ori aceștia cereau solda trimestrială, cum se obișnuia în trecut. De aceea, oastea « purtătoare de victorie » s-a înstrăinat de el, iar din cauza aroganței și îngîmfării sale, vizirii și emirii s-au dezgustat și s-au supărat și, cînd s-au dus la luptă împotriva lui Timur, înființînd oști de mercenari, el a fost blestemat de raiaua săracă" (citat după traducerea lui M. Guboglu și Mehmet Mustafa din „Studii", 1957, nr. 2, p. 145).

www.dacoromanica.ro

viforosului sultan, criză în care a fost antrenat și domnul Țării Românești [3].

Dintre fiii lui Baiazid, Soliman s-a instalat la Adrianopol, Musa la Brusa, iar Mehmed la Amasya.

Primul a dus o politică de capitulare față de Imperiul bizantin, căruia i-a cedat coasta Mării Negre pînă la Mesembria, Salonicul și Tesalia; el a stabilit relații bune cu veneții și genovezii, căutînd astfel să-și întărească stăpînirea.

Este interesant să amintim aici faptul că, *fără sprijinul Veneției și al Bizanțului, Soliman nu s-ar fi putut înstăpîni în Peninsula Balcanică.* În 1402 un dregător venețian transmitea știrea că l-a văzut pe fiul lui Baiazid într-o situație „jalnică", implorînd ajutorul Bizanțului, căruia îi promitea să-i cedeze regiuni mari din imperiul tatălui său. Un sol al lui Soliman a fost trimis la Veneția pentru a cere negustorilor italieni să intermedieze o înțelegere între el și împăratul Manuel Paleologul [4]; Soliman se arăta hotărît „să se declare drept fiu al acestuia și să nu se depărteze de fel de voința acestuia"[5]. După cum remarca B.T. Câmpina, „toți observatorii politici ai vremii subliniază că puterile din Mediterana orientală ar fi putut sfărîma atunci cu o singură lovitură schelăria șubredă a statului otoman " [6].

Încă din această vreme, datorită anarhiei din Imperiu, bandele de azapi și acîngii au început să prade ținuturile vecine cu Imperiul

---

[3] Despre această problemă vezi mai nou: M. M. Alexandrescu — Dersca Bulgaru, *Les relations du prince de Valachie Mircea le Vieux avec les émirs seldjoukides d'Anatolie et leur candidat Musa au trône ottoman*, în *Tarih Arastirmak Dergisi*, 1972, p. 11—125; B. T. Câmpina, *Scrieri istorice*, I, p. 282—361 (cap. *Rolul Țării Românești în desfășurarea crizei orientale de la începutul veacului al XV-lea)* și Șerban Papacostea, *La Valachie et la crise de structure de l'Empire Ottoman (1402—1413)* (RRH, 1986, nr. 1—2, p. 23—33), care subliniază faptul că, după 1402, două grupări de forțe creștine amenințau Imperiul otoman: „d'une parte la ligue navale ou méditerranéene, constituée par Venice, Gênes, Byzance et les Hospitaliers de Rhodes, coalisés des avant 1402 pour défendre Constantinople contre les forces de Bayézit; d'une autre part, les puissances continentales, la Hongrie et la Valachie au premier rang, qui s'efforçaient de déloger les Turcs de la ligne de Danube pour les faire reculer ensuite le plus loine possible à l'intérieur de la Péninsule des Balkans". O acțiune conjugată a „brațului maritim, mediteranian" și a „brațului continental, danubian" ar fi amenințat grav imperiul slăbit de criză, dar cele două „brațe" nu au reușit să-și coordoneze acțiunea și din pricină că Veneția și Bizanțul au fost scoase din alianță datorită avantajelor obținute de la Soliman.

[4] Tratativele dintre emirul Soliman și Vencția au început încă din septembrie 1402, cînd Soliman oferea republicii lagunelor importante privilegii comerciale. Vezi Kl. Matschke, *Die Schlacht bei Ankara und das Schicksal von Byzanz*, Weimar, 1981, p. 41—42 și Șerban Papacostea, *op. cit.*, p. 24—25. Despre situația Imperiului bizantin vezi F. Dölger, *Iohannes VII., Kaiser der Rhomaer 1390—1408* („Byzantinische Zeitschrift", 1931, p. 21—36).

[5] M. Alexandrescu — Dersca, *op. cit.*, p. 140, 227; N. Iorga, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des Croisades*, I, 1896, p. 125—126.

[6] B. T. Câmpina, *op. cit.*, p. 318.

www.dacoromanica.ro

otoman sau chiar teritoriul acestuia, ceea ce a creat o stare de mare nesiguranță și instabilitate, greu de suportat. După cum mărturisea un document venețian din acea epocă, „*nimeni nu se simțea în siguranță, în afara locurilor fortificate*“ [6bis].

Regele Sigismund de Luxemburg nu putea interveni în criza din Imperiul otoman datorită propriilor sale greutăți cauzate de opoziția ce întîmpina în Ungaria.

În 1401 nobilimea l-a arestat și l-a depus la Vișegrad, căutînd să instaleze pe tron un alt monarh; în timp ce nobilii din sudul țării au oferit coroana lui Ladislau de Neapole, descendent din Angevini, nobilimea din nord — mai aproape de Polonia — a proclamat rege pe Wladislaw Iagello, regele Poloniei, care însă nu a întreprins nimic spre a ocupa tronul. De această neînțelegere a profitat voievodul Transilvaniei, Știbor, care l-a salvat pe Sigismund, pe care nobilii l-au acceptat din nou ca rege.

La scurtă vreme după declanșarea crizei din Imperiul otoman, în 1403, a izbucnit o nouă răscoală împotriva lui Sigismund de Luxemburg [7]. La 4 aprilie 1403, rebelii au încheiat o înțelegere cu nobilimea polonă în vederea aducerii pe tronul Ungariei a lui Vladislaw Iagiello; preocupat de conflictul său cu Ordinul teutonic, regele polon nu a putut profita nici de această înțelegere, astfel încît Sigismund și-a menținut tronul [7 bis], dar încordarea între cei doi monarhi a continuat pînă la 1412, ea antrenînd uneori și pe domnii țărilor române.

Tulburările din regatul Ungariei s-au potolit de abia spre sfîrșitul anului 1403, după care, dezgustat de purtarea supușilor săi, Sigismund va neglija cu lunile Ungaria, ocupîndu-se mai ales de

---

[6 bis] N. Iorga, *Notes et extraits*, p. 118—119. Vezi și comentariul lui B. T. Câmpina, *op. cit.*, p. 321.

[7] Detalii la Konrad Gündisch, *Siebenbürgen und die Aufruhr von 1403* (RRH, 1976, nr. 3, p. 399 și urm.)

Situația lui Sigismund era cu atît mai gravă cu cît însuși papa Bonifaciu al IX-lea ajuta pe concurentul său, considerîndu-l pe rege un uzurpator; papa a trimis un legat al său pentru a lucra în vederea îndepărtării lui Sigismund, între alte țări în: Serbia, Bosnia și Valahia (Hurmuzaki, I/2, p. 422 și urm.).

Vezi și Ilie Minea, *Principatele române*, p. 90—93, care subliniază faptul că evenimentele din Ungaria din 1403 l-au împiedicat pe Mircea cel Mare să întreprindă o „ofensivă mai puternică“ la sud de Dunăre.

[7bis] După unele informații, în aceste grele împrejurări, Wladislaw ar fi împrumutat lui Sigismund de Luxemburg suma de 10 000 de grivne, pentru care sumă regele Ungariei îi pusese zălog regiunea Neumark, situată între Danzig și Pomerania; în același timp, însă, regele cedase aceeași regiune cavalerilor teutoni pentru 60 000 de grivne, ceea ce a supărat pe drept cuvînt pe Wladislaw. Vezi L. Golebiowski, *Panowanie Wladislawa Jagiely* [Domnia lui W. I.], Varșovia, 1846. p. 82—83. Încordarea relațiilor dintre cei doi suverani i-a silit din nou pe domnii țărilor române să se apropie de regele Poloniei (P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 292—296). Mircea dorea să-și aibă spatele acoperit în perspectiva luptelor de la sudul Dunării.

www.dacoromanica.ro

treburile Boemiei și îndepărtîndu-se, deci, de evenimentele ce se desfășurau la sud de Dunăre.

Ținînd seama de această situație tulbure din regatul Ungariei, Mircea și-a luat asupră-i și sarcina de a apăra Transilvania. După cum remarca N. Iorga, „prin patronarea Moldovei și sarcina de a apăra și Ardealul, și militar și politic", *Mircea întruchipează unitatea românilor* [8], lucru demn de reținut.

După redresarea situației sale, în 1404, Sigismund scria ducelui Burgundiei — dornic în continuare de cruciadă — că a făcut pace cu Ostoia, regele Bosniei, urmașul puternicului Tvrtco, care-i dăduse mult de furcă, că Ștefan Lazerević i s-a supus și „a plecat contra turcilor cu putere mare", că „împăratul din Constantinopol și voievodul Valahiei fac frumoase isprăvi contra acelorași turci" și că el le-a trimis „mari ajutoare", afirmație evident exagerată (Constantinopolitanum Imperatorem ac Vaivodam Valachiae contra eosdem Turcos pulchra facinora gerere, meque illis magna misisse auxilia) [9]. Merită să reținem însă faptul că *Sigismund recunoștea meritele lui Mircea într-o luptă la care el nu participa.*

Nici puterile maritime italiene, îndeosebi Veneția — interesate în comerțul cu Imperiul Otoman și deci în menținerea acestuia — nu au întreprins acțiuni de sprijinire a luptei pentru îndepărtarea dominației otomane din Peninsula Balcanică. Foarte grăitoare în acest sens este declarația Senatului venețian făcută la 26 martie 1409, cu prilejul trimiterii unei solii la curtea emirului Soliman, unul din fiii lui Baiazid: „noi (venețienii) am fost solicitați și îndemnați cu multe stăruințe de către numeroși stăpînitori și domni ai lumii... pentru a ne alătura (proectelor) lor, cu însemnate avantaje oferite nouă, în vederea păgubirii și nimicirii măriei sale (= Soliman), dar niciodată nu am vrut și nu vrem nici acum să plecăm urechea la astfel de uneltiri" [10].

Ținînd seama de bunăvoința arătată de republica lagunelor, nu trebuie să ne surprindă declarația lui Soliman că „el iubește republica (Veneția) mai mult decît pe toți ceilalți stăpînitori" [10 bis], declarație care nu are nevoie de nici un alt comentariu.

În concluzie, „acești negustori aveau o nevoie atît de imperioasă de menținerea sistemului politic statornicit în Mediterana orientală

---

[8] N. Iorga, *Istoria românilor*, III, p. 317.
[9] Hurmuzaki, *Documente*, I/2, p. 429.
[10] N. Iorga, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des Croisades*, I, p. 169.
[10 bis] *Monumenta historiam slavorum meridionalium*, VI, p. 105.

www.dacoromanica.ro

și de prezența sultanilor acestui sistem, încît resping ideea alungării turcilor din Europa chiar cu riscul de a pătimi uneori și ei de jafurile otomane“ [11].

Merită a sublinia faptul că *Mircea cel Mare a fost silit de împrejurări să intervină în Imperiul otoman*, unde — datorită dezordinei ce domnea în lipsa unui sultan puternic — bandele de *azapi* și acîngii amenințau cu distrugerea țara pe care o conducea. După cum mărturisește un cronicar al vremii, „principele valahilor a suferit atîtea pagube de la oștenii acîngii ai emirului Suleiman din Rumelia, încît toată țara sa a fost prefăcută în pustiu“ [12]. Aceasta a fost cauza principală care a determinat acțiunea energică a lui Mircea voievod la sudul Dunării.

Din aceste motive, amestecul lui Mircea în treburile Imperiului otoman este justificat chiar de cronicarii otomani, care consemnează faptul că domnul l-a sprijinit pe Musa împotriva lui Soliman pentru ca „poporul din acel vilaiet (= Țara Românească) să fie ferit de răutățile akîngiilor și nimeni să nu rîvnească la țara sa și să nu o calce“ [13].

Un alt motiv a fost *solidarizarea domnului Țării Românești cu popoarele creștine din Peninsula Balcanică*, care au început să se răscoale împotriva stăpînirii otomane recent instaurate. În Bulgaria se desfășura cu succes la început mișcarea condusă de Constantin, fiul lui Stracimir, și Frujin, fiul lui Șișman, care urmăreau să restaureze fostele țarate de la Vidin și Tîrnovo [14]; mișcarea a fost însă înăbușită și datorită faptului că în Bulgaria nu mai exista o clasă conducătoare puternică.

---

[11] B. T. Câmpina, *op. cit.*, p. 315. Relațiile Veneției cu emirul Soliman erau mai vechi; încă din dec. 1402 Senatul venețian îl asigura pe acest pretendent că lua legătura cu bazileul Manuil Paleologul pentru „a putea pune piedici“ planurilor adversarilor acestuia (N. Iorga, *op. cit.*, p. 126).

Despre rolul negustorilor italieni în ușurarea expansiunii otomane în Peninsula Balcanică vezi D. Angelov, *Certains aspects de la conquête des peuples balkaniques par les Turcs* („Byzantinoslavica“, XVII, 1959, nr. 2, p. 220—275).

[12] Leunclavius, *op. cit.*, col. 432.

[13] *Cronici turcești*, I, p. 341. De aceea ni se pare puțin exagerată afirmația potrivit căreia „poporul român a fost adus în centrul unei bătălii de importanță europeană prin jocul complicat al reacțiilor produse de orientarea negustorilor italieni“ (B. T. Câmpina, *op. cit.*, p. 313). Este adevărat că acești negustori — avînd interese comerciale în Imperiul otoman — nu au sprijinit acțiunea de slăbire a Imperiului sau chiar de alungare a otomanilor din Europa, dar nu ei puteau atrage pe români într-o luptă care-i privea direct pe aceștia.

[14] P. Petrov, *Văstanieto na Konstantin i Frujin* („Izvestiia na Instituta za istoriia“, IX, 1960, p. 209—211).

Despre răscoalele din Bulgaria și Albania vezi C. Jirecek, *Istoria na Bălgarite*, Sofia, 1929, p. 276—277; N. Iorga *Geschichte des osmanischen Reiches*, I, p. 341—344, 357; B. T. Câmpina, *op. cit.*, p. 319.

www.dacoromanica.ro

Anii 1405—1406 s-au scurs fără a înregistra evenimente importante în Peninsula Balcanică. În Serbia, Ştefan Lazarević reafirma independenţa ţării sale şi căuta să stabilească o alianţă cu Sigismund de Luxemburg, în vederea unei acţiuni comune antiotomane [15]. Este foarte posibil că această apropiere va fi fost mijlocită de Mircea cel Mare; aşa s-ar putea explica bogatele danii făcute de craiul Serbiei mănăstirii Tismana din Ţara Românească [15bis], precum şi colaborarea sa cu marele domn în acţiunea de susţinere a lui Musa în anii următori, fără amestecul lui Sigismund de Luxemburg.

Domnul Ţării Româneşti va încerca la rîndu-i să se înţeleagă cu regele Sigismund pentru a realiza o colaborare în vederea alungării turcilor din Europa sau slăbirii Imperiului otoman. În acest scop, în noiembrie 1406, Mircea s-a întîlnit cu regele Ungariei la Severin, unde trebuia discutată şi problema asigurării apărării Dunării. Ştiri despre această întîlnire aflăm dintr-un document emis de Mircea vodă la 23 nov. 1406, cînd el se afla la mănăstirea Tismana, „mergînd — spune domnul — către Severin, să mă întîlnesc cu craiul" (= Sigismund) [16].

Merită să subliniem faptul că, în timp ce regelui Ungariei i se spune simplu „craiul" (cum li se va spune mai tîrziu principilor Transilvaniei), Mircea se intitulează: „mare voievod şi singur stăpînitor, domn a toată ţara Ungrovlahiei şi al părţilor de peste munţi, încă şi spre părţile tătărăşti şi herţeg al Amlaşului şi Făgăraşului şi domn al Banatului Severinului şi de amîndouă părţile peste toată Podunavia, încă şi pînă la Marea cea Mare şi singur stăpînitor al cetăţii

---

[15] S. Stanojević, *Die Biographie Stephan Lazarević's von Konstantin dem Philosophen als Geschichtsquelle* („Archiv für slavische Philologie", 1896, p. 438); Ş. Papacostea, *op. cit.*, p. 27.

Trebuie să spunem că — profitînd de dezastrul oştirii turceşti — unii dinaşti sîrbi şi-au întins stăpînirea politică asupra unor teritorii cucerite de otomani; de pildă, Ştefan Lazarević a luat în stăpînire: „alle väterlichen Länder von der Donau bis zum Šar", spune bineinformatul C. Jirecek, *Geschichte der Bulgaren*, Praga, 1876, p. 358.

[15 bis] În documentul de danie, Ştefan Lazarević recunoştea că fusese „cuprins cu multe greutăţi de limbile păgîne (= turci)... pînă cînd a binevoit Dumnezeu să cerceteze pe oamenii lui pe care i-a scos din strîmtoare la loc larg şi de la neputinţă la putere şi de la supărare la veselie şi m-a scos şi pe mine, după bunătatea lui, de la supunere la libertate şi de la un scaun mai mic la cel mai înalt" (DRH, B, I, p. 69). Era — cum arată P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 306 — „o aluzie clară la schimbarea situaţiei după liberarea Serbiei de sub jugul turcesc". Vezi şi nota precedentă.

[16] DRH, B, I, p. 71. Vezi şi *Marele Mircea Voievod*, p. 354—355.

Începînd din această epocă un rol important în lupta antiotomană în regiunea Banatului a revenit celebrului Pippo Spano, comite de Timiş, care s-a sprijinit îndeosebi pe cnezii bănăţeni. După unele opinii, el ar fi participat şi la întîlnirea de la Severin dintre Sigismund şi Mircea cel Mare, al cărui colaborator a devenit. Vezi Ioan Haţegan, *Banatul şi începuturile luptei antiotomane (1389—1426). Rolul lui Filippo Scolari* (R. Ist., 1978, nr. 6, p. 1028—1033).

www.dacoromanica.ro

Dîrstor". *Mircea se afla acum în culmea puterii sale, iar statul său atinsese cea mai mare întindere.*

Nu știm ce au discutat cei doi suverani în întîlnirea lor de la Severin, ceea ce a dat naștere la diverse supoziții[17]. Din evenimentele ce au urmat nu pare a se fi ajuns la o colaborare în lupta împotriva Imperiului otoman.

În 1407—1408 Mircea a trebuit să respingă noi atacuri ale otomanilor împotriva teritoriului său, acțiuni ce vor culmina cu încercarea turcilor de a lua cu asalt cetatea Silistra (Durostor), încercare pe care domnul cu forțele sale a reușit să o respingă. În amintirea acestei victorii, locuitorii Silistrei au săpat o inscripție în care aminteau urmașilor lor faptul că „marele voievod și domn a izbăvit" cetatea de turci[18].

În 1408 Sigismund a încercat să organizeze o coaliție cu Veneția în vederea unei expediții antiotomane: o flotă venețiană urma să vină pînă la Licostomo pentru a transporta de aici trupele ungare și românești pînă la Galipoli[19]; încercarea nu a reușit deoarece Veneția a refuzat cooperarea[19 bis].

---

[17] Credem că B. T. Câmpina, *op. cit.*, p. 332, avea dreptate cînd susținea că Mircea s-a dus la întîlnirea cu Sigismund ca să discute ofertele primite de la emirii anatolieni și pentru a pune la punct detaliile cooperării româno-maghiare în lupta împotriva turcilor.

Afirmația lui B.T. Câmpina este confirmată de acțiunile întreprinse de Sigismund de Luxemburg înainte de întîlnirea cu Mircea: la 4 octombrie, aflat la Tokay, regele invita pe marii nobili ai regatului la o întîlnire la Oradea (unde el a ajuns la 13 octombrie), cu scopul de a discuta proiectul unei viitoare campanii antiotomane (Mályusz Elemér, *Zsigmondkori oklevéltár*, II/1, p. 630—631, nr. 5036 și p. 635—636, nr. 5056—5057). Este evident deci că regele venea la Severin cu propriul său program de acțiune, dar nu știm care a fost răspunsul lui Mircea.

După cum arăta pe bună dreptate I. Minea, *op. cit.*, p. 116, întrevederea de la Severin n-a aplanat divergențele dintre cei doi aliați. Mircea nu putea fi mulțumit cu politica lui Sigismund, care folosise și va folosi răgazul acordat de luptele pentru succesiune din Imperiul otomar pentru a distruge micile state balcanice. « Mircea își urmă drumul său de politică independentă, la capătul căruia vom vedea pe însuși împăratul Sigismund venind să-l aprobe și să fie bucuros că domnul român este gata a reînnoi alianța".

O părere oarecum diferită la N. Iorga, *Istoria poporului românesc*, Buc., 1985, p. 250, care susține că la Severin cei doi suverani „au căzut amîndoi la o învoire verbală, ca să-și mențină aceste regiuni împotriva turcilor slăbiți".

[18] *Une victoire du voévode Mircea l'Ancien sur les Turcs devant Silistra (c. 1407—1408)* („Studia et Acta Orientalia", I, 1957, p. 240). După cercetări mai noi, lupta ar fi avut loc în 1403.

[19] *Monumenta spectantia historiam slavorum meridionalium*, ed. S. Ljubić, V, Zagreb, 1875, p. 136—138. Vezi și N. Iorga, *Geschichte des osmanischen Reiches*, I, p. 345—346.

[19 bis] Începînd din 1409 relațiile dintre Sigismund și Veneția au fost încordate din pricina ocupării de către venețieni a coastei Dalmației, fostă în stăpînirea regatului Ungariei, astfel încît nu se mai putea vorbi de colaborare între cele două puteri în lupta antiotomană. Vezi: G. I. Brătianu, *Recherches sur Vicina et Cetatea Albă*, Buc., 1935, p. 120—125; W. Stromer von Reichenbach, *Il blocco continentale dell'Imperatore Sigismondo contro Venezia e lo spostamento delle vie di traffico continentale* („Nuova rivista storica", 1973, nr. 1—2, p. 215—216). Despre luptele purtate vezi și Ioan Hațegan, *op. cit.*

www.dacoromanica.ro

Interesantă este motivarea pe care senatul venețian o dădea lipsei sale de interes pentru acțiuni armate împotriva Imperiului otoman: „cetatea noastră trăiește din traficul și exercitarea comerțului cu toți și, slavă Domnului, acum sîntem în liniște și pace cu toți și nu vedem că ne-ar fi necesară o astfel de ligă (antiotomană)". După cum sublinia B. T. Câmpina, în 1408 se năruise una din bazele proiectului făurit de Mircea în 1406.

În septembrie 1408, a avut loc la Pisa un conciliu al Bisericii catolice, cu scopul de a încerca să pună capăt schismei care separa această Biserică de cea răsăriteană. Cu această ocazie s-a hotărît trimiterea la suveranii din Europa răsăriteană a lui Ioan, arhiepiscop de Sultanieh. Lucru cu totul demn de reținut, după vizita pe care a făcut-o împăratului Manuel Paleologul la Constantinopol, arhiepiscopul urma să viziteze Țara Românească și Moldova, aducînd domnilor acestor țări scrisori cu același conținut ca al aceleia înmînată împăratului. În textul latin se spune: „*portavit litteras et presentavit dominis: Marcho Wayvot domino majoris et Allexandro Wayvot domino minoris Vallaquie*", deci lui Mircea, domnul Valahiei Mari, și lui Alexandru cel Bun, domnul Valahiei Mici (= Moldova), o *recunoaștere clară nu numai a unității de neam a celor două țări, dar și a importanței deosebite pe care Europa o acorda domnilor acestora* [20].

*

Anul 1409 avea să marcheze o dată însemnată în politica sud-est europeană a lui Mircea: acum se ridică Musa, un fiu al lui Baiazid, și domnul Țării Românești „va face din el un instrument al politicii sale, întărindu-și astfel situația pe malul celălalt al Dunării, cu atît mai mult cu cît, deslipindu-se și el de Ungaria, sîrbul Ștefan Lazarević va intra pentru moment și el în această «triplă alianță» sau «înțelegere balcanică», menită să dureze cîțiva ani" [21].

Cînd s-a hotărît să-l sprijine pe Musa în lupta pentru ocuparea Rumeliei, Mircea a dat un nou curs politicii sale față de otomani, avînd, fără îndoială, acordul aliaților săi; îndepărtîndu-se de proiectul „soluției finale" — pe care o aprobase înainte împreună cu aliații săi, adepții ideii de cruciadă, și al cărui țel era izgonirea turcilor din Europa — Mircea se acomoda situației existente, impunîndu-și propriul său candidat la conducerea părții europene a Imperiului otoman,

[20] Șerban Papacostea, *op. cit.*, p. 30—31, care citează lucrarea lui J. Vincke, *Briefe zum Pisaner Konzil*, Bonn, 1940, p. 231, unde este publicat textul.

[21] N. Iorga, *Istoria românilor*, III, p. 325. Vezi și *Marele Mircea Voievod*, p. 355—357.

www.dacoromanica.ro

după ce Musa promisese că se va opune fratelui său Mehmed, care urmărea reunificarea imperiului [22]. Sprijinindu-l pe Musa, Mircea urmărea astfel să zădărnicească acțiunea factorilor de unitate a Imperiului otoman și să stimuleze pe cei de destrămare, ceea ce ar fi dus la nimicirea ulterioară a Imperiului. În condițiile existente în politica internațională, lipsit de ajutoare din afară, Mircea nu-și putea propune mai mult.

Cînd a venit în Țara Românească [23], Musa știa, desigur, că domnul acesteia era „*cel mai viteaz și cel mai ager dintre principii creștini*", după cum afirmau cronicarii otomani ai epocii; el era deci convins că domnul acestei țări dispunea de forța necesară pentru a-l susține împotriva fraților săi.

Venirea lui Musa în Țara Românească este povestită cu lux de amănunte de cronicile turcești. După Neșri, Mircea l-ar fi chemat pentru a pune astfel țara sa la adăpost de prăzile acîngiilor: „luîndu-l și aducîndu-l, să-i dea pe fiica sa (de soție) și să-l facă (pe Musa) bei în Țara Românească și, în felul acesta, să scape de musulmani". „Foarte mulțumit" de venirea lui Musa, Mircea l-a primit cu cinste și i-a oferit felurite daruri; „după aceea, dîndu-i pe fiica sa, l-a făcut domnitor în țara sa" [24]. Dar Musa avea alte țeluri, astfel încît a pus stăpînire pe Rumelia și „a devenit bei acolo" [25].

---

[22] Ș. Papacostea, *op. cit.*, p. 28.

[23] Data venirii lui Musa în Țara Românească este greu de stabilit. Ținînd seama că trecerea sa prin portul Sinope s-a făcut cu știrea lui Ali pașa și că acesta a murit la 18 dec.1406, este de presupus că plecarea sa din Brusa a avut loc înainte de această dată. Pe de altă parte, o monedă emisă de Mehmet Celebi la Brusa în 1407 dovedește că Musa nu mai participa la conducerea Anatoliei la acea dată. Vezi M. Guboglu și M. Mustafa, *Răscoalele țărănești din Imperiul otoman (1418—1420) și bedreddinismul* („Studii", 1957, nr. 2, p. 146, n. 3).

După opinia lui A. Decei, *Istoria Imperiului otoman*, p. 72—73, Musa ar fi venit în Țara Românească în anul 1409, fiind trimis de fratele său Mehmed să-l lovească pe Soliman în Rumelia, pentru a-l obliga astfel pe acesta să părăsească Anatolia pe care urmărea să o cucerească. Vezi și discuția de la B. T. Câmpina, *op. cit.*, p. 329, n. 207, care arată că este vorba de două acțiuni diferite: una a feudalilor turci din 1406 și alta a lui Mircea din 1409.

[24] După cum arată același autor, acceptarea lui Musa ca domn în țara lui Mircea este doar „o explicație dată pentru potențarea orgoliului turcesc", deoarece Musa venise cu alte scopuri în Țara Românească. Se pare că tot prin intermediul lui Mircea a fost atras în coaliție și Ștefan Lazarević, cel care luptase împotriva creștinilor la Nicopole.

[25] *Cronici turcești*, I, p. 115. Vezi și p. 237, unde se afirmă doar că Mircea, „luîndu-l pe Musa lîngă dînsul, l-a trecut în Rumelia". Vezi și *ibidem*, p. 341 și *Marele Mircea Voievod*, p. 418.

Căsătoria lui Musa cu o fiică a lui Mircea cel Mare — despre care cronicile otomane afirmă că era „frumoasă ca luna" — a fost privită cu rezervă de istoriografia română. Recent s-au adus dovezi noi despre această legătură matrimonială, confirmată și de alte surse decît cele otomane. Vezi și studiul *A propos d'un document de Kastamonitu et d'une lettre patriarcale inconnue de 1411* („Revue des études byzantines", t. 40, 1982, p. 211—214), unde se arată că asemenea alianțe matrimoniale între femei creștine și otomani erau obișnuite și se dă ca exemplu pe: Theodora Paleolog, căsătorită cu emirul Soliman, fratele lui Musa, Theodora Cantacuzino, sora împăratului Ioan al VI-lea, măritată cu emirul Orhan, sora lui Șișman căsătorită cu sultanul Murad I etc. Vezi și completările lui M. Guboglu în „Anuarul Inst. de istorie și arheologie", Iași, 1985,

www.dacoromanica.ro

Potrivit opiniei altor cronicari, Mircea l-a trimis pe Musa la sud de Dunăre „după dorința emirilor islamici din Rumelia (deci în urma unei înțelegeri cu aceștia — N.S.), dîndu-i în ajutor oști multe“ [26].

„Beii din Rumelia, luînd cunoștință de sosirea lui Musa Celebi, s-au grăbit să intre în slujba lui, trecînd de partea fiului de șah din toată inima. Cei mai mulți dintre emirii renumiți și comandanții viteji, trecînd de partea șehzadelei cel fericit, s-au grăbit să se supună și i-au împodobit calul, preamărindu-l“ [27].

Succesele rapide ale oștirii lui Musa au fost asigurate și de faptul că „beii din Rumelia erau nemulțumiți de Suleiman-șah din pricină

---

partea II-a, p. 888, care remarcă faptul că „în epoca medievală relațiile matrimoniale dintre principii musulmani și nemusulmani se încetățeniseră“.

Să nu uităm însă constatarea lui P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 313, după opinia căruia căsătoria fiicei domnului cu Musa reprezenta o jertfă pentru voievod: „trecerea fiicei sale în haremul sultanului a fost pentru un creștin o jertfă pentru țară, oricîtă cinste, bogății și strălucire va fi avut ea de cîștigat de pe urma acestei însoțiri“.

[26] Nu știm care au fost condițiile colaborării dintre Mircea și protejatul său, Musa. După opinia lui Laonic Chalcocondil, Musa a dus tratative cu Mircea „și în privința altor lucruri și i-a făgăduit că, de-l ajută să ajungă pe tron, îi va da avantaje în Europa și țară nu puțină“ (FHDR, IV, p. 463).

Afirmația lui N. Iorga, *Istoria românilor*, III, p. 322, că Musa i-a dat domnului „părțile tătărești“ și „ambele țărmuri ale Dunării“ împreună cu Silistra ni se pare greu de acceptat, ținînd seama de faptul că Mircea le stăpînise mai înainte de înțelegerea cu ginerele său, sultanul Musa. Poate fi vorba doar de o recunoaștere a unor stăpîniri mai vechi, menționate în titlul domnului încă din 1389—1390 (Vezi mai sus partea II-a, cap. III).

Ținînd seama de animozitatea existentă în această epocă între domnul Țării Românești și împăratul Bizanțului — motivată de Laonic Chalcocondil prin adăpostul acordat de Bizanț unui fiu al lui Mircea, revoltat contra tatălui său (FHDR, IV, p. 463) — Ș. Papacostea, *op. cit.*, p. 28—29, a încercat să explice acest conflict printr-o neînțelegere cu privire la stăpînirea fostului despotat al lui Dobrotici: stăpînind țărmul occidental al Mării Negre pînă la Mesembria, Imperiul bizantin devenise vecin cu teritoriul stăpînit de domnul Țării Românești. „Rien de plus naturel donc pour l'une aussi bien que pour l'autre de vouloir réintégrer sous leur contrôle l'unité territoriale du despotat disparu“.

Amintirea stăpînirii lui Mircea cel Mare în regiunea de la sudul Dunării s-a păstrat pînă la începutul sec. XIX. Într-o însemnare redactată de boierul muntean Radu Bălăceanu pe la 1776, în „titulușul“ domnesc al lui Mircea, după „al cetății Dîrstorului stăpînitoriu“, se adaugă: „și pînă în hotarele Odriiului“ (= Adrianopole) (Marieta Chiper, *Mit sau adevăr? Pe marginea unor însemnări din sec. al XVIII-lea referitoare la titlul lui Mircea cel Mare*, în R. Ist., 1986, nr. 7, p. 699—703).

Știrea se găsește și în *Istoria generală a Daciei* a lui Dionisie Fotino (vol. III, p.216, nota 1), unde se afirmă că autorul a văzut într-o însemnare de pe un hrisov vechi al serdarului Constantin Chițoreanu că titlul lui Mircea cuprindea textul: „domn cetății Drăstorului și al tuturor țărilor și orașelor pînă în hotarele Adrianopolei“.

Faptul că expediția organizată de Mircea în sprijinul lui Musa la sfîrșitul anului 1409 și-a fixat ca prim obiectiv litoralul pontic bizantin cu Mesembria, ar putea constitui un argument puternic că Mircea urmărea să supună controlului său întreaga moștenire a lui Dobrotici și Ivanco, avînd pentru aceasta sprijinul lui Musa.

[27] *Cronici turcești*, I, p. 305—306. Vezi și *Marele Mircea Voievod*, p. 357.

www.dacoromanica.ro

că acesta, zi și noapte, se ținea de beții" „și din pricina lipsei de interes al acestuia față de treburile țării" [28].

La 13 febr. 1410, forțele care sprijineau pe Musa — între care se găseau și oșteni din Țara Românească — au înfrînt armata lui Soliman la Iampoli sau Iambol [29], în timp ce Mircea cel Mare negocia cu împăratul de la Constantinopol pentru a-i obține sprijinul [30]. După victorie, Musa devine stăpînul Rumeliei (partea europeană a Imperiului otoman) și se instalează la Adrianopol, unde fluturau victorioase steagurile oștirii lui Mircea.

„Astfel din puterea cea mare a lui Murad și Baiazid se ajunsese acolo că Mircea făcea un sultan și Bizanțul, odinioară asediat și adus la ultima suflare, susținea pe celălalt" [31].

Unii feudali din Peninsula Balcanică, ca cei din Albania, au încercat să profite de condițiile favorabile create de lupta dintre cei doi frați și de intervenția lui Mircea cel Mare, dar senatul Veneției — dornic să mențină Imperiul otoman — le-a cerut să renunțe la atacul proiectat împotriva turcilor. Răspunsul Veneției definește cadrul raporturilor internaționale înăuntrul căruia pornise marea ofensivă a Țării Românești, pe care puterile străine nu au sprijinit-o [31 bis].

Se înțelege că — aflînd despre succesul lui Musa în Rumelia — Soliman a părăsit în grabă Anatolia și a încercat să-l alunge pe fratele său din Adrianopole. Lupta s-a dat la 15 iunie 1410, la Kosmidion (astăzi Eyub), lîngă Constantinopol, și s-a terminat cu victoria lui Soliman, ajutat de împăratul Bizanțului [32]. În primele rînduri ale

---

[28] *Cronici turcești*, p. 340, 341. Vezi N. Filipović, *Princ Musa i šeih Bedreddin*, Sarajevo, 1971, unde se dau multe amănunte despre viața și activitatea celor doi. Menționăm aici că Bedreddin a fost colaboratorul lui Musa, ceea ce înseamnă că l-a cunoscut pe Mircea încă din anii 1411—1413.

[29] Știrea despre lupta de la Iampoli se găsește și într-o cronică grecească, unde se spune: „în anul 6918 (1410), a venit fratele emirului aceluia, Suliman bei, Musa bei, din Țara Românească, unde domnea voievodul Mircea, și a bătut pe Sarugè- paşa la Iampoli, în luna lui februarie, ziua 13, Vineri, și s-au închinat cetățile Romaniei (Rumeliei) cu tot locul" (N. Iorga, *Studii și documente*, III, p. V).

[30] *Monumenta slavorum meridionalium*, ed. Ljubić, VI, p. 105.

[31] N. Iorga, *Istoria românilor*, III, p. 326.

[31 bis] N. Iorga, *Notes et extraits*, I, p. 181—182; B. T. Câmpina, *op. cit.*, p. 320.

[32] A. Decei, *op. cit.*, p. 74; B. T. Câmpina, *op. cit.*, p. 344. Într-o cronică grecească se precizează: „venind deci fratele lui (Musa), emirul Soliman, împăratul Paleologul i-a acordat trecere peste mare. Și s-au luptat la Constantinopol, mai sus de Cosmidion, în luna iunie, zi 15, duminică. Și a bătut pe Musa bei și l-a gonit" (N. Iorga, *Studii și documente*, III, p. VII).

După opinia lui Laonic Chalcocondil, biruința lui Soliman a fost ușurată de trădarea lui Stefan Lazarević, căruia Manuil Paleologul i-a cerut să-l părăsească pe Musa care era „greu de suportat de aliați și repede la mînie", și să treacă în tabăra lui Solimau, „care este mult mai bun și mai blînd decît Musa" (FHDR, IV, p. 465). După cum a arătat însă A. Decei, *op. cit.*, p. 7 Stefan Lazarević a continuat să-l susțină pe Musa. O altă opinie la B. T. Câmpina, *op. cit.*, p. 34

www.dacoromanica.ro

oștirii lui Musa se aflau detașamentele trimise de Mircea cel Mare sub comanda nepotului său Dan, dar vitejia lor nu a folosit prea mult, fiind silite să se retragă.

La 11 iulie are loc la Adrianopole o nouă luptă între forțele ce sprijineau pe cei doi frați, unde Musa este înfrînt din nou, fiind silit să se retragă spre Țara Românească, al cărui domn îl susține mai departe. Între timp, Musa reușește să cîștige de partea sa majoritatea beilor și a tavgiilor (turci anatolieni strămutați în Rumelia), care erau nemulțumiți din cauza desfrîului lui Soliman.

Luînd prin surprindere Adrianopolul, Musa devine din nou sultan peste Rumelia, la 17 febr. 1411. Să reținem că Musa nu ar fi putut obține tronul fără ajutorul lui Mircea cel Mare, ajuns acum protectorul sultanului [33].

În acest timp, Sigismund de Luxemburg promova propria sa politică, urmărind să ajungă împărat al Imperiului romano-german; el a căutat să ducă în sud-estul Europei o politică imperială, urmărind să înlocuiască — cum spunea N. Iorga — „hegemonia lui Mircea și chiar, dacă e cu putință, să distrugă pe acest periculos vecin [34]".

Se înțelege că Mircea — care-și urmărea propriile sale țeluri politice în sud-estul Europei — a trebuit să ia măsurile de rigoare pentru a-și asigura libertatea de mișcare în acțiunile sale.

La 17 mai 1411 — aflat la Giurgiu — Mircea voievod încheia un nou tratat de alianță cu Vladislaw Iagiello [35], îndreptat — ca și precedentele — împotriva regelui Ungariei. De data aceasta, termenii tratatului erau și mai categorici: în cazul în care Sigismund ar fi atacat Polonia, Mircea promitea ca, „împreună cu neamul nostru, să punem capăt vitejește, cu dușmănie, regatului Ungariei, prin foc și prin orice rău". Dacă însă Sigismund ar fi încercat să supună Țara Românească, Vladislaw era dator să-l ajute pe Mircea „prin toată puterea și mijloacele sus-amintite". Cu privire la alți dușmani, se

[33] A. Decei, *op. cit.*, p. 74; B. T. Câmpina, *op. cit.*, p. 344—347.

[34] N. Iorga, *Istoria românilor*, III, p. 326.

[35] Textul latin cu trad. rom. în DRH, D, vol. I, p. 186—187.

Este interesant de remarcat faptul că, peste 6 zile, la 23 mai, Alexandru cel Bun reînnoia și el tratatul de alianță cu regele Poloniei, ceea ce dovedește că cei doi domni au acționat împreună și de această dată. Vezi M. Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, II, p. 637—639.

După cum sublinia D. Onciul, *Scrieri istorice*, II, p. 132, „este de notat că această reînnoire a legăturilor cu Polonia s-a făcut după alegerea lui Sigismund ca împărat al Germaniei (20 septembrie 1410, cu titlul de *rex Romanorum*), care întărire a puterii lui ca rege al Ungariei trebuia să inspire mai multă grijă cu privire la pretențiile de suzeranitate asupra ambelor principate", aceasta explicînd stipulația identică cu privire la Ungaria din tratatele încheiate de domnii români cu regele Poloniei. Este vorba, deci, de o alianță triplă între Țara Românească, Moldova și Polonia împotriva regelui Ungariei. Vezi și *Marele Mircea Voievod*, p. 206.

www.dacoromanica.ro

prevedea că domnul trebuia să ajute pe regele Poloniei „așa cum frăția de înrudire (consanguinitatis fraternitas), dragostea și prietenia de veci ne-a constrîns și ne va împinge să facem mereu".

Această alianță — de care Sigismund va fi aflat desigur — era menită să contracareze planurile regelui Ungariei, ajuns între timp împărat. Acesta e momentul — o spune tot N. Iorga — „cînd *politica lui Mircea triumfă mai strălucit*". Vladislaw Iagiello avea și el nevoie de sprijinul lui Mircea cel Mare întrucît în 1410 se afla în conflict cu Sigismund de Luxemburg, care susținea pe cavalerii teutoni, învinși de regele Poloniei cu ajutorul trupelor lui Alexandru cel Bun.

După întronarea lui Musa la Adrianopole, feudalii din Anatolia caută să-și impună supremația și asupra Rumeliei, unde noul sultan lupta împotriva marii aristocrații cu ajutorul micilor proprietari și al țărănimii. După unele opinii, între regimul instaurat de Musa în Rumelia și acela al lui Mehmed din Anatolia exista o mare deosebire: în timp ce primul se sprijinea pe masele largi care cuprindeau și pătura mijlocie a societății otomane, dornică să pună capăt luptelor interne, cel de-al doilea se baza pe marea aristocrație otomană, ca și pe sprijinul Veneției și Bizanțului.

Sprijinul dat de masele populare din Peninsula Balcanică explică faptul că la început Musa a fost victorios asupra fratelui său în lupta de la Ingighiz sau Incegij (iunie 1412).

În cele din urmă, la 5 iulie, sultanul Mehmed, ajutat de împăratul Manuil Paleologul și de marii feudali rumelioți, care se înspăimîntaseră de politica socială a lui Musa, a reușit să-l învingă pe acesta din urmă în lupta de la Çamurlu (Samakov)[36], unde Musa s-a luptat cu un curaj deosebit.

Musa a încercat să se salveze fugind spre Țara Românească; împotmolindu-i-se calul într-o mocirlă, a fost prins și sugrumat[37].

---

[36] M. Guboglu și M. Mustafa, *op. cit.*, p. 146—147.

O părere diferită la A. Decei, *op. cit.*, p. 75, care-l acuză pe Musa de duritate: el a înăbușit cu violență răscoalele din fosta Bulgarie și a stricat relațiile cu fostul său sprijinitor, Ștefan Lazarević, cu care a intrat în conflict. Musa l-a obligat și pe împăratul Bizanțului să treacă de partea lui Mehmed asediind Constantinopolul în august 1411. Faptul că Musa a început o politică expansionistă împotriva fostului său aliat Stefan Lazarević l-a determinat pe Mircea să fie mai circumspect în relațiile sale cu sultanul.

[37] Întrucît Chalcocondil susține că Musa ar fi fost prins într-o regiune mocirloasă, N. Iorga considera că „ea nu poate fi căutată aiurea decît prin Borcea" (*Cîteva note bizantine, în vederea unei reluări a epocii lui Mircea cel Bătrîn*, în RI, 1932, p. 305). Dar Chalcocondil afirmă că Musa a fugit „spre țara Daciei", nu că ar fi ajuns acolo, unde oamenii lui Mehmed nu l-ar fi putut urmări. Vezi și N. Iorga, *Geschichte des osmanischen Reiches*, I, p. 353—360.

www.dacoromanica.ro

Astfel și-a terminat viața sultanul protejat de domnul Țării Românești, după o domnie de mai bine de doi ani asupra părții europene a Imperiului otoman, timp în care Mircea ajunsese la culmea puterii și influenței sale în sud-estul Europei.

*

Anul 1412 părea să aducă speranțe pentru organizarea unei acțiuni antiotomane mai largi, și aceasta după ce Sigismund de Luxemburg s-a împăcat cu rivalul său, Wladislaw Iagello, prin tratatul de la Lublau din martie 1412[38]; printre alte prevederi ale acestui tratat se afla și asocierea uniunii polono-lituaniene la lupta Ungariei cu Imperiul otoman, domeniu în care nu se va înregistra însă nici o acțiune notabilă.

Înțelegerea dintre cele două puteri l-a obligat însă pe Mircea cel Mare să se apropie din nou de Ungaria și să renunțe la alianța încheiată cu regele Poloniei în 1411. Un indiciu în acest sens este confirmarea de către Mircea, la 6 august 1413, a privilegiului comercial acordat brașovenilor, la 7 sept. 1412, de Știbor de Stiboricz, voievodul Transilvaniei[39]. „Intervalul relativ îndelungat între datele de emitere a celor două acte, adică întîrzierea ratificării de către Mircea, exprimă foarte probabil ezitarea domnului muntean de a se alinia la regimul statuat la Lublau, care-l readucea la alianța cu Ungaria".

Pe de altă parte, „restaurarea unității Imperiului otoman de către Mehmed I, prin victoria sa asupra lui Musa (iulie 1413), a redus simțitor marja de manevră a lui Mircea și i-a impus opțiunea fundamentală determinată de poziția Țării Românești între cele două mari puteri"[40].

---

[38] Fl. Constantiniu — Ș. Papacostea, *Tratatul de la Lublau (15 martie 1412) și situația internațională a Moldovei la începutul veacului al XV-lea* („Studii", 1964, nr. 5, p. 1129—1140); Ș. Papacostea, *Din nou cu privire la politica orientală a lui Sigismund de Luxemburg (1412)*, în vol. omagial *Ștefan Meteș la 85 de ani*, Cluj-Napoca, 1977, p. 243—246; Virgil Ciocîltan, *Competiția pentru controlul Dunării inferioare (1412—1420)* (R. Ist., 1982, nr. 10, p. 1092—1095) (cu bibliografia străină asupra problemei).

Deciziile celor doi suverani au fost comunicate la Buda, în aprilie 1412, reprezentanților statelor interesate în aceste hotărîri, între aceștia aflîndu-se și soli trimiși de Mircea cel Mare. Vezi J. Aschbach, *Geschichte Kaiser Sigmunds*, I, Hamburg, 1836, p. 441—442.

[39] DRH, D, I, p. 191—195, 197—198.

[40] V. Ciocîltan, *op. cit.*, p. 1095. După cum se știe, tratatul de la Lublau prevedea împărțirea Moldovei între regii Poloniei și Ungariei în cazul cînd domnul ei nu ar fi luat parte la campania antiotomană preconizată de cei doi suverani; întrucît campania nu s-a organizat, tratatul a rămas fără urmări. După cum s-a observat însă, „prin integrarea celor două țări române în angrenajul acordurilor de la Lublau, unitatea politică și strategică a Dunării inferioare în vederea confruntării cu turcii era realizată" *(ibidem*, p. 1096*)*.

www.dacoromanica.ro

Ca aliat al regelui Ungariei, ca fost sprijinitor al lui Musa, Mircea cel Mare va trebui să înfrunte din nou o puternică presiune otomană care va face din Ţara Românească una din zonele principale ale confruntării dintre creştini şi otomani.

În această situaţie gravă, Mircea cel Mare va rămîne din nou singur, întrucît conducătorul şi iniţiatorul ambiţiosului plan de luptă anti-otomană va părăsi curînd asemenea gînduri, îndreptîndu-şi atenţia spre Occident. După cum s-a remarcat, deşi regatul ungar era el însuşi ameninţat de expansiunea turcească, Sigismund urmărea ideea restauraţiei imperiale pentru unificarea lumii europene, în vederea organizării unei cruciade generale împotriva Imperiului otoman, cruciadă menită să elibereze Sfîntul Mormînt [41], idee care — dacă nu se realizase pînă în secolul al XIV-lea — avea cu atît mai puţine şanse de realizare în secolul al XV-lea. În felul acesta s-a pierdut momentul favorabil pentru o acţiune la sudul Dunării, unde autoritatea centrală otomană era confruntată în continuare cu frămîntările interne cunoscute [42].

Restaurarea puterii centrale din Imperiul sultanilor a fost grăbită de grava primejdie pe care o reprezentau pentru imperiu planurile de cruciadă ale lui Sigismund de Luxemburg; dacă pînă la 1412 beii de margine doreau să menţină o putere centrală slabă sau chiar un interregn[43], după această dată — dîndu-şi seama de primejdia unei intervenţii militare în Peninsula Balcanică în scopul alungării lor — s-au raliat lui Mehmed I, care stăpînea Anatolia, şi l-au părăsit pe Musa care a dispărut în condiţiile prezentate mai sus.

*

În *încheiere* se cuvine să ne punem întrebarea: *a fost justificat amestecul lui Mircea în treburile statului otoman?* Punem această problemă ţinînd seama de principiul tradiţional şi statornic al politicii externe româneşti de neamestec în treburile statelor vecine.

---

[41] G. Beckmann, *Der Kampf Kaiser Sigismunds gegen die werdende Weltmacht der Osmanen* Gotha, 1902, p. 89—90.

[42] V. Ciocîltan, *op. cit.*, p. 1098. Tot acolo şi explicaţia nerealizării cruciadei, printre altele şi datorită adversităţii dintre Veneţia şi Sigismund din cauza coastei dalmate, cedată Veneţiei de Ladislau de Neapole, concurentul lui Sigismund de Luxemburg la coroana regatului ungar la 1409.

[43] H. Inalcik, *L'Empire ottoman*, în vol. *Les peuples de l'Europe de sud-est et leur rôle dans l'histoire*, Sofia, 1966, p. 13. Vezi şi P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 308—320; P. Wittek, *De la défaite d'Ankara à la prise de Constantinople. (Un demi-siècle d'histoire ottomane)* („Revue des Etudes Islamiques", 1939, p. 1—15); V. Ciocîltan, *op. cit.*, p. 1099—1100, care subliniază rolul factorului extern, primejdia gravă care se profila la nordul Dunării pentru dominaţia otomană în Europa.

www.dacoromanica.ro

După cum reiese din mărturiile invocate în acest capitol, *Mircea a fost silit să intervină la sud de Dunăre* spre a-și pune țara la adăpost de atacurile prădalnice ale trupelor turcești rămase fără stăpîn. Întrucît Imperiul otoman amenința independența Țării Românești și chiar ființa sa de stat, era firesc ca domnul să urmărească slăbirea acestui imperiu de jaf și cotropire, al cărui țel principal era extinderea sa prin înglobarea formațiunilor politice vecine. De aceea ni se pare perfect îndreptățită concluzia după care: „preluînd în mîinile sale conducerea ofensivei împotriva Imperiului otoman, Mircea cel Bătrîn nu făcuse decît să tragă cele mai firești concluzii din ansamblul datelor cuprinse în situația internațională. Se vădise anume că, în condițiile create de politica marilor puteri din sud-estul Europei, numai Țara Românească dorea efectiv să inițieze o acțiune energică și de perspective suficient de largi " [44]. *Dacă puterile respective și-ar fi unit forțele, fără îndoială că otomanii ar fi fost alungați din Europa, iar popoarele din această parte a continentului și-ar fi asigurat o viață liberă și independentă, deci o altă dezvoltare istorică.*

Nu putem neglija însă rezerva exprimată de unul din marii noștri istorici, A. D. Xenopol, cu privire la acțiunea lui Mircea: „lucrarea politică a lui Mircea a fost fără îndoială măreață și bine chibzuită, deși poate părea cam îndrăzneață pentru puterile țării lui " [45].

În schimb, nu putem accepta ideea lui I. Minea, după care marele domn dorea să-și consacre „hegemonia politică în răsăritul Europei" [46], deoarece o astfel de apreciere întunecă gloria reală a lui Mircea cel Mare, care nu urmărea asemenea gînduri de hegemonie, ci *slăbirea unei puteri străine cotropitoare care-i amenința propria sa țară.*

---

[44] B. T. Câmpina, *op. cit.*, p. 320.

[45] A. D. Xenopol, *Istoria românilor*, ed. III-a, vol. III, p. 94.

[46] I. Minea, *op. cit.*, p. 240. Vezi și C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, I, ed. V-a, Buc., 1946, p. 477, care susține că, după încoronarea sultanului Musa, Mircea „domina de fapt întreg orientul european".

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL 6

ÎMPĂCAREA CU SULTANUL MEHMED I (1417). PROBLEMA „CAPITULAȚIILOR". SFÎRȘITUL DOMNIEI LUI MIRCEA

În capitolul precedent am prezentat pe larg criza din Imperiul otoman și încercarea lui Mircea cel Mare de a profita de această situație pentru a slăbi Imperiul ce-i amenința independența țării. După 1413 raportul de forțe s-a schimbat în favoarea Imperiului, iar noul sultan va supune Țara Românească unor noi încercări, după cîțiva ani de pace.

Pentru a preveni posibilitatea unor atacuri din partea regatului ungar — care dorea organizarea unei cruciade — în primăvara lui 1415, oștile lui Mehmed I au atacat ținuturile sudice ale regatului, ajungînd pînă la Veszprem, unde au ucis „multos nobiles et plebejos" și de unde au luat circa 8000 de robi [1].

Văzîndu-și regatul amenințat cu devastarea, regele Sigismund a însărcinat pe Vladislaw Iagello să intervină la sultan pentru încetarea expedițiilor. După intervenția lui Vladislaw pe lîngă Mehmed I, Sigismund nu se va sfii să-l acuze pe regele Poloniei — aliatul său din 1412 — nu numai că nu a apărat Ungaria, dar chiar că ar fi provocat pe otomani să o atace [2].

În curînd însă atenția sultanului se va îndrepta asupra Țării Românești, unde se profila o nouă primejdie reprezentată de un nou pretendent, Mustafa, ce se pretindea fratele lui Mehmed I. Acesta se adresase pentru sprijin lui Mircea voievod la îndemnul senatului venețian, care-l considera pe domnul Țării Românești ca pe suveranul apt pentru o nouă acțiune de slăbire a Imperiului otoman [3]. La 10 iunie 1415, pretendentul a sosit la Curtea de Argeș, capitala țării, unde a fost primit cu brațele deschise [4].

---

[1] V. Ciocîltan, *op. cit.* (R. Ist., 1982, nr. 11, p. 1192—1193). Vezi și I. Hațeganu, *O controversă istorică legată de incursiunea otomană în Banat în anul 1415* („Acta Musei Napocensis", 1980, p. 531—536).

[2] V. Ciocîltan, *op. cit.*, p. 1193.

[3] N. Iorga, *Acte și fragmente cu privire la istoria românilor*, III, Buc., 1897, p. 6—7.

[4] DRH, B, I, p. 82; alcătuitorul documentului menționează ca pe un eveniment deosebit faptul că a scris actul respectiv „în vremea cînd a venit Mustafa Celapi". În august 1415, Mustafa

www.dacoromanica.ro

Avînd alături pe Mustafa și pe beiul Giuneid de Smirna, marele Mircea voievod a început pregătirile pentru reluarea luptei la sud de Dunăre. În același timp, în febr. 1416, împăratul de la Bizanț trimitea o solie la Veneția pentru a anunța că împăratul întreținea relații bune cu despotul sîrb Ștefan Lazarević, cu beiul de Caraman, răsculat și el împotriva lui Mehmed I, și cu Mustafa, aflat în Țara Românească, toți aceștia fiind dispuși să declanșeze acțiuni militare împotriva sultanului, cerînd și sprijinul Veneției [5].

Întrucît pericolul principal îl prezenta domnul Țării Românești, sultanul a încercat să-l neutralizeze, organizînd, în vara anului 1416, o expediție navală pe Dunăre pentru a bloca trecerea fluviului de forțele care susțineau pe Mustafa; flota a fost însă anihilată de navele venețiene înainte de a-și părăsi bazele de plecare [6].

Profitînd de faptul că Mehmed I era angajat într-o campanie în Asia Mică, în toamna anului 1416, forțele ce susțineau pe Mustafa au trecut Dunărea în Bulgaria: „Mustafa videns ipsum Crixiam (= Mehmed) defulcitum gentibus, venit cum aliquibus Teucris secum colligatis et aliquibus Vlachis voivode Mirce usque in regnum Bulgarie“ [7]. Ajutat și de împăratul bizantin care i-a pus la dispoziție Salonicul — asediat fără succes de Mehmed I la sfîrșitul anului 1416 — Mustafa a obținut unele succese care păreau să-l ducă la tronul sultanilor [8].

Pînă la urmă însă, împăratul bizantin — dîndu-și seama de puterea lui Mehmed I — a renunțat să-l mai sprijine pe Mustafa, pe care l-a folosit ca pe un mijloc de a-l șantaja pe sultan și de a-l sili să respecte tratatul de pace turco-bizantin încheiat în iarna anului 1416—1417 [9].

---

se afla încă în Țara Românească (Vlachia), de unde încerca să-și recruteze partizani la sudul Dunării (*Diplomatarium Ragusanum*, ed. Gelcich J., Thalloczy L., p. 250—251). Cf și cronica lui L. Chalcocondil, care susține că Mustafa a trăit „mai multă vreme“ în Țara Românească, avînd cu sine 300 de oameni, „și a intrat în legătură cu cei mai de frunte dintre turci“, dar nu a izbutit „să facă nimic“ (FHDR, IV, p. 467).

[5] F. Dölger, *Regesten der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches*, V, *1341—1453*, München, 1965, p. 102—103; cf. V. Ciocîltan, *op. cit.*, p. 1195.

[6] *Ibidem*, p. 1196. Vezi și *Marele Mircea Voievod*, p. 361—362.

[7] *Diplomatarium Ragusanum*, p. 260—261.

[8] După opinia lui N. Iorga, *Geschichte des osmanischen Reiches*, I, p. 373, Mustafa ar fi ajuns la Bizanț, profitînd de faptul că venețienii distruseseră flota otomană în mai 1416.

[9] F. Dölger, *op. cit.*, p. 104; V. Ciocîltan, *op. cit.*, p. 1196.

Vezi și A. Decei, *Istoria Imperiului otoman*, p. 78—79, care arată că „seria evenimeutelor ulterioare nu a fost încă clar precizată“ și că acțiunea lui Mustafa a continuat din 1419 pînă în 1422, cînd a fost spînzurat de Mehmed al II-lea. Interesant de reținut că, înainte de a fi prins, Mustafa a încercat să se salveze și el, ca și Musa, în Țara Românească.

www.dacoromanica.ro

După eșuarea încercării de a-l pune sultan pe Mustafa, Mircea a trebuit să suporte răzbunarea lui Mehmed; după cum spune cronicarul Ducas, „avînd gînd dușman asupra românilor pentru proclamarea lui Mustafa, (Mehmed) trimite oaste multă și pradă și arde și face foarte multă stricăciune“ [10]. După opinia lui A. Decei, acțiunea ar fi avut loc în februarie 1417, ea silind pe domnul Țării Românești să caute împăcarea cu sultanul Mehmed I [11].

*

Între timp, ajunsese în Țara Românească un alt personaj important: șeicul Bedr-ed-Din, care — în vara anului 1416 — fuge din Niceea, unde fusese exilat de Mehmed I, și se refugiază în Țara Românească [12].

După cum povestește nepotul lui Bedr-ed-Din, cronicarul Habil Ben Ismail, Bedr-ed-Din a debarcat pe coasta Mării Negre, unde „necredincioșii“ (adică creștinii ortodocși), aflînd „cu mirare despre marele său renume, l-au primit cu dragoste și l-au dus pe șeic cu mare alai în oraș“, adică la Curtea de Argeș, unde „beiul“ (Mircea cel Mare) — dînd dovadă de aceeași ospitalitate — l-a primit „bine timp de cîteva zile“ [13].

Acest Bedr-ed-Din a fost una din cele mai interesante figuri ale secolului al XV-lea; a scris mai multe cărți de filosofie, teologie și jurisprudență otomană. Ideologia preconizată de el era foarte înaintată pentru vremea sa: el cerea împărțirea pămînturilor și averilor celor bogați poporului sărac, precum și suprimarea deosebirilor dintre islam, creștinism și mozaism [14].

---

[10] Ducas, *Istoria turco-bizantină (1341—1462)*, ed. V. Grecu, Buc., 1958, p. 156, 160.

[11] A. Decei, *op. cit.*, p. 80. După alte opinii, incursiunea ar fi avut loc în vara anului 1417, ținînd seama de faptul că în august dieta maghiară lua măsuri pentru apărarea granițelor amenințate de turci, iar în septembrie Pippo Spano, comitele de Timiș, ordonă refacerea și mărirea cetăților de graniță (Ioan Hațegan, *op. cit.*, p. 1033—1034). Evenimentele sînt destul de greu de datat.

[12] Despre Bedr-ed-Din vezi Gh. I. Constantin, *Un înalt dregător la curtea lui Mircea cel Bătrîn: șeicul Bedr-ed-Din* („Valachica“, 1976, p. 211—218); Mustafa Mehmet, *Sur la pensée philosophique et sociale dans l'Empire ottoman au XIV-e—XV-e siècles* („Bulletin de l'Association internationale d'etudes du sud-est européen“, VI, 1968, nr. 1—2, p. 76 și urm.).

[13] *Cronici turcești*, I, p. 25—27. Ținînd seama de bunele relații dintre domnul Țării Românești și Alexandru cel Bun, este greu de înțeles afirmația cronicarului după care, în acea vreme, „Mircea și domnul Moldovei erau între ei cum sînt cîinele cu pisica“.

Debarcarea șeicului rebel în Țara Românească este legată de un eveniment precis datat, anume acela al distrugerii flotei otomane de către cea venețiană, 29 mai 1416.

[14] M. Guboglu și Mehmet Mustafa, *Răscoalele țărănești din Imperiul otoman (1418—1420) și bedreddinismul* („Studii“, 1957, nr. 2, p. 137—158); A. Decei, *Istoria Imperiului otoman*, p. 81—82.

www.dacoromanica.ro

Dîndu-și seama că prin acest rebel va putea contribui la slăbirea Imperiului otoman, Mircea cel Mare l-a trecut pe la Silistra în teritoriul ocupat de turci; de aici Bedr-ed-Din a înaintat spre Adrianopol, în fruntea unei cete de 3000 de oameni, dar a fost prins de o trupă trimisă de sultan, fiind apoi judecat și condamnat la moarte [15].

„Mircea cel Bătrîn pierdea prin pretendentul Mustafa și prin șeihul Bedreddin două unelte prin care reușise să pună la încercare autoritatea supremă a Imperiului osman. După eșecul final al acestor inițiative ale politicii sale balcanice, domnul muntean nu mai prezenta un pericol imediat pentru sultan" [16]. Acestea au fost motivele principale care l-au silit pe Mircea să se împace cu sultanul Mehmed I, care-și întărise între timp poziția în imperiul său.

Dorința noului sultan de a încheia pace cu adversarii Imperiului său este mărturisită de acesta chiar de la începutul domniei; potrivit cronicarului Ducas, noul sultan ar fi declarat solilor veniți să-l felicite: „spuneți domnilor voștri că eu pace dau tuturora și pace iau; cine uneltește în contra păcii, și Dumnezeul păcii contra lui" [17], declarație cunoscută probabil și lui Mircea.

Potrivit știrii furnizate de L. Chalcocondil, după instalarea noului sultan (fără să precizeze data!), „și domnul Daciei, trimițînd soli la el, a încheiat un tratat de pace, cu condiția să aducă tribut, pe care i l-a rînduit împăratul Mehmed" [18].

Împăcarea lui Mircea cu sultanul — la o dată neprecizată — este acceptată și de cronicarul Radu Popescu; după ce arată că domnul l-a înfrînt pe Baiazid în „două războaie", cronicarul menționează: „după ce au făcut Mircea vodă aceste izbînde, văzînd obrăznicia turcilor, s-au împăcat cu ei și i-au fost dînd polcon, pentru ca să să odihnească țara cu pace" [19].

Rezultă din acest text — care reflectă tradiția tîrzie a relațiilor otomano-române — că Mircea s-a hotărît să ră cumpere pacea, plătind un dar sau plocon, nu un tribut, care se achita regulat, anual.

---

[15] După opinia lui V. Ciocîltan, *op. cit.*, p. 1197, sultanul ar fi lichidat aproape simultan (iarna 1416—1417) cele două focare rumeliote în care participarea Țării Românești fusese masivă, adică atît acțiunea condusă de Mustafa — aceasta pe baza compromisului cu bizantinii — cît și răscoala pusă la cale de Bedreddin. În schimb, A. Decei, *op. cit.*, p. 81—82, susținc că Bedreddin a fost lichidat mai tîrziu, după moartea lui Mircea cel Mare. După ce fac o prezentare a opiniilor diferite în această problemă, M. Guboglu și M. Mustafa, *op. cit.*, p. 154, consideră că „manifestarea directă a țărănimii și a plebei de la orașe începe abia în jurul anului 1418".

[16] V. Ciocîltan, *op. cit.*, p. 1197.

[17] Ducas, *Istoria turco-bizantină, 1331—1462*, ed. V. Grecu, Buc., 1958, p. 132.

[18] L. Chalcocondil, *Expuneri istorice*, ed. V. Grecu, Buc., 1958, p. 120.

[19] Radu Popescu, *Istoriile domnilor Țării Românești*, ed. C. Grecescu, Buc., 1963, p. 15.

www.dacoromanica.ro

Opinia cronicarului muntean este asemănătoare cu a cronicarului turc Enverî, care spune: „Mirgi (Mircea) s-a împăcat (cu sultanul) și a trimis avuție *(mal)* cu soli“ [20].

După cum afirma pe bună dreptate N. Iorga, „a se trimite tribut de daruri la Poartă era un mijloc potrivit, pe care toți îl întrebuințau pentru a fi scutiți de neplăceri și chiar pentru a primi un prețios ajutor“ [21].

Asupra datei cînd a avut loc împăcarea lui Mircea cu sultanul Mehmed I Celebi (1413—1421) părerile sînt împărțite, unii autori susținînd anul 1415 [22], alții 1417 [23]. Nu vom putea intra aici în discutarea amănunțită a argumentelor aduse în favoarea uneia sau alteia din aceste date.

Potrivit cronicarului turc Idris Bidlisi, împăcarea ar fi avut loc după expediția din 1417, cînd sultanul Mehmed „a întărit legămîntul și înțelegerea“ cu Mircea cel Mare [24]. Neșri plasează expediția sultanului în același an; după ce acîngiii „au luat multă pradă“ din Țara Românească, „beiul Țării Românești, trimițînd cu solul său haraciul, s-a supus“ [25].

Analizînd cu atenție evenimentele anilor 1416—1417, Mihai Maxim a dovedit că „*nu poate fi vorba de o înțelegere a lui Mircea cu Mehmed înainte de 1417*“, aceasta deoarece pînă atunci domnul sprijinise pe Mustafa și pe Bedr-ed-Din împotriva sultanului titular. Această datare este susținută și de alte argumente, printre care cele mai importante sînt: pacea încheiată de Mehmed I cu Bizanțul în iarna 1416—1417; tratativele de pace cu Veneția din 1416 [26], ca și acelea din anul următor purtate de Sigismund de Luxemburg, prin intermediul lui Vladislaw Iagello, pentru a obține de la sultan o *perpetua concordia* sau cel puțin un armistițiu [27].

---

[20] *Cronici turcești*, I, p. 39.

[21] N. Iorga, *Istoria românilor*, III, p. 290.

[22] De pildă, Eberhard Werner Happel susținea, pe la 1688, că „în anul 1415, domnul Țării Românești a fost silit să dea turcilor tribut“ *(Călători străini*, V, p. 637*)*. Această opinie are la bază informația oferită de cronicarul Urudj, după care expediția akîngiilor în Țara Românească și împăcarea lui Mircea cu sultanul — care a venit pînă la Dunăre — au avut loc în anul Hegirei 817 (martie 1414-martie 1415) *(Cronici turcești*, I, p. 51). În cronica lui Așîk-pașazade „supunerea“ lui Mircea nu este datată *(ibidem*, p. 85). Vezi B. T. Cîmpina, *op. cit.*, p. 356—357; *Istoria României*, II, p. 383.

[23] A. Decei, *Relații româno-orientale*, p. 222; idem, *Istoria Imperiului otoman*, p.80—81. După B. T. Cîmpina, *op. cit.*, p. 356—357, Mircea ar fi plătit primul haraci în 1415, fiind vorba de două acțiuni otomane, una în 1415 și alta în 1417.

[24] *Cronici turcești*, I, p. 161.

[25] *Ibidem*, p. 116.

[26] I. Minea, *Principatele române*, p. 142.

[27] *Codex epistolaris saeculi decimi quinti 1384—1492*, Cracovia, 1876, p. 42—43; V. Ciocîltan, *op. cit.*, p. 1197—1198, care consideră că înțelegerea lui Mircea cu sultanul trebuie pusă

www.dacoromanica.ro

Rămas singur în faţa Imperiului otoman, domnul Ţării Româneşti nu avea de ales decît calea tratativelor. „În acest chip, înţelepciunea prevăzătoare a lui Mircea a căutat să asigure viitorul ţării sale de către o fatală supunere cu armele“ [27 bis].

După cum remarca Mihai Maxim — cercetătorul atent şi avizat al problemei — există două concepţii opuse cu privire la sensul tributului sau haraciului: pe de o parte, concepţia otomană, care tinde să asimileze pe români cu „protejaţii“ supuşi Islamului, plătitori de *gizya* permanent şi cu un statut fixat printr-un *ahd ad-dhimma* încă de la început, iar pe de alta concepţia românească ce neagă asemenea pretenţii, susţinînd că adevărata „închinare“ ar fi avut loc mult mai tîrziu (în Ţara Românească după 1462).

Sumele plătite Porţii otomane nu afectau cu nimic suveranitatea ţării, concepţie ce se găseşte atît în dreptul romano-bizantin despre pacea contractuală „ca un ineductibil reziduu de egalitate“ [28], cît şi în teoria suveranităţii din dreptul public european (Jean Bodin, Hugo Grotius etc), potrivit căruia plata tributului dovedeşte numai slăbiciunea tributarului faţă de suzeran, afectîndu-i doar „strălucirea demnităţii“, fără să-i atingă în nici un fel suveranitatea [29].

Plata tributului însemna în acelaşi timp răscumpărarea păcii şi punerea la adăpost de agresiunea otomană: „Nici el (domnul), nici avutul său şi nici ţara sa nu vor fi atacate de mine, nici de sangeacbeii mei şi nici de ceilalţi supuşi ai mei“, se spunea în *ahid-name*-ul acordat de Mehmed al II-lea lui Ştefan cel Mare în ian.-febr. 1481 [30], condiţie ce se va fi aflat şi în actul asemănător acordat lui Mircea cel Mare, care nu ni s-a păstrat dar care a fost reconstituit mai tîrziu, în secolul al XVIII-lea, cînd Ţara Românească încerca să-şi recîştige autonomia pe baza „înţelegerii“ dintre Mircea şi sultan [31].

în legătură cu încercarea lui Sigismund de a realiza o pace sau cel puţin un armistiţiu ungaro-osman; aşa s-ar explica perioada de linişte de peste doi ani (1417—1419).

[27 bis] D. Onciul, *Scrieri istorice*, II, p. 257.

Unul din ultimii cercetători ai problemei, Nagy Pienaru, *Relaţiile lui Mircea cel Mare (1386—1418) cu Mehmed I Celebi (1413—1421)* („Revista de istorie“, 1986, nr. 8, p. 774—794) a susţinut cu argumente noi că *în campania din 1417 sultanul „nu a pătruns în nordul Dunării“, această campanie constituind un „semi-eşec“*. Dacă lucrurile stau într-adevăr astfel, dispare posibilitatea unei înţelegeri a lui Mircea cel Mare cu sultanul la această dată. Lucrurile merită a fi studiate mai amănunţit.

[28] Valentin Georgescu, *Bizanţul şi instituţiile româneşti pînă la mijlocul secolului al XVIII-lea*, Buc., 1980, p. 128.

[29] G. G. Florescu, *L'aspect juridique des Khatt-i chérifs. Contribution à l'étude des relations de l'Empire Ottoman avec les Principautés Roumaines* („Studia et Acta Orientalia“, I, 1958, p. 129).

[30] *Documente turceşti privind istoria României*, ed. Mehmed Mustafa, I, p. 6.

[31] Este interesant de arătat modul cum a fost prezentat de către boierii munteni cuprinsul „înţelegerii“ lui Mircea cu turcii la congresul de pace de la Focşani din 1772: constatînd că ţara

www.dacoromanica.ro

Unii istorici hipercritici ca C. Giurescu — supunînd unei analize critice amănunțite știrile despre „capitulații" și confruntînd aceste știri cu datele istorice sigure cuprinse în alte izvoare, comparație din care au rezultat unele inexactități — au afirmat că aceste „trataturi" vechi sînt o plăsmuire a secolului al XVIII-lea, alcătuită înainte de pacea de la Kuciuk-Kainargi din 1774, cînd țările române încercau să-și recapete vechile „pronomii" [32].

Cercetări mai noi au dovedit însă că „la o confruntare critică a tradiției cu izvoarele documentare contemporane evenimentelor nu rezistă afirmațiile categorice de negare a fondului de adevăr istoric pe care-l cuprinde tradiția" [33].

Unul din ultimii cercetători ai problemei constata la rîndul său *perfecta corespondență între tradiție și adevărul istoric cu privire la așa-numitele „capitulații"*: „Fără îndoială, textele înmînate de boierii români puterilor europene în timpul războiului ruso-turc din 1768—1774 și cele apărute după această dată, în primele decenii ale secolului al XIX-lea, nu au caracter autentic. Ne aflăm în fața unui caz ciudat de fals istoric născut din necesitatea de a improviza o acoperire documentară pentru o realitate istorică incontestabilă, dar păstrată doar pe calea tradiției. Fidelitatea tradiției față de realitate se explică în primul rînd prin menținerea de-a lungul secolelor

---

sa este „bîntuită" de vecini, domnul „a închinat țara turcului, care era pe atunci mai tare decît ceilalți vecini. Și, pentru că stăpînise tot pămîntul tătarilor și marginile Dunării, făgăduindu-i haraci, sub cuvînt de supunere, 3000 de bani roșii, pentru singura numai apărare, fără ca să aibă un amestec sau drept de stăpînire în țară". Întrucît turcii nu au respectat învoiala, după doi ani, „a stricat și domnul învoiala supunerii". Ca răspuns, sultanul „a trimis pe un seraschier ca să bată pe Mircea vodă și s-a biruit seraschierul la Cirolași din Ilfov. După trei luni, venind și sultanul însuși, a pornit războiul la Rovine de pe Ialomița, unde, nu numai că s-a biruit, ci a fost și alungat pînă la hotarele Adrianopolei, în anul 1386. De atunci țara a rămas iară slobodă și autonomă" pînă la a doua supunere, în 1460 *(Genealogia Cantacuzinilor*, ed. N. Iorga, Buc., 1902, p. 495—496). Se înțelege din acest text — care cuprinde și unele inexactități — că, la moartea lui Mircea cel Mare, țara era „slobodă", fiind „închinată" la 1460 (de fapt, 1462).

Nu este, desigur, o întîmplare că în aceeași epocă se punea un text nou pe piatra de mormînt a lui Mircea cel Mare de la Cozia, unde se lăudau victoriile obținute de domn în „numeroase bătălii" cu turcii. Vezi C. Bălan, *La pierre tombale de Mircea l'Ancien* (RRH, 1986, nr. 1—2, p. 47). Mai tîrziu „tractatul" a fost publicat și a servit ca justificare pentru cererile de recăpătare a independenței Țării Românești. Vezi *Întîiul tractatu alu Terei Românești, încheiatu între domnului Valahiei Mircea I și între sultanulu Baiazet I în anulu 1392* („Foaia pentru minte, inimă și literatură", 1855, nr. 22, p. 120—121).

Despre conținutul acestor „capitulații", înregistrate mai tîrziu și în unele convenții internaționale, vezi Ștefan Ștefănescu, *Țara Românească de la Basarab I „Întemeietorul" pînă la Mihai Viteazul*, Buc., 1970, p. 103—111.

[32] C. Giurescu, *Capitulațiile Moldovei cu Poarta otomană*, Buc., 1908, p. 17 și urm.

[33] Ștefan Ștefănescu, *op. cit.*, p. 116. În lucrarea recent apărută *Marele Mircea Voievod*, p. 311—329, se arată însă că „mitul închinării Țării Românești către Imperiul otoman de către Mircea cel Mare . . . trebuie definitiv înlăturat."

www.dacoromanica.ro

a trăsăturilor esenţiale ale autonomiei celor două state române, în ciuda marilor presiuni şi încălcări otomane. De fapt, realitatea şi tradiţia care o exprima au coexistat de-a lungul secolelor; şi tocmai de aceea plăsmuirile patriotice din anii 1772—1774 sînt atît de apropiate de prototipurile pierdute pe care încercau să le reconstituie. Fiind puşi în faţa necesităţii de a produce dovada documentară a revendicărilor lor, perfect întemeiate din punct de vedere istoric, reprezentanţii celor două ţări române s-au văzut siliţi să plăsmuiască texte, pentru că vicisitudinile istoriei sau insuficienta grijă pentru cunoaşterea trecutului şi a mărturiilor sale documentare îi lipsiseră de acte autentice. Dacă ele totuşi s-au impus în tratatele internaţionale, dacă Poarta otomană însăşi, în ciuda rezervelor formulate în cîteva rînduri, le-a acceptat ca temelie a reglementării statutului ţărilor române, începînd din 1774, faptul se datorează în măsură însemnată corespondenţei dintre conţinutul tratatelor plăsmuite şi realitatea istorică“ [34].

După cum rezultă din studiul atent al rezultatelor politicii externe a lui Mircea cel Mare, el a fost — după expresia lui Mihai Maxim — *deschizătorul unei noi orientări politice pe termen lung.* Aşa cum arăta N. Iorga, soluţia sa — o „convenţie durabilă“ cu Poarta, în condiţii foarte avantajoase pentru Ţara Românească, a fost anterioară celor încheiate de Veneţia (1419) şi de regatul Ungariei (1422), ceea ce constituie una din acele „iniţiative de istorie universală“ ale românilor [35].

Unii istorici români ca D. Onciul au comparat aşa-zisa „închinare“ a lui Mircea cel Mare către Poartă cu măsura similară luată de Ştefan cel Mare către sfîrşitul vieţii pentru a asigura autonomia ţării pe baza victoriilor obţinute împotriva oştilor Semilunii.

---

[34] Şerban Papacostea, *Tratatele Ţării Româneşti şi Moldovei cu Imperiul otoman în secolele XIV—XV: ficţiune politică şi realitate istorică*, în vol. *Stat, societate, naţiune. Interpretări istorice*, Cluj-Napoca, 1982, p. 105.

Acelaşi autor a pus în valoare informaţia dată de Filippo Buonaccorsi-Callimachus, care susţine că, după ce românii au respins încercările otomanilor de a-i supune cu armele, „s-au învoit prin tratate nu ca învinşi, ci ca învingători *(non armis sed conditionibus cedentem, pactionibus deciderint)*, în aşa fel încît „să-şi păstreze toate legile lor *(omnes leges)*, împreună cu avuţiile şi pînă aproape şi libertatea“. Aşa cum s-a remarcat, „textul lui Callimachus dovedeşte nu numai că acest statut special al Ţării Româneşti şi al Moldovei în raport cu Imperiul otoman era cuprins în convenţii şi tratate, dar şi că aceste tratate erau cunoscute în sferele diplomaţiei europene“ din sec. XV.

[35] N. Iorga, *Paralelisme şi iniţiative de istorie universală la români* (AARMSI, s. III, t. XX, 1939, p. 12—13).

www.dacoromanica.ro

La scurtă vreme după aceste evenimente, Mircea cel Mare se stingea din viață la o vîrstă nu prea înaintată (avea circa 60 de ani).

Data morții marelui domn o consemnează cronicile sîrbești, în care se spune: „*anul 6926 (1418), s-a pristăvit marele voievod al Ungrovlahiei, Io Mircea, ianuarie, 31*“ [36]. La 29 mai, urmașul său, Mihail I, afirma că tatăl său era „*de veșnică aducere aminte*“ [37].

---

[36] L. Stojanović, *Stari srpski rodoslovie i leatopisi*, Belgrad, 1927, p. 224—225. Vezi discuția acestor izvoare la Anca Iancu, *op. cit.*, p. 18, unde se arată că alte letopisețe indică date diferite; de pildă, în *Letopisețul de la Sečenik* este data de 4 febr. 1418. Pe baza analizei izvoarelor, P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 344, adoptă data de 31 ianuarie, dată intrată în istorie și acceptată de N. Iorga, *Studii și documente*, III, p. III—IV, C.C. Giurescu, *Istoria românilor etc.*

[37] DRH, D, I, p. 202—203.

www.dacoromanica.ro

PARTEA IV

MIRCEA CEL MARE ÎN CONȘTIINȚA ROMÂNILOR

CAPITOLUL I

„IO MIRCEA VOIEVOD" ÎN LITERATURA ȘI ARTA ROMÂNEASCĂ. ANIVERSĂRI

După o domnie glorioasă de aproape treizeci și doi de ani, la 31 ianuarie 1418 Mircea cel Mare a încetat din viață. Într-o *Cronică sîrbească* se nota: *„Anul 6926 (= 1418) s-a pristăvit Marele voievod al Ungrovlahiei Io Mircea, ianuarie 31"* [1], iar în *Letopisețul zis Cantacuzinesc* se arăta că el *„...au murit în domnie și s-au îngropat la mînăstirea lui, la Coziia"* [2], așa cum, se spune, însuși „lăsase cu limbă de moarte, cum și unde să fie îngropat". În momentul „stingerii din viață" se afla în cetatea sa de scaun de la Argeș. Aici, în zilele ce au urmat după deces, sub privirile înlăcrimate ale fiului și urmașului său la tron, Mihail Voievod, — în acel timp Doamna „Mara", precum s-a arătat, era plecată în Ungaria —, și ale țării întregi; în chip domnesc și creștinesc, s-au pregătit toate cele „de îngropare" și apoi pe drumul nu prea lung de peste dealuri, atunci, în miez de iarnă, — cu săniile, desigur —, neînsuflețitul său trup, însoțit de jalnicul alai al clericilor, dregătorilor, oștenilor și poporului, a fost îndreptat către „lăcuita Sfiintei Troițe", adică la Mînăstirea Cozia, cum, repetăm, însuși rînduise. Se socotește că la mîndra-i ctitorie s-a ajuns către cea de-a patra zi a lunii februarie din acel an, 1418, și aici, în plin „luciu de iarnă", după slujba pogribaniei, săvîrșită firește de cei doi

[1] P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 344.

[2] V.: *Istoria Țării Românești: 1290—1690. Letopisețul Cantacuzinesc*, ediție critică întocmită de C. Grecescu și D. Simonescu, p. 3. Într-un hirsov pentru Mînăstirea Cozia din 1 iunie 1421, voievodul Radu Prasnaglava, fiul lui Mircea, arată că în acest sfînt lăcaș este „mormîntul părintelui meu" *(D.R.H., B.*, vol. I, p. 96, 97 (nr. 48).

www.dacoromanica.ro

mitropoliți ai țării, de la Argeș — poate Ieremia —, și Severin, fiind de față fiii săi, în frunte cu domnul cel nou, Mihail Voievod, poate cineva de peste hotare —, din Moldova lui Alexandru cel Bun, mai ales—, starețiii de pe la toate mînăstirile țării, pe care le înălțase, le așezase și le ajutase, credincioșii săi curteni și dregătorii, oastea lui cea biruitoare pe cîmpurile de luptă, clerici și mulți din locuitorii plaiurilor muntene și oltene, cărora el, Io Mircea Marele Voievod, le fusese ca un adevărat părinte, a fost așezat la locul de veșnică odihnă în pronaosul bisericii celei mari a Mînăstirii Cozia, într-un mormînt care, precum s-a arătat mai sus, avea „sarcofag de piatră, tăiat în forma corpului omenesc“ [3] și pe carc însuși și-l pregătise mai dinainte. Peste mormînt s-a pus o lespede de piatră cu inscripție, care, cu vremea, călcîndu-se de cei ce veneau la rugă sau numai să viziteze sfîntul lăcaș, s-a stricat, iar inscripția i s-a șters.

Dacă însă acestea au ajuns pînă către vremurile noastre într-o înfățișare care lăsa mult de dorit, *amintirea* lui „Io Mircea Marele Voievod“, ale cărui pămîntești rămășițe le păstrau și le acopereau, nici cînd n-a dispărut și nici nu va dispare din *conștiința românilor*. Căci prin tot ceea ce a săvîrșit și prin moștenirea pe care nouă, ca români, ne-a lăsat-o, aceasta, amintirea lui, a trecut, trece și încă va trece de la generație la generație, făcînd ca el să trăiască neîncetat în sufletele și admirația tuturor celor ce i-au fost și îi sînt de un neam. Luptător pentru păstrarea și apărarea gliei străbune și chiar pentru creștinătate, neîntrecut chivernisitor al țării sale, viteaz în războaic, strălucit diplomat, sprijinitor al culturii, ctitor de lăcașe sfinte, Mircea cel Mare s-a bucurat nu numai de cinstirea și slăvirea noastră, ci și „de un binemeritat prestigiu printre contemporani, impunîndu-se prin faptele sale atît prietenilor, cît și dușmanilor“. Chiar *Leunclavius*, cronicarul turcilor, de pildă, îl socotea „principe între creștini cel mai viteaz și mai ager“ [4] și tot cu o astfel de aureolă a rămas el în „conștiința posterității“, atît a celei românești cît și a celei străine.

Referindu-ne la noi românii, vom semnala că în trecut preamărirea lui s-a aflat în atenția tuturor generațiilor noastre înaintașe. Mărețele lui fapte au fost întîmpinate cu simpatie de *cronicarii munteni*,

[3] Mai nou, în legătură cu mormîntul lui Mircea cel Mare, să se vadă: Horia Teodoru, *Mormîntul lui Mircea cel Bătrîn*, în: *Omagiu lui P. Constantinescu-Iași; Cu prilejul împlinirii a 70 de ani*, București, 1963, p. 641—643 și C. Bălan, *La pierre tombale de Mircea l'Ancien (Quelques contributions)*, în: „R.R.H.“, XXV, 1986, nr. 1—2, p. 45—51.

[4] Leunclavius, *Historia musulmana turcorum de monumentis ipsorum exscripta (1591)*, col. 418, ap. D. Onciul, *Mircea cel Bătrîn*, în: Același, *Scrieri istorice*, ed. Aurelian Sacerdoțeanu, vol. 2, p. 243, n. 1.

www.dacoromanica.ro

la ele s-au referit cu înflăcărare mulți dintre *cărturarii* și *luptătorii* pentru idcalurile unității noastre naționale și ale independenței, și asupra lor, — precum se arată într-un alt capitol al lucrării de față —, au zăbovit cu mult interes *istorici* de seamă ai neamului ca: *Mihail Kogălniceanu* (m. 1891), *Bogdan P. Hașdeu* (m. 1907), *Vasile Alexandrescu-Urechia* (m. 1901), *Grigore Tocilescu* (m. 1909), *A. D. Xenopol* (m. 1920), *Dimitrie Onciul* (m. 1923), *Nicolae Iorga* (m. 1940), *Nicolae Bănescu* (m. 1971), *Ilie Minea* (m. 1943), *P. P. Panaitescu* (m. 1967), *Constantin C. Giurescu* (m. 1977), *Șt. Nicolaescu* (m. 1941), *Aurelian Sacerdoțeanu* (m. 1976) și mulți alții, care, pe de o parte, în sintezele lor privind istoria Patriei, i-au închinat cuprinzătoare capitole, iar pe de alta, prin studii speciale, au lămurit și aprofundat felurite aspecte ale activității lui.

De asemenea și în legătură cu el, în *literatura noastră* se întîlnesc multe pagini, — versuri și proză —, datorite unora dintre cei mai de seamă și talentați *poeți* și *scriitori* români. Căci, între altele, unii dintre aceștia, de pe la jumătatea veacului trecut încoace, cînd, întru îndeplinirea marilor noastre idealuri naționale, trebuia trezit, în chip deosebit, patriotismul contemporanilor, au făcut aceasta, mai ales cu evocarea unor personalități și momente din trecutul poporului român. Printre aceste personalități și momente s-a numărat și *Mircea cel Mare* cu vremea sa, care, prin faptele și strădaniile sale de apărare și păstrare a independenței țării, a fost adus ca model de abnegație pentru „mîntuirea nației".

Căci, respectînd adevărul istoric, toți aceștia au înfățișat pe voievodul nostru „ca pe un strălucit comandant al oștilor românești, aflat necontenit în fruntea lor, în cele mai crîncene bătălii, cu țelul sublim de a apăra pămîntul strămoșesc împotriva oricăror cotropitori, de a dobîndi neatîrnarea țării și a neamului său". Însuși *Ion Heliade Rădulescu* (1802—1872), în poezia „*O noapte pe ruinele Tîrgoviștei*" își destăinuia „viziunea grandioasă" a marelui voievod Mircea, pe care ca pe un „viteaz" îl vedea mergînd „în capul unei armii", însuflețind „bărbăția rumânilor soldați", smerind „învingător a lui Murat trufie" și făcînd „slobod", deci neatîrnat, „locul din Istru la Carpați", apărînd și păstrînd astfel independența țării sale [5]. Tot cam pe atunci *Nicolae Bălcescu* (1819—1852), în anii 1844 și 1848, releva rolul de seamă pe care eroul nostru l-a avut în organizarea oștii celei mari a

[5] I. Heliade-Rădulescu, *Opere*, tom. I, Ediție critică, cu introducere, note și variante, de D. Popovici, București, 1939, p. 180.

www.dacoromanica.ro

Țării Românești, făcînd din ea „un scut nebiruit în lupta pentru apărarea" acesteia, printre altele scriind: „Lui Mircea dar se dă mai cu seamă cinstea de întemeietorul armatei românești... El fu cel dintîi care se înfățișă în Europa cu o armată permanentă și regulată, care supt următorii domni se desăvîrși și se mai mări" [6], și că „supt povața lui Mircea I... românii făcură minuni de vitejii, apărară țara lor nebîntuită de vrăjmași, zdrobiră în mai multe rînduri armatele lor (= turcilor) și le goniră pînă la Adrianopole" [7]. Sublinia astfel „legătura indestructibilă" dintre el, voievodul, și oastea sa „ca o condiție esențială a biruinței asupra celor ce vroiau să ne robească țara" [8].

În anul 1842, poetul *Grigore M. Alexandrescu* (m. 1885), dimpreună cu *Ion Ghica* (m. 1897), a vizitat Mînăstirea Cozia, cu prilejul unei călătorii de studii. Întîlnirea cu ctitoria marelui voievod Mircea i-a sugerat evocarea figurii acestuia și ceva mai apoi a scris poezia „*Umbra lui Mircea. La Cozia*", în care, cu talent deosebit, a lăudat „rîvna neobosită" cu care acest voievod, — deși numai cu „slabele mijloace" ale unei țări mici în comparație cu întinsul Imperiu Otoman —, „a apărat independența acesteia în tot cursul vieții sale, îmbărbătînd poporul în lupta pentru libertate". Printre altele scria:

„... Este ceasul nălucirei: un *mormînt* se dezvăleşte,
O fantomă-ncoronată din el iese ... o zăresc ...
Iese ... vine către țărmuri ... stă ... în preajma ei priveşte ...
Rîul înapoi se trage ... munții vîrful îşi clătesc ..."

Văzînd umbra-fantomă, ce poartă sabie și armură ca în fresca votivă din biserică, poetul întreabă apele Oltului din coasta sfîntului lăcaș dacă într-adevăr are în față pe însuși Mircea și numaidecît primește replica:

„Mircea ! îmi răspunde dealul; Mircea ! Oltul repetează.
Acest sunet, acest nume valurile-l priimesc;
Unul altuia îi spune; Dunărea se-nștiințează,
Și-ale ei spumate unde către mare îl pornesc".

Prin toate acestea poetul Grigore M. Alexandrescu evocă în chip grandios eroul, „a cărui amintire s-a păstrat vie în toată întinderea

[6] N. Bălcescu, *Puterea armată și arta militară de la întemeierea Principatului Valahiei pînă acum*, în: Același, *Opere*, vol. I, *Studii și articole*, București, 1953, p. 12.
[7] N. Bălcescu, *Drepturile Românilor către Înalta Poartă*, în *ibidem*, p. 228.
[8] Cf. și: Teodor Vîrgolici, *O ilustră personalitate a istoriei în panteonul literaturii române. Șase sute de ani de la urcarea pe tron a domnitorului Mircea cel Mare*, în „România liberă", an. XLIV, nr. 13004 de miercuri 27 august 1986, p. 2.

www.dacoromanica.ro

apărată odinioară" și de oștile sale biruitoare. Din confirmările dealurilor și ale bătrînului Olt, convingîndu-se că umbra-fantomă este însuși Mircea Voievod, plin de admirație, el îi strigă:

„Sărutare, umbră veche! priimește-nchinăciune
De la fiii României care tu o ai cinstit...
Rîvna-ți fu neobosită, îndelung-a ta silință;
Pînă l-adînci bătrînețe pe români îmbărbătași;...
Întreprinderea-ți fu dreaptă, a fost nobilă și mare
De-aceea al tău nume va fi scump și nepătat..." [9].

Prin acestea talentatul poet exprima eroului de la Rovine recunoștința patriotică a urmașilor acestuia, care, pe bună dreptate, îi preamăreau „faptele nemuritoare" [10].

La rîndul său, scriitorul și poetul *Dimitrie Bolintineanu* (m.1872), după ce în anul 1863 dăduse la lumină, pe cît se știe, prima lucrare biografică despre Mircea cel Mare, în care, între altele, combătea energic pe temei de documente demne de toată încrederea, aserțiunea eronată a istoricului Joh. Chr. Engel (m.1814), cu privire la o pretinsă dependență de Coroana ungară a voievodului nostru, [11] într-una din Legendele istorice, intitulată „*Mircea cel Mare și solii*", în scopul enunțat mai sus, — trezirea la contemporani a sentimentului de demnitate națională și a ideii de luptă pentru libertate —, a evocat, precum se vede din titlu, tot pe marele voievod Mircea. În stihuirea lui, a lui Dimitrie Bolintineanu, figura acestuia apare în toată măreția ei. El, Vodă Mircea, „respinge pacea ofensatoare pe care i-o oferă sultanul" și cere tuturor celor ai săi „să ia armele pentru apărarea libertății primejduite, deoarece patria merită orice jertfe", ceea ce, — dorește poetul —, trebuie să facă și cei din vremea sa.

Creația poetică a lui Bolintineanu „pune în lumină nu numai desăvîrșita iscusință diplomatică a domnitorului nostru, ci mai ales măreția demnității sale naționale". În fața aroganței solilor padișahului, el „acționează calm, dar neînduplecat" și de aceea, hotărît și cu demnitate le-a poruncit fără înconjur:

---

[9] Grigore Alexandrescu, *Versuri și proză*, Text stabilit și note, de I. Fischer. Studiul introductiv și notele finale, de Florin Mihăilescu, București (Colecția „Lyceum", 3), 1967, p. 58—59.

[10] V.: G. Călinescu, *Istoria literaturii române. Compendiu*, ed. II-a, București, 1946, p. 67—70; Același, *Grigore M. Alexandrescu*, București, 1962, p. 167, 176—178; Teodor Vîrgolici, *Ibidem*.

[11] Dimitrie Bolintineauu, *Viața lui Vlad Țepeș Vodă și Mircea Vodă cel Bătrîn*..., București 1863; Pentru disputa cu Engel, să se vadă: p. 100—107 (ed. I) și p. 77—83 (ed. II, București, 1870).

www.dacoromanica.ro

„Mergeți la sultanul care v-a trimis,
Ș-orce drum de pace spuneți că e-nchis!" ...

Apoi, îndreptîndu-și cuvîntul către căpitanii săi, le-a atras atenția asupra răspunderii ce în acel timp apăsa pe umerii lor și asupra datoriei ce aveau de a apăra destinele țării, grăindu-le:

„Fericirea țării de la noi s-așteaptă,
De deșarte vise să nu ne-nșelăm,
Moarte și sclavie la străini aflăm".

Apoi, plin de încredere în forțele neamului și privind cu optimism viitorul nației, sentențios, adăuga:

„Viitor de aur țara noastră are,
Și prevăz prin secoli a ei înălțare
Însă mai-nainte trebuie să știm,
Pentru ea cu toții martiri să murim!
Căci fără aceasta lanțul ne va strînge
Și nu vom ști încă nici chiar a ne plînge!" [12].

Ca unul care cercetase izvoare documentare pentru a scrie „*Viața lui Mircea Vodă cel Bătrîn*", poetul nostru, desigur, aflase cîte ceva și despre bărbăția de care acesta dădea dovadă în luptă, unde, laolaltă cu oștenii săi, se avînta vijelios asupra dușmanului, ceea ce, de bună seamă, era o probă a dragostei sale față de propria-i „moșie", adică față de patrie. Spre a îndemna și pe alții la așa ceva, el a scris poezia „*Mircea la bătaie*", în care arată că acesta nu se „înspăimînta" de lupte, ba dimpotrivă:

„Pe un cal ce mușcă spuma în zăbale
Printre zi și noapte el își face cale".

Mai mult, la sfîrșit, mulțumit desigur de rezultatul efortului depus, plin de patriotism, viteazul Vodă Mircea, adresîndu-se ostașilor, le grăia:

„Frații mei! — vorbește falnicul bătrîn
Dumnezeu voit-a ca să mor român.

---

[12] D. Bolintineanu, *Opere alese*, I, București, 1961, p. 61—63. V. și: D. Păcurariu, *Dimitrie Bolintineanu*, în *Istoria Literaturii Române*, II, *De la Școala ardeleană la Junimea*, București, 1968, p. 547—548; C. Boroianu, *Literatura română*, manual, București, 1961, p. 191; Ștefan Cazimir, *D. Bolintineanu*, în *Istoria Literaturii Române de la origini pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea*, Curs, București, 1971, p. 245.

www.dacoromanica.ro

Cel ce a sa viață țării sale-nchină
Pere ca lumina într-a sa lumină“ . . . [13]

Cu astfel de vitejești fapte marele nostru voievod a putut păstra integritatea și independența țării sale. Conștiința că, datorită unor asemenea acțiuni, în timpul cît el a fost la cîrma acesteia, românii s-au „putut bucura de roadele neatîrnării“, a prins-o în versuri poetul *George Crețeanu* (1829—1887), care, în poczia sa intitulată „*Cîntarea barzilor la mormîntul bătrînului Mircea*“, — scrisă în anul 1847 —. după ce arăta că „ . . . l-al Mircii vechi mormînt“ vin

„ . . . barzii României ce-ntoan-alc lor lire“, ca
„ . . . plini de-nfocare“ aici „să se inspire“,

printre altele, stihuia și următoarele:

„Subt el crescu românul; streinul se învinse;
Vizirul cu trei tuiuri fu-n pulbere plecat;
Atunci în toată țara d-odată se aprinse
Ideea și dorința d-a fi neatîrnat.
„Atunci văzu Carpatul al libertății soarc,
Iar fearele sclaviei Danubiul le-a-nghițit
Și patria lui Mircea fu plină de splendoare
Și-n țeara lui românul atunci fu fericit“ [14].

*

Și marele poet *Mihai Eminescu* (1850—1889), dorind a înflăcăra patriotismul contemporanilor, în „*Scrisoarea III*“, s-a oprit tot la domnia lui Mircea cel Mare, și anume la momentul „Rovine“, unul dintre cele mai însemnate din lupta pentru independență a românilor. Aici, cum îndeobște este cunoscut și așa cum se va arăta și mai jos, la 17 mai 1395, voievodul nostru a repurtat o strălucită victorie împotriva armatei otomane conduse de însuși sultanul Baiazid I Fulgerul, care, setos de glorie și urmărind lărgirea hotarelor imperiului otoman, trecuse cu aceasta pe meleagurile Țării Românești cu gînd de cucerire. Mircea Vodă însă, plin de dragoste față de patrie, intuind pericolul și gîndind „să scutească țara de o nouă ciocnire sîngeroasă“, a venit înaintea padișahului, cu dorința de a „cădea la pace“.

[13] D. Bolintineanu, *Opere*, I, *Poezii*, ediție îngrijită, tabel cronologic, note și comentarii de Teodor Vîrgolici; Studiu introductiv de Paul Cornea, București (Ed. Minerva), 1981, p. 120.
[14] George Cretzianu, *Patrie și libertate (Poesii vechi și nuoi)*, București, 1879, p. 18—19 (Al cincilea bard).

www.dacoromanica.ro

În dialogul imaginat de geniul poetului, sultanul s-a arătat plin de aroganță. Dar Mircea, socotindu-se îndrituit, — cum era și firesc —, să apere „măreția demnității naționale", știind, în același timp, că el „întrupează voința de luptă a întregului neam românesc, idealul sublim al neatîrnării" acestuia și, totodată avînd și „conștiința deplinei unități de gîndire, de simțire și de acțiune dintre domnitor și țara pe care o reprezintă cu îndreptățită mîndrie patriotică", la rîndu-i, cu dîrzenie și demnitate, a înfruntat degrabă pe Baiazid, vorbindu-i de vitejia românească și de pățania unora care au venit să se măsoare cu ea, „...începînd cu acel oaspe / Ce din vechi se pomenește, cu Dariu a lui Istaspe".

În continuare, prevenindu-l de urmările neprevăzute, și pentru el, ale unei încleștări, îi preciza cu fermitate că, spre deosebire de alții, el își apără țara. De aceea, cu aceeași demnitate patriotică i-a glăsuit:

„Eu? îmi apăr sărăcia și nevoile și neamul...
Și de-aceea tot ce mișcă-n țara asta, rîul, ramul,
Mi-e prieten numai mie, iară ție dușman este,
Dușmănit vei fi de toate, făr-a prinde chiar de veste;
N-avem oști, dară iubirea de moșie e un zid
Care nu se-nfiorează de-a ta faimă, Baiazid!".

Cum se știe, la pace nu s-a ajuns și curînd a început vestita luptă de la Rovine din 17 mai 1395, în toiul căreia:

„Mircea însuși mînă-n luptă vijelia-ngrozitoare,
Care vine, vine, vine, calcă totul în picioare;
Durduind soseau călării ca un zid înalt de suliți,
Printre cetele păgîne trec rupîndu-și large uliți;
Risipite se-mprăștie a dușmanilor șiraguri,
Și, gonind biruitoare, tot veneau a țării steaguri,
Ca potop ce prăpădește, ca o mare turburată —
Peste-un ceas păgînătatea e ca pleava vînturată.
Acea grindin-oțelită înspre Dunăre o mînă,
Iar în urma lor se-ntinde falnic armia română" [15].

Marele Voievod Mircea și armata lui biruiseră!...

Prin vitejia și sacrificiul lor, Țara Românească și-a păstrat în continuare ființa și neatîrnarea.

---

[15] M. Eminescu, *Poezii*, Text stabilit de Perpessicius, București (Editura pentru Literatură), 1964, p. 149, 150.

www.dacoromanica.ro

De mai bine de un veac această patriotică și frumoasă creație poetică a lui Mihai Eminescu, — învățată în școală și citită, memorată și recitită larg în popor —, a contribuit mult și contribuie încă la menținerea vie a figurii lui Mircea cel Mare și a măreților lui fapte în conștiința neamului nostru [16].

*

Întrucîtva despre o prezență a sultanului Baiazid I în Țara Românească se face amintire și în poezia „*Tractatul lui Mircea*" de *Ioan S. Nenițescu* (1854—1901), în care, în imaginația poetului, chiar voievodul nostru înfățișează momentul, istorisind că:

„Și Baiazid văzut-a că nu ușor se-nfrînge
Virtutea românească. Și a fugit atunci,
Chiar Baiazid vestitul și s-a ascuns prin lunci,
Și peste noapte apa napoi el a trecut,
El, spaima Europei, și pace mi-a cerut" [17].

Către începutul acestui curgător veac, și poetul *George Coșbuc* (1866—1918) a preamărit înfăptuirile și vitejiile lui Mircea cel Mare în cîteva pagini din lucrarea sa în proză „*Din țara Basarabilor*", menită să trezească sentimentul patriotic al cititorilor și de aceea, desigur, întîia oară, în anul 1901, a văzut lumina zilei în Colecția „Bibliotecii Societății Steaua", al cărei scop era tocmai „întinderea învățăturii în popor, prin tipărirea și răspîndirea de scrieri și publicații morale, patriotice și de folos practic" în sînul acestuia [18].

Deosebit de aceasta, „Poetul țărănimii" a mai închinat lui Vodă Mircea și o seamă de versuri în poeziile sale „*Fragment epic*" și „*Cîntec demonic*". În prima, reînviind „cele mai de seamă momente din destinul istoric al poporului român și figurile nemuritoare ale domnitorilor care au încrustat pagini glorioase în Cartea neamului nostru", el aducea „un vibrant elogiu" eroului de la Rovine, făcînd amintire și de „Ilderim", adică de sultanul Baiazid I, cu care acesta se luptase [19]. În cea de a doua poezie, scrisă în urma unei vizite la Mînăstirea Cozia, a cărei stare de dărăpănare de atunci îl impresio-

[16] Viorel Alecu, Alexandru Piru, Vladimir Dogaru, *Literatura română*, manual, București. 1969. p. 224—233; *Literatura română*. Manual, București, 1961, p. 38—46; Zoe Dumitrescu-Bușulenga, *Mihai Eminescu*, București, 1963, p. 243—246.

[17] Ioan Nenițescu, *Poezii. Flori de primăvară*, *Pui de lei*, *Șoimii de la Războeni*, București, 1911, p. 239.

[18] G. Coșbuc, *Din țara Basarabilor*, București (Biblioteca Societății „Steaua", nr. 1), 1901, p. 51—52. V. și: I. Popper, *George Coșbuc*, București, 1957, p. 283.

[19] G. Coșbuc, *Versuri*. Ediție îngrijită de Otilia Berca, Timișoara (Editura Facla), 1986, p. 220.

www.dacoromanica.ro

nase în chip deosebit, printre altele, își exprima temerea că s-ar putea ca într-o asemenea situație:

„... Oltul să rostogolească prin mijlocul său toată ruina,
Ta, și, oasele lui Mircea Vodă, printre valuri..." [20].

În anul 1909, cu prilejul împlinirii a cincizeci de ani de la Unirea Principatelor Române, scriitorii *Dim. Anghel* (1872—1914) și *Șt. O. Iosif* (1875—1913) au alcătuit un „poem istoric-dramatic", intitulat „*Carmen saeculare*", în care , „rechemînd din istorie pe cei ce au trudit și s-au jertfit pentru neatîrnare și unitate națională", aduceau în memoria cititorilor și spectatorilor și pe voievozii contemporani Mircea cel Mare și Alexandru cel Bun:

„Stăpînitori puternici din munte pînă-n mare",
de aceea:
„Mărire ție, Mircea, și ție, Alexandre" [21].

*

Și mai aproape de noi, în anul 1966, dramaturgul *Dan Tărchilă* a scris o piesă, în trei acte, intitulată „*Io Mircea Voievod*", prin care, se afirmă, „poartă pe Mircea Voievod pînă în pragul măreției" și în a cărei „țesătură", totodată, „se simte un patriotism pe care l-au alimentat paginile istoriei, dar care s-a născut dintr-o spontană și sinceră închinare la Cozia" [22], pe care autorul, mai înainte de a-și scrie piesa, o săvîrșise în ctitoria viitorului său erou. Reprezentată de numeroase ori pe scenele mai multor teatre din țară, piesa lui Dan Tărchilă [23] a adus și încă mai aduce, — căci se joacă și azi —, în memoria spectatorilor — și nu numai a lor —, vremea, personalitatea și mai cu seamă relevarea sacrificiilor personale făcute de Mircea cel Mare pentru păstrarea libertății și independenței țării sale.

Și talentatul poet al zilelor noastre *Ioan Alexandru* a închinat lui Mircea cel Mare două dintre „Imnele Țării Românești", intitulate: unul chiar „*Mircea cel Bătrîn*" și altul „*Cozia*" [24]. Primul se

[20] G. Coșbuc, *Poezii*, vol. II. Cu un studiu introductiv de I. Popper, București, 1958, p. 497. V. și: Arhim. Ghermano Dineață, *Restaurarea Mînăstirii Cozia*, în: „M.O.", XV, 1968, nr. 5—6, p. 337 și M. Davidescu, *Mînăstirea Cozia*, București (Editura Meridiane), 1966, p. 21.

[21] D. Anghel și Șt. O. Iosif, *Carmen saeculare, Poem istoric*, București, 1909, p. 30.

[22] N. Carandino, *O etapă în dramaturgia istorică*, în: Dan Tărchilă, *Io Mircea Voevod. Piesă în trei acte*, București, 1971, p. 8.

[23] Dan Tărchilă, *Io Mircea Voevod. Piesă în trei acte*, București, 1971 (Piesa a apărut în anul 1967).

[24] Ioan Alexandru, *Imnele Țării Românești*, București (Cartea Românească), 1981, p. 327 și 82. Pentru oglindirea lui Mircea cel Mare în literatura română, să se vadă și: Teodor Vîrgolici, *art. cit.*, p. 2.

www.dacoromanica.ro

referă mai ales la legătura voievodului nostru cu pămîntul Dobrogei, iar din cuprinsul celui de al doilea, între altele, se poate desprinde și recunoștința pe care întotdeauna românii au arătat-o față de eroul de la Rovine, căci, stihuiește poetul, la Cozia, unde:

„Mircea-și doarme somnul său de veac . . .
Cît ne-a fost uleiul de puțin
I-am ținut o candelă aprinsă".

*

Din cele de mai sus reiese că „în viziunea scriitorilor români Mircea cel Mare a devenit un simbol al demnității naționale. Prestigiul imens al personalității sale, recunoscut și de puterile străine, izvora nu numai din înțelepciunea unui om cu o bogată și zbuciumată experiență de viață, ci era aureolat de cele mai alese virtuți, sintetizînd armonios bărbăția și curajul, calmul și luciditatea în cele mai critice împrejurări, încrederea nestrămutată în dreptatea cauzei pentru care lupta, nestinsa dragoste de neam și de țară, spiritul jertfei supreme, preferînd să moară eroic decît să poarte jugul umilinței și al robiei" [25].

*

La menținerea trează a amintirii lui Io Mircea Voievod în conștiința românească au contribuit și contribuie încă și acele „*impresiuni de călătorie*", privind ctitoria sa de la Cozia, pe care vizitatorii și cercetătorii acesteia le-au cules la fața locului și apoi le-au publicat, cum sînt acelea ale *Diaconului Paul de Alep* din secolul al XVII-lea[26] și ale mitropolitului *Neofit Cretanul* (1738—1753) al Țării Românești [27], apoi ale lui *Alexandru Odobescu* (m. 1895) [28], *Grigore M. Alexandrescu* (m. 1885) [29], *Alexandru Peliman* (m. 1881) [30], — aceștia trei din urmă amintiți și mai sus —, *Grigore Tocilescu* (m. 1909) [31],

[25] Teodor Vîrgolici, *ibidem*.

[26] Paul de Alep, *Călătoria patriarhului Macarie de Antiohia în Țările Române*, Ediți îngrijită de M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, în: *Călători străini despre Țările Române*, vol. VI, București, 1976, p. 182 ș.u.

[27] *Jurnalul călătoriilor canonice ale mitropolitului Ungrovlahiei Neofit I Cretanul*, traducere și prezentare de Mihail Caratașu, Paul Cernovodeanu și Nicolae Stoicescu, în „B.O.R.", XCVIII, 1980, nr. 1—2, p. 281—283.

[28] Alexandru Odobescu, *Însemnări despre monumentele istorice din județele Argeș și Vîlcea. Călătorie făcută în 1860 din însărcinarea Ministerului Cultelor și Instrucției Publice*, în Același, *Opere, II*, București, 1967, p. 387—391; 431—432.

[29] Grigore Alexandrescu, *Memorial de călătorie*, în Același, *Versuri și proză*, București, 1967, p. 226—231.

[30] A. Peliman, *Impresiuni de călătorie în România*, București, 1858, p. 113—115.

[31] Gr. Tocilescu, *Raporturi asupra cîtorva mînăstiri, schituri și biserici din țară*, București, 1887, p. 24—27.

www.dacoromanica.ro

Ghendarie Enăceanu, Episcopul Rîmnicului (m. 1898) [32], *Nicolae Iorga* (m. 1940) [33], *Preotul Dominic N. Ionescu* [34], *Geo Bogza* [35] și, bine înțeles, ale lui *Alexandru Vlahuță* (m. 1919) din minunata-i „*România pitorească*", care vedea în acest sfînt lăcaș nu numai „un loc de retragere și de rugăciune pentru cei cuvioși, ci și o cetate de pază și de ocrotire în zilele de primejdie" [36].

*

Urmașii marelui voievod și-au arătat recunoștința față de el, dînd și numele lui unor *localități* din țară, cum sînt cele din județele Brăila, Constanța, Dîmbovița, Ialomița, Tulcea ș.a. [37], chemînd cu numele lui o seamă de *școli* și *străzi* de prin unele orașe românești, și imortalizîndu-i chipul, prin ridicarea de *statui* și *monumente* comemorative prin locuri legate de feluritele lui activități, mai cu seamă pe acolo pe unde a și stăpînit. Apoi în anul 1928, cu prilejul comemorării a cincizeci de ani de la revenirea Dobrogei la patria mumă au pus de i s-a gravat chipul, alături de cel al împăratului Traian, pe *medalia jubiliară*, bătută cu acel prilej, iar aversul celei din 1977, a „Centenarului Independenței României" sărbătorit în acel an, l-au împodobit numai cu imaginea statuii sale, — operă a sculptorului Ion Jalea —, care cu cîțiva ani mai de vreme fusese inaugurată în municipiul Tulcea.

Și în cadrul *armatei române* amintirea iscusitului strateg, care a fost Mircea cel Mare, s-a păstrat și se păstrează. Una din unitățile sale de luptă, „Regimentul 32 Mircea", care a avut înscrisă pe stindardul său denumirea „Rovine", — atît de scumpă poporului nostru —, s-a acoperit de glorie pe cîmpurile de luptă în timpul Războiului de Independență a României din anii 1877—1878, — începînd chiar de la Calafat —, a luptat cu eroism și cu dragoste de țară în momente de grea încleștare cu dușmanii în primul război mondial, participînd la luptele de pe Jiu din toamna lui 1916 și mai ales la cele de la Mărășești din prima parte a lunii august din

---

[32] Episcopul Ghenadie al Rîmnicului, *Vizite canonice, însoțite de note istorico-arheologice din anii 1890—1891*, București, 1892, p. 9—13.

[33] N. Iorga, *State și mînăstiri din România*, București, 1905, p. 298—306.

[34] Pr. Dominic N. Ionescu, *Schituri și biserici de sat*, București, 1931, p, 35—41.

[35] Geo Bogza, *Cartea Oltului*, ed. IV, București, 1985, p. 209—210.

[36] A. Vlahuță, *România pitorească*, în Același, *Scrieri alese*, vol. III, ediție îngrijită de Valeriu Rîpeanu, București, 1964, p. 269 ș.u.

[37] Pentru acestea, să se vadă: *Indicatorul alfabetic al localităților din R. S. România*, București, 1956, p. 349; *Județele României Socialiste*, București, 1969, pass.; *Codul poștal al localităților din R.S.R.*, București, 1974, p. 63.

www.dacoromanica.ro

anul 1917 și mai apoi în anii 1944—1945, la cele duse împotriva cotropitorilor de atunci ai țării. La un moment, în vestita bătălie de la Mărășești, — din pricina căldurii —, oștașii lui, scoțîndu-și bluzele și azvîrlindu-și căștile de metal, s-au repezit la contra-atacuri cu baioneta „în cămăși, cu mînicile suflecate și cu capetele descoperite" și victoria a fost de partea lor [38]. Nici Marina militară română n-a uitat pe voievodul care a fost „domn...și pe amîndouă părțile pe toată Podunavia încă și pînă la Marea cea Mare", și cu numele lui a „botezat" una din navele sale, „Bricul Mircea", — navă-școală, pe care „și-au făcut ucenicia generații de marinari" români.

În multe feluri, deci, memoria lui Mircea cel Mare a dăinuit și dăinuie în conștiința tuturor românilor.

*

Deosebit de toate acestea, în cele șase veacuri scurse de la începutul domniei sale, poporul nostru a cinstit memoria lui Mircea cel Mare și prin cîteva *comemorări oficiale*. Pe cît cunoaștem, prima a avut loc la 31 ianuarie/ 13 februarie 1918, cu prilejul aniversării „a cinci sute de ani de la moartea lui" și a fost inițiată de fosta Comisiune a Monumentelor Istorice. Ea s-a „serbat în catedrala Mitropoliei din București", unde, după săvîrșirea Sfintei Liturghii de către un sobor de clerici în frunte cu arhiereul Teofil Mihăilescu Ploieșteanul (m. 1926), vicarul Mitropoliei, mitropolitul primat *Konon* (1912—1919; m. 1922), „asistat de clerul mitropoliei, a oficiat panahida pentru fericitul întru pomenire domnitor și neamul lui".

Deși încă în „luciu de iarnă", un „foarte numeros public din toate stratele societății românești a Capitalei . . ., clerul ortodox din București, înalți demnitari, generali, magistrați, membri ai Academiei Române, profesori universitari și reprezentanți ai învățămîntului de toate gradele, funcționari ai Ministerului și de la alte autorități, prezidentul Comisiunii administrative a Capitalei cu reprezentanți ai Comunei, tinerime școlară și alți buni creștini și români credincioși, cîți au putut lua cunoștință de serbarea anunțată prin jurnale cu două zile mai înainte, au venit să ia parte la pioasa comemorare ... și să depună omagiul lor de venerație față de gloriosul voievod și domn, Mircea cel Mare" [39].

[38] Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României 1916—1919*, vol. II, București, f.a., p. 507—514; Gheorghe Zaharia, *Mărăști-Mărășești-Oituz — marea epopee din vara anului 1917*, în „Anale de istorie", XXIII, 1977, nr. 3, p. 8 ș.u.

[39] Pentru aceasta, să se vadă, D. Onciul, *Mircea cel Bătrîn. Prefață*, în Același, *Scrieri istorice*, ediție critică, îngrijită de Aurelian Sacerdoțeanu, vol. II, București, 1968, p. 241—242.

www.dacoromanica.ro

După „săvîrșirea panahidei", academicianul *Dimitrie Onciul*, profesor de Istoria Românilor la Universitatea din București, a rostit cuvîntarea comemorativă, care, se socotește, a avut mai mult „un caracter monografic". După ce a arătat motivul aniversării, vorbitorul a precizat că se va referi la „vrednicele fapte" ale lui Mircea Vodă și că va stărui mai cu seamă asupra acelora „prin care el a strălucit ca domn creștin și apărător al creștinătății". După aceea, rînd pe rînd, s-a făcut mențiune despre ctitoriile și despre daniile sale pe la sfintele lăcașuri, s-a amintit titlul său, și, documentat, s-a arătat cîtă era întinderea țării în timpul domniei lui; s-au semnalat legăturile și alianțele sale cu Ungaria, Polonia, Moldova și țările din dreapta Dunării; s-au înfățișat raporturile sale cu turcii, vorbindu-se despre luptele avute cu aceștia la Cossovo-Polje, Rovine, Nicopole și despre altele de mai mic răsunet, făcîndu-se amintire despre amestecul său în disputa pentru tron dintre fiii sultanului Baiazid ș.a.

În încheiere a spus:

„Acum 500 de ani, în ziua de 31 ianuarie 1418, s-a stins pentru vecie ochiul ager și prevăzător al marelui Voievod și Domn, erou al neamului românesc și al creștinătății, trecut la nemurire. Din mormîntul său de la Cozia, umbra lui ne însuflețește, îndemnîndu-ne la faptele iubirii de țară și ale tăriei de credință, virtuți prin care cu vitejie și înțelepciune el și-a cucerit cunună de glorie nepieritoare.

Așa strălucea Mircea Vodă cel Bătrîn, la începutul uriașei lupte dintre Cruce și Semilună ce s-a desfășurat pe pămîntul Europei creștine. Așa strălucește personalitatea lui măreață în istorie, la încheierea primului secol al Statului românesc. Așa va străluci luminoasa lui figură din secol în secol, cît timp va fi istoria românească.

Binecuvîntată în istorie, binecuvîntată în conștiința națională și în inimile românești este domnia lui.

Binecuvîntată fie amintirea lui de-a pururea!" [40].

O ședință comemorativă, închinată aceluiași eveniment în legătură cu Mircea cel Mare a ținut și Academia Română în ziua de 2/15 februarie 1918, la care a vorbit tot profesorul Dimitrie Onciul, membru titular al acesteia [41].

---

[40] Acest cuvînt comemorativ s-a publicat pentru prima oară în Analele Academiei Române. ser. II, tom. XLI (1920—1921). Partea administrativă și dezbaterile, p. 175—191, apoi în „Analele Dobrogei", Revista Societății Culturale Dobrogene, an. XIX, 1938, vol. II, p. 60—76 și în 1968 în ediția mai sus citată de *Scrieri istorice* ale lui D. Onciul, p. 242—260.

[41] Cf. D. Onciul, *Scrieri istorice*, II, p. 418—419.

www.dacoromanica.ro

*

După trecere de puțin peste douăzeci de ani de la această primă comemorare a lui Mircea cel Mare, domnul Țării Românești, — timp în care, în 1931, se făcuseră cercetări la mormîntul său, se hotărîse reînnoirea lui, punîndu-i-se deasupra un alt „capac" în locul celui, care, precum s-a arătat, fusese găsit stricat, și se lucrase un altul nou dintr-un bloc de marmură albă —, în ziua de *15 mai 1938*, cînd se scursese ceva peste 520 de ani de la înmormîntarea lui la Cozia, s-a făcut, în chip solemn, în acest sfînt lăcaș ctitorit de el, reînhumarea rămășițelor sale pămîntești.

În preajma acestei zile, în presa vremii se anunța evenimentul, se făcea îndemn pentru o largă participare și totodată se preciza că pentru orice român un „pelerinaj" la Cozia, cu această ocazie, „constituie un pios omagiu de închinăciune adus unui trecut de glorie străbună, pe care marele voievod, — Mircea —, a știut s-o ridice la un nimb nepieritor în istoria noastră" [42].

Solemnitatea, organizată prin grija Comisiunii Monumentelor Istorice, s-a desfășurat într-adevăr cu un fast deosebit. Au fost de față înalți demnitari de Stat, membri ai Academiei Române, — printre care și profesorul Nicolae Iorga, președintele Comisiunii Monumentelor Istorice, Episcopul Vartolomeu Stănescu al Rîmnicului-Noul Severin (m. 1954), autorități civile și militare locale și județene, clerici de mir, monahi și monahii, elevi ai școalelor din regiune, — printre care și cei ai liceelor militare din Craiova și Sibiu —, „impresionante cortegii de țărani", îmbrăcați în pitorești costume naționale oltenești și de prin alte meleaguri ale țării, mulți tineri, ostașii „Regimentului 32 Mircea", vitejii de la Mărășești, care, precum s-a mai arătat, în august 1917 ținuseră „piept dușmanului în cămăși" și care, iarăși, cu prilejul acestei solemnități comemorative, doriseră să fie și ei de față, pentru ca „să aducă omagiul lor viteazului domn de la Rovine", Mircea cel Mare, „patronul" unității lor militare ș.a.

Slujba de pomenire, — săvîrșită „în fața criptei domnești în care erau așezate raclele cu osemintele" voievodului comemorat și ale *Maicii Teofana*, alias *Doamna Tudora*, mama lui Mihai Viteazul, — care, către sfîrșitul vieții călugărindu-se, viețuise în această mînăstire, unde apoi fusese îngropată în anul 1604 și căreia acum i se reînhumau osemintele în propriu-i mormînt, aflat lîngă cel al ctitorului —, a fost oficiată, „într-o atmosferă de adîncă și pioasă reculegere",

[42] *Pelerinaj la Cozia*, în „Universul", an 55, nr. 131 de duminică 15 mai 1938, p. 13.

www.dacoromanica.ro

de către episcopul Vartolomeu al Rîmnicului-Noul Severin, înconjurat de un select sobor de preoți și diaconi, iar răspunsurile au fost date de Corul elevilor Seminarului teologic din Rîmnicul Vîlcea.

Îndată după slujbă, profesorul *Nicolae Iorga* a rostit cîteva cuvinte, prin care mai ales a căutat să reliefeze semnificația pe care o are pentru poporul român „locul unde ne găsim", adică Mînăstirea Cozia în care se află mormîntul marelui voievod Mircea [43].

În continuare, tot lîngă cripta celor două personaje istorice comemorate, a vorbit preotul profesor *Niculae M. Popescu* (m. 1963), membru activ al Academiei Române, — în acel moment subsecretar de stat la Ministerul Educației Naționale —, care, în cuvîntul său s-a referit mai ales la viața mînăstirească din Țara Românească, arătînd cum eroul nostru a ridicat Mînăstirea Cozia și totodată menționînd și unele dintre daniile pe care el le-a făcut aproape tuturor mînăstirilor mari de atunci din țară, și multora dintre cele aflate în acea vreme la Muntele Athos [44].

După rostirea cuvîntului său, s-a ieșit în curtea mînăstirii și aici, din pridvorul arhondariei sfîntului lăcaș, profesorul *Nicolae Iorga*, din nou, vorbind celor de față, le-a înfățișat „personalitatea și înaltul înțeles românesc al domniei lui Mircea", grăindu-le aproape numai despre „rostul" acestuia în politica din Centrul și Sud-Estul Europei vremii sale [45]. A urmat la cuvînt profesorul universitar de la Cluj-Napoca, *Ioan Lupaș* (m. 1967), care, din pridvorul stăreției mînăstirii, în numele Academiei Române, al cărei membru titular-activ era, a vorbit aceleiași mulțimi despre „pomenirea Maicii Teofana, mama lui Mihai Viteazul", stăruind în chip desoscbit asupra rostului ei în formarea sufletească a fiului său, făuritorul primei uniri a tuturor românilor [46].

În timpul cînd în curtea mînăstirii se țineau aceste cuvîntări, în pronaosul bisericii ei, desigur, raclele cu rămășițele pămîntești ale celor două vestite personalități istorice: Mircea cel Mare și Maica Teofana, au fost coborîte în fostele lor morminte, — reînnoite acum—,

[43] „*Universul*", an 55, nr. 133, de marți 17 mai 1938, p. 9.
[44] *Ibidem.*
[45] *Ibidem*, și N. Iorga, *Rostul lui Mircea-Vodă I-iu.* Cuvinte rostite la Mînăstirea Cozia, cu prilejul reînhumării rămășițelor Domnului Țării Românești la 15 mai 1938, Vălenii de Munte, 1938, p. III—VII. S-a mai publicat în „Revista istorică", XXIV, 1938, nr. 4—6, p. 155—160, și acum de curînd în: N. Iorga, *Scrieri istorice*, ediție îngrijită de Barbu Theodorescu, cu studiu introductiv de Aurelian Sacerdoțeanu, vol. I, București (Colecția „Lyceum", nr. 99), 1971, p. 147—152.
[46] Cf. I. Lupaș, *Studii, conferințe și comunicări istorice*, I, p. 117—121.

www.dacoromanica.ro

spre „odihnă veșnică". Mormîntul lui Mircea Vodă este înspre peretele de sud al pronaosului. Întrucît vechea lui „piatră sepulcrală" s-a „ros de vreme" și s-a „stricat", de astădată i s-a făcut un „capac" nou, lucrat din marmură albă. Acesta este destul de înalt față de nivelul de călcare din pronaos, e „în formă de trunchi de piramidă în trepte" și are capetele teșite. Pe latura lungă dinspre interior a treptei superioare s-a dăltuit în relief o scurtă inscripție cu următorul cuprins: „*Aici odihnesc rămășițele lui Mircea Domnul Țării Românești adormit în anul 1418*" [47].

Alături, în stînga mormîntului lui Vodă Mircea, cum îl privești dinspre suportul pentru candelă, se află mormîntul *Maicii Teofana*, de formă obișnuită. Deasupra lui, în anul 1938, s-a așezat vechea piatră, care era mulțumitor păstrată. Ea fusese pusă la locul de „veșnic repaus" al mumei lui Mihai Viteazul de copiii acestuia, Doamna Florica și vodă Nicolae-Pătrașcu, nepoții ei, și pe față, de jur-împrejur, are următoarea inscripție românească: „+*Răposat-au roaba lui Dumnezeu călugărița Teofana, muma răposatului Mihail Voievod; și fie-sa Doamna Florica și fiiu-său Nicolae Voievod a nevoit și a scris în zilele lui Io Radul voievod, în anul 7114* (= *1605—1606*)[48].

Ca în viitor, cele două morminte să nu mai fie stricate din pricina călcării peste ele, în jurul lor au fost fixați stîlpușori frumos lucrați din metal, avînd între ei lanțuri, corespunzător făurite [49].

*

Ceremonia înălțătoarei solemnități, prilejuită de reînhumarea rămășițelor pămîntești ale lui Mircea cel Mare și ale Maicii Tudora-Teofana s-a încheiat cu vizitarea complexului monastic de la Cozia, explicațiile fiind date de profesorul Nicolae Iorga, și cu un „mare praznic creștinesc", pregătit și oferit întru pomenirea celor două ilustre personaje din trecutul nostru, comemorate [50].

*

Dacă acum, în 1938, poporul român, cinstind memoria slăvitului voievod Mircea cel Mare, i-a aniversat sfîrșitul vieții și domniei,

[47] M. Davidescu, *Mînăstirea Cozia*, București, 1966, p. 18, fig. 7.

[48] Al. Papiu Ilarian, *Tezaur de monumente istorice pentru România...*, I, București, 1862, p. 396; Ioan Lupaș, *op. cit.*, p. 117; M. Davidescu, *op. cit.*, p. 19.

[49] În legătură cu mormîntul lui Mircea cel Mare, în afară de lucrările lui Virgil Drăghiceanu, Horia Teodoru și C. Bălan, citate mai sus, să se vadă și: Architect P. Antonescu, *Monastirea Cozia. Studiu archeologic*, ed. II, București, 1903, p. 16 și desenele dintre pag. 32 și 33.

[50] Radu A. Steresecu, *Reînhumarea osemintelor marelui domn Mircea cel Bătrîn. Solemnitatea de la Mînăstirea Cozia...*, în „Universul", an. 55, nr. 133, de marți 17 mai 1938, p. 9—10

www.dacoromanica.ro

peste alți opt ani, în *februarie 1946*, a comemorat împlinirea a 560 de ani de la urcarea lui pe tron. Cu această ocazie, la o slujbă de pomenire, săvîrșită în biserica „*Alba-Popa Dîrvaș*" de pe Calea Victoriei din Capitală, a vorbit profesorul universitar *Nicolae Bănescu* din București, și el membru titular-activ al Academiei Române. În cuvîntul său, acesta s-a referit mai ales la relațiile eroului nostru cu Imperiul otoman, care, acum așezat de-a binelea în Balcani, căuta prilej, și chiar a și încercat, să-și întindă stăpînirea și la Nord de Dunăre, dar n-a putut, căci pe aici oblăduia viteazul Io Mircea Voievod [51].

*

Apropiindu-se comemorarea a cinci secole și jumătate de la săvîrșirea din viață a eroului de la Rovine, în vara anului 1967, profesorul P. P. Panaitescu, care în 1944 dăduse la lumină cea mai cuprinzătoare și bine informată lucrare asupra domniei lui, pentru popularizare, a publicat în „*Magazin istoric*", revistă de cultură istorică, un articol intitulat „*Io, Mircea voievod*", prin care, succint, aducea în memoria cititorilor personalitatea marelui voievod[52]. La împlinirea sorocului, —31 ianuarie — 4 februarie 1968 —, la Mînăstirea Cozia, lîngă mormîntul său, s-a desfășurat o frumoasă festivitate religioasă, prilejuită de acest eveniment. În această din urmă zi, 4 februarie 1968, — în care cu 550 de ani mai înainte Vodă Mircea fusese înhumat —, fiind de față „un numeros public, alcătuit din bărbați și femei, bătrîni și tineri, țărani și muncitori, elevi și studenți în costume naționale", s-au înălțat „rugăciuni pentru odihna și iertarea sufletului său", slujba de pomenire săvîrșindu-se de însuși episcopul Rîmnicului și Argeșului, *Iosif Gafton*, (m. 1984), înconjurat de un impunător sobor, format din preoți și monahi, de la Cozia mai ales.

La sfîrșit, starețul mînăstirii, arhimandritul *Gamaliil Vaida*, a făcut „o frumoasă evocare" privind persoana și activitatea lui Mircea cel Mare. Printre altele vorbitorul a arătat că în zilele lui Țara Românească a început „să devină un centru al Ortodoxiei", că „dezvoltarea vieții monahale... a stimulat înflorirea artei și literaturii" și că „de sub lespedea ce acoperă astăzi mormîntul său, el veghează necontenit asupra țării și neamului său". La rîndul său, episcopul

[51] N. Bănescu, *Pomenirea lui Mircea cel Bătrîn*, în „R.I.", XXXII, 1946, nr. 1—12, p. 1—7.

[52] „Magazin istoric", an I, 1967, nr. 3 (iunie), p. 1—4.

www.dacoromanica.ro

Iosif, cuvîntînd celor prezenți, în încheiere le-a precizat că „domnia și personalitatea lui Mircea cel Bătrîn au rămas și vor rămîne o strălucită pagină de istorie pentru poporul nostru. De aceea noi, în calitate de urmași și strănepoți ai săi, sîntem datori să-i urmăm exemplul, slujindu-ne patria cu credință și devotament și rămînînd totdeauna fii credincioși ai Bisericii străbune".

După aceasta, la stăreția mînăstirii, în fața celor aflați acolo, mai mulți „elevi îmbrăcați în costume naționale, au recitat versuri din Scrisoarea III a lui Mihai Eminescu", în care precum s-a arătat, între altele, este preamărită victoria obținută de Vodă Mircea la Rovine împotriva oastei otomane condusă de însuși sultanul Baiazid I Fulgerul.

La sfîrșit, în „Cartea de aur" a Mînăstirii Cozia s-a așternut o însemnare ocazională, spre a purta peste veacuri comemorarea aci menționatului soroc din istoria patriei noastre, care-i în legătură directă cu ctitorul ei, marele domnitor „Io, Mircea Voievod" [53].

Cu același prilej, în reviste bisericești de la București și Craiova și în alte periodice din țară s-au publicat articole, în care, sub diferite aspecte, a fost evocat evenimentul aniversat.

În afară de acestea, profesorul și compozitorul *Nicolae Lungu* a alcătuit un „poem pentru cor de voci bărbătești și declamator", intitulat: „*La Cozia pe Olt*". În textul acestuia se scriu și următoarele:

„Sub lespede de piatră
La Cozia pe Olt
De veacuri stă de veghe
Acel care altădată
Luptînd pentru credință
Aflat-a biruință
Pe lespede stă scris
Cu slove dăltuite
Citite de norod:
„Aicea odihnește ctitorul voievod
E Mircea, Domnul mare
Ce-nfrînt-a pe păgîn
E Mircea voievodul
E Mircea cel Bătrîn.
Și zi de zi într-una
Și seri întotdeauna
Cîntări de pslami și rugi
Se-nalță spre altar
Și-n dangăte de clopot
Pe Oltul milenar
Plutesc în jos departe
Și merg pînă la Mare
Pe unde-a stăpînit
Același domn vestit.
Te-nalță, neam român, prin veacuri
Și neuitînd trecutul

[53] Ierom. Chesarie Gheorghescu, *La umbra lui Mircea de la Cozia*, în „M.O.", XX, 1968, nr. 1—2, p. 128—130.

www.dacoromanica.ro

Croieşte-ţi mai departe
Mereu cu tot avîntul
O viaţă tot mai bună
O viaţă fericită
Dorită şi-altă dată
De toţi care ca Mircea
Veghează azi sub piatră . . ." [54].

*

Cum prima parte a anului 1970, printre altele, aducea cu sine şi scurgerea a 575 de ani de la bătălia de la *Rovine*, purtată împotriva turcilor şi cîştigată de oastea lui Mircea cel Mare, conştiinţa românească n-a lăsat ca acest moment de glorie din istoria poporului nostru să treacă neobservat. Şi prin grija Comitetului de Stat pentru Cultură şi Artă, filiala acestuia din judeţul Teleorman a organizat un Simpozion „*Rovine-575 ani*", care s-a desfăşurat în Sala de conferinţe a Casei de cultură din *Roşiorii de Vede*. Au participat profesori, cercetători ştiinţifici, arheologi, muzeografi, studenţi, militari şi elevi din Roşiori, Alexandria, Piteşti, Giurgiu şi Bucureşti şi s-au prezentat nouă comunicări şi referate. Cum era şi firesc, prin acestea *Mircea cel Mare* a fost înfăţişat mai ales ca *organizator de oşti şi constructor de cetăţi*, — s-au adus noi date în legătură cu *Cetatea Turnu*, în vremea lui —, s-au formulat apoi alte ipoteze privitoare la *localizarea luptei de la Rovine*, s-a vorbit despre *oglindirea* acesteia *în folclor şi în literatură* şi s-au pus înainte date privind *relaţiile internaţionale pe care Ţara Românească le-a avut înaintea ei.*

Discuţiile, purtate pe marginea acestor comunicări, au „scos în evidenţă importanţa politică şi militară pentru Ţara Românească a luptei de la Rovine, nivelul tehnicii şi artei militare româneşti în acea epocă, au exprimat interesante şi sugestive ipoteze de lucru privind localizarea ei şi au subliniat nivelul ştiinţific al lucrărilor şi discuţiilor".

Cu prilejul simpozionului, la Roşiori s-a organizat „o expoziţie cu caracter istoric, cuprinzînd facsimile de documente din timpul lui Mircea, monede de argint originale din acea epocă, planuri privind localizarea luptei de la Rovine, precum şi material arheologic, — vîrfuri de săgeţi din secolele XIV—XV —, descoperit în timpul

[54] V.: „B.O.R.", LXXXVI, 1968, nr. 1—2, p. 107—119.

www.dacoromanica.ro

săpăturilor efectuate pe locul unde se presupune că s-a dat această luptă". În aceeași zi, după amiază, s-au vizitat ruinele cetății Turnu din marginea orașului Turnu Măgurele, de pe Dunăre [55].

*

Și după aceasta, Mircea cel Mare a continuat să fie prezent în conștiința românilor. Menționăm numai că în 1973, din studiile de istorie medie a Românilor ale lui *Barbu T. Câmpina* (m. 1959), — privindu-l și pe el —, s-a publicat un fragment în Magazin istoric [56] și că trei ani mai apoi, în 1976, profesorii *Constantin C. Giurescu* și *Dinu C. Giurescu*, în volumul al doilea din a lor *Istorie a Românilor*, au închinat domniei lui un lung și bine sistematizat capitol, înfățișîndu-i-o sub toate laturile [57].

*

Și o seamă de creații artistice din acest timp ale unora dintre iscusiții noștri maeștri au fost închinate marelui voievod. În anul 1966, de pildă, pictorii *Gheorghe Popescu* și *Nuni Dona* au realizat în frescă la „*Muzeul de Istorie națională și Arheologie*" din *Constanța* un ansamblu de pictură murală, intitulat „*Din trecutul Dobrogei*", în care una dintre scene înfățișează pe Mircea cel Mare stăpînitor și al acestei provincii românești. De asemenea, în primii ani ai deceniului următor sculptorul *Ion Irimescu* a lucrat din bronz două statui ale voievodului nostru, — una pentru Municipiul *Rîmnicu-Vîlcea* și alta pentru „*Muzeul Olteniei*" din *Craiova* —, iar maestrul *Oscar Han* încă una pentru orașul *Turnu Măgurele*, județul Teleorman, așezat, cum se știe, în imediata apropiere a fostei cetăți *Turnu*, cu care el, Vodă Mircea, a avut strînse legături. În anul 1972 artistul poporului *Ion Jalea* a realizat statuia de la *Tulcea* a acestui viteaz domn, amintită și mai sus. Ceva mai apoi, în anii 1977 și 1979, maeștrii *Gheorghe Spiridon* și, respectiv, *Liana* și *Gheorghe Șaru* au executat cîte o tapiserie monumentală, intitulată a celui dintîi „*Trecut și prezent*", iar a celor din urmă „*File de istorie*". Prima se află în „*Casa de Cultură a Sindicatelor*" din *Tîrgoviște*, iar a doua la „*Muzeul memorial Alexandru-Ion Cuza*" din *Ruginoasa*, județul Iași, și în compozițiile lor

[55] C. Ș. (erban), *Simpozion „Rovine-575 ani"*, în „Revista Muzeelor", anul 1970, nr. 1, p. 84; Coralia Fotino, *Aniversarea bătăliei de la Rovine*, în „Studii", Revistă de istorie, XXIII, 1970, nr. 1, p. 156—157.

[56] Barbu T. Câmpina, *„Principele cel mai puternic și cel mai viteaz" — Mircea cel Bătrîn*, în „Magazin istoric", VII, 1973, nr. 1 (70), p. 2—8.

[57] Constantin C. Giurescu, — Dinu C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. II, București, 1976, p. 66—93.

www.dacoromanica.ro

este înfățișat nu numai chipul său, ci și detalii reprezentînd momente din vremea sa.

*

Din toate cele mai sus semnalate, reiese că veac după veac, în conștiința fiecărei generații de români s-a privit cu simpatie, s-a păstrat și s-a transmis figura senină a „bătrînului" acela — „simplu după vorbă, după port" —, cum, cu atîta tîlc stihuia Mihai Eminescu, care a știut să fie „un adevărat părinte al neamului său apărat de primejdii și nevoi; un înțelept și un viteaz de care își vor fi amintit multă vreme nu numai poporul său, ci și vecinii și vrăjmașii față de care s-a purtat cu o demnitate pe drept intrată în legendă" [58].

[58] Cf. *Reportajul*, semnat „m. mir", din ziarul „Universul", an. 55, nr. 133 de marți 17 mai 1938, p. 9.

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL 2

ANIVERSAREA A 600 DE ANI DE LA URCAREA PE TRON A LUI MIRCEA CEL MARE

Prin hotărîrea Comitetului Politic Executiv al Comitetului Central al P.C.R. din 9 mai 1986, *aniversarea a 600 de ani de la urcarea pe tronul Țării Românești a marelui domn, în septembrie 1986, a căpătat o deosebită importanță pe plan național.* Ca urmare a acestei hotărîri, s-au publicat sute de articole în revistele de specialitate sau de cultură, ca și în presa centrală și locală, s-au organizat numeroase sesiuni științifice și simpozioane dedicate domniei și personalității ilustrului voievod, s-au realizat o serie de filme documentare la Studioul „Al. Sahia" și la Televiziune etc. Cartea aceasta este ea însăși rezultatul acestei frumoase inițiative.

Președintele Republicii, domnul Nicolae Ceaușescu, a subliniat în cîteva cuvîntări importanța aniversării marelui domn, mai întîi la Congresul al III-lea al oamenilor muncii din industrie și alte sectoare economice ale României Socialiste, din 4 septembrie 1986, unde conducătorul statului nostru a spus: „Consider ca o înaltă datorie patriotică să reamintesc, și la acest mare forum al democrației muncitorești, drumul lung de luptă și jertfă, de mai bine de 2500 de ani, de la atestarea documentară a existenței dacilor, a „celor mai drepți și mai viteji dintre traci", precum și împlinirea în acest an a 600 de ani de la venirea în fruntea Țării Românești a marelui voievod Mircea cel Mare, moment care a marcat renașterea poporului român, începutul luptelor împotriva dominației străine, pentru neatîrnare, pentru formarea poporului, a națiunii române, a statului unitar independent.

Cinstim și vom cinsti întotdeauna gloriosul trecut de luptă eroică pentru formarea poporului, a națiunii noastre, pe bunii și străbunii noștri, milioanele de eroi necunoscuți, care au făcut totul, n-au precupețit nici un efort, și-au dat viața, — jertfa supremă — pentru libertatea și existența poporului și națiunii noastre" [1].

[1] Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Congresul al III-lea al oamenilor muncii din industrie și alte sectoare economice ale României socialiste, 4 sept. 1986*, Buc., 1986, p. 8—9.

www.dacoromanica.ro

La marea adunare populară de la Tîrgoviște din 24 septembrie 1986, — ținută după inaugurarea Muzeului de istorie al județului Dîmbovița, unde domnia lui Mircea cel Mare ocupă un loc central — Președintele Republicii a declarat: „În aceste luni se împlinesc 600 de ani de cînd în fruntea Țării Românești a venit Marele Voievod Mircea cel Mare. Capitala Țării Românești se afla în Tîrgoviște. Tîrgoviștea, are, deci, un loc însemnat în istoria patriei noastre, în lupta pentru independență, împotriva cotropitorilor străini, pentru neatîrnare, pentru formarea și dezvoltarea poporului și națiunii noastre.

Așa cum am spus la Congresul oamenilor muncii, acest moment a constituit începutul renașterii poporului și formării națiunii noastre. După o perioadă îndelungată de asuprire și împilare, perioada aceasta de acum șase secole a marcat o nouă epocă în istoria poporului nostru de mai bine de două milenii și jumătate. Au fost secole grele, de luptă împotriva cotropitorilor străini. Dar poporul nostru — adevărat făuritor al istoriei patriei, al culturii, al civilizației pe aceste meleaguri — a făcut totul, a acționat în strînsă unitate și a asigurat formarea națiunii române unitare și trecerea spre făurirea unei lumi mai drepte și mai bune, a socialismului și comunismului!

Cinstim pe toți înaintașii noștri, pe Mircea cel Mare, pe Ștefan cel Mare, pe Mihai Viteazul și pe atîția alții. Cinstim poporul nostru, adevăratul făuritor al istoriei“ [2].

După cum constata recent istoricul I. Popescu-Puțuri, „ca și în cazul altor mari aniversări istorice, sărbătorite din inițiativa directă a secretarului general al partidului, aniversarea domniei lui Mircea prilejuiește nu numai o simplă evocare a unei epoci istorice și a unei personalități politice, ci și o reașezare mai potrivită cu adevărul faptelor a locului acestui domnitor în multimilenara istorie a poporului român. Ctitorul acestei acțiuni de împrospătare a trecutului poporului nostru, de restaurare a adevăratelor portrete ale conducătorilor lui, de înlăturare a ponegririlor și falsificărilor de tot felul, prezente încă în multe cărți de istorie de aiurea, este, spre bucuria noastră, însuși secretarul general al partidului, președintele Republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu, continuator vrednic, la scara marii istorii, a iluștrilor săi înaintași.“ [3]

Demn de consemnat este totodată faptul că manifestările științifice și cele mai multe din studiile specialiștilor apărute cu acest

[2] „Scînteia“, 25 sept. 1986, p. 3.
[3] „Scînteia“, 21 sept. 1986, p. 2.

www.dacoromanica.ro

prilej au avut drept scop nu numai pe acela de a aduce omagiul cuvenit marelui înaintaș, dar să și contribuie la elucidarea unor aspecte sau probleme controversate, sau mai puțin cercetate de istoriografia noastră mai veche; este vorba, deci, de o reconsiderare de ansamblu a acestei strălucite perioade din istoria patriei noastre.

Una din cele mai importante manifestări științifice organizate cu acest prilej a fost simpozionul: „*600 de ani de la urcarea pe tron a Marelui Mircea Voievod*", desfășurat în ziua de 18 septembrie la Tîrgoviște, vechea capitală a Țării Românești. La acest simpozion au luat parte cadre didactice din învățămîntul superior, cercetători, alți specialiști din domeniul istoriei, activiști de partid și de stat, numeroși oameni ai muncii din întreprinderile și instituțiile tîrgoviștene, studenți și elevi.

După cum arătau partcipanții la acest simpozion în telegrama adresată Președintelui României: „Sub semnul înaltei prețuiri a istoriei poporului român, comunicările prezentate în cadrul simpozionului au relevat faptul că luptele purtate sub conducerea Marelui Mircea Voievod pentru independență și unitate statală au reprezentat un moment crucial în dezvoltarea poporului român, înrîurind pentru multe secole cursul istoriei acestora. Victoriile repurtate de poporul român în vremea marelui voievod împotriva cotropitorilor străini au asigurat — într-o epocă în care de pe harta Europei, sub loviturile Imperiului Otoman, au dispărut numeroase state ca entități politice de sine stătătoare — păstrarea ființei de stat a țării și, prin aceasta, a condițiilor necesare liberei dezvoltări a poporului nostru, progresului său social-economic. Totodată, s-a subliniat că în timpul glorioasei domnii a Marelui Mircea Voievod, țara a cunoscut o puternică consolidare a organizării statale, de intensă dezvoltare a vieții economice, de remarcabilă înflorire a artei și culturii.

În comunicările susținute s-a evidențiat faptul că în eroica luptă pentru apărarea neatîrnării, Marele Mircea Voievod s-a bazat pe ridicarea întregului popor, bătăliile purtate, sub conducerea sa, dobîndind un profund caracter popular și național. S-a subliniat, totodată, că în eforturile pentru păstrarea libertății pămîntului strămoșesc, demnul înaintaș al istoriei a realizat o strînsă colaborare cu celelalte țări române, lupta comună a Țării Românești a Munteniei, Țării

www.dacoromanica.ro

Românești a Moldovei și Țării Românești a Transilvaniei dovedindu-se în perioada ce a urmat un factor hotărîtor în obținerea izbînzilor noastre, în dreapta luptă pentru libertate și independență.

În cadrul simpozionului s-a relevat faptul că sub conducerea marelui domnitor poporul român a constituit un puternic scut de apărare a libertății multor popoare din Europa, amenințate de Imperiul Otoman, stăvilind pentru decenii întregi înaintarea acestuia spre inima Europei, ceea ce conferă domniei sale o uriașă valoare și semnificație internațională" [4].

O altă importantă manifestare dedicată aniversării urcării pe tron a lui Mircea voievod a fost sesiunea științifică organizată în Capitală, în ziua de 20 septembrie 1986, cu tema: „*Marele Mircea Voievod — personalitate proeminentă a istoriei naționale*".

În telegrama adresată președintelui Republicii, participanții la această manifestare științifică au relevat: „În spiritul înaltei prețuiri pe care Dumneavoastră, mult iubite tovarășe Nicolae Ceaușescu, o acordați trecutului glorios de luptă al poporului român, punerii în valoare a tezaurului de învățăminte ale istoriei, educării patriotice, revoluționare a maselor, comunicările prezentate în cadrul sesiunii au înfățișat proeminenta personalitate a domnitorului Mircea Voievod, strateg iscusit și conducător neînfricat al poporului nostru pentru păstrarea ființei proprii și apărarea gliei strămoșești. Faptele domnitorului Mircea Voievod, dimensiunea universală a personalității sale, strălucitele biruințe obținute pe cîmpul de luptă prin efortul și jertfa întregului popor român dau expresie mărețului ideal pe care domnitorul Țării Românești a Munteniei l-a slujit consecvent, căruia i-a încheiat întreaga viață, idealul suprem românesc de libertate, independență și unitate, purtat prin veacuri cu bărbăție și eroism.

Comunicările susținute au evidențiat că, sub conducerea domnitorului Mircea Voievod, țara a cunoscut o perioadă de puternică dezvoltare economică și socială, de promovare și înflorire a culturii românești, de sporire a forței și capacității de apărare a țării, a gliei străbune, de apărare a independenței și suveranității patriei. S-a relevat că Mircea Voievod, conștient de unitatea de cultură materială și spirituală, de unitatea de neam și limbă a poporului nostru, a realizat o strînsă colaborare cu Țara Românească a Moldovei și Țara

[4] „Scînteia", 19 sept. 1986, p. 1.

www.dacoromanica.ro

Românească a Transilvaniei, unitatea acestora dovedindu-se atunci, ca și în veacurile ce au urmat, un factor fundamental, hotărîtor, al luptei victorioase a românilor pentru existență de sine stătătoare, pentru apărarea libertății și integrității pămîntului strămoșesc.

Lucrările sesiunii au prilejuit evidențierea contribuției nepieritoare a poporului nostru la îmbogățirea tezaurului de valori al istoriei europene și universale. În cadrul sesiunii s-a relevat faptul că, sub conducerea Marelui Mircea Voievod, poporul român a constituit o puternică stavilă în calea expansiunii otomane spre centrul Europei și, prin aceasta, s-a afirmat ca apărător neînfricat al culturii și civilizației europene, al liniștii popoarelor în această parte a continentului nostru.

S-a relevat cu putere că eroismul și mărețele victorii obținute de Mircea Voievod în lupta pentru apărarea neatîrnării ilustrează forța și tăria unui popor hotărît să fie stăpîn pe soarta sa, să lupte pînă la capăt, cu fermitate și eroism, pentru realizarea aspirațiilor sale legitime — asigurarea libertății și independenței, a progresului social" [5].

Comunicările ținute la sesiunile științifice amintite, ca și studiile apărute în ultima vreme au scos în evidență următoarele merite principale ale domniei lui Mircea cel Mare: *unificator și întregitor al teritoriului Țării Românești, organizator al țării, îndeosebi al mijloacelor de apărare ale acesteia* și — pe deasupra tuturor — *acela de a fi stăvilit la Dunăre expansiunea otomană, asigurînd astfel independența Țării Românești*, într-o epocă în care — e bine să nu uităm aceasta niciodată — statele dunărene dispăreau sub loviturile oștilor otomane.

Nu este scopul rîndurilor de față acela de a întocmi un bilanț al rezultatelor noi obținute în ultima vreme în lămurirea unor probleme controversate, ca și în cunoașterea mai completă a unor aspecte ale domniei lui Mircea cel Mare; unele din aceste contribuții au fost folosite la locul cuvenit în lucrarea noastră, iar altele sînt încă în curs de apariție. S-au pus, de asemenea, în circulație o serie de izvoare (documente, cronici, etc.) care aduc lămuriri suplimentare într-o serie de probleme cum sînt: datarea și localizarea celebrei bătălii de la Rovine (17 mai 1395), evoluția relațiilor cu Imperiul Otoman, stăpînirea lui Mircea asupra Dobrogei, recunoașterea europeană a importanței luptei antiotomane conduse de marele domn etc.

[5] „Scînteia", 21 sept. 1986, p. 1.

www.dacoromanica.ro

În concluzie, se poate spune, deci, că aniversarea a 600 de ani de la urcarea pe tronul Țării Românești a Marelui Mircea a constituit — pe lîngă prilejul de a-i aduce prinosul nostru de admirație și caldă recunoștință acestui ilustru înaintaș — și pe acela de a îmbogăți cu date și interpretări noi istoriografia noastră despre această strălucită personalitate a istoriei poporului român, considerat de contemporanii săi drept „cel mai puternic și cel mai viteaz dintre principii creștini".

www.dacoromanica.ro

Mircea cel Mare și fiul său Mihail (frescă din bolnița m-rii Cozia)

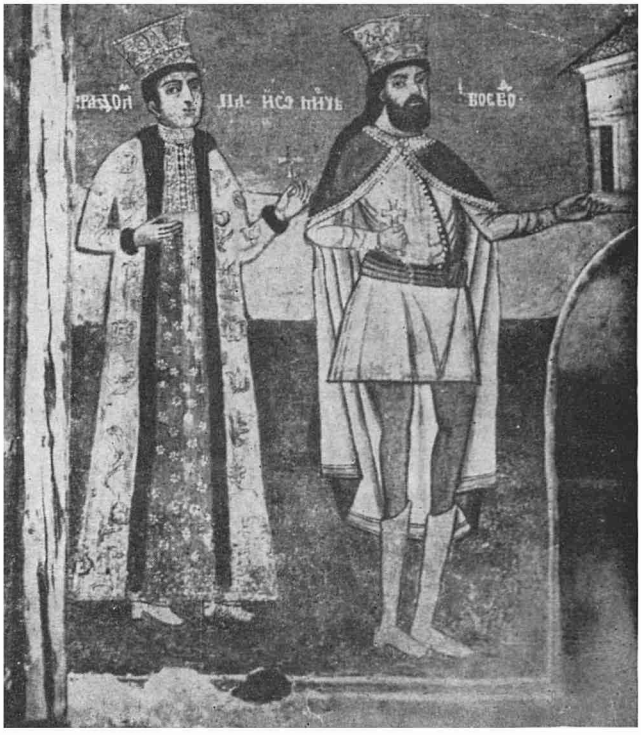

Mircea cel Mare și soția sa Mara (tablou votiv din biserica schitului Brădet — Argeș)

Obiecte de uz casnic (sec. XV)

www.dacoromanica.ro

Obiecte de uz casnic (sec. XV)

Vase smălțuite descopertie la Zimnicea (clișee din Muzeul de istorie R.S.R.)

www.dacoromanica.ro

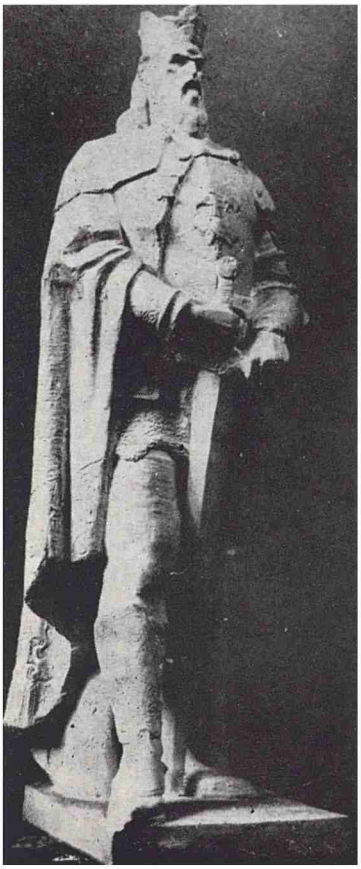

Mircea cel Mare, statuie de bronz aflată la «Muzeul Olteniei» din Craiova

Monumentul lui Mircea cel Mare de la Turnu Măgurele, operă din anul 1972 a sculptorului Oscar Han

www.dacoromanica.ro

Statuia ecvestră a lui Mircea cel Mare din orașul Tulcea, sculptată, în anul 1972, de artistul poporului Ion Jalea

www.dacoromanica.ro

Detaliu cu marele voievod Mircea din tapiseria monumentală « Trecut și prezent», executată, în anul 1977, de maestrul Gheorghe Spiridon. Se află la « Casa de Cultură a Sindicatelor» din Tîrgoviște

www.dacoromanica.ro

Privilegiul acordat de Mircea cel Mare negustorilor lioveni

www.dacoromanica.ro

Monede din timpul lui Mircea cel Mare

www.dacoromanica.ro

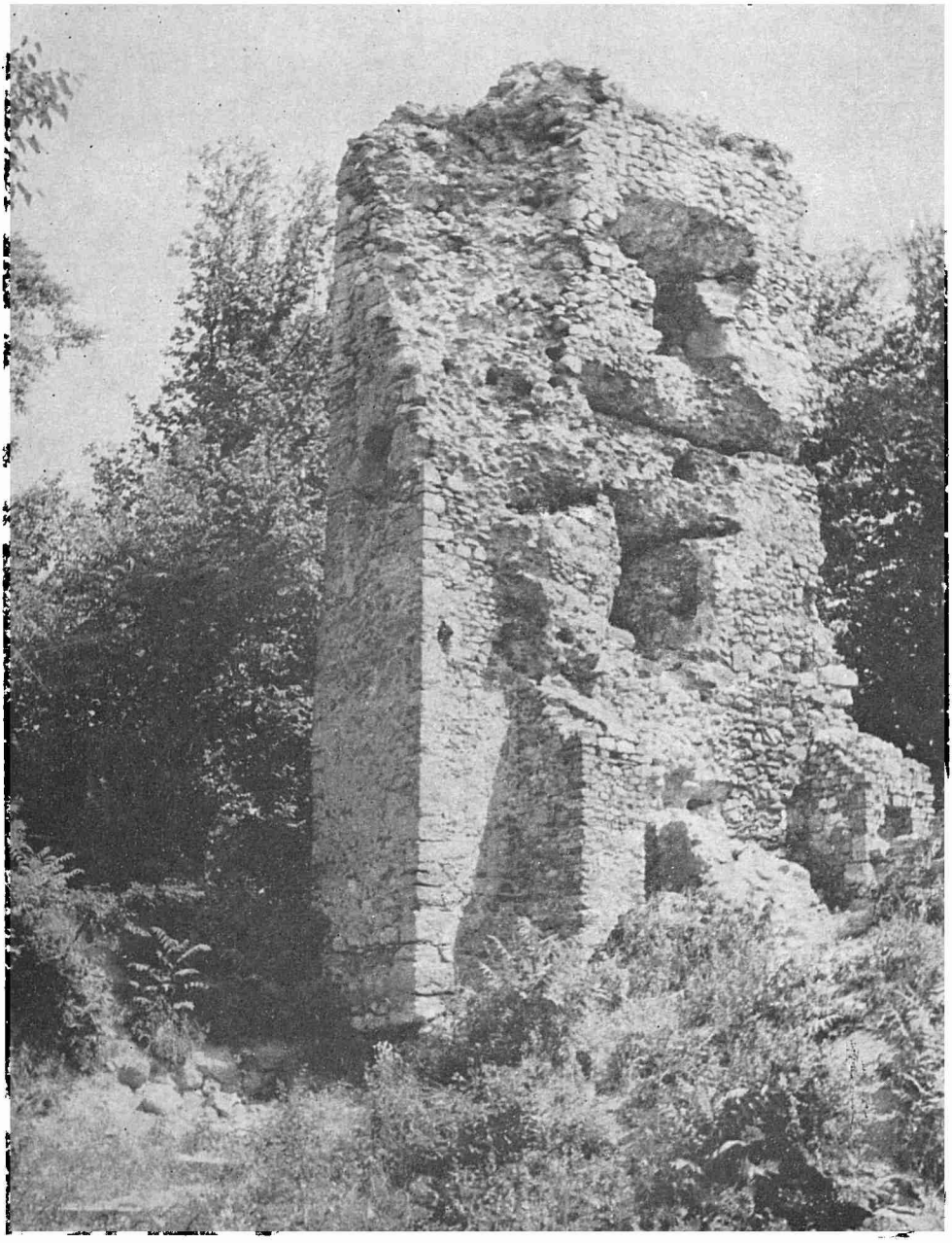

Cetatea de la Drobeta-T. Severin (sec. XIII—XIV)

www.dacoromanica.ro

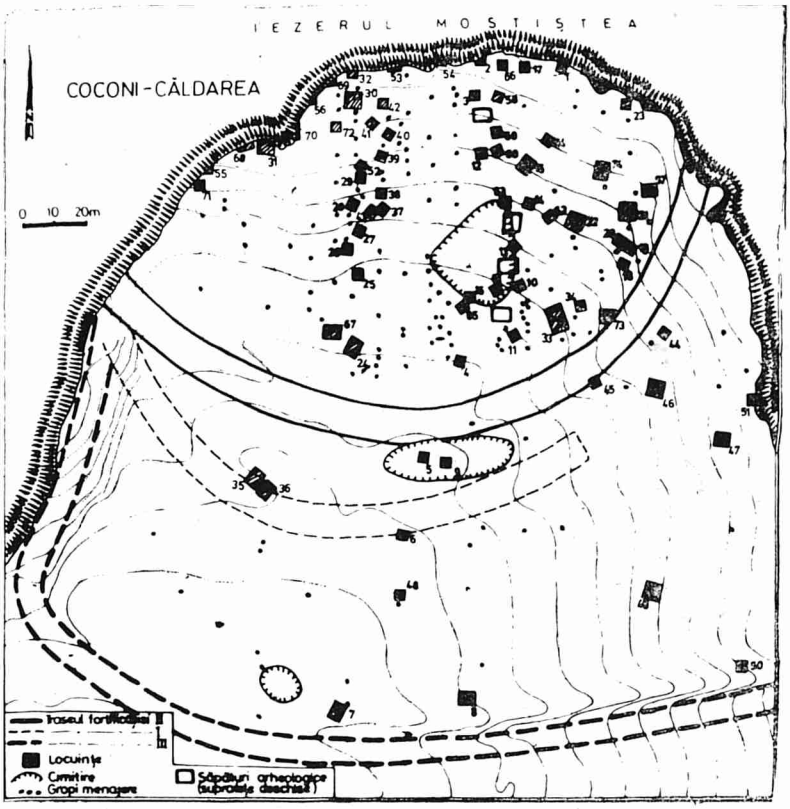

Planul așezării întărite de la Coconi, jud. Giurgiu

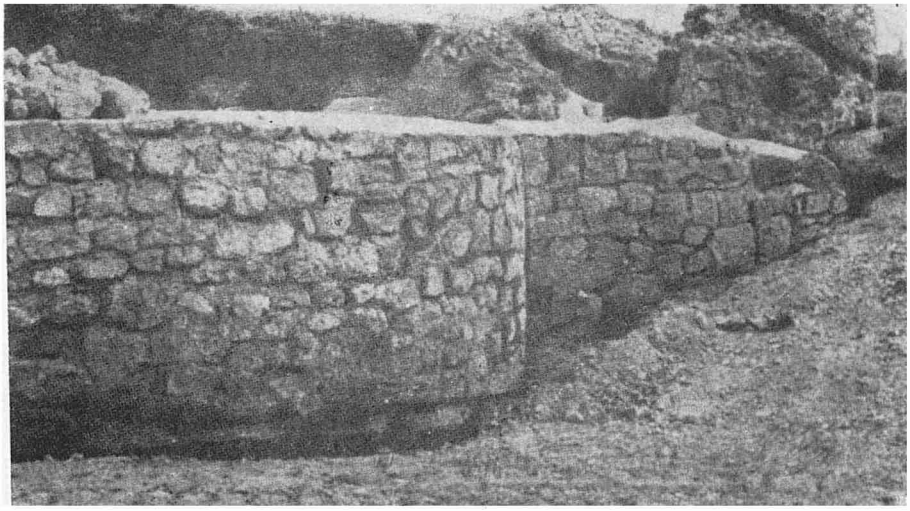

Ruinele cetății Giurgiu

www.dacoromanica.ro

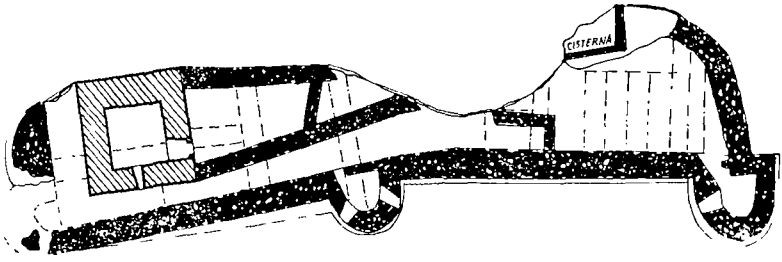

Planul cetății Poienari

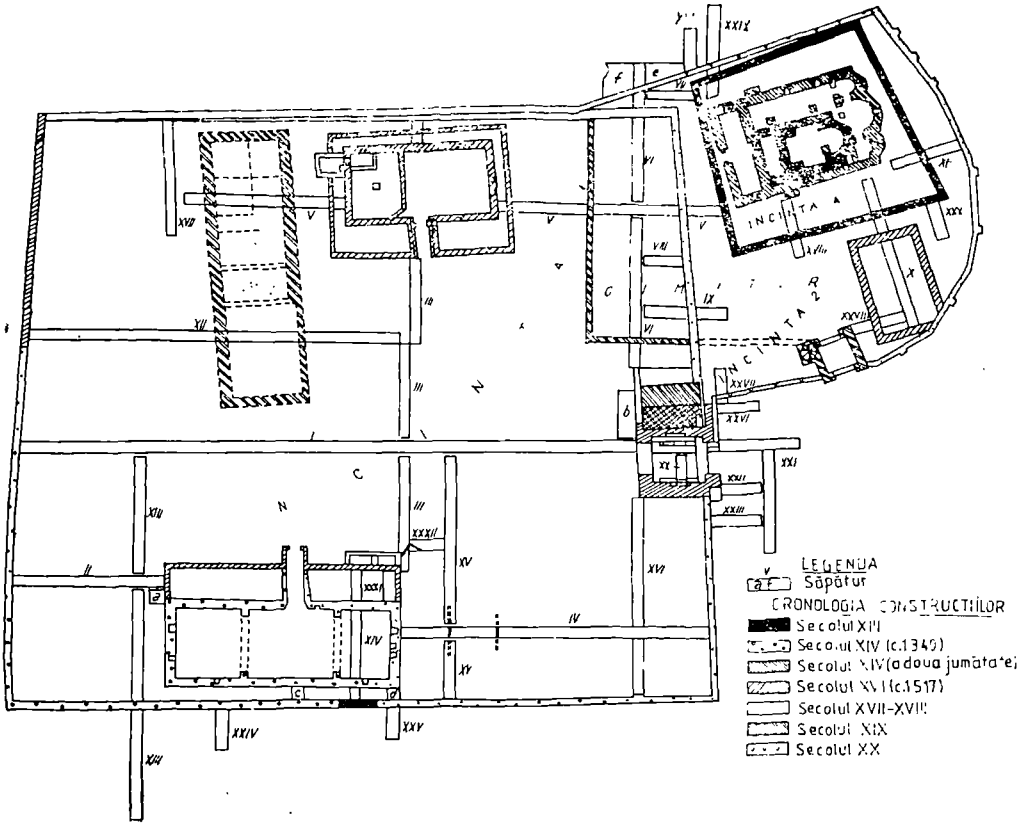

Planul curții domnești din Curtea de Argeș

www.dacoromanica.ro

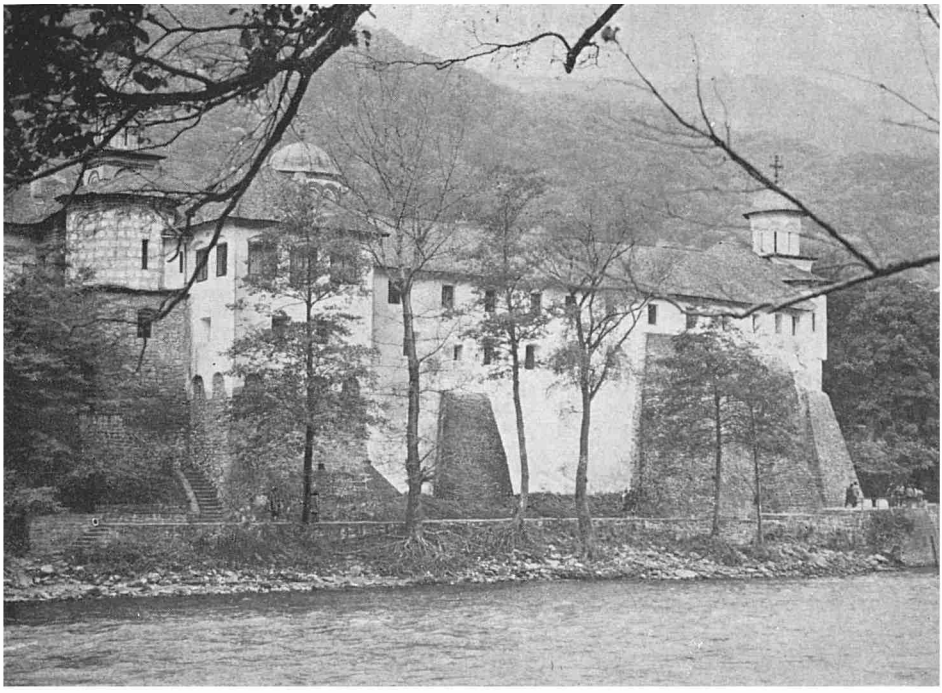

M-rea Cozia. Vedere de ansamblu

Biserica m-rii Cozia

www.dacoromanica.ro

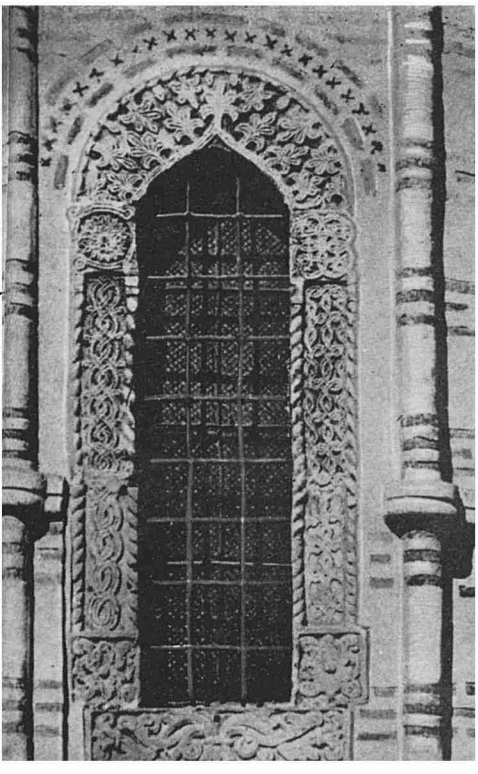

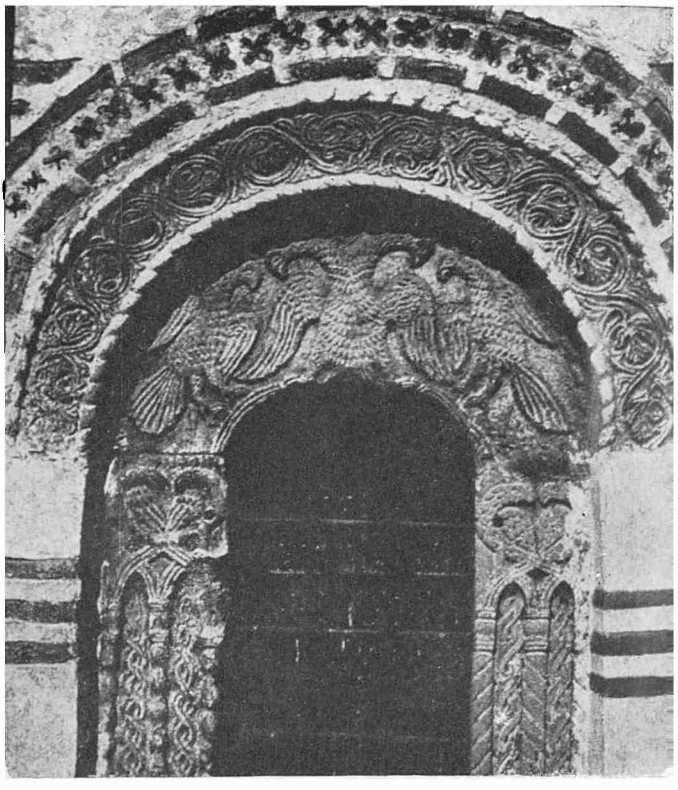

Biserica m-rii Cozia. Detalii de ancadramente la ferestre

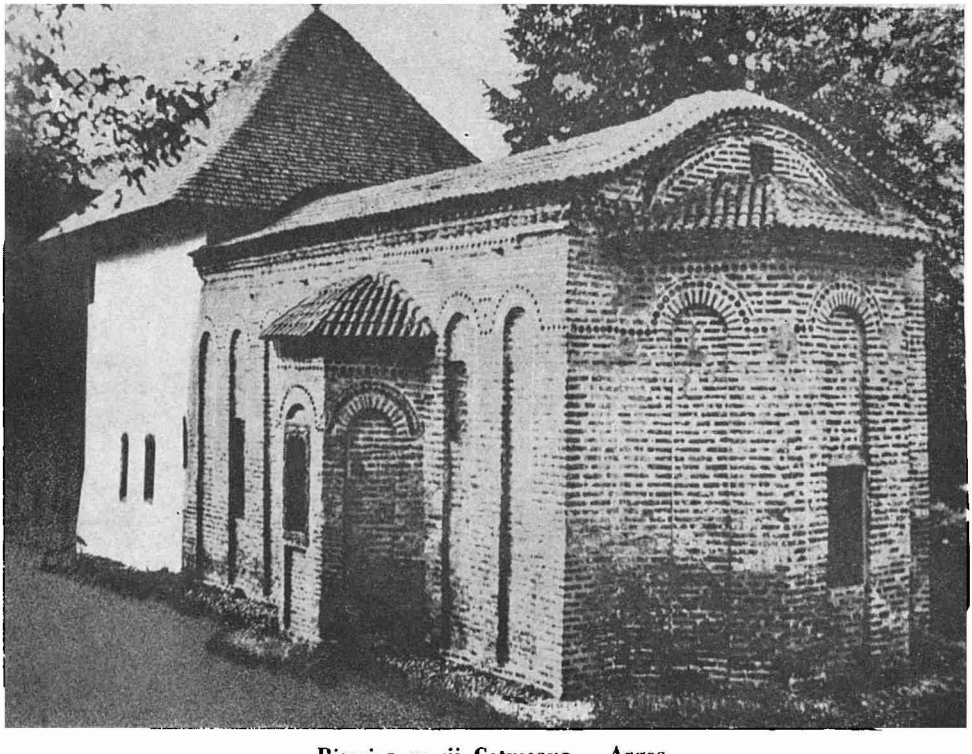

Biserica m-rii Cotmeana — Argeș

www.dacoromanica.ro

Biserica m-rii Tismana

Biserica m-rii Snagov

www.dacoromanica.ro

Pictură din biserica m-rii Cozia

www.dacoromanica.ro

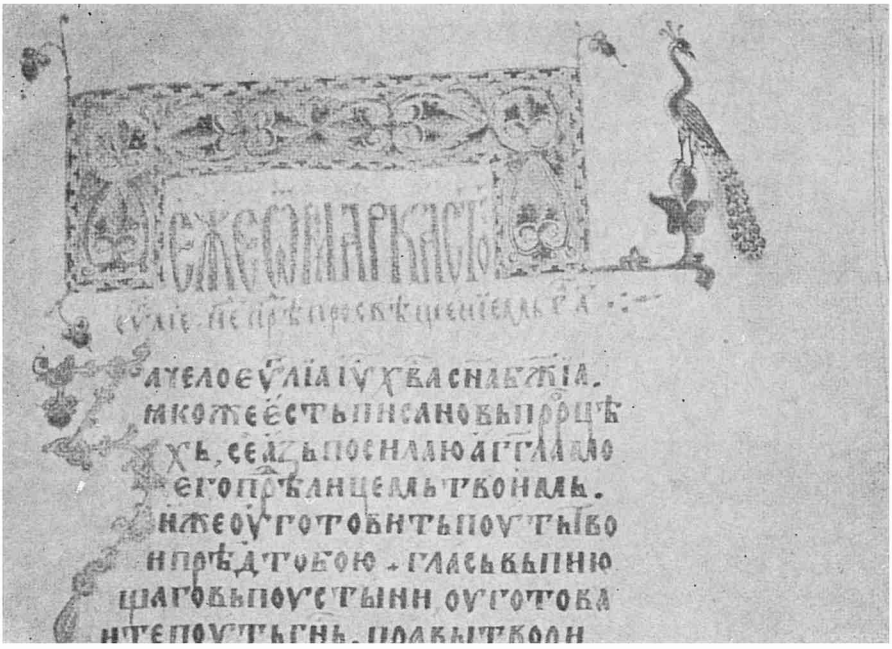

Miniaturi din Tetraevanghelul copiat de Nicodim (1404—1405)

www.dacoromanica.ro

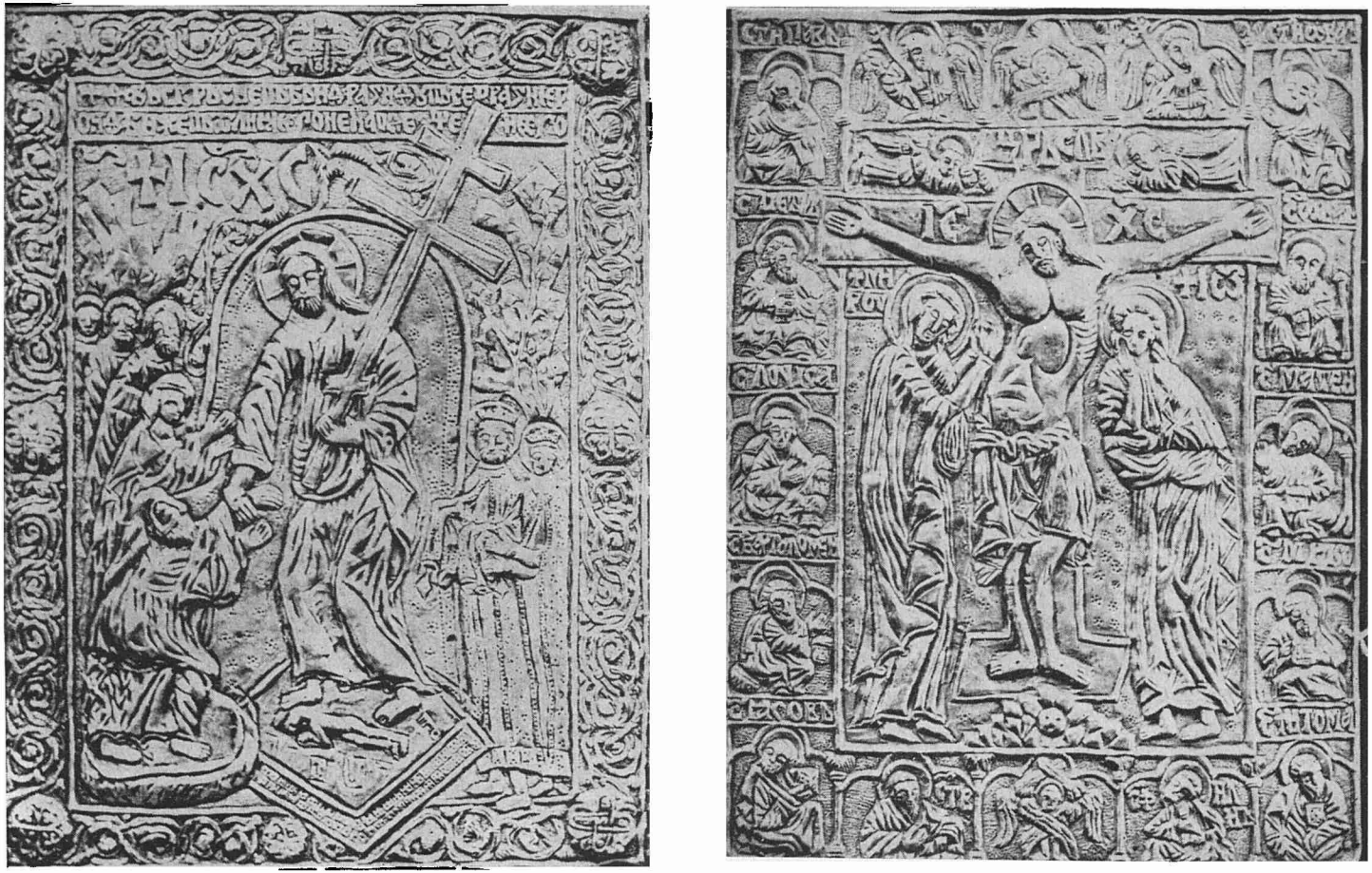

Ferecătura de argint aurit a Tetraevanghelului lui Nicodim

www.dacoromanica.ro

Nebederniţa de la
Tismana a mitropolitului Antim Critopol al Ungrovlahiei

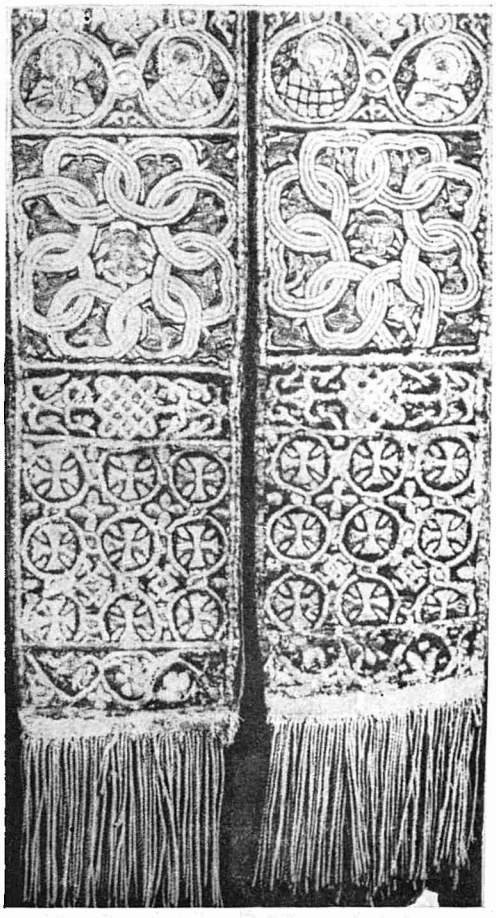

Partea inferioară a epitrahilului de la Tismana
(sec. XIV)

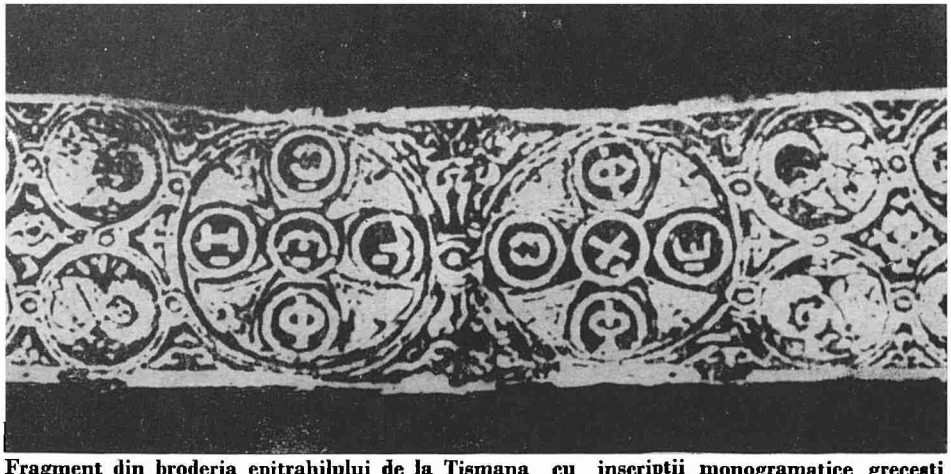

Fragment din broderia epitrahilului de la Tismana cu inscripţii monogramatice greceşti
(sec. XIV)

www.dacoromanica.ro

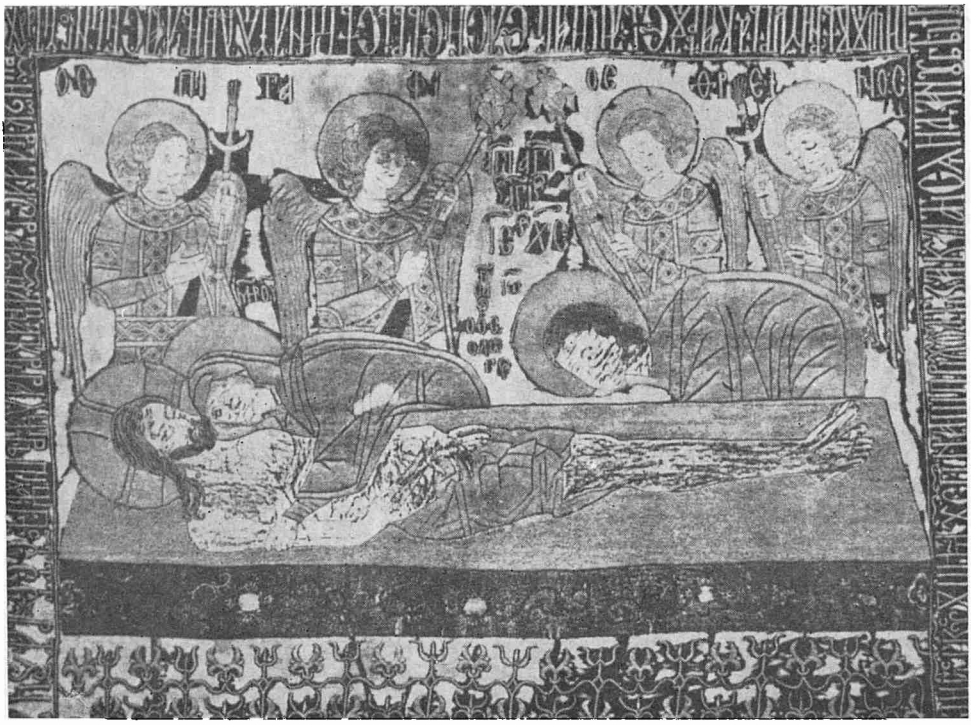

Epitaful de la Cozia (1396)

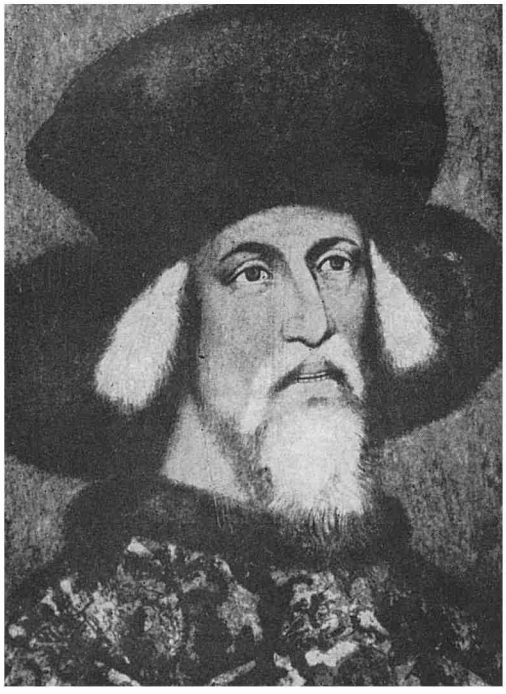

Wladislaw Iagello, regele Poloniei

Sigismund de Luxemburg, regele Ungariei

www.dacoromanica.ro

Bătălia de la Rovine (1395)

Baiazid Ildirîm

www.dacoromanica.ro

Bătălia de la Nicopole (1396)

Mircea cel Mare primind o solie otomană (pictură de Costin Petrescu din rotonda Ateneului R. S. România)

www.dacoromanica.ro

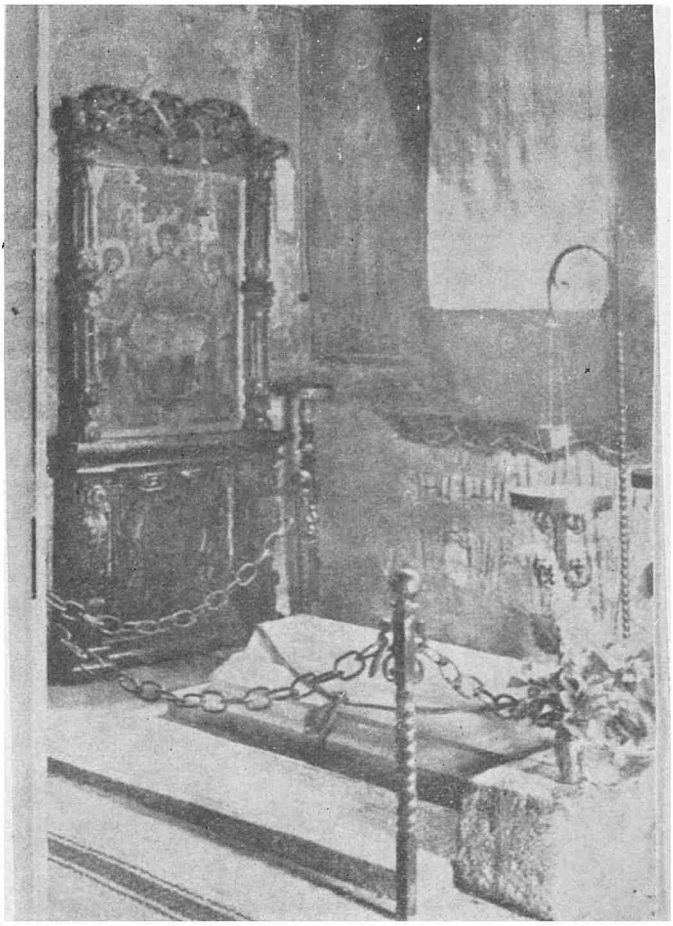

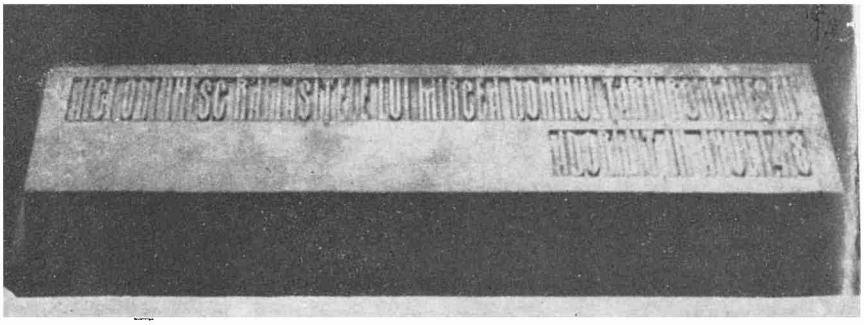

Mormîntul lui Mircea cel Mare din biserica m-rii Cozia și capacul cu inscripția de pe mormînt pusă la 1938

www.dacoromanica.ro

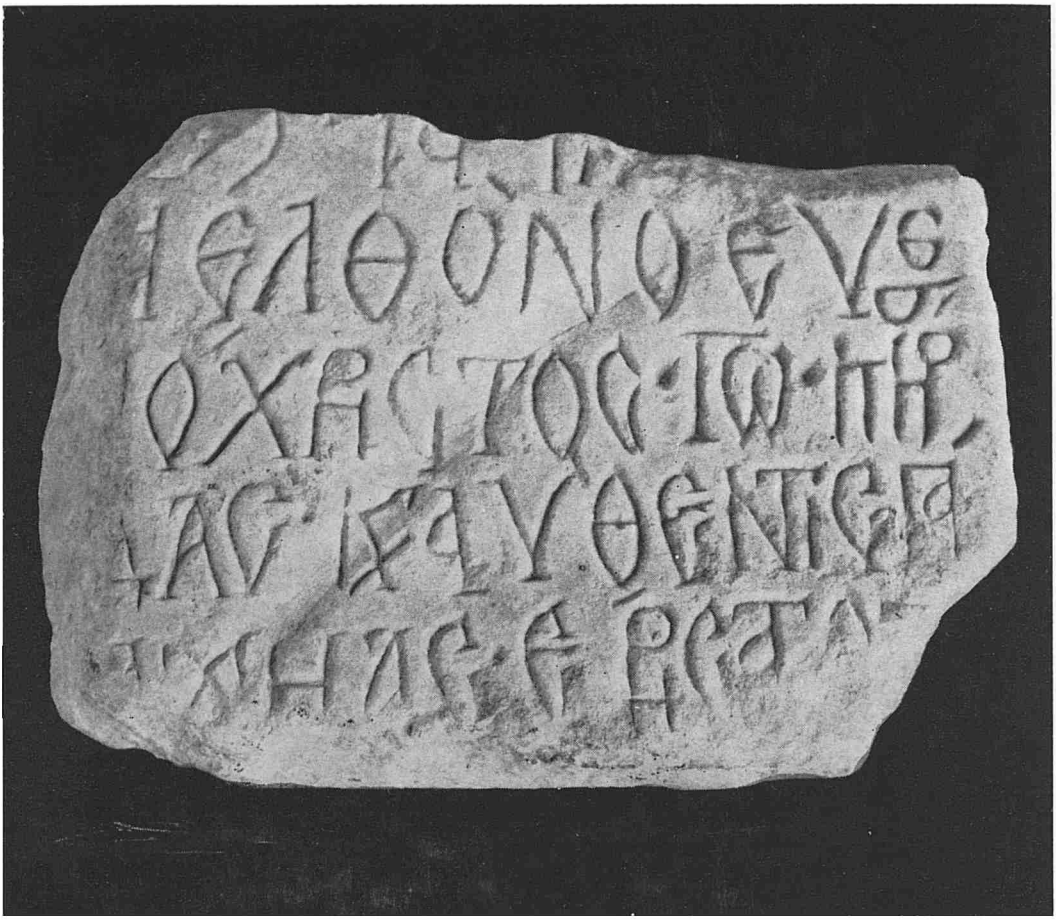

Inscripție descoperită la Silistra (1403 sau 1408), amintind de luptele lui Mircea cel Mare cu turcii

www.dacoromanica.ro

Mircea cel Mare, stăpînitor al Dobrogei. Scenă din ansamblul de pictură murală, în frescă, intitulat «Din trecutul Dobrogei», realizat, în anul 1966, de maeștrii Gheorghe Popescu și Nuni Dona la „Muzeul de Istorie națională și Arheologie» din Constanța

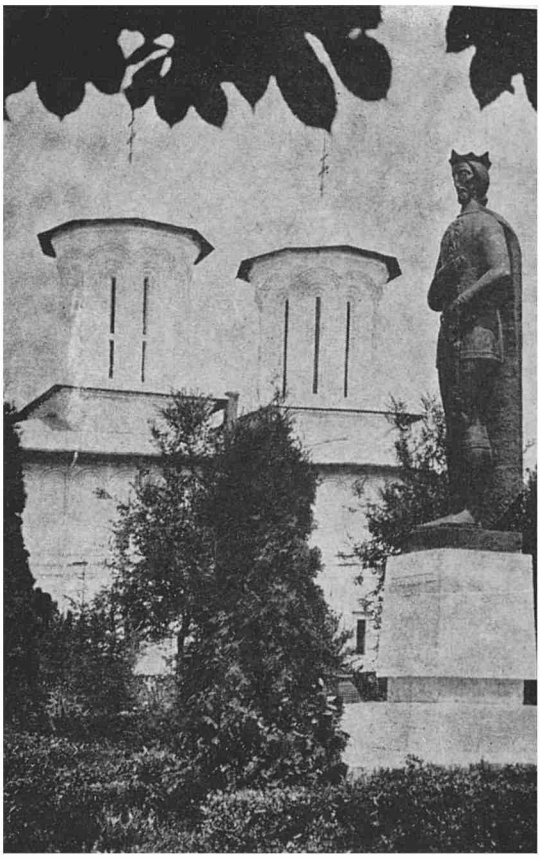

Statuia lui Mircea cel Mare din Municipiul Rîmnicu Vîlcea, lucrată din bronz, în anul 1971, de artistul poporului Ion Irimescu

www.dacoromanica.ro

Mircea cel Mare și alte figuri de seamă din trecutul nostru. Fragment din tapiseria monumentală « File de istorie », realizată, în 1979, de maeștrii Liana și Gheorghe Șaru pentru Muzeul memorial « Alexandru Ioan Cuza » din Ruginoasa, județul Iași

www.dacoromanica.ro

CAPITOLUL 3

MIRCEA CEL MARE ÎN ISTORIOGRAFIA ROMÂNEASCĂ

SCHIȚĂ DE PORTRET

Respectat și lăudat chiar de dușmanii săi, care-l considerau *„regele regilor din țările creștine de pe vremea sa"*, *„unul din monarhii celebri din țările necredincioase (= creștine) din acea vreme"*, *„un ghiaur (= creștin) tare viteaz"* sau *„cel mai viteaz și cel mai ager dintre principii creștini"*, *Mircea cel Mare a rămas în istoriografia noastră ca unul din cei mai de seamă voievozi din trecut, fiind citat totdeauna, cu cinstea și respectul cuvenite marilor eroi, alături de Ștefan cel Mare sau Mihai Viteazul.*

În paginile ce urmează vom încerca să prezentăm personalitatea marelui domn așa cum rezultă ea din operele istoricilor care s-au preocupat de domnia lui; ne referim îndeosebi la: D. Onciul, N. Iorga, P. P. Panaitescu, C. C. Giurescu și alții.

N. Iorga a relevat mai întîi *calitățile de diplomat ale lui Mircea cel Mare*, care „nu s-a lăsat condus nici de amintiri, nici de legături din alt domeniu decît al politicii singure. Creștin sau păgîn, catolic sau ortodox, vechi prieten sau dușman de ieri, erau numai elemente într-un calcul de o continuă exactitate, care i-a îngăduit să mîntuie în scaun, cu hotarele stăpînirii sale respectate de oricine, nu prin forța de care nu s-a știut folosi fiul și urmașul, Mihail, ci prin marea lui pricepere de a întrebuința oameni și împrejurări"[1].

Toate eforturile lui Mircea cel Mare au urmărit un singur scop: *să asigure independența Țării Românești:* „Cu o deplină cunoaștere a realităților europene și a raporturilor de forțe, cu hotărîre și cu simțul măsurii, el a unit și condus eforturile tuturora pentru păstrarea independenței țării, temei esențial al dezvoltării poporului nostru în evul de mijloc al istoriei românești"[2].

Datorită acestei lupte eroice, „pe cînd celelalte state creștine din sud-estul Europei au căzut victimă cumplitei furtuni musulmane, principatele românești le-au supraviețuit în greaua luptă, urmîndu-și fără întrerupere o viață a lor proprie și stînd timp îndelungat în fruntea

[1] N. Iorga, *Rostul lui Mircea Vodă I-iu* (RI, 1938, p. 157).
[2] Dinu C. Giurescu, *Politica externă a Țării Românești sub Mircea cel Bătrîn*, în vol. *Pagini din trecutul diplomației românești*, p. 75.

www.dacoromanica.ro

creștinătății ortodoxe, drept scut al Bisericii Răsăritului și adăpost al tradițiilor ei"[3].

De aceea, au remarcat alți istorici, „jertfa lui Mircea n-a fost zadarnică. Prin rezistența lui îndelungată, prin respectul pe care vitejia și priceperea lui au știut să le impună adversarilor, Mircea a păstrat ființa statului muntean. Este foarte mult, cînd ne gîndim că în aceeași vreme, state mai vechi cum erau Bulgaria și Serbia cad — *pentru o jumătate de mileniu* — sub loviturile Semilunei"[4].

Alți istorici au subliniat *poziția deosebită la care a ajuns Țara Românească în vremea lui Mircea cel Mare:* „Sub conducerea lui Mircea cel Bătrîn, Țara Românească se înălțase în rîndul unor mari puteri prin întinderea nouă a teritoriului ei și prin reformele ce întăriseră paralel forța ei internă, prin politica de colaborare a domnului său cu vecinii și prin simpatia activă pe care aceștia i-o arătau"[5].

Poziția cu totul deosebită a Țării Românești în relațiile sale externe a avut la bază în mod firesc o înțeleaptă *politică internă:* „solicitudinea lui (Mircea) pentru prosperitatea și organizarea țării înăuntru, cum și pentru relațiile politice și comerciale cu statele dimprejur, solicitudinea lui părintească pentru popor și oaste, în lunga și înțeleapta lui domnie, au dat tînărului principat acea consolidare înăuntru și acea putere de rezistență în afară care l-au făcut să se poată menține și în furtunile următoare"[6].

„Mircea n-a fost numai un luptător: el rămîne pentru istorie unul din marii meșteri organizatori, i-am spune *un bun gospodar român*, nu numai un adunător de pămînt românesc, dar și un chibzuit orînduitor al acestui pămînt. Asemenea oameni în trecutul nostru se numeau *ctitori* și, precum Biserica are părinții ei, care i-au așezat

---

[3] D. Onciul, *Mircea cel Bătrîn. Cuvîntare comemorativă la cinci sute de ani de la moartea lui*, în *Scrieri istorice*, II, ed. A. Sacerdoțeanu, p. 258.

[4] C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, ed. a V-a, vol. I, Buc., 1946, p. 482.

[5] B. T. Câmpina, *op. cit.*, p 331. Vezi și idem, *„Principele cel mai puternic și cel mai viteaz": Mircea cel Bătrîn* („Mag. istoric", 1973, nr. 1, p. 3—8).

[6] D. Onciul, *op. cit.*, p. 259.

Vezi și Ștefan Ștefănescu, *Mircea cel Mare — apărător al românilor și al Europei la Dunărea de Jos* (R. A., 1986, nr. 3, p. 264 și 271), care îi face un reușit portret lui Mircea: „Înzestrat cu un deosebit simț politic, chibzuit în măsurile întreptinse ce vizau cîrmuirea țării, viteaz și ingenios comandant de oști, Mircea Voievod a intrat în istorie ca luminos reper în construcția statală românească și impunerea durabilității ei... Mircea Voievod s-a dovedit Mare prin talentul militar, ca și prin tactul diplomatic, prin spiritul de organizare și energia manifestată ca țara să fie tot mai frumoasă, mai puternică și mai slăvită. Cîrmaci înțelept, el și-a dat seama că problema cardinală care se punea în fața Țărilor Române era să navigheze în așa fel încît să evite Scylla otomană fără a naufragia în apele Caribdei creștine".

www.dacoromanica.ro

temeliile, și țările au pe ai lor, fără de care n-ar fi fost temelia tare a începuturilor“ [7].

Tot lui Nicolae Iorga îi datorăm și un izbutit portret al lui Mircea *comandant de oaste:* „cu sabia la coapsă e înfățișat el și pe zidurile Coziei și pe acelea mult mai modeste ale creațiunii sale din partea muntelui dincolo de Olt și astfel apare el și pe monete, încununat cu o coroană împărătească, dar în zale și cu mîna pe plăselele armei de apărare a țării care-i fusese încredințată“ [8].

Mircea a fost și un *cavaler*, care „n-a luptat contra nimănui dintre cei care nu se mai puteau apăra, n-a căutat să se răzbune asupra celor pe care nevoia-i aducea, ca la Rovine, pe urma oștilor turcești în pămîntul său, a căutat prietenii unde erau cu putință și a cules moșteniri, ca în Dobrogea, unde se prezentau de la sine“, pe baza originii comune a locuitorilor celor două provincii românești [9].

Alți istorici au subliniat *importanța relațiilor de colaborare dintre țările române* în vremea lui Mircea, a cărui domnie „stă la începutul solidarității românești în lupta împotriva turcilor, pentru independență și apărarea Europei“ [10], Mircea fiind considerat „un protector“ pentru Moldova și Transilvania.

Recapitulînd, putem spune că principalele merite ale marelui domn au fost bine scoase în evidență de C. C. Giurescu: „A fost *viteaz în războaie;* ce n-au putut face cavalerii înzăoați ai Apusului (la Nicopole — N.S.) și toți creștinii din Balcani a făcut *singur*. A fost *strălucit diplomat*, izbutind să devină centrul unui întreg sistem de alianțe și determinînd multă vreme situația internă a Imperiului otoman. A fost un *priceput gospodar*, prețuind îndeletnicirile care aduc bogăția, încheind tratate de comerț cu vecinii și favorizînd exportul produselor țării. A fost un *creștin adevărat*, dînd lui Dumnezeu ce i se cuvine, sprijinind pe cei ce se roagă lui, înzestrînd vechile lăcașuri și clădind altele noi. A fost, într-adevăr, un « *mare voievod și domn* », unul dintre cei mai mari pe care i-a avut neamul nostru. Cu adînca lui pătrundere întemeiată pe cetirea continuă a vechilor noastre izvoare, cu geniala intuiție care l-a caracterizat, Eminescu, cunoscătorul întregului trecut românesc, a simțit frumusețea acestei figuri, eroismul ei. Nu-i o întîmplare deci că pentru a slăvi epoca de glorie și de înălțare a neamului a ales tocmai domnia lui Mircea.

[7] P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, p. 347.
[8] N. Iorga. *op. cit.*, p. 156.
[9] *Ibidem*, p. 159.
[10] P. P. Panaitescu, *Io Mircea voievod* („Mag. istoric“, 1967, nr. 3, p. 4).

www.dacoromanica.ro

Ea înfățișează momentul culminant al dezvoltării istorice în Țara Românească în primele trei secole. Abia în vremea lui Mihai Viteazul vom mai avea încă un asemenea moment“ [11].

Ținînd seama de faptele sale, alți istorici ca D. Onciul au considerat că Mircea cel Mare poate fi încadrat „între cei mai de frunte luptători ai creștinătății în secolul său, ca și pe urmă Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul, (care) cîteși trei au înscris cu spada lor — în luptă eroică pentru neatîrnare — pagini în istorie care sînt fala neamului românesc“ [12].

„Nu greșim și nu exagerăm cu nimic, prin urmare, dacă vom spune că Mircea cel Mare a fost cel dintîi șef de stat și conducător de oști român care s-a impus dincolo de hotarele țării sale ca o mare figură europeană, ca un om politic și militar cu intervenții hotărîtoare nu numai în destinele poporului său, dar și în evoluția generală a istoriei continentului european“ [13].

„Pentru noi, românii, măreția lui Mircea își are însă rațiuni mai adînci decît aceste spectaculoase succese militare: în ceea ce a știut să facă din ele. Căci, într-adevăr, Mircea I a fost „cel Mare“, fiindcă a obligat, politicește, pe șefii unui mare imperiu în formare, al celui mai mare imperiu continental pe care-l văzuse lumea mediteraneană de la Imperiul roman, să semneze pentru prima oară un angajament solemn că vor respecta statutul de absolută independență interioară a românilor, în schimbul angajamentului acestora de a nu se mai ridica la luptă și a plăti un simbolic tribut. N. Iorga a observat că niciodată înainte otomanii nu au acceptat așa ceva, și numai după „capitulațiile“ lui Mahomed I pentru Mircea vor repeta gestul față de Veneția“. (*Paralelisme și inițiative de istorie universală la români*, p. 12—13).

„Statutul de autonomie care însemna, practic, deplina libertate a dezvoltării spirituale și culturale și o largă marje de manevră politică externă, cu care țările române s-au deosebit în Europa, secole în șir, de teritoriile supuse direct administrației otomane, acest statut hotărîtor pentru toată istoria lor ulterioară a fost smuls, cu sabia și diplomația deopotrivă, de Mircea, care pentru asta merită din plin a fi numit « cel Mare ». Căci fără el nu ar mai fi existat nici un domn, nici mare, nici mic, nici viteaz, nici cumplit, nici în altfel ! O Țară Românească transformată în provincie otomană în 1395 (și toate

[11] C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 497—499.
[12] D. Onciul, *op. cit.*, p. 243.
[13] Alexandru V. Diță, *art. cit.*, p. 23.

www.dacoromanica.ro

semnele sînt că Baiazid de aceea venise cu cea mai puternică armată ridicată vreodată, pînă atunci, de Imperiul otoman) ar fi curmat în față destinul Moldovei și l-ar fi pecetluit pe al Transilvaniei"[14].

Pe edificiul durat și apărat în mod strălucit de Mircea cel Mare a fost posibilă evoluția istorică comună a celor trei țări române în veacurile ce au urmat, asigurîndu-se astfel condițiile necesare continuării operei de unificare politico-statală pe vatra străbună carpato-danubiano-pontică.

„Din mormîntul său de la Cozia, umbra lui ne însuflețește, îndemnîndu-ne la faptele iubirii de țară și ale tăriei de credință, virtuți prin care, cu vitejie și înțelepciune, el și-a cucerit cunună de glorie nepieritoare... Binecuvîntată în istorie, binecuvîntată în conștiința națională și în inimile românești este domnia lui. Binecuvîntată fie amintirea lui deapururea!", erau cuvintele cu care marele istoric D. Onciul își încheia cuvîntarea comemorativă rostită în 1918[15], cuvinte cu care încheiem și noi aceste pagini dedicate marelui voievod la împlinirea a 600 de ani de la urcarea sa pe tronul Țării Românești.

---

[14] Dan Zamfirescu, *Un ctitor al măreției românești în istoria universală* („Luceafărul" 14 iunie 1986).

[15] D. Onciul, *op. cit.*, p. 260.

www.dacoromanica.ro

INDICE DE NUME ŞI LOCURI

A

Abel, personaj biblic, 236.

Adam, personaj biblic, 193, 231, 232, 236.

Adrianopol, (Odrïiu, Edirne), 206, 217, 256, 266, 283, 289, 290, 305, 329, 333, 341, 342, 343, 344, 351, 354, 360.

Agaton, ieromonahul, stareţ, 153, 154, 156, 163, 169.

Ahtum, voievod al românilor în Banat, 144.

Akarnia, 256.

Alba-Popa Dîrvaş, biserică în Bucureşti, 373.

Albania, 256, 257, 267, 336, 342.

Albul, boier, 53.

Aldea, jupan, 175, 219.

Alecu, Viorel, 364.

Alexandrescu, Grigore M., 17, 166, 167, 360, 361, 367.

Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Maria-Matilda, 91, 332, 333, 367.

Alexandrescu-Urechia, Vasile, 358.

Alexandria, loc., 376.

Alexandru, 35.

Alexandru Aldea, domn, 28, 98, 107, 120, 173, 215.

Alexandru cel Bun, domn, 24, 28, 83, 91, 92, 105, 113, 182, 183, 196, 197, 272, 330, 339, 343, 344, 350, 357, 366.

Alexandru-Ion Cuza, domn, 378.

Alexandru II Mircea, domn, 34.

Alexeni, loc., 173.

Ali, M., ist., 332.

Ali-paşa, vizir, 263, 267, 295, 340.

Amasia, mitropolie, 126, 333.

Amfilohie, ieromonahul, stareţ, 210.

Amlaşul, 87, 88, 124, 216, 269, 288, 337.

Ana, fiică a lui Nicolae-Alexandru Basarab, 261, 269.

Ana, doamnă, soţia lui Vlaicu Vodă, 232.

Ana, doamnă, soţia lui Radu I Basarab, 8, 9, 12.

Ana, doamnă, soţie a lui Mircea cel Mare, 19, 20, 21.

Ana, fiică a lui Mircea cel Mare, 30.

Anatolia, 91, 282, 283, 284, 285, 289, 290, 302, 323, 332, 333, 340, 342, 344, 346.

Anca, fiică a lui Nicolae-Alexandru Basarab, 256, 269.

Andreescu, Ştefan, 21, 92, 134, 173, 211, 213, 331.

Andreev, M., 89.

Andrei III, rege al Ungariei, 246.

Andrei, episcop catolic la Argeş, 201.

Andronic II Paleologul, împărat bizantin, 254, 260.

Andronic III Paleologul, împărat bizantin, 254, 260.

Andronic IV Paleologul, împărat bizantin, 254.

Angelescu, Pr. Paraschiv, 179.

Angevină, dinastie regală, 246, 247, 250.

Anghel, Dem., scriitor, 39, 366.

Anghel de la Ocna, 61, 165.

www.dacoromanica.ro

Anghelina, cneaghină, 181.
Anghelov, D., 336.
Anghira, Ancira, Ankara, 91, 125, 126, 137, 141, 331, 332, 346.
Anglia, 285, 319.
Anineanu, Marta, 20.
Aninoasa, mînăstire, 151.
Anjou, dinastie regală, 124.
Ankara, vezi Anghira.
Antalffi, Andrei, istoric, 332.
Antim Critopol, mitropolit, 124, 125, 126—132, 133, 134, 136, 137, 138, 139, 140, 142, 152, 153, 158, 165, 185, 186, 187, 188, 219, 221, 225, 227, 231, 236, 237, 238, 239.
Antim Ivireanul, mitropolit, 171.
Antim, mînăstire, 22.
Antiohia, patriarhia din, 367.
Antonescu, P., arhitect, 373.
Antonie IV, patriarh ecumenic, 140.
Antonie, ierodiacon, ucenicul Sf. Nicodim de la Tismana, 239.
Arad, oraș, 144.
Ardeal, 33, 56, 69, 73, 80, 81, 301, 309, 329, 335.
Areopagitul, Pseudo-Dionisie, 152.
Argeș, rîu, cetate de scaun, sediu mitropolitan, tîrg, județ, 5, 11 15, 16, 17, 18, 22, 32, 42, 44, 46 47, 58, 63, 64, 65, 82, 83, 84 108, 123, 124, 125, 126, 127 128, 129, 130, 131, 132, 133 134, 135, 136, 137, 138, 139 140, 141, 144, 152, 160, 165 170, 173, 178, 185, 187, 206, 207, 214, 215, 216, 219, 227, 255, 269, 293, 294, 295, 296, 298, 299, 302, 303, 304, 305, 306, 315, 317, 357, 374.
Arghiropoulos, cîntăreț bizantin, 220, 221.
Armenia, 135.
Arnota, mînăstire, 19, 20, 22.
Arpadienilor, dinastie, 246.
Asan, țar vlaho-bulgar, 259.
Aschbach, J., 345.
Asia, 84, 262, 266, 285.
Asia Mică, 43, 124, 220, 252, 253, 264, 316.
Așik-pașazade, cronicar, 352.
Atanaric, rege got, 144.
Atanasie, mitropolit la Severin, 126, 131, 133, 134, 137—141, 153, 165, 221, 227.
Athos, Sfîntul Munte, 21, 22, 30, 93, 127, 135, 142, 146, 149, 152, 159, 160, 161, 162, 172, 175, 176, 182, 184, 185, 216, 219, 222, 237, 372.
Auner, C., 200, 201.
Austria, 319.
Avignon, 195.
Avraam, personaj biblic, 192.

B

Bacău, 83.
Bacicovo, mînăstire, 179.
Badea, Ion, 242.
Baden, 198.
Baia de Aramă, loc., 62, 166.
Baiazid I Yîldîrim (Fulgerul, Trăznetul), 35, 37, 40, 97, 178, 180, 181, 220, 258, 262, 266, 278, 279, 280, 281, 282, 284, 285, 287, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 308, 311, 312, 314, 315, 316, 317, 320, 323, 324, 325, 328, 329,

www.dacoromanica.ro

331, 332, 333, 335, 339, 342, 351, 354, 363, 364, 365, 370, 375, 389; v. şi: Yildirim.
Baico, 44.
Bala, 111.
Balaton, lac în Ungaria, 24, 25.
Balcani, regiune, 64, 89, 152, 159, 179, 181, 187, 209, 217, 220, 224, 225, 252, 253, 255, 256, 258, 259, 260, 261, 262, 266, 267, 268, 271, 281, 325, 374, 387.
Baldovin, logofăt, 47, 91, 172.
Balica, 89, 96, 263.
Balotă, Anton, 229.
Balş, Gheorghe, arhitect, 209, 232.
Balş, Ştefan, arhitect, 22.
Baltă, judeţ, 108.
Banat, 66, 67, 124, 144, 296, 305, 311, 313, 314, 337, 348.
Banat al Bulgariei, 147, 261.
Banatul Severinului, 66, 87, 88, 106, 129, 149, 153, 187, 274, 288, 337.
Banatul Sîrbesc, 211.
Baraschi, Silviu, 207.
Barici, sat, 169.
Barker, J. W., 286.
Barnea, Ioan, 211, 231, 233, 239, 264.
Bartolomeu, apostol, 231.
Basarab, 212.
Basarab, voievod, 215.
Basarab I „Întemeietorul", (cel Mare), domn, 5, 6, 7, 15, 17, 32, 99, 103, 122, 145, 246, 259, 260, 261, 268, 278, 302, 315, 354.
Basarab cel Bătrîn (Laiotă), domn, 34, 175.
Basarab cel Tînăr (Ţepeluş), domn, 214.
Basarabi-Dolj, aşezare întăritâ, 208.
Basarabi-Murfatlar, complex monastic, 144.
Basarabia, 88.
Basarabia, nume dat Ţării Româneşti, 302, 312.
Basarabilor, familia domnitoare a, 65, 67, 97, 259, 289, 365.
Basea, arhimandrit, 170.
Batea, 48, 61.
Bavaria, 319.
Bălan, Const., istoric, 166, 173, 297, 329, 354, 358, 373.
Bălaşa, doamnă, soţia lui Constantin Şerban Basarab, 22.
Bălaşa, pr. Dumitru, istoric, 153, 158, 170.
Bălăceanu, Radu, 88, 341.
Bălcescu, Nicolae, 114, 359, 360.
Bălteni, sat, 29.
Bănescu, Nicolae, 358, 373, 374.
Bărăgan, 56.
Bărăţia, biserică, 199.
Bătrîna, Adrian, 211.
Bătrîna, Lia, 211.
Beckmann, G., 346.
Bedr-ed-Din, Bedreddin, 342, 350, 351, 352.
Bela, prinţ de Coroană maghiar, 121.
Bela IV, rege ungar, 122.
Beldiceanu-Nădejde, Nicoară, 332.
Belgrad, 181, 246, 247, 258.
Bellaguet, M. I., 319, 322, 323.
Benedict Himfy, 147.
Berca, Otilia, 365.
Berilă, 44.
Berza, Mihai, 22, 102.

www.dacoromanica.ro

Bianu, Ioan, 158, 223.
Bichini, sat, 169.
Bichir, Gh., 293.
Binder, Pavel, 287.
Bisa, jupîniță, soția lui Aldea, 175, 219.
Bistrăț, Bistreț, baltă, 64, 85, 168.
Bistrița, loc., 8, 11, 46, 57, 170.
Bistrița, mînăstire vîlceană, 20, 22, 179.
Bistrița, mînăstire în Moldova, 10.
Bitinia, 124, 129.
Bizanț, 9, 29, 64, 89, 90, 94, 95, 97, 101, 127, 134, 141, 152, 159, 179, 183, 184, 187, 196, 209, 217, 220, 253, 254, 255, 256, 263, 264, 316, 333, 341, 342, 344, 349, 352, 353.
Bîrlad, 83.
Bîrsănescu, Ștefan, 219, 220.
Blagoveștenia, Bunavestire, hramul mînăstirii Cotmeana, 163, 243; v. și p. 233.
Bodin, Jean, 353.
Boemia, 248, 249, 313, 335.
Bogdan, 35.
Bogdan I, domn al Moldovei, 35, 271.
„Bogdana", biserică în Rădăuți, 271, 272.
Bogdan, Damian P., 10, 32, 108, 276.
Bogdan, Ioan, 13, 24, 29, 33, 56, 59, 60, 61, 63, 65, 75, 76, 92, 94, 235, 294.
Bogdănești, sat, 44.
Bogza, Geo, 367.
Bolintin, mînăstire și sat, 85, 117, 214.
Bolintineanu, Dimitrie, 38, 242, 361, 362.
Bologa, cetate, 88.
Bologna, 130, 227.
Bolșacov, A. A., 304.
Bonfinius, A., 309, 312.
Bonifaciu IX, papă, 330, 334.
Borcea, loc., 344.
Boroianu, C., 362.
Bosfor, 220, 262, 325.
Boskovič, Dr., 209.
Bosnia, 247, 257, 258, 262, 275, 285, 334, 335.
Botușari, biserică, 199.
Boucicaut, Jean de Maingre, zis, 319, 321, 323.
Bourguina, A., 256.
Bragadiru, sat, 292, 293.
Bran, cetate, vamă, 63, 70, 75, 76, 88, 207, 289, 311.
Branicevo, 258.
Braniște, pr. M., 304.
Braniștea Urăsei, loc., 61.
Brankovič, Gheorghe, cronicar, 298.
Brașov, loc., ținut, district, 29, 33, 60, 61, 63, 64, 65, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 84, 85, 88, 194, 235, 277, 285, 287, 291, 301, 306, 309, 313, 317, 318.
Brata, jupan, sudețul de Gorj, 109.
Bratilov, mină de aramă, 62, 116, 166, 168.
Bratulea (Bratul), Gh., 228.
Braun, M., 275.
Brădet, schit, 7, 16, 17, 22, 24, 25, 26, 173, 174, 214, 215.
Brăila, oraș, județ, 44, 46, 61, 63, 64, 65, 69, 70, 71, 74, 75, 76,

www.dacoromanica.ro

80, 82, 83, 84, 85, 90, 108, 116, 368.
Brătianu, Gheorghe I., 338.
Brătulescu, Victor, 16, 17, 21, 22, 158.
Brebina, rîu, 62.
Brezeanu, Stelian, 95, 256, 259, 262.
Brezoianu, Ioan, 114.
Brîncoveanu, Constantin, domn, 35, 172, 205.
Brodin, P., 256.
Brusa, 264, 266, 280, 333, 340.
Buda, Buda-Pesta, 67, 70, 224, 247, 248, 249, 250, 309, 311, 313, 319, 345.
Budănești, sat, 228.
Bucegi, 291.
Buchon, 295.
Bukow, Buccow, general, 174, 216.
București, 10, 15, 16, 21, 22, 46, 50, 63, 64, 203, 207, 208, 230, 233, 243, 244, 301, 311, 327, 361, 373, 375, 376.
Bulat, Toma G., 320.
Bulgaria, 18, 67, 85, 95, 176, 177, 178, 184, 187, 224, 229, 255, 259, 261, 262, 267, 268, 316, 324, 325, 326, 336, 337, 344, 386.
Bumbeștii de Jiu, sat, 173.
Bumbești-Livezeni, defileu, 213.
Bunavestire, paraclis la mînăstirea Snagov, 233.
Buonaccorsi-Callimachos, Filippo, 355.
Burcea, 61.
Burgundia, 319, 322, 335.
Burlănești, cetate, 206.
Butești, 44.
Buzatu, pr. D., 158.
Buzău, rîu, tîrg, oraș, județ, 15, 44, 46, 54, 61, 63, 64, 70, 76, 108, 111, 115, 144, 171, 224, 277.

C

Caffa, 84, 300.
Cacaleții za Rovina, loc., 303.
Calafat, loc., vamă, 57, 62, 64, 85.
Calea, nume, 10.
Calea Dîmboviței, 70.
Caliacra, oraș, cetate, 91, 96, 324.
Caliian, nume, 61.
Calina, nume, 10.
Calinichia, doamna lui Radu I, mama lui Mircea cel Mare, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 57, 95, 168.
Calist I, patriarh ecumenic, 122, 149.
Cantacuzino, familie imperială bizantină, 9, 293, 305, 354.
Cantacuzino, Gh. I., 22, 24, 204, 205, 206, 215.
Cantacuzino, Ioan VI, împărat bizantin, 5, 254, 255, 259, 264, 265.
Cantacuzino, Mihai, ban, 293.
Caplea, nume, 10.
Caprina, nume, 10.
Carandino, N., 366.
Caransebeș, loc., 311.
Carataşu, Mihail, 367.
Carintia, 26.
Carol IV, împărat german, 247.
Carol cel Mare, împărat, 99.
Carol II cel Mic, rege ungar, 247.
Carol Robert de Anjou, rege al Ungariei, 5, 246, 259, 268, 310.
Carpați, munți, 5, 42, 43, 45, 59, 61, 64, 67, 70, 71, 72, 78, 80, 99, 122, 124, 128, 177, 196, 198, 251, 268, 270, 272, 278, 309, 359, 363.
Cartojan, N., 222.
Caucaz, 300.
Cavarna (Cranea, Ecrene), 85.
Cazacilor, cetatea, 207.
Cazimir III cel Mare, rege al Poloniei, 246, 249, 250.
Cazimir, Șt., 362.

www.dacoromanica.ro

Călărași, loc. vad, 90, 208.
Călimănești, loc., 53, 208.
Călin, nume, 175.
Cătălina, nume, 10.
Călinescu, George, 361.
Călmățui, rîu, 304.
Călugărenii de la Neajlov, loc., 173.
Călugăreni, lupta de la, 305.
Călugărenii pe Teleorman, loc., 173.
Căpățînă, Dan, 206.
Cărărenii, sat, 44.
Cătălui, loc., 57.
Ceaușescu, Nicolae, 379, 380, 382.
Cecilia, nume, 10.
Cegăneanu, Spiru, arhitect, 233, 235, 242, 243, 244.
Cehia, postav de, 74.
Celebi, fiul lui Baiazid I, 180.
Cenad, loc., 298.
Ceremuș, rîu, 249.
Cerna, rîu, 124, 228.
Cernovodeanu, Paul, 206, 368.
Cetatea Albă, loc., 92, 311, 338.
Cetățeni-Muscel, schit, 144.
Chalcocondil, Laonic, cronicar, 14, 27, 29, 43, 44, 220, 287, 291, 292, 298, 341, 342, 344, 349, 351.
Cherson, mitropolie, 141.
Chiajna, doamnă, soția lui Mircea Ciobanul, 20, 21, 22.
Chihaia, Pavel, 16, 17, 19, 21, 22, 23, 26, 174, 199, 207, 210.
Chilea, pr. Sebastian, 158.
Chilia, loc., 82, 88, 91, 92, 311.
Chindia, turn în Tîrgoviște, 204.
Chiper, Marieta, 88, 341.
Chircă, Haralambie, 329.
Chițimia, I. C., 118.
Chițoreanu, Const., serdar, 341.
Chora, fostă mînăstire în Constantinopol, azi Muzeul Kahrie Djami din Istanbul, 7.
Cihodaru, C., 91, 330.
Ciobanu, Radu-Ștefan, 89, 206, 207.
Ciobanu, Veniamin, 251, 275, 312.
Ciocîltan, Virgil, 91, 277, 330, 345, 346, 348, 349, 351, 352.
Ciomu, Lazăr I., 229.
Ciop Hanoș (Maistor Hanoș), 62, 116, 166, 168.
Ciprian, mitropolit, 176.
Cireașov, sat, 175, 219.
Čirmen, bătălia de la, 257, 262, 267.
Cirolași, sat din Ilfov, 305, 354.
Cisnădia, loc., 59.
Ciulinița (Ciulnița), sat pe apa Buzăului, 15, 44, 54, 61, 111, 171, 211.
Cîineni, vamă, 70, 79, 117, 165.
Cîmpia Română, 292.
Cîmpina, loc., 64.
Cîmpina, Barbu T., 89, 91, 92, 93, 94, 98, 102, 104, 106, 107, 108, 110, 112, 119, 278, 280, 284, 287, 288, 291, 292, 293, 296, 304, 311, 312, 313, 315, 318, 319, 320, 321, 325, 327, 328, 329, 333, 334, 336, 338, 339, 340, 342, 343, 347, 352, 377, 386.
Cîmpulung, cetate de scaun, tîrg, mînăstire, 7, 12, 15, 32, 46, 50, 64, 70, 71, 74, 75, 76, 77, 93, 107, 199, 201, 223, 268, 269, 308.
Cîndea, Virgil, 20, 94.
Cîrstiina, nume, 10.
Cîrțișoara, loc., 216.
Cladova, loc., 146, 258.
Clara, doamnă, soție a lui Nicolae-Alexandru Basarab, 261.
Claudia, nume, 10.
Cluj-Napoca, loc., 80, 152, 345, 355.

www.dacoromanica.ro

Coconi, sat în jud. Giurgiu, 45, 114, 208, 235, 292.
Codău, Patricia, monahie, 158.
Colonia, postav de, 74.
Comana-Vlașca, mînăstire, 202, 203.
Comurlu (Samakov), lupta de la, 344.
Constantin, 143.
Constantin, fiul lui Stracimir, 336.
Constantin din Caliacra, 91.
Constantin Dejanovič (Dragas), 257, 290, 297, 298, 299, 300.
Constantin Filosoful, 299, 337.
Constantin, Gh. I., istoric, 350.
Constantin cel Mare, împărat bizantin, 184, 220.
Constantin Șerban Basarab, domn, 35, 212.
Constantina, nume, 10.
Constantinescu, N. A., 39.
Constantinescu, Nicolae, 45, 47, 49, 51, 52, 55, 63, 64, 207, 211, 235, 292, 293, 304, 313.
Constantinescu, Radu, 88, 89, 90, 217, 228.
Constantinescu-Iași, P., 358.
Constantiniu, Florin, 97, 102, 326, 327, 345.
Constantinopol, oraș, Patriarhia ecumenică (Marea Biserică) din..., 29, 93, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 137, 138, 140, 141, 151, 152, 180, 182, 183, 184, 185, 219, 220, 237, 252, 254, 255, 256, 261, 269, 292, 324, 325, 333, 335, 339, 342, 344, 346.
Constanța, sinodul de la, 195, 196, 197, 198, 248.
Constanța, oraș, județ, 67, 368, 377.
Corint, 256.
Čorlu, loc., 266.
Cornățel, loc., 213.
Cornea, Paul, 362.
Cornelia, nume, 10.
Cossovo-Polje (Cossovo), 13, 147, 181 (V. și: Kossovo-Polje).
Costăchel, Valeria, 118.
Costăchescu, Mihai, 83, 343.
Costea Voievod, 89.
Costea, boier, 53.
Coșbuc, George, 39, 365.
Coșustea-Crivelnic, loc., 151.
Cotmeana, mînăstire, 7, 12, 25, 37, 38, 50, 116, 161, 163, 165, 204, 208, 210, 211, 219, 236, 243, 244, 270.
Coucy, baronul de, guvernator al Picardiei, 322.
Cozia (Sf. Troiță, Sf. Treime), mînăstire, 7, 9, 11, 16, 17, 25, 26, 27, 28, 37, 38, 40, 44, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 57, 58, 60, 64, 68, 69, 70, 78, 79, 80, 89, 91, 96, 103, 108, 115, 116, 117, 126, 131, 136, 141, 161, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 176, 179, 204, 208, 209, 210, 211, 214, 215, 217, 219, 221, 222, 223, 224, 225, 233, 235, 236, 239, 241, 242, 243, 296, 354, 357, 358, 360, 365, 366, 367, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 387.
Cracovia, 83, 248, 249, 250, 251.
Craina, 147, 148, 258.
Craiova, 40, 46, 147, 148, 158, 159, 173, 258, 299, 302, 304, 305, 306, 314, 371, 375, 377.
Craiovescu, familie, 107, 179.
Creta, insulă, 331.

www.dacoromanica.ro

Cretzianu, George, poet, 363.
Creţeanu, Radu, 152, 153, 158, 162.
Crimeia, 300.
Cristescu, Tr., prof., 13, 14.
Croaţia, 247, 248.
Cruşevaţ, 258.
Cruşeviţa cu Duhovţi, sat, 169.
Cruşia, sat, 47.
Čubukova, lupta de la, 332.
Curtea de Argeş, cetate de scaun, mînăstire, mitropolie, 6, 8, 16, 17, 32, 67, 76, 123, 124, 131, 177, 178, 179, 199, 200, 301, 303, 304, 306, 348, 350.
Cutlumuş (Cutlumuz), mînăstire la Athos, 127, 162, 175, 176, 182, 216, 219.
Cylli, familie din care s-ar trage doamna „Mara" a lui Mircea cel Mare, 26.

D

Dacia, 341, 344, 351.
Dacia Traiană, 39, 40, 114, 182, 218.
Dalmaţia, 247, 248, 324, 338.
Dan I, fiul lui Radu I Basarab, domn, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 17, 18, 19, 20, 29, 43, 55, 57, 60, 65, 88, 89, 97, 98, 107, 150, 160, 161, 162, 168, 208, 210, 211, 270, 271, 307, 311.
Dan II, fiul lui Dan I, domn, 9, 29, 30, 33, 34, 46, 58, 68, 76, 77, 98, 117, 171, 343.
Dan, Dimitrie, istoric, 36.
Daniil, personaj biblic, 190.
Daniil Critopol, dicheofilax, 124, 126, 127, 128; V. şi Antim Critopol, mitropolit al Ungrovlahiei.
Daniil, mitropolit de Vidin, 127.
Danubiu, 363; V. şi Dunărea.
Danzig, 334.
Dardanele, 265.
Darie al lui Istaspe, rege, 364.
David, personaj biblic, 146, 226, 232, 236.
Davidescu, M., 16, 27, 265, 373.
Davîdov, Fedor, 300.
Dăbăceşti, loc., 58.
Dăbăcescu, Dimitrie, 168.
Dăneşti, 14.
Deac, Mircea, 171.
Dealu, mînăstire, 64, 173, 215, 219.
Dealul Bădila, loc., 67.
Decei, Aurel, istoric, 30, 183, 258, 267, 268, 279, 280, 281, 290, 292, 296, 303, 305, 311, 320, 323, 332, 340, 342, 343, 344, 349, 350, 351, 352.
Delaville le Roux, 325.
Deliorman, pădure, 214.
Demetrescu, P., arhitect, 16, 22, 23, 24, 174.
Demirel, nume, 10.
Dennis, George, T., 331.
Densuşianu, N., istoric, 5, 27, 59.
Despina, fiică a cneazului Lazăr al Serbiei, 258.
Despot Vodă (Iacob Heraclit), domn al Moldovei, 36.
Despotatul Moreei, 254.
Diaconu, P., 90.
Diaconescu, pr. Ilie G., 172.
Didymotichon (Dimetoka), 266.
Dimitrie voievod, nume de botez al lui Mircea Ciobanul, 21, 22.
Dimitrie, episcop catolic, 199.
Dineaţă, Ghermano, arhim., 365.
Dinič, M., 299.

www.dacoromanica.ro

Dionisie, mitropolit de Trikka şi Stagon, 134.
Dionisiu, mînăstire la Athos, 21, 22. 135, 237.
Diţă, Alexandru V., istoric, 13, 41, 135, 294, 297, 299, 308, 310, 316, 388.
Dîmboviţa, rîu, cetate, vamă, judeţ, 44, 58, 67, 70, 74, 75, 76, 108, 109, 164, 206, 207, 327, 368, 380.
Durostor (Dîrstor, Dristor), cetate, loc., 63, 85, 87, 89, 90, 91, 96, 126, 206, 271, 278, 338, 341.
Djacovar, loc., 247.
Dlugosz, I., 309.
Dobra, nume, 24.
Dobrescu, Nicolae, istoric, 39, 125, 130, 131, 136, 137, 138, 169.
Dobrogea, 9, 11, 50, 65, 67, 82, 84, 85, 86, 88, 89, 90, 91, 94, 95, 96, 106, 121, 122, 126, 144, 206, 207, 252, 262, 264, 267, 271, 278, 305, 331, 366, 368, 377, 383, 387; V. şi: Danubiu şi Istru.
Dobrotici, despot al Dobrogei, 9, 11, 86, 89, 90, 93, 94, 95, 96, 263, 264, 278, 288, 289, 341.
Dobrotiţă, 89, 96.
Dogaru, Mircea, 9.
Dogaru, Vladimir, 364.
Dölger, F., 333, 349.
Dolj, judeţ, 85, 208.
Dona, Nuni, pictor, 377.
Donat, Ion, istoric, 173, 174.
Dorobanţu, pr. Ion, 179.
Dracula, 290; v. şi: Vlad Ţepeş.
Drăculeşti, familie, 14.
Dragaş, cneaz, 290, 198.
Dragas, 95, 290, 298; v. şi Constantin Dejanovič.
Dragoslavele, loc., 88, 118.
Drajevţi, sat, 169.
Drăghiceanu, Virgil, 7, 8, 16, 22, 23, 24, 26, 32, 167, 174, 208, 373.
Drăgoi, dregător moldovean, 276.
Drăgulin, pr. Gh., 158.
Drăguţ, Vasile, 209, 211.
Drina, rîu, 246.
Drobeta-Turnu Severin, 124, 198, 228.
Drumul Braşovului, 63, 74.
Drumul Brăilei, 63, 64, 65, 70, 71, 77.
Drumul Buzăului, 64.
Drumul Diiului (Vidinului), 64.
Drumul Oltului, 64, 67.
Drumul Prahovei sau al Teleajenului, 64.
Ducas, cronicar bizantin, 27, 29, 219, 220, 350, 351.
Duicev, Ivan, 301.
Dumitru, magistrul zis Lepeş, 71.
Dumitrescu, Carmen-Laura, 21.
Dumitrescu-Buşulenga, Zoe, 364.
Dumitrescu-Jippa, Aurel, 80.
Dunărea, fluviu, passim; v. şi: Danubiu şi Istru.

E

Ecobescu, N., 94.
Ecrene, loc., 67; v. şi Cavarna.
Edroiu, Nicolae, 289.
Eftimie II, patriarh ecumenic, 30, 183.
Eftimie, patriarh de Tîrnova, 130, 151, 152, 154, 176, 177, 180, 183, 184, 185, 186, 187, 188,

www.dacoromanica.ro

189, 193, 194, 195, 196, 219, 225, 283.
Eftimie, presupus mitropolit al Ungrovlahiei, 134, 135.
Eftimie I, mitropolit al Ţării Românești, 134.
Egipt, 189.
Elena, sfînta, mama înpăratului Constantin cel Mare, 184.
Elena, fiică a cneazului sîrb Lazăr, 258.
Elian, Alexandru, istoric, 22, 131, 141, 203, 255.
Elina, doamnă, soția lui Matei Basarab, 22.
Elisabeta, regină a Ungariei, 247, 248, 275.
Elisei, personaj biblic, 193.
Eminescu, Mihai, cel mai mare poet român, 3, 35, 38, 39, 363, 364, 375, 378, 387.
Enăceanu, Ghenadie, episcop, 367.
Engel, J. Ch., 311, 361.
Enisala, cetate, 67, 206, 207.
Enverî, cronicar turc, 295, 303, 328, 352.
Epirul, 256.
Episcopia Catolică de la Argeș, 8, 200, 201.
Episcopia catolică a Cumanilor, 121.
Episcopia Catolică de Severin, 8, 200, 201.
Episcopia Rîmnicului, 126.
Epivat, loc., 180.
Erbiceanu, Constantin, 130.
Eremia, ieromonah, egumen la M-rea Cutlumuș, 175.
Ergx (Argeș), 197.
Eubeia, insulă, 254.
Eugenia, Ioan, 275.
Europa, 31, 38, 42, 97, 99, 100, 112, 163, 181, 196, 217, 218, 245, 246, 248, 249, 251, 252, 258, 264, 265, 266, 267, 269, 272, 273, 274, 287, 302, 316, 326, 336, 337, 339, 341, 343, 345, 346, 347, 359, 365, 370, 372, 381, 382, 383, 386, 387, 388.
Eva, personaj biblic, 232, 236.
Evrenos bei, 295.

F

Failler, Albert, 96.
Fanarioți, 97.
Făgăraș, loc., 87, 88, 124, 174, 175, 216, 269, 288, 337.
Ferjančič, Božidar, 95.
Filip, apostol, 231.
Filip de Artois, conte, 319.
Filipașcu, pr. Al., istoric, 134.
Filipopol (Plovdiv), 266, 267, 308.
Filipovič, N., 342.
Filitti, I. C., 99.
Filos, logofăt, 219, 221, 222, 223, 226; V. și: Filotei monahul.
Filos (Pilea), logofăt, 214.
Filotei Kokkinos, patriarh ecumenic, 127, 128, 149, 151, 158, 255, 257, 267.
Filotei monahul, imnograf român, 194, 219, 221, 222, 223, 224, 225, 226; V. și: Filos, logofăt.
Filoteia (Filofteia), sfîntă muceniță, moaștele ei la Argeș, 131, 176—180, 184.
Fintea, 61.
Firuz-beg, 279, 280, 281, 282.
Fischer, I., 361.
Fîntîna Țiganului, loc., 35.
Flandra, postav de, 82.

www.dacoromanica.ro

Floci, orașul sau tîrgul de, 46, 63, 76, 85.
Florica, doamna, fiica lui Mihai Viteazul, 373.
Florescu, G. D., 215.
Florescu, G. G., 353.
Florescu, Natalia, 305.
Florescu, Radu, 174.
Floru, Ion S., profesor, 39.
Fochi, A., 220.
Focșani, loc., 353.
Fotino, Cornelia, 377.
Fotino, Dionisie, 341.
Franța, 100, 285, 319, 322, 325.
Francisc, magistru, 306.
Francisc, episcop catolic de Argeș, 201.
Francisc de Gonzaga, 313.
Francisc de Minerva, episcop catolic la Severin, 201.
Frank Szécsenyi, voievod, 285.
Frătești, sat, 207.
Fringhisești, sat, 171.
Froissart, 297.
Frujin, fiu al lui Șișman, 336.
Frumoasa, sat, 114, 207.

G

Gal, jupan, 172, 213.
Galiția, 83.
Galiția Occidentală, 249.
Galiția Orientală, 247, 249, 250, 251, 276.
Gallipoli (Gelibolu), cetate și peninsulă, 265, 266, 338.
Gamaliil Vaida, arhimandrit, stareț la Cozia, 374.
Ganea, Arhid. Ioasaf, 158.
Garău, Zaharia, 305.
Gavriil, egumen la Cozia, 103, 161, 166, 167.
Gavriil Uric, caligraf și miniaturist, 217, 230.
Genesie, ieromonah, 185, 186.
Genova (Genua), 89, 242, 263.
Genune (Cîineni), vama de la, 70, 78, 79, 117, 165.
George, episcop catolic de Argeș, 201.
George de Peč, episcop catolic, 201.
Georgescu, Valentin, istoric, 94, 95, 112, 114, 203, 353.
Germania, 195, 197, 249, 319, 343.
Gheorghe, despot al sîrbilor, 20.
Gheorghe Terter, țar, 95.
Gheorghiescu Chesarie, ierom., 375.
Gherasim Timuș, episcop, 177.
Gherasimov, Todor, 96.
Gherghița, loc., 46, 63, 64, 76.
Ghiață, Anca, 89, 90, 91, 252.
Ghica, Ion, 360.
Ghica-Budești, arhitect, 216.
Gibbons, E., 320.
Gilort, tîrg, 46.
Gioacchino Paparelli, 325.
Giorgius de Samusinis, boier moldovean, 196.
Giurescu, Constantin, 50, 354.
Giurescu Constantin, C., 8, 11, 14, 17, 23, 24, 28, 32, 33, 50, 54, 58, 98, 99, 101, 103, 109, 114, 115, 118, 123, 164, 172, 174, 213, 214, 215, 225, 255, 259, 262, 264, 271, 272, 304, 305, 315, 347, 356, 358, 377, 385, 386, 388.
Giurescu, Dinu C., 8, 11, 14, 17, 24, 28, 32, 33, 98, 101, 122, 143, 174, 215, 233, 259, 262,

www.dacoromanica.ro

264, 271, 272, 274, 276, 278, 315, 377, 385.
Giurgiu, cetate, oraș, județ, 27, 45, 46, 57, 60, 62, 63, 85, 94, 114, 205, 206, 207, 235, 292, 343, 376.
Glabas, Isidor, mitropolit, 130.
Glavacioc, rîu și sat, 172. Pentru mînăstire, v. și: Strugalea-Glavacioc.
Golebiowski, L., 334.
Gorj, județ, 44, 149, 173, 237.
Gorovei, Ștefan S., 272, 276.
Gothia, mitropolie, 141.
Govora, mînăstire, 22, 174, 215, 216, 219, 223, 224.
Gradislav (Vladislav?), egumen, 165, 167, 221.
Grancea, Ilie G., profesor, 39.
Grămadă, N., istoric, 101.
Greceanu, Eugenia, 211.
Greceanu, Radu, 211.
Greceanu, Radu, cronicar, 35.
Greceanu, Ștefan D., 19, 39.
Grecescu, Const., istoric, 6, 7, 13, 37, 94, 303, 351, 357.
Grecu, Vasile, istoric, 14, 220, 292, 295, 298, 350, 351.
Gregorian, Mihail, 35.
Grekov, B. D., 114, 164.
Grigoraș, N., istoric, 272.
Grigore de Beclean, 307.
Grigore Bethlen, sol, 285.
Grigorie IX, papă, 121.
Grigorie Decapolitul, sfînt, 179.
Grigorie, episcop catolic la Severin, 200.
Grigorie Țamblac, 180, 181, 196, 197.
Grotius, Hugo, 353.
Guboglu, Mihail, istoric, 30, 267, 311, 332, 340, 344, 350, 351.
Guillard, R., 95.
Gura Motrului, mînăstire, 149, 151.
Gura Șutii, loc., 67.
Gündisch, K., 313, 334.
Gürgan Bahadîr, 300.

H

Habil Ben Ismail, cronicar, 350.
Hagi Muhammed-i Kîssaban, 300.
Halcedon, 180.
Halici, 249.
Halmagiu, ierom., 174.
Halphen, Louis, 317.
Hammer, 281.
Han, Oscar, sculptor, 377.
Hanovți, sat, 169.
Happel, Eberhard Werner, 352.
Harhoiu, Cristina, 206.
Hariton, protos la Athos și mitropolit la Argeș, 127, 129, 139, 141, 142, 152, 162, 227.
Hariton, protopop, 143.
Hașdeu, Bogdan Petriceicu, 9, 13, 14, 38, 43, 81, 83, 84, 154, 155, 201, 229, 270, 289, 296, 299, 358.
Hațegan, Ioan, 337, 338, 348, 350.
Hedwiga (Jadwiga), regină a Poloniei, 247, 250, 251, 312.
Hegira, 300.
Heliade-Rădulescu, I., 359.
Hendek (Șanturi), 293, 303.
Heracleea Pontului, 180.
Hermann, Korner, 284.
Hilandar, mînăstire la Athos, 22, 146, 149, 154, 278, 298, 299.
Hinățești, loc., 47.
Hîrșova, cetate, 206, 207.

www.dacoromanica.ro

Hîrtiești-Argeș, biserica din, 216.
Hoarda de Aur, 65, 300.
Hodoș, Nerva, 158, 223.
Hodoș-Bodrog, mînăstire, 144.
Holăvnic, cetate, 329.
Holban, Maria, istoric, 43, 70, 72, 78, 99, 101, 147, 249, 262.
Hubert, A., 275.
Hurmuzaki, colecțiile de documente, 5, 27, 59, 90, 94, 106, 129, 205, 206, 255, 275, 276, 287, 312, 334, 335.
Hus Jan, 195.

I

Iachint de la Vicina, mitropolit la Argeș, 122, 123, 124, 127, 128, 139, 142, 144, 160, 227, 255.
Iacob cel Mare, apostol, 199, 231
Iacob cel Mic, apostol, 231.
Iacob de Canillis, episcop catolic la Severin, 201.
Iacov, personaj biblic, 192.
Ialomița, rîu, județ, 44, 60, 63, 70, 85, 91, 108, 204, 277, 303, 305, 306, 354, 368.
Iampoli (Iambol), 342.
Ianco, fiul lui Danovici, 24.
Iancu, Anca, istoric, 298, 356.
Iarcîn, namestnic (locțiitor) în Părțile tătărești, 91, 213.
Iași, oraș, 39, 179, 181, 182, 378.
Iavorschi, Gabriela, 206.
Ibn Kemal, cronicar turc, 280, 290, 291, 294, 300.
Iconia, mitropolie, 128.
Idrîș Bidlisi, 281, 289, 292, 296, 303, 352.
Ieremia, mitropolit, 135, 136, 182, 357.
Ierusalim, 180.
Iezerul, schit în Vîlcea, 21.
Iflak (Țara Românească), 279, 282, 289, 290, 296.
Ignatie Teoforul, sfințit mucenic, 158.
Ilfov, județ, 29, 35, 108, 171, 174, 206, 208, 213, 305, 354.
Iliaș, domn, fiul lui Alexandru cel Bun, 330.
Ilie, personaj biblic, 190.
Iliescu, Octavian, 65, 66, 67, 92, 95, 97, 98, 231, 233, 239.
Ilieș, Aurora, istoric, 61, 62.
Ilovăț, mînăstire, 151.
Imbros, insulă, 254.
Imperiul bizantin, 252, 256, 262, 263, 265, 272, 333, 341.
„Imperiul latin", 253.
Imperiul Otoman, 258, 259, 262, 274, 278, 281, 283, 290, 305, 315, 316, 317, 318, 319, 325, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 342, 345, 346, 347, 348, 351, 353, 354, 355, 360, 374, 381, 382, 383, 387, 388, 389.
Inalcik, Halil, 299, 304, 305, 317, 346.
Ingighiz (Incegij), lupta de la, 344.
Ioan, 35.
Ioan, apostol și evanghelist, 231, 240, 241.
Ioan, arhiepiscop de Sultanieh, 43, 339.
Ioan, frate al lui Nicolae de Gara, 324.
Ioan Alexandru, poet, 366.
Ioan de Antiquavilla, episcop catolic, 201.
Ioan Asan, 95, 180.
Ioan Botezătorul, sfînt, 236.

www.dacoromanica.ro

Ioan (Iancu) de Hunedoara, 29, 76, 156, 283, 305.
Ioan Iacobi, preot, 313.
Ioan de Kanisza, sol, 318.
Ioan V Paleologul, împărat bizantin, 95, 123, 135, 254, 255, 267.
Ioan VII Paleologul, împărat bizantin, 254, 333.
Ioan VIII Paleologul, împărat bizantin, 29.
Ioan de Rila, 184.
Ioan Tatar, sol regal, 314.
Ioan Uglieșa, despot, 257.
Ioan de Zollern, 319.
Ioanichie II, patriarh sîrb, 149.
Ioanid, George, 7, 13.
Ioaniții, cavalerii, 5, 122, 198.
Ioasaf, mitropolit la Vidin, 177, 261.
Iohann Trittheim, 321.
Ion, 61.
Ionașcu, Ion, istoric, 174, 214, 304.
Ionescu, Cornel, 293.
Ionescu, Dimitrie G., 39.
Ionescu, pr. Dominic N., 367.
Ionescu, Gheorghe T., istoric, 174, 301, 302, 303, 311, 313, 337.
Ionescu, Grigore, arhitect, 216.
Ionescu, pr. Ion, 179.
Ionescu, N. C., 330.
Ionescu-Nișcov, Tr., 90.
Ioniță, Alexandru, 145.
Iordan, rîu, 180.
Iordan, Alexandru, ist., 14.
Iorga, Nicolae, 9, 10, 15, 16, 21, 23, 24, 27, 36, 38, 40, 61, 64, 81, 83, 92, 104, 112, 114, 118, 127, 129, 142, 145, 146, 147, 155, 158, 209, 232, 255, 260, 264, 275, 284, 293, 294, 298, 304, 309, 311, 315, 316, 318, 319, 321, 325, 327, 328, 329, 331, 333, 334, 335, 336, 338, 339, 341, 342, 343, 344, 348, 349, 352, 354, 355, 356, 358, 367, 371, 372, 373, 385, 387, 388.
Iosif II, patriarh ecumenic, 196.
Iosif Mușat, mitropolit al Moldovei, 131, 183.
Iosif Bobulescu, episcop, 154.
Iosif Gafton, episcop, 374.
Iosif, Șt. O., scriitor, 39, 366.
Iosipescu, Sergiu, istoric, 89, 95, 96, 287, 293, 304, 325.
Iotta, Dumitru N., 39.
Ipek, 258.
Ipriu, postav de, 74.
Irimescu, Ion, sculptor, 377.
Irod, rege, 190.
Isaccea, cetate, 89, 206, 207.
Isaia, prooroc, 190, 191.
Isaia de la Hilandar, 149, 154.
Isidor, preot moldovean, 131.
Israel, 225.
Istru, 295, 359; V. și: Danubiu și Dunărea.
Italia, 67, 130, 153, 227, 247, 253, 319.
Iuga, domn al Moldovei, 182, 272, 330.
Iugoslavia, 67, 85.
Ivan Alexandru, țar, 85, 260, 268.
Ivan Ștefan, țar bulgar, 260.
Ivanco, fiul lui Dobrotici, 86, 89, 90, 96, 263, 267, 278, 341.
Ivașcu, George, 223, 224.
Ivir, mînăstire la Athos, 172.
Izvorani, sat, 44.
Izvorți, sat, 169.

www.dacoromanica.ro

J

Jadwiga, regină a Poloniei, 250; V. și: Hedwiga.
Jagaillo, rege al Poloniei, 250; v. și Vladislav Iagello.
Jagič, V., 13, 299.
Jalea, Ion, sculptor, 368, 377.
Jaleș, județ, 57, 58, 62, 108, 116, 160.
Jarcovți, sat, 168.
Jean de Maingre, 319; V. și: Boucicaut.
Jean de Nevers, conte, 319.
Jean Sans Peur, 319; V. și: Jean de Nevers.
Jean de Vienne, amiral, 319.
Jghiabu, schit în Vîlcea, 7.
Jiblea, sat, 53, 164.
Jirecek, C., 336, 337.
Jirov, sat, 158.
Jiu, rîu, 64, 85, 173, 213, 305, 307, 368.
Jiul de Jos-Dolj, județ, 108.
Jiul de Sus-Gorj, județ, 108, 109.

K

Kalocsa, arhiepiscopie catolică, 200.
Karácsonyi, Janos, 309, 311.
Karadja, Const. I., 197.
Karinovasî (Karnobat), 281, 282, 283, 287, 316.
Kastamonu, beiul de, 281.
Kastamonitu, mînăstire la Athos, 30, 133, 340.
Kâtib Celebi, 300.
Kemalpașazade, cronicar turc, 279, 280, 281, 290.
Khaduri, M., 326.
Kiev, 176, 186, 224.
Kilifar, mînăstire, 184.
Kirițescu, Constantin, 368.
Kling, E., 320.
Kogălniceanu, C., 312.
Kogălniceanu, Mihail, 358.
Konon, mitropolit primat, 369.
Kosmidion (azi Eyub), 342.
Kossovo-Polje, Kossovo, Kosovo (Cîmpul Mierlei), 257, 258, 259, 268, 279, 297, 299, 325, 370; V. și: Cossovo-Polje.
Krandjalov, D., 90.
Krewo, 250.
Krușevac, mînăstire, 89, 209.
Kuciuk-Kainargi, pacea de la, 354.
Küstendil, 260.
Kutikov, V., 89.
Kuzev, Alexander, 299.
Kylo (Chilia), 197.

L

Ladislau de Neapole, 334, 346.
Langeron, 205, 206.
Langnaw (Cîmpulung), 197.
Lațcu, domn al Moldovei, 271, 272.
Laurent, Rev. Vitalien, 130, 133, 134, 135, 137, 140, 141.
Laurențiu de Longo-Campo, 199.
Laurian, Aug. Treboniu, 38.
Lavra, mînăstire la Athos, 93.
Lazăr, popa, stareț la Snagov, 15, 171.
Lazăr Hrebeljanovič, cneaz al sîrbilor, 9, 20, 21, 145, 149, 156, 169, 181, 209, 257, 258, 259, 261, 262, 267, 275.
Lazarevič, Ștefan, despot sîrb, 30, 96, 150, 169, 197, 211, 258, 259, 290, 299, 323, 332, 335, 337, 339, 340, 342, 344.
Lăpedatu, Alexandru, 203, 327.

www.dacoromanica.ro

Lăpușneanu, Alexandru, domn al Moldovei, 36.
Lăzărescu, Emil, 129, 145, 148, 154, 158, 208, 216, 225, 230.
Leipzig, 13.
Lemberg, 81.
Lemnos, insulă, 254.
Lepeș; V. Dumitru magistrul.
Lesbos, insulă, 135.
Lesviodacs, Pah. Alexandru-Geanoglu, 133.
Leunclavius, cronicar, 275, 303, 312, 328, 329, 336, 358.
Liban, munte, 194.
Licostomo, 91, 92, 324, 331, 338.
Linţa, dr. Elena, 158, 194, 230.
Liov, 80, 82, 83, 249.
Lituania, 82, 197, 250, 251, 274.
Litzica, C., 14, 299.
Livezeni, loc., 213.
Ljubič, S., 338, 342.
Lopatna, vamă, 85.
Lotru, 80.
Lublau, 345.
Lublin, 90.
Luca, apostol şi evanghelist, 231.
Luca, mitropolit al Ţării Româneşti, 37, 210.
Lucas Ianuis, episcop catolic de Severin, 201.
Luccari, Giacomo di Pietro, 303, 304.
Ludovic cel Mare, rege al Ungariei, 70, 72, 74, 77, 147, 148, 246, 247, 248, 250, 251, 261, 269, 270, 271, 277, 312, 318.
Luncavița, loc., 67.
Luncianii, sat, 44.
Lungu, Nicolae, compozitor, 375.
Lupaș, Ioan, 93, 372.
Lupșa, pr. Ştefan, 134.
Luvia, postav de, 74.
Lyon, oraș, 253.

M

Macarie al Ancyrei, mitropolit, 137, 141.
Macarie, patriarh al Antiohiei, 367.
Mačva (Mačso), Banatul sîrbesc de, 246, 247, 258.
Macedonia, 145, 184, 256, 257, 266, 267.
Maiorescu, Titu, 14.
Malatya, oraș în Turcia: vechiul Melitina, 135.
Mályusz, Elemer, 285, 298, 328, 338.
Manca, sol al lui Mircea cel Mare, 276.
Maniaciul, sat, 44.
Manolescu, Radu, istoric, 64, 65, 69, 70, 72, 73, 77, 78, 313.
Mantova, 313.
Manuel II Paleologul, împărat bizantin, 141, 183, 196, 253, 254, 267, 286, 308, 333, 336, 339, 342, 344.
Mara, presupusă doamnă a lui Mircea cel Mare, 16, 22, 23, 24, 25, 199, 215, 357.
Mara, fiică a cneazului sîrb Lazăr, 258.
Mara, fiica Neagăi din Moldova, 24.
Maramureș, 271.
Marko Kralevič, 257, 290, 297, 298, 299, 303.
Marcu, apostol şi evanghelist, 231.
Maria, regină a Ungariei, 247, 248, 250, 275, 309, 312.
Marche, conte, 319.

www.dacoromanica.ro

Marea Adriatică, 65, 252, 256, 262.
Marea Azov (Kefe), 300.
Marea Baltică, 249.
Marea Egee, 254, 256.
Marea Marmara, 283.
Marea Mediterană, 256, 333, 335.
Marea Neagră (cea Mare sau Pontică), 43, 77, 85, 87, 88, 96, 126, 251, 252, 256, 263, 264, 269, 272, 284, 325, 333, 334, 337, 350, 369.
Marea Roșie, 189.
Marinescu, Const., istoric, 127, 132.
Marița, fluviu, 257, 266, 267.
Matei, apostol și evanghelist, 231.
Matei I, patriarh ecumenic, 131, 132, 133, 137, 141.
Matei Corvin, rege al Ungariei, 69, 92, 216.
Matei Basarab, domn, 22, 33, 37, 38, 202, 205, 223.
Maternus, episcop catolic, 314.
Matschke, Kl., 333.
Mazaris, 220.
Mazilu, D. R., 131, 178, 179.
Mazovia, principat, 250.
Maxim, Mihai, 279, 326, 352, 353, 355.
Mărășești, lupta de la, 368, 371.
Mărăști, lupta de la, 368.
Mânăstirița, mînăstire în Serbia, 7, 147.
Mehadia, 124, 271.
Mehedinți, județ, 44, 124, 158, 166, 228.
Mehmet Celebi (Mehmed I), sultan, 207, 333, 340, 344, 345, 346, 348, 350, 351, 352, 353, 388; V. și: Mohamed I.
Mehmed II, sultan, 290, 306, 349, 353.
Mehmed Neșri, cronicar turc, 30.
Melchisedec, episcop de Roman, 181.
Meletie Macedoneanul, ieromonah, stareț la Govora, 174.
Melitena, mitropolie, 128, 133, 135, 140.
Merișani, sat, 304.
Mesembria, 263, 333, 341.
Meteore, mînăstire cu hramul Sf. Ștefan, 134.
Methona, mitropolie, 140.
Meteș, Ștefan, istoric, 80, 175, 345.
Mézières, Philippe de, 297, 318, 319.
Miclăuș, fiul lui Danovici, 24.
Micle, arhim. Veniamin, 145.
Micul al lui Baico, 44.
Mihai Viteazul, domn, fiul lui Pătrașcu cel Bun, 37, 87, 89, 97, 202, 259, 278, 283, 302, 305, 309, 315, 326, 354, 371, 372, 373, 380, 385, 388.
Mihail, personaj biblic, 189, 192, 195.
Mihail I, domn, fiul lui Mircea cel Mare, 25, 26, 27, 28, 33, 45, 48, 50, 51, 54, 59, 67, 94, 98, 116, 165, 166, 210, 214, 227, 289, 356, 357.
Mihail, țar bulgar, 5.
Mihail, fiul lui Ioan Paleologul, 95.
Mihail VIII Paleologul, împărat bizantin, 253.
Mihail Șișman, țar bulgar, 95, 259, 260, 268.
Mihail, diac din Tîrgoviște, 25, 26.
Mihnea cel Rău, domn, 34.
Mihnea Turcitul, domn, 172.
Mihăilă, G., profesor, 13, 184, 229, 293.
Mihăilescu, Florin, 361.

www.dacoromanica.ro

Miklosich, Fr., 299.
Milcov, rîu, 269.
Milena, fiică a lui Lazăr, cneazul Serbiei, 147.
Miliţa, soţia cneazului Lazăr, 257, 258.
Millet, Gabriel, 209.
Miloş Obilici (Kobilici), 259.
Minea, Ilie, istoric, 9, 10, 25, 95, 249, 259, 275, 284, 286, 311, 312, 314, 316, 334, 338, 347, 352, 358.
Mioc, D., 117.
Mircea, 35.
Mircea, pretendent, 33.
Mircea, fiu al lui Vlad Vodă Călugărul, 33.
Mircea, domn în 1509, 34, 212.
Mircea Ciobanul, domn, 20, 21, 22, 33, 36, 37, 38, 41, 243.
Mircea cel Mare (Mircea I, Mircea Basarab, Mircea cel Bătrîn, Mircea Senex, Marele Mircea Voievod), domn, fiul lui Radu I, passim.
Mircea, Ion-Radu, istoric, 217, 230, 233, 237, 238.
Mirceşti, sat, 44.
Mirceşti-Teleorman, sat, 212.
Mistra, 254.
Mitropolia Bucureşti, 7.
Mitropolia din Tîrgovişte, 16.
Mitropolia Ţării Româneşti, 133, 139 140, 142, 269.
Mitylene, capitala insulei Lesbos şi mitropolie, 135.
Mohamed I, sultan al turcilor, 29, 344, 346, 348, 388; V. şi: Mehmet Celebi (Mehmed I).
Moise, personaj biblic, 189, 192.
Moise, domn al Munteniei, 216.
Moisescu, Cristian, arhitect, 16, 26, 199, 204, 207, 211.
Moisescu, pr. Gh. I., istoric, 134, 137, 179, 213.
Moisil, C., numismat, 7, 32, 65, 66, 67, 97, 264, 275.
Moldova, 24, 28, 33, 35, 36, 41, 64, 67, 69, 70, 78, 81, 83, 88, 91, 92, 93, 98, 99, 100, 101, 105, 108, 109, 110, 123, 124, 127, 133, 135, 151, 179, 181, 182, 183, 196, 197, 219, 221, 223, 246, 251, 255, 268, 269, 271, 272, 273, 275, 276, 277, 287, 301, 311, 312, 313, 325, 329, 330, 335, 339, 343, 345, 355, 357, 370, 382, 387, 389.
Monastir, 267.
Morava, rîu, 209, 258.
Morisena-Cenad, mînăstire cu hramul Sf. Ioan Botezătorul, 144; V. şi: Cenad.
Moscova, 224, 225, 228.
Mostiştea, apă, 208.
Motogna, Victor, istoric, 285, 301, 304, 309, 310, 311, 313, 314.
Motru, rîu şi judeţ, 108, 111, 307.
Moxa, Mihail, cronicar, 13, 296.
Muntean, pr. Vasile, 94, 101, 145, 163, 228, 304.
Munteanu-Rîmnic, D., 39, 40.
Muntenegru, 257.
Muntenia, 14, 63, 64, 67, 83, 85, 108, 126, 155, 179, 182, 197, 292, 305, 371, 381, 382.
Murad I, sultan, 259, 262, 266, 267, 340, 342, 359.
Muratori, 322.
Murăraşu, D., 38.

www.dacoromanica.ro

Musa, zis Celebi, fiul lui Baiazid Fulgerul, 29, 30, 183, 333, 336, 337, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 349.
Musceleanu, pr. Grigore, ist., 16.
Musicescu, Maria-Ana, istoric de artă, 238, 239, 242.
Mustafa Ali, cronicar, 299.
Mustafa Celapi, pretendent otoman, 348, 349, 350, 351, 352.
Mustafa Ali Mehmed, istoric, 267, 268, 275, 340, 344, 350, 351, 353.
Mustafa, Mehmet, 30, 332.
Muşcel, 216, 223, 268.
Muşeteanu, pr. Ioan, 172, 213, 214.
Müller, J., 299.

N

Nan Udobă, boier, 53.
Nandriş, Grigore, 142.
Nania, Ion, 304.
Năsturel, general P. V., 21.
Năsturel, P., 94, 124, 125, 127, 134, 135, 137, 158, 183, 227, 231, 233, 238, 239, 242, 243.
Neaga, nume, 24.
Neagoe Basarab, domn, 11, 17, 21, 33, 35, 36, 171, 173, 175, 177, 178, 212, 213, 216.
Neagoe, Manole, 98, 100.
Neagu, Fănuş, 33, 39.
Neajlov, rîu, 44, 173, 303.
Neamţ, mînăstire, 151, 221.
Neapole, 246.
Negru Vodă; V.: Radu I Basarab.
Negru Vodă, schit, 7, 144.
Nemania, familie domnitoare în Serbia, 256.
Neofit Cretanul, mitropolit, 367.
Neniţescu, Ioan S., poet, 365.
Nestor Vornicescu, mitropolit, 158.
Neşri, cronicar turc, 275, 296, 323, 340, 352.
Neumark, 334.
Nicandru, 149.
Niceea, 253, 264, 350.
Nichifor Vlemidis, 223.
Nichita de Heracleea, 228.
Nicodim, sfîntul, stareţ la Tismana, 8, 103, 129, 137, 144, 145—158, 159, 160, 161, 162, 163, 168, 169, 170, 176, 185, 188, 193, 194, 195, 216, 217, 219, 225, 228, 229, 230, 231, 233, 234, 237, 238, 239, 244, 270.
Nicol, Donald M., 317.
Nicolae-Alexandru Basarab, domn, 6, 7, 13, 32, 93, 122, 123, 256, 262, 267, 269, 330.
Nicolae Demetrii, episcop catolic de Severin, 201.
Nicolae de Gara, demnitar maghiar sub regina Elisabeta, 247, 258.
Nicolae de Gara, luptător la Nicopole, 309, 310, 323.
Nicolae de Marczal, 314.
Nicolae-Pătraşcu, fiul lui Mihai Viteazul, domn, 202, 214, 373.
Nicolaescu, Stoica, 9, 14, 15, 27, 28, 131, 141, 166, 179, 210, 217, 242, 307, 359.
Nicolau, Teodor, 303.
Nicolaus Antonius, episcop catolic, 200.
Nicolăescu-Plopşor, C., 118.
Nicolescu, Corina, 231, 233, 235, 238, 239, 242.
Nicomedia, 124, 125, 126, 129, 264.

www.dacoromanica.ro

Nicopoe (Nicopol), 85.
Nicopole (Nicopolul Mare), lupta de la, 66, 135, 178, 181, 220, 262, 268, 287, 291, 296, 297, 298, 303, 305, 314, 315, 316, 320, 321, 323, 324, 325, 326, 328, 329, 340, 370, 387.
Nicopolul Mic, cetate, 206, 291, 308, 309, 310, 329; V. şi: Turnu, cetate, şi Turnu Măgurele.
Niculiţel, loc., 67.
Nil, patriarh ecumenic, 128.
Nilul, rîu, 282.
Nipru (Ozii), rîu, 300.
Nistor, Nicolae, 80, 216.
Nistru, rîu, 249.
Niş, 267.
Niţescu, pr. dr. Const., 173.
Nonea, pr. Const., 181.
Norocel, ierod. Epifanie, 184, 194.
Noul Severin, 136, 154, 371.
Nürnberg, 319.
Nyaragh, rîu, 298.
Nucet, nume purtat de mînăstirea Cozia, 58, 164.
Nucet, mînăstire în jud. Dîmboviţa, 58, 164.

O

Ocna de Sus (Ocna de la Rîmnic, Ocnele Mari), salina de la, 61.
Odobescu, Alexandru, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 239, 367.
Odriiu, 341; V. şi: Adrianopole.
Ohïenko, Iv., 39, 276.
Oikonomidis, Nicolae, 135.
Oituz, lupta de la, 368.
Olaru, George, 305.
Olivera, fiică a cneazului sîrb Lazăr, 258.
Olt, rîu, vad, judeţ, 26, 44, 53, 64, 70, 78, 79, 89, 108, 117, 122, 126, 175, 208, 210, 219, 360, 365, 367, 375, 387.
Oltean, Vasile, 158.
Olteanu, Constantin, 114.
Olteanu, Ştefan, 118.
Oltenia, regiune, mitropolie, 11, 21, 66, 67, 107, 108, 112, 115, 124, 136, 137, 151, 152, 158, 169, 173, 179, 181, 187, 237, 303, 304, 313, 377.
Omor, loc., 298.
Onciul, Dimitrie, 3, 14, 18, 40, 88, 89, 259, 275, 302, 304, 305, 306, 308, 309, 315, 343, 353, 355, 358, 369, 385, 386, 388, 389.
Oradea, 338.
Oraţia-Argeş, cetate, 207.
Orbini, Mauro, 303, 304.
Orchan (Orhan), sultan, 264, 265, 340.
Orşova, 67, 284, 311.
Osman-bei, 264.
Ostoia, rege al Bosniei, 335.
Ostrogorsky, G., 93, 101, 299.
Oţetea, Andrei, istoric, 33.

P

Pahomie cel Mare, 162.
Paisie ieromonahul de la Hilandar, cronicar, 278.
Paleologhină, familie imperială bizantină, 9.
Pall, Fr., 320, 325.
Panait, Panait I., istoric, 45, 207.
Panaitescu, P. P., istoric, passim.
Papacostea, Şerban, istoric, 43, 91, 93, 123, 321, 333, 337, 339, 340, 341, 345, 355.

www.dacoromanica.ro

Pappasoglu, Lt. col., D., 16.
Papiu-Ilarian, Al., 373.
Parascheva, Sfînta, moaștele sale în Țara Românească, 177, 179, 180—181, 184.
Paris, 39, 318.
Pascu, Ștefan, istoric, 152, 289, 304.
Pataki, Iosif, 24, 25, 26.
Paul de Alep, diacon, 367.
Paul de Armaninis, sol, 313.
Pavel, 158.
Pavel, apostol, 231.
Păcurariu, D., 362.
Păcurariu, pr. Mircea, istoric, 134, 216.
Păduret, județ, 108.
Părțile tătărești, 87, 88, 91, 106, 126, 213, 269, 337, 341.
Pătrașcu cel Bun, domn, 32.
Pelimon, Alexandru, 38, 242, 367.
Peloponez, 254.
Peninsula Balcanică, 147, 230, 245, 251, 252, 256, 259, 265, 272, 279, 284, 285, 325, 326, 332, 333, 335, 336, 337, 342, 344, 346.
Pera, 84, 263.
Perge și Atalia, mitropolie, 137.
Perpessicius, 38, 364.
Pervain, Viorica, 284, 285, 288, 298, 299, 307, 311, 314.
Pesticevo (Pestișani), sat în jud. Gorj, 11, 168.
Petra, mînăstire în Constantinopol, 299.
Petrescu, I. D., 38.
Petrov, P., 336.
Petrovici, Emil, 13.
Petrovița, sat, 168.
Petru, apostol, 190, 231.
Petru, căpetenie a românilor din Balcani, 259.
Petru Cercel, domn, 205.
Petru I Mușat, domn al Moldovei, 272, 275, 276, 330.
Petru cel Tînăr, domn, fiul lui Mircea Ciobanul, 21, 33, 36, 37, 41, 171.
Petrusian Bi, legendă pe unele monede ale lui Mircea, 66.
Piaștilor, dinastie regală în Polonia, 246, 250.
Piatra Craiului, loc., 88.
Picardia, 322.
Pienaru, Nagy, 353.
Pietro di Giovanni Minerbetti, 322.
Pippo Spano, comite de Timiș, 337, 350.
Pirrene, H., 100.
Piru, Alexandru, 364.
Pisa, 195, 339.
Pitcher, Donald Edgar, 286, 298.
Pitești, oraș, 57, 109, 303, 376.
Pius II (Enea Silvio Piccolomini), papă, 325.
Pîrvu, pr. C., 180.
Plaiurilor, exarh al, 123, 125, 126, 130, 131.
Plevna, 281.
Pločnik, 258, 262, 267.
Ploiești, 64.
Poarta Otomană, 297, 311, 351, 353, 354, 355.
Pocuția, 251.
Podolia, 251.
Podul Dîmboviței, loc., 207.
Podunavia, 87, 89, 90, 96, 258, 337, 369.
Poienari, cetate, 109, 206, 327.

www.dacoromanica.ro

Polonia, 27, 80, 81, 82, 83, 84, 90, 94, 197, 246, 247, 249, 250, 251, 271, 274, 275, 276, 279, 283, 286, 301, 308, 312, 313, 318, 320, 330, 334, 343, 344, 345, 348.
Polonia Mică (Galiția occidentală), 249, 370.
Polonia Mare (Posnania), 249.
Pomerania, 334.
Ponicva, sat, 169.
Pop, Ioan-Aurel, 88.
Popa, dr. Corina, 230, 233, 234, 238, 239, 242.
Popescu, Gh., pictor, 377.
Popescu, pr. Nic. M., istoric, 130, 131, 227, 372.
Popescu, vornicul Radu, cronicar, 6, 7, 37, 210, 293, 294, 303, 305, 320, 351.
Popescu-Cilieni, pr. Ioan, istoric, 137.
Popescu-Puțuri, I., istoric, 380.
Popescu-Vîlcea, Gh., istoric de artă, 230.
Poporate, sat, 169.
Popovici, D., 359.
Popper, I., 365.
Porcescu, pr. Scarlat, istoric, 158, 181.
Porțeanu, dr. Al., istoric, 39.
Porțile de Fier, 59, 77, 80.
Posada, lupta de la, 5.
Posada, loc., 246, 260, 268, 305, 310.
Posnania, 249.
Potra, George, istoric, 55.
Praga, 224.
Prahova, rîu, vamă, județ, 57, 64, 70, 76, 108, 117, 163, 166, 277.
Pravila Sfîntului Nicodim, 151.
Pribat, 257.
Prilep, 145, 257, 261, 290.
Prilepeț, sat, 168.
Prislop, sat, 111.
Prislop, mînăstire în Hațeg, 151, 216, 217.
Prusia, 249.
Pulcovți, sat, 60, 92, 111, 172, 213.
Purcăreni, sat, 172.
Putineiu, sat, 303.

R

Racoviță, C., istoric, 251.
Radič, mare čelnic, 30.
Radojič, Dj. Sp., 217, 298, 299.
Radom, 276.
Radomir, preot, 142.
Radomir, boier, 53.
Radoslav, 48.
Radu, 35.
Radu, pr. D., 180.
Radul al lui Stan, 47, 172.
Radu, banul, 44, 106, 212.
Radu, voievod, 215.
Radu I Basarab (numit și Radu Negru, Negru voievod cel Bătrîn, Negru Vodă), domn, fiul lui Nicolae-Alexandru, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 20, 21, 38, 43, 88, 97, 129, 149, 150, 155, 168, 200, 201, 208, 210, 211, 270, 330.
Radu cel Frumos, domn, 8, 29, 34, 212.
Radu cel Mare, domn, 23, 35, 62, 78, 79, 143, 172, 173, 174, 212, 215, 235.
Radu zis Praznaglava, domn, fiul lui Mircea cel Mare, 28, 33, 76, 98, 107, 120, 357.
Radu Şerban, domn, 202, 373.

www.dacoromanica.ro

Raguza, 85.
Rambaud, Alfred, 39.
Rareş, Petru, domn al Moldovei, 21.
Ravanica, mînăstire, 209.
Rădăuţi, 35, 36, 271, 272.
Răşinari, sat, 216.
Războieni, lupta de la, 365.
Răzvad, sat, 173.
Reşava, 67.
Réthy, L., numismat maghiar, 67.
Rezachievici, C., 90, 94, 96, 330.
Richenthal, Ulrich, V., cronicar, 197.
Rîjnov, loc., biserica din, 7.
Rîmnic (Rîmnicul Sărat), 83.
Rîmnic (Rîmnicul Vîlcea), oraş, episcopie, 13, 45, 50, 57, 63, 136, 154, 158, 199, 201, 224, 367, 371, 374, 377.
Rîpeanu, Valeriu, 368.
Roma, 195.
Roman I, domn al Moldovei, 182, 272, 330.
Roman, sol al lui Mircea Vodă, 276.
Romanov, Tipiconul lui, 299.
România, 84, 209, 229, 230, 231, 238, 239, 243, 360, 363, 368.
Rosetti, R., 320.
Roşiorii de Vede, 207, 376, 377.
Rotomeza, Vasile, 305.
Rovina (Rovinele), sat, 293, 294.
Rovina Călmăţuiului, sat, 303.
Rovine, bătălia de la, 33, 35, 39, 40, 41, 88, 97, 112, 113, 153, 181, 257, 268, 281, 287, 293, 294, 296, 297, 298, 299, 300, 302, 303, 304, 305, 306, 308, 312, 315, 316, 317, 330, 361, 363, 364, 365, 366, 368, 370, 371, 374, 375, 376, 377, 383, 387.
Rovine de la Ialomiţa, 354.
Rovine-Ţuţuleşti, 304.
Rucăr, tîrg şi vamă, 46, 63, 74, 75, 76, 88, 117, 118, 311.
Ruginoasa, loc., 378.
Rumelia, 266, 282, 289, 290, 336, 339, 340, 341, 342, 343, 344.
Runciman, Steven, 255, 256, 258, 259, 260, 262, 265, 267, 268.
Ruprecht, conte palatin, 319.
Rusia, 114, 164, 224.
Russe, 67.
Russo, D., 220, 221.

S

Sacerdoţeanu, Aurelian, istoric, 14, 15, 20, 22, 26, 45, 49, 88, 93, 124, 126, 141, 142, 170, 179, 208, 212, 213, 223, 224, 225, 226, 259, 271, 275, 358, 359, 369, 372, 386.
Sad, rîu, 213.
Sagnac, Philippe, 317.
Saint-Denis, 307, 319, 322, 323.
Salankemen, 317.
Salonic, 266, 333.
Samothrace, insulă, 254.
Sandu, Paraschiva, 312.
Saruge-paşa, 342.
Savin, Ion G., 121.
Sava, rîu în Serbia, 246.
Săcuiani, tîrg, 46, 76.
Sălciuca, sat, 85.
Săpatul, gîrlă, 51, 52, 60.
Sărăcineşti, mînăstire, 174.
Scheii Braşovului, 158, 194.
Schiltberger, Johann, 84, 322.
Schwandtner, G. I., 307, 312.

www.dacoromanica.ro

Scorei, sat și mînăstire, 174, 175, 216.
Seadeddin, cronicar, 275.
Sečenik, letopisețul de la, 356.
Seneslau, voievod, 5.
Serapion, ieromonah, 103.
Serbia, 7, 24, 95, 101, 145, 146, 147, 149, 150, 169, 176, 187, 197, 209, 223, 246, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 262, 268, 270, 275, 279, 284, 290, 298, 325, 334, 337, 386.
Serbia de Sud, 257.
Seres, 286.
Severeanu, dr. G., 65, 67, 312.
Severin, cetate, mitropolie, 42, 44, 57, 69, 70, 82, 106, 124, 125, 126, 128, 129, 131, 132, 134, 136, 137, 138, 141, 142, 152, 153, 155, 165, 169, 170, 185, 200, 201, 227, 237, 255, 269, 270, 271, 284, 303, 304, 310, 311, 331, 337, 338, 357; V. și: Noul Severin.
Sfînta Ana, 199.
Sfîntul Andonie (Antonie), hramul mînăstirii Vodița, 148, 163.
Sfîntul Dumitru, biserică în Rîmnicul Vîlcea, 199.
Sfînta Ecaterina, mînăstire pe Muntele Sinai, 21.
Sfînta Elisabeta a Ungariei, 199.
Sfîntul Mamas, mînăstire în Constantinopol, 184.
Sfînta Maria, biserică romano-catolică din Tîrgoviște, 26, 199.
Sfîntul Mormînt, 346.
Sfîntul Pavel, mînăstire la Athos, 22.
Sfîntul Vasile cel Mare, 190, 241.
Shaw, Stranford, J., 39.
Sibiu, 64, 69, 70, 77, 78, 79, 80, 152, 166, 175, 235, 314, 371.
Sicilia, 246.
Sighișoara, 80.
Sigismund Báthory, 309.
Sigismund (Jigmon) de Luxemburg, rege al Ungariei, 24, 61, 69, 72, 73, 78, 94, 98, 106, 107, 112, 153, 155, 156, 163, 169, 170, 195, 197, 207, 234, 239, 244, 247, 248, 249, 250, 274, 275, 276, 277, 279, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 292, 298, 299, 301, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 327, 328, 329, 334, 335, 337, 338, 343, 344, 345, 346, 348, 352, 353.
Silistra, 14, 67, 90, 93, 96, 263, 278, 329, 338, 341, 351.
Silvaș, mînăstire, 215; V. și: Prislop.
Silvestru, 149.
Simache, N., profesor, 13, 14,
Simonescu, Dan, 7, 13, 37, 216, 223, 357.
Sinai, munte, 21.
Sinope, port, 340.
Siret, rîu, loc., 70, 83, 91, 272, 277, 324.
Sisinie, sfînt, 228.
Šišić, F., 308, 310.
Sîmbăta de Sus, loc., 88.
Sînzianu, M., istoric, 118.
„Sîrbul zdrobit", loc al unei lupte turco-creștine, 267.
Skrivanic, G., 275.
Skrzypek, Iosif, 312.
Slatina, loc., vamă, 46, 64, 71, 176.

www.dacoromanica.ro

Slavonia, 65, 67.
Slănic, 44.
Smirna, 158.
Snagov, mînăstire, 11, 15, 21, 29, 54, 61, 111, 170, 171, 211, 219, 233.
Sogoino, sat, 168.
Soliman (Suleiman-şah), fiul lui Baiazid Fulgerul, 183, 333, 335, 336, 340, 341, 342, 343.
Solomon, personaj biblic, 232, 236.
Sofia, capitala Bulgariei, 261, 262, 267.
Sofronie, stareţ la Cozia, 51, 54, 61, 163, 165, 166, 167.
Sphrantzes, 295.
Spiridon, Gh., 378.
Spyridakis, G., 94.
Sracimir (Stracimir), fiul lui Ivan Alexandru, ţar la Vidin, 85, 95, 177, 260, 261, 262, 263, 268, 269, 270, 299, 336.
Sviştov, 63, 85.
Stagon, mitropolie, 134.
Stahl, Henri, 32.
Staico (Stan), frate al lui Mircea cel Mare, 14, 15, 54, 171, 212.
Stanciştor, selişte, 168.
Stanciu al lui Balco, 47.
Stanciul, egumen la mînăstirea Scorei, 174, 175.
Stanciul, 48, 49.
Stanciul, boier, 53.
Stanciul, Turcul, 47.
Stancu, Parascheva, 98.
Stanojevič, S., 337.
Stănescu, Eugen, 35.
Stăneşti, loc., 44.
Sterescu, Radu A., 373.
Stiria, 319.
Stojanovič, L., 298, 356.
Stoicescu, Nicolae, 88, 101, 102, 109, 110, 114, 118, 208, 209, 210.
Stoide, C. A., 166.
Stracimir; V.: Sracimir.
Stratimir Balşici din Zeta, 258.
Strehaia, mînăstire şi episcopie, 136, 213.
Strigoniu, 324.
Stromer von Reichenbach, W., 338.
Strugal, loc., 213.
Strugalea-Glavacioc, mînăstire, 47, 57, 58, 60, 61, 92, 111, 172, 173, 212, 213, 214.
Strumiţa, 257.
Studion, mînăstire în Constantinopol, 184.
Suceava, 67, 83, 133, 135, 183, 255, 276.
Suleiman-paşa, fiul lui Orchan, 265, 266.
Sultanieh, loc., 43, 339.
Suryal, Atiya Aziz, 320.
Suşiţa, loc., 168.
Sükryllah, cronicar turc, 207.
Szakálay, Ferenc, 286.

Ş

Şaina, 146.
Şaru, Gheorghe, 378.
Şaru, Liana, 378.
Şerban, jupan, 47, 172.
Şerban, Constantin, istoric, 377.
Şerbănescu, pr. N., 15, 21, 90, 123, 124, 125, 126, 128, 129, 134, 136, 140, 161, 171, 173, 212, 216, 227, 233, 255, 260.
Şesan, pr. M., 181.
Şiria-Arad, loc., 217.

www.dacoromanica.ro

Şismanizilor, dinastia, 259.
Şişman, ţar bulgar la Tîrnova, 14, 18, 258, 260, 261, 262, 267, 270, 271, 283, 284, 287, 301, 308, 336, 340.
Ştefan, 35.
Ştefan, despot sîrb, 20.
Ştefan ieromonahul, 151, 154, 158, 159, 225, 244.
Ştefan, domn, fiul lui Alexandru cel Bun, 330.
Ştefan de Bubek, comite, 306.
Ştefan IV Duşan, rege, 256, 257, 258.
Ştefan Lăcustă, domn al Moldovei, 36.
Ştefan de Losonch, ban, 306, 307.
Ştefan cel Mare, domn al Moldovei, 24, 35, 36, 41, 83, 92, 111, 251, 272, 293, 326, 343, 353, 355, 380, 385, 388.
Ştefan I Muşat, domn al Moldovei, 35, 36, 272, 301, 311, 312, 325.
Ştefan Tvrtko, rege, 257, 258, 262, 335.
Ştefan III Uroş, rege al Serbiei, 260, 268, 269.
Ştefănescu, I. D., 21, 242.
Ştefănescu, Ştefan, 32, 89, 106, 259, 260, 264, 278, 302, 304, 312, 315, 354, 386.
Ştefulescu, Alexandru, istoric, 19, 39, 154, 155, 158, 194, 244.
Ştibor, voievod al Transilvaniei, 73, 74, 213, 314, 315, 324, 325, 327, 334, 345.
Ştirbu, Constanţa, 98, 312.

T

Tabla Buţii, cetate, 207.
Tadeu (Iuda Tadeul), apostol, 231.
Tahsin, Gemil, istoric, 278, 279, 284, 285, 300, 302, 331.
Tamara, soră a ţarului Şişman, 262.
Tamaş, Corneliu, 108.
Tatomir, 48.
Tatul, 47.
Tărchilă, Dan, dramaturg, 366.
Teleajen, rîu, cetate, 44, 64, 70, 109.
Teleorman, rîu, judeţ, 44, 114, 172, 173, 207, 212, 292, 303, 304, 376, 377.
Teoctist Arapaş, patriarh, 216.
Teodor I Paleologul, despot, 254.
Teodor, frate al lui Balica, 263.
Teodor, mitropolit, 133, 134.
Teodor, pr. S. (= Tit Simedrea), 221, 222, 223.
Teodora, fiica lui Ioan VI Cantacuzino, soţie a sultanului Orchan, 264, 340.
Teodora, fiică a lui Basarab cel Mare, soţia ţarului Ivan-Alexandru, 260, 261, 268.
Teodora evreica, soţie a ţarului Ivan Alexandru, 260.
Teodoru, Horia, arhitect, 358, 373.
Teodosie, ieromonah, 184.
Teofan, fost protos la Athos, 149.
Teofana monahia, numele călugăresc al mamei lui Mihai Viteazul, 371, 372, 373; V. şi: Tudora doamna.
Teofil Mihăilescu-Ploieşteanu, vicar mitropolitan, 369.
Terek, rîu, 300.
Terra Transalpina, 5.

www.dacoromanica.ro

Terter, țar bulgar, 90, 96.
Tesalia, 256, 333.
Tesalonic (Salonic), 130, 254, 266.
Teutoni, cavaleri, 198, 249, 334, 344.
Thallóczy, L., 314.
Thasos, insulă, 254.
Theodora Paleolog, soție a emirului Soliman, fiul lui Baiazid Fulgerul, 340.
Theodorescu, Barbu, 372.
Theodorescu Răzvan, istoric de artă, 11, 64, 89, 95, 152, 153, 159, 161, 162, 179, 187, 195, 209, 217, 220, 221, 225, 229, 230, 239, 242.
Thobermur (Tugomir, Dragomir), cavaler, 196, 198.
Thuròcz, I., 309, 312.
Tihomir, tatăl lui Basarab cel Mare, 5.
Tiktin, 293.
Timiș, comitat, 64, 298, 337, 350.
Timișoara, 106, 298, 313, 319.
Timotei, numele de schimnic al mitropolitului Antim Critopol, 130, 133, 139.
Timur Lenk, han tătar, 91, 285, 300, 332.
Tismana, rîu, mînăstire, 7, 8, 11, 13, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 32, 34, 35, 37, 39, 44, 48, 51, 52, 55, 57, 58, 59, 60, 62, 69, 106, 108, 109, 110, 115, 116, 118, 129, 136, 137, 143, 145, 146, 149—152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 168, 169, 170, 185, 188, 193, 194, 204, 208, 210, 211, 216, 219, 225, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 244, 270, 337; bani de ..., 107.
Tit Simedrea, mitropolit, 145, 149, 158, 161, 208, 221, 224, 225, 230; V. și: Teodor, pr. S.
Tîmpa, poslușnic, 51, 52.
Tîmpa, munte, 61, 73, 77.
Tîrgoviște, oraș, scaun domnesc, vamă, biserica domnească din, 16, 26, 28, 45, 50, 51, 63, 64, 67, 68, 69, 75, 76, 80, 81, 82, 83, 84, 98, 109, 111, 116, 173, 199, 201, 204, 209, 293, 294, 306, 313, 359, 378, 379, 380, 381.
Tîrgșor, loc., 46, 50, 63, 64, 75, 76, 109.
Tîrgu Jiu, loc., 39, 46, 109.
Tîrnova (Tîrnovo), 14, 18, 95, 130, 176, 177, 180, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 194, 196, 225, 258, 259, 261, 262, 267, 268, 271, 283, 284, 301, 336.
Tocilescu, Grigore Gr., 33, 358, 367.
Tohtamîș, han, 300, 331.
Tolmay, moșie a doamnei Mara, în Ungaria, 26.
Toma, apostol, 231.
Tomič, N., 290.
Toplița, rîu în Serbia, 258, 267.
Topolnița, schit, 151, 158.
Torino, 256.
Tokay, 338.
Törzburg, castel, 289.
Tracia, 180, 257, 260, 265, 266.
Traian, împărat roman, 368.
Transalpinus, 94.
Transilvania, 56, 59, 62, 63, 67, 69, 72, 73, 76, 77, 78, 79, 81,

www.dacoromanica.ro

84, 88, 94, 101, 118, 123, 124, 134, 175, 199, 200, 202, 216, 284, 285, 289, 302, 306, 307, 309, 310, 311, 313, 314, 315, 320, 324, 325, 328, 329, 330, 334, 335, 337, 345, 382, 383, 387, 389.
Trei Ierarhi, mînăstire în Iași, 179.
Tri Brodi, sat, 169.
Trigunvic, D., 275.
Trikka, mitropolie, 134.
Tudora, doamna, mama lui Mihai Viteazul, 371; V. și: Teofana monahia.
Tufele Roșii, loc., 304.
Tulcea, oraș și județ, 368, 377.
Turcia, 125, 135.
Turcu, Constantin, 118.
Turdeanu, Emil, 21, 22, 152, 184, 187, 194, 225, 239, 242.
Turnu, cetate, 46, 114, 205, 206, 291, 298, 300, 303, 304, 306, 308, 309, 310, 329, 376, 377; V. și: Nicopolul Mic.
Turnu Măgurele, oraș, 306, 377.
Turnu Roșu, 64.
Turnu Severin, 107, 206, 229; V. și: Drobeta-Turnu Severin.
Tzigara-Samurcaș, Al., 209.
Tzýmpé (Čimpe), 265, 266.

Ţ

Ţara lui Basarab, 85; V. și: Basarabia.
Ţara (Ţinutul) Bîrsei, 74, 75, 76, 313.
Ţara bulgărească, 169.
Ţara Carvonei (Cărvunei), 89, 96, 263.
Ţara Drîstei, 90.
Ţara Haţegului, 151.
Ţara Islamului (dar-i-islam), 282.
Ţara Loviștei, 64.
Ţara Muntenească, 298, 307.
Ţara Românească, passim.
Ţara Severinului, 124.
Ţara Sîrbească, 156.
Ţara Transalpină, 199.
Ţara Ungurească, 33, 153, 169, 246.
Ţarigrad, 127, 130, 149, 181, 182, 244, 253; V. și: Constantinopol.
Ţibra, Ţimbru, Dolna Ţibăr, sat în Bulgaria, 64, 85.

U

Ugliesa, 95, 267.
Ungaria, 24, 25, 26, 27, 65, 67, 69, 70, 72, 77, 78, 88, 92, 94, 101, 124, 147, 153, 163, 169, 170, 175, 195, 197, 199, 207, 239, 244, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 261, 268, 269, 271, 274, 275, 276, 277, 283, 284, 285, 288, 289, 298, 299, 305, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 316, 317, 318, 320, 321, 324, 325, 329, 330, 331, 333, 334, 335, 337, 338, 339, 343, 344, 345, 346, 348, 355, 357, 370; exarh a toată . . ., 123, 125, 126, 130, 131.
Ungrovlahia, 5, 30, 37, 87, 88, 90, 93, 128, 129, 140, 183, 259, 337, 356, 357; mitropolia . . ., de la Argeș, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 133, 134, 135, 136, 140, 141, 162, 182, 187, 225, 227, 237, 238, 255, 269; mitropolia . . ., de la Severin, 124, 131, 132, 136, 137, 140, 141, 255.

www.dacoromanica.ro

Urban VI, papă, 200.
Ureche, Grigore, cronicar moldovean, 105, 246.
Uroș, rege sîrb, 256, 257.
Ursu, Ioan, istoric, 351.
Urudj, cronicar, 280, 295, 297, 352.

V

Vadul Turnu, 206.
Valahia (Valaquia) sud carpatică, 43, 78, 123, 127, 135, 180, 181, 221, 275, 289, 291, 298, 311, 312, 313, 317, 329, 331, 333, 334, 335, 339, 354, 359; ... Mare, 196, 197, 339;... Mică, 196, 197, 339.
Valahu, Ioan, istoric, 39.
Valea Lotrului, 80.
Varna, 29, 89, 263.
Varșovia, 250.
Vartolomeu Stănescu, episcop de Rîmnic, 371.
Vasile Lupu, domn, 179, 181.
Vasilescu, Alexandru, ist., 327.
Vasiliev, A. A., 256.
Vălenii de Munte, loc., 36, 38, 61, 64, 103, 372.
Vărovnic, sat, 168.
Vărbilău, sat, 44.
Vătămanu, dr. N., istoric, 135, 255.
Vătășianu, Virgil, istoric de artă, 199, 208, 211, 217, 235.
Vechiul Patras, mitropolie, 140.
Vedea, rîu, 304.
Velbujd, 256, 257, 260, 268, 290.
Veliman, Valeriu, ist., 280, 282, 291, 295, 300.
Venceslav, 313.
Veneția, 65, 67, 85, 224, 263, 264, 284, 285, 324, 325, 333, 335, 336, 338, 342, 344, 346, 352, 355, 388.
Veszprem, 348.
Vicina, mitropolie în nordul Dobrogei, 122, 123, 124, 133, 142, 144, 305, 338.
Vidin (Diiu), oraș, țarat, 64, 67, 77, 85, 95, 127, 147, 148, 177, 178, 200, 228, 259, 260, 261, 262, 263, 268, 269, 299, 326, 336.
Viena, 224.
Vilna, 224.
Vincke, J., 339.
Vistula, 251.
Vișegrad, 334.
Vișina, mînăstire, 151, 178, 212, 213.
Vitold, mare cneaz, 80, 82, 197, 251.
Vîlcea, județ, 22, 44, 58, 60, 61, 108, 116, 164, 165, 174, 294, 367.
Vîlcul, boier, 53.
Vîlcul, jupan, 48.
Vîlsanul, rîu, 304.
Vîrbița, sat, 168.
Vîrgolici, Teodor, 360, 361, 362, 366, 367.
Vîrtosu, Emil, 93, 94, 98.
Vlad, 35, 48, 61.
Vlad, fiu al lui Mircea cel Mare, 29.
Vlad, frate al lui Stancea Vranin, 47, 58.
Vlad, vornic, 311.
Vlad Călugărul, domn, 29, 33, 35, 172, 212, 214, 235.
Vlad Dracul, domn, 6, 8, 9, 28, 29, 33, 34, 58, 61, 76, 83, 84, 98, 108, 174, 205, 212, 216, 330

www.dacoromanica.ro

Vlad Înecatul, domn, 33, 175.
Vlad Ţepeş (Ţepeş Vodă), domn, 29, 32, 33, 107, 111, 171, 206, 207, 242, 290, 315, 361.
Vlad „Uzurpatorul", fiu al lui Dan I, 97, 98, 153, 207, 288, 302, 307, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 325, 327, 328.
Vlad Vintilă de la Slatina, domn, 33, 174, 175.
Vladislav Jagello (Wladislav Iagello), rege al Poloniei, 27, 80, 82, 90, 197, 250, 251, 274, 275, 276, 312, 314, 328, 334, 343, 344, 345, 348, 352.
Vladislav II, domn, 107, 120.
Vladislav, voievod, 214, 215.
Vladislav I (Vlaicu Vodă), domn, fiul lui Nicolae-Alexandru Basarab, 6, 7, 9, 65, 71, 72, 73, 88, 93, 95, 101, 106, 107, 127, 129, 147, 148, 150, 154, 155, 160, 162, 168, 199, 200, 232, 255, 261, 263, 267, 269, 311.
Vladislav, vornic, 103.
Vlahuţă, Alexandru, 367, 368.
Vlaşca, judeţ, 47, 172, 202, 303.
Vlădescu, Ioan, istoric, 40, 182, 218.
Vlăsia, codrul (pădurea), 171.
Vodiţa, mînăstire, 18, 32, 44, 58, 69, 108, 116, 129, 144, 147, 148—149, 150, 153, 156, 157, 158, 160, 162, 163, 164, 168, 169, 194, 204, 208, 211, 217, 229, 232, 270.
Vodiţa Mare, sat, 58.
Vòiko, frate cu Vukaşin şi Uglieşa, 267.
Voicu, 48.
Voinescu, Teodora, istoric de artă, 233, 234, 235.
Vrabie, Virgil, 206.
Vrancea, ţinut, 121.
Vratna, mînăstire în Serbia, 7, 147.
Vucaşin, crai, 9, 257, 267, 290.
Vuk Brancovici, 257, 258, 332.

W

Wavrin, Jean de, 57, 62, 205, 206.
Wiclif, John pre-reformator, 195.
Wittek, P., 284, 346.
Wlachia (Walachia), 5.
Worskla, lupta de la, 331.

X

Xenopol, Al. D., istoric, 14, 39, 40, 103, 114, 116, 182, 218, 298, 311, 347, 358.

Y

Yildirim Han, 296, 297, 323, 329; V. şi: Baiazid Fulgerul.

Z

Zaharia, Gheorghe, istoric, 368.
Zakonicul lui Duşan, 256.
Zamfira, domniţă, ctitoră la mînăstirea Prislop, 216.
Zamfirescu, Dan, 33, 39, 293, 297, 298, 306, 316, 317, 389.
Zawalinski, E., 308.
Zegligovo, 297.
Zeta, 257, 258, 262.
Zimnicea, oraş, raion, 207, 293.
Zlatarski, 280.
Zürm (Severin), 197.

www.dacoromanica.ro

CUPRINSUL

Prefață 3
Abrevieri 4

Partea I.

Familia lui Mircea cel Mare. Începutul domniei **5—41**

Capitolul 1, *Predecesori, părinți, frați, soții, copii. Mircea domn* ..... 5—30
Capitolul 2, *Mircea cel Mare sau Mircea cel Bătrîn?* .... 31—41

Partea II.

Politica internă a lui Mircea cel Mare **42—244**

Capitolul 1, *Populația și viața socială a Țării Românești* 42—55
Capitolul 2, *Dezvoltarea economică a Țării Românești* .. 56—86
Capitolul 3, *Organizarea țării: întinderea statului; titlul și puterea domnului; sfatul domnesc și marii dregători; organizarea administrativ-teritorială; organizarea armatei; organizarea fiscală; organizarea judecătorească* ..... 87—120
Capitolul 4, *Viața bisericească din Țara Românească* .... 121—203
Capitolul 5, *Ctitoriile epocii lui Mircea cel Mare* ..... 204—217
Capitolul 6, *Cultura din Țara Românească în timpul lui Mircea cel Mare* ..... 218—244

Partea III.

Politica externă a lui Mircea cel Mare **245—356**

Capitolul 1, *Situația politică a Europei de Răsărit la cumpăna dintre secolele XIV—XV* ..... 245—273
Capitolul 2, *Primii ani ai domniei. Stabilirea primelor alianțe. Începutul conflictului cu Imperiul Otoman* ..... 274—286
Capitolul 3, *Strălucita victorie de la Rovine (17 mai 1395)* 287—317
Capitolul 4, *Bătălia de la Nicopole (1396). Continuarea luptei antiotomane* ..... 318—331
Capitolul 5, *«Cel mai viteaz și cel mai ager dintre principii creștini». Apogeul politicii externe a lui Mircea cel Mare după 1402. Protejatul său, Musa, sultan al Imperiului Otoman* ..... 332—347
Capitolul 6, *Împăcarea cu sultanul Mehmed I (1417). Problema „capitulațiilor". Sfîrșitul domniei lui Mircea* .... 348—356

www.dacoromanica.ro

Partea IV.

Mircea cel Mare în conștiința românilor 357—389

Capitolul 1, «*Io, Mircea voievod*» *în literatura și arta românească. Aniversări* ..... 357—378

Capitolul 2, *Aniversarea a 600 de ani de la urcarea pe tron a lui Mircea cel Mare* ..... 379—384

Capitolul 3, *Mircea cel Mare în istoriografia românească. Schiță de portret* ..... 385—389

Indice de nume și locuri 390

Cuprinsul 420

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro